

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE
VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA VE VATANDAŞLIĞA KABUL
(1923-1950)**

Doktora Tezi

Bülent Batur

Ankara-2014

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE
VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA VE VATANDAŞLIĞA KABUL
(1923-1950)**

Doktora Tezi

Öğrencinin Adı Soyadı

Bülent BATUR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE
VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA VE VATANDAŞLIĞA KABUL
(1923-1950)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan)
Prof. Dr. Temuçin F.ERTAN (Danışman)
Prof. Dr. Oğuz AYTEPE
Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Doç. Dr. Hakan UZUN

Tez Sınavı Tarihi

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Devletler hukukunun önemli bir kuralı olan; devletlerin vatandaşını, belirlediği kanunlar çerçevesinde, seçme serbestisine sahip olmasının, vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi şeklinde iki doğal sonucu bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, kuruluş mücadelesi yoğun olarak devam ederken, bir yandan da yukarıda belirtilen kural çerçevesinde, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri hız kazanmıştır. Bu işlemler incelendiğinde, dönemin vatandaşlık algısı ve bu algının yansımaları ile dış ve iç siyasi gelişmelerin vatandaşlık işlemleri üzerine etkisi hakkında önemli sonuçlara varılmıştır.

Vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri 1923 yılından itibaren, ilk yıllarda Osmanlı Devleti vatandaşlık düzenlemesi olan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmiş, milli kanunların yürürlüğe girmesine paralel bu kanunlarla işlemlere devam edilmiştir. Özellikle 1041 sayılı Kanun, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve 2510 sayılı İskân Kanunu işlemlerin temel dayanakları olmuştur. 1923- 1950 yılları arası dönemde, öncelikle İstiklal Savaşı'na katılmayarak yurdu terk eden ve belirlenen sürede dönmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılırken, özellikle çevre ülkelerden muhacir ve mülteci olarak Türkiye'ye giren çok sayıda kişinin vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. Nüfusta nitelikli bir artış sağlanması yönünde politikalar uygulanırken, vatanseverlik önemli bir kıstas olmuş, vatanla tamamen bağlarını koparan ya da bağları gevşek olanlarla hukuki bağlar tamamen sona erdirilmiştir.

1923-1950 yılları arasında gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri birbirinin devamı ve tamamlayıcısı olan iki dönem halinde incelenmiştir. Her iki dönemde de yoğun şekilde göçmenlerin vatandaşlığa kabulü gözlemlenirken, Atatürk döneminde öncelikle, Türkiye Cumhuriyeti ile bağlarını koparan ve milli mücadeleye katılmayanların, İnönü döneminde ise bunların yanı sıra, vatana daha gevşek bağlarla bağlı olanların vatandaşlıktan çıkarma işlemleri yoğunluklu olarak gerçekleştirilmiştir.

ABSTRACT

One of the basic regulation of law of nations is the fact that the state' having the freedom to choose its citizenship, as determined by law, bring about two natural results as the acquisition of citizenship and loss of citizenship. In one hand in the early years of the establishment of Turkish Republic, on the other hand releasing from nationality and naturalization procedures have gained momentum within the framework of the rules above. Analyzing this process, some important conclusions have been reached in related with the citizenship perception of the period, the reflections of this perception and the impact of external and internal political developments on the citizenship process.

Loss and gain of Turkish nationality procedures were carried out in accordance with the Ottoman Citizenship Law (in Turkish Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi) in the first period of 1923; and were continued as the same way in parallel to the enactment of national laws. In particular, Law No. 1041, the Turkish Citizenship Law No.1312 and Settlement Law No. 2510 have been the basis of these procedures. Between the years 1923 and 1950, releasing from nationality included first of all those who refusing to join to the army during the Independence War and leaving the country and not returning to the country in assigned period. On the other hand, so many immigrants and refugees who entered Turkey especially from neighboring countries were admitted as the citizenship by naturalization. In addition to this, the policy aimed at the increase of qualified population, which meant patriotism was a crucial criteria in terms of naturalization; and those who did not value to their country were released from nationality.

Loss and gain of Turkish nationality procedures between the years 1923-1950 have been studied in two periods that are sequence and complementary of each other. In both periods, acceptance of immigrants' naturalization was given importance; otherwise in Atatürk period those who did not participate into the Independence War; and in İnönü period besides not patriots but also those connected with looser ties to their homeland were released from nationality.

ÖNSÖZ

1923-1950 yılları arası dönem, Atatürk ve İnönü önderliğinde Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı, sonuçları günümüze kadar devam eden kritik kararların alındığı, iç ve dış önemli siyasi gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri, bu işlemlerin hukuki ve siyasi bakımdan değerlendirilmesinin yapılması tezin ana konusunu oluşturmuştur.

Arşiv araştırmasına dayanan bu çalışmada Cumhuriyet arşivinde mevcut olan vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul ile ilgili yaklaşık 2400 belge incelenmiştir. Büyük bölümünü kararnamelerin oluşturduğu bu belgeler ekleri ile birlikte değerlendirildiğinde dönemin vatandaşlık algısı hakkında önemli ipuçları vermiştir. Cumhuriyet arşivinde karşılaşılan en büyük zorluk bazı kararnamelerin eklerinin mevcut olmaması ve kararnamelerin bir bölümünde şahısların mensup olduğu din ile ilgili bir açıklamalar yer alırken, bir bölümünde ise bu bilgilerin yer almaması olmuştur. Bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılan ve vatandaşlığa alınan Gayrimüslim ve Müslüman miktarları hakkında kesin rakamlar verilememiştir. Bununla birlikte kararnamelerin büyük bölümünün ekleri mevcut olup, ekler bölümündeki isim listelerinde yeterli bilgilere ulaşılmıştır.

Tez üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Cumhuriyet öncesi dönemin vatandaşlıkla ilgili düzenleme ve uygulamaları incelenmiştir. Daha çok teorik çerçevede inceleme içeren bölüm içinde özellikle tezin konu kapsamını ilgilendiren düzenleme ve uygulamaların incelenmesine özen gösterilmiş, diğer vatandaşlık düzenlemeleri kapsam dışı bırakılmıştır. Diğer bölümler içinde bu husus göz önünde bulundurulmuştur.

Tezin ikinci ve üçüncü bölümleri teorik çerçeve yanında daha çok arşiv araştırmasına dayandırılmıştır. Bu bağlamda ikinci bölümde Atatürk döneminde, üçüncü bölümde ise İnönü döneminde gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri ilgili kanun başlıkları altında incelenmiştir. İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararnameleri bu incelemenin ana kaynaklarını oluşturmuştur. 1922 yılının Kasım ve Aralık aylarında gerçekleştirilen sekiz

vatandaşlıktan çıkarma işlemi tez kapsamına dâhil edilirken, 1950 yılı CHP sorumluluğunda işlemlerin gerçekleştirildiği Mayıs ayına kadar incelenmiştir.

Tez çalışması ağırlıklı olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde araştırma yapmayı gerektirmiştir. Bu çalışmalar esnasında yardımlarını esirgemeyen başta Kadrettin Yüksel Bey olmak üzere tüm çalışanlara şükranlarımı sunarım.

Vatandaşlık çalışmaları ile ilgili önemli bir boşluğu tamamlayacağımı düşündüğüm tez konusunun tespitinden itibaren tüm aşamalarında sonsuz çaba harcayan, tezin son şeklini alması aşamasına kadar sabırla ve titizlikle bilgi ve tecrübelerini aktaran saygıdeğer hocam, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a; Doktora eğitimi boyunca değerli zamanlarından çaldığım, beni özveri ile destekleyen sevgili aileme sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE VATANDAŞLIKLA İLGİLİ DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR

I.1. Tanzimat Dönemi Öncesi Vatandaşlık	12
I.2. Tanzimat Dönemi Vatandaşlık.....	15
I.2.1. Tanzimat Fermanı ve Vatandaşlık	15
I.2.2. Islahat Fermanı ve Vatandaşlık	20
I.2.3. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi	26
I.3. Kanuni Esasi ve Vatandaşlık	29
I.3.1. Birinci Meşrutiyet Dönemi	29
I.3.2. İkinci Meşrutiyet Dönemi	36
I.4. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi; Vatandaşlıkla İlgili Düzenlemeler ve Uygulamalar	41
I.4.1. Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Vatandaşlıktan Çıkarma	42
I.4.2. Sevr Anlaşması ve Vatandaşlık	45
I.4.3. İstiklâl Mahkemeleri ve Vatandaşlıktan Çıkarma	50
I.4.4. Lozan Antlaşması ve Vatandaşlık	55

I.4.4.1. Lozan Konferansında Vatandaşlık Tartışmaları.....	55
I.4.4.2. Lozan Antlaşmasında Uyruluk	68
I.4.4.3. Lozan Antlaşmasında Genel Affa İlişkin Beyanname ve Kapsam Dışı Bırakılanlar	70

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA VE VATANDAŞLIĞA KABUL

II.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Vatandaşlık Algısına Genel Bakış	76
II.2. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul	84
II.2.1. Kanunun İçeriği	84
II.2.1.1. Vatandaşlığın Kazanılmasını Düzenleyen Hükümler	84
II.2.1.2. Vatandaşlığın Kaybedilmesini Düzenleyen Hükümler	87
II.2.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri	89
II.2.3. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri	101
II.3. 431 Sayılı Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma	110
II.4. 1041 Sayılı Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma	112
II.4.1. Kanunun İçeriği	112
II.4.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri	113
II.5. 1064 Sayılı Yüz Elli Kişilik Listede İsimleri Muharrer Eşhasın Türkiye Tâbiyetinden İskatı Hakkında Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma.....	126
II.5.1. Kanunun İçeriği	126
II.5.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri	127

II.6. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul.....	128
II.6.1. Kanunun İçeriği	128
II.6.1.1. Vatandaşlığın Kazanılmasını Düzenleyen Hükümler	130
II.6.1.2. Vatandaşlığın Kaybedilmesini Düzenleyen Hükümler	133
II.6.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri	137
II.6.3. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri	161
II.7. İskân Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul	187
II.7.1. Kanunun İçeriği	187
II.7.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri	191
II.7.3. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri	194
II.8. Diğer Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri	199
II.9. Atatürk Döneminin Genel Değerlendirmesi	200

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNÖNÜ DÖNEMİNDE VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA VE VATANDAŞLIĞA KABUL

III.1. İnönü Dönemi'nde Siyasi Durum ve Vatandaşlık Algısına Genel Bakış	214
III.2. 1041 Sayılı Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma	223
III.3. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul.....	230
III.3.1. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri	232
III.3.2. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri	254
III.4. İskân Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul	277
III.4.1. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri	278

III.4.2. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri	280
III.5. Diğer Vatandaşlıktan Çıkarma Vatandaşlığa Kabul ve Vatandaşlık İşlemleri	288
III.6. İnönü Döneminin Genel Değerlendirmesi	293
III. 7. 1923-1950 Yılları Arası Dönemin Genel Değerlendirilmesi	306
SONUÇ	313
KAYNAKÇA	317
EKLER	329
Ekler Listesi	329
EK.1. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi	331
EK.2. 1041 Sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından Iskatı Hakkında Kanun	333
EK.3. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu	334
EK.4. Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi Örneği	338
EK.5. Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi Eki Örneği	339
EK.6. Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi Örneği	340
EK.7. Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi Eki Örneği.....	341
EK.8. Tabiiyet Beyannamesi Örneği.....	342
EK.9. İçişleri Bakanlığı Vatandaşlıktan Çıkarma İstek Yazısı Örneği	343
EK.10. İçişleri Bakanlığı Vatandaşlığa Kabul İstek Yazısı Örneği	344
EK.11. Sadri Maksudi Arsal'ın Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi	345
EK.12. Zeki Velidi Togan ve Hamid Zübeyr Koşay'ın Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi	346
EK.13. Ernst Hirsch ve Fritz Neumark'ın Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi	347
EK.14. Gagavuz Türkleri Hakkında Dâhiliye Vekâleti'nin Yazısı	348

EK.15. Vatandaşlıktan Çıkarılan Henriyet Goldenberg ile İlgili Tahran Büyükelçisi'nin Başvekâlet'e Yazısı	349
EK.16. 24 Kasım 1923 Tarihli 88 Müslüman ve 14 Gayrimüslim'in Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi	351
EK.17. 26 Kasım 1928 Tarihli 11 Gayrimüslim'in Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi	352
EK.18. 431 Sayılı Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarılan Kâmil Ahmet Killigil'in Yeniden Vatandaşlığa Alınması Kararnamesi	353
EK.19. Batı Trakya ve Ege Adaları'ndan Mülteci Olarak Gelenlerin Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi	354
EK.20. 2510 Sayılı İskân Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi	355
EK.21. İsmail Derviş'in Vatandaşlıktan Çıkarma Kararının Kaldırılmasına Dair İçişleri Bakanlığı Yazısı	356
ÖZGEÇMİŞ	358

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
AİTE	: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İ.	: İnikat
No.	: Numara
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİTE	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve diğerleri, ve devamı
vs.	: Vesaire
yy	: Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Atatürk Döneminde Kanun Maddelerine Göre Vatandaşlıktan Çıkarılanların Dağılımı

Tablo 2: Atatürk Döneminde Kanun Maddelerine Göre Vatandaşlığa Kabul Edilenlerin Dağılımı

Tablo 3: Atatürk Dönemi Yıllara Göre Miktarlar

Tablo 4. İnönü Döneminde Kanun Maddelerine Göre Vatandaşlıktan Çıkarılanların Dağılımı

Tablo 5: İnönü Döneminde Kanun Maddelerine Göre Vatandaşlığa Kabul Edilenlerin Dağılımı

Tablo 6: İnönü Dönemi Yıllara Göre Miktarlar

Tablo 7: 1923- 1950 Yılları Arası Dönemde Vatandaşlıktan Çıkarılan ve Vatandaşlığa Kabul Edilenlerin Kanunlara Göre Dağılımı

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi araştırmalarında, vatandaşlıktan çıkarılanlar ve vatandaşlığa kabul edilenlerle ilgili oldukça fazla belge araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte, Lozan Antlaşması doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılan yüz elli kişi ile ilgili yapılan çalışmalar haricinde, bu konu ile ilgili doğrudan bir araştırma yoktur. Bir anlamda, yurttaşlık, ulusal kimlik ve milliyetçilik bağlamında Cumhuriyet'in ilk yılları ile ilgili yapılan vatandaşlık değerlendirme ve analizleri bu yönü ile eksik kalmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılma ve vatandaşlığa kabul edilme işlemleri devletlere kendi vatandaşını seçme imkânı tanırken, aynı zamanda gerçekleştirildikleri dönem hakkında önemli ipuçları vermektedir. Arşiv belgeleri doğrultusunda, vatandaşlıktan çıkarılma ve vatandaşlığa kabul edilme ile ilgili yapılacak kapsamlı araştırmalar bu alanda önemli bir eksikliği giderecek, gerçekleştirildikleri dönem hakkında daha sağlıklı analizlerin yapılmasına katkı sağlayacaklardır. Bu düşüncelerle incelenen, Cumhuriyetin temellerinin atıldığı, Türk vatandaşı kimliğinin tanımlandığı ve bu tanımlama doğrultusunda, çağdaşlaşma hedefine yönelik adımların atıldığı 1923-1950 yılları arası dönemde gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri bu tezin ana konusunu oluşturmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında vatandaşlık üzerine yapılan çalışmalar Türk vatandaşı kimliğinin nasıl kurgulandığı sorusu üzerine yoğunlaşmıştır. Ulusa aidiyeti, yurttaşlık ilişkisi olarak kavramsallaştıran bir bakış açısıyla, Türk vatandaşlığı kimliğinin yeniden inşa edildiğini değerlendiren Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu yaptıkları ortak çalışmada, bu kimlik içinde, “çağdaşlık” ve “vatanseverlik” kavramlarını vatandaş olmanın iki temel unsuru olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre vatandaşlık kurumunu inşa çabalarında “kimin ve nasıl Türk olacağı” sorusuna cevap aranırken hep yukarıda belirtilen iki temel unsur göz önünde bulundurulmuştur. Yeni bir ulus yaratılmaya çalışılırken aynı zamanda yeni bir kültür yaratma ve yeni bir vatandaş yaratma çabası da ön plana çıkmıştır. Bu

bağlamda, temel olarak paylaşılan ortak milli bir kültür ve kimlik inşa etmek, sağlam bir vatandaşlık kurumu oluşturmanın da önkoşulu olarak algılanmıştır.¹

Ergun Özbudun, milli kültüre dayalı milli kimliği tanımlarken, etnik ya da ırksal unsurları öngörmeyen kültür, ülkü ve kimlik ortaklığına dayanan subjektif millet anlayışı içerisinde milliyetçiliğin hukuki ve kültürel cephesinin daha ağır bastığını belirtmiştir. Ona göre, bu milliyetçilik anlayışı çerçevesinde kültür birliğinin yekpare biçimde algılanması neticesinde ülke içinde çeşitli alt kimliklerin tanınması ve hukukça himaye görmesi mümkün olmamıştır.²

Vatandaşlık üzerine yapılan çalışmaların bir bölümü ise Türk vatandaşı kimliğini “haklar” ve “görevler” yönünden değerlendirmiştir. Bu tür değerlendirmelerin en önemli dayanağı Afet İnan tarafından, Atatürk’ünde katkılarıyla, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* başlığıyla kaleme alınan kitap olmuştur. Afet İnan’a göre; Atatürk vatandaşı, milletin bir ferdi olarak aile, cemiyet ve devlete karşı vazifeli telakki ederken “*milletin, medeni beşeriyetin bir ailesi olması noktai nazarından bütün insanlığa karşı bir takım vazifeleri*” olduğuna bilhassa işaret etmek istemiştir.³ Dönemin vatandaşlık algısını, ilk ve ortaöğretimde okutulan vatandaşlık bilgisi derslerinde kullanılan kitaplar üzerinden değerlendiren Füsun Üstel ise haklardan ziyade görevlere öncelik veren bir vatandaşlık tanımına işaret etmiştir.⁴

Vatandaşlığı görevler üzerinden değerlendiren Ayşe Kadioğlu’na göre Türkiye’de vatandaşlık çeşitli taleplerle ortaya çıkan aydınlanmış, özgür ve etkin bireyler değil, aydınlanmamış, toy ve edilgen bir toplum varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Vatandaştan beklenen muhakeme etmek değil, kendisine önerilen rotaları takip etmek olmuştur.⁵ Kadioğlu’nun bu yaklaşımını başka açıdan değerlendiren Mustafa ve Ferhan Gündüz ise bu dönemde Cumhuriyet’te esas olanın yurttaş-

¹ E. Fuat Keyman- Ahmet İçduygu, “*Türk Modernleşmesi ve Ulusal Kimlik Sorunu Anayasal Vatandaşlık ve Demokratik Açılım Olasılığı*”, **75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.176.

² Ergun Özbudun, “*Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu*”, **75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.155-158.

³ A.Afetinan, “*Atatürk’ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri*” **Bellekten**, Cilt XXVII, Sayı 108, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, Ekim 1963, s.564.

⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Füsun Üstel, **Makbul Vatandaşın Peşinde, II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 127-154.

⁵ Ayşe Kadioğlu, **Vatandaşlığın Dönüşümü, Üyelikten Haklara**, Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s.179-180.

bireyler olduğunu, Cumhuriyet'in bireyleri bir araya toplamak ve insan haklarını güvence altına almak amacıyla yeni bir kültür aşılama çabası gösterdiğini belirtmiştir.⁶

Genel hatlarıyla “çağdaşlık”, “vatanseverlik”, “görevler” kavramlarıyla değerlendirilen dönemin vatandaşlık algısı hakkında, dönemin vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri önemli ipuçları vermiştir. Tez kapsamında bulunan vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerini araştırmanın bir amacı, belirtilen kavramların vatandaşlık algısı üzerindeki etkilerini analiz etmek ve değerlendirmeler yapmak olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1923-1950 yılları arası dönemde gerçekleştirilen vatandaşlığa kabul ve vatandaşlıktan çıkarma işlemleri ile ilgili değerlendirmeler yapabilmek için öncelikle dönemin başlangıcındaki etnik yapı ve ülke nüfusunun incelenmesi gerekir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, kaybedilen topraklardan Anadolu'ya doğru Müslüman ahalinin göç etmek zorunda kaldığı görülmüştür. Aynı dönem içinde, çeşitli sebeplerle, gayrimüslim ahalinin de ters taraflı nüfus hareketleri olmuştur. Bu durum Anadolu toprakları üzerinde, çeşitli etnik gruplara mensup olmakla birlikte, Müslüman nüfusun giderek yoğunlaşmasına, buna karşılık Gayrimüslim nüfusun giderek azalmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Doğu Trakya ve Anadolu'da 8-9 milyon civarında Türk'ün yaşadığı, Trakya, İstanbul, Batı Anadolu ve Karadeniz sahillerinde bir milyondan fazla Rum, Kızılırmak'tan başlayarak doğuya doğru bütün Anadolu'da yarım milyon Ermeni'nin yaşadığı tespit edilmiştir. Yaklaşık yüz bin Musevi ve muhtelif ahali ile birlikte toplam nüfus 11 milyon civarında olduğu değerlendirilmiştir.⁷

Atatürk ve İnönü önderliğinde Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinde Osmanlı Devletinin

⁶ Mustafa Gündüz- Ferhan Gündüz, **Yurttaşlık Bilinci**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s.57-58.

⁷ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilâli**, Beşinci Baskı, Örgün Yayınlar, İstanbul 1981,s.68-69.; Çavdar ve Peker 14 Nisan 1919 tarihli hükümet tahmini, Osmanlı kaynakları ve yabancı kaynakların bulgularından yararlanarak Misak-ı Milli sınırları içerisinde toplam nüfusu 14.118.968 olarak belirtmekte olup Çavdar, bu toplam içerisinde 1.167.946 Rum ve 587.960 Ermeni nüfusunun olduğunu tahmin edildiğini yazmaktadır; Tevfik Çavdar, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971, s.15-16.; Yüksel Peker, **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No. 683, Ankara,1973, s.28.

vatandaşlık düzenlemesi olan “*Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi*” 1929 yılına kadar geçerliliğini korumuştur. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşlık kanunlarından; “*1041 sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskatı Hakkında Kanun*”, “*1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu*” ve “*2510 sayılı İskân Kanunu*” işlemlerin temel dayanakları olmuştur. Bu dayanaklar çerçevesinde, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinin incelenmesi öncesinde kavramsal ve hukuki tanımlamaların yapılması önem arz etmektedir.

İçduygu, vatandaşlığın bir ulusa ya da bir etnik kümeye üyelikten daha çok bir devlete üyelik olarak gören bir felsefe doğrultusunda tanımlaması gerektiğini belirtmektedir.⁸ Bu çerçevede vatandaşlık, genel kabul gören en geniş tanımıyla, bir kişi ile devlet arasında hukuki bağı ifade etmektedir.⁹ Bu tanımlamada belirtilen vatandaşlık, ilk çağlarda görüldüğü şekli ile ırk, din, dil ve kültür birliği arz eden bir topluma fiili bağlılıktan öte, devletin egemenlik hakkını üzerinde kullandığı toplumu oluşturan fertlerin tayin ve tespitini sağlayan hukuki bağı içermektedir.¹⁰ Kimi vatandaşlık tanımlamalarda ise hukuki bağ ile birlikte siyasi bağ da öngörülmüş, gerçek kişiler yanında tüzel kişiler ve gemi gibi bazı eşyaları da tanımlamaya dâhil edilmiştir.¹¹ Rona Aybay’a göre ise vatandaşlığı sadece hukuki bağ ile tanımlamak eksik bir tanımlamadır. Çünkü bu tanımlamada kültürel, sosyolojik, ekonomik ve dini açılardan topluma aidiyet ile devlet ile aradaki duygusal bağ dikkate alınmamaktadır. Ona göre, hukuki açıdan bir devletin vatandaşları olan şahıs; sosyolojik, ekonomik, psikolojik açılardan başka bir devlete daha yakın olabilir.¹² Nitekim Aybay’ın belirttiği dinamikler, tez kapsamında vatandaşlıktan çıkarılan ve vatandaşlığa kabul edilenler bağlamında önemli gerekçeler olacaktır.

1923-1950 arası dönemde gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinde kimi zaman “vatandaşlık”, kimi zaman “tabiiyet” ,

⁸ Ahmet İçduygu, “*Türkiye’de Vatandaşlık Kavramı Üzerine Tartışmaların Arka Planı*”, **Diyalog**, Sayı 1, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, Haziran, 1996, s. 143.

⁹ Engin Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2007, s.3; Nihal Erdener Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku; Karşılaştırmalı Uygulamalı** Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986, s.5.

¹⁰ Nihal Erdener Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1968, s.5.

¹¹ Hicri Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1959, s.9.

¹² Rona Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.5

kimi zaman ise “uyruklu” terimleri kullanılmıştır. Terminolojik açıdan bazı farklılıklara rağmen anlam bakımından birbirinin yerine kullanılan bu terimler, içerik olarak bir devlete aidiyeti ifade etmişlerdir.¹³ Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi’nde sadece “tabiiyet”, “tebaa” terimleri kullanılırken, 1929 yılında yürürlüğe giren 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun bazı maddelerinde “tabiiyet”, bazı maddelerinde ise “vatandaşlık” terimi kullanılmıştır.¹⁴ 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu’nda ise sadece “vatandaşlık” terimi kullanılırken, aynı zamanda vatandaşlığa alınmaya esas olmak üzere “muhacir” ve “mülteci” tanımlaması yapılmıştır. Bu çerçevede Türkiye’ye yerleşmek amacıyla gelen, Türk soyundan olan ya da Türk kültürüne bağlı fertler ve aşiretler için muhacir tanımlaması yapılırken, Türkiye’de yerleşmek maksadı ile olmayıp, bir zaruret gereği sığınanlar için mülteci tanımlaması yapılmıştır.¹⁵

Devletlerin, vatandaşını belirlediği kanunlar çerçevesinde seçme serbestisine sahip olması, hukuk alanında çalışanlar tarafından kabul edilen önemli bir devletler hukuku kuralıdır. Bunun yanında, bu kural ile beraber değerlendirilen üç prensip kabul edilmektedir. Bu prensiplerin ilkinde her kişinin vatandaşlığı olması gerektiği öngörülmektedir. İkinci prensibe göre kişiler vatandaşlığından keyfi olarak mahrum edilmemelidir. Üçüncü prensibe göre ise vatandaşlık kişiye zorla yüklenmemeli ve vatandaşlığı terke zorlanmamalıdır.¹⁶ Devletlere, kendi belirlediği kanunlar çerçevesinde, istediği kişiyi vatandaşlığa kabul etme ve vatandaşlıktan çıkarma hakkı tanıyan bu kuralın ve bu kuralı uygularken dikkat edilmesi gereken prensiplerin, 1923-1950 yılları arası dönemde gerçekleştirilen işlemlerde nasıl uygulandığı, hukuki çerçeveye oturtulup, oturtulmadığı sorusu tezin ana araştırma konularından birisi olmuştur.

Hukuki literatürde vatandaşlığın kazanılması kazanılma zamanı ve şekline göre; asli ve müktesep vatandaşlık olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Kişinin

¹³ Nomer, a.g.e., s.14.

¹⁴ 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun dört, sekiz, dokuz, on üç ve on dördüncü maddelerinde tabiiyet terimi kullanılırken, diğer maddelerde vatandaşlık terimi kullanılmıştır. Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.19;. Ayrıca Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi için bkz. **Düstur**, 1. Tertip, Cilt 1, Matbaa-i Amire,1289, s.16-19.; 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu için bkz. **Düstur**, 3. Tertip, Cilt 9, Devlet Matbaası, Ankara, 1948, s.678-681.

¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23.,s.142.

¹⁶ Nomer, a.g.e.,s.6.; Fişek, a.g.e., s.19.

doğum anında, doğduğu zaman kazandığı vatandaşlık asli vatandaşlık olarak adlandırılmaktadır. Asli vatandaşlıkta; anne ve babanın tabiiyeti dikkate alınıyorsa kan esaslı (Jus sanguinis), anne ve babanın tabiiyeti dikkate alınmadan, doğum yapılan arazi üzerinde bulunan devletin vatandaşlığı dikkate alınıyorsa toprak esaslı (Jus soli) geçerli olmaktadır.¹⁷ 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda genel olarak kan esaslı uygulanmakla birlikte bazı maddelerde toprak esaslı da öngörülmüştür.¹⁸

Tez konu kapsamında daha fazla ilgili olan müktesep vatandaşlık ise kişilerin tabiiyetlerini serbestçe değiştirebilmeleri prensibinden hareketle, doğumdan sonra ya da doğumdan başka sebeplerle tabiiyet kazanılması ya da tabiiyetin değiştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹ Yetkili makamın kararı ile vatandaşlığın kazanılması (telsik) önemli bir müktesep vatandaşlık çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında evlenme, evlat edinme, muhaceret, ahali mübadelesi, arazi terk ve ilhaki müktesep vatandaşlığın diğer şekilleri olarak kabul edilmektedir.²⁰

Hukuki literatürde telsik olarak adlandırılan vatandaşlığın yetkili makamın kararı ile sonradan kazanılması konusunda birbirinden farklı iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde kişilerin vatandaşlığa kabul edilmesi ancak yetkili organın izni ile mümkündür. Bir anlamda sonradan kazanılan vatandaşlık bir hak değil bir lütuftur. Diğer görüşe göre ise telsik için gerekli şartları taşımak telsik için başvurma hakkı yanında, vatandaşlığa kabul edilme hakkını da vermektedir. Yetkili makam kanuni şartların yerine getirildiğini tespit ettikten sonra herhangi bir takdir hakkına sahip değildir.²¹ 1923-1950 yılları arası dönemin telsik işlemleri birinci görüş doğrultusunda gerçekleştirilmiş olup kanunlar vatandaşlığa alma takdir ve yetkisini İcra Vekilleri Heyeti'ne (Bakanlar Kurulu) bırakmıştır. Bu takdir yetkisinin nasıl ve kimler için kullanıldığı sorusunun cevabı tezin ana araştırma

¹⁷ Fişek, a.g.e., s.13-14.; Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku; Karşılaştırmalı Uygulamalı**, a.g.e., s.16.; Nomer, a.g.e., s.46-47.

¹⁸ Kanunun ikinci, üçüncü ve dördüncü maddelerinde Türkiye'de doğan çocuklar ile ilgili toprak esasına dayalı vatandaşlık düzenlemesinin yapıldığı görülmektedir. **Düster, Üçüncü Tertip**, C9, Devlet Matbaası, Ankara,1948, s.678-679. Tezin ikinci bölümünde bu maddeler ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

¹⁹ Fişek, a.g.e., s.52.

²⁰ Aybay, a.g.e., s.115.; Fişek, a.g.e., s.52.

²¹ Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.43.Fişek, a.g.e., s.53.

konularından bir diğeri ve elde edilen sonuçlar dönemin vatandaşlık algısı hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Müktesep vatandaşlığın bir diğeri olan muhaceret, bir kişinin memleketini terk ederek yerleşmek maksadıyla başka bir ülkeye gitmesi şeklinde tanımlanmaktadır.²² Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, muhaceret hemen tabiiyet değişikliğini gerektirmemekle birlikte, muhacir olarak gelenlerin vatandaşlığa kabul edilmesi ile ilgili her ülke kendi kanunlarında düzenlemeler yapmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1934 yılına kadar muhaceret ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Türkiye'ye gelen muhacir ve mültecilerin vatandaşlığa kabulü için 1929 yılından itibaren 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun vatandaşlığa kabul ile ilgili maddeleri kullanılmış, 1934 yılında İskân Kanunu'nun kabulü ile muhaceret kapsamındaki şahısların vatandaşlığa alınması belirli esaslara bağlanmıştır.

Evlenme, arazi terk ve ilhakı ile ahali mübadelesi müktesep vatandaşlığın diğeri şekilleri olup her biri ile 1923-1950 yılları arası dönemde vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa alma işlemi yapılmıştır. Ahali mübadelesi, bir devletin tabiiyetinde olan bir grup halkın, diğeri bir devletin tabiiyetindeki bir grup halk ile değiştirilmesi şeklinde tanımlanmakta olup, en önemli özelliği vatandaşlığın değişiminin zorunlu olmasıdır.²³ Ahali mübadelesi dönem içinde, Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarına yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukluları için uygulanmış ve 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol bu uygulamanın hukuki dayanağı olmuştur.²⁴ Tez çalışmasında İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararnamele ile vatandaşlıktan çıkarılan ve vatandaşlığa kabul edilenler incelenmiş olup Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol doğrultusunda vatandaşlığı değiştirilenler tez kapsamına alınmamıştır.²⁵

²² Fişek, a.g.e., s.75.

²³ Fişek, a.g.e., s. 105.

²⁴ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Antlaşmaları**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1965, s.137.

²⁵ Fişek'e göre; Türk ve Rum Nüfus Mübadelesi neticesinde Türkiye'den Yunanistan'a 130.000 Rum Ortodoks Türk tebaası giderken, Yunanistan'dan Türkiye'ye 384.000 Müslüman Yunan tebaası gelmiş ve bunlar gittikleri yerin tabiiyetine geçmişlerdir. Fişek, a.g.e., s. 108.

Hukuki literatürde vatandaşlığın kaybedilmesi kişinin kendi iradesi ile ya da kendi iradesi dışında olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Kişinin kendi iradesi dışında, devletin tek taraflı tasarrufu ile ortadan kaldırılması aynı zamanda tabiiyetten ıskat şeklinde de tanımlanmaktadır.²⁶ Tez konu kapsamı ile ilgili kanunlardan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda vatandaşlıktan çıkma ile ilgili hükümler; müsaade ile vatandaşlıktan çıkma ve vatandaşlıktan ıskat şeklinde iki bölüm halinde yer almıştır.²⁷ Diğer kanunlarda ise sadece devletin kendi tasarrufu ile vatandaşlıktan ıskatını içeren düzenlemeler yapılmıştır.²⁸

Hicri Fişek'e göre, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa alma işlemleri ilk olarak, vatandaşlığın daha çok dini mahiyette bir bağ olarak tanımlandığı antik çağlarda, Roma ve Atina'da bulunan site devletlerde uygulanmıştır. O dönemin vatandaşını, sitenin dini merasimine katılmaya yetkili olan, sitenin dinine sahip olan şahıs olarak tanımlayan Fişek, kendi kusuruyla olmasa bile dini merasime katılmayanların vatandaşlık vasfını derhal kaybettiklerini belirtmiştir. Yabancı bir kişinin vatandaşlığa alınmasının ise dini merasime katılmayı gerektireceğinden ve bunun ilahlara saygısızlık olacağı düşünüldüğünden çok fazla uygulanmadığını vurgulamıştır.²⁹ Antik çağlarda vatandaşlığa alma işlemlerini geniş bir perspektiften değerlendiren Aybay'a göre ise Roma'da vatandaşlığın kazanılması uzun dönemde biçimlenen hukuk kuralları doğrultusunda; doğum, kölenin azat edilmesi ve yabancılara yurttaşlık hakkı tanınması olmak üzere üç şekilde mümkün olmuştur.³⁰

Engin Nomer, bugünkü anlamıyla vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa almanın, vatandaşlığın kanuni bir düzenleme konusu olarak ele alındığı 18. yüzyılın sonlarından itibaren uygulanmaya başlandığını belirtmiştir. Bu konudaki ayrıntılı

²⁶ Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.65.;Fişek, a.g.e., s.117.

²⁷ Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinin vatandaşlıktan çıkma ile ilgili hükümleri için bkz. **Düster**, 1. Tertip, Cilt 1, Matbaa-i Amire,1289, s.16-19.;1312 sayılı Kanunun vatandaşlıktan çıkma ile ilgili hükümleri için bkz. **Düster**, **Üçüncü Tertip**, Cilt 9, Devlet Matbaası, Ankara, 1948, s.678-679.

²⁸ 1041 sayılı Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun için bkz. **Düster**, **Üçüncü Tertip**, C8, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1928, s.1344-1345.; 2510 sayılı İskân Kanununun vatandaşlıktan çıkarmayı içeren maddeleri için bkz. **Düster**, 3. Tertip, Cilt 15, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1934, s.1157-1158.

²⁹ Fişek, a.g.e. s.3.

³⁰ Aybay, a.g.e., s.8.

düzenlemeler ilk olarak Fransa'da yapılmıştır.³¹ Nitekim Fransız Devrimi'ni gerçekleştirenler tarafından kişiler arasında sembolik eşitliği vurgulamak amacıyla kullanılan yurttaş (*citoyen*) kavramı ile başlayan bilinçlenmeyi, vatandaşlığın kanunî düzenlenmesi takip etmiştir.³² Osmanlı Devletinde ise ilk yazılı düzenleme 23 Ocak 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi olmuştur. Kapitülasyonlardan faydalanmak ve bir tür dokunulmazlık kazanmak maksadıyla uyruk değiştiren Gayrimüslimlerin artması üzerine tabiiyetin esaslarının belirlenmesi ihtiyacı neticesinde hazırlanan düzenleme, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin dini ilkelerden bağımsız ilk vatandaşlık düzenlemesi olmuştur.³³ Bu Kanun ile asli ve müktesep vatandaşlık, müsaade ile vatandaşlıktan çıkma ve vatandaşlıktan iskat hususları düzenlenmiştir.³⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1929 yılının başına kadar yürürlüğü devam eden Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, bu tarihten itibaren yerini 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na bırakmıştır.³⁵ Tezin incelediği dönem içerisinde yürürlüğü devam eden 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, 11 Şubat 1964 tarihinde, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun kabul edilmesi ile yerini bu kanuna bırakmış, böylece 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu tarihi süreç içerisinde vatandaşlık işlemlerinde kullanılan bir diğer vatandaşlık kanunu olmuştur.³⁶ Son olarak 29 Mayıs 2009 tarihinde kabul edilen 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve vatandaşlık işlemlerinde yeni kanun kullanılmaya başlanmıştır.³⁷

Antik çağlardan itibaren vatandaşlık düzenlemelerinin en önemli iki unsuru olan, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı ile ilgili uygulamalar günümüzde de önemini korumaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa alma ile ilgili hususlar, yürürlüğü devam eden 29 Mayıs 2009 tarihli ve

³¹ Nomer, a.g.e. s.4.

³² Thomas H. Humphrey-Tom Bottomore, **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, Çev. Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, İstanbul, 2006, s.98.

³³ Rona Aybay, “ *Teba-i Osmani'den T.C. Yurttaşına Geçişin Neresindeyiz*” **75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.38.

³⁴ **Düster**, 1. Tertip, Cilt 1, Matbaa-i Amire, 1289, s.16-19.

³⁵ **Düster**, 3. Tertip, Cilt 9, Devlet Matbaası, Ankara, 1948, s.678-681.

³⁶ **Düster**, 5. Tertip, Cilt 3, Devlet Matbaası, Ankara, 1964, s.470 vd.

³⁷ **Resmî Gazete**, Sayı 27256, 12 Haziran 2009. Ayrıca kanunun kabul edilmesi ile ilgili görüşme ve tartışmalar için bkz. **TBMM Tutanaklar Dergisi**, 28 Mayıs 2009, Dönem 23, C.45, s.695-798.

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile “Vatandaşlığın Kazanılması” ve “Vatandaşlığın Kaybı” başlıkları altında düzenlenmiştir.³⁸ Kanun’un öngördüğü esaslar doğrultusunda vatandaşlık işlemleri devam etmektedir. Kimlerin vatandaşlığa alındığı ya da çıkarıldığı hususu günümüzde de merak konusu olmaya devam etmekte ve sıklıkla gündeme gelmektedir. Nitekim Erzincan Milletvekili Muharrem Işık’ın, 2003- 2012 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde kaç kişiye vatandaşlık hakkı verildiği ve kaç kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığına dair vermiş olduğu 29 Kasım 2012 tarihli ve 7/13239 sayılı soru önergesine, İçişleri Bakanı 19 Şubat 2013 tarihinde yazılı olarak cevap vermiştir.³⁹

Devletlerin kendi vatandaşını seçme hakkının doğal sonucu olarak eski site devletlerinden günümüze kadar devam eden vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinde, bu tasarrufun kimler bakımından uygulandığı, kanunilik, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine riayet edilip edilmediği, devletlerin görüş ve düşünceleri doğrultusunda toplumu nasıl şekillendirdikleri dönemler boyunca sorgulanmıştır. Bu sorgulamalar neticesinde ilgili dönem hakkında önemli değerlendirmeler yapılabilmektedir. Tezde, 1923-1950 yılları arası dönemin, yukarıda belirtilen sorgulamalar doğrultusunda araştırma ve analizi yapılmış, bu kapsamda dönemin vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul kararlarının tamamı incelenmiştir.

Tezde, belirtilen dönem ile ilgili teorik ve kavramsal bir vatandaşlık araştırmasından ziyade, dönem içinde vatandaşlıktan çıkarılan ve vatandaşlığa kabul edilenleri kapsayan, belgelere dayanan ve teorik vatandaşlık çalışmaları için çeşitli verileri içeren bir arşiv araştırması amaçlanmıştır. Kaç kişinin, hangi kanunlar doğrultusunda, hangi gerekçelerle vatandaşlıktan çıkarıldığı ve vatandaşlığa kabul edildiği sorusundan hareketle, dönemin iç ve dış politik gelişmeleri doğrultusunda değişen vatandaşlık algısı işlemler üzerinden değerlendirilmiştir.

³⁸ **Resmi Gazete**, Sayı 27256, 12 Haziran 2009.

³⁹ İçişleri Bakanı soru önergesine vermiş olduğu cevapta 2003-2012 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde 124.647 kişinin vatandaşlığa alındığını, 354.016 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığını belirtmiştir. Vatandaşlığa alınanların eski tabiiyetleri ve alınma sebepleri ayrıntılı çizelge ile belirtilen yazıda, vatandaşlıktan çıkarılanlardan 327.946 kişinin kendi iradesi ile izin alarak, 8.244 kişinin yetkili makamın kararı ile (ıskat), 17.821 kişinin anne- babaya bağlı olarak ve 25 kişinin seçme hakkı ile çıkarıldığı belirtilmiştir. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-13239sgc.pdf>.

1923-1950 yılları arası vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri Atatürk dönemi ve İnönü dönemi olmak üzere iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. Aslında birbirinin devamı olan, birbirini tamamlayan ve aynı kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilen işlemlerin iki dönem halinde incelenmesinin maksadı, her iki dönemin değişik iç ve dış siyasi gelişmelerinin işlemler üzerindeki farklı etkilerinin ortaya konulması ve birbiri ile kıyaslanarak daha etkili bir analizin yapılması olmuştur.

Tezin bu noktada en önemli maksadı ise belirtilen dönem ve devamı ile ilgili yapılacak vatandaşlık çalışmalarına esas olmak üzere, geniş bir arşiv taraması sonuçlarının ortaya konulması olmuştur. Müktesep vatandaşlığın çeşitlerinden, arazi terk ve ilhakı ile ahali mübadelesinin dönem içindeki uygulamaları olan Türk ve Rum Nüfus Mübadelesi ile Hatay'ın anavatana ilhakı neticesinde vatandaşlığın kazanılması ve kaybı ile ilgili yapılacak çalışmalar bu tezi tamamlayan araştırmalar olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE VATANDAŞLIKLILA İLGİLİ DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR

I.1. Tanzimat Dönemi Öncesi Vatandaşlık

İkinci Mehmet (1451-1481) döneminde şekillenmeye başlayan Osmanlı millet sistemi tarihî süreç içinde farklı dönemlerden geçmiştir. Bu dönemleri üç bölüm şeklinde inceleyen değerlendirmelere katılan Ahmet Yıldız'a göre birinci dönemde (1413-1839), dinî kimlik ve cemaat ilkesi siyasî örgütlenmenin kurucu ilkesi haline gelmiş olup, ikinci dönemde (1839-1865), millet sistemi, hem yapısal, hem de iç ve dış tesirler altında yeniden organize edilmiştir. Son dönem ise, Lozan Barış Antlaşması'yla noktalanmış, millet sistemi biçimsel olarak sona ermiş ve ulusal-laik bir devlet, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.⁴⁰

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı sonrasında yürürlüğe giren Tâbiyyet-i Osmaniye Kanunnamesine kadar, tabiiyetle ilgili hususlar İslâm hukuku kurallarına göre yürütülmüştür. Bugünün vatandaşlık hukukunu oluşturan kavram ve problemlerin benzerleri Osmanlı Devleti'nin uyguladığı İslâm hukuku sistematiği içinde de çeşitli şekillerde yer almıştır. Cihan Osmanağaoğlu yaptığı araştırmada, bu hususun genellikle muamelat (bugünkü anlamıyla özel hukuka ait kurallardan oluşan bölüm) çerçevesinde kabul edildiğini, fıkıh kitaplarının "kitabu'l-cihad, kitabu'l-megazi, kitabu's-siyer" adlı başlıklarında incelendiğini belirtmiştir.⁴¹ Osmanlı Devletinde tebaa ile devlet ilişkilerinde de muamelata uygun davranıldığı görülmektedir. Müminlerin meydana getirdiği İslâm topluluğu, yani ümmet ve onu Şeriat yolunda sevk ve idareye Allah tarafından vekil yapılan Halife-Sultan arasındaki ilişki vatandaşlığın temellerini teşkil etmiştir.⁴²

Dini esaslara bağlı tabiiyet sisteminin uygulandığı Osmanlı Devleti'nde, Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasında önemli statü farklılıkları vardı. Bu farklılıklar, uyrukluk konusunda ayrı düzenlemeler yapılmasına neden olmakta,

⁴⁰ Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene; Türk Ulusal Kimliğinin Etno Seküler Sınırları (1919-1938)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.50.

⁴¹ Cihan Osmanağaoğlu, **Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin Gelişimi**, Legal Yayıncılık, İstanbul 2004, s.82.

⁴² Halil İnalçık, **Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.85.

devlet hizmetine alınma, vergi ve kişisel statü gibi konularda kendini göstermekteydi. Osmanlı egemenliğindeki insanlar dini inançlarına göre gruplara ayrılmış ve oluşturulan toplulukların her birinden bir “Millet” meydana gelmiştir.⁴³ Nitekim ikinci bölümden itibaren incelenecek olan vatandaşlıktan çıkarma kararlarında, “Ermeni Milleti”, “Yahudi Milleti” gibi ifadelerle sıklıkla rastlanılmıştır.

Tabiiyet (vatandaşlık) bağlamında İslâm hukukunun geçerli olması itibarıyla, tüm Müslümanlar tebaa kabul edilmiş, Müslüman Türk, Arap, Boşnak vs. unsurlar arasında ayırım ve ulus farkı gözetilmemiştir. Sünni mezheplerden birine mensup her Müslüman, Osmanlı ülkesine gelip rahatça yerleşebilmiştir. Dinlerini değiştirip İslâmlığı seçen Hıristiyan devletleri uyrukları da aynı hakkı kazanmışlardır. Türkler ile diğer Müslümanlar, örneğin Araplar ya da Boşnaklar, haklardan yararlanmada tamamen eşit sayılmışlardır.⁴⁴

Müslüman olmayanlar bakımından tâbiyeti, zimmîler, müste'menler, harbîler ayırımı yaparak incelemek gerekir. Kendi dinini değiştirmeden İslâm devletinin korumasından yararlanan, kendisi ile zimmet akdi yapılmış olan ve bunun karşılığında cizre ödeyen Gayrimüslimlere zimmîler denilmiştir. Zimmîlere Müslüman olanlara uygulanan şer'î hükümler yerine kendi toplulukları için geçerli olan dinî hukuk kuralları uygulanmıştır. Belli bir süre için Osmanlı topraklarına giren ve geçici olarak burada yaşamak üzere "aman (eman)" dileyen Gayrimüslimlere "müste'min", böyle bir aman elde etmiş olanlara da "müste'men" denilmiştir. Harbî terimi ise izin (aman) almaksızın girmiş bulunan Gayrimüslimleri kapsamış, bu kişiler zimmî ve müste'men statüsüne ve haklarına sahip olamamış, can ve malları güvence altına alınmamıştır.⁴⁵

Osmanlı Devleti'nde; yöneten (askerî) ve yönetilen (reaya) şeklinde ikiye ayrılan halkın, mutlak ve teokratik yapı içinde, Sultanın hüküm ve buyruğu altında yönetilmesi vatandaşlık sisteminin özünü oluşturmuştur. Müslüman ve Müslüman olmayan tüm tebaanın başında bulunan Osmanlı sultanı, reayayı şeriata uygun olarak

⁴³ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.70.

⁴⁴ Rona Aybay, **Yurttaşlık (Vatandaşlık) Hukuku; Ders Kitabı ve Temel Yasa Metinleri**, Aybay Hukuk Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s.25.

⁴⁵ Osmanağaoğlu, a.g.e., s.84 vd.

yönetmiş, reaya da bu geleneğe göre, sultanına koşulsuz, sorgusuz sualsiz itaat etmiştir.⁴⁶ Bu dönemde tebaanın bu dünyada ve öteki dünyada refahı ve selameti Sultanın elindeydi. Sultanın devletin başında kalmayı hak etmesi, memleket ve devletin düzenini sağlayarak ülkeyi düşmandan korumasına ve reaya üzerinden zulmü kaldırmasına bağlıydı. Nitekim reayayı ilgilendiren fermanlarda şu formül daima tekrarlanmaktaydı; “ Reaya taifesi ki Allah’ın bir emanetidir, onları himaye etmek ve kimsenin zulüm yapmasına müsaade etmemek padişahın vazifesidir.”⁴⁷ Bunun karşısında reayanın yükümlülüğü sultanına mutlak itaat etmek olmuştur. Nitekim bu dönemde bugünkü anlamıyla vatandaşlıktan söz etmek mümkün olamamıştır.

Bununla birlikte Salahi Sonyel, azınlıkların inançlarına, kökenlerine ve kültürlerine bakılmaksızın Osmanlı hoşgörüsünden ve büyük devletlerin sağlayabileceği diğer olanaklardan mükemmel bir biçimde istifade ettiklerini, özgürlük ve mülkiyete saygıyı hissettiklerini, toplumsal hayatta göreceli bir istikrar içinde yaşadıklarını, etnik ve dini kimliklerini muhafaza edebildiklerini belirtmiştir.⁴⁸

Özellikle Fransız Devrimi sonrası batı ülkelerinde filizlenen, siyasal ve sosyal haklarla donatılan vatandaşlık kavramı, yönetenlerle yönetilenler arasında uçurumun yaşandığı, vergi veren halkın siyaset dışında bırakıldığı Osmanlı Devleti’nde gelişme imkânı bulamamıştır. Tebaasının itaati karşılığında padişaha onu gözetme ve koruma yükümlülüğü içeren denge hep kâğıt üzerinde kalmış, padişahın yanı sıra, yapı ulema ve ümera gibi dinsel ve asker seçkinlerin lehine giderek yozlaşmış, halk, tebaa olmak bir yana, gerçek anlamda “kulluk”tan kurtulamamıştır.⁴⁹ Sınırlar dışında değişen vatandaşlık algısı, İmparatorluğun son dönemlerinde, Gayrimüslimlerin de etkisiyle, devleti bu değişime yönelik reformlar yapmaya zorlamıştır. Özellikle Tanzimat döneminden itibaren, Müslüman ve Gayrimüslimlerin farklı bir hukuk düzenine bağlı olarak yaşama düzeni kısmen giderilmeye çalışılmış, ancak yapılan reformlar, yabancı

⁴⁶ Artun Unsal, “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, 75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.4.

⁴⁷ İnalçık, a.g.e.,s.86.

⁴⁸ Salahi Sonyel, “Hıristiyan Azınlıklar ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemi”, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl 7, Sayı 38, Mart Nisan 2001, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001, s.687.

⁴⁹ Unsal, “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, a.g.m., s.7.

Ülkelerin müdahaleleriyle Gayrimüslimleri bir ‘‘ayrıcalıklı’’ statusne dntrmtr.⁵⁰

Sınırlar dışındaki değişime paralel olarak, ulusçuluğun özellikle Gayrimüslim milletler tarafından benimsenmesi neticesinde, geleneksel millet sistemindeki dnmn habercisi reform ve denge politikalarının ilk habercisi 1821 tarihli Yunan isyanı olmuştur. Ortodoks milletin birliğini bozan ve Fener Patriğinin otoritesini zayıflatan Yunan isyanı, hem Osmanlı Devleti hem de millet sisteminin kendisi için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten sonra Hıristiyan tebaa Osmanlı Devletinin gözünde Şüpheli hale gelirken, Hıristiyan topluluklar ulusçu akımın yörüngesine girmişlerdir. II. Mahmut döneminde merkez otoritenin mahall iktidar odakları (ayan) karşısında geçici de olsa güç kaybına uğraması, 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşmasıyla Osmanlı iç pazarının Avrupa malları için açık bir pazar haline gelmesi ve Osmanlı el sanatları ve zanaatkrlığının k, Gayrimüslimler arasında yeni bir tüccar ve entelektüel sınıfın doğuşu, nihayet batının Osmanlı Devleti karşısındaki ekonomik, siyasî ve askeri stnlğ, Gayrimüslim toplumun, özellikle de Hıristiyan toplulukların kimliklerinde köklü bir dönüşme yol açmıştır.⁵¹

I.2. Tanzimat Dönemi Vatandaşlık

I.2.1 Tanzimat Fermanı ve Vatandaşlık

Osmanlı Devletinde Tanzimat Fermanı ile balayan devlet reformları süreci, hükümranlığın kaynağının hükümdarın İslam dinine ve Osmanlı hanedanına dayanan kutsiyetinden, pozitif hukuk esasına geçmesinin, diğer bir ifadeyle, ‘‘reaya’’ ‘‘kulluk’’ ve ‘‘tebaa’’dan ‘‘vatandaşlığa’’ doğru uzanan yolun ilk temel taşları olmuştur.⁵²

1839 ve 1856'da Batı tipi eğitimden geçen geç kadrolarca oluşturulup gerçekleştirilen reformlar, toplumda farklı konumda bulunan Müslüman ve Gayrimüslimlerin hukuk önünde eşitliğini kabul eder. Dolayısıyla Osmanlı

⁵⁰ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.70.

⁵¹ Yıldız, a.g.e, s.52.

⁵² Fatma Müge Göçek, ‘‘ *Türkiye'de oğunluk, Azınlık ve Kimlik Anlayışı*’’, **Türkiye’de çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları**, Der. Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, Tesev Yayınları, İstanbul 2008, s.73.

Devletinde tebaa ve reaya olmaktan vatandaş olmaya geçiş surecinde ilk verilen haklar dizini, medeni haklardır.⁵³

Keyman ve İçduygu, Tanzimat'la birlikte, Osmanlı tarihinde ilk kez butun bireylerin dinlerinden bağımsız olarak yaşamlarının, onurlarının ve mallarının yasal guvencede olduğunun biçimsel olarak kabul edildiğini, Osmanlı'da bireyin ilk kez farklı dinsel ya da etnik cemaatlerin üyelerinden daha çok siyasi toplumu oluşturan bireyler olarak algılanmaya başlandığını belirtmiştir. Onlara gore, biçimsel olarak Tanzimat donemi ile Osmanlı'da başlayan modernleşme projesinin bir yanını Batılı anlamda vatandaşlık kurumunun Türkiye'de de inşa edilmesi duşncesidir.⁵⁴ Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu ise yaptıkları ortak çalışmada, bu duşnceyi destekleyecek şekilde, hukmetin yapmış olduğu uygulamalarda ve kanunlarda “*Ehli İslam ve milleti saire bu musaadati şahanemize bilâ istisna mahzar olmak üzere*” sozne uygun olarak her sınıf tebaanın musavati değişmez bir esas sayılarak önemli bir inkılâbın temellerinin atıldığını belirtmişlerdir.⁵⁵

Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın, devleti kuvvetlendirmek için, Abdulmecit'in izniyle, temel kurumlarda değişiklik yapmak ve batılı ülkelerin desteğini sağlamak maksadıyla, 3 Kasım 1839'da ilan ettiği Gülhane Hatt-i Humayunu, vatandaşlığa geçişin hukuki sureci bağlamında da yeni bir donemin başlangıcını işaret etmiştir.⁵⁶ Bu fermenda devletin, son yüz elli yılda şer'i kanunlara uyulmaması nedeniyle zayıfladığı, bu sebeple yeni kanunlara gereksinim olduğu ve yeni kanunlarla, Müslim ve Gayrimüslim Osmanlı tebaasının can, mal ve namus dokunulmazlığının sağlanacağı belirtilmiştir.⁵⁷

Gülhane Hatt-ı Humayunu, dort temel reform vaadinde bulunmuştur; ilk reform vaadi tebaanın can, namus ve malının guvence altına alınması olmuştur. Bu reformu sırasıyla iltizam sisteminin yerini alacak muntazam bir vergilendirme sisteminin oluşturulması, zorunlu askerlik sistemi ve son olarak hangi dinden olursa olsun butun

⁵³ Aynı yer

⁵⁴ E.Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu, a.g.m., s.175.

⁵⁵ Halil İnalçık – Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Tanzimat Değişim Surecinde Osmanlı İmparatorluğu**, 2.Bs., Phoenix Yaynevi, Ankara, 2006, s.28.

⁵⁶ Tanzimat'ın tam metni için bkz. **Dstur**, 1. Tertip, Cilt 1, İstanbul, 1289, s.4-14. Ayrıca Tanzimat'ı içeren Takvim-i Vekayi nüshası için bkz. **Tanzimat**, Cilt 1, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.48-49.

⁵⁷ Osmanağaoğlu, a.g.e, s.107.

tebaa için yasa önünde eşitlik vaatleri takip etmiştir. Erik J. Zürcher'e göre burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus, eşitlik ilkesinin biraz muğlak ifade edilmesidir. Sultan tam olarak şöyle demiştir: “*Tebaa-i Saltanatı-i Seniyyemizden olan ehl-i islâm ve millet-i saire bu niûsaadal-ı şahanemize bilaistisna mazhar olmak üzere...*” Oysa Zürcher Babîâli tarafından dağıtılan Fransızca nüshasında Müslümanlardan ayrı olarak bahsedilmediğini belirtmektedir.⁵⁸

Fermanda kişinin siyasî iktidarla bağlandığı, yani tebaa (yurttaş) olduğu noktada, devlet ve milletine hizmet edebilmesi için gerekli olan can ve namusun korunmasının önemi şu şekilde vurgulanmıştır: “*Dünyada candan ve ırz ve namustan eazz [en aziz] bir şey olmadığından, bir adam onları tehlikede gördükçe, hilkat-ı zâtiyye ve cibilliyet-i fitriyyesinde hiyanete meyil olmasa bile muhafaza-î can ve namusu için elbette bazı suretlere teşebbüs ve bu dahi devlet ve memlekete muzır olageldiği müsellemler olduğu misillü bilakis, can ve namusundan emin olduğu halde dahi sıdk u istikametten ayrılmayacağı ve işi ve gücü hemen devlet ve milletine hüsn-i hizmette olacağı dahi bedihî ve zahirdir.*”⁵⁹

Mal güvenliği bağlamında ise, Fermanda, tebaa için getirilen mal güvenliğinin onların devlet ve millet için çalışma gayretlerini, Osmanlı vatanına muhabbetlerini arttıracığı şu şekilde ortaya konulmuştur: “*Emniyet-i mal kazıyyesinin fıkdanı [yokluğu] halinde ise, herkes ne devlet ve ne milletine ısınmayıp ve ne îumar-ı [imar-ı] mülke bakmayıp endişe ve ızdıraptan hâli olmadığı misillü aksi takdirinde yani emval ve emlâkinden emniyet-i kâmile olduğu halde dahi, kendi işi ile tevsî-i dâire-i ta'ayyüşüyle [yaşayış - geçim] uğraşıp ve kendisinde gün be gün devlet ve millet gayreti ve vatan muhabbeti artıp, ona göre hüsn-i hareketle çalışacağı şüpheden azadedir.*”⁶⁰

Can, namus ve mal güvenliği bağlamında düzenlemeler yapan Ferman, çağdaş görüşe doğru ilerleyen bir hukuk reformunun esaslarını vermiştir. Irk, din ve mezhep farkı ne olursa olsun tebaanın bütün haklarda eşitliği, fertlerin hukuki hürlüğü ilan edilmiştir. Kölelik resmen kaldırılırken, eskiden beri Hıristiyan cemaatlere tanınan haklar şimdi istisnai imtiyazlar olmaktan çıkarılarak, bütün vatandaşlara yaygın

⁵⁸ Erik J. Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.84.

⁵⁹ **Düstur**, 1. Tertip, Cilt 1, İstanbul, 1289, s.4-14.

⁶⁰ Aynı yer.

genel bir hukuk kuralı haline getirilmiştir.⁶¹ İnalçık ve Seyitdanlıoğlu Ferman'da yer alan; can ve ırz emniyeti, mal güvencesi, vatandaşların güçleri oranında eşit vergi vermesi, kanun gereğince olmadan kimsenin cezaya çarptırılmayacağı gibi maddelerin, hürriyet, mülkiyet ve medeniyet haklarını içeren İnsan Hakları Beyanname'si'nin temel prensiplerine benzer şekilde düzenlendiğini belirtmişlerdir.⁶² Artun Ünsal ise Ferman'da belirtilen güvence ve eşitlik vaatlerinin, gerçekleşme olasılığının ne düzeyde kalacağı konusunda temkinli yaklaşmış, bununla birlikte geçmiş döneme göre tebaanın sadece vergi verme ödevinin değil, haklarının da olduğunu kabulünün önemli bir aşama olduğunu belirtmiştir.⁶³

1839 Tanzimat Fermanı'nda bütün tebaanın hayat, şeref ve mülkünün güvence altına alınacağı, iltizam sisteminin kaldırılacağı ve her "vatandaş"ın imkânlarıyla orantılı vergi vereceği ilan edilmiştir. Osmanlı'da, çeşitli baskılar altındaki devletin, potansiyel rakip gruplara karşı kendini güçlendirmek için, bu hakları tebaasına tek yanlı olarak verdiğini vurgulayan Yeşim Arat, bu hakların zaman içinde kulu vatandaşa dönüştürmeye imkân sağlayabileceğini belirtmiştir.⁶⁴ Tanzimat Fermanı'nın dış baskıların etkisi ile yayınlandığı ve vatandaşlığın gelişimi üzerine önemli etkileri olduğu konusunda genel görüş birliği olmakla birlikte, Osmanlı Devleti'nin parçalanması üzerine etkileri ile ilgili de çeşitli görüşler vardır. Hilmi Ziya Ülken, Osmanlı yöneticilerin derinden derine duyduğu bir ihtiyacın eseri veya milletin doğrudan baskısı neticesinde olmayan, büyük oranda dışarıdan gelen siyasi- iktisadi baskıların neticesinde gerçekleştirilen Tanzimat Fermanının verdiği müsaadelerin vatandaşlığa dönüşümün ilk işaretleri olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Ülken, zimmî'ler yerine iktisadi bakımdan hürriyet kazanmış ve hukuki bakımdan korunmuş bir sınıfın meydana çıkması ile İmparatorluğun parçalanmasına kadar gidecek bir iç krizin de tohumlarının atıldığını işaret etmiştir.⁶⁵

⁶¹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul,1979,s.36.

⁶² İnalçık –Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, a.g.e.,s.79.

⁶³ Artun Ünsal, "Yurttaşlık Zor Zanaat", *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.1.

⁶⁴ Yeşim Arat, "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Vatandaşlık", *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.67.

⁶⁵ Ülken, a.g.e.,s.37 vd.

Müslümanlar arasında huzursuzluğa sebep olan Tanzimat, Hıristiyanlar tarafından yeni bir çağın başlangıcı olarak görülmüştür.⁶⁶ Bunun en önemli göstergelerinden biri adli sistemde yapılan önemli değişikliklerdir. Çünkü değişikliklerin birçoğu Gayrimüslim cemaatlerin değişen konumlarına ilişkindir. 1843 yılında Müslümanlarla Gayrimüslimlerin eşitliğini tanıyan yeni bir ceza yasasına geçilmiştir. Bunun yanında, yabancıları kapsayan ticaret davaları için karma mahkemeler oluşturulmuştur. 1844'te, şeriatın İslâmiyet'i terk eden için şart koştuğu ölüm cezası kaldırılmıştır. 1850'de Fransa'dan olduğu gibi alınan yeni bir ticaret yasası, 1863'te bir deniz ticaret yasası ve 1867'de yabancıların imparatorlukta ilk kez toprak sahibi olmalarını sağlayan bir yasa çıkarılmıştır. 1869'da, Gayrimüslimleri kapsayan davalara bakmaları için bir laik mahkemeler hiyerarşisi, yani Nizamiye mahkemeleri, meydana getirilmiştir. Bununla birlikte, şeriat hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmamıştır.⁶⁷ Böylece Tanzimat'ın önemle üzerinde durduğu eşitlik prensibi, Müslüman ve Hıristiyan toplumlar tarafından dini alan yanında sosyal alanda da farklı algılanmış, ayrışım ve bölünmenin habercisi olmuştur.

Büyük devletlerin müdahale ve baskıları neticesinde Müslüman ve Hıristiyan toplumlar arasındaki bu ayrışım ve bölünme giderek derinleşmiştir. İnalçık ve Seyitdanlioğlu'na göre Tanzimat Fermanında belirtilen reformlar Müslüman ve Gayrimüslim cemaatlerin bir arada yaşayabilecekleri, kopma noktasına gelen toplum bağlarının yeniden kuvvetleneceği bir Osmanlı Devleti öngörmektedir. Bununla birlikte reformların sınırlarını şeriatın belirlediği, halkın temsilinden söz edilemeyeceği, bu sebeple tatbik edilmesinin mümkün olmadığı düşüncesinde olan büyük devletlerin müdahale ve baskıları Gayrimüslimlere daha fazla haklar verilmesi yönünde olmuştur.⁶⁸

Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti içinde de devlet yöneticilerini ikiye ayırmıştır. Başta Sadrazam Koca Husrev Paşa ve taraftarları, Tanzimat Fermanı'nı, bir İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nin ananelerine aykırı görmüşlerdir. Bu durum eyaletlerdeki geniş halk kitleleri üzerinde de etkisini göstermiştir. Öte yandan din farkı gözetmeksizin tebaaya kanunlar önünde eşitlik tanıyan Fermanı, Gayrimüslim tebaa kendi milli gayelerinin gerçekleşmesine yarayacak önemli bir belge olarak gördükleri halde, cemaat

⁶⁶ Roderic H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876**, Çev. Osman Kınhay, Cilt 1, Papirüs, Yayınları, Ankara, 1997, s.48-49.

⁶⁷ Zürcher, a.g.e., s.99.

⁶⁸ İnalçık –Seyitdanlioğlu, **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, a.g.e., s.398.

liderleri ve ruhban sınıfı eski imtiyazlarının elden gideceği endişesi ile benimsememişlerdir.⁶⁹

Tarik Zafer Tunaya, Tanzimat Fermanı'nda tabii haklar olarak değil, fakat birer ihsan-ı şahane, Padişahın imtiyazları olarak ilan edilen fert haklarının hiçbir zaman pozitif teminata sahip olamadığını belirtmiştir.⁷⁰ Modern anlamda bir anayasa sayılmayan Fermada tebaaya yeminle verilen güvencelerin, sultanın arzu ve iradesinden kaynaklandığını belirten İnalçık'a göre ise onu bir anayasaya yaklaştıran en önemli nokta, tebaa önünde değişmez temel hakların tanınmış olmasıdır.⁷¹ Halkın isteğine dayanmayan, dış baskıların ürünü olarak algılanan Ferman kitle desteğini alamamıştır. Bununla birlikte Fermada vaat edilen eşitlik, yönetim, yöneten ve yönetilenler arasındaki bağ konusundaki eşitsizlikler ve bir anayasa öngörülmemesi ise, Osmanlı devletine karşı büyük devletlerin müdahale ve tazyiklerini artırmıştır.⁷²

I.2.2. Islahat Fermanı ve Vatandaşlık

İngiltere, Fransa, Avusturya ve Osmanlı Devleti temsilcilerinin oluşturduğu bir komisyon tarafından hazırlanan 1856 tarihli Islahat Fermanı, Gülhane Hatt-ı Hümayunundan sonra I. Meşrutiyet'in ilanına kadar (1876) olan, Tanzimatın ikinci devresi olarak kabul edilebilecek dönemde, devletin iç ve dış siyasetinde uygulanan bir dizi islahatı taahhüt eden bir anayasa hükmü olarak kabul edilebilir. Bu fermanın hazırlanmasında bir anlamda dış güçlerin ana dayatması sayılabilecek ana düşünce; Tanzimat Fermanı ile Gayrimüslim tebaa'ya verilen imtiyazların yalnız din ve mezhep hürriyetiyle ilgili olduğu, Müslüman tebaa ile aradaki farkı ortadan kaldırmadığı, Gayrimüslim tebaa'ya da medeni haklar sağlayıcı hükümlerin konulması gerektiği görüşü olmuştur.⁷³

Bu düşüncelerle hazırlanan ve aynı Tanzimat Fermanında olduğu gibi yapılması planlanan yeniliklerin prensiplerini açıklayan, Bâb-ı Âli'de bütün yüksek

⁶⁹ Ahmet Cevat Eren, **Tanzimat Fermanı ve Dönemi**, Derin Yayınları, İstanbul 2007, s.41.

⁷⁰ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.30.

⁷¹ İnalçık, **Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı**, a.g.e.,s.60.

⁷² Cevdet Küçük, "Osmanlılarda Millet sistemi ve Tanzimat", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 4, İstanbul, İletişim, 1985, s.1015. Ayrıca Tanzimat'ın geniş bir tahlili için bkz. Cemil Bilsel, "Tanzimat'ın Harici Siyaseti", **Tanzimat**, a.g.e., s.661-701.

⁷³ Eren, a.g.e., s.101.

memurlar, şeyhülislam, patrikleri hahambaşları ve cemaatlerin ileri gelenleri önünde okunduktan sonra, Kırım Harbi'ne son veren Paris Anlaşmasını hazırlamakta olan devletlere de bildirilen Islahat Fermanı yirmi dört maddeden oluşmuştur. Fermada tebaanın can ve mal, ırz ve namus masumluluğu, kanun önünde eşitliği, devlet hizmetlerine ve askerlik ödevine bütün tebaanın kabulü, bazı sınırlar içinde mezhep ve milli eğitim hürriyeti, vergiler hususunda eşitlik, iltizamın kaldırılması gibi hususların yer almıştır. Enver Ziya Karal'a göre Islahat Fermanı'nın ana düşüncesi, ırk ve din farkı gözetmeksizin kaynaştırılmış Osmanlı Devleti vatandaşı yaratmak olmuştur.⁷⁴

Islahat Fermanı Gayrimüslim tebaa yararına yeni hükümler getirmiştir. Bu hükümler uyarınca; ırk, din, dil farkları gözetilmeden hiçbir mezhebin diğerine tercih edilmemesi, hiçbir kimsenin din değiştirmesine mâni olunmaması, bütün tebaa arasında fark gözetilmeden arzu eden ve lâyük olan herkesin memur olabilmesi, askeri ve mülkî okullara girme hakkına sahip olması öngörülmüştür. Fermana göre, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında çıkacak her türlü davanın çeşitli mahkemelerde açık olarak görülecekti. İltizam usulü kaldırılarak vergiler doğrudan devlet eliyle toplanacak, tüm resmî yazışmalarda, Müslüman olmayanlar için aşağılayıcı anlam taşıyan terimler kullanılmayacaktı. Her cemaatin ruhanî reisi ile yine aynı cemaatten devlet tarafından bir yıl süre ile atanacak birer memur, tüm tebaayı ilgilendiren konularda Meclis-i Vâlâ'yı Ahkâm-ı Adliye'nin görüşmelerine katılacak, eyalet ve sancak meclislerinde Müslim ve Gayrimüslim üyelerin seçim işlerini düzene koymak amacıyla düzenlemeler yapılacaktı. Ticaret ve ceza mahkemeleri ile ilgili düzenlemeler, Hıristiyanların da askere alınabilmesi, mülk ve arazi sahibi olabilmesi gibi düzenlemeler Gayrimüslim tebaa açısından oldukça önemli olmuş, düzenlemeler ile Müslüman ve Gayrimüslim tebaa arasında mevcut olan farkların ortadan kaldırılması, Gayrimüslim tebaanın hukuki açıdan her sahada çeşitli haklara sahip olması öngörülmüştür.⁷⁵

Anayasal gelişmeler açısından bakıldığında Islahat Fermanı ile Gayrimüslim tebaaya üç temel reform vaat edilmiştir; Vilayet ve Belediye meclislerinde temsilci

⁷⁴ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, V.Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s. 248-251.

⁷⁵ a.g.e.s.103.

bulundurmak, Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye üye olmak ve millet örgütlenişlerinin yeniden düzenlenmesi. İncalcık ve Seyitdanlıoğlu üç temel vaat eden ve Gayrimüslim tebaanın haklarını esas alan Ferman'ın içeride sessiz karşılanmayarak çeşitli yönleriyle eleştirildiğini, bir yandan da Gayrimüslim "milletlerin" milli bağımsızlık isteklerinin ve bu yöndeki anayasal gelişmelerin başlangıcını oluşturduğunu belirtmişlerdir.⁷⁶

Fermanın bütününden anlaşılacağı gibi, amaç Gayrimüslim tebaaya hak ve görevlerde Müslümanlarla eşitlik sağlamak olmuştur. Gayrimüslim tebaaya askerlik görevinin eşitlik gereği olduğu hatırlatılmış, böylece eşitliğin sadece haklar bakımından değil, görevler bakımından da yapılandırılması hedeflenmiştir. Tanınan çeşitli haklarla Gayrimüslimlerin devlet hizmetinde ve idaresinde söz sahibi olabilmeleri sağlanmıştır. Aynı zamanda Gayrimüslimler yalnız Müslümanlarla değil, kendi cemaatlerinin yönetiminde de din adamlarıyla bir ölçüde eşit kılınmışlardır. Osmanlı Devleti Islahat Fermanı'nı yayınlayarak, Rusya'nın ve diğer büyük devletlerin Gayrimüslimlerin hukukî statülerini bahane ederek iç işlerine müdahalelerini önlemek istemiştir. Rusya'nın, Rum Ortodoks uyrukları himaye iddiası için geçerli bir sebep bulamaması hedeflenmiştir.⁷⁷

Genel olarak 1856 Islahat Fermanı'nın teorik açıdan, modern vatandaşlık bağlamında önemli adımlar içerdiği değerlendirmeleri yapılmıştır. Nitekim Tunaya, Ferman'ın Osmanlı Devleti'nin hemen bütün müesseselerini yenileştirecek, hatta dayandığı fikrî esaslarda derin değişmeler yapacak mahiyette olduğunu değerlendirmiştir.⁷⁸ Kadioğlu'na göre ise Ferman, Tanzimat Fermanı ile netlik kazanan modernist eğilimi sürdürmeye yönelik somut reformlar içermiştir.⁷⁹ Osmanağaoğlu ise değerlendirmesinde, Ferman'ın, Tanzimat Fermanını teyit ve onun tüm Osmanlı tebaasına eşit statüde tanıdığı güvenceleri tekrar ettiğini, özellikle Müslüman olmayan tebaanın Müslüman tebaayla eşitliğinin sağlanması ile ilgili ayrıntılı hükümler içerdiğini, "medenî haklar" yanında, Gayrimüslimlere de "siyasî

⁷⁶ İncalcık –Seyitdanlıoğlu, **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, a.g.e.,s.399.

⁷⁷ Gülnihal Bozkurt, **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914): Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s.57.

⁷⁸ Tunaya, a.g.e., s.34.

⁷⁹ Kadioğlu, a.g.e., s.37.

haklar" tanıdığını, eşit statüdeki Osmanlı vatandaşlığını da ilan ettiğini belirtmiştir.⁸⁰ Karal'a göre ise Ferman ile Gayrimüslimlerin devlet memurluklarına tayin edilmeleri, eyalet meclisleri ve Meclis-i Vâlâ'da temsil edilmeleri gibi tanınan siyasi haklar ile Osmanlı tebaası arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması, kanun önünde din ve ırk farkı gözetmeksizin hürlüğü ve eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır.⁸¹ Bir anlamda Tanzimat Fermanı ile güvence altına alınan tabii haklar, eşit statüde Osmanlı vatandaşlığı bağlamında, bir adım ileriye taşınmak istenmiştir.

19. yy. ortalarından itibaren Gayrimüslim tebaayı etkileyen milliyetçi ve ayrılıkçı akımları "vatandaşlık" bağıyla ortadan kaldırmaya çalışan devlet adamları, 1856 Islahat Fermanı'nın girişinde, devletin tüm uyrukları arasındaki bağ olarak vatandaşlık kavramına yer vermişlerdir. Söz konusu ifade "revâbit-ı kalbiyye-i vatanî ile birbirine merbut olan... kâffe-i sunuf-ı teba'a-i şahanemin" şeklinde geçen kavram, tebaayı birbirine bağlayan gönülden -kalbî- bir bağ şeklinde görülmektedir. Böylece vatandaşlık kavramı kelime olarak ilk defa resmî bir belgede geçmiştir. Zira Tazminat Fermanı'nda kelimenin kökü olan "vatan" terimi kullanılırken, Islahat Fermanı'nda "vatandaşî" sözcüğü kullanılmıştır.⁸²

Aslında Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı gibi, içinde bulunduğu çağın verdiği imkânlar ölçüsünde Osmanlı topluluğu (milleti) meydana getirme aşamalarından biri olmuştur. Osmanağaoğlu Ferman'ın kabul ettiği esasların çoğunun, tebaa eşitliğini oluşturmaya yönelik olduğu değerlendirmiştir. Nitekim modern vatandaşlık kavramının en önemli prensibi olan eşitlik prensibinin Ferman'a yansması, Müslüman ve Gayrimüslim Osmanlı vatandaşları arasındaki farklılıkları kaldırılarak, olabildiğince eşit statüde Osmanlı yurttaşı meydana getirme düşüncesi olmuştur.⁸³

Islahat Fermanında Gayrimüslimlere tanınan haklarla, tebaa arasındaki hukukî ve siyasî eşitlik, o dönemin şartları doğrultusunda, prensipte sağlanması öngörülmüştür. Hukukî eşitlikle, tebaanın kaynaşarak kendisini Osmanlı toplumuna ait görmesi, devlete bağlılık temelinde -modern- hak ve mükellefiyetlerine sahip eşit

⁸⁰ Osmanağaoğlu, a.g.e.,s.119

⁸¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, VI. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 6.

⁸² Osmanağaoğlu a.g.e.,s.125

⁸³ a.g.e.,s.122.

statüde Osmanlı yurttaşının oluşturulması amaçlanmıştır. Osmanağaoğlu'na göre Islahat Fermanından beklenen, Gayrimüslimlerin dil ve din bazında ortaya çıkarttıkları milliyetçilik, kendi milletini oluşturma ve bu millete bağımsızlık sağlama taleplerinin son bulması ve Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinin durdurulması, dil, din veya ırk birlikteliğinden ziyade hukuki ve siyasi eşitlik temelinde bir Osmanlı yurttaşlığının biçimlendirilmesi olmuştur.⁸⁴

1856 Islahat Fermanı'nın yukarıda belirtilen hedefleri gerçekleştirip gerçekleştirmediği, Tunaya'nın belirttiği Osmanlı Devleti'nin hemen bütün müesseselerini yenileştirecek, hatta dayandığı fikrî esaslarda derin değişimler yapacak mahiyetteki teorik yapının uygulamadaki geçerliliği hakkında, Ferman'ın yürürlüğe konulması sonrasındaki gelişmeler ipuçları vermiştir.⁸⁵ Nitekim 1839 Tanzimat Fermanı gibi, 1856 Islahat Fermanı da devleti içine düştüğü durumdan çıkaramamıştır. Vergi eşitliği konusunda olsun askerlik yükümlüğü konusunda olsun Müslüman ve Gayrimüslim tebaa arasında farkları ortadan kaldırmaya yönelik ve dolayısıyla yabancıların ülke işlerine müdahalesini önlemeyi amaçlayan bu girişimler istenilen sonucu vermemiştir.⁸⁶ Müslüman-Hıristiyan tebaanın eşitliğini mihver edinmiş olan 1856 Fermanı'nın yürütülmesi, tıpkı Tanzimat Fermanı gibi, bizatihi Osmanlı Devleti'nin yapısı ve Batılı devletlerin menfaat çarpışmaları nedeniyle imkânsızlaşmıştır.⁸⁷

Gayrimüslimlere tam bir eşitlik taahhüt eden Fermanın etkileri vatandaşların günlük yaşamlarında da hissedildiğinden, toplumda hoşnutsuzluklara yol açmıştır. Müslümanlar ecdatlarının kanı ile kazandıklarına inandıkları millet-i hâkime hakkından mahrum kalacakları düşüncesi ile Fermana karşı çıkarken, Gayrimüslimlerin; cemaat liderleri, kendilerine tanınan imtiyazların sona ereceği; köylü esnaf ve tüccarları, dört yıl süren askerlik hizmeti; sarraf, komisyoncu ve ticaret işleri ile uğraşanları, maddi menfaatlerinin zedeleneceği düşünceleri ile Ferman'dan hoşnut olmamışlardır.⁸⁸ Dış güçlerin teşvikiyle gündeme gelen

⁸⁴ a.g.e.,s.124.

⁸⁵ Tunaya, a.g.e., s.34

⁸⁶ Ünsal Yavuz, **Atatürk, İmparatorluktan Milli Devlete**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.5.

⁸⁷ Tunaya, a.g.e.,s.35.

⁸⁸ Karal, **Osmanlı Tarihi, VI. Cilt**, a.g.e.s.10-11.

reformların uygulamasında ne zaman sorun çıksa, dış güçler yardıma çağrılmış, bu durum Müslümanların, Gayrimüslimleri dış güçlerin maşası olarak görmelerine neden olmuştur. Islahat Fermanı'nın bu tür düzenlemeleri, İmparatorluk içindeki Müslümanlar (*millet-i hâkime*) ile Gayrimüslimler (*millet-i mahkûme*) arasındaki kopuşa ivme kazandırmıştır.⁸⁹ Vatandaşlık bağlamında ayırımın ortadan kaldırılması ve bütünleşme öngören Ferman, bir anlamda ayrışımın fitillerini ateşlemiştir.

Gayrimüslimlere geniş haklar vererek Avrupa devletlerinin müdahalelerini önleme çabası çöküşü önleyememiş, aksine saldırı ve ayaklanmalar giderek artmıştır. Daha geniş haklara sahip olan Gayrimüslimler, bu avantajlarını birleşme yönünde değil, sistemli bir şekilde ayrışma yönünde kullanmışlardır. Yavuz Ercan'a göre, Tanzimat döneminde yapılan düzenlemeler sonrasında Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne müdahale ve iç işlerine karışma fırsat ve olanakları daha çok artmıştır.⁹⁰

Yaptıkları ortak çalışmada 1839 ile 1876 arası dönemi vatandaşlık bağlamında değerlendiren Engin Işın ve Bora İşyar, bu dönemde, yasal alanda Osmanlı kimliğinin önce uyruk sonra tebaa olarak bir dini eşitliği vurguladığını ve sözde evrensel bir yapı oluşturan bir sürecin işlediğini belirtmişlerdir. Bu dönemde henüz vatandaşlık kavramından söz etmek mümkün olmasa bile vatandaş ya da yurttaş kavramının varsayılmaya başladığını tartışmak mümkün olmuştur. Işın ve İşyar, bu dönemin yasal düzenlemelerinde yer alan uyrukluk ve tebaa kavramları ile devlet ve fert arasındaki ilişkinin düzenlenmeye çalışıldığını, devlet ve fert arasında başka hiçbir dinî, siyasi, sosyal ya da kültürel kurumun olmadığını varsayan bir yasal düşünceyi oluşturan ve hayata geçiren bir sürecin işlemeye başladığını değerlendirmişlerdir. Onlara göre bu süreç en kısa tanımıyla, uyruk ve tebaa kimliklerinin vatandaşlık kimliğine doğru bir adımı olmuştur.⁹¹ Bu adımlar bugünkü anlamda vatandaşlığın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

⁸⁹ Kadioğlu, a.g.e. s.37.

⁹⁰ Yavuz Ercan, “Türkiye’de Azınlık Sorununun Kökeni (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gayrimüslimler)” **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 20, Güz 2006, Ankara, 2006, s. 8.

⁹¹ Engin Işın ve Bora İşyar, “Türkiye’de Ulus-Devlet ve Vatandaşlığın Doğuşu”, **Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları**, Der. Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, Tesev Yayınları, İstanbul 2008, s.83.

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı, din ve mezhep ayrılığından eşitliğe uzanan yolu vatandaşlık kavramıyla bütünleştirmeye ve can, namus ve mal güvenliğini tüm vatandaşlar için teminat altına almaya çalışarak, devletin modernleşmesine katkı sağlayan önemli mihenk taşları olmuşlardır. Bununla birlikte batılı devletlerin müdahalelerine dayanak noktası olan fermanlar beklenen birleşim yerine ayrışımı kolaylaştırıcı etki göstermişlerdir.

I.2.3. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi

Tanzimat Dönemi'nde yürürlüğe konulan ve Osmanlı Devleti'nin modern anlamda vatandaşlık üzerine ilk yasal düzenlemesi olan 23 Ocak 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniye'ye Dair Nizamname,⁹² Tanzimat ile başlayan modernleşme sürecinin, vatandaşlığı şekillendiren önemli bir parçası olmuştur. Gayrimüslim uyruklularının yabancı devletlerin uyrukluğuna geçerek kapitülasyonlardan yararlanmaları ve Osmanlı yükümlülüklerinden kaçmalarına bir son vermek amacıyla hazırlanan bu yasal düzenleme ile Osmanlı ülkesinde "ikamet eden" herkes din ve mezhep farkı gözetmeksizin, Osmanlı uyruğu sayılmış, aksini iddia edenlerin bunu kanıtlamasını istenmiştir.⁹³

Kuvvetler dengesinin batı uygarlığı karşısında, Osmanlı Devleti aleyhine bozulmaya başladığı dönemlerden itibaren Gayrimüslim tebaa, yabancı devletlerin himayesine girerek veya işlerinin başından ve Türkiye'den ayrılmadan yabancı bir devlet tabiiyetine geçerek, kapitülasyonlardan yararlanmaya başlamışlardır. Modernleşme çabası içindeki devletin, "modern devlet" olabilmesi yolunda, siyasî iktidar ile ahalisinin belirli bir kısmı arasındaki irtibatın kesilmesine neden olan bu durum karşısında, Tanzimat dönemi devlet adamları, uyruklu konusunda yeni düzenlemeler yapmaya yönelmişlerdir. İlk olarak 1863 yılı Ağustos ayında yabancı konsolosluklara ait bir nizamname yayınlanmış olup, bu nizamname ile Gayrimüslimlerin yabancı devletler tarafından himayesi konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu nizamname ile yapılan düzenleme gereği az sayıda şahsın, belirli bir zaman içinde ve şahsen himayesi mümkün kılınmıştır. Fakat Gayrimüslimlerin yabancı devlet tabiiyetine girmeleri ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

⁹² Kanunnamenin tam metni için bkz. **Düster, Birinci Tertip**, CI, Matbaa-i Amire,1289, s.16-19.

⁹³ Ünsal, "Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi", **75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, a.g.m., s.12.

Bu düzenleme ile himaye talebi imkânından mahrum olanlar Gayrimüslimler tabiiyete değiştirerek Osmanlı tabiiyetinin kendilerine yükleyeceği mükellefiyet ve görevlerden kaçmaya çalışmışlardır.⁹⁴

Tabiiyet değiştirerek Osmanlı uyruğundan ayrılan Gayrimüslimlerin artması üzerine Osmanlı Devleti'nde uyrukluk konusunu ciddi bir hukuk sistemine bağlama gereği duyulmuştur. Bu ihtiyaç neticesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda, bütün İslam âleminde olduğu gibi, başlangıçtan beri var olan ve tabiiyeti ümmetle karıştıran dini tabiiyet sistemine son veren 23 Ocak 1869 tarihli " Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi" yayımlanmıştır. Osmanlı tebaasının olduğu yerde yabancılaşmasına engel olma amacı taşıyan metnin ilk yayımlanışında, başlık "Tabiiyet-i Osmaniye Dair Nizamname" biçiminde iken, Birinci tertip Düstur'da metin "Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesidir" başlığı altında yayınlanmıştır. O zamanki Avrupa ülkelerinin uyrukluk yasalarından ve özellikle 1851 yılında çıkarılan Fransız kanunundan esinlenerek hazırlanan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, Müslüman olup olmamanın uyrukluk bakımından önem taşımaya son vermekte ve İslam dünyasının Uyrukluk Hukuku alanına bir dönüm noktası olarak ortaya çıkmaktadır.⁹⁵

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinin adına dikkat ettiğimizde, Osmanlı'nın uyrukluk konusundaki bu ilk yazılı düzenlemesinin Osmanlı uyrukluğu (Tabiiyet-i Osmaniye) adıyla yayımlandığını görürüz. Dikkat edilirse, bu deyimde bir ulusa, halka ait oluşla ilgili bir kavram bulunmamaktadır. Belirleyici öge, Osmanlı padişahına bağlılıktır.⁹⁶ Bir ulusa ya da halka ait oluşla ilgili bir yön taşımayan, Müslüman ve Gayrimüslim ayrımını bir kez daha ortadan kaldırarak hukuksal statülerini eşitleyen bu kanun, kadın ve erkek Osmanlı uyruklarını eşitlememiştir. Söz konusu kanun uyarınca, bir yabancı ile evlenen kadının Osmanlı uyrukluğunu yitirmesine karşılık, bir Osmanlı ile evlenen yabancı kadın Osmanlı uyruğuna kabul edilmektedir. Bu uygulama 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun yürürlüğe konulduğu 1928 yılına kadar devam etmiştir.⁹⁷

⁹⁴ Fişek, a.g.e., s.6.

⁹⁵ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.71.

⁹⁶ Aybay, "Teba-i Osmaniden T.C. Yurttaşına Geçişin Neresindeyiz", **75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, a.g.m., s.38.

⁹⁷ Üstel, a.g.e., s.26.

Gayrimüslimlerin Osmanlı uyruğunu terk etmelerine bir "tepki ve tedbir" kanunu olma niteliğiyle ön plana çıkan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, Osmanlı uyruklüğünün kazanılması ve kaybedilmesi koşullarını düzenleyen 9 maddeden oluşmaktadır ve sadece bir kez, Nisan 1916'da, 6. maddesine getirilen ve dört fıkradan oluşan zeyille⁹⁸ değişiklik geçirmiştir. Kanunnamenin ilk maddelerinde "doğumla" veya "sonradan" Osmanlı vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin hükümler getirilmiştir. Doğumla vatandaşlık "nesil" esasına göre, ya ana-babanın veya sadece babanın Osmanlı vatandaşı olması hallerinde kazanılıyordu (m. 1). Buna mukabil, Osmanlı ülkesinde yabancı ana-babadan doğan çocuklar, ancak sonradan reşit olduklarından itibaren üç yıl içinde Osmanlı vatandaşlığını talep edebilirlerdi (m. 2). Kanunname ile ayrıca "telsik" yolu ile (m. 3, 4) yabancıların Osmanlı vatandaşlığına alınmaları kabul edilmiştir. Osmanlı ülkelerinde bulunan şahısların yabancı vasıfları sabit olana kadar Osmanlı tebaası kabul edilecekleri ise 9. madde ile hükme bağlamıştır.⁹⁹

Bu kanunname, telsik (md. 3 ve 4), müsaade ile tabiiyetten çıkma (md. 5), iskat (md. 6) ve evlenmenin tabiiyete tesiri (md. 7) gibi modern bir tabiiyet kanununda yer alması gereken ana meseleleri tanzim eden, devrine göre ileri görüşlü ve oldukça liberal esaslara dayanan bir kanunnamedir. Başlıca kusuru sadece dokuz maddeden ibaret pek kısıtlı bir kanun olması dolayısıyla bünyesinde önemli boşluklar taşıması ve kapitülasyonların mevcudiyeti dolayısıyla daha çok soy esasına yer vererek toprak esasına kısıtlı bir yer vermesidir.¹⁰⁰ Bu kanunname 1 Ocak 1929 tarihine kadar yürürlükte kalmış olup, tez kapsamında bulunan 1923- 1929 arası dönemde vatandaşlığa kabul ve vatandaşlıktan çıkarılma işlemleri diğer düzenlemeler yanında bu kanunnameden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu ile ilk vatandaşlıktan çıkarma işleminin yapıldığı 18 Kasım 1928 tarihine kadar vatandaşlıktan çıkarma işlemleri, ilk vatandaşlığa kabul işleminin yapıldığı 16 Ocak 1929 tarihine kadar vatandaşlığa kabul işlemleri diğer kanunlarla birlikte Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi esaslarına göre yapılmıştır. Özellikle Balkan Harbi, Birinci

⁹⁸ Fişek, a.g.e., s.81.

⁹⁹ Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku; Karşılaştırmalı, Uygulamalı**, a.g.e, s.17.

¹⁰⁰ Aynı yer.

Dünya Harbi ve Millî Mücadele döneminde ülkede kalmayıp, devletten resmi izin almadan başka ülkelerin tâbiyetine ve/veya hizmetine girenler bu kanun doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmışlar ve ülkeye girişleri yasaklanmıştır.¹⁰¹

Dış baskılar ve bunun özellikle Gayrimüslimler üzerindeki etkileri neticesinde yürürlüğe konulan 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı, Osmanlı yönetimi tarafından bir "yurttaşlar cemaati" oluşturmanın ilk hukukî temelleri olarak yorumlanmaktadır. Bunun üzerine 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi dini ilkelerden bağımsız olarak ilk defa Osmanlı uyrukluğunun esaslarını tanımlamış ve Müslim ile Gayrimüslim arasında ayırım yapmayan evrensel eşitliğe dayanan yeni bir Osmanlı kimliğini yaratmaya çalışmıştır. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin içinde yer alan Teba-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuki Umumiyesi' başlığı altında yeniden düzenlenmiş ve Osmanlı uyruklu olmanın kapsamlı bir yasal tanımını haline gelmiştir.¹⁰²

I.3. Kanuni Esasi ve Vatandaşlık

I.3.1. Birinci Meşrutiyet Dönemi

Temmuz 1876'da Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne isyanını Çarlık Rusya'sının panislavist bir tutumla çözmesinden endişelenen Batılı devletlerin, Osmanlı'dan istenen ıslahat sorunları ele almak maksadıyla, 23 Aralık 1876'da İstanbul'da başlattıkları konferans devam ederken, Hariciye Nazırı Saffet Paşa

¹⁰¹ Balkan Harbine katılmayanların vatandaşlıktan çıkarılmasına bir örnek olmak üzere; Edirne'de doğmuş ve kayıtlı olan, Balkan Harbi'nde Bulgar ordusuyla Bulgaristan'a firar edip daha sonra dönen ve umumî seferberlikte tekrar Bulgaristan'a firar ve Bulgar ordusunda hizmet ettiği ve mütareke sonrasında tekrar Edirne'ye geldiği ve izin almadan Bulgar tâbiyetini kabul ettiği Edirne Vilâyetinin işârından anlaşılan 310 tevellütlü Yorgi oğlu Dimitri'nin Tabiiyyet Kanununun altıncı maddesine tevfiğân Türkiye tâbiyetinden ıskâtıyla hududu millî haricine çıkarılması Hariciyye Vekâleti'nin 17 Haziran 1923 tarih ve Tâbiyyet ve Umur-u Hukukiyye-i Muhtelite Müdüriyyeti 1019/14525 numaralı tezkiresi, İcra Vekilleri Heyeti'nin 19 Haziran 1923 tarihli toplantısında tasvip ve kabul olunmuştur. **BCA 30.18.1.1/ 7.21.12(19 Haziran 1923)**

İstiklal Savaşına katılmayanların vatandaşlıktan çıkarılmasına bir örnek olmak üzere; Iğdır'ın anavatana iltihakında bir müddet askerliğini yaptıktan sonra Rusya'ya firar ettiği ve resmi izin almaksızın Rus tâbiyetini iktisap ve Rus pasaportunu hâmil olarak Iğdır'a avdet ettiği anlaşılan Iğdır'm Melikli Karyesi ahalisinden Hacı Şeyh Ali oğlu Hasip isimli şahsın, Tâbiyyet Kanununun altıncı maddesi mucibince, Türkiye tabiiyetinden ıskâtı, Hariciye Vekâleti Celîlesinin 17 Ekim 1925 tarih ve 4684/376 Tabiiyyet ve Umur-u Hukukiyye-i Muhtelite numaralı tezkiresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 4 Kasım 1925 tarihli toplantısında tasvip ve kabul olunmuştur. **BCA 30.18.1.1. / 16.69.12 (4 Kasım 1925).**

¹⁰² Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789 - 1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.145.

Padişah II. Abdülhamid'in yeni bir rejimi, meşrutiyet rejimini ilan ettiğini duyurmuştur. Saffet Paşa, İmparatorluğu oluşturan etnik unsurların özgürlüklerinin bu yeni idare şekli ile güvence altına alındığını, böylesine bir devrim karşısında bu toplantıya artık gerek kalmadığını bildirmiştir. Aynı gün Babıâli'deki törende, Padişah'ın Kanun-ı Esasî'yi bildiren iradesi okunmasıyla 1876 tarihli ilk yazılı Osmanlı anayasası yürürlüğe girmiştir.¹⁰³ Böylece, her ne kadar bir çöküş tehlikesi karşısında ve Avrupa'ya güvence vermek zarureti ile olsa da, halk iradesine dayanan, birey haklarını esas alan ve devlet başkanının yetkilerini sınırlandıran Batı anayasa rejimi kabul edilmiştir.¹⁰⁴ Kanun-ı Esasî'nin ilanı ile başlayan ve I. Meşrutiyet olarak adlandırılan dönemi, II. Abdülhamid'in istibdat rejimi izlemiş, daha sonra II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Kanun-ı Esasî, her iki Meşrutiyet döneminde de uygulanmıştır. Bu anayasa, 1924 Teşkilât-ı Esasîye Kanunu'nun kabul edildiği 20 Nisan 1924 tarihine kadar toplam 48 yıl yürürlükte kalmıştır.¹⁰⁵

Kanun-ı Esasî, Sadrazam Midhat Paşa başkanlığında, üye sayısı 30'a varan bir özel kurul (*Cemiyet-i Mahsusa*) tarafından hazırlanmış olup toplam 119 maddeden oluşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ilk ve tek anayasasının ilk maddesinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı milleti yoktur, fakat çeşitli milliyetleri ve milletleri kapsayan bir Osmanlı Devleti vardır. Bu Devlet Büyük Britanya İmparatorluğu gibi kendine özgü bir yapıya sahiptir.¹⁰⁶

Memaliki Devleti Osmaniye, Tebaai Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi, Vükelâyı Devlet, Memurin, Meclisi Umumî, Heyeti Âyân, Heyeti Mebusan, Mehakim, Divânı Âli, Umuru Maliye, Vilâyat. Mevaddı Şita başlıkları altında toplam 12 bölümden oluşan Kanun-ı Esasî'nin Tebaai Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi başlıklı ikinci bölümü Osmanlı vatandaşlarının kamusal haklarını içermiştir.¹⁰⁷

İkinci bölüm 8. ve 26. maddeler arasını kapsamakta olup, 8. maddede Osmanlı Devleti'nin uyuşunda bulunan kişilerin tümüne din ve mezhep ayrımı

¹⁰³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Gelişmeler 1876-1938*, Cilt 1, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001, s.4.

¹⁰⁴ İnalçık, *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*, a.g.e.s.60.

¹⁰⁵ Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Gelişmeler 1876-1938*, a.g.e., s.14-15.

¹⁰⁶ a.g.e. s.9.

¹⁰⁷ Kanun-ı Esasî'nin tam metni için bkz. *Düstur*, 1. Tertip, Cilt 4, s: 4-20.

olmaksızın "Osmanlı" denileceğini, 9. maddede ise Osmanlıların tümünün, başkalarının özgürlüklerine müdahale etmemek koşuluyla, kişisel özgürlüğe sahip olduklarını belirtmiştir. 11. maddeye göre, devletin resmi dini İslam'dır. Ancak kamu düzenine ya da genel ahlaka aykırı olmadığı sürece, Osmanlı ülkesinde maruf olan diğer dinlerin icrası serbesttir. Yasa önünde tüm Osmanlıların eşit olduğu, kişilerin, din hakkında önyargıya sahip olunmaksızın vatana karşı aynı hak ve ödevleri bulunduğu 17. maddede, devlet görevlilerinin devletin resmi dili olan Türkçeyi bilmek zorunluluğu 18. maddede yer almıştır. 20. maddede vergilerin mükellefin gücüyle oranlı olarak alınacağı, 21. maddede ise özel mülkiyete kamu araçları dışında ve yeterli bir tazminat ödenmeden el konulamayacağı belirtilmiştir. 22. madde yasaların kararlaştırdığı durumlar dışında, yetkililerin meskene zorla giremeyeceklerini hükme bağlamıştır. 25. maddede, yasa gereği olmaksızın kimseden vergi, resim ya da başka bir ad altında para alınmayacağı, 26. maddede ise işkence ve eziyetin kesin olarak yasaklandığını belirtilmiştir.

Osmanlı-Türk anayasal hareketlerinin, gerçek anlamda ilk yazılı anayasası olan ve toplam yedi kez değiştirilen (1909,1914,1915,1916 (üç kez) ve 1918 yıllarında) 1876 Kanun-ı Esasîsi ile ilk kez padişahın (mukaddes ve gayri mesul - madde 5) yanı sıra, bir Meclisi Umumi (Heyeti Ayan ve Heyeti Mebusan namlarıyla başka başka iki "heyeti muhtevi" - madde 42) kurulmuş ise de, egemenliğin sahibi ve kullanılmasına ait yetkiler hiç değişmeden kalmıştır. "Saltanatı Seniye-i Osmaniye Hilafet- i Kübray-ı İslamiyeyi haiz olarak Sülale-i Âli Osmandan usulü kadimesi veçhile ekber evlada ait" (madde 3) olmaya devam etmiş, diğer bir deyişle "kişisel egemenlik" anlayışı değişmemiştir.¹⁰⁸

Dini ve etnik bağlardan arındırılmış bir Osmanlı vatandaşı yaratma düşüncesi, Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesinde yer alan esaslar doğrultusunda, bu sefer bir anayasa hükmü olarak Kanun-ı Esasîsi'nin 8. Maddesinde yer bulmuştur. "*Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan*

¹⁰⁸ Süheyl Batum, "*Devlet-Toplum İlişkileri Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Anayasaları*", 75 **Yıldı Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.102.

ahvale göre istihsal ve izae edilir."¹⁰⁹ İlk Osmanlı Anayasasında yer alan bu hüküm, din ve mezhep farkı gözetilmemesi ve uyrukluğun kazanılması veya yitirilmesinde keyfi uygulamalara son verilip, bu işlemleri yasaya bağlama isteğini göstermesi bakımından ilginçtir.¹¹⁰

Batılı yazarların bir kısmı, Kanun-i Esasî'nin bu düzenlemesinin, bireyin statüsünü, Osmanlı Devleti vatandaşı olmasına ve devleti yönetenlere bağlılığa dayandıran, batılı seküler düşünce doğrultusundaki bir düzenleme olduğu fikrindedirler.¹¹¹ Öte yandan bir kısım Türk yazarlara göre ise, maddede yer alan ferd/birey vurgusu toplumsal sözleşmenin niteliğini de belirlemektedir. Bu doğrultuda Osmanlı vatandaşlığı, bir yanda anayasanın öngördüğü sözleşmecî vatandaşlık anlayışı, diğer yandan da "yaşanan" (*defacto*) aidiyetin toplulukçu (cemaatçi) niteliği arasında kaygan ve bir o kadar da tehlikeli bir zemin üzerinde ilerlemektedir.¹¹²

Kanun-ı Esasî'si'de yer alan ve yasa önünde, din ve mezhebi ne olursa olsun hak ve mükellefiyetler bakımından eşit olunacağını ifade eden 17. madde; "*Osmanlıların kaffesi huzur-u kanunda ve ahval-i dinîyye ve mezhebiyyeden maada memleketin hukuk ve vezâifinde nüütesavidir.*" ile devlet memuriyetine girişte dinî bağlarının değil liyakatlerinin esas alınacağını hükme bağlayan 19. madde; "*Devlet memuriyetinde umum teba ehliyet ve kabiliyetlerine göre münasip olan memuriyetlere kabul olunurlar.*"¹¹³ siyasi eşitlik temeline dayanan bir vatandaşlığın tanımını yapan önemli hükümlerdir.

Monarşik anayasalarca "en azından" verilmiş ve tanınmış hakları içeren 1876 Anayasası, bunları "Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuk-ı Umumiyesi" bölümünde sıralamıştır. Buna göre, Osmanlı vatandaşları kişi özgürlüğüne (9. madde), ve kişi dokunulmazlığına sahip olup, yasanın gösterdiği yollar dışında cezalandırılmazlardı (10. madde); ayrıca konut dokunulmazlığına sahiptiler (22. madde) ve her türlü

¹⁰⁹ Suna Kili- A. Şeref Gözübüyük, **Sened-i İttifaktan Günümüze Türk Anayasa Metinleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 32. Ayrıca metnin orijinali için bkz. **Düster**, Cilt 4, s.4-20.

¹¹⁰ Aybay, **Ders Kitabı ve Temel Yasa Metinleri**, a.g.e., s.26.

¹¹¹ Davison, a.g.e.,s.18.

¹¹² Üstel, a.g.e., s.26.

¹¹³ Kili – Gözübüyük, a.g.e.,s.33.

eziyet, işkence, müsadere, angarya yasaktı (24 ve 26. maddeler). Yine Osmanlı vatandaşlarının dinsel serbestlikleri tanınmış (11. madde), yasalara uygun olması kaydıyla genel ve özel öğretim yapma hakkı kabul edilmiş (15. madde), dilek ve şikâyetlerini bildirmek için ilgili makamlara ve Meclis-i Umumi'ye dilekçeyle başvurabilme hakkı tanınmıştı (14. madde). Mal, mülk güvenliği anayasallaştırılmış, kamu yararı gerektirmedikçe ve parası peşin ödenmedikçe kimsenin mülkünün elinden alınmaması prensibi benimsenmiş (21. madde), vergilerin ancak yasayla konulabileceği, istisnasız tüm vatandaşların kudreti oranında vergi verecekleri esasları kabul edilmişti (20 ve 25. maddeler).¹¹⁴ Kişi hak ve hürriyetlerini ilgilendiren bu düzenlemelerden her ne kadar Tanzimat Fermanı'nda da bahsedilse de ilk kez hepsi bir arada ve bu kadar açık bir biçimde Kanun-ı Esasî'de ifade edilmiştir.¹¹⁵

Kanun-ı Esasî hak ve hürriyetlere bitişik başka bir alan olan yargısal güvenceler bakımından da önemli hükümler içermiştir. Bu hükümlere göre, kimsenin yasayla bağlı olduğu mahkemeden başkasına gitmeye zorlanamaması (23. madde), her davanın ancak ait olduğu mahkemede görülmesi (85. madde) öngörülmüştür. Mahkemelerin kendi görevlerine giren davalara bakmaktan kaçınmaması (84. madde), var olan belli mahkemeler dışında olağanüstü mahkemeler veya yargı kararı vermeye yetkili özel komisyonlar kurulamaması (89. madde) karar altına alınmıştır. Bu maddelerle birlikte, yargılamanın alenen yapılması (82. madde), herkesin, mahkemeler önünde lüzum gördüğü, kanuna uygun vasıtalarla, davasını savunabilmesi (83.madde), işkence ve her türlü eziyetin yasaklanması (26.madde) sanıklar için önemli güvenceler olmuştur.¹¹⁶

Yıldız, bütün bu hükümlerin siyasî bir kimlik olarak Osmanlılığın, 'millet-i hâkime/millet-i mahkûme" ayırımının yerine geçtiğinin, "hamledilen" kimliklerin yerine şahsî liyakat ilkesinin benimsendiğinin bir işareti olduğu değerlendirmesi yapmıştır.¹¹⁷ Ona göre, 1876 Anayasası millet sisteminin yeniden tanımlanmasına doğru atılmış önemli bir adımdır. Bu Anayasa ile vatandaşlık kurumu en üst hukuk metni tarafından tanınmış, dinî bağlılık devlet-tebaa ilişkisinin belirleyicisi olmaktan çıkarılarak devlete ve yönetici hanedana bağlılık esas sadakat odağı yapılmıştır.

¹¹⁴ Tanör, a.g.e., s.145-146.

¹¹⁵ Davison,a.g.e.,C-II, s.165.

¹¹⁶ Tanör,a.g.e.,s.147.

¹¹⁷ Yıldız, a.g.e., s.57

Meclis-i Umumî adı altında temsili bir meclisin oluşturulması, mebusların tayinle değil, seçimle belirlenmeleri, dinî bağılıktan bağımsız olarak, seçimlerde nispi temsilin uygulanması ve bütün vatandaşların devlet karşısında eşit hak ve yükümlülükler sahip birer "Osmanlı" olarak tanımlanması ile millet ayırımı anlamsızlaştırmış, temsil kolektif olmaktan çıkarılarak kişisel düzeye taşınmıştır.¹¹⁸

Bununla birlikte bu durum Kanun-ı Esasî'nin batı standartlarında bir anayasa olduğunu göstermemektedir. Fikir (düşünce) hürriyeti, toplantı hürriyeti ve dernek kurma hakkı Kanun-ı Esasî tarafından yasaklanan hürriyetlerdir. Nitekim Tunaya, seçilmiş tek organ olan Meclis-i Mebusan'ın yetkisinin çok kısıtlı olmasını ve hürriyetler bölümünde toplanma ve dernek kurma hürriyetinin tanınmamış olmasını 1876 Anayasası'nın iki büyük kusuru olarak değerlendirmiştir.¹¹⁹ Bunun yanında anayasanın kişi güvenliğini sıfırlayan, vatandaşlık hak ve hürriyetlerine ilişkin maddeleri etkisizleştiren bir diğer önemli maddesi ise 113. maddedir.¹²⁰ Bu maddeye göre, polisin gerçek "tahkikatı" sonunda, hükümetin emniyetini ihlâl ettikleri sabit olanları "Memâlik-i Mahrusa-i Şahane"den çıkarmak ve sürmek "münhasıran" (yalnızca) padişahın yetkisindedir. Nitekim II. Abdülhamit, neredeyse vatandaşlıktan çıkarılma ile eşdeğer olan bu maddeyi, öncelikle Kanun-ı Esasî'nin en önemli mimarı Midhat Paşa için uygulamıştır.¹²¹

1876 Anayasası'nı takip eden yıllarda Şûra-yı Devlet tarafından hazırlanan *Sicil-i Nüfus Nizamnamesi*¹²² 1881'de yürürlüğe girmiş olup bu nizamname ile öngörülen sayım 1888 - 1889 yılları arasında tamamlanabilmiştir. Bu nüfus sayımı sonrasında uygulanan en önemli husus ise Sicil-i Nüfus Nizamnamesi ek olarak yayınlanan *Nüfus Tezkerelerine Dair Talimat*¹²³ gereği genel nüfus sayımında sayılan

¹¹⁸ Yıldız, a.g.e., s.56.

¹¹⁹ Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Gelişmeler 1876-1938**, a.g.e., s.29.

¹²⁰ (Madde 113) Mülkün bir cihetinde ihtilâl zuhur edeceğini müeyyid asar ve emarat görüldüğü hâlde hükümet-i seniye'nin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten (idare-i örfiye) ilânına hakkı vardır. (İdare-i Örfiye) kavânin ve nizâmâtı mülkiyenin muvakkaten ta'liminden ibaret olup (idare-i örfiye) tahtında bulunan mahallin suret-i idaresi nizam-ı mahsus ile tâyin olunacaktır. Hükümetin emniyetini ihlâl ettikleri idare-i zabitanın tahkikat-ı mevsukası üzerine sabit olanları memâlik-i mahrusa-i şahanedan ihraç ve teb'id etmek münhasıran zat-ı hazret-i padişahinin yed-i iktidarındadır. Kili-Gözübüyük, a.g.e., s.55.

¹²¹ Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Gelişmeler 1876-1938**, a.g.e., s.13.

¹²² **Düstur**, 1. Tertip, Zeyl 11, s. 15-24. Sicil-i Nüfus Nizamnamesi 8 Şevval 1298 (2 Eylül 1881) tarihlidir.

Osmanlı vatandaşlarına nüfus tezkeresi verilmesidir. Daha sonra Nüfus Cüzdanı adını alacak olan, çizgili bir kâğıt şeklindeki, sahibiyile, onun ana baba adlarını, eşkâli ve kayıtlı bulunduğu mahallenin adıyla sokak ve ev numaralarını içeren, "Tezkire-i Osmaniye"de denilen nüfus tezkereleri olmaksızın gayrimenkul alıp satmak, ülke içinde ve dışında seyahat etmek, resmi dairelere başvurmak mümkün olamamıştır.¹²⁴

Sicil-i Nüfus Nizamnamesi'nin 1. maddesinde "*Memâlik-i Osmaniye'de bulunan her sınıf ahâlî kendilerini sicil-i nüfûsa kayd itdirmeğe mecburdurlar*" denilmekte, ayrıca ebeveynlere de doğan çocuklarını (doğdukları sene içerisinde) sicile kaydettirme yükümlülüğü getirmektedir. (15. madde). Söz konusu sicil, Müslüman tebaa ve diğer cemaatler için ayrı ayrı düzenlenecek (2. madde), bu sicillere kayıt yaptıran tebaaya verilecek nüfus tezkereleri matbu, mühürlü ve tuğralı olacaktı (2. madde). Artık tebaa, pasaport ve mürur tezkeresi de dahil olmak üzere tüm hukukî işlemlerde, nüfus tezkeresini göstermek mecburiyetindeydi; aksi takdirde işi görülmeyecekti ve hatta meşru bir sebep olmadığı halde kendisini nüfus siciline kaydettirmeyip, bu nedenle nüfus tezkeresine de sahip olmadıkları mahkemece anlaşılabilirler için para cezası ve ek olarak da 24 saatten bir aya kadar hapis cezası öngörülmüştür. Söz konusu kişinin kendisini sicile kaydettirmemesinin temelinde, askerlik ödevinden kaçmak amacı bulunduğu takdirde, bu kişiler ayrıca askere alınacakları belirtilmiştir (4. madde).¹²⁵ Osmanlı vatandaşlığını kayıt altına almaya yönelik olan bu adımlar, vatandaşlara tanınan haklar yanında, onlardan istenen yükümlülüklerin yerine getirilmesini takip etmek bakımından da önemlidir.

Osmanlı vatandaşlarını kayıt altına alma düzenlemelerinin en önemli hedefi olan vergi ve askerlik yükümlülüklerinin takibini daha düzenli yapmak olsa da Gayrimüslimlerin askerlik yükümlülüğü konusunda tartışmalar bu dönemde de devam etmiştir. Gayrimüslim uyrukların da askere alınmaları, prensip olarak Islahat Fermanı'ndan beri kabul edilen bir husustur. Ancak Gayrimüslimler askerlik hizmetini bedel-i askeriye adlı vergiyi ödemek suretiyle yerine getirmişlerdir. Müslümanlarla Gayrimüslim vatandaşlar arasındaki eşitlik prensibine aykırı olan bu

¹²³ **Düster**, 1. Tertip, Zeyl III, s. 49-52. Nüfus Tezkerelerine Dair Talimat 9 Şevval 1298 tarihidir.

¹²⁴ Osmanağaoğlu, a.g.e.,s.283.

¹²⁵ Aynı yer

durum bir türlü önlenememiş, pratikte tüm çabalara, bu konuda çıkarılan fermanlara ve düzenlemelere rağmen, Gayrimüslim vatandaşlar askere alınmamış, alınamamıştır. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan beri tekrarlanan eşitlik ilkesi, sadece Müslümanların değil, Gayrimüslimlerin de karşı çıkmalarıyla bu alanda bir türlü gerçekleştirilememiş, hep kâğıt üzerinde kalmıştır.¹²⁶

Tebaasını vatandaşlaştırmaya çalışan, hak ve özgürlükler bağlamında vatandaş olmanın getirdiği haklardan bütün tebaanın eşit olarak yararlanması için gerekli düzenlemeler yapan Osmanlı Devleti, yine vatandaşın yükümlülüklerinden olan vergi verme ve askerlik görevlerinin gerektiği gibi yerine getirilmesi için belirli dönemlerde vatandaşlarını sayarken, onların ülke içinde ve dışında yapacakları seyahatleri de düzenlemiştir. Klasik dönemden itibaren dolaşımı kontrol altında tutan Osmanlı Devleti'nde II. Mahmut döneminden itibaren pasaport düzeni de kurulmuştur. 1789 Fransız Devriminden sonra pasaportun günümüzdeki anlamını kazanmasının sonucu olarak, Osmanlı Devleti'nde ilk olarak 1838 yılından itibaren Avrupa'ya gidecek tebaaya pasaport (üstü tuğralı) verilmesi usulüne riayet edilmesi istenmiştir. Pasaport taşıma zorunluluğu 14 Şubat 1867 tarihli *Pasaport Odası Nizamnamesinde* de öngörülmüş olup son olarak bütün bu düzenlemeleri kapsayan 21 Şubat 1884 tarihli *Pasaport Nizamnamesi* isimli kanun yürürlüğe konulmuştur. Nizamnamenin birinci maddesinde “*Memâlik-i Osmâniyeden diyâr-i ecnebiyeye gidenler iş bu nizâmname ahkâmına tevfikân pasaport istihsal itmeğe mecburdur*” denilirken, on birinci maddesinde de “*Devlet-i aliyye ile dost ve muâhid olan düvel-i ecnebiye teb'asından memâlik-i şahaneye dâhil olmak isteyenlerin usûlüne muvafık bir pasaportu hâmil olmaları meşruttur*”¹²⁷ denilmiştir. Bu düzenleme ile yabancı tâbiyet iddiasında bulunanların, bir yabancı ülke pasaportuna sahip olup olmadıkları sorulmak sureti ile pasaport tâbiyeti ispat aracı olarak kullanılmıştır.¹²⁸

I.3.2. İkinci Meşrutiyet Dönemi

Dış baskıların sonucunda siyasal seçkinlerden gelen bir girişim ile hazırlanan, halkın savaşımlı ve herhangi bir katkısı olmayan 1876 Kanun-ı Esasi'nin Abdülhamit tarafından çok kısa bir süre içinde askıya alınması karşısında, temel hak ve

¹²⁶ Bozkurt, a.g.e., s.123.

¹²⁷ *Düstur*, 1. Tertip, C. 1, s. 776.

¹²⁸ Osmanağaoğlu, a.g.e., s.285 vd.

hürriyetler bağlamında vatandaşlık algısı olmayan halk herhangi bir tepki göstermemiştir. 1908 yılına kadar süren II. Abdülhamit mutlak yönetimini, Kanunu Esasi'yi, temel hak ve özgürlükler alanında bazı olumlu değişikliklerle yeniden yürürlüğe sokan II. Meşrutiyet dönemi izlemiştir.¹²⁹

Bu dönemde de Kanunu Esasi'yi, iyileştirmeye yönelik değişiklikler yapılmakla birlikte, çağdaş anlamda bir vatandaşlıktan söz etmek mümkün olmamıştır. Bununla birlikte çağdaş anlamda vatandaşlığın temelleri atılmaya devam etmiştir. Nitekim Keyman ve İçduygu, belirli Türk kimliğini temel edinmeye çalışan bir vatandaşlık kavramı arayışının, 1908 ve 1918 yılları arasında İttihat ve Terakki döneminde başladığı değerlendirmesi yapmışlardır. Bu dönemde, Genç Türkler'in (Jön Türkler), İmparatorluğu "bir devlet-bir millet" anlayışı ile türdeş bir ulus-devlete dönüştürme çabası ile beraber, belli bir Türk kimliğine bağlı bir vatandaşlık kurgulamaya çalıştıkları görülmüştür. İmparatorluğun son yılları, dolaylı ya da dolaysız olarak, vatandaşlık kurumuna gönderme yapan tartışmalarla geçmiştir.¹³⁰

Osmanlı Devleti'nde ilk kez, "*Ya Kanun-ı Esasî Ya Ölüm*" parolasıyla başlayan bu dönem daha sonraki dönemler için bir siyasal laboratuvar olan II. Meşrutiyetin ilanını duyuran ve 23 Temmuz 1908 günü, Manastır'da Harbiye Mektebi Müdürü Vehip Paşa tarafından okunan söylev, vatandaşlığın gelişimi sürecinde, içeriği bakımından önemlidir;

Ey vatandaşlar!

Ya Kanun-i Esasî, ya ölüm!

Bir vatanın menabii umumiyesinden (genel-ortak-kaynaklarından) müstefit olup bir havayı teneffüs eden ve Osmanlı bayrağı altında ittihat eyleyen cenası muhtelif (çeşitli cinsler) bilâ tefriki cinsü mezhep birbirinin ruhu, nuru hadekai iftiharıdır. Birbirinin malını, canını, ırzını aynı şiddet ve asabiyetle müdafaa ve muhafaza ederek bugünden itibaren hırzı can (canı gibi saklama-koruma-) bilir.

*Yaşasın Vatan! Yaşasın Millet!*¹³¹

¹²⁹ Ünsal, "Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi", 75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru, a.g.m., s.12

¹³⁰ Keyman ve İçduygu, a.g.m., s.175.

Vatandaşla başlayıp vatanla sona eren söylevde, can, mal ve ırzlarını canı gibi korunmasını bilen, birbirlerine emanet vatandaşlardan oluşan milletin Osmanlı bayrağı altında birliği (ittihadı) ve millet üyesi vatandaşların hürriyet ve eşitliği söz konusudur. Bu söylev, aynı zamanda vatandaşlık bağlamında olumlu gelişmelerin ilk habercisi olmuştur. Nitekim Tunaya, vatandaşın saltanatını ilan ettiği söyleviyle başlayan İkinci Meşrutiyet dönemi gelişmelerinin, tebaa-i şahanenin vatandaşlık merhalesine yükselişini sağladığı değerlendirmesi yapmıştır.¹³²

II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte, Kanun-ı Esasî'nin değiştirilmesi gerekliliği daha 1908 yılında belirtilmiş ve hazırlıklara başlanmıştır. Toplam yedi kez değiştirilen Kanun-ı Esasî'nin en önemli değişiklikleri birinci yasama döneminde (1908-1911) yapılmıştır. 1909 (1325) değişiklikleri tartışmalı, fakat olumlu şekilde sonuçlanmıştır. 1911'deki meşhur değişiklik tasarısı ancak, üçüncü dönemde (1914-1918) kesinleşmiştir. Bunların dışında kalanlarda zorluk çıkmamıştır. Bu son değişikliklerin hemen tümü önceden değiştirilmiş maddelere yeniden değişimler getirmiştir.¹³³

Vatandaşlık hak ve hürriyetleri bağlamında incelendiğinde, 1909 yılı değişikliklerinde, Kanun-ı Esasî'nin, "*Tebaai Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi*" başlığı altındaki (8-26. maddeler) maddelerinden sadece 10. ve 12. maddelerinde değişikliğe gidildiği görülmektedir. Değişiklikten evvelki 10. madde kişi özgürlüğünü sadece yasa dışı cezalandırmalara karşı korurken, 1909 değişikliğiyle beraber tutuklamalar bakımından da yasaya uygunluk koşulu getirilmiştir. Basın (matbuat) özgürlüğüne ilişkin olan 12. maddenin, 1876 Anayasasındaki "matbuat kanun dairesinde serbesttir" ibaresine "hiç bir veçhile kablettab (basılmadan önce) teftiş ve muayeneye tâbi tutulamaz" ifadesi eklenmiştir. Böylece basın özgürlüğü daha garantili bir hale getirilmek istenmiştir.¹³⁴

Bu bağlamda yer alan bir başka değişiklikte Kanun-ı Esasî'nin 119. maddesi ile ilgilidir. Söz konusu değişiklik gereği, postanelere verilen evrak ve mektupların,

¹³¹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt.I, I.Bs., İletişim Yayınları İstanbul, 1998, s.95-96.

¹³² Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyetin İlâmı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar**, 2. Bs. Arba Yayınları, İstanbul,1996,s.27.

¹³³ Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Gelişmeler 1876-1938**, Cilt I,a.g.e.,s.20

¹³⁴ Osmanağaoğlu, a.g.e., s.302.

müstantik (sorgu hâkimi) veya mahkeme kararı olmaksızın açılmayacağı hükmü yer almıştır. Yine 1909 değişikliği ile toplanma ve dernek kurma hakkı 120. maddeyle tanınmıştır. Bu hakkın sınırları da aynı maddede öngörülmüştür. Osmanlı Devleti'nin ülkesel bütünlüğünü ve meşrutî yönetimi bozmak, Kanun-i Esasî hükümlerine aykırı hareket etmek, Osmanlı vatandaşlarını (anasır-ı Osmaniye) siyaseten bölmek amaçlarıyla dernek kurmak ve her türlü gizli dernek oluşturmak yasaklanmış, kurulacak derneklerin ahlak ve genci adaba aykırı olamayacağı öngörülmüştür. 1876 Anayasası'nın padişaha sürgün yetkisi veren ve anayasa tarafından kişilere tanınmış hak ve özgürlükleri temelsizleştiren 113. madde ise metinden çıkartılmıştır.¹³⁵

İkinci Meşrutiyet döneminde Kanun-i Esasî hükümlerinde yapılan değişikliklerin çağdaş anlamda vatandaşlık olgusunu tam olarak karşılamamakla birlikte, vatandaşlığın gelişimine sağladığı katkı konusunda ortak düşünce hâkim olmuştur. Tunaya'nın yukarıda belirtilen bu yöndeki görüşünü Üstel'in farklı açıdan yaptığı değerlendirme desteklemektedir. Üstel, İkinci Meşrutiyet döneminde öngörülen siyasal modernleşmenin cemaatten topluma, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya¹³⁶ geçiş aşaması olduğunu, bu aşamanın yeni bir siyasal-kamusal alan anlayışı ve onun aktörü olacak vatandaşı gerektirdiğini belirtmiştir. Nitekim bunu sağlamak için yapılan, yukarıda bahsedilen düzenlemelerle yeni siyasal özne "vatandaş" ile devlet arasındaki hukuki ve siyasal kurallar belirlenmeye çalışılmıştır.¹³⁷ Tunaya'nın Kanun-i Esasî hükümlerindeki değişikliklere yaptığı en önemli eleştiri ise 1909 yılında yapılan değişiklikler neticesinde, hak ve hürriyetlerin kapsamaları ve sağlanan güvenceler bakımından tanımlama yoluna gidilmemesi ve "Kavanini muvakkate" (geçici kanunlar-md 36) nin hafif bir değişiklikle yerinde kalarak, Kanun-ı Esasî'nin amacı dışında kullanılmış olmasıdır.¹³⁸ Diğer yıllarda yapılan değişiklikler vatandaşlık bağlamında ikincil nitelikte değişiklikler olup,

¹³⁵ a.g.e., s. 303.

¹³⁶ Emile Durkheim'in 'mekanik dayanışma'dan 'organik dayanışma'ya teorisi uyarınca, mekanik dayanışmanın hâkim olduğu toplumların ortak özelliği bireyler arası farklılığın yok denecek kadar az olmasıdır. Aynı toplumun üyeleri olan bireyler, aynı duygulara, aynı değerlere ve aynı kutsal inançlara sahip oldukları için birbirlerine benzerler. Organik dayanışma ise bireylerin farklılaşmasından ve birbirlerine benzememesinden meydana gelen dayanışmadır. Bu dayanışmanın bulunduğu toplumda kişilik güçlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emile Durkheim, **Sosyolojik Metodun Kuralları**, Çev. Enver Aytekin, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994.

¹³⁷ Üstel, a.g.e., s.27.

¹³⁸ Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Gelişmeler 1876-1938, Cilt I**, a.g.e., s.22

İttihat ve Terakki'nin kendine uygun bir anayasal rejim arayışı içinde olduğunu göstermektedir.¹³⁹

Tunaya İkinci Meşrutiyet dönemini Osmanlı Devleti'nde, siyasî fikir cereyanlarının özellikle 1908 yılından itibaren olabildiğince sistemli bir şekilde ortaya çıktığı dönem olarak değerlendirmiştir. Ona göre daha önceki dönemler nihayet birer hazırlık devresi olmaktan öteye geçememişlerdir.¹⁴⁰ Tanör değerlendirmesinde, İkinci Meşrutiyet döneminin ulusal toplum, ulusal devlet ve ulusal egemenlik tezlerinin ilk kez mayalandığı bir dönem olduğunu kabul etmiş, ancak bir yandan da demokrasi ve özgürlük bağlamında olumsuzluklarına dikkat çekmiştir.¹⁴¹ Vatandaşlık bağlamında bir değerlendirme yapan Keyman ve İçduygu ise Türk kimliğini temel edinmeye çalışan bir vatandaşlık kavramı arayışının ancak 1908 yılından sonra başladığını kabul etmekle birlikte, Osmanlı Devleti'nde biçimsel olarak modernleşme projesinin başlamasını Tazminat dönemine dayandırmışlardır.¹⁴²

İkinci Meşrutiyet'in ilanı sonrasında toplantıya çağırılan meclisin mebusları arasında Gayrimüslimler de yer almıştır. Halil Şimşek yaptığı değerlendirmede, İttihat ve Terakki yöneticilerinin; sağlanan demokratik ortamla her türlü düşüncenin temsil edileceği, aradaki problemlerin barış içinde çözüleceği, bu sebeple meşruti bir yönetimin yasama ve yürütme organlarında temsil olanağı bulan unsurların artık bağımsızlık istemeyecekleri düşüncesinde olduklarını belirtmiştir.¹⁴³ Devleti kurtarmaya yönelik olan bu düşünce ile beklenen birleşme sağlanamamış ve toplumlar arasındaki ayrışım engellenememiştir.

İkinci Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Gayrimüslimlerin ayrışmasını tetikleyen bir diğer uygulama askerlik meselesi olmuştur. Sinan Kunalp, hak ve görevlerin, nüfusu oluşturan çeşitli zümreler arasında eşit ve adil bir şekilde dağılımı anlayışının bir gereği olarak, vatandaşlar arasında din ve milliyet ayrımı gözetmeksizin herkese eşit askerlik görevi ifa ettirme girişiminin askeri, siyasi, sosyal ve mali nedenlerle başarılı olamadığını belirtmiştir.¹⁴⁴ Bir anlamda tebaadan vatandaşlığa geçiş

¹³⁹ a.g.e., s.23.

¹⁴⁰ Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, a.g.e., s.2

¹⁴¹ Tanör, a.g.e.,s.220.

¹⁴² Keyman ve İçduygu, a.g.m., s.175.

¹⁴³ Halil Şimşek, "Yüzüncü Yılında Meşrutiyetin İlanı ve Gayrimüslim Cemaatler" **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2008, s.56.

sürecinde, eşitlik bağlamında, askerlik üzerinden sağlanmaya çalışılan bütünleşme çabaları aksi tesir etmiştir.

İkinci Meşrutiyet dönemi, iç ve dış siyasal krizlerin baskısı altında siyasal seçkinlerin bir yandan devleti “kurtarmak” isterken aynı zamanda da “toplumu dönüştürmek” gibi birbiriyle kimi zaman çatışan iki hedefi eşzamanlı olarak yerine getirmek istedikleri bir dönem olmuştur. Bu dönemin ayırt edici ve belki de en radikal yönü ise, tebaadan vatandaşa geçiş sürecidir. Bu dönemde çağdaş topluma yönelik bir dizi yeniliklerin gündeme gelmiş, kişi hak ve özgürlükleri temel sorunsalları oluşturmuş ve yeni bir insan yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır.¹⁴⁵ Tebaadan vatandaşa doğru hızlı bir ivme yakalayan İkinci Meşrutiyet dönemi, aynı zamanda modern vatandaşlık kavramının en önemli gereksinimi, esaretten uzak ve tam bağımsız bir yönetim şekli olan Cumhuriyet fikrinin aşılandığı, bu bağlamda siyasi alt yapının hazırlandığı bir dönem olmuştur.

I.4. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi; Vatandaşlıkla İlgili Düzenlemeler ve Uygulamalar

Misak-ı Milli'nin ilanı ve buna tepki gösteren İtilaf Devletlerinin İstanbul'u resmen işgal etmeleri ile Kurtuluş Savaşı'nda yeni bir dönem başlamıştır. Yeni seçilen ve İstanbul'dan gelebilen mebusların katılımıyla, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Ankara'da ilk toplantısını yapmıştır.¹⁴⁶

Sivas'ta çıkarılan Gaye-i Milliye gazetesinin Hükümet-i Milliye-1 başlıklı yazısında TBMM ile ilgili bir değerlendirme göze çarpmaktadır; “.....millet boynunu takılmak istenilen esîrlik zincirini taşımayacak ve taşımak, sürüklememek icâb ederse onun bir gün kendisini öldürecek bir yük olduğuna kanâ'at getirmiş idi. Bu ehemmiyetli vakı'alar üzerine varlığını duyan millet bir işaretiyle vekîllerini topladı, fi'len idâre-yi hükûmeti eline alarak bir hükûmet-i milliye yaptı, işte (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti) denilen bugünkü hükûmetimizi, Türk Milleti'nin varlığı üzerine kurulan hükûmet-i milliyemizi vücûda getirdi. Bu da mücâhedâtına başladı,

¹⁴⁴ Sinan Kunalp, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Gayrimüslimlerin Askerlik Meselesi (1908-1912)”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 72, Cilt 12, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Aralık 1999, s.11.

¹⁴⁵ Üstel, a.g.e., s.30.

¹⁴⁶ Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi-III (1920) Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s.167.

bu azmi ile dostlarına, düşmanlarına Dünyâ'da bir Türk varlığı olduğunu tanıdı. İmperyalist devletlerin planlarını alt üst etdi."¹⁴⁷ Gerçektende yeni meclis, esaretten bağımsızlığa geçişin en önemli adımı olurken, Anadolu topraklarını çeşitli tabiiyetler adı altında bölme planlarını da altüst etmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Ankara'da ilk toplantısını yaptığı 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren gerçekleşen düzenleme ve uygulamaların, bağımsızlık mücadelesi ve sonrasında önemli etkileri olmuştur. Dönemin düzenleme ve uygulamalarından, özellikle vatandaşlıkla ilgili olanlardan bir kısmı, hem dönem içinde, hem de Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilen bazı vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerine yön vermiştir.

I.4.1. Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Vatandaşlıktan Çıkarma

Olağanüstü koşullarda oluşan, yalnızca yasama ve denetleme organı olmayıp ülkenin ve milletin kaderiyle bilfiil ilgilenmek zorunda olan meclisin, bir varlık ve meşruluk gereksinimi olarak kimliğini kabul ettirmeye ihtiyacı vardı. TBMM'nin bu konudaki ilk önemli işlemi 2 sayılı ve 29 Nisan 1920 tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanunu'dur.¹⁴⁸ Meclisin iç tüzüğünden bile önce, 2 numaralı kanun olarak çıkarılması böyle bir kanuna olan ihtiyacı ve önemi vurgulamaktadır. Kanun, vatan ve milletin kurtuluşu için görev yönünden vatandaşlığa vurgu yapan, TBMM'nin otoritesini tesis etmeyi ve temsil edilen milletin haklı mücadelesine meşruiyet kazandırmayı amaçlayan önemli hukuki bir düzenleme olmuştur.

Yunan ordusunun Anadolu içlerinde ilerlemesi tehlikesi, düzenli bir ordu kurmaya ve bu ordunun kaynağını sağlayacak şekilde örgütlenmeye ihtiyaç göstermiş olup, bu gereksinmeyi daha kurulduğu ilk günlerde gören Meclis, 29 Nisan 1920 günü Hıyaneti Vataniye Kanunu'nu çıkarmıştır. Meclis otoritesinin hâkim kılınması, iç güvenliğinin, asayiş ve huzurun sağlanması, düzenli ordunun kurulmasını sağlamak için öncelikle askeri firariler için tedbir alınması, bir anlamda merkezi otoritenin güçlendirilmesi bu kanunun ana amacı olmuştur.¹⁴⁹

¹⁴⁷ **Gâye-i Milliye Tıpkı Basım**, Yayına Haz. Çiğdem Aslan- Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları No 41, Ankara 2012, s.8.

¹⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 29 Nisan 1920, Devre I, C.1, s.137-145.

¹⁴⁹ Hatice Güzel Mumyalmaz, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Vatandaşlık**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2013, s.118.

TBMM'nin kabul ettiği 2 numaralı Hıyaneti Vataniye Kanunu hakkında, 25 Nisan 1920 günü yapılan üçüncü birleşimde, Karahisarı Sahip Milletvekili Mehmet Şükrü Bey, vatan hıyanetine ceza belirlenmesini isteyerek bir kanun önerisi vermiştir. Önerisini açıklamak üzere söz alan Mehmet Şükrü Bey, her tarafta yürütülen fesatçı hareketlere bilerek veya bilmeyerek alet olmanın önlenmesi için böyle bir düzenlemeye ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Bu konuda yapılan tartışmalar esnasında Antalya Milletvekili Hamdullah Suphi Bey'in ifadeleri, özellikle olağanüstü dönemlerde, vatandaşlığın haklardan ziyade, öncelikle görevler bakımından gerekliliğini vurgulaması açısından önemlidir; *“İstanbul işgal altına girdi. Anadolu üç dört taraftan istilaya uğradı. İzmir vilayetinde Yunan bayrakları, Antalya’da İtalyan bayrakları, Urfa, Maraş ve Antep etrafında Fransız bayrakları durduğu bir zamanda biz ne yapıyoruz? Cephelerde kullanacağımız kuvvetleri içeride bir takım hainlerin üzerine gönderiyor ve cephelerimizi boşaltıyoruz... Karşı taraf bir saniye boş durmuyor, sizin vatan müdafaası için tahsis ettiğiniz kuvvetleri yakalıyor, zabitleri öldürüyor, yakıyor yıkıyor. Eğer memleketin savunması ve ülkenin bağımsızlığına inanıyorsak ayaklananları ortadan kaldırmak ilk görevimizdir. Uzun düşünecek vaktimiz yoktur, vatanın müdafaası aleyhine hareket edenler dünyanın her tarafında, hatta sulh ve sükûn zamanında bile haindirler, idam ile tecziye edilirler.”*¹⁵⁰

Bu konuda verilen önergeler de dikkate alınarak, Layiha Encümeni tarafından yeniden düzenlenen tasarı üzerinde üç gün süren tartışmalar sonunda 29 Nisan 1920 tarihindeki birleşimde aşağıdaki şekliyle kabul edilmiş ve 7 Şubat 1921’de Ceride-i Resmîye’de yayınlanmıştır.¹⁵¹

Kanunun ilk üç maddesi vatan hainliği ve cezası ile bu suçta destek olanlar ve cezalarını tanımlamaktadır. Diğer maddeleri ise cezaların uygulama durumlarındaki farklılıklar, kanunun uygulanmasındaki zaman dilimi ve kanunu uygulamaya yetkili merciler hakkındadır. Kanunun birinci maddesi rejimle ilgili ortaya çıkan sıkıntılara paralel daha sonra tadil edilmiştir.¹⁵² Böylece dinî siyasî gayelere alet etmek, bunun

¹⁵⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 26 Nisan 1920, Devre I, C.1, s.81-83.

¹⁵¹ Tam metin için bkz **Düster**, 3. Tertip, Cilt I, s.4-5, (Kanun No:2)

¹⁵² “Madde 1 – Dini veya mukaddesat-ı diniyye’yi siyasî gayelere esas ve alet ittihaz maksadıyla cemiyetler teşkili memnudur. Bu kabil cemiyetleri teşkil edenler veya bu cemiyetlere dahil olanlar

için cemiyetler kurmak, devlet şeklini değiştirmek için halk arasında fesat çıkarmak, tek veya topluluk olarak söylem ve yayınlarda bulunmak vatan hainliği suç sayılmıştır.

Hilafeti, Saltanatı ve Osmanlı topraklarını düşman elinden kurtarmak amacı ile kurulan Büyük Millet Meclisi'nin meşruluğuna karşı her türlü ayaklanma ve kışkırtıcılık olaylarının vatan hainliği olarak tanımlandığı kanunda, kışkırtıcılığın kaynağı olarak görülen İstanbul Hükümetinin sebep olduğu olaylara karşı önlem alınmak istenmiştir. Bozguncu ve propagandacılar ve onlara yardımcı olanların eylemlerinin de suç kapsamına alındığı kanunda isyana katılanlara idam, kışkırtıcılara da ceza kanununun 45. ve 46. Maddeleri gereğince ceza verileceği karar altına alınmıştır.

Kanunun uygulama yetkisi bidayet (ilk derece) mahkemelerine veya önemli durumlarda en yakın mahkemeye verilmişti.¹⁵³ Ayrıca kanun, suçluların bidayet mahkemesinin vereceği tutuklama kararıyla her durumda tutuklu olarak yargılanacağını, suçluların yirmi dört saat içinde mahkemeye sevklerini, davaların önemli bir sebep olmadan en çok yirmi günde karara bağlanmasını öngörmüştür. Mahkemelerin bu kanuna dayanarak vereceği kararlar kesin olup TBMM'de onaylanması ile yerinde uygulanacağı, onaylanmadığı takdirde TBMM'nin vereceği karar uygulanacağı belirtilmiş, bir anlamda son söz TBMM'ye bırakılmıştır.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu her ne kadar olağanüstü bir dönemin yasası olsa da, uygulama açısından incelendiğinde olağan yöntemlere ve kurumlara dayandırıldığı görülmektedir. Ancak bu niteliği ile uygulamayı yavaşlatmış ve kesin

hain-i vatan addolunurlar. Dini veya mukaddesât-ı diniye-yi alet ittihaz ederek şekl-i devlet-i tebdil ve tağyir veya emniyet-i devleti ihlâl veya dini veya mukaddesâtı alet ittihaz ederek her ne suretle olursa olsun ahali arasına fesat ve nifak ilkası için gerek münferiden ve gerek müçtemian kavli veya tahriri veyahut fiili bir şekilde veya nutuk iradi veyahut neşriyat icrası suretiyle harekette bulunanlar kezalik hain-i vatan addolunurlar” Düstur, 3. Tertip, Cilt 6, s.62. (Kanun no:66), 25 Şubat 1341 (Resmi ceride ile neşir ve ilânı:26 Şubat 1341, sayı:85)

¹⁵³ İstanbul ve bağlı yerlerdeki nizâmiye mahkemelerini düzenleyerek üç derecede (bidâyet, istinaf ve temyiz) tespit eden 3 Aralık 1871 tarihli nizamnâmeden sonra 11 Ocak 1872 tarihinde neşrolunan *ehâkim-i Nizâmiye Hakkında Nizamnâme* ile İstanbul'daki adli teşkilât taşraya da teşmil edilmiştir. Buna göre memleket itibariyle nizâmî mahkemeler bidâyet ve istinaf mahkemeleri olmak üzere iki dereceye ayrılmıştır. Kaymakamlık merkezi olan kazâlarda bulunan meclis-i deâviler bidâyet, livâ merkezlerindeki meclis-i temyizler hem bidâyet hem istinaf, vilâyetlerdeki divan-ı temyizler ise istinaf mahkemesi olarak dâvâ göreceklere. Bütün bu mahkemelerin temyiz mercii Divan-ı Ahkâm-ı Adliye idi. Köylerdeki ihtiyar meclisleri sulh mercii olarak dâvâ görmeye eskiden olduğu gibi devam edecekti. Ekrem Buğra Ekinci, **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2010, s.102.

sonuç almayı geciktirmiştir. Nitekim yasanın tüm etkinliğine rağmen ona uygun yargı organları yaratılmadığı için istenen sonucu vermediği görülmüş, özellikle isyan olaylarında uzun çatışmalardan sonra duruma hâkim olan Kuva-yı Milliye, yasada öngörülen Meclis'ten onay alma işlemine başvurmadan idam cezaları verip uygulamaya başlamıştır.¹⁵⁴

Çalışma sistemini, 1923 yılına kadar, *Meclis Hükümeti Sistemi*¹⁵⁵ şeklinde sürdüren Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1923 yılı başlarına kadar vatandaşlığa kabul işlemi yapmamıştır. Vatandaşlıktan çıkarılma ile ilgili ilk işlem ise Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na dayandırılarak, Damat Ferit Paşa ve hükümetinde görevli bakanlar hakkında yapılmıştır. 26 Mayıs 1920 tarihli kararnamede, Damat Ferit ile hükümetinde görevli bakanların, 29 Nisan 1920 tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na istinaden eşleri ile birlikte vatandaşlıktan çıkarılmaları ve haklarında soruşturma açılması kararlaştırılmıştır. Arşiv kayıtlarında kararnamenin eki bulunmamakla birlikte, kararnamede vatandaşlıktan çıkarılacakların isimleri belirtilmiştir.¹⁵⁶ 26 Mayıs 1920 tarihli kararname, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na dayandırılarak vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan ilk ve tek kararname olmuştur.

I.4.2. Sevr Anlaşması ve Vatandaşlık

Anadolu topraklarını bölme girişimlerinin son halkası olan ve ana hatları, 24 Nisan 1920'de San Remo Konferansında kararlaştırılan Sevr Barış Antlaşması, 11 Mayıs 1920'de Osmanlı Hükümetine verilmiştir. Osmanlı Parlamentosu'nun dağıtılması nedeniyle, sorumluluğu üzerine almak istemeyen Vahdettin ve Damat Ferit Paşa'nın isteği üzerine toplanan Saltanat Şurası'nda, emekli General Rıza Paşa dışında üyelerin metni onaylama yönünde verdikleri kabul oyu neticesinde, 10 Ağustos 1920 de Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis'ten oluşan heyet tarafından

¹⁵⁴ Doğu Ergil, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara,1981, s.212

¹⁵⁵ Bülent Tanör, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.198.

¹⁵⁶ **BCA**, 26.5.1920, Sayı: 15, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 1.1..16. Vatandaşlıktan çıkarılanlar; Damat Ferit, Dâhiliye Nazırı Reşid, Şeyhü'l İslam Dürrizade, Adliye Nazırı Rüşdü, Müsteşarı Said Molla, Harbiye Nazırı Kara Said, Kiraz denilmekle maruf Hamdi Paşa, Nafia Nazırı Doktor Cemil Paşa, Ticaret Nazırı Remzi Paşa, Divan-ı Harp Reisi Mustafa Paşa, Mustafa Natık Paşa, Süleyman Şefik Paşa, Ahmed Anzavur, Maliye Nazırı Reşad Bey, Maarif Nazırı Fahreddin Bey, Ali Kemal, Cevad Bey, Pehlivan Namlı Kadri, Refik Halid, Mustafa Sabri, Mevlanazade Rıfat Efendi, Konyalı Zeynelabidin, Dahiliye Nazırı esbakı Mehmed Ali Efendi'ler ile Polis Umum Müdürü Hasan Tahsin Efendi, Ali Nadir Paşa, Yaver Paşa.

Sevr Barış Antlaşması imzalanmıştır.¹⁵⁷ Bu Antlaşma, bir anlamda, tebaadan vatandaşlığa geçiş sürecinde fazla mesafe kat edemeyen Osmanlı vatandaşlık sistemini de sona erdiren antlaşmadır. Bunun yerini Türk Vatandaşlık Sistemi kademe kademe alacaktır.

Tevfik Paşa'nın Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya 17 Mayıs 1920'de uyarı maksadıyla yazdığı yazı, aslında Sevr Anlaşmasını ve sonuçlarını gözler önüne sermektedir;

*“Teklif edilen sulh şartları Osmanlı Devletinin yıkılışından ve Padişahın mukaddes hukukunun yok edilmesinden başka bir şeyi gözetmediğinden, devletin varlığının sağlanması bu antlaşma metninin esas maddelerinin hepsinin değiştirilmesine bağlıdır. Sulh antlaşmasının bu şekline göre Osmanlı Devleti İtilaf Devletlerinin ortak egemenliği altında her türlü istiklâl hakkından mahrum bir müstemleke haline getirilmekte olduğundan, sulh şartlarını tamamen ortadan kaldıracak surette değiştirilirse memleketin istiklâli devlet ve kavim itibariyle tabii hudutları içinde temin edilmedikçe sulh yapılması imkânı bulunmamaktadır. İstanbul'da bile Türkiye kendi evinde değildir. Boğazlar Komisyonu Boğaziçi'nde Marmara'da ve Çanakkale'de hükümran olacaktır.”*¹⁵⁸

Sevr Antlaşması'nı imzalayan İstanbul Hükümeti Heyeti'ne sert tepkide bulunan Kâzım Karabekir'in TBMM' ne çektiği şu telgraf oldukça dikkat çekicidir;

*“İstanbul'dan kuruluşunu duyduğumuz Şûrâ-yı Saltanat'ta Türkiye'nin heyeti mevcudiyetini söndüren bu anlaşmanın imza edilmesini kararlaştıran şahısların ve anlaşmaya imza atanların vatana ihanet ile itham ve haklarında gıyabi hüküm verilmesini, bu vatansızların isimlerinin her yerde lanetle anılmasını ve duyurulmasını arz ve teklif ederim.”*¹⁵⁹ Nitekim TBMM'nde ilk vatandaşlıktan çıkarma işlemi 26 Mayıs 1920 tarihinde Damat Ferit ve hükümetinde görevli

¹⁵⁷ Seha L Meray, Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri: Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, s.41.

¹⁵⁸ A.Afetinan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, 4.Bs., Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1998, s.70.

¹⁵⁹ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, C.2, Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s.135.

bakanlar için uygulanmış, ayrıca bu kişiler hakkında soruşturma açılmasına karar verilmiştir.¹⁶⁰

Türkler için, Anadolu ortasında, vatandaşlarının tam bağımsız olmadığı küçük bir vatan haritası çizilen Sevr Antlaşması, 12 bölüm, 432 madde ve çeşitli eklerden meydana gelmiştir. Ünsal Yavuz'a göre, hiçbir zaman yürürlüğe giremeyecek bir belge olarak kalmaya mahkûm olan bu antlaşma, kendi varlığının devamı için, İstanbul'un bir kez daha Anadolu'yu feda etmesinin örneğidir. Tam bir ibret örneği olan bu antlaşmaya göre; tüm Arabistan, Mezopotamya İngiltere'ye, Urfa, Mardin, Gaziantep'le birlikte tüm Suriye Fransa'ya verilmesi; Batı Anadolu Yunanistan'a bırakılması; Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'da Ermenistan Devletinin yanı sıra bir Kürdistan devletinin kurulması; askeri gücün sınırlandırılması; kapitülasyonların devam etmesi ve azınlık haklarının kabul edilmesi öngörülmüştür.¹⁶¹ Kısacası bu antlaşma hükümleri ile Türk vatandaşlık sistemi hukuken ve fiilen ölüme mahkûm edilmiştir.

Sevr Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne bırakılan Ankara ile Kastamonu vilayetleri ve çevresi ile ilgili olarak Afetinan, bir devletin birinci şartı olan coğrafi bölgenin sınırlarının küçülmesi neticesinde, artık maddeten bir devlet olarak yaşama imkânı kalmadığı değerlendirmesi yapmıştır. Bu değerlendirmeyi güçlendiren bir diğer husus ise vergi vermeyerek, askeri hizmet yapmayarak imtiyazlı bir duruma geçen Gayrimüslimlere tanınan haklara samimiyetle ve tam olarak uyulmaması ve Anadolu'da başkaldıran millî kurtuluş hareketine karşı tedbirler alınmaması halinde Osmanlı Hanedanı'nın kalmasına izin verilen İstanbul'un geri alınmasının öngörülmesi olmuştur.¹⁶²

Osmanlı tabiiyetinde olanların tüm vergi yükümlülüklerini yerine getirmesini öngören antlaşmanın 128. maddesi ile bu yükümlülükten kurtulmak ve kapitülasyonlardan faydalanmak isteyenler için de düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile isteyen kişinin Osmanlı tabiiyetinden çıkarak istedikleri ülkenin

¹⁶⁰ BCA, 26 Haziran 1920, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 1. 1.16.

¹⁶¹ Ünsal Yavuz, **Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.69.

¹⁶² A.Afetinan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, a.g.e.,s.71.

tabiiyetine geçebilmesi öngörülmüştür.¹⁶³ Bir bakıma Osmanlı tabiiyetinde olan kişiler hem ekonomik hem de sosyal haklar bakımından adeta cezalandırılmışlardır.

Sevr Antlaşması'nın dördüncü bölümü (140-151. maddeler), azınlıkların korunmasına ayrılmıştır;

140. maddede, 141., 145. ve 147. madde hükümlerinin temel kanunlar olarak tanınmasını ve hiçbir yasanın, hiçbir tüzüğün ve hiçbir Padişah buyruğunun ya da resmî işlemin söz konusu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişir olamayacağını ve bu maddelerden üstün olamayacağını belirtmiştir.

Antlaşmanın 141. maddesinde Türkiye'de oturan herkesin; doğum, milliyet, soy, dil ve din ayrımı yapılmaksızın hayat ve özgürlüklerinin korunacağı, her inancın, dinin ya da mezhebin gereklerini özgürce yerine getirme hakkına sahip olacakları, buna yönelik herhangi bir müdahalenin cezalandırılacağı belirtilmiştir.

142. maddede, 1 Kasım 1914'ten itibaren Türkiye'de bir terör ortamının olduğu, buna bağlı olarak İslam dinine geçişlerden hiçbirinin olağan koşullar altında gerçekleşmemiş olduğu, bu nedenle anılan tarihten sonraki işlemlerde kişi kendi isteğiyle İslamiyet'i benimsememişse Müslüman sayılmayacağı belirtilmiştir.

143. maddede, Osmanlı Devletinin, soy azınlıklarından olan kişilerin karşılıklı ve gönüllü göçlerine ilişkin olarak Müttefik Devletlerin uygun göreceklere hükümleri tanıyacağı, Yunanistan ve Bulgaristan'la soy azınlıklarının gönüllü talepleri doğrultusunda değişimine ilişkin bir komisyonun kurulmasını kabul edeceği ve uzlaşmazlık durumunda tarafların komisyonun kararını peşin olarak kabul edecekleri düzenlenmiştir.

144. maddede, söz konusu değişimin koşulları tanımlanmış, Osmanlı topraklarını daha önce terk etmek durumunda kalanların mal varlıklarının karşılıklı olarak düzenlenmesi, bu anlamda hakemlik komisyonlarının kurulması öngörülmüştür.

Tüm Osmanlı uyruklarının kanun önünde eşit oldukları, soy, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin aynı medeni haklarla siyasal haklardan yararlanacakları 145.

¹⁶³ a.g.e.s. 73.

madde ile düzenlenmiştir. Buna göre, din, inanç ya da mezhep ayrılığı, medeni haklarla siyasal haklardan yararlanma, özellikle devlet hizmetlerine ve görevlerine kabul edilme, yükseltilme ve çeşitli iş kollarında çalışma bakımından bir engel sayılmayacaktır. Aynı madde gereğince, Osmanlı Devleti'nin, Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 2 yıllık bir süre içinde Müttefik Devletlere, soy azınlıklarının parlamentoda orantılı temsili ilkesine dayanan bir seçim sistemi düzenlemesini içeren bir tasarı sunacağı belirtilmiştir.

146. maddede Osmanlı Hükümetinin, tanınmış yabancı üniversitelerden ve okullardan verilen diplomaların geçerliliğini tanıyacağını ve bunları almış olanların, bu diplomaların tanıdığı yeteneği gerektiren mesleklerde ve sanatlarda özgürce çalışmalarını kabul edeceğini belirtilmiştir.

147. maddede; “soy, din ya da dil azınlıklarından olan Osmanlı uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Osmanlı uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden yararlanacaklardır” demek suretiyle Osmanlı uyrukları arasında tam bir eşitlik ilkesi öngörülmüştür. Azınlıklar ile diğer Osmanlı uyrukları arasında herhangi bir ayırımın yapılamayacak, Tüm uyruklar giderlerini kendileri karşılamak kaydıyla her türlü hayır ve eğitim kurumu, dinsel ya da sosyal kurumlar kurmak, yönetmek ve denetlemek hususunda eşit haklara sahip olacak, kendi dillerini özgürce kullanmak ve kendi dinlerini uygulamak hakkına sahip olacakları ifade edilmiştir.

148. maddede azınlıkların, yerel yönetimlerin vereceği hizmetlerden eşit biçimde yararlanmaları için cemaat önderlerinin etkin kılınacağı hükme bağlanmıştır.

149. maddede, Osmanlı Devleti'nin Türkiye'deki bütün soy azınlıklarının kilise ve okul konularında özerkliğini tanımayı ve saygı göstermeyi üstleneceği, bu çerçevede Müslüman olmayan soylara kilise, okul ya da adalet konularında, başta sultanlarca verilmiş olmak üzere tüm ayrıcalıkları ve bağışlıkları teyit ederek gelecekte de destekleyeceği hükmü yer almıştır. Söz konusu ayrıcalıklarla bağışlıkların kaldırılmasını, kısıtlanmasını ya da değiştirilmesini öngören bütün hukuksal düzenlemelerin geçersiz sayılacağı belirtilmiştir.

150. maddede, Osmanlı Devleti içinde yaşayan bütün azınlıkların inançları ya da dinsel uygulamalarına saldırı niteliğindeki tüm davranışları engellemek ve onların bu haklarını güvence altına almak Osmanlı Devleti'nin garantisi altına verilmiştir.

151. maddede, başlıca Müttefik Devletlerin, bu bölümdeki hükümlerin yerine getirilmesini güvence altına almak için ne gibi önlemler alınması gerektiğini, Milletler Cemiyeti Konseyi ile birlikte inceledikten sonra saptayacakları, Osmanlı Hükümetinin, bu konuda alınacak bütün kararları şimdiden kabul ettiği belirtilmiştir.¹⁶⁴

Osmanlı Devleti'nin son resmi belgesi olan Sevr Antlaşması ile ilgili göz ardı edilmemesi gereken önemli bir husus, İstanbul Hükümetinin imzalamasına rağmen, son onay makamı olan padişah tarafından bu anlaşmanın imzalanmamış olması dolayısıyla, hukukî bir değerden yoksun olmasıdır.¹⁶⁵

I.4.3. İstiklâl Mahkemeleri ve Vatandaşlıktan Çıkarma

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun uygulandığı süre içinde Anadolu'da, zararlı propaganda çalışmaları, casusluk, bozgunculuk, isyan ve yağma olayları ile asker kaçaklarının önü alınamamıştı. Bunun en önemli sebebi, yürürlükteki kanunların ve bunları uygulayacak mevcut mahkemelerin, bu olağanüstü dönemde ihtiyacı giderebilecek durumda olmaması, vatana ihanet suçları ile ilgili yargılama yapacak uygun mahkemelerin kurulamamasıydı. Ulusal mücadelenin yürütülmesinde, görevler bakımından vatandaşlık olgusunu, zorlada olsa, kuvvetlendirmek amacıyla hazırlanan Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na uygun yargı organlarının kurulamaması, var olan olağan mahkemelerin ve divanı harplerin işleminin uzun, kadrolarının yetersiz ve ilgi alanlarının dar olması yeni kurumların oluşturulmasını gerektirmiştir. Yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplayan TBMM'nin, yargı erkini de üstlenmesini sağlayan İstiklal Mahkemeleri, olağanüstü dönemin yargı organı olmuştur.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Meray, Olcay, a.g.e.s.85-89. Ayrıca bkz: Deniz Bozkurt (Der.), **Karşılaştırmalı Lozan ve Sevr Barış Antlaşmaları**, Umay Kültür Sanat Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 7-8; Levent Ürer, **Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s. 201-202.

¹⁶⁵ Yıldız, a.g.e., s.94.

¹⁶⁶ Ergil, a.g.e., s.207.

İstiklâl Mahkemelerinin ilk kanuni dayanağı, 11 Eylül 1920'de yürürlüğe giren 21 numaralı Kaçaklar (Firarîler) Hakkında Kanun'dur.¹⁶⁷ Bu kanunda İstiklal Mahkemeleri'nin hangi bölgede kaç adet kurulacağına çok açık olmaması ve sadece firar edenlerle ilgili suçları içermesi, mıntıka alanları ve miktarlarının yeniden düzenlenmesine, yetkilerin vatana ihanet, casusluk, yolsuzluk, ayaklanma, eşkıyalık, bozgunculuk gibi suçlar için de genişletilmesine ihtiyaç göstermiştir. Kaçaklar Hakkında Kanun'un kabulünün ardından çıkarılan ve İstiklal Mahkemeleri'nin ikinci hukuki dayanağı olan 18 Eylül 1920 tarihli "Muhtelif Menâtikta İstiklâl Mahkemelerinin Teşkilî Hakkındaki Heyet-i Umumiye Kararı" adlı 45 numaralı karar ile 14 bölgede İstiklal Mahkemesi kurulması öngörülmüştür.¹⁶⁸ Ancak kurulması gereken mahkeme sayısının çokluğu, TBMM'deki mebus sayısının azalacağı gerekçeleri ile İsmet İnönü'nün öncelikli olarak kurulmasını önerdiği yedi bölgede İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasına karar verilmiştir.¹⁶⁹ Bu sayı sonradan sekiz bölgeye çıkarılmıştır.¹⁷⁰ Böylece mahkemelerin yerleri ve mıntıkları ile ilgili sorun çözümlenmiş, mahkemelere son şekli verilmiştir.

İstiklal Mahkemeleri'nin buldukları bölgelerdeki komutanlar ile yetki yarışmasına ya da çatışmasına girmelerini önlemek amacıyla, TBMM'de 26 Eylül 1920'de yapılan oturumda, İstiklal Mahkemeleri'nin verilen yetkileri "komutanların meratib-i askeriye arasında itaat ve inzibat te'minine matuf hukuk ve selahiyetleri mahfuz kalmak" koşuluyla kullanacağı yasalaştırılmıştır. Diğer yandan yasaya yapılan ikinci bir ekle, yalnız asker kaçakları ve firariler değil, "maddi ve manevi gücünü her ne suretle olursa olsun kesr-i tenkise say edenler ve düşman hesabına askeri ve siyasi casusluk edenlerin tüm eylemleri" de İstiklal Mahkemeleri'nin yargı

¹⁶⁷ Yasanın tam metni için bkz. **Düstur**, 3. Tertip, Cilt I, s.61, (Kanun No:21)

¹⁶⁸ **Düstur**, 3. Tertip, Cilt I, s.65, (Karar No:45)

¹⁶⁹ Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, Ayraç Kitabevi, Ankara 2009, s.52.

¹⁷⁰ Birinci Bölge: Ankara İM; Ankara, Çorum, Yozgat, Kırşehir
İkinci Bölge: Eskişehir İM; Eskişehir, Bilecik, Kütahya, İzmit, Bursa, Adapazarı
Üçüncü Bölge: Kastamonu İM; Kastamonu, Bolu, Zonguldak, Çankırı, Sinop
Dördüncü Bölge: Konya İM; Konya, Afyon, Aksaray
Beşinci Bölge: Isparta İM; Isparta, Burdur, Antalya, Denizli, Muğla, Aydın
Altıncı Bölge: Pozantı İM; Adana, Kozan, Mersin, Niğde, Kayseri
Yedinci Bölge: Sivas İM; Sivas, Tokat, Amasya, Ordu, Giresun
Sekizinci Bölge: Diyarbakır İM; Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri, Elazığ, Muş, Bingöl, Malatya, Adıyaman. Aybars a.g.e.,s. 395.

alanına sokulmuştur.¹⁷¹ Böylece mahkemelerin yetkileri genişletilirken, yetki karmaşası da önleyecek biçimde İstiklal Mahkemeleri'nin kanuni dayanakları tamamlanmıştır.

Refik Şevket Bey tarafından hazırlanan ve İstiklal Mahkemesine seçilen üyelerin 27 Eylül 1920'de yaptıkları toplantıda kabul edilen beyanname ile halka, vatanın tehlikede olduğu anlatılmış, bu mahkeme üzerinde başka yetki olmadığı, en küçük memurundan en büyüğüne kadar herkesi yargılayıp hiçbir kanun maddesine bağlı kalmadan ceza verme yetkisine sahip oldukları hatırlatılmıştır. Bu bildiriye suç sayılan davranışlar on madde halinde açık bir şekilde anlatılmış, kararların kesin olduğu ve verilir verilmez uygulanacağı, emirlerine karşı koyanlarında yargılanacağı belirtilmiştir.¹⁷² Kapısında büyük harflerle adı yazılı olan mahkemelerde, heyetin oturduğu yerin arkasında büyük bir levha da "İstiklal Mahkemeleri mücadelesinde yalnızca Allah'tan korkar" şeklinde bir yazı yer almıştır.¹⁷³ Şekli uygulamalarla başlayan, halk üzerinde otoritenin tesisi, mahkemelerin çalışmaya başlaması ile etkisini artırmıştır.

Birinci dönem İstiklal Mahkemeleri 1922 yazına kadar çeşitli aralıklarla kaldırılmış, sayıları azaltılmış, çok kısa aralıklarla çalışmışlardır. Bunlar içinde sadece Ankara İstiklal Mahkemesi 7 Ekim 1920'den 31 Temmuz 1922'ye kadar aralıksız çalışmıştır.¹⁷⁴ Diğer mahkemeler Meclis Başkanlığı'nın İstiklal Mahkemelerinin kaldırılması ile ilgili "... kurulduğu günden itibaren fevkalade hizmeti görülmüş olan, fakat şimdilik ihtiyaç kalmadığı ve eğer atiyen ihtiyacı mahsus bulunduğu zaman yine Meclis-i Âli'nin karar ve tensibiyle lüzum görülen mahalde İstiklal Mahkemesi teşkili her zaman mümkün olacağına binaen... Ankara İstiklal Mahkemesi'nden mâ-adâ bi-l-umum İstiklal Mahkemelerinin şimdilik faaliyetine nihayet verilmiş ve Meclise davet edilmiştir...."¹⁷⁵ şeklindeki 17 Şubat 1921 gün ve 97 sayılı kararı ile kaldırılmıştır.

¹⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, C.4, s.329-330

¹⁷² Aybars, a.g.e.,s.55.

¹⁷³ Kılıç Ali, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Der. Hulusi Turgut, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2005, s 370.

¹⁷⁴ Aybars,a.g.e.,s.61.

¹⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, C.8, s.269.

İstiklal Mahkemelerinin yetkilerini kısıtlayan, idam kararlarının uygulanmasında TBMM'nin onayının bulunmasını kabul eden 31 Temmuz 1922 tarihli İstiklal Mahakimi Kanunu¹⁷⁶ ile İcra Vekilleri Heyeti'nce görülecek lüzum ve Büyük Millet Meclisi'nin mutlak çoğunluğu ile verilecek karar üzerine icap eden yerlerde İstiklal Mahkemeleri kurulması kararlaştırılmıştır. Bu kanun sonrasında kurulan ikinci dönem İstiklâl Mahkemelerinin (1923-1927) faaliyetleri, inkılâbın kökleşmesine yönelik faaliyetler olup; mahkeme “rejim mahkemesi” niteliğindedir. Bu dönemde üç İstiklâl Mahkemesi kurulmuştur. Bunlar; İstanbul basınının yargılanması amacıyla İstanbul'a gönderilen İstiklâl Mahkemesi, Şeyh Sait isyanı ve sonrasında devam eden ayaklanmalar için Diyarbakır'da kurulan İsyân Bölgesi İstiklâl Mahkemesi (Şark İstiklal Mahkemesi) ve Ankara İstiklâl Mahkemesidir.¹⁷⁷ 7 Mart 1927'de süresi dolacak olan İstiklal Mahkemeleri'nin, olağan üstü döneme yönelik, ülkenin çıkarları, huzur ve güveninin sağlanması, inkılâpların yerleşmesi ile ilgili görevlerini yerine getirdiği ve artık bu görevini tamamladığı gerekçesi ile hükümet sürenin uzaması ile ilgili teklif vermemiştir. Bu tarihten itibaren İstiklal Mahkemelerinin görevine son verilmekle beraber, İstiklal Mahakimi Kanunu ve ekleri ancak 4 Mayıs 1949 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁷⁸

İstiklal Mahkemeleri 1920-1923 tarihleri arasında geçen birinci dönemde öncelikle iç güvenliğin ve düzenli ordunun kurulması ile ilgili suçları azaltmaya yönelik olarak çalışmıştır. 1923- 1927 tarihleri arasındaki ikinci dönemde ise Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı, Hilafetin kaldırılması ve Türk devriminin laik bir temel üzerine oturmasının önüne çıkan karşı atakları önlemeye yönelik olarak çalışmıştır. İç ayaklanmalar, casusluk, bozgunculuk, yolsuzluk, soygun, saldırı, ihanet, güvensizlik ve asker kaçakları hakkındaki siyasî ve askerî davalara bakarken, suç delili olmadan ceza verme yetkileri olmasına rağmen, öncelikle delile dayanarak ceza vermek yolunu uygulamışlardır.¹⁷⁹

İstiklal Mahkemeleri olağan üstü dönemin hukuk uygulamaları olmakla birlikte, iç isyana sürüklenen halkı cezalandırmadan çok ikna yoluyla yeniden

¹⁷⁶ **Düster**, 3. Tertip, Cilt III, s.108-110 (Karar No:249)

¹⁷⁷ Aybars, a.g.e.s.171-277.

¹⁷⁸ a.g.e.s.371-372.

¹⁷⁹ a.g.e.s.401.

kazanmak yönünde hareket etmiştir.¹⁸⁰ TBMM'nin kurduğu İstiklâl Mahkemeleri'nin yasal adil uygulamaları, iç isyanlara katılan çok sayıda kişinin pişmanlık duyarak, Millî Harekete katılmaları sonucunu vermiştir. Devlet tarafından yüklenen siyasi sadakat bağına kabul etmeyenler ve direnç gösterenlerden yakalananlar İstiklâl Mahkemeleri'nin kararlarıyla, yurtdışına kaçanlar ise vatandaşlıktan çıkarılma yoluyla cezalandırılmıştır.

TBMM'nin Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri aynı zamanda vatandaşlık kavramının hukuki boyuttaki tanımına, dönemin şartlarına uygun olarak, vurgu yapması bakımından önemli kanunlardır. Hukukî bir statü olarak vatandaşlık, devletle fert arasında karşılıklı haklar ve borçlar doğuran bir bağım ifadesidir. Belirli hak ve borçlar ferde, bu statüsü neticesi tanınır ve yüklenir. Bu kanunların yayınlandığı dönemi de içine alan yirminci yüzyılın başlarında, vatandaşa devlet arasındaki bu bağ devamlı bir sadakat bağı olarak algılanmış, vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesinde bu “siyasi sadakat” bağı göz önünde bulundurulmuştur.¹⁸¹ Bu kanunlar ile vatandaş siyasi sadakate zorlanmış, sonuçları vatandaşlıktan çıkarma işlemlerine temel teşkil etmiştir.

Vatandaşlıktan çıkarılan ve vatandaşlığa kabul edilenlere Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmiş ve kararnameler Bakanlar Kurulu tarafından imzalanarak yayınlanmıştır. Bununla birlikte arşiv kayıtlarında, bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılmasına İstiklal Mahkemesi tarafından karar verildiğine ilişkin bir belge mevcuttur. Kayıtlarda, bu belge dışında, İstiklal Mahkemesi tarafından vatandaşlıktan çıkarma işlemine ilişkin bir belge bulunamamıştır. Bu belgeye göre, Manastırlı olup Adapazarı'nda ikamet eden ve Kurtuluş Savaşı döneminde 4570 numaralı, kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilen Ömer Buka isimli şahıs, Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 11 Kasım 1926 tarihinde, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği vatandaşlıktan çıkarılmış ve madalyası geri alınmıştır.¹⁸² Arşiv kayıtlarında ve eklerinde, Ankara İstiklal Mahkemesinin vatandaşlıktan çıkarma ve

¹⁸⁰ Kemal Çelik, “*Millî Mücadele’de İç İsyancılar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri*”, **Ankara Üniversitesi TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 10, Sayı 40, Ankara, Kasım 2007, s.598.

¹⁸¹ Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.5-6.

¹⁸² **BCA**, 11.11.1926, Sayı: -, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 195.339..6. Arşivde bu kararın eki bulunmamaktadır. Yapılan araştırmada, bu karar dışında, İstiklal Mahkemesi kararı ile vatandaşlıktan çıkarma işlemine rastlanmamıştır.

madalyanın geri alınması kararına istinaden, Dâhiliye Vekâletinin yazısı mevcut olup, neden vatandaşlıktan çıkarıldığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.

I.4.4. Lozan Antlaşması ve Vatandaşlık

I.4.4.1. Lozan Konferansında Vatandaşlık Tartışmaları

Türk delegasyonunun Lozan'a hareket etmesinden önce, 3 Kasım 1922'de yapılan ve barış konferansında bağlı kalınacak esasların görüşüldüğü TBMM oturumunda, Mersin Milletvekili İsmail Safa Bey söz isteyerek bir konuşma yapmıştır. İsmail Safa Bey'in konuşmasında geçen şu sözler bağımsız vatandaşlık sürecinde Lozan'dan beklentileri en iyi şekilde açıklamaktadır: *“Biz, borçsuz, azınlıksız, tam bağımsız, sınırlarında ezilen kişi ve zincir sesi olmayan bir vatan istiyoruz ve buna layık bir barış antlaşması istiyoruz.”*¹⁸³ 1 Kasım 1922 gün ve 308 sayılı Meclis Kararı ile Saltanat Makamının, Hilafetten ayrılarak, kaldırılması ile barış görüşmelerinde Türkiye'yi yalnız temsil etmesinde TBMM Hükümetinin önünde engel kalmamıştır. Dolayısı ile Hükümetin Lozan görüşmelerindeki performansı ve neticesinde imzalanan antlaşma, askeri başarıları siyasi başarılarla tamamlama ve İsmail Safa Bey'in de tanımladığı, yurttaşlık sisteminin tam bağımsızlık bağlamında tesis edilme oranını belirleyen önemli bir süreç olmuştur.

20 Kasım 1922'de İsviçre'nin Lozan kentinde başlayan barış görüşmelerine, birinci delege olarak katılan İsmet İnönü yanında, Sağlık Vekili Rıza Nur, Maliye eski Vekili Trabzon Mebusu Hasan Saka Bey ve askerî, malî, iktisadî, hukukî danışmanlar yer almıştır.¹⁸⁴ Misak-ı Milli'den taviz verilmemesi talimatı verilen

¹⁸³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 3 Kasım 1922, Devre I, C.24, s.372.

¹⁸⁴ Danışmanlar şu isimlerden oluşuyordu: Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri Münir Bey (Büyükelçi Erteğün), Eski Nafia Müsteşarı Muhtar Bey (Eski Nafia Vekili ve Trabzon Mebusu), Burdur Mebusu Veli Bey (Profesör Saltık), Diyarbakir Mebusu Zühtü Bey (Tigrel), Adana Mebusu Zekâi Bey (Büyükelçi Apaydın), İzmir Mebusu Mahmut Celâl Bey (Cumhurreisi Bayar), Maliye Teftiş Heyeti Reisi Şefik Bey, Evkaf Hukuk Müşaviri Seniyyüddin Bey, Bahriye Kaymakamı Şevket Bey, Erkân-ı Harp Kaymakamı Tevfik Bey, Adliye Müsteşarı Tahir Bey, Hariciye Vekâleti Hukuk Müşavirlerinden Nusret Bey (Profesör Metya), Hariciye Vekâleti Siyasî İşler Müdürü Hikmet Bey (Bayur), Darülfünun Müderrislerinden Zühtü Bey, Maliye Vekâleti Muhasebât Umum Müdürü Fuat Bey (Ağralı), Eski Nazırlardan Mustafa Şeref Bey (Özkan), Mülkiye Müfettişi Şükrü Kaya Bey (Eski Dahiliye Vekili Şükrü Kaya), Hilal-i Ahmer İkinci Reisi Hamit Bey (Hasancan), eski Maliye Nazırlarından Cavit Bey, Mühendis Mektebi Fransızca Muallimi Naum Efendi, Adliye Vekâleti Mezhep İşleri Müdürü Baha Bey, Matbuat Müşaviri, Muharrir Ruşen Eşref Bey (Eski Büyükelçi Ünaydın), Darülfünun Müderrislerinden Yahya Kemâl (Beyatlı), Umumî Kâtip ve Müşavir, Mülga Şura-yı Devlet Azası Raşit Saffet Bey (Atabinen). Mütercim, Robert Kolej İkinci Müdürü Hüseyin Bey, Büyükelçi Ali

İsmet Paşa, konferansın ilk günündeki sözleri ile görüşmelerin ancak tam bağımsızlığın kabulü ile sonuçlanabileceğinin işaretini vermiştir; “ ... *Çok ıstırap çektik, çok kan akıttık; bütün medenî milletler gibi hürriyet ve istiklâl istiyoruz.*”¹⁸⁵

Konferansın 21 Kasım tarihli oturumunda başlıca üç komisyon kurulmuş, gerekirse komisyon sayılarının artırılacağı veya alt komisyonlar kurulabileceği kararı alınmıştı. İngiliz Hariciye Nazırı Lord Curzon’un başkanlık ettiği birinci komisyon askeri konular ile boğazlar ve toprak konularını içeren ülkesel sorunları görüşmüştür. İkinci komisyon İtalyan diplomat Marquis Garroni’nin başkanlığı altında yabancılar ve azınlıkların statüsü konularını, Fransız Baş Murahası Camille Barrere başkanlığındaki üçüncü komisyon ise mali ve ekonomik konuları görüşmüştür.¹⁸⁶

Türk heyetinin tam bağımsızlık hedefiyle katıldığı konferans çetin müzakerelere sahne olmuş, Mustafa Kemal Paşa’nın da ifade ettiği gibi basit ve kolay olmamıştır; “... *Lozan barış masasında ele alınan meseleler yalnız üç dört yıllık yeni devreye ait ve onunla sınırlı kalmıyordu. Yüzyılların hesabı görülüyordu. Bu kadar eski, bu kadar karışık ve bu kadar kirli hesapların içinden çıkmak, elbette, o kadar basit ve kolay olmayacaktır.*”¹⁸⁷ 21 Kasım 1922’de başlayan müzakereler 4 Şubat 1923 tarihine kadar devam etmiş, yaklaşık iki aylık bir aradan sonra başlayan ikinci dönem müzakereler ise 23 Nisan 1923’de başlayıp 24 Temmuz 1923 tarihine kadar devam etmiştir.

TBMM Hükümeti, konferansa giden delegasyona alelacele kaleme aldığı, Hükümetinin temel görüşlerini ve konferansta izlenecek yolu içeren üç sayfa halinde on dört maddelik bir talimat vermiş olup, bu talimatın 1, 6, 8 ve 9. maddeleri vatandaşlığın sınırları hakkında TBMM’nin görüşünü ortaya koymaktadır;

Türkgeldi, Büyükelçi Cevat Açıkalın, Binbaşı Atıf Esenbel gibi kâtip ve yaverler de vardı. İkinci devrede Umumî Kâtip ve Müşavirliğe Tevfik Kâmil Bey getirilmişti. Ali Fuat Cebesoy, **Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan’a**, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, C. 1, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.s.184-185.

¹⁸⁵ İsmet İnönü, **İsmet İnönü’nün Hatıraları Lozan Antlaşması II**, Yenigün Matbaası, İstanbul, 1998, s. 12.

¹⁸⁶ Salahi R Sonyel, **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı’nın Perde Arkası**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,2006,s.53.

¹⁸⁷ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk: 1919-1927**, Bugünkü dille yayına Hazırlayan Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s.518.

1. “Doğu sınırı: “Ermeni Yurdu” söz konusu olamaz, olursa görüşmeler kesilir.”

6. “Batı Trakya: Misak-ı Milli maddesi yani orada yaşayan Müslümanların halkoyuna başvurulacaktır”.

8. “Kapitülasyonlar: Kabul edilemez, görüşmeleri kesmek gerekirse gereken yapılır.”

9. “Azınlıklar: Esas mübadeledir.”¹⁸⁸

Bu talimatla TBMM, Misak-ı Milli sınırları içinde bölünmüş ya da bir kısmına imtiyaz verilerek ayrıştırılmış bir vatandaşlık sistemini kesinlikle reddetmiş ve savaş sebebi saymış, büyük bölümünü Müslümanların oluşturduğu bir vatandaşlık sistemi kurulması yönünde gerekli hassasiyetlerin gösterilmesini istemiştir.

Kapitülasyonlar meselesi, Marki Garroni'nin başkanlık yaptığı ikinci komisyonda, “Türkiye’de yabancıların tabi olacağı usul” konularının görüşüldüğü 2 Aralık 1922 tarihli toplantıda ele alınmaya başlamış ve konferansın en sarp konularından biri olmuştur. Toplantının ilk gününde söz alan İsmet Paşa “kapitülasyon” kelimesi ile “bağımsızlık” kelimesinin iki zıt kavramlar olduğunu izah ettikten sonra “..sizin de söylediğiniz gibi kapitülasyonlar,hür ve müstakil yaşamak isteyen ve böyle yaşamaya azmetmiş olan bir milletin hukukuyla hiçbir surette uzlaştırılmaz...” diyerek görüşlerini ifade etmiştir.¹⁸⁹ Lord Curzon’un kapitülasyonları anlaşmalardan çıkmış hukuk ve uyuşmalar olarak nitelendirmesi ve diğer tarafların olurlarını almadan, hiçbir devletin kendi kendine bir anlaşmanın yüklediği taahhütlerden sıyrılmayacağı veya hükümlerini değiştiremeyeceğini şeklindeki tezini, Marki Garroni kapitülasyonların anlaşmalarla konduğu ve bunların yerine konulacak usulün anlaşmalarla konulması gerektiği şeklindeki görüşü ile desteklemiştir. Bunun üzerine ayağa kalkan İsmet Paşa’nın, “ Bir daha söylüyorum! Türkiye kapitülasyonlar yerine hiçbir şekil, hiçbir sınırlama, hiçbir imtiyaz kabul

¹⁸⁸ Bilal N. Şimşir, **Lozan Telgrafları. Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı**, C.I (Kasım 1922-Şubat 1923), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. XIV. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, C. 3, Altındağ Yayınları, İstanbul, 1968, s.961-1191.

¹⁸⁹ Ali Naci Karacan, **Lozan**, Hazırlayan Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2010, s.123.

edemez, etmeyecektir” şeklindeki haykırışı, konferans boyunca hep sonraya bırakılan bu meselenin nasıl sonuçlanacağını baştan göstermiştir.¹⁹⁰

Lozan'da vatandaşlıkla ilgili hususlar çoğunlukla, İtalyan diplomat Marki Garroni'nin başkanlığı altında yabancılar ve azınlıkların statüsü ile nüfus ve esir mübadelesi konularını görüşen ve “*Siyasi İşler Komisyonu*” olarak adlandırılan büyük komisyonda ve alt komisyonlarda görüşülmüştür.¹⁹¹ Azınlıklar alt komisyonunda Türkiye'yi temsil eden ikinci delegemiz Dr. Rıza Nur'un anılarında bahsettiği, Batılıların azınlık anlayışı konusundaki düşünceleri ilginçtir; “*Frenkler bizde ekalliyet diye üç nevi biliyorlar: İrkça ekalliyet, dilce ekalliyet, dince ekalliyet. Bu bizini için gayet vahim bir şey, büyük bir tehlike. Aleyhimize olunca şu adamlar ne derin ve ne iyi düşünüyorlar... İrk tabiri ile Çerkez, Abaza, Boşnak, Kürt, ilh...yi Rum ve Ermeni'nin yanına koyacaklar. Dil tabiri ile Müslüman olup başka bir dil konuşanları da ekalliyet yapacaklar. Din tabiri ile halis Türk olan iki milyon Kızılbaş da ekalliyet yapacaklar. Yani bizi hallaç pamuğu gibi dağıtıp atacaklar. Bu taksimi işittiğim vakit tüylerim ürperdi... Bilekleri sıvadım. Bütün kuvvetimi bu tabirleri kaldırmaya verdim. Pek uğraştım. Pek müşkülât ile fakat kaldırdım.*”¹⁹²

Türk Heyetinin, Hükümet'in talimatı doğrultusunda ve Misak-ı Milli'de belirtildiği şekliyle,¹⁹³ temel politika olarak mübadeleyi esas aldığı azınlıklar meselesi ile Türkiye'deki yabancılar, nüfus ve esir mübadelesi konuları ikinci komisyon (*Siyasi İşler Komisyonu*); Ekalliyetler Alt Komisyonu, Ahali Mübadele Alt Komisyonu ve Harp İşleri Alt Komisyonu başlıklı üç alt komisyona ayrılmıştır.¹⁹⁴ Başkanlığına oy birliğiyle İtalyan delegesi Montagna'nın seçildiği Ekalliyetler Alt Komisyonu 14 Aralık 1922'de çalışmalarına başlamış, sekreterliğini Fransız diplomat Lagande'ın yaptığı Komisyon'a Türkiye adına Dr. Rıza Nur ile danışmanlardan Mustafa Şeref Bey ve Şükrü Bey katılmışlardır.

¹⁹⁰ Karacan, **Lozan**, a.g.e., s.121-128.

¹⁹¹ Nur, a.g.e., s.990-994.

¹⁹² Rıza Nur, **Dr. Rıza Nur'un Lozan Hatıraları**, İlaveli Üçüncü Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1992,s.103.

¹⁹³ Madde-5; “*Düvel-i İtilâfiye ile muhasımları ve bazı müşarikleri arasında takarrur eden esasat-ı ahdiye dairesinde ekalliyetlerin hukuku, mamelek-i müteceviredeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifadeleri ümniyesi ile tarafımızdan temin ve teyit edilecektir*”; Aydemir, a.g.e, C. 2,s.202.

¹⁹⁴ Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, a.g.e., s.990-994.

Azınlıklar meselesi konferansta, koyu Hıristiyan olan Lord Curzon için önemli bir propaganda konusu olmuştur. İsmet Paşa ve ekibinin direncini kırmak ve problemlerin çözümünü kolaylaştırmak için gerekirse konferansın kesilerek savaşı göze alma kararlılığına ihtiyaç duyulmuş, savaştan bıkmış Avrupa'yı bu hususta yeniden ikna etmek ve yeniden heyecanlandırmak için azınlıklar konusu konferansın anahtarı olarak düşünülmüştür.¹⁹⁵

Genel Komisyon'da 12 Aralık 1922'de görüşülmeye başlanan azınlıklar meselesi konusunda ilk söz alan Lord Curzon olmuştur. Curzon, Türkiye'deki azınlıklar meselesinin tüm dünyayı ilgilendirdiğini vurgulamış, Hıristiyan azınlıklar olarak Rumların, Yahudilerin, Asurîlerin, Keldanilerin ve Nasturilerin himaye görmeleri gerektiğini belirtmiş, Ermenilere doğrudan kendilerine yurt olacak bir toprak parçası istediği için himayeyi içeren bir talepte bulunmamıştır. Nutkun sonunda ise azınlıklar için geniş bir genel af, askerlikten para karşılığında kurtulma ve seyahat özgürlüğünü içeren üç ana istekte bulunmuştur.¹⁹⁶

İsmet Paşa söz alarak yaklaşık üç saatlik bir nutukla Türk tezini savunmuş, Türklerin, azınlıkları idarede daima geniş ve iyi bir düşünce ile hareket ettiklerini, en kuvvetli oldukları devirlerde bile Müslüman olmayanlara iyi muamelede bulduklarını belirtmiştir.¹⁹⁷ Azınlıklarla ilgili Türk tezini; harici tahriklerin kesilmesi, Türk ve Rum ahalinin mübadelesi ve diğer azınlıklar hakkında Türk liberal siyasetinin verdiği teminat ile yetinilmesi hususlarını içeren temel üç maddede toplamıştır.¹⁹⁸

Lord Curzon'un İsmet Paşa'nın bu nutkuna ve Türklere olan tepkisi 14 Aralık 1922 tarihinde eşine gönderdiği özel mektupta görülmektedir:

“Türkler, dayanılmaz bir duruma geliyorlar. Dün, İsmet, azınlıklar sorununda Müttefikler adına yapmış olduğum ciddi önerilere sözde yanıt oluşturan ve konuyla hiç ilgisi olmayan küstahça bir konuşma yaptı. Kendisine, benim ve meslektaşlarımın bu biçimde davranışa tabi tutulmamıza tahammül

¹⁹⁵ Karacan, a.g.e., s.151.

¹⁹⁶ Karacan, a.g.e., s.153. Ayrıca bkz. Seha L. Meray (çev.), **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C I, Kitap I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.180-186.; İnönü, age.s.85.;

¹⁹⁷ İsmet Paşa'nın konuşmasının tamamı için bkz. **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C I, Kitap I, a.g.e., s. 188 – 200.

¹⁹⁸ Karacan, a.g.e.s.154.

gösteremeyeceğimizi; bu sürerse, Lozan'dan ayrılacağımızı ve Türkiye'nin dünya karşısında sorumlu olacağını söyledim... Tahmin edilebilecek her özveride bulunduk; ama Türkler, sanki dünyanın fatihleriymiş gibi her noktaya karşı çıkıyorlar.”¹⁹⁹

Azınlık tanımı konusunda Lord Curzon, Türk tezine tamamen zıt, aynı zamanda yeni kurulmak istenen vatani ayrıştırmaya yönelik bir tezi savunmuştur. O'na göre sadece dine bağlı değil, etnik esasa bağlı soy azınlıkları da gündeme alınmalı ve tartışılmalıydı.²⁰⁰ Nitekim 15 Aralık 1922 günü, Türk heyetine azınlıkların korunmasıyla ilgili, bir tasarı sunulmuştur. Bu tasarının bazı maddeleri şöyledir:

“Madde 2: Türk hükümeti, doğum, ulusal topluluktan olma, dil, soy ya da din ayrımı yapmaksızın, Türkiye'de oturan herkese özgürlüklerini tam olarak sağlamayı yükümlenir...”

Madde 8: Türk hükümeti, Türkiye'deki soy, din, dil azınlıklarından her biri için din, hayır ve öğrenim işlerinde özerklik (autonomie) tanımayı ve bu özerkliğe dokunmamayı kabul eder.”²⁰¹

Bu tasarı üzerine Dr. Rıza Nur 18 Aralık 1922 tarihli oturumda, azınlık kavramından kastın sadece Gayrimüslim unsurlar olacağını, Müslüman azınlık diye bir yaklaşımın Türkiye için söz konusu olamayacağını, soy ya da dil azınlıklarının korunması ilkesinin kabul edilemeyeceğini belirten bir konuşma yapmıştır.²⁰² Ayrıca Türk tarafı 20 Aralık 1922 tarihinde komisyona şu bildiriye sunmuştur;

“Müttefiklerin tasarısı Müslüman azınlıklardan söz etmektedir; oysa Türkiye'de bu gibi azınlıklar söz konusu olamaz; çünkü tarihsel gelenekler moral düşünceler, görenekler, yapıla gelişler, Türkiye'de yaşayan Müslümanlar arasında tam bir birlik yaratmaktadır; üstelik, aile hukuku, siyasal haklar, yurttaşlık hakları ve öteki haklar açısından, bütün Müslümanlar arasında hiçbir ayrımı olmaksızın, ülkenin hükümetine ve yönetimine tam bir eşitlik içinde katılmaktadırlar.

¹⁹⁹ Sonyel, **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası**, a.g.e., s. 63.

²⁰⁰ **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C I, Kitap I, a.g.e., s.181.

²⁰¹ **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C I, Kitap II, a.g.e.,s. 161-163.

²⁰² Bilal N. Şimşir, **Atatürk Dönemi İncelemeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006, s.73. Ayrıca Dr. Rıza Nur'un 18 Aralık 1922 tarihli oturumdaki azınlıklar konusunun tamamı üzerine konuşması için Bkz. **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C. I, Kitap II, a.g.e., s. 158.

...Kaldı ki, bağımsız her Müslüman Hükümette, kural dışılık olmaksızın bütün Müslümanlar, çoğunluğun yaşantısını ve ülkeyi yöneten yasayı birlikte düzenlerler: Bundan şu çıkmaktadır ki, Müslüman bir ülkede, Müslüman bir azınlık var olamaz ve bu sözde azınlık çoğunlukla aynı şeydir.

... Türk Temsilci Heyeti, son Andlaşmalarda bulunan ve bütün Devletlerce yeterli kabul edilmiş çağdaş ilkelere uygun bütün hakları, Müslüman olmayan azınlıklara tanımayı yükümlenmek konusunda bir an bile duraksamamaktadır; fakat Türk Temsilci Heyeti, bundan daha ileri gitmeyi reddetmektedir...²⁰³

Dr. Rıza Nur'un alt komisyonda, soy ya da dil azınlıklarının korunması ilkesinin kabul edilmemesi konusunda verdiği mücadele sonuç vermiş, bu sonucu İsmet Paşa 24 Aralık 1922 günü çektiği telgrafta Hükümete şu şekilde duyurmuştur: "Bugün Tâli komisyonda Rıza Nur Bey ekalliyetleri çalıştı. Ekalliyetlerin yalnız gayri Müslim ta'birine şümülünü kabul ettirdik..."²⁰⁴ 1 Ocak 1923 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi yüz altmış altıncı in'ikat, ikinci celse, gizli oturumuna katılan Hasan Bey ise bu konuda biraz daha ayrıntılı bilgi vermiştir:

"... Fakat son zamanda bir mesele hâsıl oldu. O da ekalliyetler neye nazaran, diğer memleketlerde tadat edilen ekalliyetler yalnız dinî ekalliyetler değil, irki, lisanî ekalliyetler, bilhassa diğer memleketlerde ekalliyetler irki, lisanî, mesailden birini teşkil ediyor. Biz dedik ki, ekalliyet denince münhasıran bir nevi ekalliyet vardır. O da gayrimüslim ekalliyetlerdir. Müslim namıyla bir gayri ekalliyet bütün Türkiye'de mevcut değildir. Ekalliyet denildiği zaman akla gayri Müslimler gelir. Irki ekalliyet, lisanî ekalliyet bizde mevcut değildir. Nitekim Misâk-ı Millide de bu maddeyi yazarken bundan anladığımız mana, tarihî anladığımız manadır. Gayri müslim ekalliyetleri kastetmişizdir. Hiçbir vakit irki, lisanî ekalliyetler mevzuubahis değildir. Hâlbuki onlar diğer memleketlerde olduğu gibi irki, lisanî ekalliyetler de mevzuubahis etmek ve aynı hukukiyetin bir kısım anasıra da verilmesinde ısrar ettiler ise de –Bizim noktainazarımız kati idi- Bilahare sarfinazar ettiler ve ekalliyetler mesaili bugün gayri müslim ekalliyeti mesaili olmak üzere meseledir"²⁰⁵

²⁰³ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, C.I, Kitap II, a.g.e. s.173-174.

²⁰⁴ Şimşir, Lozan Telgrafları Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı a.g.e., s.272.

²⁰⁵ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1 Ocak 1923, Devre I, C. III, s. 1172- 1173.

Bu konuda karşı görüşte olan Lord Curzon'da Türk tezini kabul etmek zorunda kalmış ve 9 Ocak 1923 günü, Ülke ve Askerlik Komisyonunda bu konuya değinmiştir:

*“Alt komisyon, önce, bütün etnik azınlıkların, başka bir deyimle, Müslüman olmayan azınlıklar gibi Müslüman azınlıkların da - örneğin Kürtlerin, Çerkezlerin ve Arapların - tasarıdaki koruma tedbirlerinden yararlanmalarında direnmişti. Türk Temsilci Heyeti, bunların korunmaya ihtiyaçları olmadığını ve Türk yönetimi altında bulunmaktan tamamıyla memnun olduklarını söylemiştir... Alt komisyon, bu inandırıcı sözler üzerine, koruma tedbirlerini, yalnız Müslüman olmayan azınlıklara sınırlamayı kabul etmiştir.”*²⁰⁶

Nüfus mübadelesi Lozan Konferansı'nda gündeme en çok gelen konulardan biri olmuştur. Bu konu konferansın gündemine ilk olarak 1 Aralık 1922 tarihinde gelmiştir. Lord Curzon'un çağrısı üzerine ve Cemiyet-i Akvam'ın mültecilerle ilgili görevlisi Dr. Fridtjof Nansen'in raporu doğrultusunda, Türkiye ile Yunanistan arasında bir nüfus mübadelesi yapılması gereği ifade edilerek, mübadele antlaşması için alt komisyonların kurularak çözüm için kararların alınabileceği belirtilmiştir.²⁰⁷ Nansen, değişime tabi tutulan nüfusun ekonomik alanda kendine yeterli hale getirilmesi gerektiğini savunmuş, isteğe bağlı ya da zorunlu olarak uygulanacak olan mübadelenin uygulanacağı bölgeler açısından doğacak sorunları çözmek üzere karma komisyon kurulmasını istemiştir. Nansen bu komisyonda her iki ülkenin birer temsilcisiyle, Cemiyet-i Akvam'ın iki temsilci yer almasını istemiştir.²⁰⁸ Türkiye, Cemiyet-i Akvam'a dahil olmadığından, İsmet Paşa buna muhalefet etmişse de Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a dahil olmayı arzu ettiğini ve Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam'a girişinin ardından Cemiyetin ekalliyetler hakkındaki muamele tarzına nezaret etmesini kabul edeceğini söylemiştir.²⁰⁹

Mübadele konusunda Türk tezi, İstanbul Rumlarını mübadele kapsamı içinde tutma, buna karşın Batı Trakya Türklerini bu kapsamın dışında tutma şeklinde olmuştur. Yunanistan ise, mübadelenin zorunlu değil, isteğe bağlı yapılmasını

²⁰⁶ Şimşir, **Atatürk Dönemi İncelemeler**, a.g.e., s.74

²⁰⁷ Tanin 6 Aralık 1922; **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C.I, Kitap I, a.g.e., s.118.

²⁰⁸ **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C.I, Kitap I, a.g.e, s.121.

²⁰⁹ İnönü, a.g.e., s. 49.

istemiştir. Gerekçe olarak Birinci Dünya Savası'ndan beri Yunanistan'a sığınan göçmen sayısındaki artış gösterilmiştir. Venizelos'a göre mecburi göçü, benzeri görülmemiş siyasal, ekonomik ve sosyal bir yıkım olarak nitelendirmiştir.²¹⁰ Lord Curzon, gönüllü göç olursa işlemin çok uzayacağını iddia ederek zorunlu göçü savunmuş, ekonomik olarak Türkiye'ye zararı olacağı iddiasıyla da İstanbul Rumlarının mübadele dışı tutulması görüşünde olduğunu belirtmiştir.²¹¹ Görüşmeler neticesinde 30 Ocak 1923 yılında mübadele konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol'ün imzalanmıştır.²¹²

Ahalinin mübadelesi için Türk delegasyonuna; Tevfik Rüştü, Hamdi, İhsan, Seniyüddin, Haydar, Mehmet Ali ve Hamdi Bey'ler Şifre Kâtipliğine de Mustafa Bey tayin olmuştur.²¹³ Çalışmalarına başlayan Türk ve Yunan delegasyonu kimlerin mübadeleden ayrı tutulacağı ve yerleşik (etabli) sayılacağı konusunda görüş ayrılığına düşmüş ve anlaşma sağlayamamıştır.²¹⁴

Zorunlu nüfus mübadelesinin en önemli sonucu, hem Türkiye hem de Yunanistan'ın ulusal açıdan büyük ölçüde türdeş bir nüfus yapısına kavuşmasına yaptığı katkı olmuştur.²¹⁵ Türdeş bir nüfus oluşturma çabalarının bir yandan da geniş topraklar için ihtiyaç duyulan kaliteli işgücü oranını azaltması önemli bir paradoks olmuştur. Nitekim Lozan Anlaşması ile düşündüklerini gerçekleştiremeyenler için bu

²¹⁰ **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C.I, Kitap I, a.g.e, s.125-126.

²¹¹ a.g.e.s.121-124.

²¹² **Hâkimiyet-i Milliye, Aksam, Cumhuriyet, Tanin**, 30 Ocak 1923

²¹³ **BCA**: 30.0.10/123.873.17

²¹⁴ Kimlerin yerleşik (etabli) sayılacağı konusunda tartışmalar Lozan Antlaşması sonrasında da devam etmiş, konunun Cemiyet-i Akvam'a aksettirilmesi neticesinde, Cemiyet-i Akvam'ın görüşüne başvurduğu Uluslararası Daimî Adalet Divanı 21 Şubat 1925 tarihinde aşağıdaki kararı vermiştir;

a. “Yerleşmiş olanlar (etabli) kelimesi, süreklilik özelliği taşımakta ve bir oturma ile beliren fiili bir durum ifade etmektedir.

b. İstanbul'un Rum ahalisi ile kast edilen kişilerin antlaşma gereğince sâkin bulunmuş sayılmaları ve mübadele dışında bırakılmaları için İstanbul'un 1912 kanunu ile tespit edilen belediye sınırları içinde bulunmaları ve bundan başka oraya her ne şekilde olursa olsun 30 Ekim 1918 tarihinden önce gelmeleri ve sürekli olarak orada oturmak niyetinde bulunmaları zorunludur.” **Cumhuriyet**, 1 Mart 1925

10 Haziran 1930 tarihinde yapılan “Etabli Antlaşması” ile sorun çözümlenmiş ve bu antlaşmanın onuncu ve on dördüncü maddelerinin öngördüğü şekilde, geldikleri tarih ve doğdukları yere bakılmaksızın gayri mübadil olan İstanbul Rumları ve Garbî Trakya Türkleri “Etabli” olarak kabul edilmiştir. **Düstur**, 3.Tertip, C.II, s.707-717

²¹⁵ Yıldız,a.g.e.,s.134.

paradoks bir umut olarak görülmüştür. Nitekim Tunaya, emperyalist çevrelerin ileri sürdükleri ve teselli buldukları şu sözleri aktarmaktadır:

“... Gerçekten Türkiye, teorik bakımdan bağımsız bir hükümet oldu. Lâkin bu ticaret ve sanatta yeteneksiz ve sermayeden yoksun olan ahaliyi bilenlerce malûmdur ki, bu bağımsızlığın ömrü pek kısa olacak ve eski vaziyeti bir başkası üzerine alacaktır.”²¹⁶

Lozan Konferansı’nda vatandaşlık bağlamında önemli bir tartışma konusu da savaş dönemi ile ilgili işlenmiş olan suçların affını içeren genel af konusu olmuştur. Lozan Barış Konferansı’nda af konusu birinci devrede çoğunlukla alt komisyonda görüşülmüş, ikinci devrede ise konu ağırlıklı olarak asıl komisyonda görüşülmüştür.²¹⁷

Azınlıklar başta olmak üzere Türkiye’den çıkmış kimselerin ile tekrar yerlerine dönmelerini gerçekleştirmek isteyen Müttefiklerin çabası genel af ilânı yapmak yönünde olmuştur. Bu konuda Türkiye’nin tezi, tekrar dönmek isteyen kişilerin, ülkenin emniyetini ihlâl etmeyecek kimselerden oluşması ve bu kişilerin durumunun hükümetçe denetlenmesi şeklinde olmuştur. Komitacı, ihtilalcı, fesatçı, hıyaneti teşvik edici kimseler dışında genel af ilânına ve dönmek isteyenlerin dönüşüne olumsuz bakılmamıştır.²¹⁸

Genel af ile ilgili konferansın son günlerine kadar süren tartışma konusu affın karşılıklılık esasına dayanması olmuştur. Türkiye’de Millî Mücadeleye zarar vererek, müttefiklerle iş birliği yapanların yanında müttefiklerin tebaasından olup, Türkiye’ye yardım edenlerin de bu aftan yararlanması Türkiye’nin görüşü olmuştur. Nitekim İsmet Paşa 9 Ocak 1923 tarihli oturumda şöyle bir konuşma yapmıştır:

“...Genel affa gelince, Türk Temsilci Heyetinin en önemli saydığı nokta şudur: Savaş acılarının yatıştırılmasına çalışılır ve savaşa katılanlara karşı büyük

²¹⁶ Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Gelişmeler 1876-1938**, Cilt II, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.250. Tek parti döneminde vatandaşlığa alma işlemleri incelendiğinde, bu paradoksu en aza indirme, ticarete ve sanatta yetenekli bir toplum yaratma gayreti gözden kaçmayacaktır. Bu gayret gösterilirken bir yandan da türdeş nüfus yaratma düşüncesinden ödün vermemeye çalışılacaktır. Bu konuda ikinci ve üçüncü bölümlerde daha ayrıntılı analiz yapılacaktır.

²¹⁷ Cemil Bilsel, **Lozan**, C.II, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998, s. 288-289.

²¹⁸ İnönü, a.g.e, s. 55.

bir hoşgörü ve cömertlik düşüncesiyle davranılırken, aynı acıma ve af tedbirleri Türk davasına bir yardımda bulunmuş olan, Müttefik uyruklarına da uygulanmalıdır”²¹⁹

Konferansın son günlerine kadar süren müzakereler de Türk heyetinin görüşü doğrultusunda genel af konusunda karşılıklılık kabul edilmiştir.²²⁰

Genel af görüşmelerinde, özellikle ikinci dönem görüşmelerde, ülkeden kaçanların da affa dâhil edilmesi önemli bir tartışma konusu olmuştur. Müttefikler, azınlık hukukuna uygunlukta göz önünde bulundurularak, genel affın anlam ve ruhuna uygun olarak ülkeden kaçmış olanların da af kapsamına dâhil edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.²²¹ Bu konuda, İtalyan delegesi M. Montagna'nın sözleri, yurttan kaçan çok sayıda azınlık, özellikle Ermeniler için yeniden yurda dönüşü gündeme getirmiştir.

“Söz konusu olan, Türkiye’den pasaportsuz ayrılmak zorunda kalmış binlerce kişinin, birtakım işlemleri yerine getirmemiş olmaları yüzünden, sürekli sürgüne ve mallarına el konulmasına hüküm giyip giymeyecekleridir. Gerçekten, bu kimseler, yurtlarını, siyasal nedenler yüzünden bırakıp gitmişlerdir; genel af da, herkesten önce, onlara uygulanmak gerekir.”²²²

Ermenilere müsaade edilmesi hususunda Türk heyetinin görüşü, bu konunun hükümetlerle geri dönecekler arasında olduğu ve konferansın yetki ve kapsamı içinde bulunmadığı şeklindedir ve konferans boyunca Türk heyetinin temel yaklaşımı olmuştur.²²³

İsmet Paşa genel affın sadece kabul edildiği tarihte, ülkede oturanlar için geçerli olduğunu, ülke dışında olanların aleyhine tatbikat yapılmamakla birlikte bu kişilerin ülkeye girişlerinin ancak hükümetin izni ile mümkün olabileceğini savunmuştur. O'na göre, genel af ile mültecilerin ve sayıları oldukça fazla olan Ermenilerin dönüşü konuları birbirinden ayrı konulardır ve Türkiye bu konuda hiçbir taahhüde giremez. Türk milletinin düzen ve asayişini sağlama ve bu düzeni bozanlara

²¹⁹ **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C.I, Kitap I, a.g.e, s.298.

²²⁰ İnönü, a.g.e. s. 139; Bilsel, a.g.e s. 290.

²²¹ Bilsel, a.g.e. s.291.

²²² **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C.VI, a.g.e, s.121-122.

²²³ Halil Şimşek, **Lozan'ın Getirdiği Statü ve Türkiye'de Azınlıkların Durumu (1923–1974)**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi AİİTE, Ankara, 2006, s.202- 203.

karşı tedbir alma hakkı olduğunu belirten İsmet Paşa kendi halinde yaşayan kimseler için hiçbir endişeye mahal olmadığını ancak Türk heyetinin, devletin düzeni bozanlara karşı önlem almasını sınırlayacak genel bir taahhüt altına girmeyeceğini ısrarla savunmuştur.²²⁴

Türk heyetinin ülkeye geri dönme meselesi ile genel affın birbirine karıştırılmaması gerektiği konusundaki kesin tavrı sonuç vermiş ve neticede genel af ilânına ait protokol kabul edilmiştir. Buna göre 1 Ağustos 1914 - 20 Kasım 1922 tarihleri arasında meydana gelen siyasî olaylara bağlı olarak, bu sürede işlenmiş cinayet ve suçlar hakkında Türkiye ve Yunanistan'ın hiçbir işlem yapmayacağı, bu sürede işlenmiş cinayet ve suçlar hakkında Türkiye ve Yunanistan karşılıklı olarak tam bir af ilân edecekleri kararlaştırılmıştır.²²⁵

Genel af tartışmaları sırasında Türk tarafı bir taraftan da, kendi tebaasından olan Müslümanlardan vatana hıyanet suçlarını işleyenlerin, bilhassa hıyaneti teşvik eden, komitacı, ihtilalcı, fesatçı, kimselerin af kapsamı dışında tutulmasını istemiştir.²²⁶ Alt komisyonun 11 Ocak 1923 tarihli toplantısında Dr Rıza Nur genel affın hükümet tarafından kabul edildiğini bildirirken af kapsamı dışında bırakılacak yüz elli kişi hakkında hükümetin görüşlerini şu şekilde bildirmiştir:

*“ Türk Hükümeti bunlara karşı öç alma duygusuyla davranmakta değildir. Böyle olmakla birlikte genel çıkarlar yararına olarak bu Müslümanlardan Türkiye'yi bırakıp gitmiş olanların Türkiye'ye dönmelerine izin verilmemesi uygun düşmektedir. Bunlardan hala Türkiye'de bulunanlara gelince Türk Hükümeti bunların yurtdışına gitmelerine izin vermekte hiçbir güçlük çıkarmayacaktır. Türk Hükümeti onları hiçbir biçimde incitmemeyi yükümlenir.”*²²⁷

Genel af dışında tutulacak yüz elli kişilik listenin Müttefikler tarafından kabul görmesinin ardından, çekincelerini *“tekrar bu 150 kişiyi ayırmanın insani hislerle açıklanamayacağı”* şeklinde belirten Sir Horace Rumbold, liste ile ilgili taleplerini şu şekilde iletmiştir:

²²⁴ Bilsel, a.g.e., s.291-292.

²²⁵ Soysal, a.g.e., s.148.

²²⁶ İnönü, a.g.e., s.55.

²²⁷ Kamil Erdeha, **Yüzellilikler Yahut Milli Mücadelenin Muhasebesi**, Tekin Yayınları, İstanbul, 1998, s.59.

*“Mademki 150 kişinin istisnası kabul edilmiştir. Bunların isimlerinin yayımlanmasını ve antlaşmanın imzasından itibaren 12 ay içinde mallarını tasfiye etmelerine izin verilmesini talep ederim.”*²²⁸

Nitekim 23 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Genel Affa İlişkin Bildiri ve Protokol ile Türkiye Hükümetinin 150 kişinin Türkiye’ye girmesini ve orada oturmasını yasaklamak hakkını saklı tutmasına, söz konusu kişilerden ülkede bulunanların çıkartılmasına ve yabancı ülkelerdekilerin dönmelerinin yasaklanmasına, bu kişilerin adlarını içeren çizelgenin, Genel Af Açıklamasına iliştilmesine karar verilmiştir. Aynı zamanda Türkiye içindeki mallarını kendi istekleriyle tasfiye etmeleri için, Genel Af ilânı tarihinden başlayarak dokuz aylık bir süre tanınmıştır.²²⁹

Çetin müzakereler neticesinde imzalanan, Türkiye Cumhuriyeti’nin ve vatandaşlığın sınırlarını belirleyen Lozan Antlaşması hakkında İngiliz Hariciye Nazırı olarak müzakerelerde önemli rol oynayan Lord Curzon’un sözleri önemli ipuçları vermektedir; *“...Lozan Andlaşması'nın 1920 Ağustos'undaki Sevr Andlaşması'na hiç benzemez... Harb-i Umumi'den sonraki andlaşmaların hepsi böyle yapılmıştı. Muzaffer devletler kararlarını kendi aralarında mağlubun gıyabında vermişler ve mağlubu yalnız cezanın bildirilmesi için davet etmişlerdi. Sevr Andlaşması da böyle yapılmıştı. Hâlbuki Lozan görüşmelerinde bu usulden çok uzaklaşıldı. Türkler masa başına öteki devletlerle eşit koşullar altında oturdular. Muahedenin her maddesi birer birer münakaşa edildi.”*²³⁰

Ön sözünde, devletlerin istiklâl ve hâkimiyetine hürmet edilmesi esasına riayet edilmesi prensibine yer verilen Lozan Barış Antlaşması’nın 143 maddeden oluşan ana metni dışında, Lozan’da 16 adet sözleşme, protokol, beyanname ve nihaî senet imza altına alınmıştır.²³¹ Lozan’da imza altına alınan siyasi, hukuki ve iktisadi kararlar Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırlarını belirlerken, bu sınırlar içinde var olacak vatandaşlığın sınırları hakkında, uyrukluk, azınlıkların (ekalliyet) korunması,

²²⁸ Karacan, a.g.e. s.371.

²²⁹ **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C.II, a.g.e, s. 94.

²³⁰ Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Gelişmeler**, C.II, a.g.e.s.247.

²³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C II. a.g.e.,s.1-130.

mübadele ve af kapsamı dışında tutulacaklar konu başlıklarında imza altına alınan hususlar önemli ipuçları vermektedir.

I.4.4.2. Lozan Antlaşmasında Uyrukluk

Lozan Antlaşması'nın Siyasi Hükümler başlıklı birinci bölümünün ikinci faslı (md. 30-36 arası), Uyrukluk (Tâbiyyet) başlığı altında, Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrılan topraklarında yaşayanların, vatanını seçme hakkı ile ilgili hususları düzenlemiştir.

Antlaşmanın otuzuncu maddesinde, Türkiye'den ayrılan topraklarda yerleşmiş Türk uyruklarının kendiliğinden ve yerel yasaların koşulları içinde bu toprakların geçtiği devletin uyruğu olacağı belirtilmiştir.²³² Bu topraklarda yaşayanlar için yeni bir vatandaşlık öngörülmüştür.

Türkiye'den ayrılan topraklarda yerleşmiş Türk uyrukları için öngörülen vatandaşlığın bir mecburiyet olması otuz birinci madde ile önlenmiş, on sekiz yaşını doldurmuş vatandaşlara, Antlaşmanın imzalandığı tarihten itibaren iki yıl içinde, yeniden Türk uyruğunu seçme hakkı tanınmıştır.²³³

Türkiye'den ayrılan topraklarda yerleşmiş ve bu topraklardaki halkın çoğunluğundan soy bakımından ayrı olan 18 yaşını geçmiş kişilerin, kendi soyundan olan devletlerden birinin uyrukluğunu, ilgili devletin izni koşulu ile iki yıl içinde seçebilmeleri otuz ikinci maddede öngörülmüştür.²³⁴

33. madde seçme hakkını kullananların mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemeleri yapmıştır. Seçme haklarını kullanan kişilerin bunu izleyen 12 ay içinde ikametgâhlarını seçme hakları lehine kullandıkları devlete taşıma zorunluluğu

²³² “Madde 30: İş bu muahedenâme ahkâmı mucibince Türkiye'den ayrılan arazide yerleşmiş Türk tebaası bihakkin ve kavanin-i mahallieyce mevzu şerâit dâhilinde işbu arazinin intikal ettiği devletin tebaası olacaklardır.”Bkz. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Antlaşmaları**, a.g.e. s.45.

²³³ “Madde 31: 18 yaşını mütecâviz olup da 30.madde ahkâmı mucibince Türk tâbiyyetini zâyi ve bihakkin yeni bir tâbiyyet iktisap eden eşhas iş bu muahedenin mevkii ve meriyete vaz'ı tarihinden itibaren iki sene müddet zarfında Türk tâbiyyetini ihtiyar etmek salâhiyetini hâiz olacaklardır.”Bkz. Soysal, a.g.e.,s.46.

²³⁴ “Madde 32: İş bu muahedenâmeye tevfiakan Türkiye'den ayrılan bir kısım arazide yerleşmiş ve mezkur arazideki ekseriyeti ahaliden ırk itibariyle ayrı olan yaşını mütecâviz eşhas, iş bu muahedenin mevkii mer'iyete vaz'ından itibaren iki sene müddet zarfında ahalisinin ekseriyeti kendisinin ırkına mensup olan devletlerden birinin tabiyyetini, mezkûr devletin muvaffakati şartıyla, ihtiyar edebileceklerdir.” Bkz. Soysal, a.g.e.,s.46.

getirilmiştir. Bu kişilerin sahip oldukları taşınmaz mallarını, isterlerse önceki tâbii oldukları devletin arazisinde tutabilmeleri ve her türlü taşınır mallarını yanlarında götürebilmeleri imkânı tanınmış, bundan dolayı da kendilerinden herhangi bir harç ya da vergi istenmemiştir.²³⁵

Antlaşmanın 34. maddesinde, Türkiye'den ayrılan bir yerin yerli halkından 18 yaşını geçmiş olan ve Antlaşmanın yürürlüğe konulduğu sırada yabancı ülkelerde yerleşmiş bulunan Türk uyruklarına, Türkiye'den ayrılan ülkeleri yöneten hükümetler ile yerleşmiş buldukları ülkelerin hükümetleri arasındaki anlaşmalar saklı tutulmak kaydıyla, soyları bakımından buldukları topraklardaki halkının çoğunluğuna ilintili olmaları ve o toprakları yöneten hükümetin buna izin vermesi koşulu ile bu ülkelerin uyrukluğuna seçme hakkı tanınmış, bu seçme hakkı içinde iki yıllık süre verilmiştir.²³⁶

Antlaşmanın 35. maddesinde, Antlaşmayı imzalayan devletlerin, ilgililere kendileri için edinilmesi olanağı bulunan her hangi bir başka uyrukluğuna edinme izni veren seçme hakkının kullanılmasına hiçbir biçimde karşı gelmemesini karara bağlamıştır.²³⁷

²³⁵ “Madde 33: 31 ve 32. maddeler ahkâmına tevfikân hakkı hıyarlarını istimal eden eşhas, bunu takip eden 12 ay zarfında ikametgâhlarını, hakkı hıyarını lehine istimâl ettikleri devlet arazisine nakle mecburdurlar.

İş bu hakkı hıyarlarını istimalden mukaddem mukim buldukları diğer devletin arazisinde mâlik oldukları emvâli gayr-i menkuleyi muhafaza etmekte serbest olacaklardır.

İş bu eşhas her nevi emvâli menkulelerini beraberlerinde götürebileceklerdir. Bundan dolayı kendilerine ne ihraç, ne ithal için hiçbir harç veya resim tarh olunmayacaktır.” Bkz. Soysal, a.g.e.,s.46.

²³⁶ “Madde 34: İş bu muahede ahkâmı mucibince Türkiye’den ayrılan bir mahal ahali-i asliyesinden olup 18 yaşını mütecâviz olan ve iş bu muahadenâmenin mevkii icraya vaz’ı anında memâlik-i ecnebiyyede yerleşmiş buldukları memleketin hükümetleri arasında akdine lüzum görülebilecek itilâfat kayd-ı ihtirazisi tahtında, ahali-i asliyesinden buldukları arazide mer’i olan tâbiyyeti iktisapta muhayyerdirler. Şu şartla ki, ırkları itibariyle bu arazi ahalisinin ekseriyetine mensup olanlar ve o arazide icarâ-yı hükümeden hükümet de buna muvafakat eder. Bu hakkı hıyar iş bu muahedenâmenin mevkii mer’iyete vaz’ı tarihinden itibaren iki sene müddet zarfında istimâl edilmelidir.” Bkz. Soysal, a.g.e.,s.46.

²³⁷ “Madde 35- Düvel-i Akide, iş bu muahedenâmede veya Almanya, Avusturya, Bulgaristan veya Macaristan’la mün’akit sulh muahadenamelerinde veyahut Türkiye’den başka Düvel-i Akidei mezkûre ile veya onlardan biriyle Rusya beyninde veya kendi aralarında mün’akit bir muahedenâmede beyan edilen ve alâkadarana, kendileri için iktisâbı mümkün olan, herhangi bir başka tâbiyyeti ihraz müsaadesini bahşeden hakkı hıyarın istimâline hiçbir veçhile mümanaat göstermeyeceklerini taahhüt ederler.” Bkz. Soysal, a.g.e.,s.46-47.

36. maddede ise bu fasılda yer alan hükümlerin uygulanmasında evli kadınların kocalarına, 18 yaşından küçük olan çocukların ise baba ve annelerine tabi olacakları belirtilmiştir.²³⁸

Şahsın doğumu dolayısı ile kazandığı tabiiyet olan asli tabiiyetin bir unsuru olan ve şahsın, ana babasının tabiiyeti ne olursa olsun, arazisi üzerinde doğduğu devletin tebaası olması esasına dayanan toprak esası (jus soli) uyrukluk faslının özünü oluşturmaktadır.²³⁹ Türkiye’den bölünen topraklarda yerleşmiş Türk uyrukların yerel yasaların koyduğu koşullar içinde, bu toprakların geçtiği devletlerin uyruğu olacağı 30. madde ile hükme bağlanmıştır. Ancak 18 yaşını geçmiş olanlar için iki yıl içinde Türk uyruğuna geçme seçeneği de bir sonraki madde ile güvence altına alınmıştır.

Her ne kadar bu fasılda toprak esası öngörülmüşse de başka soydan olanlar için iki yıl içinde kendi soyundan olan devletlerin uyruğuna geçme seçeneği verilerek bir istisna olarak kan esası (jus sanguinis) uygulanmıştır.²⁴⁰ Uyrukluk seçmeyle ilgili hususları düzenleyen maddeleri müteakip 36. madde ile evli kadınların eşlerinin, 18 yaşından küçük çocukların babaların koşullarına uyacağı belirtilmiştir.

Uyruklukla ilgili düzenlemeleri incelediğimizde, devletlerin yeni azınlıklar yaratma kaygıları ile kişileri seçimlerinde özgür bırakmakla birlikte, mümkün olduğu kadar kendi soylarının çoğunlukta bulunduğu ülkelerin uyrukluğunu seçmeye yönlendirdikleri görülmektedir.²⁴¹ Bu düşünce tarzı sonraki yıllarda vatandaşlığa kabul işlemlerinde de etkisini göstermiştir.

I.4.4.3. Lozan Antlaşmasında Genel Affa İlişkin Beyanname ve Kapsam Dışı Bırakılanlar

Lozan’da genel af konusu İtalyan temsilci Montagna Başkanlığında azınlıklar komisyonunda ele alınmıştır. Genel affa ilişkin hususlar Lozan Anlaşması ana metni dışında, Türkiye ile İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya Yunanistan arasında

²³⁸ “Madde 36- İş bu ahkâmın tatbikine mütedair olan kâffe-i hususatta zatüzzevç (kocalı) kadınlar zevçlerinin ve on sekiz yaşından dún(aşağı) olan çocuklarda ebeveynlerinin tâbi oldukları şerâite ittiba edeceklerdir” Bkz. Soysal, a.g.e.,s.47.

²³⁹ Fişek, a.g.e.,s.14.

²⁴⁰ a.g.e.,s.13.

²⁴¹ Mumyalmaz, a.g.e.,s.178.

Genel Affa İlişkin Beyanname ve Protokol adıyla imza altına alınmıştı. Bu protokole göre; Türkiye ve Yunanistan'da 1 Ağustos 1914 ve 20 Kasım 1922 tarihleri arasında savaş suçu işlemiş olanların affedileceği belirtilmişti.²⁴² Protokol gereğince, Türkiye'den ayrılmış arazi ahalisinden hiçbiri 1 Ağustos 1914 - 20 Kasım 1922 tarihine kadar geçen sürede Türkiye'ye karşı siyasî ve askerî hâl ve hareketinden dolayı eziyet görmeyecek ve yerinden edilmeyecekti. Bu tarihler arasında siyasî olaylara bağlı olarak işlenmiş cinayet ve suçlar hakkında Türkiye ve Yunanistan karşılıklı olarak tam bir af ilân edeceklerdi.²⁴³ Protokolde af dışında kalacakları saptama yetkisinin Türk Hükümetine ait olduğu belirtilerek şöyle denilmiştir:

“Genel Affa ilişkin açıklamanın birinci paragrafı geçerli olmakla birlikte, Türkiye Hükümeti o paragrafta söz konusu kişiler içindeki 150 kişinin Türkiye'ye girmesini ve orada oturmasını yasaklamak hakkını saklı tutar. Böylece Türkiye Hükümeti, söz konusu kişilerden bugün kendi ülkesinde bulunanları oradan çıkartabilecek ve yabancı ülkelerdekilerin dönmelerini yasaklayabilecektir.

İşbu kişilerin adlarını içeren çizelge, bu günkü Barış Anlaşmasının yürürlüğe konulması sırasında Genel Af Açıklamasının, kendisi ile ilgili olarak uygulanması için bu hükümetçe yapılacak olan Genel Af Açıklamasına iliştilirilecektir.”²⁴⁴

Genel af yasası 26 Aralık 1923'te 391 sayılı yasa ile TBMM tarafından kabul edilmiştir.²⁴⁵ Ayrıca 16 Nisan 1924'te 487 sayılı bir genel af yasası daha kabul edilmiştir.²⁴⁶ Lozan Anlaşmasına ek olan Genel Affa İlişkin Beyanname ve Protokol'ün gereği bu iki yasa ile yerine getirilmiş oldu.²⁴⁷ 487 sayılı Genel Af Yasası'nda af kapsamı dışında bırakılacak yüz elli kişi ile ilgili hususlar üçüncü ve altıncı maddelerde yer almıştır;

***Madde 3-** Lozan Muahedenâmesi'ne merbut Aff-ı umûmî Protokolünde istihdaf edilen 150 şahıs iş bu aftan müstesnadır.*

²⁴² Şerafettin Turan, **Mustafa Kemal Atatürk**, Genişletilmiş 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008, s.387.

²⁴³ Soysal, a.g.e.,s.148.

²⁴⁴ . **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, C II. a.g.e.,s.92.

²⁴⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 26 Aralık 1923, Devre II, C.4, s.460-473.

²⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 16 Nisan 1924, Devre II, C.8/1, s.782-784.

²⁴⁷ Turan, a.g.e.,s.387-388.

*Madde 6- İş bu kanun icra-yı ahkâma Adliye ve Müdafaa-i Milliye Vekilleri memurdur.*²⁴⁸

Genel Affa İlişkin Beyanname ve Protokol gereği af dışında kalacak 150 kişinin isimlerini belirleyerek yasaya iliştiirmekle yetkili olan hükümet bu listeyi hazırlamak için 16 Nisan 1924 tarihinde TBMM Genel Kurulunda gizli bir oturum yapılmıştır. Bu bağlamda “Büyük Millet Meclisi’nin otoritesini tanımamak, bu otoriteye karşı gelmek” suçu ana belirleyici olgu olarak kabul edilmiştir. Bu başlık altında suçun maddi olguları “iç ayaklanmalar çıkartılması, Kuvay-ı İnzibatiye’nin kurulması, Sevr Antlaşmasının kabul ve imzalanması, Çerkez Ethem ayaklanması, İzmir’de Çerkez Kongresi’nin toplanması, memleketin bunalımlı günlerinde düşmanla işbirliği yapılması” şeklinde belirlenmiş, listelerin bu olgular doğrultusunda hazırlanmasına önem verilmiştir.²⁴⁹

16 Nisan 1924 tarihli BMM Genel Kurulu gizli oturumunda İçişleri Bakanı tarafından okunan liste ve üyelerce teklif olunan yüzlerce isim üzerinde tek tek durulup tartışılması sonucunda 150 kişilik listeye girecek 149 kişi belirlenmiş, listenin hükümet tarafından mümkün olan değişiklikleri yapmak üzere değerlendirilmesi ve tekrar meclise sunulması kabul edilmiştir. Sonuçta 149 şahsa ilaveten, Köylü Gazetesi sahibi Refet’in de katılımıyla yüz elli kişilik sürgün listesinin yer aldığı defterin onayı Vekiller Heyeti’nin 1 Haziran 1924 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.²⁵⁰

Listede yer alan yüz elli kişi kendilerine yüklenen suçlar yönünden sınıflandırmaya tabi tutulmuş olup, bu sınıflandırmaya uygun olarak, önemli görülen bir kısmı şunlardır;

Kuvay-ı Milliye karşıtı İstanbul Hükümeti üyeleri: Şeyhülislam Mustafa Sabri, İçişleri Bakanları Adil ve Mehmet Ali, Maarif Bakanı Rumbeyoğlu Fahrettin.

²⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 16.4.1924, Devre II, C. 8/1, s. 783-784; Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem, 1923-1927**, TBMM Vakfı Yayınları No.1, Ankara,1995 s.574.

²⁴⁹Şaduman Halıcı, **Yüzellilikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof.Dr. İhsan Güneş, Eskişehir, 1998, s.21.; Ayrıca bkz. **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, 16.4.1924, Devre II, C.4, s. 434-454.

²⁵⁰ Halıcı, a.g.e.,s.23.

Sevr Anlaşmasını imzalayanlar: Maarif Bakanı Hadi Paşa, Âyan'dan Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Bern Büyükelçisi Reşat Halis.

TBMM Hükümetine karşı ayaklananlar: Ali Galip, Çerkez Ethem ve kardeşleri Reşit ile Tevfik, Kuşçubaşı Eşref, İzmirli Küçük Ethem.

Kuvay-i İnzibatiye Komutanları: Süleyman Şefik Paşa, Albay Ahmet Refik, Ali Nadir Paşa, Çopur Hakkı, Mitralyöz Komutanı Tarık Mümtaz Göktepe, Fettah.

İstanbul Hükümetinde üst düzey görevliler: Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanı Nemrut Mustafa, Posta Telgraf Müdürü Refik Halit (Karay), Konya Valisi Artin Cemal.

Gazeteciler: Mevlanzade Rıfat (Serbesti sahibi), Sait Molla (İstanbul gazetesi sahibi), Hafız İsmail (İzmir Müsavat gazetesi sahibi), Refi Cevat (Ulunay) (Alemdar yazarı), Ali Sami (Bandırma Adalet gazetesi sahibi), Ömer Fevzi (İrşad gazetesinden).

Siyaset adamları: Hürriyet ve İtilaf Başkanı Albay Sadık, Hürriyet ve İtilaf Genel Sekreteri Zeynelabidin, Şebinkarahisar mebusu Ömer Fevzi.

Din adamları: Tekirdağ müftüsü Hafız Ahmet, Bursa müftüsü Ömer Fevzi.²⁵¹

Lozan'da imza altına alınan Genel Affa ilişkin Beyanname ve Protokol gereğince af kapsamı dışında kalan ve yüz elli kişilik listeye girenlerle ilgili önemli bir ayrıntı, listenin oluşturulduğu ve işlemlerin başladığı tarihlerde bu kişilerle ilgili vatandaşlıktan çıkarılma işlemi yapılmaması, bu şahısların sadece Türkiye dışına çıkarılmalarıdır. Bu dönemde bu şahısların vatandaşlık hakları, kanunen de olsa, devam etmektedir. Vatandaşlıkla ilgili muğlaklığa, ileride hak taleplerine ve tartışmalara neden olabilecek bu husus ancak 1927 yılında giderilebilmiştir. İlk olarak İcra Vekilleri Heyetinin 10 Nisan 1927 tarihindeki toplantısında 150 kişilik listede yer alan şahısların vatandaşlıktan çıkarılması 5010 sayılı kararname ile kabul edilmiştir.²⁵² Daha sonra 28 Mayıs 1927 tarihinde TBMM tarafından 1064 sayılı ve dört maddeli "*Lozan'da Akdolunan Affi Umumi Beyanname ve Protokolünde*

²⁵¹ Turan, a.g.e., s.388. Tam liste için bkz. Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, a.g.e., s.573-576.

²⁵² **BCA**, 10.04.1927, Sayı: 5010, Fon Kodu: 30.18.1.1., Yer No:23.22.13.

Mevzubahis Yüz Elli Kişilik Listede İsimleri Muharrer Eşhasın Türkiye Tabiiyetinden İskatı Hakkında Kanun” kabul edilerek bu şahısların vatandaşlıktan çıkarılması ve Türkiye sınırları içinde mülk edinme ve miras devretme hakları da ellerinden alınacak şekilde, malları ile ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması sağlanmıştır.²⁵³

16 Nisan 1924 tarihli BMM Genel Kurulu gizli oturumunda yüz elli kişilik liste oluşturulurken bir diğer tartışma konusu, bu listeye girmeyen ancak Milli Mücadeleye karşı olup, fikir ve eylemleri ile düşmanla işbirliği yapan kişilerin durumu olmuştur. Bu kişilerden önemli görülenler için vatandaşlıktan çıkarılma işlemi yapılmış olmuştur, listeye girmeyen bu şahıslar, bedeli uzun dönemde listeye girenlerden daha ağır ödemişlerdir. Temel esas olarak yabancı devlet hizmetine girme ve düşmanla iş birliği yapmanın alındığı vatandaşlıktan çıkarılma işlemlerine daha ilk günden başlanmış, 16 Nisan 1924 tarih ve 467 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Bursalı Sedat Hakkı, Kadırgalı Deli Hüseyin, Manavoğlu Nuri ve Cevdet Paşa torunu Muhyittin yabancı devletlere hizmet ettikleri gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılmışlardır.²⁵⁴ İlerleyen yıllarda da bu sebeple vatandaşlıktan çıkarma işlemleri devam etmiştir.

Lozan’da imzalanan Genel Affa İlişkin Beyanname ve Protokol gereği af dışında kalan ve vatandaşlıktan çıkarılan 150 kişinin affedilmesi Cumhuriyet 15 yaşını doldururken 1938 yılında mümkün olabilmiştir. 28 Haziran 1938’de yasalaşan ve 16 Temmuz 1938’de Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 3527 sayılı Af Kanunu²⁵⁵ ile bir yandan listede yer alanlar affedilirken diğer yandan İstiklal Mahkemeleri ile Heyet-i Mahsusa ve Âli Karar Heyeti tarafından haklarında işlem yapılanlarında suçları affedilmiştir. Kanunun bir ve üçüncü maddesi İstiklal Mahkemeleri ile Heyet-i Mahsusa ve Âli Karar Heyeti tarafından verilen suçların affi ile ilgili olup ikinci maddesi yüz elli kişilik listede yer alanların affına ilişkindir;

***Madde 2** – Lozan’da akdolunan 24/7/1923 tarihli umumi af beyanname ve protokolünde mevzuu bahis yüzeli kişilik listede isimleri yazılı şahıslar affolunmuştur. Şu kadar ki, bu şahıslara, mesbuk memuriyetlerinden dolayı tekaüt maaşı tahsis edilemez ve bu şahıslar Kanununun mer’iyete girdiği tarihten itibaren*

²⁵³ Resmi Gazete, 15 Haziran 1927.

²⁵⁴ BCA, 16.04.1924, Sayı: 467, Fon Kodu: 30.18.1.1., Yer No:9.23. 3.

²⁵⁵ Resmi Gazete, 16 Temmuz 1938.

sekiz sene müddetle Türk Ceza Kanununun 20. maddesi ile değer kanunlara göre amme hizmetlerinden sayılan işlerde kullanılamazlar ve bulunamazlar. Bu kanunun mer'iyetinden evvel 1064 sayılı Kanun hükümlerinden doğan bütün hukukî netice ve muameleler mahfuzdur.

3527 sayılı Af Kanununun beşinci maddesi gereği birinci ve ikinci maddeler ile affedilen şahısların, gerektiğinde Bakanlar Kurulu kararı ile yeniden vatandaşlıktan çıkarılabilecekleri karar altına alınmıştır. Nitekim kanunun bu maddesi, yüzeli kişilik listede yer alan iki kişi hakkında uygulanacaktır.²⁵⁶

²⁵⁶ Tezin üçüncü bölümünde vatandaşlıktan çıkarılan iki kişi hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA VE VATANDAŞLIĞA KABUL

II.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Vatandaşlık Algısına Genel Bakış

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinin sağlıklı değerlendirilmesi için dönem içinde vatandaşlık algısı ve bu algının işlemler üzerinde etkisinin ortaya konulması gerekir. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yılları, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yapılan Türkçülük, Osmanlıcılık ve İslamcılık bağlamındaki yoğun kimlik tartışmalarının etkisinde sentezlenen ve Ziya Gökalp'ın kendi tanısıyla "Türk harsından, İslam dininden ve Batı Medeniyeti'nden" oluşan üç boyutlu (üç başlı) kimliğin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına indirgendiği bir geçiş dönemi olmuştur.²⁵⁷ Vatandaşlık işlemleri de bu üç başlı kimlik algısının etkisi altında gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kimliği ve vatandaşlık algısını Ziya Gökalp'ın aşağıda belirtilen sözleri dönemin seçkinlerinin Türk kimliğini nasıl tanımladıklarını çok iyi özetlemektedir;

" Millet ne ırki, ne kavmi, ne coğrafi, ne siyasi ne de iradi bir zümre değildir. Millet, lisanca, dince, ahlâkça ve bediiyatça müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir.

Filhakika, bir adam kanca müşterek bulunduğu insanlardan ziyade, dilde ve dinde müşterek bulunduğu insanlarla beraber yaşamak ister. Çünkü insani şahsiyetimiz, bedenimizde değil, ruhumuzdadır. Maddi meziyetlerimiz ırkımızdan geliyorsa, manevi meziyetlerimiz de terbiyesini aldığımız cemiyetten geliyor. (...) İnsan için, maneviyat maddiyattan mukaddemdir. Bu itibarla milliyette şecere aranmaz. Yalnız, terbiyenin ve mefkûrenin milli olması aranır. Normal hır insan hangi milletin terbiyesini almışsa, ancak onun mefkûresine çalışabilir. (...) Memleketimizde vaktiyle dedeleri Arnavutluk'tan yahut Arabistan'dan gelmiş

²⁵⁷ Bozkurt Güvenç, "Cumhuriyet ve Kimlik: Konu, Sorun, Kapsam ve Bağlam", **75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.120.

millettaşlarımız vardır. Bunları Türk terbiyesiyle büyümüş ve Türk mefkûresine çalışmayı itiyad edinmiş görürsek sair millettaşlarımızdan hiç tefrik etmemeliyiz. (...) Hususile, bunlar arasında milletimize karşı büyük fedakârlıklar yapmış, Türklüğe büyük hizmetler ifa etmiş olanlar varsa, nasıl olur da bu fedakâr insanlara 'siz Türk değilsiniz' diyebiliriz. Filhakika, atlarda şecere aramak lazımdır, çünkü bütün meziyetleri sevki tabiiye müstenid ve irsi olan hayvanlarda ırkın büyük bir ehemmiyeti vardır, insanlarda ise, içtimai hasletlere hiçbir tesiri olmadığı için şecere aramak doğru değildir. Bunun aksini meslek ittihaz edersek, memleketimizdeki münevverlerin ve mücahitlerin birçoğunu feda etmek iktiza edecektir. Bu hal, caiz olmadığından 'Türküm' diyen her ferdi Türk tanımaktan, yalnız Türklüğe ihaneti görülenler varsa, cezalandırmaktan başka çare yoktur.'²⁵⁸

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk vatandaşı kimliği, ulusa aidiyeti, yurttaşlık ilişkisi olarak kavramsallaştıran bir anlayış içerisinde harmanlanmıştır. Bu kurgulamada “çağdaşlık” ve “vatanseverlik” vatandaş olmanın iki temel unsuru olarak ortaya konulmuştur. Vatandaşlık kurumunu inşa çabalarında “kimin ve nasıl Türk vatandaşı olacağı ya da kimlerin vatandaşlıktan çıkarılacağı” sorularına cevap aranırken hep yukarıda belirtilen iki temel unsur göz önünde bulundurulmuştur. Yeni bir ulus yaratılmaya çalışılırken aynı zamanda yeni bir kültür yaratma ve yeni bir vatandaş yaratma çabası da ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, temel olarak paylaşılan ortak milli bir kültür ve kimlik inşa etmek, sağlam bir vatandaşlık kurumu oluşturmanın da önkoşulu olarak algılanmıştır.²⁵⁹

Modernleşme projesi çerçevesinde, toplumsal hayatın, idari ve hukuki işleyişin dinden bağımsız olduğu, seküler bir ulus ve yeni bir kültür yaratma çabalarında, İslam kimliğinin öne çıkarılmasından mümkün olduğu kadar uzak durulmuştur. Bununla birlikte, vatandaşlığa kabul edilme bağlamında, İslam unsurunun en az etnik Türk kökeni kadar önemli algılanması bu dönemin önemli bir paradoksu olmuştur.²⁶⁰ Öte yandan, Osmanlı Padişahlığı ve Hilafetini yıkararak ulusun egemenliğinin garanti altına alınmasını sağlayan başta Atatürk olmak üzere, bu dönemin yönetici seçkinleri, ulusun hamisi olan devletin, yurttaşlarının her türlü

²⁵⁸ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1952, s.15-17.

²⁵⁹ Keyman- İçduygu, a.g.m., s.176.

²⁶⁰ Aynı yer.

hürriyetini, emniyetini ve rahatını düşünmek ve temine çalışmaktan yükümlü olduğunun farkında olmuşlardır.²⁶¹ Bu dönemde kişisel özgürlükleri içeren modern anlamda bir vatandaşlık anlayışı henüz gelişmemiş olsa da vatandaş için öngörülen egemenlik anlayışı ile Türkiye Cumhuriyeti demokratik ve modern bir ulus-devlet olarak Osmanlı Devleti ve Hilafeti'nden ayrılmıştır.

1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu ve Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnameleri, Cumhuriyetin ilk yıllarında vatandaşlık algısı bağlamında önemli ipuçları vermektedir. Bunlardan ilki, eşitlik bağlamında vatandaşlığa vurgu yapan Halk Fırkası'nın 9 Eylül 1923 tarihinde onaylanan Nizamnamesi'dir. Nizamname'nin ikinci maddesinde “*Halk Fırkası nazarında halk mefhumu herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak müsavata kabul eden bütün fertler halktır. Halkçılar hiç bir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vaz'etmekteki mutlak hürriyet ve istiklâli tanıyan fertlerdir.*” denilerek Fırka'nın halkı; herhangi bir sınıfa münhasır olmayıp, hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan, kanun önünde mutlak eşit olan bütün fertler olarak tanımladığı belirtilmiştir.²⁶²

Tebaadan vatandaşlığa geçiş sürecinde, “tabiiyet” deyimini yerine “vatandaşlık” deyiminin ilk kez anayasa düzeyinde Türk hukukuna girdiği 491 sayılı ve 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nda, vatandaşlık ile ilgili hususlar “Türklerin Kamu Hakları” başlıklı beşinci bölümün 88. maddesi ile düzenlenmiştir;

KANUN NO : 491 20.04.1340 (1924)²⁶³

MADDE 88- *Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) ıtlak olunur...*

(MADDE 88²⁶⁴- *Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese “Türk” denir...*)

²⁶¹ A.Afetinan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.44-46.

²⁶² Mete Tunçay, **Türkiye. Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, 4.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,2005, (Ek), s.375.

²⁶³ Kili- Gözübüyük, a.g.e., s.12.-149. ;Fişek, a.g.e.,s. 218.

88. madde toplam üç fıkradan oluşmuştur. Din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkesi “Türk” kabul eden birinci fıkranın devamındaki ikinci fıkrası metinde şu şekilde kaleme alınmıştır:

*“Türkiye’de veya hariçte bir Türk babanın sulbünden doğan veyahut Türkiye’de mütemekkin bir ecnebi babanın sulbünden Türkiye’de doğup da memleket dâhilinde ikamet ve sinni rüşte vusulünde resmen Türklüğü ihtiyar eden veyahut Vatandaşlık Kanunu mucibince Türklüğe kabul olunan herkes Türk’tür.”*²⁶⁵

Yukarıda belirtilen fıkra uyarınca, Türkiye dışında Türk babadan doğanları kabul etmek suretiyle kan esaslı, yabancı babadan Türkiye’de doğanları kabul etmek suretiyle toprak esaslı vatandaşlık için kabul edilmiştir. Toprak esaslı ve kan esasının, her ikisinin birden kabul edilmesi dönemin, ülke nüfusunu artırmak kaygısıyla, mümkün olduğu kadar fazla kişiyi vatandaşlığa kabul etme isteğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Maddenin son fıkrası olan üçüncü fıkra metinde; *“Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde iza edilirdir.”* şeklindedir. 1924 yılında vatandaşlık kanunu bağlamında, 1869 yılında yürürlüğe giren Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi yürürlükte olup, 1929 yılı başına kadar yürürlüğünü sürdürmüş, Türklük sıfatının kaybı bu kanun esaslarına göre yapılmıştır.

Kanun-ı Esasî’nin Osmanlı vatandaşlarının kamusal haklarını içeren *“Tebaa-i Devleti Osmaniye’nin Hukuku Umumiyesi”*²⁶⁶ başlıklı ikinci bölümünün sekizinci maddesindeki vatandaşlık düzenlemesi ile 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun 88. maddesindeki vatandaşlık düzenlemesi birbirinden ayrılmaktadır. Birincide Osmanlı Devleti’nin uyuğunda bulunan kişilerin tümüne din ve mezhep ayrımı olmaksızın "Osmanlı" denileceği, Osmanlı sıfatının bütün tebaa hakkında kullanılacağı belirtildikten sonra bu vasfın kazanılması ya da kaybedilmesinden bahsedilmemekte,

²⁶⁴ Anayasa, Kanun No: 4695, Kanun Tarihi 10.01.1945 3ncü Tertip **Düster**, Cilt:26, s.170, R.G. 15.01.1945–5905, Anayasa’nın bu metni yedi yıl yürürlükte kalmış, 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun Tekrar Mer’iyete Konulması Hakkında Kanun (Kanun No: 5997 Kabul Tarihi 24.12.1952) ile tekrar Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun ilk metnine dönülmüştür. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, bu yedi yıllık ara hariç olmak üzere ilk metni ile 1960 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

²⁶⁵ **Düster**, 3. Tertip, Cilt 5, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1934, s.576. Ayrıca bkz. Kili ve Gözübüyük, a.g.e. s. 128.

²⁶⁶ Kanun-ı Esasî’nin tam metni için bkz. **Düster**, 1. Tertip, Cilt 4, s: 4-20.

bunu kanuna bırakmaktadır. İkincide ise artık Türk ahalisinden söz edilmekte ve yeni Cumhuriyetin adı konulmaktadır. Bunun yanında asli ya da kazanılmış vatandaşlığın esasları belirlenerek, bir bakıma kimlerin Türk vatandaşı olarak görülmek istendiği anayasa ile kayıt altına alınmaktadır.²⁶⁷

TBMM’de 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu maddeleri görüşülürken en ateşli tartışmalar 88. maddenin müzakereleri esnasında yaşanmıştır. Tartışmalar Müslüman olmayan azınlıklar, yani Gayrimüslimlerin durumu üzerine yoğunlaşmış, benzer konumdaki Türk olmayan Müslüman etnik grupların durumu hiç gündeme gelmemiştir. Lozan görüşmeleri esnasında gündeme alınmak istenen ancak etnik ayırışma işaret etmesi nedeniyle, Türk tarafınca şiddetle reddedilen “Müslüman azınlık” kavramından, Cumhuriyetin ilk yıllarında da uzak durulmuştur. Komisyonun 88. maddeyi “*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın (Türk) itlak olunur*” şeklinde yasalaştırmak istemesini eleştiren Hamdullah Suphi Bey, Ahmet Hamdi Bey Abdullah Azmi Efendi gibi kimi üyeler, “Türk” adının milliyeti değil, vatandaşlığı ifade etmek üzere kullanılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Tartışmalarda Gayrimüslimlerin de vatandaşlık bağı dışında, soy olarak Türk olarak kabul edilmesine itiraz eden Hamdullah Suphi Bey; “*Bütün siyasi hudutlarımız dâhilinde yaşayanlara Türk unvanı vermek bizim için bir emel olabilir. Fakat görüyorsunuz ki, çok müşkül bir mücadelenin içinden çıktık ve hiç birimiz kalbimizde mücadelenin tamam olduğuna dair bir şey taşımıyoruz ki: Devletin, Türkiye Cumhuriyetinin tebaası tamimiyle Türk’tür. Bir taraftan da hükümet mücadele ediyor, ecnebler tarafından tesis edilmiş olan müessesaitta çalışan Rumu, Ermeniye çıkarmaya çalışıyor. Biz bunları Rumdur, Ermenidir diye çıkarmak istediğimiz vakit bize ‘hayır Meclisinizden çıkan kanun mucibince bunlar Türktür’ derlerse ne cevap vereceksiniz? Size soruyorum arkadaşlar, tabiiyet kelimesi zihinlerde mevcut ve kalplerde mevcut bulunan bir emeli izale etmeğe kifayet etmez. Lâfzen biz bir tefsir bulabiliriz. Maddeye tefsir ile geçebilir, fakat bir hakikat vardır. Onlar Türk olamazlar.*” diyerek Gayrimüslimlere kalplerdeki bakış açısını ilan etmiştir. Aynı konuşmada Hamdullah Suphi Bey Gayrimüslimleri kastederek; “*Türk harsını kabul ediniz. Ondan sonra size Türk deriz. Fakat siz lisan ayrılığı, mezhep ayrılığı, devlet*

²⁶⁷ Hicri Fişek, **Anayasa ve Vatandaşlık**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 152, Ankara 1961, s. 20.

ayrılığı güdünüz. Ondan sonra geliniz ve bana deyin ki, bizi Türk telakki et. Eğer böyle muhalif iseniz, elimden gelmez. Çünkü ruhumun inanmasına imkân yoktur.” diyerek azınlıkların din ve ırk açısından “Türk” olarak isimlendirilmesinin tehlikeli olacağını belirtmiştir. Komisyon üyesi Celâl Nuri Bey, yapılan eleştirilere verdiği yanıtta; “Eskiden bir Osmanlı sıfatı vardı, bu sıfat cümleye şamildi. Bu sıfatı ortadan kaldırıyoruz. Yerine bir Türk Cumhuriyeti kaim olmuştur. Bu Türk Cumhuriyeti'nin de bilcümle efradı Türk ve Müslüman değildir. Bunları ne yapacağız? Ortada bir Rum var, bir Ermeni var, bir Yahudi var, türlü türlü anasır var. Lelülhamd bir ekaliyettir. Bunlara eğer Türklük sıfatı vermeyecek olursak ne diyeceğiz... Türkiyeli hiçbir mânayı müfit değildir.” diyerek Gayrimüslimlerin ayırt edilmemesi gerektiğini belirtmiş, ancak madde, muhalefet edenlerin isteği doğrultusunda “vatandaşlık itibariyle” teriminin eklenmesi ile “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) ıtlak olunur” şeklinde kabul edilmiştir.²⁶⁸

1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 88. maddesinin son fıkrasında “Türklük sıfatının kaybı kanunda yazılı hallerde olur” denilmek suretiyle, vatandaşlıktan çıkarma işlemleri, Anayasanın her hangi bir hükmüne bağlı kalınmadan kanuna dayandırılmış, idarenin vatandaşlıktan çıkarma işlemlerini kanunla, dilediği şekilde tanzim etmesine imkân tanınmıştır. Vatandaşlar yerine devleti gözetmek suretiyle vatandaşlık hakları bakımından Anayasayı zayıflatan bu fıkra, bütün maddenin en zayıf ve en çok eleştiriye açık kısmını oluşturmuştur.²⁶⁹

1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu genel olarak incelendiğinde, bireysel haklar bağlamında; yaşam, özgürlük, onur ve mülkiyet hakkı, vicdan özgürlüğü gibi hakların henüz yer almadığı, temel haklar ve özgürlüklerin sadece sıraladığını ve düzenlenmesinin ve sınırlarının belirlenmesinin yürütmeye bırakıldığı, bunların güvence altına alınması yönünde bir düzenlemeye gidilmediği göze çarpmaktadır.²⁷⁰ Dönemin şartları ve vatandaşlığı istenilen şekilde inşa etme kaygıları ile yürütme

²⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Nisan 1924, Devre II, C.8, s.908-911. Ayrıca bkz. A.Şeref Gözübüyük- Zekai Sezgin, **1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1957, s. 436-441.; Ergun Özbudun, “*Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu*”, **75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.153.

²⁶⁹ Fişek, **Anayasa ve Vatandaşlık**, a.g.e.,s.35-36.

²⁷⁰ A.Şeref Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011,s.50.

vatandaşlığı görevler bağlamında değerlendirmiş, kendisine bırakılan düzenlemeleri bu düşünceler ışığı altında şekillendirmiştir.

22 Ekim 1927 tarihinde, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İkinci Büyük Kongre'sinde yeni bir Nizamname kabul edilmiş ve parti tüzüğü kısmen değiştirmiştir. Üslup olarak daha sert bir dilin benimsendiği 1927 Nizamname'sinde, Fırka'nın, Türk milletini yükseltmek ve refah kazandırmak için yegâne yol olan, millî hâkimiyetin sembolü Cumhuriyetin her türlü tehlike ve taarruzdan korunmasını en yüce millî ve vatanî vazifesi olarak bildiği vurgulanmıştır.²⁷¹

Nizamname'nin beşinci maddesinde kültürel bağlamda vatandaşlığa vurgu yapılmış, Fırkanın, vatandaşlar arasında en sıkı bağların; dil birliği, his birliği, fikir birliği olduğuna inandığı, Türk dilini ve Türk kültürünü hakkıyla öğretmek ve geliştirmeyi, bütün faaliyetlerde bu esası öne çıkararak uygulamayı, yapılacak kanunların tümünün her ferde seyyanen uygulanmasını temel kabul ettiği belirtilmiştir. Sekizinci maddede Fırkaya, 18 yaşını tamamlayan ve kötü şöhret ile tanınmamış olan, millî mücadele aleyhinde olmamış, mücadele aleyhinde bir eğilim göstermemiş her Türk vatandaşının, Türk kültürünü ve fırkanın bütün umdelerini hakkıyla kabul etmesi şartıyla dâhil olabileceği belirtilmiştir.²⁷² 1923 Nizamnamesi'nde her Türk'ün Fırka'ya üye olabileceği belirtilirken, bu Nizamnamede millî mücadele, Türk kültürü ve Fırka'nın umdelerine vurgu yapılması, vatandaşlığı, kan esası yerine, kültürel anlamda ve vatanseverlik boyutuyla tanımlanma çabalarının bir göstergesi olmuştur.

Türk vatandaşlığı kavramının ayırt edici özellikleri Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 Kongre'sinde şekillendirilmiş ve partinin simgesi olan “altı ok” ile ifade edilmiştir. Daha önce tanımlanan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Laiklik²⁷³ ilkelerine, Kongre'nin 13-14 Mayıs 1931 tarihli toplantısında kabul edilen programda, İnkılâpçılık ve Devletçilik ilkeleri de eklenmiştir. CHF ilkeleri olarak

²⁷¹ Tunçay,a.g.e. ,(Ek), s.398.

²⁷² Tunçay,a.g.e. ,(Ek), s.398-399.

²⁷³ Laiklik ilkesi 1927 Nizamnamesinde yer almamakla birlikte 1927 tarihli Mustafa Kemal Paşa'nın program beyannamesinin ilk bölümünde “ *Cumhuriyet Halk Fırkası Cumhuriyetçi, lâyıık, halkçı ve milliyetçidir ve milletin iktisadi menfaatini temin etmeğe birinci derecede haiz-i ehemmiyet addeder...*” şeklinde yer almaktadır. 1931 tarihli Cumhuriyet Halk Fırkası Programı'nda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ana vasıfları isimli ikinci bölümünde altı ilkenin tamamı yer almaktadır. Bkz. Tunçay,a.g.e. ,(Ek), s.413 ve 475.

anılan bu altı ilke, 1937 yılında Anayasaya dâhil edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bunları içselleştirmeleri beklenmiştir.²⁷⁴

1931 programının ikinci kısmında, kaynağını milletin oluşturduğu irade ve hâkimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkıyla ifasını tanzim yolunda kullanılmasına Fırkanın büyük önem verdiği vurgulanmıştır. Halkçılık ilkesi önceki nizamnamelerde olduğu gibi; “*Hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul etmiştir.*” şeklinde tanımlanmıştır.²⁷⁵

Programın Milli Talim ve Terbiye isimli beşinci bölümü “nasıl bir vatandaş” sorusuna cevap vermektedir. Kuvvetli, Cumhuriyetçi, Milliyetçi ve Laik vatandaş yetiştirmek temel esas kabul edilmiştir. Bu bağlamda terbiye yönünden üstün ve vatanperver, intizamlı ahlaklı, milli varlığa zarar verecek her türlü cereyan karşısında yıkılmaz bir cevher olan Türkün derin tarihini bilen vatandaşlar yetiştirmek temel hedef seçilmiştir.²⁷⁶ Kurtuluş Savaşı döneminde yaşanan iç isyanlar, düşmanla işbirliği ve vatana ihanetlerin, Cumhuriyet seçkinlerini vatana sıkı bağlarla bağlı, zorlayıcı ve bağı gevşek olanları dışlayıcı bir vatandaşlığı inşa etmeye yönelttiği Halk Fırkasının 1931 Nizamname ve Programında açıkça görülmektedir. Programda göze çarpan bir diğer husus ise etnik ya da ırksal unsurları öngörmeyen, kültür, ülkü ve kimlik ortaklığına dayanan sübjektif bir vatandaşlık anlayışıdır.²⁷⁷

Cumhuriyet Halk Partisinin 9 Mayıs 1935 tarihli Dördüncü Büyük Kurultayı’nda kabul edilen programı, içerik olarak 1931 programıyla aynı olmakla birlikte biraz daha ayrıntılıdır. Fırka yerine Parti teriminin kullanılmaya başladığı bu programda da, 1931 programında olduğu gibi, millet; dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet olarak tanımlanmıştır. 1935 programında kamu haklarının yer aldığı birinci kısım dördüncü bölümde 1931 programından daha ayrıntılı olarak özgürlük, eşitlik, dokunulmazlık ve mülkiyet haklarından bahsedilmiştir; “*Yurttaşların, ferdiğ ve sosyal özgünlük,*

²⁷⁴ Ayşe Kadioğlu, “*Türkiye’de Vatandaşlığın Anatomisi*” **Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara**, Haz. Ayşe Kadioğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s.174-175.

²⁷⁵ Tunçay.a.g.e.,(Ek), s.476.

²⁷⁶ a.g.e.,(Ek), s.479-480.

²⁷⁷ Özbudun, a.g.m., s.120.

eşitlik, dokunulmazlık ve mülkiyet haklarını korumak Parti'mizce başlıca esaslardandır. Bu haklar, devletin varlık ve otorite sınırı ile burçlanmıştır. Ferdiğ ve hükmiğ şahsiyetlerin kınarı (faaliyeti) kamuğasıya (kamu çıkarına) aykırı olmayacaktır.”²⁷⁸

Cumhuriyetin ilk yıllarında, yukarıda temel dinamikleri ortaya konulan vatandaşlık algısı ışığında, ilk vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmiş, dönemin şartlarına uygun olarak yürürlüğe konan kanunlar çerçevesinde bu işlemler devam etmiştir.

II.2. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul

II.2.1. Kanunun İçeriği

Atatürk döneminde vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinde 1928 yılı sonuna kadar diğer kanunların yanında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ana kanun olarak uygulanmıştır. Bu kanun çerçevesinde işlemler 1922 yılının kasım ayından itibaren başlamış olup, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1928 yılının sonuna kadar devam etmiştir. Kanunun üç maddesinde vatandaşlığın kaybedilmesi ile ilgili hükümler, altı maddesinde ise vatandaşlığın kazanılması ile ilgili hükümler yer almıştır. Kanunun içeriği, vatandaşlığın kazanılmasını düzenleyen hükümler ve vatandaşlığın kaybedilmesini düzenleyen hükümler olmak üzere iki bölüm halinde incelenmiştir.

II.2.1.1 Vatandaşlığın Kazanılmasını Düzenleyen Hükümler

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi incelendiğinde, toplam altı maddede vatandaşlığın kazanılması ile ilgili hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Birinci maddede babadan çocuğa geçen bir tabiiyet söz konusu olup, “*Valideyni veyahut yalnız validi tabiiyeti Devleti aliyede bulunduğu halde tevellüt eden eşhas Devleti aliye tebaasından maduttur.*” hükmü yer almaktadır. İkinci madde ise Osmanlı ülkesinde doğanları ilgilendirmektedir; “*Valideyni ecnebi olduğu halde memaliki*

²⁷⁸ **CHP Programı**, Mayıs 1935,Ulus Basımevi Ankara, 1935.s.2.

şahanede mütevellit olan şahıs sinni rüşte vusulü tarihinden bed'ile üç sene zarfında tabiiyeti devleti aliyeyi bihakkın talep edebilir.” Kanunnamenin üç ve dördüncü maddeleri telsik ile ilgili olup üçüncü maddede; “ Sinni rüşte vasıl olan bir ecnebi memaliki Osmaniyede alettevali beş sene ikamet eylediği halde bizzat veya bilâvasıta hariciye nezareti celilesine bir istida takdîmile tabiiyeti devleti aliyeyi istihsâl edebilir.” hükmü yer almaktadır. Dördüncü maddede ise “Saltanatı seniye bendi sabıkta muharrer şeraiti ifa etmemiş olan ecnebileri dahi müsaadeyi istisnaiyeye şayeste gördüğü surette fevkalâde olarak tabiiyetine kabul eder.” denilmektedir. Evlenmenin tabiiyete etkisi ise yedinci maddede belirtilmiştir; “Tebaai devleti aliyeden iken ecnebi ile tezevvüç eden kadın zevcinin vefatı tarihinden itibaren üç sene zarfında istida ederse tabiiyeti asliyesine ricat edebilir. Bu maddenin hükmü şahsa şamil ve tasarrufu emlâk ve arazi maddesi nizamât ve kavanini umumiyesine tabidir.” Dokuzuncu madde ise Osmanlı ülkelerinde bulunan şahısların yabancı olduklarını kanıtlayana kadar Osmanlı tebaası olarak kalacaklarını hükme bağlamıştır; “Memaliki mahrusai Padişahide ikamet eden her bir şahıs tebaai devleti aliyeden madud olup hakkında devleti aliyeye tabii muamelesi icra olunur. Eğer kendisi tebaai ecnebiyeden ise tabiiyetini usulen ispat etmesi lâzım gelir.”²⁷⁹

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinin birinci maddesine göre, asli tabiiyet kan esasına uygun olarak düzenlenmiştir. Birinci maddedeki hükme göre Osmanlı tabiiyetinde olan ana babanın çocukları da aynı tabiiyete sahip olmaktadır. Sadece babanın Osmanlı tabiiyetinde olması halinde bile durum değişmemektedir. Öte yandan her iki halde de doğumun memleket içinde veya dışında olması fark etmemektedir. Sadece ananın Osmanlı tabiiyetinde olması halinde çocuğun tabiiyeti hakkında kanunnameye bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, yabancı ile evlenen Osmanlı kadınların tabiiyetlerini kaybedecekleri kanunun yedinci maddesinde hükme bağlandığından, Osmanlı kadının yabancı erkekle evli bulunamayacağı ve bu sebeple kanunun birinci maddesindeki “... yalnız validi tabiiyeti Devleti Aliyye’de bulunduğu halde tevellüt eden eshas tebaayı Devleti Aliyye’den mahduttur” hükmünün ihtiyacı karşılamaya yeterli olduğu düşünülebilir. Osmanlı tabiiyetindeki kadının tabiiyetsiz bir erkekle evlenmesi halinde, bunların Türkiye’de doğan

²⁷⁹ **Tabiiyet Kılavuzu**, Dâhiliye Vekâleti Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü Yayını Sayı 2, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939, s.43 vd.

çocuklarının tabiiyeti hakkında kanunda belirli bir hüküm yoktur. Bu hususta kanunnamenin dokuzuncu maddesinin uygulanabileceği değerlendirilmektedir.²⁸⁰ Bu madde aynı zamanda herkesin yabancı uyrukluk ileri sürmesinin önüne geçmek için ispat etmeyi şart koşturmuştur.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nde asli tabiiyet her ne kadar kan esasına uygun olarak düzenlense de ikinci maddede toprak esasına (*jus soli*) uygun olabileceği değerlendirilen²⁸¹ istisnai bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre Osmanlı ülkesinde doğan çocuklar, erginliğe (sinn-i rüşte) ulaşmalarından başlayarak üç yıl içinde Osmanlı uyrukluğu elde etme yolunda istemde bulunabileceklerdi.²⁸² Burada dikkati çeken husus belirtilen koşulların arasında ikamet şartı yoktur. Osmanlı Devleti'nin toprakları içinde yabancı bir ebeveyninden doğan, reşit olduktan sonra üç yıl içinde başvuran şahıs, yabancı bir ülkede yaşıyor olsa da Osmanlı vatandaşlığını talep edebilecektir.²⁸³

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nde müktesep tabiiyetin içinde yer alan telsik ile ilgili hususlar üç ve dördüncü maddelerde belirtilmektedir. Kanunun beş yıllık ikamet şartını rüş yaşına vardıktan sonra başlatmış olması ile Osmanlı ülkesinde devamlı olarak beş sene ikamet eden bir küçüğün reşit olur olmaz telsik talebinde bulunmasına engel olunmuştur.²⁸⁴ Dördüncü maddede, ikamet şartı yerine getirilmemiş olsa dahi, istisnai bazı hallerde yabancıların Osmanlı tabiiyetine alınabileceğini hükme bağlanarak devletin menfaatlerine uygun olarak zaman sınırlaması olmadan telsik işleminin yapılabilmesi sağlanmıştır.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nde, toprak esası çerçevesinde değerlendirilebilecek bir başka madde ise kanunnamenin dokuzuncu maddesidir. Bu maddeye göre Osmanlı topraklarında ikamet eden şahıslar, Osmanlı sayılmaktaydı. Aksini iddia eden kişinin ise hukuka uygun olarak bu iddiasını ispat etmesi gerekiyordu. Söz konusu hüküm gereği, aynı zamanda Osmanlı topraklarında sakin olup da bir başka devlet tabiiyetinde olduğu malum olmayanlar ve yine Osmanlı

²⁸⁰ Fişek, **Anayasa ve Vatandaşlık**, a.g.e., s.25 .

²⁸¹ Bu konuda karşı görüşler için bkz. Fişek, **Anayasa ve Vatandaşlık**, a.g.e., s.25.

²⁸² Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, s.72.

²⁸³ Osmanağaoğlu, a.g.e., s.203.

²⁸⁴ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku** a.g.e., s.55.

topraklarında meçhul ebeveynden doğmuş olan çocuklarda Osmanlı sayılacaklardır.²⁸⁵

II.2.1.2 Vatandaşlığın Kaybedilmesini Düzenleyen Hükümler

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi incelendiğinde, toplam üç maddede vatandaşlığın kaybedilmesi ile ilgili hükümlerin yer aldığı görülmektedir.

Beşinci maddede müsaade ile vatandaşlıktan çıkma ile ilgili; *“Tebeai saltanatı seniyyeden mezunen tabiiyeti ecnebiyeye giren eşhas tebdili tabiiyet ettikleri tarihten itibaren ecnebi sıfatında tutulup haklarında olveçhile muamele olunur. Fakat devleti aliyeden mezun olmaksızın tabiiyeti ecnebiyeye girer ise işbu tabiiyeti cedidesi keenlemyekün ve kendisi kemakân tebaai devleti aliyeden addolunup kâffe hususatta tebaai devleti aliye hakkında olunan muamelenin aynı icra kılınacaktır. Herhalde tebaai devleti aliyeden bir şahsın terki tabiiyet etmesi mutlaka iradei seniye üzerine verilecek bir senede muallâk olacaktır.”* hükmü yer almaktadır. Altıncı madde ise vatandaşlıktan çıkarılma ile ilgili olup; *“Saltanatı seniye tarafından mezun olmaksızın diyarı ecnebiyede tebdili tabiiyet eden veyahut bir ecnebi devletin hizmeti askeriyesine giren şahsı devleti aliye ister ise tabiiyetinden ıskat edebilir. Ve bu makule tabiiyeti ıskat olunan eşhasın memaliki şahaneye avdeti memnu olur.”* denilmektedir. Vatandaşlığın kazanılması ile kaybedilmesini ortak ilgilendiren sekizinci maddede ise; *“Tebaai devleti aliyeden çıkmış veyahut mahrum olmuş olan eşhasın evladı sabi dahi olsa pederlerinin sıfatı tabiiyetine tabi olmayarak saltanatı seniyyenin tabiiyetinde kalır. Ve devleti aliye tabiiyetine girmiş olan ecnebinin evladı sabi bile olsa pederinin sıfatı tabiiyetine tabi olmayıp ecnebi addolunur.”* hükmü yer almaktadır.²⁸⁶

Devletin müsaadesi ile tabiiyetin kaybı hükme bağlandığı Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesinin ilk cümlesi şöyledir; *“Saltanatı seniyyeden mezunen tabiiyeti ecnebiyyeye giren eşhas tebdili tabiiyet ettikleri tarihten itibaren ecnebi sıfatında tutulup haklarında olveçhile muamele olunur...”* Bununla birlikte, bir şahsın hangi şartlar altında bu kendi isteği ile tabiiyet değiştireceği kanunda tespit edilmemiştir. Aynı maddenin son cümlesini teşkil eden

²⁸⁵ Osmanağaoğlu, a.g.e., s.204.

²⁸⁶ **Tabiiyet Kılavuzu**, age,, s. 43-45.

“Her halde tebaayi Devleti aliyyeden bir şahsın terki tabiiyet etmesi mutlaka iradeyi seniyye üzerine verilecek bir senede muallâk olacaktır” hükmü bu hususta icra organının mutlak bir takdir hakkına sahip olduğunu göstermektedir. Bundan sonra yürürlüğe girecek olan 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda da tabiiyeti terk iznini verecek olan icra organına tam bir takdir hakkı tanınmıştır ancak icra makamının bu takdir yetkisini kullanmadan evvel şahsın kendi isteğiyle başka bir ülkenin uyruğuna geçebilmek için kanunda belirtilen bazı şartları taşıması gerekmektedir. Oysa Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, izin ile tabiiyetten çıkmayı “İrade-i seniyye üzerine verilecek bir senede muallâk” tutmakla yeterli görmüştür. Yani bu “senedin” verilmesinde veya reddinde rol oynayacak hususların tespit ve takdiri tamamen icra organına bırakılmıştır.²⁸⁷

Vatandaşı devlete bağlayan hukuki bağların, onun iradesi dışında devletin tek taraflı tasarrufu ile ortadan kaldırılması anlamına gelen ıskat ile ilgili hususlar altıncı madde ile hüküm altına alınmıştır. Bu maddeye 12 Nisan 1917 tarihinde alt maddeler eklenerek (mevadı müzeyyele) ıskat hususunda daha ayrıntılı bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemenin ilk fıkrasında; “*Tebeai Osmaniye cien memaliki osmaniyede buldukları halde hükûmatı mahalliyeye ve memaliki ecnebiyede buldukları halde saltanatı seniye sefaret veya şebenderhanelerine tahriren ihbarı keyfiyet etmeksizin bir devleti ecnebiyenin askerlikten gayri bir hizmetine birriza giren veyahut badelihtar kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için verilen emre imtisal eylemiyen eşhası dahi devleti aliye ister ise tabiiyetinden ıskat edebilir.*” hükmü vardır. Bu hükümlerle, yabancı devletlerin askerlik dışında hizmetine girenlerin ve belirlenen sürede bu hizmeti terk etmeyenlerin ıskat edilebileceği belirtilmektedir. İkinci fıkrada; “*Ecnebi bir devletin askerlikten gayri bir hizmetine birriza girmiş olan eşhas buldukları mahallerde işbu kanunun neşri ilânı tarihinden itibaren 15 gün zarfında berveçhibalâ ihbarı keyfiyete mecburdur. İhbar etmediği veya ihbar edip te tayin olunacak müddet zarfında terki için verilen emre imtisal eylemediği halde hakkında işbu kanun ah' kâmina tevfikân muamele olunur.*” denilerek kendi rızası dışında böyle bir hizmete girenlerin bildirme ve hizmetten çıkmaları için 15 günlük süre verilmektedir. Askerlik hizmetini yapmamak

²⁸⁷ **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s. 43.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.112.

için yabancı ülkelere firar edenlerin ve belirtilen sürede dönmeyenlerin ıskat edileceğini belirten üçüncü fıkrada; *“Kezalik hali seferberide hizmeti mecburiyeti askeriyelerini ifa için vasıtai münasebe ile vaki olacak daveti resmîyeye bilâ mazeret icabet etmiyerek bekayada kalanlardan ve kıtalarına esnayı şevklerinde veya bir kıtaya iltihaktan sonra firar edip mehli kanunî zarfında avdet etmiyenlerden memaliki ecnebiyeye firar ettikleri anlaşılıpta hilafını isbat etmiyen mezuniyet, tebdilihava veya memuriyet suretile memaliki osmaniye haricine azimet ettikleri halde müddeti hitamında bilâmazeret avdet etmiyerek firarî hükmünde kalan rütbei askeriye eshabile mensubin ve mükellefini askeriyeyi hükümeti seniye ister ise tabiiyeti osmaniyeden ıskat eder.”* denilmektedir. Son olarak dördüncü fıkrada; *“Fıkaratı salifeye tevfikan tabiiyetten ıskat olunan eşhasın memaliki osmaniye girmeleri memnudur. Bu kabil eşhasın memaliki osmaniyede bulunmakta olanlar hükümetçe hudut haricine çıkarılır.”*²⁸⁸ denilerek ıskat edilenlerin Osmanlı İmparatorluğuna girişleri yasaklanmıştır.

II.2.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri

Cumhuriyetin ilanı ve yapılandırılması sürecinin yaşandığı ilk yıllarda, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri, 1869 Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Atatürk döneminde, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemlerine, 20 Kasım 1922'de İsviçre'nin Lozan kentinde başlayan barış görüşmelerinin hemen akabinde, 23 Kasım 1922 tarihinde başlanmıştır. Tez 1923-1950 yılları arası dönemi kapsamakla birlikte, 1922 yılının son döneminde gerçekleştirilen bu işlemler de tez kapsamına dâhil edilmiştir. 1922 yılının ilk işlemi olan 23 Kasım 1922 tarihli kararname ile Devletin müsaadesi ile tabiiyetin kaybını hükme bağlayan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesinin esasları doğrultusunda Karadağlı Yanoviç'in vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. 12 Aralık 1922 tarihli kararname ile ise yine Karadağlı olan Zaropopoviç'in aynı şekilde vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Bu iki kararname ile vatandaşlıktan çıkarılanların aynı zamanda askerlik yükümlülükleri de kaldırılmıştır.²⁸⁹

²⁸⁸ Tabiiyet Kılavuzu, a.g.e, s. 44.

1922 yılının sonlarında, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinin, vatandaşı devlete bağlayan hukuki bağların, onun iradesi dışında devletin tek taraflı tasarrufu ile ortadan kaldırılması (ıskat) ile ilgili hususları düzenleyen altıncı maddesi hükümleri doğrultusunda üç kararnamede vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. İlk olarak, Balkan Harbi'nden önce, babası ile birlikte, Osmanlı tabiiyetine geçen, ancak zamanla gelişen olaylar neticesinde Türk tabiiyetini inkâr eden, Rus asıllı Türk vatandaşı Ahmed Cemal, 5 Aralık 1922 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.²⁹⁰ 19 Aralık 1922 tarihli ikinci kararname, Akşehir'de oturan ve Rus sefaretinden pasaportu olduğu söylenen Rus asıllı Türk vatandaşı Arniyom oğlu Sava'nın vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkindir.²⁹¹ Son olarak 26 Aralık 1922 tarihinde, Rus uyruklu olduklarını iddia eden, ancak Bafra nüfusunda kayıtları tespit edilen dört Rum kadının, vatandaşlıktan çıkarılmalarına ve sınır dışı edilmelerine karar verilmiştir.²⁹² Neticede 1922 yılında, Kasım ayının sonlarından itibaren Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği toplam 8 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1923 yılında sekiz kararname ile vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmış olup, işlemler Cumhuriyetin ilanından önce gerçekleştirilmiştir. Kararnamelerin hepsinde Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi doğrultusunda, başka devlet tabiiyetine giren veya başka devlet ordusunda görev alanlar hakkında işlem yapılmıştır. 15 Mart 1923 tarihli ilk kararname Amerika'ya giderek vatandaşlık hakkı alan ve Amerikan ordusunda görev alan İzmir nüfusuna kayıtlı Yako Peligri oğlu Maiz'in vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkindir.²⁹³ Bu yıl, başka bir devletin ordusunda görev alma nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılma işlemi yapılan ikinci kararname 19 Haziran 1923 tarihlidir. Daha önce Bulgar ordusuna hizmet ettiği tespit edilen ve bilahare Bulgaristan uyruğuna geçtiği anlaşılan Yorgi oğlu Dimmon Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.²⁹⁴

²⁸⁹ **BCA**, 23.11.1922, Sayı: 2019, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.37..19., **BCA**, 12.12.1922, Sayı: 2080, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.40..20.

²⁹⁰ **BCA**, 5.12.1922, Sayı: 2062, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.40..2.

²⁹¹ **BCA**, 19.12.1922, Sayı: 2091, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.41..11.

²⁹² **BCA**, 26.12.1922, Sayı: 2100, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.41..20.

²⁹³ **BCA**, 15.3.1923, Sayı: 2334, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.53..16.

²⁹⁴ **BCA**, 19.6.1923, Sayı: 2531, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.21..12.

6 Mayıs 1923 tarihli kararname, Kütahya'da oturacağını belirterek vatandaşlığa alınan Afganistanlı Hacı Abdullah hakkındadır. Bu şahısın, Afgan uyruğunda kalmakta ısrar ettiğinden, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi altıncı maddesi doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılarak sınır dışı edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁹⁵

1923 yılına ait diğer beş kararnamede, başka ülke tabiiyetine girdikleri belirlenen kişilerin, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi gereği, vatandaşlıktan çıkarma işlemleri yapılmıştır. 24 Nisan 1923 tarihli kararnamede, Balkan Harbi öncesinde İngiliz ve Bulgar tabiiyetine girdikleri anlaşılan Giritli Yanko Pogonçef ve İyoni vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 29 Eylül 1923 tarihli üç kararnameden ilkinde, daha önce vatandaşlığa alınarak Adana'da oturması kararlaştırılan İsak Anfratat İtalyan uyrukluğ gibi davrandığı için, ikincide, Vitali Hayım Yabis ile karısı ve çocuğu, İtalyan pasaportu alarak, İtalyan uyruklu olduklarını iddia ettikleri için vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Üçüncü kararnamede ise izinsiz uyruk değiştiren Musevi milletinden Abraham oğlu Yakob ve eşi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 7 Ekim 1923 tarihli son kararnamede ise yine izinsiz uyruk değiştiren yedi kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.²⁹⁶

1923 yılında 18 kişi Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Kararnameler incelendiğinde, genellikle başka bir ülkenin tabiiyetinde ısrar edenler hakkında vatandaşlıktan çıkarma işleminin yapılmış olduğu görülür.

Cumhuriyetin ilanını izleyen ilk yıl olan 1924 yılında, vatandaşlıktan çıkarılanların miktarı 1923 yılı seviyelerinde gerçekleşmiş, toplam dokuz kararname ile vatandaşlıktan çıkarılma işlemi yapılmıştır.

1924 yılında, önceki yıldan farklı olarak, tabiiyet değiştirmek için izin isteyenler hakkında da Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesi doğrultusunda, iki kararname ile işlem yapılmıştır. 2 Eylül 1924 tarihli ilk

²⁹⁵ **BCA**, 6.5.1923, Sayı: 2467, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.18..8. Bu şahıs 1924 yılında yeniden vatandaşlığa kabul edilecektir. **BCA**, 20.1.1924, Sayı: 184, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 8.48..8.

²⁹⁶ **BCA**, 24.4.1923, Sayı: 2447, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.17..8., **BCA**, 29.9.1923, Sayı: 2798, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.35..1., **BCA**, 29.9.1923, Sayı: 2799, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.35..2., **BCA**, 29.9.1923, Sayı: 2800, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.35..3., **BCA**, 7.10.1923, Sayı: 2808, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.35..11.

kararnamede, Beyoğlu nüfusuna kayıtlı olup, Amsterdam'da kalan Arnest ve Jan Veldan Fredirik Goldrom isimli kardeşlerin Türk uyruğundan çıkmalarına izin verilmiştir. 7 Aralık 1924 tarihli ikinci kararnamede ise 20 yıldır İngiltere'de ikamet eden Sebastian Abineri isimli şahısın İngiltere uyruğuna geçmesine izin verilmiştir.²⁹⁷

1924 yılında, yabancı bir devletin tabiiyetine geçen ya da hizmetini kabul edenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi esasları doğrultusunda, 19 kişi hakkından yedi kararname ile işlem yapılmıştır. Bu kararnamelerin üçünde, vatandaşlıktan çıkarılma sebebi, başka devletin hizmetini kabul etmek olarak gösterilmiş ve 14 kişi bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 16 Ocak 1924 tarihli ilk kararnamede, Yunanlılarla işbirliğinden 15 seneye mahkûm olan, ancak genel af ile serbest bırakılan Cafer Tayyar, Yunanistan Meclis-i Mebusanı'na Dedeâğaç Mebusu olarak girdiği için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.²⁹⁸ 16 Nisan 1924 tarihli ikinci kararnamede, yabancı devletlere hizmet eden Bursalı Sedad Hakkı, Kadırgalı Deli Hüseyin, Manavoğlu Nuri ve Cevdet Paşa torunu Muhyiddin'in vatandaşlıktan çıkarılması kararlaştırılmıştır. Son olarak 10 Ağustos 1924 tarihli kararname ile işgal sırasında düşmanla işbirliği yapmaları sebebiyle firar eden ve yabancı devlet hizmetini kabul eden dokuz kişinin vatandaşlıktan çıkarılması kararlaştırılmıştır.²⁹⁹

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi esasları doğrultusunda işlem yapılan diğer dört kararname, izinsiz başka devletlerin tabiiyetine geçenler hakkındadır. Bulgar uyruğuna geçen Kırklareli doğumlu Stoyan oğlu Tanaş, 2 Haziran 1924 tarihli kararname ile Yunan ve İngiliz uyruklarına geçen Kostaki Dimitriyadi ile Yorki Veldan ise 29 Haziran 1924 tarihli kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmışlardır. Diğer iki kararname ise İngiliz uyruğuna geçen iki

²⁹⁷ **BCA**, 2.9.1924, Sayı: 905, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.45..1., **BCA**, 7.12.1924, Sayı: 1230, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 12.60..20.

²⁹⁸ **BCA**, 16.1.1924, Sayı: 165, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 8.47..9. Bu kararname ile yapılan vatandaşlıktan çıkarma işlemi İnönü döneminde, 24 Mart 1949 tarihli kararname ile iptal edilecektir. Ancak kararnamede şahsın ismi, bir önceki kararnameden farklı olarak, Hikmet oğlu Ahmet Hikmet Açıköz şeklindedir. **BCA**, 24.3.1949, Sayı: 3/9034, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 119.26..15.

²⁹⁹ **BCA**, 16.4.1924, Sayı: 467, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 9.23..3., **BCA**, 10.8.1924, Sayı: 791, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 10.39..8.

kişi hakkında olup, Kesriyeli Hrišto'nun oğlu Kozma, 21 Eylül 1924 tarihinde, Jozef Reso ise 30 Kasım 1924 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁰⁰

1924 yılında, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda 22 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarma işlemleri değerlendirildiğinde, özellikle Türkiye aleyhine, yabancı devletlerin hizmetini kabul edenlerin vatanla irtibatları tamamen kesilirken, Türk tabiiyetini seçenlerin eski tabiiyetleri ile bütün bağlarını koparmasına dikkat edilmiş olduğu görülür.

1925 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde, önceki yıllara göre bir artış olmuştur. Toplam 36 kararname vatandaşlıktan çıkarılma işlemi yapılırken, bir kişinin vatandaşlıktan çıkma talebi uygun görülmemiştir. En fazla işlem, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi esasları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

1925 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesine dört kararnamede başvurulmuştur. İlk kararnamede aslen Bayburt nüfusuna kayıtlı olan ve Milano'da yaşayan Sarrafyan Nişan'ın ticari amaç için İtalyan tebaası olma isteği kabul edilmemiştir. Diğer üç kararnamede, hepsi Gayrimüslim olan toplam sekiz kişiden, yedisinin İtalya, birinin Belçika tabiiyetine geçmesine izin verilmiştir.³⁰¹

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesine 32 kararnamede başvurulmuş ve 36 kişi bu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılan 15 kişi için, izin almadan yabancı devlet uyuğuna girmek gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu kişilerin tamamı Gayrimüslim olup, genel olarak Amerika, İtalya ve Yunanistan uyuğuna izinsiz geçtikleri için işlem yapılmıştır.³⁰²

³⁰⁰ **BCA**, 2.6.1924, Sayı: 662, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 10.32..19., **BCA**, 29.6.1924, Sayı: 660, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 10.32..17., **BCA**, 21.9.1924, Sayı: 916, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.45..12., **BCA**, 30.11.1924, Sayı: 1155, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.57..7.

³⁰¹ **BCA**, 16/9/1925, Sayı: 2524, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 15.59..20., **BCA**, 4/10/1925, Sayı: 2618, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.64..14., **BCA**, 18/10/1925, Sayı: 2666, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.67..1., **BCA**, 18/10/1925, Sayı: 2667, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.67..2.

³⁰² Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1925, Fon Kodu: 30..18.1.1; Yer No: 12.68..15., Yer No: 13.25..15., 13.27..7., Yer No: 14.43..12., Yer No: 14.48..11., 14.48..12., Yer No: 15.49..18., Yer No: 15.50..3., Yer No: 15.50..17., Yer No: 15.51..1., Yer No: 15.56..2., Yer No: 15.56..3., Yer No: 15.56..4., Yer No: 15.56..5., Yer No: 15.57..1. Bu kişilerden, 3 Mayıs 1925 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan Pierre Palamani'nin aslında Türk vatandaşı olmadığı, Amerikan pasaportuna sahip olduğu tespit edildiğinden, 8 Aralık 1926 hakkında karar tahsisi yapılmış

Aynı madde gereği vatandaşlıktan çıkarılan 21 kişi için, gerekçe olarak, yabancı devlet hizmetini kabul etmek ya da memleket aleyhine faaliyet göstermek suçu gösterilmiştir. Yunanlıların geri çekilişi sırasında Yunanistan'a kaçıp, Türkiye aleyhinde faaliyette bulunan Adapazarı nüfusuna kayıtlı Kazım Cenuh ile aynı şekilde, Yunanistan'a kaçıp Abaza çeteleri ile birlikte Türkiye aleyhine faaliyetlerde bulunan Adapazarı nüfusuna kayıtlı Muhammet oğlu Ahmed, 27 Ocak 1925 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁰³ Makedonya'da "*Kondilis Alayı'na*" (Yunan Kolordu Komutanı General Kondilis) katılan Servet Yusuf, Mahmut, Kâmil ve Hacı Elmas isimli şahıslar ise 19 Şubat 1925 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁰⁴ Altıncı madde gereğince Nisan ayında üç kişi hakkında işlem yapılmış olup 18 Nisan 1925 tarihli kararname, Yunan ordusu ile Anadolu'dan kaçarak Yunanistan'da çetecilik yapan İzmitli Çerkez Canbolat'ın vatandaşlıktan çıkarılması ile ilgilidir. Bu şahıs 1948 yılında yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir. 29 Nisan 1925 tarihli iki kararnamenin ilki, Fransız askeri hizmetine giren İzmir'de ikamet eden Pierre Jozef'in, ikinci kararname ise Karaman Kaymakamı iken Konya'daki isyana elebaşı olarak katılan, daha sonra Kırıkhan'da Fransızlara sığınan Mustafa Asım'ın vatandaşlıktan çıkarılması ile ilgilidir.³⁰⁵ Nisan ayından sonra da Yunan ordusuna hizmet ettikleri gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarma işlemi devam etmiştir. Nitekim yılsonuna kadar aynı suçla ilgili altı kararname düzenlenmiş ve altı kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁰⁶

Yunanistan dışında başka ülkelere kaçan ya da başka ülkelerin hizmetine giren, aralarında Adana eski Belediye Başkanı Hacı Mahmut'un da bulunduğu, altı kişi yine Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi gereği toplam dört

ve vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılan toplam miktara dahil edilmemiştir. **BCA**, 8.12.1926, Sayı: 4473, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 22.76..16.

³⁰³ **BCA**, 27.1.1925, Sayı: 1465, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 12.72..15., **BCA**, 27.1.1925, Sayı: 1482, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 12.73..12.

³⁰⁴ **BCA**, 19/2/1925, Sayı: 1542, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 12.76..12.

³⁰⁵ **BCA**, 18/4/1925, Sayı: 1811, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 13.24..5., **BCA**, 29/4/1925, Sayı: 1830, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 13.25..4., **BCA**, 29/4/1925, Sayı: 1831, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 13.25..5.

³⁰⁶ **BCA**, 3/5/1925, Sayı: 1866, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 13.26..20., **BCA**, 12/7/1925, Sayı: 2203, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 14.43..15., **BCA**, 2/8/1925, Sayı: 2294, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 14.48..6., **BCA**, 4/10/1925, Sayı: 2619, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.64..15., **BCA**, 11/11/1925, Sayı: 2736, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.70..11., **BCA**, 11/11/1925, Sayı: 2737, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.70..12.

kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁰⁷ Bu yıl altıncı madde gereği işlem yapılan bir diğer önemli kararname 4 Ekim 1925 tarihlidir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucularından, gözlüklü Cemal lakaplı Cemal Nüzhet, Milli Mücadele ve sonrasında Hükümet aleyhine çalıştığı ve Türkiye aleyhine faaliyeti sabit görüldüğü için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁰⁸

43 kişinin, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarıldığı 1925 yılının işlemleri değerlendirildiğinde, Kurtuluş Savaşı döneminde vatana ihanet edenler ve vatani terk edenler hakkında yapılan işlemlerin ivme kazandığı görülmektedir. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılanlardan, yabancı devlet hizmetini kabul etmek ya da memleket aleyhine faaliyet göstermek suçunu işleyenlerin büyük çoğunluğunu Müslümanlar, izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçenlerin tamamını Gayrimüslimler oluşturmuştur. Tabiiyet değiştirmek isteyenlerin sayısında da bu yıl artış olmuştur. Bu isteklerin çoğu uygun görülürken, kimi zaman da uygun görülmeyenler reddedilmiştir.

1926 yılı vatandaşlıktan çıkarma işlemleri, bir önceki yıla yakın seviyelerde gerçekleşmiştir. 36 kararname ile vatandaşlıktan çıkarılma işlemi yapılırken, aslında Türk vatandaşı olmayan bir kişi hakkında önceki yıl verilen karar düzeltilmiştir. Ayrıca, önceki yıllarda Türkiye'den firar eden bir kişinin yurda dönmesine izin verilmiştir. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi önceki yıllarda olduğu gibi bu yıl da sıklıkla kullanılmıştır.

1926 yılında, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesi gereği dört kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiş olup bunlardan üç tanesi İtalya tabiiyetine geçmişlerdir. İzin ile vatandaşlıktan çıkarma işlemi bir önceki yıl ile aynı seviyelerde gerçekleşmiş olup çıkanların hepsi Gayrimüslimdir.³⁰⁹

³⁰⁷ **BCA**, 9/8/1925, Sayı: 2337, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 15.50..10., **BCA**, 4/11/1925, Sayı: 2712, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.69..7., **BCA**, 4/11/1925, Sayı: 2716, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.69..11., **BCA**, 4/11/1925, Sayı: 2717, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.69..12.

³⁰⁸ **BCA**, 4/10/1925, Sayı: 2659, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 16.66..14.

³⁰⁹ **BCA**, 18.8.1926, Sayı: 4009, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 20.53..10., **BCA**, 22.9.1926, Sayı: 4152, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.60..14., **BCA**, 5.12.1926, Sayı: 4422, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 22.74..6., **BCA**, 29.12.1926, Sayı: 4564, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 22.81..8.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesinin, resmi izin almadan uyruk değiştirenler hükmü gereği, 19 kişi, çeşitli kararnameler ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu yıl da resmi izin almadan uyruk değiştiren ve bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılanların tamamını, önceki yıllarda olduğu gibi, Gayrimüslimler olmuştur.³¹⁰

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesinin, yabancı devlet hizmetini kabul edenler ya da memleket aleyhine faaliyet gösterenler hükmü gereği, 17 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Eşya saklamaktan dolayı hapse mahkûm edilen, takibattan kurtulmak için Fransız ordusuna katılan Halil oğlu Salih İzzet 17 Ocak 1926 tarihinde, askerlikten firar ederek Yunanistan'ın hizmetine giren Çerkez Ethem'in kardeşi kaçak Reşit'in oğlu Arslan 31 Ocak 1926 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³¹¹ Resmi izin olmaksızın yabancı devlet hizmetini kabul eden ve aralarında, Osmanlı Hükümeti Hariciye Nazırlarından Gabriel Noredonkiyan ile Bursa eski İlköğretim Müfettişi Püskülsüz Mustafa'nın da bulunduğu dokuz kişi çeşitli kararnameler ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³¹² Yabancı devlet hizmeti kabul etme hükmünün yer aldığı diğer üç kararnamenin ilkinde, önceki yıllarda şakilik ve haydutluk yapan daha sonra Fransız hizmetine geçen iki kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İkinci kararnamede, Birinci Dünya Savaşı'nda Asin fırkasında görevli iken firar eden Yüzbaşı, Abidin oğlu Remzi, üçüncü kararnamede ise Paris Tıp Fakültesi'nden mezun ve Arnavutluk'ta doktorluk yapan Kasımpaşalı Ali oğlu

³¹⁰ **BCA**, 24.1.1926, Sayı: 3079, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 17.87..14. **BCA**, 21.2.1926, Sayı: 3223, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 17.94..19., **BCA**, 21.2.1926, Sayı: 3256, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 18.15..13., **BCA**, 21.2.1926, Sayı: 3258, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 18.15..15., **BCA**, 10.3.1926, Sayı: 3301, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 18.17..19., **BCA**, 9.5.1926, Sayı: 3538, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 19.29..17., **BCA**, 21.7.1926, Sayı: 4059, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 20.55..20., **BCA**, 22.9.1926, Sayı: 4142, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.60..4., **BCA**, 22.9.1926, Sayı: 4144, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.60..6., **BCA**, 22.9.1926, Sayı: 4148, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.60..10. **BCA**, 22.9.1926, Sayı: 4149, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.60..11., **BCA**, 12.10.1926, Sayı: 4213, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.63..17., **BCA**, 24.11.1926, Sayı: 4393, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.72..16., **BCA**, 29.12.1926, Sayı: 4563, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 22.81..7., **BCA**, 29.12.1926, Sayı: 4568, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 22.81..12.

³¹¹ **BCA**, 17.1.1926, Sayı: 3003, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 17.83..17., **BCA**, 31.1.1926, Sayı: 3105, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 17.88..20.

³¹² **BCA**, 24.1.1926, Sayı: 3076, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 17.87..11., **BCA**, 3.3.1926, Sayı: 3265, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 18.16..2., **BCA**, 3.3.1926, Sayı: 3271, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 18.16..8., **BCA**, 28.7.1926, Sayı: 3885, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 20.47..6., **BCA**, 28.7.1926, Sayı: 3915, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 20.48..16., **BCA**, 22.9.1926, Sayı: 4146, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.60..8.

Haydar vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³¹³ Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi hükümleri doğrultusunda işlem yapılan son iki kararnamenin ilkinde, Yunanistan'a firar eden Selanik'li Yorgo oğlu Anderya, ikinci de ise mütareke döneminde Yunanlılarla işbirliği yapan, Yaşmak oğlu Ali vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³¹⁴

1926 yılına ait ilginç bir karar ise Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından verilmiştir. Arşiv kayıtlarında vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri kararname ve Bakanlar Kurulu'nun imzası ile yapılırken, istisnai olarak bir kişinin Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'ne istinaden vatandaşlıktan çıkarılmasına İstiklal Mahkemesi karar vermiştir. Manastırlı olup Adapazarı'nda ikamet eden ve Kurtuluş Savaşı döneminde 4570 numaralı, kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilen Ömer Buka, 11 Kasım 1926 tarihinde, Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği vatandaşlıktan çıkarılmış ve madalyası geri alınmıştır.³¹⁵ Arşiv kayıtlarında ve eklerinde, Ankara İstiklal Mahkemesinin vatandaşlıktan çıkarma ve madalyanın geri alınması kararına istinaden, Dâhiliye Vekâletinin yazısı mevcut olup, neden vatandaşlıktan çıkarıldığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır.

1926 yılında, vatandaşlıktan çıkarma ya da vatandaşlığa kabul işlemi olmamakla birlikte, 1 Ocak 1926 tarihli bir kararname dikkat çekmiştir. Bu kararname ile yurt dışında bulunan Vahdettin'in Seccadebaşı İbrahim İlyas'a, ruhi bunalım içinde bulunması ve iyi hal sahibi olması nedeniyle, yurda dönmesi için izin verilmiştir.³¹⁶

1926 yılında 41 kişi Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarma kararnameleeri değerlendirildiğinde, bir önceki yıl olduğu gibi, kararnamelerin büyük bölümünde

³¹³ **BCA**, 9.5.1926, Sayı: 3551, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 19.30..10., **BCA**, 30.5.1926, Sayı: 3684, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 19.37..5., **BCA**, 29.9.1926, Sayı: 4171, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.61..15.

³¹⁴ **BCA**, 9.5.1926, Sayı: 3539, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 19.29..18., **BCA**, 24.11.1926, Sayı: 4397, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 21.72..20.

³¹⁵ **BCA**, 11.11.1926, Sayı: -, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 195.339..6. Arşivde bu kararın eki bulunmamaktadır. Yapılan araştırmada, bu karar dışında, İstiklal Mahkemesi kararı ile vatandaşlıktan çıkarma işlemine rastlanmamıştır.

³¹⁶ **BCA**, 8.12.1926, Sayı: 4473, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 22.76..16., **BCA**, 1.1.1926, Sayı: 2978, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 17.82..12.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesine atıf yapılmıştır. Bu madde gereği, resmi izin almadan uyruk değiştirdiği için çıkarılanların tamamını Gayrimüslimler, yabancı devlet hizmetini kabul ettiği ya da memleket aleyhine faaliyet gösterdiği için çıkarılanların büyük bölümünü Müslümanlar teşkil etmiştir. 1926 yılında uygulanan İstiklal Mahkemesi kararı ile vatandaşlıktan çıkarma işlemi ise tartışmaya açık olmakla birlikte, dönemin içinde bulunduğu şartlara özgü bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Geçmişte vatani terk edenlerin hepsi vatandaşlıktan çıkarılmamış, pişman olan ya da iyi hali tespit edilenler, geçmişteki hataları göz ardı edilerek, yeniden vatana kabul edilmiştir.

1927 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılanların sayısında önceki iki yıla nazaran biraz azalma olmuştur. Toplam sayının aksine Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkmalarına izin verilenlerin sayısında bir önceki yıla oranla artış gözlenmektedir. Altı kararname ile dokuz kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Vatandaşlıktan çıkmalarına izin verilenlerin tamamını başka ülkelere yerleşmiş olan Gayrimüslimler oluşturmuştur.³¹⁷

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi gereği 20 kararname ile işlem yapılmıştır. Bu kararnamelerin sadece iki tanesinde, yabancı devlet hizmetini kabul edenler ya da memleket aleyhine faaliyet gösterenler hükmü gereği karar verilmiştir. 29 Haziran 1927 tarihinde, resmi izin almadan yabancı devlet hizmeti kabul eden İstanbul Polis Teşkilatı'nda görevli Sökeli Mehmet Arif ile Yunanistan'da muallimlik yapan Yusuf Kenan vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³¹⁸ Altıncı madde gereği işlem yapılan diğer kararnameler, resmi izin almadan uyruk değiştirenlerle ilgilidir. Bu sebeple 20 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış olup, bu kişilerden 19 tanesi Gayrimüslimdir.³¹⁹

³¹⁷ **BCA**, 1.6.1927, Sayı: 5260, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 24.35..3., **BCA**, 30.8.1927, Sayı: 5536, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 25.48..6., **BCA**, 30.8.1927, Sayı: 5564, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 25.49..13., **BCA**, 13.11.1927, Sayı: 5812, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 26.62..2., **BCA**, 11.12.1927, Sayı: 5941, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 26.68..10.

³¹⁸ **BCA**, 29.6.1927, Sayı: 5359, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 25.39..12., **BCA**, 29.6.1927, Sayı: 5362, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 25.39..15.

³¹⁹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1927, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 23.15..1., Yer No: 23.15..2., Yer No: 23.15..3., Yer No: 23.15..4., Yer No: 23.15..5., Yer No: 23.15..6., Yer No: 23.22..1., 23.22..3., Yer No: 23.22..9., Yer No: 25.40..18., Yer

1927 yılında 31 kişi Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarma işlemleri değerlendirildiğinde, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkmaya, en fazla 1927 yılında izin verilirken, altıncı maddenin, daha çok resmi izin almadan uyruk değiştirenler için kullanılmış olduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk vatandaşlık kanunu olan 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu 23 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilmiştir. Kanun'un 16. maddesinde yürürlüğe giriş tarihi olarak 1 Ocak 1929 tarihi belirtilmiştir.³²⁰ Bu sebeple 1928 yılı sonuna kadar, Osmanlı Devleti'nden kalan vatandaşlık sisteminin son halkası, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi kullanılmaya devam etmiştir.

1928 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesi esasları doğrultusunda dört kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Salomon İsrail oğlu Davit İsrail, Viyana'da ikamet eden Viktor İsrail, Romen uyruğuna geçmek isteyen Yinaki oğlu Konstantin ile son olarak İngiliz uyruğuna geçmek isteyen Mısırlı Ahmet Fehmi istekleri doğrultusunda Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır.³²¹

Resmi izin almadan uyruk değiştirdiği için Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin altıncı maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılanların çoğunluğu oluşturduğu 1928 yılı işlemlerinde, bu sebeple 27 kararname ile büyük bölümünü Gayrimüslimlerin oluşturduğu 31 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³²² Resmi izin almadan yabancı devlet hizmeti yapanlar hakkında da altıncı madde gereği beş kararname ile işlem yapılmış olup, bu sebeple altı kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu işlemlerin dört tanesi Şubat ayında gerçekleştirilmiş olup, İstanbullu Hüseyin Hamit, Konyalı Bedii Nuri, Eskişehirli Abdullah Azmi, Merzifonlu Edvar Yerovart

No: 25.48..11., Yer No: 25.50..3., Yer No: 25.51..10., Yer No: 25.52..5., Yer No: 25.53..20., Yer No: 26.54..7., Yer No: 26.62..4., Yer No: 26.62..9.

³²⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 23 Mayıs 1928, Devre III, Cilt IV. s.296.

³²¹ **BCA**, 1.2.1928, Sayı: 6140, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 27.78..15., **BCA**, 26.2.1928, Sayı: 6237, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 27.83..12., **BCA**, 26.2.1928, Sayı: 6247, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 27.84..2., **BCA**, 2.5.1928, Sayı: 6555, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 28.28..10.

³²² Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1928, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 27.78..12., Yer No: 27.80..13., Yer No: 27.81..1., Yer No: 27.83..18., Yer No: 27.84..4., Yer No: 27.85..8., Yer No: 27.85..9., Yer No: 28.18..16., Yer No: 28.27..1., Yer No: 28.27..4., Yer No: 28.27..11., Yer No: 28.27..16., Yer No: 30.50..5., Yer No: 30.51..16., Yer No: 30.52..6., Yer No: 30.52..9., Yer No: 30.57..9., Yer No: 30.57..18., Yer No: 30.58..10., Yer No: 30.58..12., Yer No: 30.59..6., Yer No: 30.59..8., Yer No: 30.59..10., Yer No: 30.59..11., Yer No: 30.59..16., Yer No: 30.60..4., Yer No: 30.63..5.

Bedrosyan ve Kocaelili Bogos oğlu Artin vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Ekim ayına ait son kararnamede ise Çerkez Hasan Hulusi oğlu Negoç Yusuf Suad hakkında karar verilmiştir.³²³

1928 yılında ilk kez Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin sekizinci maddesi gereği de işlem yapılmıştır. Sekizinci maddede; “*Tebaai devleti aliyyeden çıkmış veyahut mahrum olmuş olan eşhasın evladı sabi dahi olsa pederlerinin sıfatı tabiiyetine tabi olmıyarak saltanatı seniyyenin tabiiyetinde kalır. Ve devleti aliye tabiiyetine girmiş olan ecnebinin evladı sabi bile olsa pederinin sıfatı tabiiyetine tabi olmayıp ecnebi addolunur.*” hükmü yer almaktadır.³²⁴ Avusturya tabiiyetine geçmiş olan Marko Lihtintal'ın İstanbul'da doğan ve sekizinci madde gereği Türk uyruğunda kalan oğlu Adolf Lihtintal, Lehistan uyruğuna geçtiği için Türk uyruğuna alınma işlemi geçersiz sayılmış ve vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³²⁵

1928 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda 42 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış olup, bu kanun doğrultusunda en fazla sayıda vatandaşlıktan çıkarma işlemi, izin almadan başka devlet tabiiyetine geçenler hakkında yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin tabiiyet kanunnamesi olan ve 1928 yılı sonlarına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin tabiiyet düzenlemelerinde kullanılan Osmanlı Tabiiyet Kanunnamesi ile 1922 yılının son aylarından, 1928 yılı sonuna kadar toplam 205 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümünü resmi izin almadan başka bir devletin uyruğuna geçenler oluşturmuştur. Bu sebeple 111 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Altıncı maddenin bir diğer fıkrası ile başka bir devletin görevini kabul eden 62 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Beşinci madde gereği 30 kişinin vatandaşlıktan çıkmalarına izin verilmiştir. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılma işlemi İstiklal Mahkemesi

³²³ **BCA**, 12.2.1928, Sayı: 6179, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 27.80..14., **BCA**, 12.2.1928, Sayı: 6181, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 27.80..16., **BCA**, 26.2.1928, Sayı: 6236, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 27.83..11., **BCA**, 26.2.1928, Sayı: 6244, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 27.83..19., **BCA**, 3.10.1928, Sayı: 7192, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 30.60..6. Bu şahıslardan, Abdullah Azmi hakkındaki karar 5 Ağustos 1939 tarihinde, Hüseyin Hamid hakkındaki karar ise 6 Temmuz 1949 tarihinde kaldırılacaktır. **BCA**, 5.8.1939, Fon Kodu: 30..18.1.2., Yer No: 88.77..3., **BCA**, 6.7.1949, Fon Kodu: 30..18.1.2., Yer No: 120.54..13.

³²⁴ **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s. 43 vd.

³²⁵ **BCA**, 22.7.1928, Sayı: 6883, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 29.44..17.

tarafından gerçekleştirilirken, bir kişi de babası ile birlikte başka bir tabiiyete geçtiği için Kanunun sekizinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

II.2.3. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri

Atatürk döneminde Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği yapılan vatandaşlığa kabul işlemleri genellikle Türkiye’de kesintisiz beş sene ikamet etmek şartını arayan üçüncü madde ve beş yıllık süreyi doldurmamakla birlikte, istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilmeyi öngören dördüncü madde esasları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği ilk vatandaşlığa kabul işlemi 18 Ocak 1923 tarihinde yapılmıştır. 1923 yılında 11 kararname ile vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. Kararnamelerin tümünde Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi’nin üçüncü maddesine atıf yapılarak beş sene ikamet şartını yerine getiren ve reşit olan yabancılar vatandaşlığa kabul edilmiştir.

18 Ocak 1923 tarihli üç kararname ile vatandaşlığa kabul edilen Dağıstanlı Cebrail oğlu Şemsettin, Batumlu Hüseyin oğlu Mehmed Fevzi ve Batumlu İbrahim oğlu Ali Rıza’nın, Süleymaniye Medresesinde görevli oldukları ve kanuni ikamet süresini tamamladıkları belirtilmiştir.³²⁶ 15 Mart 1923 tarihli kararname ile bir zamanlar Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı görevini de yürüten, Dağıstanlı General Mikail Muhammed Halil vatandaşlığa kabul edilmiştir.³²⁷ Aynı tarihli iki kararname ile Kırım ahalisinden Mustafa oğlu Ömer Fuad ve İran tabiiyetinden Abdulkerim oğlu Ali vatandaşlığa kabul edilmiştir.³²⁸ 1923 yılının geri kalan bölümünde, beş kararname ile kanuni ikamet şartını yerine getiren 344 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş olup, bunlardan 14’ünün Gayrimüslim olduğu belirtilmiştir.³²⁹

³²⁶ **BCA**, 18.2.1923, Sayı: 2280, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.51..2., **BCA**, 18.2.1923, Sayı: 2281, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.51..3., **BCA**, 18.2.1923, Sayı: 2283, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.51..5.

³²⁷ **BCA**, 15.3.1923, Sayı: 2331, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.53..13.

³²⁸ **BCA**, 15.3.1923, Sayı: 2332, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.53..14., **BCA**, 15.3.1923, Sayı: 2333, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 6.53..15.

³²⁹ **BCA**, 24.4.1923, Sayı: 2444, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.17..5., **BCA**, 6.5.1923, Sayı: 2468, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.18..9., **BCA**, 19.6.1923, Sayı: 2533, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.21..14., **BCA**, 23.10.1923, Sayı: 2874, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 7.38..16., **BCA**, 24.11.1923, Sayı: 46, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 8.41..7.

1923 yılında toplam 350 kişi Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir. Vatandaşlığa kabul işlemlerinde dikkat çeken husus, Cumhuriyetin ilk yılından itibaren, kanuni şartları yerine getiren Gayrimüslimlerin de vatandaşlığa kabul edilmeleri olmuştur.

1924 yılında vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarı iki katına çıkmıştır. Vatandaşlığa kabul kararnameleleri incelendiğinde, işlemlerin büyük bölümünün, Türkiye'ye gelerek nüfusa mülteci sıfatıyla kayıt edilen ve beş yıllık kanuni ikamet sürelerini tamamlayanlar hakkında yapıldığı görülmüştür. 1924 yılında, reşit olan ve beş yıllık ikamet sürelerini tamamlayan yabancıların vatandaşlığa kabul edilmesini öngören Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesi gereği 22 kararname ile işlem yapılmıştır. 15 kararnamede toplam 624 Müslüman'ın vatandaşlığa kabul edildiği belirtilmiştir. Kararname ekleri incelendiğinde bu şahısların Balkanlar ve Kafkasya bölgelerinden gelen ve Türkiye'ye yerleşen göçmenler olduğu görülmüştür.³³⁰ İki kararnamede ise toplam 13 Gayrimüslim'in vatandaşlığa kabul edildiği belirtilmiştir.³³¹

1924 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesi gereği münferit vatandaşlığa alım işlemleri de yapılmıştır. 20 Ocak 1924 tarihli kararname ile Romanya uyruklu Haşim oğlu Ali vatandaşlığa kabul edilirken, 25 Ağustos 1924 tarihli kararname ile Rus uyruklu Samoil Refoiloviç vatandaşlığa kabul edilmiştir.³³² 7 Aralık 1924 tarihli kararname ise İspanyol uyruklu ve Musevi asıllı olup, Mersin'de Eldahak Ticarethanesi'nde görev yapan Maks Salitel ve kardeşi Flor'un vatandaşlığa kabul edilmesine ilişkindir.³³³ Altı kararnamede ise daha önce vatandaşlığa kabul edilen şahısların akrabalarının vatandaşlığa kabul işlemleri yapılmıştır. 1 Ekim 1924 tarihli kararname ile İtalyan uyruklu Yasef Levi'nin kızı Karmen, 12 Ekim 1924 tarihli kararname ile aslen Kafkasyalı olan, Kars Milletvekili Ahmet Ağaoğlu'nun

³³⁰ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1924, Fon Kodu: 30..18.1.1; Yer No: 8.49..20., Yer No: 8.50..1., Yer No: 8.50..3., Yer No: 9.18..12., Yer No: 9.18..13., Yer No: 9.18..14., Yer No: 9.18..15., Yer No: 9.19..15., Yer No: 9.22..2., Yer No: 10.32..7., Yer No: 10.36..18., Yer No: 11.45..3., Yer No: 11.49..9., Yer No: 11.52..18., Yer No: 11.57..3.

³³¹ **BCA**, 16.3.1924, Sayı: 375, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 9.18..13., **BCA**, 30.11.1924, Sayı: 1150, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.57..2.

³³² **BCA**, 20.1.1924, Sayı: 215, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 8.49..19., **BCA**, 25.8.1924, Sayı: 829, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 10.41..6.

³³³ **BCA**, 7.12.1924, Sayı: 1231, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 12.61..1.

karısı Süreyya, 19 Ekim 1924 tarihli iki kararname ile Rus asıllı Niyazeretis'in eşi ve kızı ile Rus uyruklu Samoil Refoiloviç'in kızı vatandaşlığa kabul edilmiştir.³³⁴ 30 Kasım 1924 tarihli kararname ile Hayim Emeanuel karısı Luna ve 14 Aralık 1924 tarihli kararname ile Ahmet Ağaoğlu'nun kızı Tezer vatandaşlığa kabulü ise diğer iki kararname ile gerçekleştirilmiştir.³³⁵ Netice olarak 1924 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesi gereği toplam 648 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.

1924 yılında, kanuni ikamet şartını yerine getirmeyenlerden uygun görülenlerin istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilmelerini öngören, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin dördüncü maddesi gereği bir kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. 1891 yılında, Anadolu Şimendifer Kumpanyası'nda mühendis olarak çalışan İsviçre uyruklu Frederik Havz (Süleyman Ferit) 20 Ocak 1924 tarihli kararname ile istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilmiştir.³³⁶

1924 yılında, bir kişi hakkında önceki yıl verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Afgan uyrukluğunda ısrar ettiği için vatandaşlıktan çıkarılan Hacı Abdullah'ın, bu ısrarından vazgeçmesi, yeniden Türk vatandaşlığını istemesi ve bu isteğinin kabul görmesi neticesinde, daha önce hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı 20 Ocak 1924 tarihli kararname ile iptal edilmiştir.³³⁷

649 kişinin vatandaşlığa kabul edildiği, bir kişi hakkında önceki yıl verilen vatandaşlıktan çıkarma kararının iptal edildiği 1924 yılında, kabul edilenlerin miktarında bir önceki yıla göre önemli oranda artış meydana gelmiştir. İşlemlerin büyük bölümü Müslümanlar hakkında olmakla birlikte, kanuni şartları yerine getiren Gayrimüslimler de vatandaşlığa kabul edilmiştir.

1925 yılı vatandaşlığa kabul kararnamele incelendiğinde, 16 kararname ile işlem yapılmış olup, kararnamelerin büyük bölümünde, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesi esaslarına göre, kanuni ikamet şartını yerine

³³⁴ **BCA**, 1.10.1924, Sayı: 951, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.47..6., **BCA**, 12.10.1924, Sayı: 970, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.48..2., **BCA**, 19.10.1924, Sayı: 1014, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.50..5., **BCA**, 19.10.1924, Sayı: 1016, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.50..7.

³³⁵ **BCA**, 30.11.1924, Sayı: 1152, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 11.57..4., **BCA**, 14.12.1924, Sayı: 1254, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 12.62..4.

³³⁶ **BCA**, 20.1.1924, Sayı: 221, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 8.50..5.

³³⁷ **BCA**, 20.1.1924, Sayı: 184, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 8.48..8.

getirenler vatandaşlığa kabul edilmiştir. Çevre ülkelerden gelen ve Müslüman oldukları belirtilen şahıslar çoğunluğu oluşturmuş ve bu şekilde toplam 271 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.³³⁸ Bir kararnamede ise Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesi esasları doğrultusunda dört Gayrimüslimin vatandaşlığa kabul edildiği belirtilmiştir.³³⁹

1925 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin dördüncü maddesi esasları doğrultusunda, kanuni ikamet şartını yerine getirmemekle birlikte uygun görülenler istisnai olarak vatandaşlığa alınmıştır. Rus müderrislerden Sadri Maksudi (Arsal) 15 Mart 1925 tarihli kararname ile dördüncü madde esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir. Tatar devlet adamı, hukukçu, akademisyen, düşünür ve siyasetçi olan bu şahıs Cumhuriyetin ilk hukuk fakültesi olan Ankara Hukuk Fakültesi'nin kurucu hocalarındandır. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasında önemli katkıları olmuştur.³⁴⁰

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin dördüncü maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul işlemi yapılan ikinci kararname, Zeki Velidi (Togan) ve Hamit Zübeyr (Koşay) isimli şahıslar hakkındadır. Tarihçi, akademisyen ve siyaset adamı olan, Türkiye'ye geldikten sonra İstanbul Darülfünun'u Türk Tarihi Müderris Muavinliği görevini yapan Zeki Velidi Togan ile yazar, folklorcu ve arkeolog olan, Etnografya Müzesi Müdürlüğü görevini yapan Hamit Zübeyr Koşay 3 Haziran 1925 tarihli kararname ile vatandaşlığa kabul edilmiştir.³⁴¹

³³⁸ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1925, Fon Kodu: 30.18.1.1; Yer No: 12.67.7., Yer No: 12.69.19., Yer No: 13.27.3., Yer No: 13.27.9., Yer No: 13.30.16., Yer No: 14.43.13., Yer No: 14.45.3., Yer No: 15.61.16., Yer No: 16.66.5., Yer No: 16.69.4., Yer No: 16.69.9., Yer No: 17.81.12.

³³⁹ **BCA**, 12.8.1925, Sayı: 2351, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 15.51.4.

³⁴⁰ **BCA**, 15.3.1925, Sayı: 1660, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 13.16.10. Ordinaryus Profesör Sadri Maksudi Arsal Kazan Türklerinden olup, Rusya'da Çarlık yıkıldıktan sonra Türk- Tatarların Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İhtilal sonrası Komünizmin güçlenmesi ile Paris'e gitmiş, burada Sorbon Üniversitesinde çalışırken Atatürk tarafından Türkiye'ye davet edilmiştir. İlk olarak 1925 yılında açılan Ankara Hukuk Mektebi'nde Profesör olarak görev almış, Ankara Hukuk Fakültesinin kurucu hocalarından olmuştur. Türk Ocakları ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nde çeşitli görevler almıştır. Arsal burada resmi tarih tezini içeren Türk Tarihinin Ana Hatları (1930) kitabının yazarları arasında yer almıştır. Dil İnkılâbı ile ilgili çeşitli çalışmalar yapan Dil Heyeti'nde (sonradan Türk Dili Tetkik Cemiyeti adını aldı) üye olarak görev yapmıştır. 1943 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ne tayin olan Arsal üç dönem milletvekili olarak TBMM'de yer almıştır. Son olarak 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den milletvekili olan Arsal 20 Şubat 1957 yılında vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Adile Ayda, **Sadri Maksudi Arsal**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

³⁴¹ **BCA**, 3.6.1925, Sayı: 2032, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 14.35.4. Profesör Zeki Velidi Togan eski Sovyetler Birliği sınırları içinde olan Başkurt-Eli'nde doğmuştur. Kazan'da Türk tarihi ve Arap

1925 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin dördüncü maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul işlemi yapılan son kararname 12 Ağustos 1925 tarihlidir ve Bakü Şehbenderliği'nde tercümanlık yapan Kerim Beyli ile karısı vatandaşlığa kabul edilmiştir.³⁴²

1925 yılında büyük bölümü beş yıllık oturma sürelerini tamamlayanlar olmak üzere 280 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Vatandaşlığa kabul kararnameleleri değerlendirildiğinde ise Sadri Maksudi Arsal, Zeki Velidi Togan ve Hamit Zübeyr Koşay gibi Türkiye tarihinde yer edecek önemli şahısların vatandaşlığa kabul edilmesi 1925 yılının önemli kazanımlarından olmuştur.

1926 yılı vatandaşlığa kabul kararnameleleri incelendiğinde önceki yıllarda olduğu gibi vatandaşlığa alınanların büyük bölümünü Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesi doğrultusunda Türkiye'ye gelen ve kanuni ikamet şartını yerine getirenler oluşturmuştur. Çevre ülkelerden gelerek Türkiye'ye yerleşen 224 Müslüman ve 34 Gayrimüslim 14 kararname ile Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesine atıf yapılarak vatandaşlığa kabul edilmişlerdir.³⁴³

1926 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin dördüncü maddesi doğrultusunda iki kararname ile beş kişi kanuni ikamet şartını yerine getirmeden istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilmiştir. 17 Ocak 1926 tarihli kararname ile İsviçre'de ikamet etmekte olan Gidal Şelimov Paperyencky ile eşi ve iki çocuğu vatandaşlığa kabul edilirken 25 Mayıs 1926 tarihli kararname ile orduda kaymakam

edebiyatı dersleri veren Togan Türkistan Milli Birliği'nin kurucusu ve ilk başkanıdır. Türk vatandaşlığına geçince ilk olarak İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde göreve başlayan Togan burada Türk Tarihi dersleri vermiştir. Bonn ve Göttingen Üniversitelerinde İslam İlimleri Fahri Profesörü olan Togan'ın Türk tarihine ilişkin ilk eseri Türk ve Tatar tarihidir. İstanbul Üniversitesi'nde Umumi Türk Tarihi kürsüsünü kuran Togan İstanbul Üniversitesi dışında Türkiye kütüphanelerinde çalışarak çok sayıda eser yayınlamıştır. Togan 26 Temmuz 1970'de İstanbul'da vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer Baykara, **Zeki Velidi Togan**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

³⁴² **BCA**, 12.8.1925, Sayı: 2364, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 15.51..17.

³⁴³ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1925, Fon Kodu: 30..18.1.1; Yer No: 17.83..19., Yer No: 17.94..6., Yer No: 17.94..8., Yer No: 18.16..9., Yer No: 19.29..15., Yer No: 19.30..15., Yer No: 19.31..11., Yer No: 19.44..3., Yer No: 20.49..3., Yer No: 21.60..15., Yer No: 21.72..10., Yer No: 22.76..6., Yer No: 22.76..15., Yer No: 22.81..16.

iken İstanbul'un işgali sırasında Suriye'ye gitmiş olan Şam doğumlu Vahid Bey vatandaşlığa kabul edilmiştir.³⁴⁴

263 kişi vatandaşlığa kabul edildiği 1926 yılında vatandaşlığa kabul işlemleri bir önceki yıl seviyelerinde gerçekleşmiş, kanuni şartları yerine getiren Müslüman ve Gayrimüslimler vatandaşlığa alınmıştır.

1927 yılı vatandaşlığa kabul kararnameleleri incelendiğinde, önceki yıllarda olduğu gibi, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin üçüncü maddesine uygun olarak beş yıllık kanuni ikamet şartlarını yerine getiren ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyenlerin vatandaşlığa alınması işlemlerin büyük bölümünü oluşturmuştur. Bu şekilde 23 kararname ile çevre ülkelerden gelerek Türkiye'ye yerleşen 360 Müslüman ve 12 Gayrimüslim vatandaşlığa kabul edilmiştir.³⁴⁵ Bu kişiler arasında İstanbul'da ikamet eden ve doktorluk yapan Alman uyruklu Dr. Konrad Fon Rih Born isimli bir şahıs da bulunmaktadır.³⁴⁶

1927 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin dördüncü maddesi gereği kanuni ikamet şartını yerine getirilmeden istisnai olarak iki kararname ile işlem yapılmış ve altı kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. 20 Mart 1927 tarihli kararname ile Beyaz Rus Aleksandr Bazagoviç Zogoviç ile Rus siyasi mültecilerinden Serj Pirogov, karısı ve Mühendis Jul Borisof vatandaşlığa kabul edilmiştir. 4 Kasım 1927 tarihli kararname ile ise önceki kararnamede vatandaşlığa alınan Rus siyasi mülteci Mühendis Jul Borisof'un karısı ve üvey kızı da vatandaşlığa kabul edilmiştir.³⁴⁷

1927 yılında 378 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Vatandaşlığa kabul işlemleri önceki yıllara yakın seviyelerde gerçekleşmiş, önceki yıllarda olduğu gibi, kanun şartlarını yerine getiren ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen Müslüman ve Gayrimüslimlerden uygun görülenlerin vatandaşlığa kabul işlemleri yapılmıştır.

³⁴⁴ **BCA**, 17.1.1926, Sayı: 3004, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 17.83..18., **BCA**, 25.5.1926, Sayı: 3639, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 19.34..19.

³⁴⁵Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1927, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 23.10..3., Yer No: 23.10..4., Yer No: 23.15..7., Yer No: 24.31..20., Yer No: 24.32..1., Yer No: 24.32..2., Yer No: 24.32..3., Yer No: 24.34..14., Yer No: 24.34..16., Yer No: 24.34..17., Yer No: 24.37..1., Yer No: 25.41..4., Yer No: 25.49..7., Yer No: 25.49..14., Yer No: 25.49..16., Yer No: 25.51..4., Yer No: 25.53..4., Yer No: 26.62..11., Yer No: 26.62..12., Yer No: 26.65..1., Yer No: 26.68..5., Yer No: 26.68..8., Yer No: 56.146..23.

³⁴⁶ **BCA**, 15.6.1927, Sayı: 5307, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 24.37..1.

³⁴⁷ **BCA**, 20.3.1927, Sayı: 4948, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 23.19..10., **BCA**, 4.12.1927, Sayı: 5903, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 26.66..12.

23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayı ile kabul edilen ve 4 Haziran 1928 tarih ve 904 sayı ile Resmi gazetede ilân edilen 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun³⁴⁸ 15 inci maddesi ile ilga edilen 1869 Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi,³⁴⁹ yürürlüğünün devam ettiği 1928 yılı sonuna kadar kullanılmaya devam etmiştir.

1928 yılında, kanuni ikamet şartını yerine getirenlerin, Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesinin üçüncü maddesi doğrultusunda vatandaşlığa alınması 24 kararname ile gerçekleştirilmiş ve 184 Müslüman, 38 Gayrimüslim vatandaşlığa kabul edilmiştir.³⁵⁰

1928 yılında Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi'nin ikinci maddesi doğrultusunda da vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. Yabancı bir anne ve babadan Osmanlı Devleti sınırları içinde doğanların, reşit olduktan itibaren üç yıl içinde vatandaşlık talebinde bulunmalarına imkân sağlayan bu madde doğrultusunda, 5 Aralık 1928 tarihli kararname ile Haydar Feyyazof kızı Bedriye vatandaşlığa kabul edilmiştir.³⁵¹

1928 yılında 223 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş olup, vatandaşlığa kabul işlemleri önceki yıllara yakın oranlarda gerçekleşmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi vatandaşlığa alınanların Müslüman ya da Gayrimüslim oldukları kararnamelerde veya eklerinde belirtilmiştir.

Atatürk döneminde Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlığa kabul işlemleri 1923 yılının ilk ayında başlamış ve 1928 yılı sonuna kadar devam etmiştir. Bununla birlikte vatandaşlıktan çıkma kararı iptal edilen şahıslarla ilgili kararlar 1928 yılından sonra da devam etmiştir.

1929 yılında, bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. 1900 yılında evlendiği için, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesi gereği, Rus tabiiyetine geçen Musevi Avram kızı

³⁴⁸ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.678-681.

³⁴⁹ Tabiiyet Kılavuzu, a.g.e.,s.43-45.

³⁵⁰ Kararname sayısı olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1928, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 27.78..11., Yer No: 27.78..13., Yer No: 27.80..19., Yer No: 27.83..13., Yer No: 27.84..3., Yer No: 27.85..7., Yer No: 28.17..16., Yer No: 28.26..16., Yer No: 28.27..2., Yer No: 29.36..1., Yer No: 29.36..2., Yer No: 29.36..15., Yer No: 29.37..20., Yer No: 29.45..5., Yer No: 29.46..18., Yer No: 30.59..19., Yer No: 30.62..12., Yer No: 30.63..4., Yer No: 1.2..19., Yer No: 1.3..9., Yer No: 1.3..10., Yer No: 1.10..38., Yer No: 1.10..39., Yer No: 1.11..17.

³⁵¹ **BCA**, 5.12.1928, Sayı: 7380, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.6..10.

Fani Rebekka hakkındaki karar, 25 Aralık 1929 tarihli kararname ile iptal edilmiştir.³⁵² 1928 tarihli ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun yürürlüğe girmesinden itibaren, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin beşinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkanların yeniden vatandaşlığa alınmasında, 1312 sayılı Kanunun on dördüncü maddesi esasları uygulanmıştır.³⁵³

1930 yılında, bir önceki yıl olduğu gibi, bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. 1906 yılında Rus tebaası İstirati isimli şahısla evlendiği için, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinin beşinci maddesi gereği, Rus tabiiyetine geçen Kadıköy doğumlu Kosti kızı Vasili hakkındaki karar, 26 Mayıs 1930 tarihli kararname ile iptal edilmiş, 1312 sayılı Kanunun on dördüncü maddesi gereği vatandaşlığa yeniden kabul edilmiştir.³⁵⁴

1931 yılında ise iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Tabiiyet Kanunnamesi'nin beşinci maddesi gereği, Yunan tebaası bir kişi ile evlendiği için Yunan tabiiyetine geçen Avram kızı Rosa, boşanma sebebiyle 1 Nisan 1931 tarihinde, aynı şekilde Mısır uyruğuna geçen İstanbullu Ali Murat kızı Emine Şükran, 11 Kasım 1931 tarihinde yeniden vatandaşlığa alınmıştır.³⁵⁵

1932 yılında, üç kişi hakkında önceki yıllarda Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Romanya tabiiyetinde olan eşinin tabiiyetine geçen İsmail kızı Emine 24 Mart 1932 tarihinde, önceki yıllarda Alman tabiiyetine geçen Selanikli tütün tüccarı Emin Kazım Bey 3 Nisan 1932 tarihinde, evlendiği için Sovyet tabiiyetine geçen Ahmet kızı Nafia, 22 Eylül 1932 tarihinde yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.³⁵⁶

³⁵² BCA, 25.12.1929, Sayı: 8697, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 7.62..20.

³⁵³ 1312 Sayılı Kanun Madde 14- "*Hükümetin müsaadei mahsusası ile ecnebi bir Devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tabi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler. Müsaade ile ecnebi tabiiyetine girenlerin ve vatandaşlıktan işbu kanun mucibince ıskat edilmiş, olanların evlatları ikamet şartına tabi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.*" **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, s.331.; Tabiiyet Kılavuzu, a.g.e., s.9-10.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.234.

³⁵⁴ BCA, 26.5.1930, Sayı: 9423, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 11.35..10.

³⁵⁵ BCA, 1.4.1931, Sayı: 10895, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.22..20., BCA, 11.11.1931, Sayı: 11924, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.74..6.

1934 yılında, önceki yıllarda Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesinin beşinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan dört kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. 1921 yılında Alman tebaası mühtedi (dönme) Hamit Raşit Beyle evlenmesi üzerine, Osmanlı Tabiiyet Kanunu gereği kocasının tabiiyetine geçen İkdam gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Bey'in kızı Behiye Azra 18 Nisan 1934 tarihinde, yeniden Türk vatandaşlığına alınmıştır.³⁵⁷ Aynı şekilde Avusturya tebaasından Frudental Eder ile evlenerek kocasının tabiiyetine geçen Fatma Nedime 5 Mayıs 1934 tarihinde, Fransızca İstanbul gazetesi muharriri (yazar) İspanyol eşinin tabiiyetine geçen Yuvan kızı Ververe, eşinden boşanması nedeniyle 21 Temmuz 1934 tarihinde yeniden Türk vatandaşlığına alınmıştır.³⁵⁸ 1920 yılında Bulgar tebaası İsmail isimli şahısla evlendiği için Bulgar tabiiyetine geçen İstanbul doğumlu Akif kızı Habibe, 9 Haziran 1934 tarihli kararname ile vatandaşlığa yeniden kabul edilmiştir.³⁵⁹

Atatürk döneminde, önceki yıllarda Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesinin beşinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan iki kişinin daha bu kararları 1935 ve 1937 yıllarında iptal edilmiştir. 1926 yılında Bulgar eşinin tabiiyetine geçen Mehmet Atıf kızı Ayşe Kadriye, kocasının ölümü üzerine 15 Kasım 1935 tarihinde, Yunan tebaası Tanaş Saris isimli şahısla evlendiği için, Yunan tabiiyetine geçen İstanbul doğumlu Konstantin kızı Elsavi (Suzan Elmaslı) 6 Ocak 1937 tarihinde vatandaşlığa yeniden kabul edilmiştir.³⁶⁰

Atatürk döneminde toplam 2143 kişi Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilirken, vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilen 14 kişi ile birlikte toplam miktar 2157 kişi olmuştur. Kanunun üçüncü maddesi gereği, Türkiye'de kesintisiz beş yıllık oturma şartını yerine getirenler 2125 kişi ile büyük çoğunluğu oluşturmuştur. Dördüncü madde gereği istisnai olarak 17 kişi vatandaşlığa kabul edilirken, Türkiye'de doğan ve reşit olduktan sonra başvuran

³⁵⁶ **BCA**, 24.3.1932, Sayı: 12458, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.19..15., **BCA**, 3.4.1932, Sayı: 12535, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 27.23..12., **BCA**, 22.9.1932, Sayı: 13348, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.64..4.

³⁵⁷ **BCA**, 18.4.1934, Sayı:4632, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.23..7.

³⁵⁸ **BCA**, 5.5.1934, Sayı: 5492/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.27..9., **BCA**, 21.7.1934, Sayı: 10552, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.52..15.

³⁵⁹ **BCA**, 9.6.1934, Sayı: 8192/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 45.40..19.

³⁶⁰ **BCA**, 15.11.1935, Sayı: 2-3518, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 59.86..14., **BCA**, 6.1.1937, Sayı: 2/5816, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 71.2..3.

bir kişi de ikinci madde doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile vatandaşlığa kabul edilenlerin dinleri genellikle kararnamelerde belirtilmiştir. Kabul edilenlerin büyük bölümünü Müslümanların oluşturmakla birlikte, kanun şartlarını yerine getiren Gayrimüslimler de, genel düşüncenin aksine, Cumhuriyet'in ilk yılından itibaren vatandaşlığa kabul edilmiştir.

II.3. 431 Sayılı Hilafetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma

Saltanat kaldırıldıktan sonra halifeliğin sembolik bir makam ya da bir dini liderlik makamı olması gerekirken devlet karşısında siyasi bir güç olmaya başlaması, Türkiye Cumhuriyeti açısından ileride doğabilecek büyük sorunların habercisi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'ya göre "zevaitten" (lüzumsuz fazlalıktan) ibaret olan hilâfet makamı mevcut oldukça Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılması zorunlu olan sosyal ve laik karakterdeki devrimlerin yapılmasında zorluklar yaşanacaktı.³⁶¹ Mustafa Kemal Paşa ile aynı düşüncede olan İsmet Paşa Halk Fırkası içinde yapılan görüşmelerde şu görüşleri beyan etmiştir;

*“Halifeyi ziyaret meselesi, halife meselesidir. Devlet adamı olarak hiçbir zaman hatırdan çıkarmayacağız ki, hilâfet orduları bu memleketi harabezâra çevirmiştir. Türk milleti acı ıstıraplarını halife ordusundan çekmiştir. Bir daha çekmeyecektir. Tarihin herhangi bir devrinde bir halife, bu memleketin mukadderatına karışmak arzusunu zihinden geçirirse, o kafayı behemehâl koparacağız.”*³⁶²

Fahri Çoker, Hilafetin kaldırılmasına ve Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılmasına dair 3 Mart 1924 tarihinde 431 sayılı kanunun bağımsız bir kanun olduğunu, ancak bu kanunun oluşumunun 1924 yılı Bütçe Kanunu tasarısının TBMM'de görüşülmesine başlandığı 20 Şubat 1924 tarihine dayandığını belirtmektedir. Bu görüşmede Hanedana ödenek ayırmanın Cumhuriyetin temel prensiplerine aykırı olduğu görüşü hâkim olmuş ve Hanedanlık

³⁶¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, C.III., Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2010,s.159.

³⁶² A.g.e.,s.161-162.

hakkında bir düzenleme yapılması ihtiyacı dile getirilmiştir.³⁶³ Nitekim 3 Mart 1924 tarihinde 431 sayılı “*Hilafetin ilgasına ve hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti memaliki haricine çıkarılmasına dair kanun*” kabul edilmiştir.³⁶⁴

431 sayılı Kanun 13 maddeden oluşmuştur. Birinci maddede “*Halife halledilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet: mana ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan, Hilâfet makamı mülgadır.*” hükmü verilmiştir. İkinci maddede “*Mahlû Halife ve Osmanlı Saltanatı münderisesi hanedanının erkek, kadın bilcümle azası ve damatlar T.C. memaliki dâhilinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnurdurlar. Bu hanedana mensup kadınlardan mütevellit kimseler de bu madde hükmüne tabidirler.*” denilmek suretiyle bu kanunun kimleri kapsadığı belirtilmiştir. Üçüncü maddede bu şahısların memleketi ne zaman terk edecekleri belirtilmiştir; “*İkinci maddede mezkûr kimseler işbu kanunun ilân tarihinden itibaren azamî on gün zarfında T.C. arazisini terke mecburdurlar.*” Dördüncü maddede ise belirtilen şahısların Türk vatandaşlığı sıfatının sona erdiği belirtilmiştir: “*İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlığı sıfatı ve hukuku merfudur*” Hilafe ve Osmanlı Saltanatı üyelerinin vatandaşlıklarına son veren bu ilk dört maddeden sonraki maddeler bu şahısların ve Hanedanın malları ve gayrimenkulleri ile ilgili alınacak tedbirleri içermiştir. Osmanlı İmparatorluğunda padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki tapuya kayıtlı gayrimenkullerinin, sarayların, kasırların ve içlerindeki mefruşatın Türk Milletine intikal ettiği hükmü verilmiştir.³⁶⁵

Hilafetin ilgasını ve Osmanlı Hanedanının Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışarısına çıkarılmasını sağlayan 431 sayılı kanunun ikinci maddesi, 16 Haziran 1952 tarih ve 5958 sayılı kanun ile değiştirilmiştir. “*Mülga hilâfet ve münderis Osmanlı saltanat hanedanının padişahlar sulbünden olan erkek azası ve bunların erkek fîruu Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnurdurlar. Bunların dışında kalanlar Türkiye'ye gelebilirler.*” hükmü ile kanunun ilk şeklinde Türk vatandaşlığından çıkartılan bazı Hanedan mensuplarının Türkiye'ye girişleri imkân

³⁶³ Fahri Çoker, “*Hilafetin Kaldırılması ve Hanedanın Yurtdışına Çıkarılması*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 66, Cilt 11, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Haziran 1999, s. 4 vd.

³⁶⁴ Aydemir, a.g.e., s.162.

³⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Unat, a.g.e., s.44-45.; Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.191-192.

dâhiline girmiştir. Fakat kanundaki değişiklik, bu gibi şahısların otomatik olarak Türk vatandaşlığını kazanmaları neticesini doğurmamıştır.³⁶⁶

431 sayılı “*Hilafetin ilgasına ve hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti memaliki haricine çıkarılmasına dair kanun*” gereği Halife Abdulmecit ile Osmanoğulları ailesinin bütün erkek, kadın, damat ve çocukları Türk vatandaşlığından çıkarılmışlar ve Türk topraklarını terk etme işlemleri 10 gün içinde tamamlanmıştır.³⁶⁷ 431 sayılı Kanun ile Halife Abdulmecit, hanedanın tüm üyeleri ve hizmetlilerden oluşan toplam 234 kişi hakkında vatandaşlıktan çıkarma kararı verilmiştir.³⁶⁸

II.4. 1041 Sayılı Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma

II.4.1. Kanunun İçeriği

Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1927 yılından sonra, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde sık sık başvuru kanunlarından biri de 23 Mayıs 1927 tarihli ve 1041 sayılı “*Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı*” Hakkında Kanun’dur. Kanun, Millî Mücadeleye iştirak etmeyerek Türkiye haricinde kalan ve 24 Temmuz 1923 tarihinden kanunun yayınına (1927) kadar Türkiye’ye dönmemiş olan Osmanlı tebaasının İcra Vekilleri Heyeti’nin vereceği kararla Türk vatandaşlığından çıkarılmasını öngörmüş, yürürlükte olan Antlaşmalar icabınca Türkiye lehine tabiiyeti seçenler bu hükümden ayrı tutulmuştur.³⁶⁹

Üç maddeden meydana gelen kanunun birinci maddesinde “*İstiklal muharebeleri esnasında milli mücadeleye iştirak etmeyerek Türkiye haricinde kalan ve 24 Temmuz 1923 tarihinden işbu kanunun neşrine kadar Türkiye’ye avdet etmemiş olan Osmanlı tebaasının Türk vatandaşlığından ıskatına İcra Vekilleri Heyeti mezundur. Mer’i muadehet mucibince Türkiye lehine ihtiyari tabiiyet edenler bu*

³⁶⁶ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.126.

³⁶⁷ Oğuz Aytepe, “Yeni Belgeler Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılması” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.23.

³⁶⁸ A.g.m., s.24.

³⁶⁹ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C8, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1928, s.1344-1345.

hükümden müstesnadır.” hükmü konulmuştur. Kanunun ikinci maddesinde; *“İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.”* , üçüncü maddesinde ise, *“İşbu kanunun icrayı ahkâmına Hariciye ve Dâhiliye Vekilleri memurdur.”* hükmü konmuştur.³⁷⁰

Bu kanunun uygulanması ile verilen ıskat kararları önceleri siyasi mahiyette sayılmış ve Devlet Şurasının murakabesine (denetim) tabi tutulmamıştır. Daha sonradan verilen kararlarda ise bu *“ıskat salahiyetinin mahiyeti itibari ile siyasi bir tasarruf olmayıp Devlet Şurasının murakabesine tabi idari bir tasarruf olduğu”* hükme bağlanmıştır. Diğer taraftan memlekete dönmeme keyfiyetini alakalının yaşı veya herhangi mücbir bir sebepten ileri gelmesi halinde de ıskat kararı verilemeyeceği Devlet Şurası tarafından karara bağlanmıştır.³⁷¹

Tezin sınırlarını oluşturan yıllar içinde hem Atatürk, hem de İnönü döneminde, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde, 1041 sayılı kanunun birinci madde hükümlerine sıklıkla başvurulmuştur. 1041 sayılı Kanun’un kabul edilmesi ile birlikte, 1928 tarihli Türk Vatandaşlık Kanunu yürürlüğe girinceye kadar, memleket aleyhine faaliyet gösterenler genellikle bu kanun doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

II.4.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında, vatandaşlıktan çıkarma işlemleri bakımından önemli bir yeri olan, 23 Mayıs 1927 tarihli ve 1041 sayılı *“Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâti”* Hakkında Kanun doğrultusunda ilk işlem, 11 Ağustos 1927 tarihinde yapılmıştır. İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali sırasında İzmir Belediye Başkanı görevini yürüten ve bu esnada Yunanlılarla işbirliği yaparak, bilahare Atina’ya firar eden Hacı Hüsnü Paşa, 5506 sayılı kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁷²

1041 sayılı Kanunun birinci maddesi doğrultusunda, İstiklal Savaşı döneminde milli mücadeleye katılmayarak Türkiye haricinde kalan ve kanunun yayımlandığı 23 Mayıs 1927 tarihine kadar yurda dönmeyenler hakkında vatandaşlıktan çıkarma işlemi 1928 yılında hız kazanmıştır. Ermeni kökenli

³⁷⁰ Aynı yer.; **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.5, a.g.e., s.196.

³⁷¹ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.127.

³⁷² **BCA**, 11.8.1927, Sayı: 5506, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 25.46..16.

Tekirdağlı Nobar Camciyan'ın 12 Şubat 1928 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılması ile başlayan işlemler 13 kararname ile toplam 15 kişinin vatandaşlıktan çıkarılması ile sonuçlanmıştır.³⁷³ Bunlar arasında Ermeni asıllı eski Nafia Nazırı Bedros Hallaçyan'ın ve eski Üçüncü Ordu Komutanı Ferik Vehib Paşa da bulunmakta olup, çıkarılanların dördü Müslüman, diğerleri Gayrimüslimdir.

1928 yılında, 1041 sayılı Kanun ile ilgili bir kararname daha yayınlanmıştır. 26 Aralık 1928 tarihli ve 7559 sayılı Kararname ile İstiklal Savaşı döneminde milli mücadeleye katılmayarak Türkiye haricinde kalan ve 23 Mayıs 1927 tarihine kadar yurda dönmeyen kadınların da vatandaşlıktan çıkarılması takdiri İcra Vekilleri Heyeti'ne bırakılmıştır.³⁷⁴ Bu şekilde, vatana ihanet ettiği düşünölenlerin Türkiye Cumhuriyeti ile aile bağları da dâhil olmak üzere, tüm bağlarının kesilmesinin hedeflendiği değerlendirilebilir.

Vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde, 1041 sayılı “Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâti” hakkındaki kanun 1929 yılında etkin olarak kullanılmış, 16 kararname ile İstiklal Savaşı'na katılmayan ve yurda dönmeyen 583 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1 Mayıs 1929 tarihli ilk çıkarma işlemi, Ermeni Taşnak Komitesi Rüesa'sından (Başkanlarından) ve Cagadamart gazetesi Başyazarı olan, Türkiye aleyhine hareketlere katılarak İstiklal Savaşında Paris'e giden Aleksan oğlu Şuvayış Efendi hakkındadır.³⁷⁵ Mayıs ve Ekim aylarında, beş kararname ile üçü Müslüman, sekizi Gayrimüslim olmak üzere 11 kişi daha belirtilen sürede yurda dönmedikleri için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁷⁶

1929 yılında, Kasım ve Aralık aylarında, İstiklal Savaşı'na katılmayıp, belirtilen sürede yurda dönmeyenlerin vatanla irtibatlarının kesilmesi işlemi önemli ölçüde hız kazanmıştır. Yıl içindeki vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümünün gerçekleştiği Kasım ayında, yedi kararname ile 500 kişi 1041 sayılı

³⁷³ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1928, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 27.80.20., Yer No: 27.83.16., Yer No: 28.18.20., Yer No: 28.20.15., Yer No: 28.27.17., Yer No: 30.50.3., Yer No: 30.50.7., Yer No: 30.50.10., Yer No: 30.50.16., Yer No: 30.51.15., Yer No: 30.62.7., Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 1.10.31.

³⁷⁴ **BCA**, 26.12.1928, Sayı: 7559, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 1.12.29.

³⁷⁵ **BCA**, 1.5.1929, Sayı: 7949, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 3.25.17.

³⁷⁶ **BCA**, 1.5.1929, Sayı: 7958, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 3.26.6., **BCA**, 8.5.1929, Sayı: 8021, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 3.29.9., **BCA**, 9.10.1929, Sayı: 8439, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 5.50.5., **BCA**, 23.10.1929, Sayı: 8475, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 6.51.20., **BCA**, 23.10.1929, Sayı: 8480, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 6.52.5.

Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁷⁷ Özellikle 20 Kasım 1929 tarihli iki kararnamede, bir seferde 114 ve 152 kişinin vatandaşlıktan çıkarılması bu yılın dikkat çeken uygulamalarından olmuştur. Aralık ayında ise üç kararname ile 71 kişi hakkında işlem yapılmıştır.³⁷⁸

1930 yılında 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin bir önceki yıla nazaran biraz azaldığı görülmektedir. Ocak ayında üç kararname ile işlem yapılmış olup, 8 Ocak 1930 tarihinde İstanbul nüfusuna kayıtlı Avak oğlu Agop ve Bosnasaraylı Mişon oğlu David Bahar'ın vatandaşlıktan çıkarılmasının ardından, 15 Ocak 1930 tarihinde 105 kişi daha milli mücadeleye iştirak etmedikleri için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁷⁹

Şubat ve Mart aylarında 1041 sayılı Kanun gereği beş kararname ile işlem yapılmıştır. 5 Şubat 1930 tarihinde Serko Balyozyan, Zara Köleyan ve Hrito oğlu Hristo'nun çıkarılmasının ardından, 12 Şubat 1930 tarihinde 109 kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmış ve son olarak İstanbul doğumlu Eno Hristo Bekyan hakkında işlem yapılmıştır.³⁸⁰ Nisan ve Mayıs aylarında da beş kararname ile işlem yapılmış olup, 2 Nisan 1930 tarihinde 106 kişinin vatandaşlıktan çıkarılması ile başlayan işlemler, çeşitli kararnameler ile 88 kişinin daha vatandaşlıktan çıkarılması ile devam etmiştir.³⁸¹ Haziran ayında Berlin'de oturan ve sahtekârlık suçundan Almanya'da defalarca yargılanmış olan Musevi asıllı Aron Vaks isimli şahıs, milli

³⁷⁷ **BCA**, 6.11.1929, Sayı: 8524, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.54.8., **BCA**, 6.11.1929, Sayı: 8528, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.54.12., **BCA**, 11.11.1929, Sayı: 8542, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.55.6., **BCA**, 20.11.1929, Sayı: 8563, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.56.7., **BCA**, 20.11.1929, Sayı: 8565, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.56.9., **BCA**, 27.11.1929, Sayı: 8600, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.58.4., **BCA**, 27.11.1929, Sayı: 8604, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.58.8.

³⁷⁸ **BCA**, 18.12.1929, Sayı: 8671, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 7.61.15., **BCA**, 18.12.1929, Sayı: 8678, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 7.62.2., **BCA**, 25.12.1929, Sayı: 8717, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 7.63.20.

³⁷⁹ **BCA**, 8.1.1930, Sayı: 8756, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.2.9., **BCA**, 8.1.1930, Sayı: 8762, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.2.15., **BCA**, 15.1.1930, Sayı: 8768, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.3.1.

³⁸⁰ **BCA**, 5.2.1930, Sayı: 8836, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.6.8., **BCA**, 5.2.1930, Sayı: 8840, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.6.12., **BCA**, 5.2.1930, Sayı: 8844, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.6.16., **BCA**, 12.2.1930, Sayı: 8879, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.8.11., **BCA**, 23.3.1930, Sayı: 8984, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 9.13.14.

³⁸¹ **BCA**, 2.4.1930, Sayı: 9083, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 9.18.13., **BCA**, 9.4.1930, Sayı: 9097, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 9.19.7., **BCA**, 14.5.1930, Sayı: 9325, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 10.30.12., **BCA**, 14.5.1930, Sayı: 9326, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 10.30.13., **BCA**, 21.5.1930, Sayı: 9387, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 11.33.14.

mücadeleye iştirak etmediği için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁸² 1930 yılının geri kalan bölümünde dokuz kararname ile işlem yapılmış olup, milli mücadeleye katılmayan ve çoğunluğunu Gayrimüslimlerin oluşturduğu 39 kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁸³

1930 yılında, İstiklal Savaşına katılmayan ve belirlenen sürede yurda dönmeyen toplam 454 kişi, 1041 sayılı Kanun gereği, yirmi üç kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1930 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümü bu kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

1931 yılı, Atatürk döneminin 1041 sayılı Kanun çerçevesinde en fazla sayıda kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı yılı olmuştur. İstiklal Savaşı'na katılmayan ve 1923-1927 yılları arasında yurda dönmeyen 1229 kişi 32 kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1931 yılında, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 10 Mayıs 1931 tarihinde başlayan üçüncü büyük kongresine kadar sadece 8 kişi hakkında işlem yapılmıştır.³⁸⁴ Kongre sonunda, 13-14 Mayıs 1931 tarihlerinde kabul edilen program ertesinde ise 1041 sayılı Kanun doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde artış meydana gelmiş, 16 Mayıs 1931 tarihinde, sadece bir günde 10 kararname ile 713 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁸⁵ Bu tarihten sonra da İstiklal Savaşı'na katılmayan ve 1923-1927 yılları arasında yurda dönmeyenlerin vatandaşlıktan

³⁸² **BCA**, 4.6.1930, Sayı: 9528, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 11.40..15.

³⁸³ **BCA**, 5.7.1930, Sayı: 9661, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 12.47..7., **BCA**, 5.7.1930, Sayı: 9686, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 12.48..12., **BCA**, 29.7.1930, Sayı: 9803, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.54..8., **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 10000, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.64..4., **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 10017, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.65..1., **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 10060, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.67..4., **BCA**, 22.10.1930, Sayı: 10106, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.69..10., **BCA**, 31.12.1930, Sayı: 10398, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 16.84..1., **BCA**, 31.12.1930, Sayı: 10448, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 16.86..11.

³⁸⁴ **BCA**, 18.2.1931, Sayı: 10680, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.12..5., **BCA**, 25.2.1931, Sayı: 10711, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.13..16., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10803, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..8., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10810, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..15., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10811, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..16., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10825, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.19..10., **BCA**, 1.4.1931, Sayı: 10894, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.22..19., **BCA**, 8.4.1931, Sayı: 10936, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.25..1.

³⁸⁵ **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11013, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.28..18., **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11016, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..1., **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11017, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..2., **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11025, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..10. (100 kişi), **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11026, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..11. (105 kişi), **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11027, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..12. (112 kişi), **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11028, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..13. (101 kişi), **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11029, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..14. (91 kişi), **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11030, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..15. (100 kişi), **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11031, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.29..16. (100 kişi)

çıkarma işlemi devam etmiş olup, yılsonuna kadar toplam 508 kişi hakkında daha işlem yapılmıştır.³⁸⁶

1932 yılında bir önceki yıldan çok daha az sayıda kişi 1041 sayılı Kanun çerçevesinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bununla birlikte yıl içinde gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümünde bu kanuna atıf yapılmıştır. 1932 yılında on yedi kararnamede bu kanuna atıf yapılmış ve 316 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

3 Ocak 1932 tarihinde yedi kişinin vatandaşlıktan çıkarılması ile başlayan işlemler, Ocak ayında, İstanbullu Simpat oğlu Ohannes Katipyan'ın vatandaşlıktan çıkarılması ile devam etmiştir.³⁸⁷ Ocak ayını takip eden üç aylık dönemde 52 kişi hakkında işlem yapılmış olup ilk kararnamede, İstanbul doğumlu Arşak Değirmenciyan, Selanik doğumlu Doktor Alfons Yuel ve karısı, İzmir doğumlu Alber Baharlıyan, Edirne doğumlu Manahen Adato ve Kayseri doğumlu Külüna Nakkaşyan vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁸⁸ İkinci kararnamede Baba İsaia, İstapan Arapyan, karısı, kardeşi ve Yasef Bonşuva hakkında işlem yapılmıştır. Baba İsaia'nın dini bir kongreye katılmak üzere 1918 yılında Roma'ya gittiği, milli mücadeleye katılmadığı, Papalık makamından aldığı siyasi pasaport ile vize talebinde bulunması üzerine talebinin kabul edilmeyerek, Papalık makamının nazarı dikkati celp edildiği ve vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapıldığı belirtilmiştir.³⁸⁹ Üçüncü kararnamede Etel Veyas, Artin Harityu, Dikranuhi Arya isimli şahıslar hakkında işlem yapılırken, dördüncü kararnamede Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi olayına karıştığı ve siyasi geçmişi düzgün bir şahıs olmadığı

³⁸⁶ **BCA**, 18.5.1931, Sayı: 11041, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.30..6., **BCA**, 7.6.1931, Sayı: 11227, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 20.39..10., **BCA**, 7.6.1931, Sayı: 11243, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 20.40..6., **BCA**, 10.6.1931, Sayı: 11277, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.41..20., **BCA**, 17.6.1931, Sayı: 11283, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.42..6., **BCA**, 1.7.1931, Sayı: 11419, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.49..1., **BCA**, 1.7.1931, Sayı: 11420, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.49..2., **BCA**, 20.7.1931, Sayı: 11498, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.52..20., **BCA**, 17.8.1931, Sayı: 11661, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.61..3., **BCA**, 23.8.1931, Sayı: 11684, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.62..6., **BCA**, 6.9.1931, Sayı: 11714, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.63..16., **BCA**, 4.10.1931, Sayı: 11807, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.68..9., **BCA**, 11.11.1931, Sayı: 11931, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.74..13., **BCA**, 19.12.1931, Sayı: 12036, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.79..18.

³⁸⁷ **BCA**, 3.1.1932, Sayı: 12117, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.2..15., **BCA**, 31.1.1932, Sayı: 12238, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.8..15.

³⁸⁸ **BCA**, 20.2.1932, Sayı: 12269, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.10..6

³⁸⁹ **BCA**, 2.3.1932, Sayı: 12341, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.13..18.

değerlendirilen Mülazım (Teğmen) Mustafa Celal Bey hakkında karar verilmiştir. Bu şahıs, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi olayından sonra Arnavutluğa firar ederek, burada İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı isyan eden ve Manastır dağlarına çekilen subay gurubuna katılmış ve memleket aleyhine faaliyetlerde bulunmuştur.³⁹⁰ Beşinci kararnamede Yahudi cemaatinden Rohle Davitson, Revahim Behar kızı Rifka, Narik Mosesyan, kardeşi Ervant ve karısı hakkında işlem yapılırken altıncı kararnamede milli mücadeleye iştirak etmeyen 31 kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmış olup arşiv kayıtlarında, isimlerin yazılı olduğu kararname eki bulunamamıştır.³⁹¹

1041 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda Mayıs ve Haziran aylarında birer kararname ile işlem yapılmış olup, ilk kararnamede 1908 yılında pasaportsuz olarak Avrupa'ya ve daha sonra Çin'e giden, İstanbul nüfusuna kayıtlı İzrail Mazkoviç vatandaşlıktan çıkarılırken, ikinci kararnamede 26 kişinin vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. Bu şahıslara ait isim listesi arşiv kayıtlarında bulunamamıştır.³⁹² Temmuz ayında bir kararname ile İstiklal Savaşı'na katılmayan ve belirlenen sürede yurda dönmeyen 53 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İsim listesi incelendiğinde, din ya da milliyetleri hanesinde herhangi bir husus belirtilmemekle birlikte, isimlerinden hepsinin Gayrimüslim olduğu değerlendirilmiştir.³⁹³ Eylül, ayında bir kararname ile işlem yapılmış olup, hepsi Gayrimüslim olan 14 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.³⁹⁴ Ekim ayında iki kararname ile işlem yapılmış olup ilk kararnamede vatandaşlıktan çıkarılan 26 kişinin isim kayıtlarına göre hepsi Gayrimüslimdir. İkinci kararname ile çıkarılan 35 kişinin isim listesi arşiv kayıtlarında bulunamamıştır.³⁹⁵ Kasım ve Aralık aylarında 1041 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda üç kararname ile işlem yapılmıştır. İlk kararname ile çıkarılan 31 kişinin isim listesi arşiv kayıtlarında

³⁹⁰ **BCA**, 10.3.1932, Sayı: 12382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.15..19., **BCA**, 24.3.1932, Sayı: 12457, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.19..14.

³⁹¹ **BCA**, 24.3.1932, Sayı: 12459, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.19..16., **BCA**, 20.4.1932, Sayı: 12570, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 27.25..7.

³⁹² **BCA**, 17.5.1932, Sayı: 12860, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 28.39..17., **BCA**, 30.6.1932, Sayı: 13049, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 29.49..6.

³⁹³ **BCA**, 18.7.1932, Sayı: 13138, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 30.53..15.

³⁹⁴ **BCA**, 14.9.1932, Sayı: 13298, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.61..14.

³⁹⁵ **BCA**, 9.10.1932, Sayı: 13395, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.66..11., **BCA**, 26.10.1932, Sayı: 13424, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.67..20.

bulunamamış olup, ikinci kararname ile çıkarılan 30 kişi ile son kararnamedeki 40 kişinin isim kayıtlarından Gayrimüslim oldukları anlaşılmaktadır.³⁹⁶

1933 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemleri kapsamında, en fazla işlem yine 1041 sayılı Kanun gereği yapılmış, 10 kararname ile 403 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dâhiliye Vekâleti'nin 51 ve 38 kişilik iki liste halinde düzenlediği 19 Şubat 1933 tarihli kararname ile 89 kişinin vatandaşlıktan çıkarılması 1933 yılının İstiklal Savaşı'na katılmayanlarla ilgili ilk işlemi olmuştur. Listede milliyetleri hanesi bulunmamakla birlikte, isimlerin incelenmesi neticesinde, büyük bölümü Ermeni olmak üzere, tamamının Gayrimüslim olduğu değerlendirilmiştir.³⁹⁷ 23 Mart 1933 tarihli kararnamede, 24 kişinin 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarıldığı belirtilmiştir. Ancak kararname eki, isim listeleri ve Dâhiliye Vekâletinin yazısı incelendiğinde, bu kararname gereği 42 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı, 24 rakamının sehven yazıldığı değerlendirilmiştir. İsim listesi incelendiğinde ise vatandaşlıktan çıkarılan 42 kişinin tamamının Gayrimüslim olduğu değerlendirilmiştir.³⁹⁸

İstiklal Savaşı'na katılmayan ve belirlenen sürede dönmeyenlerin listeler halinde vatandaşlıktan çıkarılma kararnamelerinin düzenlenmesine Ekim ayına kadar devam edilmiştir. 26 Nisan 1933 tarihinde 54 kişi, 10 Mayıs 1933 tarihinde 79 kişi, 10 Haziran 1933 tarihinde 54 kişi, 4 Eylül 1933 tarihinde 60 kişi, 1 Ekim 1933 tarihinde 22 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İsim listeleri incelendiğinde tamamının Gayrimüslim olduğu değerlendirilmiş olup, listelerde yer alan isimlere birkaç örnek İstepan Hacıyan, Mişon Benedor, Ester Levi, Elizabet Diremiyan şeklindedir.³⁹⁹ Kasım ve Aralık aylarında aynı kanun gereği üç kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmış olup, 26 Kasım 1933 tarihinde çıkarılan İstanbul kayıtlı İlya Ferman ve Akmadeni kayıtlı Aram'ın ardından, yurda dönmeyerek yurt dışında Türkiye aleyhine çalışan,

³⁹⁶ **BCA**, 21.11.1932, Sayı: 13498, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 32.71..14., **BCA**, 10.12.1932, Sayı: 13555, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 32.74..11., **BCA**, 25.12.1932, Sayı: 13668, Fon Kodu: 30..18.1.2 Yer No: 32.80..3.

³⁹⁷ **BCA**, 19.2.1933, Sayı: 13859, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.10..3.

³⁹⁸ **BCA**, 23.3.1933, Sayı: 14062, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.20..5.

³⁹⁹ **BCA**, 26.4.1933, Sayı: 14245, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 35.29..8., **BCA** 10.5.1933, Sayı: 14329, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 36.33..12., **BCA**, 10.6.1933, Sayı: 14565, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 37.45..6., **BCA**, 4.9.1933, Sayı: 14877, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.60..16., **BCA**, 1.10.1933, Sayı: 15020, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 39.67..19.

Düzce Akçaşehir kayıtlı, Ahmet Hüsrev oğlu Çerkez İzzet, 3 Aralık 1933 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁰⁰

İstiklal Savaşına katılmayan ve belirlenen sürede yurda dönmeyenlerin ayıklanmasına önceki yıllarda olduğu gibi devam edildiği ve 403 kişinin bu sebeple vatandaşlıktan çıkarıldığı 1933 yılında, çıkarılanların büyük bölümünü Gayrimüslimler oluşturmuştur. Bununla birlikte kanunun kabul edildiği 1927 yılından itibaren vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümü bu kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

1934 yılında da, önceki yıllarda olduğu gibi, 1041 sayılı “*Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı*” hakkındaki kanun gereği yapılan işlemler vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümünü oluşturmuştur. 1934 yılında 1041 sayılı Kanun gereği 445 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İlk işlemler Şubat ayında yapılmış olup, 17 Şubat 1934 tarihli kararname ile 22 kişi 21 Şubat 1934 tarihli kararname ile 26 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Kararname ekleri incelendiğinde isim listesinde milliyetleri hanesi olmamakla beraber, çıkarılanların isimlerinden hepsinin Gayrimüslim oldukları sonucuna varılmıştır.⁴⁰¹ Mart ve Nisan aylarında 1041 sayılı Kanun gereği herhangi bir işlem yapılmamış, 13 Mayıs 1934 tarihli kararname ile isim listelerinden Gayrimüslim oldukları değerlendirilen 31 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁰² Aynı zamanda 1312 sayılı Kanun’un dokuz ve onuncu maddeleri gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemi de yapılan 13 Ağustos 1934 tarihli kararname ile 1041 sayılı Kanun doğrultusunda 51 kişi hakkında işlem yapılmıştır. İsim listelerinden hepsinin Gayrimüslim olduğu anlaşılan şahısların bir kısmının yanında Ermeni ya da Musevi mahallelerinde oturdukları yazılmıştır.⁴⁰³

11 Ekim 1934 tarihli kararnamede vatandaşlıktan çıkarılan 73 kişinin kısmen yabancı devlet tabiiyetini aldıkları, kısmen de İstiklal Savaşı’na katılmayarak 1927

⁴⁰⁰ **BCA**, 26.11.1933, Sayı: 15357, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.84..15., **BCA**, 26.11.1933, Sayı: 15359, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.84..17., **BCA**, 3.12.1933, Sayı: 15493 M, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.91..12.

⁴⁰¹ **BCA**, 17.2.1934, Sayı: 1442, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.8..4., **BCA**, 21.2.1934, Sayı: 1682, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.9..8.

⁴⁰² **BCA**, 13.5.1934, Sayı: 6132, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.30..13.

⁴⁰³ **BCA**, 13.8.1934, Sayı: 11472, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.57..7.

yılına kadar Türkiye'ye dönmedikleri ve şimdiye kadar Türk Konsolosluklarına kendilerini kaydettirmedikleri, bu nedenle hem 1312 sayılı Kanun'un dokuz ve onuncu hem de 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarıldıkları belirtilmiştir. Kararname eki incelendiğinde, hepsi Gayrimüslim olan şahısların hizalarında hangi maddeden çıkarıldıkları belirtilmediğinden, hepsi 1934 yılında 1041 sayılı Kanun doğrultusunda işlem yapılanlar bölümünde incelenmiştir. Dâhiliye Vekâleti'nin yazısında, Barselona'da oturan 73 Yahudi'nin İspanya'ya çeşitli tarihlerde gittikleri, birçoğunun askerlik çağında olduğu halde Konsolosluga müracaat etmedikleri, Türkiye aleyhine muzır propaganda yaptıkları belirtilmiştir. Kararname ekinde, diğer kararname eklerinden farklı olarak, mülahazat (düşünceler) bölümünde 68 kişinin hizasında asker kaçağı oldukları belirtilmiştir.⁴⁰⁴ Bu kararname dışında, Ekim ayında 1041 sayılı Kanun gereği işlem yapılan üç kararnameden, 27 Ekim 1934 tarihli ilk kararnamede, vatandaşlıktan çıkarılan 48 kişinin Lozan anlaşmasıyla Irak Hükümetine kalan yerler halkından oldukları, seneler evvel memleketlerinden çıkarak İran'ın Hemedan, Kirmenşah ve Rızaie kasabalarında yerleştikleri, Türkiye ile alakaları olmadığı belirtilmiştir. Kararname ekinde milliyetleri hanesinde 70 kişinin Yahudi, birer kişinin İslam, Gildani ve Latin Hristiyan oldukları belirtilmiştir. 27 Ekim 1934 tarihli ikinci kararnamede, yaşları 19 ile 23 arasında değişen Herşeko, Anahit, Agop ve Apel Apelya isimli dört şahıs vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 31 Ekim 1934 tarihli kararnamede ise herhangi bir vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmamakla birlikte, 26 Ekim 1932 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan 35 kişi arasında yer alan ve isim benzerliği nedeniyle yanlışlıkla çıkarılan Saltu Çelebi oğlu İsak Fenus yerine, Saltu Fenus oğlu İsak Fenus çıkarılmıştır.⁴⁰⁵

1934 yılında, 1041 sayılı Kanun gereği son iki işlem Aralık ayına ait kararnameler ile yapılmıştır. 10 Aralık 1934 tarihinde İstiklal Savaşı'na katılmayan ve 1927 yılına kadar Türkiye'ye dönmeyen 165 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İsim listelerinin milliyetleri hanesinde, 83 kişinin Yahudi, 80 kişinin Ermeni, birer kişinin Katolik ve Bulgar oldukları belirtilmiştir. 20 Aralık 1934 tarihinde ise Feridman ailesinden 25 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Aslen Kudüs ahalisinden ve Yahudi

⁴⁰⁴ **BCA**, 11.10.1934, Sayı: 2/1400, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 48.69..18.

⁴⁰⁵ **BCA**, 27.10.1934, Sayı: 14662, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 49.73..4., **BCA**, 27.10.1934, Sayı: 14672, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 49.73..5., **BCA**, 31.10.1934, Sayı: 14902, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 49.74..7.

olan bu şahıslar, yıllar önce Viyana'ya giderek burada yerleşmiş ve Türkiye ile irtibatlarını kesmişlerdir.⁴⁰⁶

1935 yılında 1041 sayılı Kanun gereği İstiklal Savaşına katılmayan ve belirlenen sürede yurda dönmeyenler hakkında beş kararname ile işlem yapılmıştır. Önceki yıllara göre miktarlarda azalma meydana gelen 1935 yılının ilk işlemi 1 Ocak 1935 tarihinde gerçekleştirilmiş ve İstanbul nüfusuna kayıtlı Abidin vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu kişi hakkında aynı zamanda konsolosluklara kayıt yaptırmadığı için de işlem yapılmıştır.⁴⁰⁷ 16 Şubat 1935 tarihli kararname ile 158 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış olup, arşiv eklerinde bulunan isim listesinde milliyetleri hanesinde 77 kişinin Ermeni, 75 kişinin Yahudi, ikişer kişinin Rus ve Katolik, birer kişinin Bulgar ve Latin oldukları belirtilmiştir.⁴⁰⁸ 17 Haziran 1935 tarihli kararname ile çıkarılan 83 kişinin milliyetleri hanesinde 42 kişinin Yahudi, 39 kişinin Ermeni ve birer kişinin Bulgar ve Rum Katolik oldukları belirtilmiştir.⁴⁰⁹ 23 Ekim 1935 tarihinde çıkarılan 63 kişinin milliyetleri hanesinde, 44 kişinin Yahudi, dokuzar kişinin Ermeni ve Musevi, bir kişinin Arap Ortodoks oldukları belirtilmiştir.⁴¹⁰ 1935 yılında 1041 sayılı Kanun gereği son olarak 31 Aralık 1935 tarihinde 61 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Arşiv kayıtlarında bu kararnamede vatandaşlıktan çıkarılanların isim listesi bulunmamakla birlikte, vatandaşlıktan çıkarılan Yahudi Yako Nesim Musaço'nun bir dilekçesi ve bu şahıs hakkında dönemin Bulgaristan Varna Konsolosu Samizade Süreyya Erdoğan'ın Başvekil İsmet İnönü'ye yazdığı bir yazı eklerde mevcuttur. Musaço dilekçesinde Cumhuriyet'in ilanından itibaren Varna Konsoloslusunda bütün kayıtlarını yenilediklerini, ancak 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarıldıklarını belirtmiştir. Dilekçenin devamında, Türkiye dâhilinde buldukları halde Milli Mücadeleye katılmayan binlerce yurttaşın affedildiğini, memleketten uzakta oldukları halde Ulu Önder Atatürk Türkiye'sine ve Türk Ulusuna karşı gönülleri sönmez saygı ve sevgi ile dolu olduğunu her zaman ispata hazır olduklarını ve affedilmelerini istemiştir. Varna Konsolosu Samizade Süreyya Erdoğan ise İsmet İnönü'ye hitaben yazdığı yazıda ilginç değerlendirmelerde bulunmuştur;

⁴⁰⁶ **BCA**, 10.12.1934, Sayı: 17112, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.85..7., **BCA**, 20.12.1934, Sayı: 17552, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.87..11.

⁴⁰⁷ **BCA**, 1.1.1935, Sayı: 18132, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.1..10.

⁴⁰⁸ **BCA**, 16.2.1935, Sayı: 19872, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.10..4.

⁴⁰⁹ **BCA**, 17.6.1935, Sayı: 28162, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 56.51..12.

⁴¹⁰ **BCA**, 23.10.1935, Sayı: 33812, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.79..17.

“ Sayın Başvekilim, Varna'nın belli başlı tacirlerinden İstanbullu Yako Nesim Musaço ve iki oğlu 1041 sayılı Kanuna tevfikân Dâhiliye Bakanlığınca vatandaşlıktan çıkarıldılar. Bunu kendilerine tebliğ ettim. Tebliğ esnasında karşılaştığım teessür ve ıstırap manzarası, bendenizi bu arizayı yazıp yüksek huzurunuzda sunmak mecburiyetinde bıraktı. Bunu efendimize bildirmeyi vatanî ve vicdanî bir borç bildim. Vatandaşlıktan çıkarıldığını anlayınca ihtiyar adam sarsıldı, sarardı ve bir müddet sessiz sessiz önüne baktı. Yüzüne dikkat ettiğim zaman yanaklarından aşağı birkaç damla gözyaşının aktığını gördüm. Demek nihayet beni Bulgarların hiç sevmediğim kucağına atıyorsunuz...Bunu hükümetimizden hiç beklemezdim, sadık bir vatandaşını kolundan tutup bunca senedir Bulgar tebaası olmadığım için bana nefretlerini izhardan bir dakika geri kalmayan Bulgarların kucağına atmak doğru ise bir diyeceğim yok dedi..... Varna'ya teşrif buyurduğunuz zaman sizi karşılamaya çıkmaktan çekinen Türklerin sayısı hatsız ve hesapsız iken, bendenize anlattıklarına göre, bu adam mağazasına kocaman bir Türk bayrağı çekmek cesaretini göstermiş. Türk düşmanlığı iliklerine kadar işlemiş olan Bulgarlara karşı bu baba oğulların gösterdikleri cesaret hakikaten takdire şayandır. Bulgarlar şimdi bu bayrak çekmenin hesabını sormaya kalkacaklardır. Bunları böyle bir muameleye maruz bırakmanın şanımıza yakışmayacağı kanaatindeyim...”⁴¹¹

1935 yılında 1041 sayılı Kanun gereği toplam 366 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanlardan, isim listesi ve milliyetleri belirli olan 304 kişiden, 161'i Yahudi, 125'i Ermeni, diğerleri Katolik, Rum, Rus, Bulgar ve bir kişi ise Müslüman'dır. Yahudi Yako Nesim Musaço'nun dilekçesi ve Varna Konsolosu'nun girişimleri neticesinde, Başvekâletin 29 Şubat 1936 tarihli ve 6/732 sayılı emirleri gereği konu incelenmiş, ancak şahıslar 1906 yılında Türkiye'yi terk ederek Varna'ya gittiklerinden, 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılmaları uygun görülmüştür.⁴¹²

1936 yılında, 1041 sayılı Kanun gereği, İstiklal Savaşı'na katılmayan ve belirlenen sürede Türkiye'ye dönmeyenler hakkında yapılan işlemlerde önceki yıllara göre bir azalma olmakla birlikte, yıl içinde en fazla vatandaşlıktan çıkarma

⁴¹¹ BCA, 31.12.1935, Sayı: 38082, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 60.100..13.

⁴¹² Aynı yer.

işlemi yapılan Kanun olmuştur. İki kararname ile 298 kişi, 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İlk kararname 6 Nisan 1936 tarihli olup, 102 kişi hakkında işlem yapılmıştır. Kararname eklerinde bulunan listenin milliyeti hanesinde, 82 kişinin Yahudi, 19 kişinin Ermeni ve bir kişinin Arap Ortodoks olduğu belirtilmiştir.⁴¹³ İkinci kararname 28 Kasım 1936 tarihli ve bu kararname ile 196 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Kararname ekindeki listenin milliyeti hanesinde, 155 kişinin Yahudi, 33 kişinin Ermeni, beş kişinin Katolik, birer kişinin Protestan, Bulgar ve Alman oldukları belirtilmiştir.⁴¹⁴

1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin hız kazandığı 1929 yılından itibaren, bu Kanun gereği en az sayıda kişi 1937 yılında vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Yıl içinde sadece 20 Ağustos 1937 tarihli kararname ile işlem yapılmış ve 164 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Kararnamenin ekinde, milliyetleri hanesinde, 133 kişinin Yahudi, 22 kişinin Ermeni, dört kişinin Katolik, ikişer kişinin Rum ve Alman ve bir kişinin Arap Protestan olduğu belirtilmiştir.⁴¹⁵

1938 yılında da en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi, önceki yıllarda olduğu gibi, İstiklal Savaşı'na katılmayan ve 23 Mayıs 1927 tarihine kadar Türkiye'ye dönmeyenler hakkında karar verilen 1041 sayılı Kanun çerçevesinde yapılmıştır. 1938 yılında bu kanun gereği iki kararname ile 350 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 208 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı 7 Nisan 1938 tarihli kararnamenin eklerinde milliyeti hanesinde, 179 kişinin Yahudi, 23 kişinin Ermeni, üç kişinin Arap Ortodoks, iki kişinin Katolik ve bir kişinin Bulgar olduğu belirtilmiştir. Aynı kararnamenin ekinde, Goşon Gerson Fridman isimli şahısın gönderdiği telgraf neticesinde Başvekâlet ile Dâhiliye Vekâleti arasında yapılan yazışma da bulunmaktadır. İstanbul'da bulunan Hollanda Bank Uni'nin hukuk müşavirliğini yapan Fridman, Türk vatandaşı olduğunu, evrakının kanunlara tamamen uygun bulunduğunu, kendisine kanunlar gereği hiçbir suçun isnat edilemeyeceğini belirtmiştir. Yapılan tahkikatta, Fridman'ın 1934 tarihinde Türkiye'ye döndüğü, 24 Temmuz 1923 ile 23 Mayıs 1927 tarihleri arasında Türkiye haricinde kalarak milli mücadeleye katılmadığı belirlenmiştir. Tahkikat için Türkiye'de kalmasına müsaade

⁴¹³ BCA, 6.4.1936, Sayı: 43272, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 63.26..12.

⁴¹⁴ BCA, 28.11.1936, Sayı: 56522, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 70.92..9.

⁴¹⁵ BCA, 20.8.1937, Sayı: 72452, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.72..15.

edilen Fridman, Şubat 1939 tarihinde Romanya bandıralı bir vapur ile sınır dışı edilmiştir.⁴¹⁶ Bu kararname ile çıkarılan İlya oğlu Leon'da karara itiraz etmiş, ancak itirazı kabul edilmemiştir.⁴¹⁷

1041 sayılı Kanun gereği işlem yapılan ikinci kararname 7 Temmuz 1938 tarihlidir ve 142 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Kararname ekinde 130 kişinin Yahudi, 10 kişinin Ermeni ve iki kişinin Katolik olduğu belirtilmiştir.⁴¹⁸ Sonuç olarak 1041 sayılı Kanun gereği 1938 yılında vatandaşlıktan çıkarılan 350 kişinin milliyeti hanesinde 309'unun Yahudi, 33'ünün Ermeni, dördünün Katolik, üçünün Arap Ortodoks ve birinin Bulgar olduğu belirtilmiştir.

Atatürk döneminde, 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılan dört kişi hakkında verilen bu kararlar, sonraki yıllarda iptal edilmiş ve bu şahıslar yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bunlardan ilki 30 Haziran 1932 tarihinde, 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılan Sabri Mahir Bey'dir. Bu şahıs hakkındaki karar 20 Eylül 1934 tarihinde iptal edilmiştir.⁴¹⁹ İkinci olarak, 27 Kasım 1929 tarihinde 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılan Anna Kasapyan'ın, isim benzerliği nedeniyle yanlışlıkla çıkarıldığı anlaşıldığından, 16 Ekim 1936 tarihinde hakkındaki karar iptal edilmiştir.⁴²⁰ Vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilen üçüncü kişi ise Karnikyan isimli şahıstır. 2 Nisan 1930 tarihinde 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılan 106 kişi arasında yer alan bu şahıs, Mütareke döneminde eczanesi için Tahran'a gittiği, burada Türk esirlere maddi yardım ettiği, Türk tabiiyetini kaybetmediği ve kötü bir hali bulunmadığı gerekçeleri ile 19 Ekim 1936 tarihinde yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁴²¹ Son olarak, 30 Haziran 1932 tarihinde 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılan Nesim Natan kızı Vida'nın, Kanun'un tayin ettiği süre içerisinde Türkiye'de bulunduğu anlaşıldığından hakkındaki karar iptal edilmiştir.⁴²²

Atatürk döneminde, 23 Mayıs 1927 tarihli ve 1041 sayılı "*Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun*"

⁴¹⁶ BCA, 7.4.1938, Sayı: 85142, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.28..15.

⁴¹⁷ BCA, 15.10.1938 Sayı: Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 99.640..18.

⁴¹⁸ BCA, 7.7.1938, Sayı: 92032, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.63..2.

⁴¹⁹ BCA, 20.9.1934, Sayı: 12722, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 48.63..12.

⁴²⁰ BCA, 16.10.1936, Sayı:54452, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 69.82..2.

⁴²¹ BCA, 19.10.1936, Sayı: 54542, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 69.82..11.

⁴²² BCA, 4.1.1937, Sayı: 57982, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 71.1..5.

gereği İstiklal Savaşı'na katılmayan ve kanunun yayınlandığı tarihe kadar yurda dönmeyen 4624 kişi vatandaşlıktan çıkarılırken, dört kişi hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı, sonraki yıllarda iptal edilmiştir. Atatürk dönemi vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin yüzde 65'i bu kanun doğrultusunda gerçekleştirilmiş ve bu kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümünü Gayrimüslimler oluşturmuştur. Dikkat edilmesi gereken önemli bir ayrıntı ise İstiklal Savaşı'na katılmayarak yurt dışına çıkmış olsa bile, kanunun yayınlandığı 1927 yılına kadar yurda dönenler hakkında vatandaşlıktan çıkarma işleminin yapılmamış olmasıdır. Yanlışlıkla vatandaşlıktan çıkarılanlar ise kanunun belirlediği süre içinde yurda döndüklerini belgelemeleri durumunda, yeniden vatandaşlığa kabul edilmişlerdir.

II.5. 1064 Sayılı Yüz Elli Kişilik Listede İsimleri Muharrer Eşhasın Türkiye Tâbiyetinden Iskatı Hakkında Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma

II.5.1. Kanunun İçeriği

28 Mayıs 1927 tarihli ve 1064 sayılı kanun, Lozan'da imza altına alınan Genel Affa ilişkin Beyanname ve Protokol gereğince af kapsamı dışında kalan ve yüz elli kişilik listeye girenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını öngörmüştür. “*Lozan'da Akdolunan Affı Umumi Beyanname ve Protokolünde Mevzubahis Yüz Elli Kişilik Listede İsimleri Muharrer Eşhasın Türkiye Tâbiyetinden Iskatı Hakkında Kanun*” isimli kanun dört maddeden meydana gelmiştir. 15 Haziran 1927 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren kanunda, 150 kişilik listeye giren kişilerin vatandaşlıktan çıkarılması ve Türkiye sınırları içinde mülk edinme ve miras devretme hakları da ellerinden alınacak şekilde, malları ile ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması sağlanmıştır.⁴²³

Kanunun ilk maddesinde; “*Lozan'da akdolunan 24 Temmuz 1923 tarihli affı umumi beyanname ve protokolünde mevzuubahis yüz elli kişilik listede isimleri muharrer eşhas Türkiye tabiiyetinden iskat edilmiştir.*” hükmü verilmiştir. İkinci maddede “*Eşhas merkume badema Türkiye'de hakki temelluk ve hakki tevarüsten*

⁴²³ Resmi Gazete, 15 Haziran 1927.

mahrum olurlar.” hükmü ile tüm alacak ve miraslarından mahrum olacakları belirtilmiştir. Üçüncü maddede kanunun yayınlanmasından itibaren geçerli olacağı belirtilirken dördüncü maddede kanunun uygulanmasından İcra Vekilleri Heyeti’nin sorumlu olacağı belirtilmiştir.⁴²⁴

II.5.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri

28 kararname ile 182 kişi vatandaşlıktan çıkarıldığı 1927 yılında işlemlerin büyük bölümü 28 Mayıs 1927 tarihli ve 1064 sayılı “*Lozan’da Akdolunan Affi Umumi Beyanname ve Protokolünde Mevzubahis Yüz Elli Kişilik Listede İsimleri Muharrer Eşhasın Türkiye Tâbiyyetinden Iskati Hakkında Kanun*” doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Lozan’da imzalanan Genel Affa İlişkin Beyanname ve Protokol gereği, 1924 yılında, 16 Nisan 1924 tarihli ve 487 sayılı Genel Af Yasası ile af dışında bırakılan 150 kişilik listede olanların vatandaşlık hakları, kanunen de olsa, 1927 yılına kadar devam etmiştir.⁴²⁵ Bu şahıslarla ilgili 1927 yılında iki önemli karar alınmıştır. İlk olarak 10 Nisan 1927 tarihinde, bu şahısların vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkin 5010 sayılı kararname kabul edilmiştir.⁴²⁶ Arşiv kayıtlarında kararname olmakla beraber, kararnamenin eki ve ekinde yer alan 150 kişilik isim listesi bulunamamıştır. İkinci olarak, 28 Mayıs 1927 tarihinde 1064 sayılı “*Lozan’da Akdolunan Affi Umumi Beyanname ve Protokolünde Mevzubahis Yüz Elli Kişilik Listede İsimleri Muharrer Eşhasın Türkiye Tâbiyyetinden Iskati Hakkında Kanun*” kabul edilmiştir.⁴²⁷ Böylece 150 kişilik listede yer alanların vatandaşlıktan çıkarılması ve Türkiye sınırları içinde mülk edinme ve miras devretme hakları da ellerinden alınacak şekilde, malları ile ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması sağlanmıştır.

29 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen ve 16 Temmuz 1938 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 3527 sayılı Af Kanunu ile 1064 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılan yüz elli kişilik listede isimleri yazılı şahıslar

⁴²⁴ Aynı yer.

⁴²⁵ Af kapsamı dışında bırakılacak 150 kişi hakkında düzenleme, 16 Nisan 1924 tarihli ve 487 sayılı Genel Af Yasası’nın üçüncü ve altıncı maddesi ile yapılmıştır. **TBMM Zabıt Ceridesi**, 16.4.1924, Devre 2, Cilt. 8/1, s. 783-784.

⁴²⁶ **BCA**, 10.4.1927, Sayı: 5010, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer No: 23.22..13.

⁴²⁷ **Resmi Gazete**, 15 Haziran 1927.

affolunmuşlardır.⁴²⁸ Affedilenlerden iki kişi hakkında, İnönü Döneminde yeniden vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmış olup, bunlar hakkında üçüncü bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

II.6. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul

II.6.1. Kanunun İçeriği

1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu yürürlüğe girdiğinde kendisinden önceki anayasalar yürürlükten kaldırmakla birlikte, vatandaşlığa ait hususları düzenleyen Tâbiyeti Osmaniye Kanunnamesi, Anayasanın yürüdüğü girmesinden sonra beş sene daha yürürlükte kalmış, bu süre zarfında, tezinde konu kapsamına giren, vatandaşlığa kabul ve vatandaşlıktan çıkarma işlemleri eski kanuna göre yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk Türk Vatandaşlığı Kanunu, 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayı ile kabul edilmiş, 4 Haziran 1928 tarih ve 904 sayı ile Resmi gazetede ilân edilmiştir.⁴²⁹ 1869 Tâbiyeti Osmaniye Kanunnamesi ise 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 15. maddesi ile ilga edilmiştir.

1964 yılına kadar yürürlükte kalan 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nu 16 madde olup, “asli” ve “müktesep” vatandaşlık halleri ile vatandaşlıktan çıkma halleri düzenlemiştir.⁴³⁰ Kanun teklifi 27 Kasım 1926 tarihinde İstanbul Mebusu Tevfik Kamil (Koperler) Bey tarafından yapılmıştır. Tevfik Kamil Bey teklifin gerekçesini şu sözlerle savunmuştur: “*Türk vatandaşlığı hakkındaki ahkâmı ihtiva eden 11 Kânunusani 1284 (24 Ocak 1869) tarihli kanun tabiiyeti asliye tefvizi hususunda mevlit esasını pek zaif olarak Nazarı itibara almıştır. Bu bapta yeni ahkâm vaz'mi ve kanunun sakit kaldığı evlad-i tabiiye ile evlatlık tabiiyeti hakkında Kanunu Medeni ile ahenkdar ahkâm kabulünü ve şekli idaremize uygun gelmeyen metindeki bazı ibarelerin tebdilini zaruri görmekte olduğum cihetle kanunun bervechi ati tadilini arz ve teklif eylerim.*” İçişleri, Dışişleri ve Adalet komisyonlarında önemli değişikliklere uğrayan teklifin Mecliste müzakeresi

⁴²⁸ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.213.

⁴²⁹ **Düster, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.678-681.

⁴³⁰ Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku; Karşılaştırmalı, Uygulamalı**, a.g.e., s.19.

esnasında tek konuşmanın, kâtibin bir maddeyi yanlış okuması üzerine teklif sahibinin “Sekizinci madde o değildir” cümlesi olmuştur. Kanunda herhangi bir gerekçeye yer verilmemesi ve Genel Kurul’da müzakere edilmemesi nedeniyle temel saikini, düşünce ve niyetlerini anlamak zor olmakla birlikte, getirdiği en önemli yenilik, doğum yeri ilkesinin tafsil edilmesi olmuştur.⁴³¹

Kurtuluş Savaşı ve öncesinde yaşanan uzun süreli savaşlar neticesinde azalan nüfusun, yeni Cumhuriyetin bekasını olumsuz yönde etkileyeceği kaygısının yaygın olduğu bir ortamda hazırlanan 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda, mümkün olduğu kadar fazla kişiye Türk vatandaşlığı kazandırmak ve vatandaşlığın kaybını imkânlar ölçüsünde azaltmak isteği göze çarpmaktadır.⁴³² Kanunda göze çarpan bir diğer husus, o dönemde milletlerin yaygın olarak kabul ettiği, tabiiyetin devlet menfaatlerinden çok kişinin hak ve hürriyetleri açısından değerlendirilmesi ilkesinin göz ardı edilmesidir. Her ne kadar nüfusu artırma kaygıları ile vatandaşlığı kolaylaştırıcı hükümler olsa da, bu hükümler mutlak ve tek taraflı olarak hazırlanmış, kişinin tabiiyetini seçme hürriyetine yeteri kadar yer verilmemiştir.⁴³³ Vatandaşlığı kişisel hak ve hürriyetler yerine, devletin çıkarları doğrultusunda, görevler bakımından değerlendiren algı, bu kanunun hazırlanması sürecinde de etkili olmuştur.

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda, Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesinden farklı olarak, vatandaşlığa kabul işlemlerinde kan esasını yanında toprak esasına da ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Nüfusu artırma çabalarının yansıması olan bu madde ile yabancıların Türkiye’de doğan çocukları ile Türkiye’de doğup da, anası babası belli olmayan veya Türkiye’de doğup da, anası babası veya bunlardan biri yurtsuz (vatansız) olan çocukların da vatandaşlığa kabul edilmeleri mümkün olmuştur. Evlilik dışı çocukların tabiiyetleri hakkında hükümlere yer verilmesi ve vatandaşlıktan çıkanların tekrar vatandaşlığa kabul edilmelerine imkân tanınması ise eski vatandaşlık kanunundan farklı olan diğer iki husustur. Telsik, evlenme, müsaade ile vatandaşlıktan çıkma ve vatandaşlıktan ıskat gibi Tabiiyeti

⁴³¹ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku** a.g.e., s.7.

⁴³² Unat, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.192.

⁴³³ A.g.e.,s.193.

Osmaniye Kanunnamesinde de yer alan maddeler yeni kanunda biraz daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.⁴³⁴

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda kan esaslı ilkesi, hem baba hem de anne açısından çok geniş biçimde benimsenmiştir. Mümkün olduğu kadar fazla kişiye Türk vatandaşlığı verme bağlamında göze çarpan bir diğer husus ise Türk'le evlenen yabancı kadının, bu evlenme dolayısıyla, isteğine bakılmaksızın (kendiliğinden) Türk vatandaşı olarak kabul edilmesi hükmü olmuştur. Bunun yanında, yabancı ile evlenen Türk kadının Türk kalacağını hükme bağlanmıştır.⁴³⁵

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu üç bölümden meydana gelmiştir. Kanunun 1-6. maddelerini içeren birinci bölümünde asli ve müktesep vatandaşlık hususları düzenlenmiştir. Kanunun 7-12. maddelerini içeren ikinci bölümünde vatandaşlıktan çıkma ve vatandaşlıktan çıkarılma (ıskat) hususları düzenlenmiş olup, son olarak Kanunun 13-16. maddelerini içeren üçüncü bölümünde, evlenmeye bağlı olarak vatandaşlığın kaybını ve kazanılması hususları düzenlenmiştir.⁴³⁶

II.6.1.1 Vatandaşlığın Kazanılmasını Düzenleyen Hükümler

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu incelendiğinde, birinci bölümde 1- 6. maddeler ile üçüncü bölümde 13-14. maddelerde vatandaşlığın kazanılması ile ilgili hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Asli ve müktesep vatandaşlık isimli birinci bölümün ilk maddesinde kan esasına dayalı vatandaşlık tanımlaması yapılmış olup “*Bir Türk baba veya ananın Türkiye’de veya ecnebi memlekette doğan çocukları Türk vatandaşıdır.*” hükmü yer almıştır. Üç fıkradan oluşan ikinci maddede ise bu kez toprak esasına dayalı bir tanımlama yapılmıştır. Bu madde ile “*Türkiye’de doğup da anası, babası belli olmayan*”, “*Türkiye’de doğup da anası ve babası veya bunlardan birisi vatansız olan*”, “*Türkiye’de veya ecnebi memlekette evlilik haricinde Türk anadan doğan veya Türk babadan olan*” çocuklar Türk vatandaşı olarak kabul edilmiştir. Kanunun üç ve dördüncü maddeleri Türkiye’de doğan yabancı çocukları ile ilgili olup, üçüncü maddede “*Ecnebi ana ve babadan Türkiye’de doğmuş olup da Türkiye’de mukim bulunanlar Türk kanununa tevfiikan*

⁴³⁴ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku** a.g.e.,s.8.

⁴³⁵ Aybay, **Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.75.

⁴³⁶ **Düster, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.678-681.

sinni rüŖte vusullerinden itibaren üç sene zarfında Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler” hükmü yer almıştır. Türkiye’de doğan yabancıların Türkiye’de doğan çocukları ile ilgili hükmün yer aldığı dördüncü madde “I Kânunusani 1929 tarihinden itibaren Türkiye’de doğan ecnebinin Türkiye’de doğan çocuğu Türk’tür. Bu gibiler Türk kanununa göre sinni rüŖte vardıktan sonra altı ay içinde ana veya babalarının tabiiyetlerini ihtiyar edebilirler” şeklindedir. Müktesep vatandaşlık ile ilgili hususların yer aldığı beşinci maddede “Türkiye’de alettevali beş sene ikamet eden ve memleketi kanununa göre reŖit olan bir ecnebi Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilir. Küçükler babalarına veya dul analarına tebaan Türk vatandaşı olurlar” denilmiştir. Altıncı maddede istisnai olarak verilecek vatandaşlık hükümleri yer almıştır; “Yukarıdaki maddede yazılı ikamet şartını ifa etmemiş olan ecnebiler, istisnai müsaadeye layık görüldükleri takdirde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile fevkalade olarak vatandaşlığa kabul edilebilirler.”⁴³⁷

Evlenmeye bağlı olarak vatandaşlığın kaybını ve kazanılması hususlarının düzenlendiği üçüncü bölümün 13-14. maddelerinde vatandaşlığın kazanılması ile ilgili hükümler mevcut olup, 13. maddenin kazanılma ile ilgili bölümünde “Türklerle evlenen ecnebi kadınlar Türk vatandaşı olurlar. Ecnebilerle evlenen Türk kadınlar Türk kalırlar. Ecnebi bir kadının bir Türk ile evlenmesi ecnebi kocasından evvelce olan çocuklarının tabiiyetine tesir etmez. Ancak babalan sağ değil ise küçüklerin tabiiyeti analarına tabi olur.” hükmü yer almıştır. Vatandaşlığın tekrar kazanılması ile ilgili on dördüncü maddede ise “Hükümetin müsaadei mahsusası ile ecnebi bir Devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tabi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler. Müsaade ile ecnebi tabiiyetine girenlerin ve vatandaşlıktan işbu kanun mucibince ıskat edilmiş, olanların evlatları ikamet şartına tabi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.” şeklinde düzenleme yapılmıştır.⁴³⁸

⁴³⁷ **DüŖtur, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.678-679.

⁴³⁸ **DüŖtur, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.681.

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun birinci maddesi ve ikinci maddesinin son fıkrasında asli tabiiyetin kan esasına göre düzenlendiği görülmektedir. Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi'ne göre daha geniş hükümlerin yer aldığı kanunda farklı olarak, baba dışında sadece anneye izafetle Türk tabiiyetinin kazanılacağı hükme ve evlilik dışı çocukların tabiiyet durumları hakkında hükümler yer almıştır. Kan esasının tek bir maddede toplanmayarak toprak esasının işlendiği ikinci maddenin sonunda da kan esasından bahsedilmesi, kanunun şekil bakımından tenkit edilebilecek yönünü oluşturmuştur.⁴³⁹

Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi'nde her ne kadar "*Valideyni ecnebi olduğu halde memaliki şahanede mütevellit olan şahıs sini rüşte vusulü tarihinden bed'ile üç, sene zarfında tebaiyeti Devleti aliyeyi bihakkin talep edebilir*" hükmü ile zımni olarak toprak esasına değinildiğinden söz edilse de, toprak esası Türk vatandaşlık sistemine ayrıntılı olarak 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile girmiştir.⁴⁴⁰ Anne veya babası Türk tabiiyetinde olmayan şahısların Türkiye'de doğmuş olmaları veya böyle kabul edilmeleri nedeniyle, asli tabiiyet olarak Türk tabiiyetine sahip olacaklarının hükme bağlanması, yine mümkün olduğu kadar şahsı vatandaş olarak görme isteğinin bir sonucu olarak düşünülmüştür. Kanunun 2-6. maddelerine serpiştirilen kan esasına göre; Türkiye'de doğup anne – babası belli olmayan veya vatansız olan ile anne babası Türkiye'de doğan yabancıların çocukları Türk kabul edilmiştir. Yabancıların Türkiye'de doğan çocuklarına rüştünü ispat ettikten sonra üç yıl içinde, yine Türkiye'de devamlı beş yıldan fazla oturan yabancılara bu şartın sonunda Türk vatandaşlığını isteme hakkı tanınmıştır. Bu şartları yerine getirmemiş olsa bile yabancılardan layık görülenlerin vatandaşlığa alınabileceği hükme bağlanmıştır.⁴⁴¹ Tüm maddelerin sonuna eklenen vatandaşlığa İcra Vekilleri Heyeti kararıyla alınacağı hükmü kişilerin vatanını seçmesinden ziyade devletin vatandaşını seçmesini kolaylaştırmıştır.

Kişinin bağlı olmadığı bir devletin tabiiyetini, o devletin yasalarında gösterilen esaslara göre alması şeklinde tanımlanan telsik, 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda; alelade telsik, fevkalade telsik ve Türkiye'de doğan

⁴³⁹ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.26.

⁴⁴⁰ A.g.e.,s.41.

⁴⁴¹ **Düster, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.678-679.

yabancı çocukların telsiki olmak üzere üç şekilde öngörülmüştür. Kanunun beşinci maddesi ile esasları belirlenen alelade telsik için dört şart belirtilmiştir. İlk şart Türkiye’de beş yıl sürekli ikamet etmiş olmaktır. İkinci şart talepte bulunan şahsın kanunlarda öngörüldüğü şekilde reşit olmasıdır. Üçüncü şart şahsın Türk vatandaşı olma isteğini beyan etmesi olup son şart İcra Vekilleri Heyeti’nin şahsı vatandaşlığa kabul etmesidir. Kanunun altıncı maddesinde düzenlenen fevkalade telsikte beş yıl ikamet etme şartı haricinde diğer şartlar geçerli olup, istenen bir diğer önemli şart şahsın istisnai muameleye layık olmasıdır. Hangi vasıflarının şahısları fevkalade muameleye layık kılacağı hususunda kanunda herhangi bir husus belirtilmemiş, vatandaşını seçme hakkı İcra Vekilleri Heyeti’ne bırakılmıştır. Türkiye’de doğan yabancı çocukların telsiki ise üçüncü madde ile düzenlenmiştir.⁴⁴²

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu müktesep vatandaşlığı kadınlar için düzenlerken hem yabancı erkekle evlenen kadının Türk vatandaşlığını devam ettirmiş, hem de Türk ile evlenen yabancı kadını Türk vatandaşı olarak kabul etmiştir. Hem modern hem de klasik vatandaşlık görüşünü yansıtan bu maddede de vatandaş sayısını arttırma çabası dikkat çekmektedir.⁴⁴³

Kanunun 14. maddesinde hükümetin müsaadesi ile yabancı devletlerin vatandaşlığına geçenlerin istemesi ve İcra Vekilleri Heyeti’nin kabul etmesi şartıyla yeniden Türk vatandaşlığını seçebileceği belirtilmiştir. Aynı şekilde, vatandaşlıktan müsaade ile çıkanlar ile iskat edilenlerin çocuklarının ikamet şartına bakılmaksızın şahsın isteği ve İcra Vekilleri Heyeti’nin kabul etmesi şartıyla Türk vatandaşlığına alınabileceği hükmü verilmiştir.⁴⁴⁴ Nitekim tezin konu kapsamında olan 1923-1950 yılları arası dönemde bu şekilde uygulamalara sıklıkla rastlanmıştır.

II.6.1.2 Vatandaşlığın Kaybedilmesini Düzenleyen Hükümler

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun ikinci bölümü vatandaşlığın kaybı hususlarını düzenlemiştir. Vatandaşlığın kaybı iki şekilde olup, 7- 8. maddelerde vatandaşlıktan çıkma, 9-12. maddelerde vatandaşlıktan iskat düzenlenmiştir. Yedinci maddede “*Türk vatandaşlığından çıkmak müsaade-i mahsusa istihsaline*

⁴⁴² Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.56-64.

⁴⁴³ A.g.e.,s.84.

⁴⁴⁴ **Düster, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.680.

mütevakkiftir. İşbu müsaade vatandaşlıktan çıkacak olan kimsenin Dâhiliye Vekâletine müracaatı ve icra Vekilleri Heyetinin kararı ile istihsal olunabilir. Askeri hizmeti muvazzafını ifa etmeyenlere bu müsaade verilemez.” hükmü yer almıştır. İkamet ile ilgili hususları düzenleyen sekizinci maddede ise “*Ecnebi tabiiyetine girmek için Türkiye’den müsaade-i mahsusa istihsal etmiş olan Türkler bu müsaade tarihinden itibaren bir sene zarfında Türkiye’yi terke ve ikametgâh ve merkezi muamelelerini Türkiye haricine nakle ve mallarını tasfiyeye mecburdurlar.*” hükmü verilmiştir.⁴⁴⁵

Vatandaşlıktan ıskat hususlarını düzenleyen dokuzuncu maddede “*Müsaade-i mahsusa istihsal etmeksizin ecnebi tabiiyetine kendi arzusu ile giren veya ecnebi bir Devlet ordusunda bil ihtiyar hizmeti askeriye ifa eden Türkler icra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan ıskat edilebilir.*” hükmü verilmiştir. Üç farklı hususun bir araya toplandığı onuncu maddede “*Ecnebi bir Devletin askerlikten gayrı bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için Türkiye’de buldukları mahal hükümetleri ve ecnebi memleketinde Türk elçilik veya şebenderhaneleri vasıtası ile verilecek emre imtisal etmeyen veya Türkiye ile muharip olan bir Devletin hizmetinde bilamezuniyet devam eden Türkler vatandaşlıktan ıskat olunabilirler.*”

Türkiye'nin seferberlik ilan ettiği zamanda mecburi askerlik hizmetlerini ifa için vesaiti lazıme ile vaki olacak resmi davete bilamazeret icabet eylemeyenlerden ve mürettep kıtalarına sevkleri esnasında veya bir kıtaya iltihaktan sonra firarla kanuni mehil zarfında avdet etmeyenlerden memaliki ecnebiyeye kaçtıkları anlaşılıp da hilafını ispat edemeyen ve mezuniyet ve tebdilihava veya memuriyet sureti ile Türkiye haricine azimet ettikleri halde müddet hitamında bilamazeret avdet etmiyerek firari hükmünde kalan rütebi askeriye eshabı ile mensubin ve mükellefini askeriye veyahut ecnebi bir memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk şebenderhanelerinde kendilerini tescil ettirmemiş olan Türkleri hükümet isterse vatandaşlıktan ıskat eder.” denilmiştir. Türk vatandaşlığına kabul edilen yabancıların ıskatını düzenleyen on birinci maddede “*Türk vatandaşlığına kabul*

⁴⁴⁵ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.678..

edilmiş sabık ecnebilere Türkiye Cumhuriyetinin dâhili ve harici emniyetine mugayir harekete tasaddi edenler ile Askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri ifa etmeyenler, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Türk vatandaşlığından ıskat olunabilirler.” hükmü verilmiştir. Son olarak vatandaşlıktan ıskat edilenlerin memlekette bulunma sürelerini belirten hüküm on ikinci maddede verilmiştir; “Vatandaşlıktan ıskat edilenler memleket dâhilinde buldukları takdirde Türkiye haricine çıkarılırlar. Her ne suretle olursa olsun vatandaşlık sıfatı sakit olmuş bulunup da turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmeyenlerin turist sıfatı ile yılda en çok dört ay kalabilmek üzere Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilebilir.”⁴⁴⁶

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun vatandaşlığın kaybı ile ilgili hususları incelendiğinde dikkati çeken en önemli husus vatandaşlıktan çıkma ve ıskat hususlarının tamamen hükümetin inisiyatifine bırakılmış olmasıdır. Bütün vatandaşlıktan çıkarma maddeleri için geçerli olan bu hususa örnek vermek gerekirse; yurtdışında beş seneden fazla kalıpta konsolosluklara kayıt yaptırmayanların vatandaşlıktan çıkarılıp, çıkarılmaması tamamen İcra Vekilleri Heyeti'nin kararına bırakılmıştır. Dolayısıyla bu dönemde yapılan vatandaşlıktan çıkarılma işlemlerinin vatandaşlığa kabul işlemleri ile birlikte tahlili, dönemin vatandaşlık algısı ile Cumhuriyetin şekillenme sürecinin anlamlandırılması ve günümüzde devam eden etnik tartışmaların daha iyi okunması bakımından oldukça önemlidir.

Vatandaşlıktan çıkmayı düzenleyen yedinci maddeye göre bu hususun gerçekleşmesi için üç şart öngörülmüştür. Birinci şart Türk vatandaşlığını terk etmek isteyen şahsın ehliyetidir. İkinci şart ise askerlik hizmetini tamamlamış olmasıdır. Muvazzaf askerlik hizmetini yapmamış olanlara Türk vatandaşlığından çıkma izninin verilmeyişinin sebebi, vatandaşlıktan müsaade ile çıkma müessesesinin muvazzaf askerlik hizmetinden kaçmak için bir yol olarak kullanılmasını önlemektir. Son şart ise Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen şahsın, kendisine bu hususta müsaade verilmesini talep etmesidir.⁴⁴⁷

⁴⁴⁶ **Düster, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.679..

⁴⁴⁷ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.113.

Kanunun sekizinci maddesi uyarınca Türk vatandaşlığından çıkanlara yerine getirmek zorunda oldukları hususlar için belirli bir süre tanınmıştır. Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesinden farklı olarak, Türk vatandaşlığından çıkmalarına izin verilen şahıslara, mallarını tasfiye etmek, ikametgâhlarını ve merkez muamelelerini Türkiye dışına nakletmek için bir sene zaman tanınmıştır.

Vatandaşlıktan ıskat hususlarını düzenleyen 9-11. maddelerde ıskat için gerekli sebepler, 12. maddede ise ıskatın hüküm ve neticeleri yer almıştır. Kanunun tespit ettiği ıskat sebeplerini iki grup halinde toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, ilk andan itibaren Türk olanlar ile Türk tabiiyetini sonradan kazananlar olmak üzere bütün Türk vatandaşlarına uygulanan ıskat sebepleridir. İkinci grup ise sadece Türk tabiiyetini sonradan kazananlara uygulanacak ıskat sebepleridir. Herkese uygulanacak sebepler 9-10. maddelerde, sadece Türk vatandaşlığına sonradan katılan yabancılara uygulanacak sebepler 11. maddede yer almıştır.⁴⁴⁸

Herkese uygulanan ıskat maddelerinden dokuzuncu madde ilk fıkrasında⁴⁴⁹ izin almadan kendi isteği ile yabancı devletlerin uyruğuna girenlerin vatandaşlıktan çıkarılması düzenlenmiştir. Kanunda, yabancılarla evlenen kadınlar dışında, izin alınarak başka bir devletin uyrukluğuna geçme ve çifte vatandaşlık ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. İkinci fıkrada ise yabancı bir Devlet ordusunda kendi rızası ile askerlik hizmeti yerine getirenlerin İcra Vekilleri Heyeti'nin vereceği kararla vatandaşlıktan çıkarılacağı belirtilmiştir.⁴⁵⁰

10. madde ilk fıkrasında⁴⁵¹ yabancı bir devlette askerlik dışında görev alan Türk vatandaşlarından, kendilerine bu görevin terki için süre verilenlerden, bu süre sonunda görevi terk etmeyerek devam edenlerin vatandaşlıktan çıkarılması düzenlenmiştir. Türkiye ile “muharip” devletlerin hizmetine girmenin esas alındığı hükümde karar İcra Vekilleri Heyeti'ne bırakılmıştır. İkinci fıkrada askerlik hizmeti

⁴⁴⁸ A.g.e., s.118.

⁴⁴⁹ 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun da dokuzuncu madde fıkralara ayrılmadan tek madde olarak belirtilmiştir. Ancak tezin devamında vatandaşlıktan çıkarılanların tasnifinde maddenin iki bölüm halinde değerlendirilmesine ihtiyaç olduğundan burada (a) ve (b) olmak üzere iki fıkra halinde incelenmiştir.

⁴⁵⁰ **Düster, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.679.

⁴⁵¹ 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun da onuncu madde de fıkralara ayrılmadan tek madde olarak belirtilmiştir. Ancak tezin devamında vatandaşlıktan çıkarılanların tasnifinde maddenin iki bölüm halinde değerlendirilmesine ihtiyaç olduğundan burada (a), (b) ve (c) olmak üzere üç fıkra halinde incelenmiştir.

için çağırılanlardan bu hizmeti yerine getirmemek için yurt dışına kaçanların ve yapılan çağırıya rağmen yurda dönmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılması düzenlenmiştir. Son fıkrada ise yurt dışında bulunanlardan, beş yıldan fazla süre ile konsolosluklara kayıtlarını yaptırmayanların vatandaşlıktan İcra Vekilleri Heyeti'nin kararı ile çıkarılabileceği belirtilmiştir.⁴⁵²

On birinci maddede, sadece Türk vatandaşlığına sonradan katılan yabancılara uygulanacak sebepler yer almıştır. Türkiye Cumhuriyetinin dâhili ve harici güvenliğine aykırı hal ve davranışları olanlar ile askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri yerine getirmeyenlerin İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Türk vatandaşlığından çıkarılabileceğini belirten hüküm⁴⁵³ ile Türk vatandaşlığını seçen ve kabul edilen yabancıların, görevler bağlamında vatandaşlığa sadakatleri oranında, vatandaşlık bağlarını devam ettirebilecekleri vurgulanmıştır.

On ikinci madde de vatandaşlıktan çıkarılmanın hüküm ve neticelerini tespit etmiştir. Buna göre Türk vatandaşlığından çıkarılan şahısların mallarının hükümet tarafından tasfiye edileceği, vatandaşlıktan çıkarılanlardan Türkiye'de bulunanların sınır dışı edileceği, müsaade ile vatandaşlıktan çıkanlar gibi, mahzur görülmediği takdirde her sene dört ayı geçmemek üzere Türkiye'ye turist sıfatı ile gelebilecekleri hükme bağlanmıştır.⁴⁵⁴

II.6.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri

1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu yürürlüğe giriş tarihi 1 Ocak 1929 tarihi olmakla birlikte, 18 Kasım 1928 tarihli iki kararname ile fiili olarak vatandaşlık işlemlerinde kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak Arnavut ahalisinden olan ve Fransa'da yaşayan Fotyos Çiços ile karısı Fransuvaz'ın 1312 sayılı Kanun'un yedinci maddesi⁴⁵⁵ uyarınca Fransız uyruğuna geçmesine izin verilmiştir. İkinci kararname de yedinci madde ile ilgili olup, Viyana Konsolosluğuna kayıtlı olan Emil Amanoel

⁴⁵² **Düstur, Üçüncü Tertip**, C9, Ankara, Devlet Matbaası, 1948, s.680.

⁴⁵³ Aynı yer. Tasnif yaparken bu hüküm de Türkiye'nin güvenliğine aykırı hareket edenler ve askerlik ile ilgili yükümlülükleri yerine getirmeyenler olarak iki bölüme ayrılmıştır.

⁴⁵⁴ Aynı yer.

⁴⁵⁵ 1312 Sayılı Kanun Madde-7; "*Türk vatandaşlığından çıkmak müsaade-i mahsusa istihsaline mütevakkihtir. İşbu müsaade vatandaşlıktan çıkacak olan kimsenin Dâhiliye Vekâletine müracaatı ve icra Vekilleri Heyetinin kararı ile istihsal olunabilir. Askeri hizmeti muvazzafsını ifa etmeyenlere bu müsaade verilemez.*" **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.330.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.7.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.231.

Roso'nun Avusturya tabiiyetine geçme isteği, İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilmiştir.⁴⁵⁶

1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, 1929 yılından itibaren, vatandaşlık işlemlerinde aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle, resmi izin almadan uyruk değiştirenler hakkında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu doğrultusunda etkili tedbirler alınmaya başlanmıştır. Tabiiyet Kanunu'nun altıncı maddesi yerine geçen maddelerden biri olan ve resmi izin almadan uyruk değiştirenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun dokuzuncu maddesi bu tarihten sonraki vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde öncelikle başvuru alan madde olmuştur.⁴⁵⁷

1929 yılı içinde, dokuzuncu maddenin resmi izin almadan tabiiyet değiştirenlerle ilgili hükmü (9A) gereği, 16 kararname ile 18 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 22 Eylül 1929 tarihinde çıkarılan Mısırlıoğullarından İbrahim, 11 Kasım 1929 tarihinde çıkarılan, Cebellübnan ahalisinden Hüseyin Necmi oğlu İzzet ve 20 Kasım 1929 tarihinde çıkarılan Beyrut nüfusuna kayıtlı Emin Paşa oğlu Mehmet Selim Bey dışında çıkarılan 15 kişi Gayrimüslimdir.⁴⁵⁸

1929 yılında vatandaşlıktan çıkmak isteyen beş kişi hakkında 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun yedinci maddesi doğrultusunda üç kararname ile

⁴⁵⁶ **BCA**, 18.11.1928, Sayı: 7312, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.3..1., **BCA**, 18.11.1928, Sayı: 7338, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.4..7.

⁴⁵⁷ 1312 sayılı Kanun Madde -9 ; "*Müsaade-i mahsusa istihsal etmeksizin ecnebi tabiiyetine kendi arzusu ile giren veya ecnebi bir Devlet ordusunda bilihtiyar hizmeti askeriye ifa eden Türkler İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan iskat edilebilir.*" **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.330.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.8.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.232. Analizin daha iyi yapılabilmesi maksadıyla dokuzuncu madde; resmi izin almaksızın kendi arzusu ile yabancı devlet tabiiyetine girenler (9A) ve yabancı devlet ordusunda askeri hizmet alanlar (9B) şeklinde ikiye ayrılarak incelenecektir.

⁴⁵⁸ **BCA**, 27.3.1929, Sayı: 7837, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 2.20..5., **BCA**, 27.3.1929, Sayı: 7838, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 2.20..6., **BCA**, 12.6.1929, Sayı: 8106, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 4.33..14., **BCA**, 12.6.1929, Sayı: 8107, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 4.33..15., **BCA**, 12.6.1929, Sayı: 8117, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 4.34..4., **BCA**, 3.7.1929, Sayı: 8208, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 4.38..15., **BCA**, 25.8.1929, Sayı: 8272, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 5.41..19., **BCA**, 25.8.1929, Sayı: 8295, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 5.43..3., **BCA**, 22.9.1929, Sayı: 8394, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 5.47..20., **BCA**, 25.7.1929, Sayı: 8470, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.51..16., **BCA**, 25.7.1929, Sayı: 8471, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.51..17., **BCA**, 11.11.1929, Sayı: 8540, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.55..4., **BCA**, 11.11.1929, Sayı: 8569, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.56..13., **BCA**, 20.11.1929, Sayı: 8564, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.56..8., **BCA**, 27.11.1929, Sayı: 8599, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.58..3., **BCA**, 18.12.1929, Sayı: 8670, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 7.61..14.

işlem yapılmıştır. 26 Haziran 1929 tarihli ilk kararnamede Avusturya tabiiyetine geçmek isteyen Viyana doğumlu Rusçuklu Roza'ya izin verilirken, 9 Ekim 1929 tarihli kararnamede Kudüs ahalisinden olup Almanya'da oturan Philip Salem'in Alman vatandaşlığına geçmesine izin verilmiştir. 23 Ekim 1929 tarihli son kararnamede ise Viyana'da oturan Gaston Firiç, Rodolf Firiç ve Ayda Firiç isimli üç kardeşin Avusturya tabiiyetine geçmesine izin verilmiştir.⁴⁵⁹

1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği, 1929 yılında, toplam 23 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Kararnamelerin tamamında, Türk vatandaşlığı ile bağlarını kesen ya da kesmek isteyenler hakkında işlem yapılmıştır.

1930 yılında da önceki yılda olduğu gibi, 1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesine sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. On dokuz kararname ile 23 kişi bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan 22 kişi için gerekçe, resmi izin almadan uyruk değiştirmek (9A), bir kişi yabancı devlet ordusunda askeri hizmet kabul etmek (9B) olarak gösterilmiştir. Bu işlemlerin büyük bölümü Eylül ayından sonra gerçekleşmiş olup, bu aya kadar beş kişi hakkında karar verilmiştir. 8 Ocak 1930 tarihli olan ilk karar, 1925 yılında Amerika tabiiyetine geçen, Arnavutluğun Ergeri kasabası kütüğüne kayıtlı Nikola oğlu Mihail Bolis hakkındadır. İkinci karar ise 5 Şubat 1930 tarihli olup, Avusturya tabiiyetine geçen Hayım oğlu Merkado Kohen hakkında verilmiştir.⁴⁶⁰ Mayıs ayındaki iki kararnameden ilki, Türk tebaası olmasına rağmen Fransız tebaası sıfatıyla İstanbul'da oturan ve ecnebilere mahsus ikamet vesikası almış olan Leon Berkoviç hakkında, ikincisi ise Karahisari Şarki vilayetinden ve Ermeni milletinden Anderyos oğlu Masis hakkındadır. Bu kararnamede 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği çıkarıldığı yazılmakta olup dokuz yerine sehven yazıldığı değerlendirilmektedir.⁴⁶¹ Beşinci kararname ise 24 Temmuz 1930 tarihli olup, Suriye'ye kaçarak Çerkez bölüklerinde zabıt olan ve Ermenilerle işbirliği yaparak memleket aleyhine faaliyette bulunan Yozgat nüfusuna

⁴⁵⁹ **BCA**, 26.6.1929, Sayı: 8200, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 4.38..7., **BCA**, 9.10.1929, Sayı: 8431, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 5.49..17., **BCA**, 23.10.1929, Sayı: 8478, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.52..3.

⁴⁶⁰ **BCA**, 8.1.1930, Sayı: 8757, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.2..10., **BCA**, 5.2.1930, Sayı: 8847, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.6..19.

⁴⁶¹ **BCA**, 14.5.1930, Sayı: 9351, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 11.31..18., **BCA**, 22.5.1930, Sayı: 9448, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 11.36..15.,

kayıtlı Çerkez İsmail hakkında, yabancı devlet ordusunda askeri hizmet kabul etmek suçundan (9B) verilmiştir⁴⁶²

Resmi izin almadan tabiiyet değiştirenler hakkında yapılan işlemler Eylül ve Ekim aylarında yoğunluk kazanmış ve 14 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Eylül ayında; dört cinayet işleyerek Suriye'ye kaçan Kilisli Ali oğlu Ökkaş, İstanbul doğumlu Vasil Çivi, İstanbul Etfal Hastanesi operatörlerinden Doktor Mehmet Kani, Osmanlı Hükümeti Posta ve Telgraf Nazırlarından Avadis Ağa oğlu Oskan hakkında dokuzuncu madde gereği işlem yapılmıştır.⁴⁶³ Ekim ayında ise resmi izin almadan uyruk değiştiren; Nesim Siva, İstanbullu Bohor oğlu Hayım, Midillili Yani oğlu İstati Andonakas ile karısı, Mirkade Kohen, Merkado ve Viktorya, Ali oğlu Ahmet, Jak Kohen ve Petro oğlu Anastaş isimli şahıslar vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁶⁴ Resmi izin almadan uyruk değiştirenlerle ilgili Aralık ayında da üç kararname ile dört kişi hakkında işlem yapılmış olup, ilk kararnamede vatandaşlıktan çıkarılan Mehmet Raşit oğlu Fuat'ın aynı zamanda dinini değiştirdiği belirtilmiştir.⁴⁶⁵

1930 yılında 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkmasına izin verilenlerin miktarında önceki yıla oranla artış meydana gelmiştir. Bir önceki yıl beş kişiye izin verilirken, 1930 yılında 13 kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Hepsi Gayrimüslim olan bu şahıslardan altısı Avusturya, dördü Alman, üçü ise İtalyan vatandaşlığına geçmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶² **BCA**, 24.7.1930, Sayı: 9805, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.54..10.

⁴⁶³ **BCA**, 3.9.1930, Sayı: 9844, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.56..9., **BCA**, 3.9.1930, Sayı: 9845, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.56..10., **BCA**, 3.9.1930, Sayı: 9848, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.56..13., **BCA**, 3.9.1930, Sayı: 9869, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.57..14. Bunlardan Doktor Mehmet Kani hakkındaki karar 1931 yılında iptal edilerek yeniden vatandaşlığa kabul işlemi yapılacaktır. **BCA**, 1.7.1931, Sayı: 11403, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.48..5.

⁴⁶⁴ **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 9998, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.64..2., **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 9999, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.64..3., **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 10021, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.65..5., **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 10022, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.65..6., **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 10023, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.65..7., **BCA**, 8.1.1930, Sayı: 10053, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.66..17., **BCA**, 22/10/1930, Sayı: 10122, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.70..6.

⁴⁶⁵ **BCA**, 31.12.1930, Sayı: 10400, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 16.84..3., **BCA**, 31.12.1930, Sayı: 10423, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 16.85..6., **BCA**, 31.12.1930, Sayı: 10447, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 16.86..10.

⁴⁶⁶ **BCA**, 29.1.1930, Sayı: 8812, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.5..5., **BCA**, 5.2.1930, Sayı: 8848, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.6..20., **BCA**, 26.2.1930, Sayı: 8923, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.10..14., **BCA**, 30.4.1930, Sayı: 9261, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 10.27..9., **BCA**, 22.5.1930, Sayı: 9449, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 11.36..16., **BCA**, 4.6.1930, Sayı: 9527, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 11.40..14., **BCA**, 5.7.1930, Sayı: 9669, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 12.47..15.,

1930 yılında, 1312 sayılı Kanun gereği toplam 36 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkmak isteyenlerin bu istekleri geri çevrilmemiş, yabancı devlet ordusunda askeri hizmet alma nedeniyle, kanunun dokuzuncu maddesi gereği (9B) ilk işlem, bir kişi hakkında yapılmıştır.

1931 yılında 1312 sayılı kanunun çeşitli maddeleri gereği de vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. Resmi izin almadan tabiiyet değiştirenlerin (9A) çoğunluğu oluşturduğu işlemlerde bu sebeple 51 kişi hakkında işlem yapılmıştır. 7 Ocak 1931 tarihli iki kararname Bulgar tabiiyetine geçen Salamon oğlu Moiz Benrey ve Irak tabiiyetine geçen Saul Ubelya oğlu Elyas ile ilgilidir.⁴⁶⁷ Şubat ayında ise Midyat doğumlu Hacı Hasan oğlu Hamit Efendi, Amerika tabiiyetine geçen Kostantin Lekas, Dimitri oğlu Edirneli Yavonco ve karısı Ustunya kızı Margun, Amerikan tabiiyetine geçen İsak Arditi kızı Viktorya olmak üzere beş kişi hakkında işlem yapılmıştır.⁴⁶⁸ Mart ayında resmi izin almadan tabiiyet değiştiren dört kişi aynı tarihte, 18 Mart 1931 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İran tabiiyetine geçen Şeh İbrahim oğlu Asker'in Musevi cemaatinden olduğu, Emil Sabatay Fresko'nun Fransız tabiiyetine geçtiği, Davit Karabeytan'ın Ermeni cemaatinden olduğu, Kesriyeli İstefan'ın Edirne nüfusuna kayıtlı olduğu belirtilmiştir.⁴⁶⁹ Haziran ayına kadar izin almadan tabiiyet değiştirenler ile ilgili başka işlem yapılmazken, bu aydan sonra 40 kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Edirneli Bohor ile Raol Aseo, İzmir'in İsrail mahallesine kayıtlı Yaşuva Valansi ile kız kardeşi Ronya, Ezine'nin Musevi mahallesine kayıtlı Sara Gormezano, Yunan tabiiyetine geçen Mihal oğlu Dr. Lüka ve Suriye uyruğuna geçen Mahmut oğlu Süleyman, Hollanda tabiiyetine geçen Jozef Barake'nin oğlu Stefan Bareke bunlardan bazılarıdır.⁴⁷⁰ 20 Temmuz 1931 tarihinde

BCA, 29.7.1930, Sayı: 9801, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.54..6., **BCA**, 22.10.1930, Sayı: 10105, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.69..9.

⁴⁶⁷ **BCA**, 7.1.1931, Sayı: 10464, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 17.1..9., **BCA**, 7.1.1931, Sayı: 10473, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 17.1..18.

⁴⁶⁸ **BCA**, 18.2.1931, Sayı: 10662, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.11..7., **BCA**, 18.2.1931, Sayı: 10664, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.11..9., **BCA**, 18.2.1931, Sayı: 10671, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.11..16., **BCA**, 18.2.1931, Sayı: 10679, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.12..4.

⁴⁶⁹ **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10805, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..10., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10807, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..12., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10808, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..13., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10809, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..14.

⁴⁷⁰ **BCA**, 7.6.1931, Sayı: 11240, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 20.40..3., **BCA**, 10.6.1931, Sayı: 11272, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.41..15., **BCA**, 1.7.1931, Sayı: 11385, Fon Kodu: 30..18.1.2,

vatandaşlıktan çıkarılan Dr. Lüka ile Süleyman, aynı zamanda tabiiyetine geçtikleri devletin askeri hizmetini de kabul etmişlerdir.

1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi gereği, yabancı devletin askeri hizmetini kabul edenler (9B) hakkında da işlem yapılmış ve üç kişi bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 18 Şubat 1931 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan Midyat kayıtlı Protestan Yakop Usugarip oğlu Toma'nın Fransız askeri hizmetini kabul ettiği belirtilmiştir. 18 Mart 1931 tarihinde çıkarılan iki kişiden Mehmet Salih oğlu Urfalı Ahmet'in Suriye'ye giderek Ermenilerle düşüp kalktığı ve Fransız ordusuna girdiği, İzmir kütüğüne kayıtlı diğer kişi Marko Katronell Galante'nin ise Barselona'ya giderek yabancı devlet askeri hizmetini kabul ettiği belirtilmiştir.⁴⁷¹

1931 yılında bir önceki yılda olduğu gibi 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkmasına izin verilenlerin miktarı ortalamaların üzerinde gerçekleşmiştir. 11 kararname ile 14 kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. 18 Mart 1931 tarihinde Elmas oğlu Bayezid'in Avusturya tabiiyetine geçmesine izin verilirken, 10 Haziran 1931 tarihinde Teodora'nın, Alman vatandaşlığına geçmesine izin verilmiştir.⁴⁷² Aynı tarihli başka bir kararname ile Romanya tabiiyetine geçmesine izin verilen Diyamandi'nin Kanunun sekizinci maddesi gereği, bir defaya mahsus, üç ayı geçmeyecek şekilde Türkiye'ye gelmesine izin verilmiştir.⁴⁷³ 20 Temmuz 1931 tarihinde, üç kişiden Frankfurt Konsoloslugu'na kayıtlı Salamon Silberman oğlu Oskar Silberman'ın Alman tabiiyetine, İstanbul

Yer No: 21.47..7., **BCA**, 20.7.1931, Sayı: 11501, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.53..3., **BCA**, 20.7.1931, Sayı: 11502, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.53..4., **BCA**, 6.9.1931, Sayı: 11695, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.62..17., **BCA**, 11.11.1931, Sayı: 11926, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.74..8., **BCA**, 11.11.1931, Sayı: 11928, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.74..10., **BCA**, 19.12.1931, Sayı: 12035, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.79..17.

⁴⁷¹ **BCA**, 18.2.1931, Sayı: 10681, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.12..6., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10804, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..9., **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10812, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..17.

⁴⁷² **BCA**, 18.3.1931, Sayı: 10806, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.18..11., **BCA**, 10.6.1931, Sayı: 11265, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.41..8.

⁴⁷³ **BCA**, 10.6.1931, Sayı: 11271, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.41..14. 1312 Sayılı Kanun Madde 8- "*Ecnebi tabiiyetine girmek için Türkiye'den müsaade-i mahsusa istihsal etmiş olan Türkler bu müsaade tarihinden itibaren bir sene zarfında Türkiye'yi terke ve ikametgah ve merkezi muamelelerini Türkiye haricine nakle ye mallarını tasfiyeye mecburdurlar... Her ne suretle olursa olsun vatandaşlık sıfatı saklı olmuş bulunup da turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmevnenlerin turist sıfatı ile yılda en çok dört ay kalabilmek üzere Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilebilir.*" **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.330.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.7.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.231-232.

doğumlu ve Latin cemaati olarak kayıtlı Lui Roso'nun Belçika tabiiyetine, Kerküklü Mehmet Sait oğlu Mehmet Fethi'nin Irak geçmesine izin verilmiştir.⁴⁷⁴ Avusturya tabiiyetine geçmek isteyen Maks kızı Sara, Vilhelm Goldenberg ve Nikola Stankoviç Garaş'a da gerekli izin verilmiştir.⁴⁷⁵ Mehmet Ali Abit kızı Şerife Abit'in Suriye tabiiyetine geçmesine izin verilirken, İstanbullu Abdurrahman oğlu Abdülaziz Sami'nin Irak tabiiyetine, Musevi cemaatinden İskenderiye doğumlu Mosoar oğlu Frein Silber, karısı ve kızının Danimarka tabiiyetine geçmesine izin verilmiştir.⁴⁷⁶

1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun onuncu maddesi gereği ilk vatandaşlıktan çıkarma işlemi 1931 yılında yapılmıştır.⁴⁷⁷ Yabancı devletin askerlik dışında vazifesini kabul eden, Mersin nüfusuna kayıtlı, Ermeni Katoliklerinden Maryos Dellalyan 23 Ağustos 1931 tarihinde, onuncu madde hükümleri doğrultusunda (10A) vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁷⁸

1931 yılında, önceki yıllarda vatandaşlığa alınan bir kişinin yeniden vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. 29 Haziran 1930 tarihinde vatandaşlığa

⁴⁷⁴ **BCA**, 20.7.1931, Sayı: 11493, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.52..15., **BCA**, 20.7.1931, Sayı: 11497, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.52..19., **BCA**, 20.7.1931, Sayı: 11503, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.53..5.

⁴⁷⁵ **BCA**, 17.8.1931, Sayı: 11657, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.60..19., **BCA**, 6.9.1931, Sayı: 11712, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.63..14., **BCA**, 4.10.1931, Sayı: 11805, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.68..7.

⁴⁷⁶ **BCA**, 11.11.1931, Sayı: 11929, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.74..11., **BCA**, 19.12.1931, Sayı: 12012, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.78..14., **BCA**, 19.12.1931, Sayı: 12013, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.78..15.

⁴⁷⁷ 1312 Sayılı Kanun Madde-10 ; "Ecnebi bir Devletin askerlikten gayri bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için Türkiye'de buldukları mahal hükümetleri ve ecnebi memleketinde Türk elçilik veya şehbenderhaneleri vasıtası ile verilecek emre imtisal etmeyen veya Türkiye ile muharip olan bir Devletin hizmetinde bilamezuniyet devam eden Türkler vatandaşlıktan iskat olunabilirler. Türkiye'nin seferberlik ilan ettiği zamanda mecburi askerlik hizmetlerini ifa için vesaiti lazıme ile vaki olacak resmi davete bilamazeret icabet eylemiyenlerden ve mürettep kıtalarına sevkleri esnasında veya bir kıtaya iltihaktan sonra firarla kanuni mehil zarfında avdet etmiyenlerden memaliki ecnebiyeye kaçtıkları anlaşılıp da hilafını ispat edemeyen ve mezuniyet ve tebdilihava veya memuriyet sureti ile Türkiye haricine azimet ettikleri halde müddet hitamında bilamazeret avdet etmiyerek firarı hükmünde kalan rütebi askeriye eshabı ile mensubin ve mükellefini askeriye veyahut ecnebi bir memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk şehbenderhanelerinde kendilerini tescil ettirmemiş olan Türkleri hükümet isterse vatandaşlıktan iskat eder." **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.330.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.8.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.232-233. Analizin daha iyi yapılabilmesi maksadıyla onuncu madde; Yabancı Devlette vazife alan ve yapılan tebligata rağmen terk etmemek (10A), Askerlik hizmeti yapmamak için yurtdışına kaçmak (10B) ve Konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmamak (10C) şeklinde üç bölüme ayrılarak incelenecektir.

⁴⁷⁸ **BCA**, 23.8.1931, Sayı: 11687, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.62..9.

alınan Rus göçmenlerinden Ali İskender “mahzurlu ve pek muzur” biri olduğu tespit edildiğinden 7 Ocak 1931 tarihinde yeniden vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁷⁹

1931 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu gereği toplam 70 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Büyük bölümü Gayrimüslim olan ve Ali İskender hariç, tamamı yurdu önceden terk ederek manevi bağlarını koparan bu şahısların, maddi bağları da sona erdirilmiştir.

1932 yılında 1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi gereği 44 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dokuzuncu maddenin resmi izin almadan tabiiyet değiştirenlerle ilgili hükmü gereği (9A) 38 kişi hakkında işlem yapılırken, yabancı devlet askeri hizmeti kabul edenlerle ilgili hükmü gereği (9B) 6 kişi hakkında işlem yapılmıştır. 1932 yılında, yabancı devlet askeri hizmeti kabul ettiği için vatandaşlıktan çıkarılan ilk kişi, Fransız askeri hizmetini kabul eden, Diyarbakır nüfusuna kayıtlı Doktor Ali Rıza oğlu Şerafettin olmuştur.⁴⁸⁰ 20 Nisan 1932 tarihinde yabancı devlet askeri hizmeti kabul eden ve aynı zamanda resmi izin almadan uyruk değiştiren üç kişi vatandaşlıktan çıkarılırken, 13 Temmuz 1932 tarihinde Erzurum nüfusuna kayıtlı Yüzbaşı Ahmet Remzi Efendi oğlu Mehmet Ahit Efendi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu şahıs Rusya’da esir olarak bulunurken Çin’e firar etmiş, bilahare Fransız müstemleke askerliğini kabul etmiştir.⁴⁸¹ Son olarak, Fransız ordusunda görev alan Bursa nüfusuna kayıtlı İdris oğlu İzzettin, 14 Eylül 1932 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁸²

1932 yılında resmi izin almadan uyruk değiştirdiği için vatandaşlıktan çıkarılan ilk kişi Amerikan uyruğuna geçen, Diyarbakır Ergani ahalisinden Hristo oğlu Mihail Mihailidis olmuştur. İşlemler Mart ayında aynı sebeple beş kişinin daha vatandaşlıktan çıkarılması ile devam etmiştir.⁴⁸³ Suriye tabiiyetine izinsiz giren Mardin nüfusuna kayıtlı Süryani Katolik Cercis oğlu Yusuf ile Filistin tabiiyetine izinsiz giren Bursa nüfusuna kayıtlı Yeznik Şirinyan 17 Mayıs 1932 tarihinde

⁴⁷⁹ **BCA**, 7.1.1931, Sayı: 10463, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 17.1..8.

⁴⁸⁰ **BCA**, 3.1.1932, Sayı: 12118, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.2..16.

⁴⁸¹ **BCA**, 20.4.1932, Sayı: 12573, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 27.25..10., **BCA**, 13.7.1932, Sayı: 13099, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 30.51..16.

⁴⁸² **BCA**, 14.9.1932, Sayı: 13295, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.61..11.

⁴⁸³ **BCA**, 31.1.1932, Sayı: 12239, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.8..16., **BCA**, 10.3.1932, Sayı: 12381, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.15..18.

vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 30 Haziran 1932 tarihinde iki ayrı kararname düzenlenmiş olup, ilkinde 17 kişi vatandaşlıktan çıkarılırken, ikinci kararnamede yabancı devlet tabiiyetine izinsiz giren, Viranşehir nüfusuna kayıtlı ve İbrahim Paşa oğulları Mehmet ile Halil'in aynı zamanda ülke aleyhine faaliyette buldukları da belirtilmiştir.⁴⁸⁴ Resmi izin almadan Romanya tabiiyetine geçen İsmail oğlu Arabacı Tevfik ile İran tabiiyetine geçen İsa oğlu Nail 13 Temmuz 1932 tarihinde, Halo oğlu Halu ve oğulları Çiçan, Yusuf, Cemil ve Hasan 14 Eylül 1932 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁸⁵ Irak tabiiyetine geçen ve aynı zamanda burada memurluk görevi kabul eden İstanbul nüfusuna kayıtlı Hüseyin Saip, 18 Eylül 1932 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁸⁶ Suriye tabiiyetine geçen ve burada Türkiye aleyhine çalışan Gaziantep nüfusuna kayıtlı Mustafa, Amerika tabiiyetine geçen Bakırköy Ermeni mahallesine kayıtlı Agup Kapamacıyan ve Irak tabiiyetine geçen Musul doğumlu Ali Rıza, 1932 yılında, 1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesi doğrultusunda işlem yapılan son üç kişi olmuştur.⁴⁸⁷

İlk olarak 1931 yılında başvurulmuş 1312 sayılı Kanun'un onuncu maddesi, 1932 yılında da kullanılmaya devam etmiştir. Yabancı Devlette vazife alan ve yapılan tebligata rağmen terk etmeyenler (10A), askerlik hizmeti yapmamak için yurtdışına kaçanlar (10B) ve konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmayanların (10C) vatandaşlıktan çıkarmasını sağlayan onuncu madde gereği 1932 yılında üç kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İlk işlem, askerlik hizmetini yapmamak için yurtdışına çıkmak fıkrası gereği (10C), 13 Temmuz 1932 tarihinde, Eskişehirli Hüseyinzade Şevket oğlu Mehmet Ferit hakkında uygulanmıştır. Askerlik hizmetini yaparken Yunanistan'a kaçan ve burada aynı zamanda askeri hizmet kabul eden bu şahıs hakkındaki karar 21 Kasım 1935 tarihinde iptal edilmiştir.⁴⁸⁸ 21 Kasım

⁴⁸⁴ **BCA**, 30.6.1932, Sayı: 13054, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 29.49..11., **BCA**, 30.6.1932, Sayı: 13060, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 29.49..17.

⁴⁸⁵ **BCA**, 13.7.1932, Sayı: 13125, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 30.53..2., **BCA**, 13.7.1932, Sayı: 13126, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 30.53..3., **BCA**, 14.9.1932, Sayı: 13295, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.61..11.

⁴⁸⁶ **BCA**, 18.9.1932, Sayı: 13312, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.62..8. Bu şahıs hakkındaki karar 10 Ocak 1946 tarihinde iptal edilerek yeniden vatandaşlığa kabul edilecektir. **BCA**, 10.1.1946, Sayı: 3/3591, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.4..20.

⁴⁸⁷ **BCA**, 26.10.1932, Sayı: 13410, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.67..6., **BCA**, 9.10.1932, Sayı: 13411, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.67..7., **BCA**, 26.10.1932, Sayı: 13421, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.67..17.

⁴⁸⁸ **BCA**, 13.7.1932, Sayı: 13123, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 30.52..20.

1932 tarihinde iki kişi daha onuncu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu şahıslar hem resmi izin almadan tabiiyet değiştirme (9A), hem de yabancı devlette vazife almak (10A) suçunu işledikleri halde, sadece onuncu maddeden işlem yapılmıştır. Suriye tabiiyetine geçen Kilis nüfusuna kayıtlı Reşid burada vazife olarak Türkiye aleyhine çalışmış olup, Irak tabiiyetine geçen, Ankara nüfusuna kayıtlı ve Numune Hastanesi hariciye hekimlerinden Dr. Mehmet Yahya burada memuriyet görevi kabul etmiştir.⁴⁸⁹

1932 yılında 1312 sayılı Kanun'un yedinci maddesi gereği, iki kararname ile üç kişinin başka devletlerin tabiiyetine geçmesine izin verilmiştir. 26 Ekim 1932 tarihli olan her iki kararnamenin ilkinde, Viyana Konsolosluğu kütüğüne kayıtlı Moiz Alşeh ile eşi Kamilla Alşeh'in Avusturya tabiiyetine geçmesine, ikincisinde, Selanik doğumlu olan ve Lüksemburg'da elektrik mühendisi olarak çalışmakta olan Yasef Bebo Kohen'in Lüksemburg tabiiyetine geçmesine izin verilmiştir.⁴⁹⁰

1932 yılında 1312 sayılı Kanun gereği toplam 50 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1932 yılında, önceki yıllara oranla işlemlerde bir miktar azalma olmuş, bu kanun gereği az sayıda vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan yıllardan biri olmuştur.

Ekonomik bunalım ve siyasi karışıkların da etkisiyle dünya savaşının ilk sinyallerinin verildiği 1933 yılında, 1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesi gereği yirmi kararname ile 69 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan 15'i için gerekçe olarak yabancı devletin askeri görevini kabul etmek, 54'ü için gerekçe olarak resmi izin almadan tabiiyet değiştirmek suçu gösterilmiştir. Yıl içinde ilk işlem 9 Ocak 1933 tarihinde Muş nüfusuna kayıtlı Setrak Badrosyan hakkında yapılmıştır. Katolik olan bu şahıs, papaz olarak yetiştirilmek üzere Venedik'e gönderilmesine rağmen 12 yıldır Rus pasaportu ile İstanbul'da bulunduğu anlaşıldığından, ayrıca hakkında

⁴⁸⁹ **BCA**, 21.11.1932, Sayı: 13515, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 32.72..11., **BCA**, 21.11.1932, Sayı: 13516, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 32.72..12. Dr. Mehmet Yahya hakkındaki vatandaşlıktan çıkarma kararı 11 Eylül 1941 tarihinde iptal edilecektir. **BCA**, 11.9.1941, Sayı: 165752, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.79..19.

⁴⁹⁰ **BCA**, 26.10.1932, Sayı: 13423, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.67..19., **BCA**, 26.10.1932, Sayı: 13429, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.68..5.

muzır ve şüpheli bir şahıs olduğuna dair bilgiler bulunduğundan resmi izin almadan tabiiyet değiştirmek suçundan vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁹¹

Şubat ve Mart aylarında resmi izin almadan tabiiyet değiştirmek suçundan 20 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Mardin nüfusuna kayıtlı Emin oğlu Ahmet, Irak uyruğuna giren Üsküdar kayıtlı Attaroğullarından Seyit Mehmet oğlu Hüseyin, Üsküdarlı Rucvan oğlu Yozef, Pızanlı Aşiretinden Urfa nüfusuna kayıtlı Kürt Halil, Nevrekop doğumlu Kasım oğlu Ali Nazmi bunlardan bazılarıdır.⁴⁹²

12 Nisan 1933 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan Simyon kızı Sidya için resmi izin almadan tabiiyet değiştirdiği için vatandaşlıktan çıkarıldığı yazılmakla beraber kanun maddesi olarak onuncu madde gösterilmiştir. Onuncu maddenin, dokuzuncu madde yerine sehven yazıldığı değerlendirilmektedir.⁴⁹³ 10 Mayıs 1933 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan 12 kişinin 1312 sayılı Kanun'un dokuz ve onuncu maddeleri gereği haklarında işlem yapıldığı belirtilmekte ancak kararname ve eklerinde suçları belirtilmemektedir. Resmi izin almadan tabiiyet değiştirme nedeniyle vatandaşlıktan çıkarıldıkları değerlendirilmiştir. Kararname eklerinde, vatandaşlıktan çıkarılan Karabet oğlu Mıgırdıç Oraniyan Dikraniyan'ın avukatı Naşir Özerci'nin bir dilekçesi bulunmaktadır. Özerci dilekçesinde, müvekkiline ait ve resmi gazetede yayınlanmamış olan kararın bir suretini istemiştir.⁴⁹⁴

Yılın geri kalan bölümünde resmi izin almadan tabiiyet değiştiren 20 kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İstanbul nüfusuna kayıtlı göz doktoru Mehmet Nuri, İstanbul doğumlu Salamon oğlu Mişolam Ayaş, Mardin doğumlu, Arap soyundan Tahir Çelebi oğlu Hasan, Beyrut doğumlu ve askeri kaymakamlıktan emekli Abdulcelil vatandaşlıktan çıkarılanlardan bazılarıdır.⁴⁹⁵

⁴⁹¹ **BCA**, 9.1.1933, Sayı: 13732, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.3..16.

⁴⁹² **BCA**, 12.2.1933, Sayı: 13834, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.8..18., **BCA**, 21.2.1933, Sayı: 13885, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.11..9., **BCA**, 4.3.1933, Sayı: 13969, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.15..12., **BCA**, 19.3.1933, Sayı: 14028, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.18.11., **BCA**, 26.3.1933, Sayı: 14053, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.19..16., **BCA**, 26.3.1933, Sayı: 14056, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.19..19.

⁴⁹³ **BCA**, 12.4.1933, Sayı: 14127, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 35.23..10.

⁴⁹⁴ **BCA**, 10.5.1933, Sayı: 14326, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 36.33..9.

⁴⁹⁵ **BCA**, 13.6.1933, Sayı: 14563, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 37.45..4., **BCA**, 20.8.1933, Sayı: 14850, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.59..9., **BCA**, 4.9.1933, Sayı: 14876, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.60..15., **BCA**, 5.11.1933, Sayı: 15206, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 40.77..5., **BCA**, 4.12.1933, Sayı: 15378, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.85..16.

1933 yılında, 1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesinin, yabancı devletin askeri görevini kabul etmek fıkrasından, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde önceki yıllara göre bir artış söz konusu olmuştur. 15 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı yıl içinde ilk işlem 12 Şubat 1933 tarihinde, Muş nüfusuna kayıtlı Bahtiyar isimli kişi hakkında yapılmıştır. Bu şahıs ifadesinde; açlık ve işsizlik yüzünden hayatını kazanmak maksadıyla, başkasına ait nüfus kâğıdı ile kaçarak Fransız askeri hizmetine girdiğini ve Katma'da bulunan Fransız birliğinde askeri görev ifa ettiğini belirtmiştir.⁴⁹⁶ Aynı tarihte, resmi izin almadan yabancı devlet askeri hizmetine giren, Kafkasyalı ve Kuşka Çerkezlerinden Nasip, Şefik, Cemal ve Kemal kardeşler de vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁴⁹⁷ Aynı suçtan, Mardinli Abdülkerim İfacevriyes 4 Mart 1933 tarihinde, Abbas Kulu Han 26 Nisan 1933 tarihinde, Muğla Marmaris kayıtlı İbrahim oğlu Mustafa 13 Haziran 1933 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Diğer bir adı İhsan Efendi olan Abbas Kulu Han, Tahran Hariciye Vezareti İstihbarat Şubesi'nde müstahdem olarak çalışmış ve muzır bir şahıs olarak değerlendirilmiştir. İbrahim oğlu Mustafa'nın ise Türkiye aleyhine çalıştığı ayrıca belirtilmiştir.⁴⁹⁸

12 Kasım 1933 tarihinde, iki kararname ile yedi kişi daha yabancı devlet ordusunda askeri hizmet kabul etmek suçundan vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan Suriye'ye kaçarak Fransız istihbaratında görev alan Diyarbakırlı Kürt Cemil Paşa'nın dört oğlunun bu görevi kabul etmelerinin, askeri görev kabul etmekle eşdeğer olduğu değerlendirilmiştir.⁴⁹⁹

1933 yılında 1312 sayılı Kanun'un yedinci maddesi gereği altı kişinin yabancı devletin tabiiyetine geçmek için vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Bunlardan Eminönü kayıtlı Levy oğlu Frais Çekoslovakya, Viyana doğumlu Davit Medina Avusturya, Riga Konsolosluğu kayıtlı Kovnun Lazar Letonya, Kayseri doğumlu Ermeni cemaatinden Manok oğlu Dikran İtalyan, Viyana doğumlu Hugo Witma Avusturya, emekli Topçu Yüzbaşı Bağdatlı Mehmet Tevfik Irak uyuğuna geçmiştir. Irak Hükümeti tarafından Mehmet Tevfik'in Bağdat Lisesi'nde konferans

⁴⁹⁶ **BCA**, 12.2.1933, Sayı: 13840, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.9..4.

⁴⁹⁷ **BCA**, 12.2.1933, Sayı: 13843, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.9..7.

⁴⁹⁸ **BCA**, 19.3.1933, Sayı: 14027, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.18..10., **BCA**, 26.4.1933, Sayı: 14246, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 35.29..9. **BCA**, 13.6.1933, Sayı: 14562, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 37.45..3.

⁴⁹⁹ **BCA**, 12.11.1933, Sayı: 15277, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 40.80..15., **BCA**, 12.11.1933, Sayı: 15287, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.81..5.

şeklinde ders vermesi istenmiş, müracaat kabul edilmeyince, izinsiz olarak ders vermiş, müteakiben Irak vatandaşlığına geçmek için izin istemiş ve isteği kabul edilmiştir.⁵⁰⁰

1933 yılında 1312 sayılı Kanun'un onuncu maddesinin sadece yabancı devlette vazife alan ve yapılan tebligata rağmen terk etmeyenler (10A) fıkrası gereği işlem yapılmış olup, her ikisi de aynı tarihli olan iki kararname ile dört kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İlk kararnamede çıkarılan Mersin kayıtlı Marunî Katolik İlyas oğlu Eyub ile ikinci kararnamede çıkarılan Artvin nüfusuna kayıtlı İbrahim, Sait ve Server'in, resmi izin almadan yabancı devletlerin hizmetine girdikleri ve Türkiye aleyhine çalıştıkları belirtilmiştir.⁵⁰¹

1933 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemi olmamakla birlikte vatandaşlıktan çıkarılanları ilgilendiren bir kararname yayınlanmıştır. Bu kararname 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu on ikinci maddesi⁵⁰² ile ilgili olup, vatandaşlıktan çıkarılanların malları için on ikinci madde gereği hükümet tarafından yapılması gereken tasfiyenin Hazine tarafından yapılması kararlaştırılmıştır.⁵⁰³

1933 yılında 1312 sayılı Kanun gereği toplam 79 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Önceki yıllarda olduğu gibi, özellikle dokuzuncu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılanların büyük çoğunluğu oluşturduğu 1933 yılında, yabancı devletin askeri hizmetini kabul etme nedeniyle vatandaşlıktan çıkarma işlemlerindeki artış ve istihbarat birimlerinde çalışmanın da bu kapsamda değerlendirilmesi dikkat çekmiştir. Bir diğer dikkat çeken husus ise bir müvekkilin avukatının resmi gazetede yayınlanmaması nedeniyle kararnamenin bir suretini istemesi olmuştur.

⁵⁰⁰ **BCA**, 18.3.1933, Sayı: 14030, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.18..13., **BCA**, 26.3.1933, Sayı: 14055, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.19..18., **BCA**, 13.6.1933, Sayı: 14560, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 37.45..1., **BCA**, 20.8.1933, Sayı: 14844, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.59..3., **BCA**, 14.9.1933, Sayı: 14947, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 39.64..6., **BCA**, 18.9.1933, Sayı: 15007, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 39.67..6.

⁵⁰¹ **BCA**, 19.3.1933, Sayı: 14032, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.18..15., **BCA**, 19.3.1933, Sayı: 14042, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.19..5.

⁵⁰² 1312 Sayılı Kanun Madde-12 ; “*Vatandaşlıktan ıskat edilenler memleket dâhilinde buldukları takdirde Türkiye haricine çıkarılırlar. Her ne suretle olursa olsun vatandaşlık sıfatı sakit olmuş bulunup da turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmevnenlerin turist sıfatı ile yılda en çok dört ay kalabilmek üzere Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilebilir. Bunların malları Hükümetçe tasfiye olunur.*” **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.331.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.9.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.233.

⁵⁰³ **BCA**, 23.5.1933, Sayı: 14452, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 36.39..14.

Balkan Antantı'nın imzalandığı 1934 yılında, 1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesi, önceki yıllarda olduğu gibi, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde 1041 sayılı Kanunun birinci maddesinden sonra, en fazla başvurulan ikinci madde olmaya devam etmiştir. 14 kararname ile işlem yapılan yıl içinde 65 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Gerekçe olarak 53 kişi için resmi izin almadan tabiiyet değiştirmek (9A), 12 kişi için yabancı devlette askeri hizmet kabul etmek (9B) gösterilmiştir. 1910 yılında izin almadan tabiiyet değiştirdiği için 29 Ocak 1934 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan Nikandros Demirci ile başlayan resmi izin almadan tabiiyet değiştirenlerle ilgili işlemler, yılın geri kalan bölümünde sekiz kararname ile devam etmiştir. İstanbul kayıtlı Dimitri İstefenoviç, karısı ve oğlu, Şam doğumlu ve İstanbul kayıtlı Baytar Yüzbaşı Ahmet Hamdi ve eşi, Samsunlu Köseoğullarından Raşid, Samsun İnebolu kayıtlı Durmuş, İstanbul kayıtlı Fehime, Felibe doğumlu ve Çingene soyundan Galib vatandaşlıktan çıkarılanların bazılarıdır.⁵⁰⁴

1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesinin, yabancı devlet askeri hizmetini kabul etmek fıkrası (9B) gereği, beş kararname ile işlem yapılmıştır. 17 Şubat 1934 tarihli kararnamede, yabancı devlet askeri hizmetini kabul eden sekiz kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı, bu kişilerin konsolosluklara müracaat etmedikleri için aynı zamanda 1312 sayılı Kanun'un onuncu maddesi gereği de haklarında işlem yapıldığı belirtilmiştir. Bağdat doğumlu ve Konya nüfusuna kayıtlı bir piyade mülazımı (teğmen) olan Abdülvehap oğlu Abdülhamit, Irak ordusunda görev aldığı için, 17 Temmuz 1934 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Yabancı devlet ordusunda görev alan Mardin nüfusuna kayıtlı Mehmet Said 19 Eylül 1934 tarihinde, Samsun nüfusuna kayıtlı Köse oğullarından Raşid 12 Kasım 1934 tarihinde, Mardin nüfusuna kayıtlı Süleyman 29 Aralık 1934 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ **BCA**, 29.1.1934, Sayı: 872, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.5..7., **BCA**, 10.5.1934, Sayı: 5772, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.28..17., **BCA**, 13.5.1934, Sayı: 6112, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.30..11., **BCA**, 19.7.1934, Sayı: 10572, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.52..17., **BCA**, 13.8.1934, Sayı: 11472, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.57..7., **BCA**, 12.11.1934, Sayı: 15452, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 49.77..2., **BCA**, 2.12.1934, Sayı: 16272, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.81..3., **BCA**, 6.12.1934, Sayı: 16802, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.83..16., **BCA**, 6.12.1934, Sayı: 16842, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.83..20.

⁵⁰⁵ **BCA**, 17.2.1934, Sayı: 1582, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.8..18., **BCA**, 14.7.1934, Sayı: 10432, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.52..3., **BCA**, 19.9.1934, Sayı: 12892, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 48.64..9., **BCA**, 12.11.1934, Sayı: 15452, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 49.77..2., **BCA**, 29.12.1934, Sayı: 17802, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.88..16.

1312 sayılı Kanun'un onuncu maddesi, önceki bölümde belirtildiği gibi, yabancı devlette vazife alan ve yapılan tebligata rağmen terk etmeyenler (10A), askerlik hizmeti yapmamak için yurtdışına kaçanlar (10B) ve konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmayanlar (10C) şeklinde üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. Önceki yıllarda bu madde gereği fazla işlem yapılmazken, 1934 yılından itibaren, özellikle konsolosluklara kayıt yaptırmayanlar açısından, önemli bir vatandaşlıktan çıkarma maddesi olarak kullanılmaya başlamıştır. 1934 yılında üç kararname ile 48 kişi konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmama nedeniyle onuncu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu madde gereği ilk çıkarma işlemi 13 Mayıs 1934 tarihinde bir kişi hakkında uygulanmıştır. Aynı zamanda diğer kanun ve maddelere göre işlem yapılan 13 Ağustos 1934 tarihli kararname ile üç kişi, 10 Aralık 1934 tarihli kararname ile 44 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵⁰⁶

1934 yılında 1312 sayılı Kanun'un yedinci maddesi gereği üç kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Alman tabiiyetine geçmek isteyen İstanbul nüfusuna Brislav Konsolosluğu üzerinden kayıtlı Samuel oğlu Hanri Markos'a 10 Şubat 1934 tarihinde, Avusturya tabiiyetine geçmek isteyen İstanbul nüfusuna Viyana Konsolosluğu üzerinden kayıtlı Hayim oğlu Yasef Hayim'e 18 Mart 1934 tarihinde izin verilmiştir. Irak nüfusuna geçmek isteyen İzmir nüfusuna kayıtlı ve Basra doğumlu Avukat Fazıl Bey'e 9 Haziran 1934 tarihinde izin verilmiş olup, bu şahıs 1944-1945 yıllarında Irak'ta Türk Elçiliği Hukuk Müşavirliği görevini yürütmüştür.⁵⁰⁷

1934 yılında, 1312 sayılı Kanun gereği toplam 116 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanların vatandaşlıktan çıkarılma işleminin, 1934 yılından itibaren etkin şekilde kullanılmaya başladığı dikkat çekmiştir. Kanunun bu maddesi, beş yıl süre ile Konsolosluklara kayıt yaptırmayanların vatandaşlıktan çıkarılması hakkında, İcra Vekilleri Heyetine inisiyatif vermesi bakımından önemlidir. Bir diğer dikkat çeken husus ise Türk

⁵⁰⁶ **BCA**, 13.5.1934, Sayı: 6112, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.30..11., **BCA**, 13.8.1934, Sayı: 11472, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.57..7., **BCA**, 10.12.1934, Sayı: 17022, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.84..18.

⁵⁰⁷ **BCA**, 10.2.1934, Sayı: 1172, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.6..17., **BCA**, 18.3.1934, Sayı: 2942, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 43.14..18., **BCA**, 9.6.1934, Sayı: 8182, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 45.40..18., Avukat Fazıl Bey hakkındaki karar 2 Haziran 1948 tarihinde iptal edilerek yeniden vatandaşlığa kabul edilecektir. **BCA**, 2.6.1948, Sayı: 3/7552, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.38..4.

vatandaşlığından çıkarma ya da kabul işlemlerinde dikkat edilen en önemli kıstasın, milliyetten ziyade Türk vatandaşlığının benimsenmesi ve özümsemiş olmasıdır.

1935 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu gereği yapılan vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde, onuncu madde en fazla işlem yapılan madde olmuş, sekiz kararname ile 338 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Onuncu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümünün gerekçesi konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmamak (10C) olmuştur. Bu sebeple 16 Şubat 1935 tarihinde 103 kişi, 25 Mayıs 1935 tarihinde Arap Fellah soyundan bir kişi, 17 Haziran 1935 tarihinde 103 kişi, 19 Ağustos 1935 tarihinde bir kişi, 19 Eylül 1935 tarihinde 59 kişi ve 31 Aralık 1935 tarihinde 70 kişi olmak üzere toplam 337 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵⁰⁸ 1935 yılında onuncu maddenin, askerlik hizmeti yapmamak için yurtdışına kaçanlar (10B) fıkrası gereği bir kişi hakkında işlem yapılmıştır. Askerlik hizmetini yaparken kaçan ve yabancı devlet hizmetine giren, İzmir Bergama kayıtlı Çerkez Mehmet Arif Hikmet, 4 Şubat 1935 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵⁰⁹

1935 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun dokuzuncu maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde de önceki yıllara oranla bir artış olmuş, 22 kararname ile 95 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dokuzuncu maddenin kendi isteği ile yabancı devlet tabiiyetine girme nedeniyle 88 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış olup ilk işlem izinsiz tabiiyet değiştiren Konya nüfusuna kayıtlı Miftah Elbaki için 1 Ocak 1935 tarihinde yapılmıştır.⁵¹⁰ Yılın ilk yarısında, aralarında 40 kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlar arasında, Hopa nüfusuna kayıtlı Abdülkadir, Mütareke yıllarında sivil polis komiserliği yapmakta olan ve daha sonra İstanbul'dan kaçan Üsküdar kayıtlı Dr. Abdülvehhap, İstanbul kayıtlı Kalost Gülbenkyan, karısı ve çocukları, Kars nüfusuna kayıtlı Battal kızı Zekiye, Sarıyer kayıtlı, paşa oğlu Ahmet Dino gibi isimler yer almıştır.⁵¹¹

⁵⁰⁸ **BCA**, 16.2.1935, Sayı: 19882, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.10..5., **BCA**, 25.5.1935, Sayı: 2-2645, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 55.43..1., **BCA**, 17.6.1935, Sayı: 28172, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 56.51..13., **BCA**, 19.8.1935, Sayı: 2-3123, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.66..19., **BCA**, 19.9.1935, Sayı: 32542, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.73..10., **BCA**, 31.12.1935, Sayı: 38132, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 60.100..18.

⁵⁰⁹ **BCA**, 4.2.1935, Sayı: 19442, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.8..1.

⁵¹⁰ **BCA**, 1.1.1935, Sayı: 18162, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.1..13.

⁵¹¹ **BCA**, 3.2.1935, Sayı: 19482, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.8..5., **BCA**, 16.2.1935, Sayı: 19962, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.10..13., **BCA**, 31.3.1935, Sayı: 22392/ Fon Kodu: 30..18.1.2

1935 yılının ikinci yarısında, resmi izin almadan tabiiyet değiştiren 47 kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlar arasında Samsun nüfusuna kayıtlı Abbas oğlu Şükrü, Ergani nüfusuna kayıtlı Şevket, Hopa nüfusuna kayıtlı İbrahim oğlu Mustafa, Kıbrıs'a yerleşen ve ikazlara rağmen askerlik yapmayan, konsolosluklara kayıt yaptırmayan ve tabiiyet değiştiren Terzi Mustafa Ragıp, İzmir kayıtlı Şemsettin gibi isimler yer almıştır.⁵¹²

1935 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun dokuzuncu maddesi gereği, yabancı devlet ordusunda askeri hizmet kabul eden yedi kişi hakkında işlem yapılmıştır. Bunlar; Van Muradiye nüfusuna kayıtlı Kürt Yusuf oğlu İbrahim, Çorum nüfusuna kayıtlı Hacı Hüseyin oğlu Arif, Kars nüfusuna kayıtlı ve Paşa oğlu Kara Mehmet Ali, Mısır doğumlu Arap soyundan Ahmet Ceylani, Varna Konsolosluğu kütüğüne kayıtlı Hasan Tahsin, önceki yıllarda vatandaşlığa alınan Boşnak Hamza, Kafkasya'dan gelerek Bakırköy'e yerleşen Hüseyin'dir.⁵¹³

1935 yılından itibaren, 1312 sayılı Kanun'un vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili bir başka maddesi olan on birinci maddesi gereği de işlem yapılmaya başlanmıştır.⁵¹⁴Türk vatandaşlığına kabul edilen yabancıların Türkiye aleyhine davranışları ve askerlik mükellefiyetleri yerine getirmemeleri nedenleriyle yeniden vatandaşlıktan çıkarılmalarını öngören bu madde gereği 1935 yılında dört kişi hakkında işlem yapılmıştır. İlk olarak, Avusturya Macaristan tebaası iken

Yer No: 53.22..15., **BCA**, 25.4.1935, Sayı: 2-2401, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 53.30..17., **BCA**, 25.5.1935, Sayı: 2-2649, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 55.43..5., **BCA**, 17.6.1935, Sayı: 28072, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 56.51..3., **BCA**, 17.6.1935, Sayı: 2-2815, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 56.51..11.

⁵¹² **BCA**, 9.7.1935, Sayı: 29802, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 56.59..16., **BCA**, 5.8.1935, Sayı: 2-3083, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.64..19., **BCA**, 3.9.1935, Sayı: 2-3195, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.70..11., **BCA**, 17.9.1935, Sayı: 32502, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.73..6., **BCA**, 30.9.1935, Sayı: 32972, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.75..13., **BCA**, 25.12.1935, Sayı: 37642, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 60.98..10., **BCA**, 31.12.1935, Sayı: 38072, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 60.100..12.

⁵¹³ **BCA**, 3.2.1935, Sayı: 19472, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.8..4., **BCA**, 24.2.1935, Sayı: 20422, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 52.12..19., **BCA**, 19.3.1935, Sayı: 21762, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 52.19..13., **BCA**, 13.5.1935, Sayı: 2-2550, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 54.38..6., **BCA**, 9.7.1935, Sayı: 29782, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 56.59..14., **BCA**, 11.11.1935, Sayı: 34912, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 59.85..7., **BCA**, 4.12.1935, Sayı: 36532, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 60.92..19. Bu şahıslardan Hasan Tahsin ve Kafkasyalı Hüseyin hakkındaki karar sonraki yıllarda iptal edilecektir.

⁵¹⁴ 1312 Sayılı Kanun Madde-11; "Türk vatandaşlığına kabul edilmiş sabık ecnebilere Türkiye Cumhuriyetinin dâhili ve harici emniyetine mugayir harekete tasaddi edenler ile Askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri ifa etmeyenler, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Türk vatandaşlığından ıskat olunabilirler." **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.330-331.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.8.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.s.234.

vatandaşlığa alınan ve Ereğli'ye yerleştirilen Sadettin Holştayn 28 Mayıs 1935 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu şahıs hakkındaki karar, 1 Şubat 1937 tarihinde iptal edilmiştir.⁵¹⁵ On birinci madde gereği ikinci işlem 1929 yılında vatandaşlığa alınan ve İstanbul Fatih'e yerleştirilen Abdürreşit hakkındadır. Bu şahıs Hükümet aleyhine çalışmak gerekçesiyle 8 Ağustos 1935 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵¹⁶ 1928 yılında vatandaşlığa alınarak Niğde'ye yerleştirilen Kerküklü mülteci Abdullah oğlu Mehmet ise Hükümetin dış siyasetine aykırı çalışmak suçu nedeniyle 2 Eylül 1935 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵¹⁷ Son olarak Rus siyasi mülteci olarak 1930 yılında vatandaşlığa alınarak Balıkesir'e yerleştirilen Pavli oğlu Nikolaşilof (Turgut Enis) Türkiye Cumhuriyeti emniyeti aleyhine faaliyette bulunmak suçu nedeniyle 21 Kasım 1935 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵¹⁸ On birinci madde gereği vatandaşlıktan çıkarılanların, Türkiye aleyhine ne tür faaliyetlerde bulduklarına ilişkin açıklamaları içeren, kararname ekleri arşiv kayıtlarında bulunamamıştır.

1312 sayılı Kanun'un yedinci maddesi gereği 1935 yılında dört kişinin vatandaşlıktan çıkma isteği kabul edilmiştir. Avusturya tabiiyetine geçmek isteyen üç kişiden, Hanry Ligiye'ye 25 Mayıs 1935 tarihinde, General Mehmet Şükrü'den dul kalan Anna'ya 1 Ekim 1935 tarihinde, Viyana doğumlu Otto Goldsehleger'e 11 Kasım 1935 tarihinde izin verilmiştir. Yugoslav ahalisinden, Kırklareli Vize nüfusuna mülteci sıfatıyla kayıtlı olan Zeynel'e ise Yugoslav tabiiyetine geçmesi için 25 Aralık 1935 tarihinde izin verilmiştir.⁵¹⁹

6 Şubat 1935 tarihinde, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu gereği vatandaşlığa alınan iki kişi, Yugoslav tabiiyetinde ısrar ettikleri için yeniden

⁵¹⁵ **BCA**, 28.5.1935, Sayı: 2-2684, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 55.44..20., **BCA**, 1.2.1937, Sayı:59592, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 71.9..6.

⁵¹⁶ **BCA**, 8.8.1935, Sayı: 2-3130, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.67..6.

⁵¹⁷ **BCA**, 2.9.1935, Sayı: 2-3191, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.70..7.

⁵¹⁸ **BCA**, 21.11.1935, Sayı: 35702, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 59.88..16. Bu şahıs hakkındaki karar da 12 Şubat 1936 tarihinde iptal edilecektir. **BCA**, 12.2.1936, Sayı: 40262, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 62.11..11.

⁵¹⁹ **BCA**, 25.5.1935, Sayı: 2-2651, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 55.43..7., **BCA**, 1.10.1935, Sayı: 33062, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.76..2., **BCA**, 11.11.1935, Sayı: 34902, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 59.85..6., **BCA**, 25.12.1935, Sayı: 37652, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 60.98..11.

vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Rasim isimli şahıs ile karısının vatandaşlıktan çıkarılma işlemi 17 Haziran 1935 tarihinde gerçekleştirilmiştir.⁵²⁰

1935 yılında, 1312 sayılı Kanun gereği toplam 443 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış ve Atatürk döneminin bu Kanun gereği en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan yılı olmuştur. Konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanlar hakkında verilen kararlardaki artış, bu yılın önemli gelişmelerinden biri olmuştur.

1936 yılında da, bir önceki yıl olduğu gibi, 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi gereği, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanların vatandaşlıktan çıkarılması işlemlerin büyük bölümünü oluşturmuştur. 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun onuncu maddesi gereği, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayan 207 kişi, iki kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1934 yılından itibaren, önemli bir vatandaşlıktan çıkarma gerekçesi olan konsolosluklara kayıt yaptırmamak, 1936 yılında da önemini korumuştur. İlk kararname 6 Nisan 1936 tarihlidir ve bu kararname ile 47 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 160 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı ikinci kararname ise 28 Kasım 1936 tarihlidir.⁵²¹ 6 Nisan ve 28 Kasım 1936 tarihlerinde aynı zamanda 1041 sayılı Kanun ve 1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesi ile de işlem yapılmış olup, bu iki günde toplam 551 kişi ile 1936 yılı vatandaşlıktan çıkarılma işlemlerinin büyük bölümü tamamlanmıştır.

1936 yılında 1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesi gereği, kendi isteğiyle yabancı devlet tabiiyetine giren 53 kişi, on kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Yılın ilk altı ayında sekiz kararname ile 28 kişi hakkında işlem yapılmıştır. 13 Ocak 1936 tarihli ilk kararname, Uzunköprü nüfusuna kayıtlı Kamber hakkında olup, 17 Mart 1936 tarihli iki kararname, İstanbul nüfusuna kayıtlı Ali Nafiz ve Mardin nüfusuna kayıtlı Abdürrezzak Kermozade hakkındadır. 6 Nisan 1936 tarihinde ise kendi istekleri ile yabancı devlet tabiiyetine geçtikleri gerekçesi ile 21 kişi daha vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵²² 4 Haziran 1936 tarihinde aynı gerekçeyle

⁵²⁰ **BCA**, 17.6.1935, Sayı: 28192, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 56.51..15.

⁵²¹ **BCA**, 6.4.1936, Sayı: 43232, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 63.26..8., **BCA**, 28.11.1936, Sayı: 56552, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 70.92..12.

⁵²² **BCA**, 13.1.1936, Sayı: 38572, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 61.3..2., **BCA**, 17.3.1936, Sayı: 42362, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 63.21..20., **BCA**, 17.3.1936, Sayı: 42382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 63.22..2., **BCA**, 6.4.1936, Sayı: 43222, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 63.26..7.

vatandaşlıktan çıkarılan Bağdat doğumlu Erkan-ı Harp Binbaşılığında emekli Ahmet Fuat ile 20 Haziran 1936 tarihinde çıkarılan, Adapazarı nüfusuna kayıtlı Halil oğlu Ahmed Kâşif'in, aynı zamanda yabancı devlet askeri hizmetini de kabul ettikleri belirtilmiştir.⁵²³ İzmir'in işgali sırasında milli harekete muhalefet etmesi nedeniyle devlet hizmetinde kullanılmayan ve bu nedenle Bağdat'a giderek izin almadan yabancı devlet tabiiyet ve hizmetine giren Bağdat doğumlu ve Kadıköy nüfusuna kayıtlı Osmanlı Ordusu Erkan-ı Harp Binbaşısı Ahmet Oğlu Abdülhamid 4 Haziran 1936 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Haziran ayının son işlemi ise 20 Haziran 1936 tarihinde, Kırım doğumlu, Eskişehir nüfusuna kayıtlı Seyit Nebi hakkında yapılmıştır.⁵²⁴

1936 yılının ikinci altı ayında, iki kararname ile 25 kişi yabancı devlet tabiiyetine geçtikleri gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 17 Kasım tarihli ilk kararnamede, Bağdat doğumlu Emekli Yüzbaşı Halil Zeki hakkında, 28 Kasım 1936 tarihli ikinci kararname ise tabiiyet değiştiren 24 kişi hakkında karar verilmiştir.⁵²⁵

1936 yılında 1312 sayılı Kanun'un yedinci maddesi esaslarına uygun olarak üç kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Hollanda'da halı ticareti yapan Eminönü nüfusuna kayıtlı İlya Perez'in bu ülke tabiiyetine geçmesine 15 Nisan 1936 tarihinde, Beyrut doğumlu ve Peru Hükümeti'nin Beyrut Fahri Konsolosu olan Elias İ. Kahla'nın İngiltere tabiiyetine geçmesine 4 Mayıs 1936 tarihinde izin verilmiştir. 30 yıldır yurt dışında olan Musevi Hirsch Zelman'ın yabancı devlet tabiiyetine geçmesine ise 28 Kasım 1936 tarihinde izin verilmiştir.⁵²⁶

Türk vatandaşlığına kabul edilen yabancılardan Türkiye Cumhuriyetinin dâhili ve harici emniyetine karşı harekette bulunanlar ile askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri yerine getirmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören 1312 sayılı Kanun'un on birinci maddesi gereği 1935 yılından

⁵²³ **BCA**, 4.6.1936, Sayı: 47502, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 65.47..14., **BCA**, 20.6.1936, Sayı: 48852, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 66.54..9.

⁵²⁴ **BCA**, 13.6.1936, Sayı: 48122, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 65.50..16., **BCA**, 20.6.1936, Sayı: 48872, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 66.54..11.

⁵²⁵ **BCA**, 17.11.1936, Sayı: 55862, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 69.89..3., **BCA**, 28.11.1936, Sayı: 56512, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 70.92..8.

⁵²⁶ **BCA**, 15.4.1936, Sayı: 43862, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 63.29..11., **BCA**, 4.5.1936, Sayı: 44932, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 64.34..18., **BCA**, 28.11.1936, Sayı: 56532, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 70.92..10.

itibaren başlayan işlemlere 1936 yılında da devam edilmiştir. 13 Ocak 1936 tarihinde bu madde gereği, aslen Bulgaristan'ın Aydos ahalisinden olan ve önceki yıllarda vatandaşlığa alınan ve Üsküdar nüfusuna kayıt edilen Salih oğlu Hafız Ömer isimli şahıs vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Gerekçe olarak bu şahısın Bulgaristan'a giderek burada yüz ellilikler ile beraber çalıştığı, orada bulunan Türk soyundan olanların iftira ve baskı gibi muamelelere uğramalarına sebebiyet verdiği, Sofya'da çıkan Dostluk gazetesinde, Türkiye Cumhuriyeti yönetimi aleyhine yayınlarda bulunduğu, şapka ve Latin harfleri ile ilgili yanlış ifadelerde bulunduğu belirtilmiştir. Bulgar tabiiyetine geçtiği için aynı zamanda dokuzuncu madde gereği de vatandaşlıktan çıkarılan bu şahıs hakkındaki karar 28 Aralık 1936 tarihinde iptal edilmiştir. İptal gerekçesi olarak, bu şahısın Bulgaristan'da bulunan Türk camiasına maddi ve manevi yardımlarda bulunduğu, dürüst bir adam olduğu, hakkındaki yanlış bilgilerin ona garazı bulunanlar tarafından uydurulduğu belirtilmiştir.⁵²⁷

Bir önceki yıl vatandaşlığa alınan bir kişi 1936 yılında tekrar vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 3 Haziran 1935 tarihinde 27002 sayılı kararname ile vatandaşlığa alınan 666 kişi arasında yer alan Mehmet oğlu Hakkı Yugoslav tabiiyetinde ısrar etmesi üzerine 2 Ocak 1936 tarihinde yeniden vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵²⁸

1936 yılında, 1312 sayılı Kanun gereği toplam 265 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İcra Vekilleri Heyeti'ne vatandaşlıktan çıkarma işlemi için takdir hakkı tanıyan, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmamak, 1936 yılında en önemli gerekçe olmuştur.

1937 yılında 1041 sayılı Kanunun ardından en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi 1312 sayılı Kanun'un onuncu maddesi gereğince yapılmıştır. Kanunun onuncu maddesinin beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmamak hükmü gereği (10C) iki kararname ile 151 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Önceki iki yıl 337 ve 207 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı bu hüküm gereği yapılan işlemlerde de, diğerlerinde olduğu gibi, bir düşünüş söz konusu olmuştur. İlk işlem 20 Ağustos 1937 tarihinde 150 kişi hakkında yapılmıştır.⁵²⁹ 1041 sayılı Kanun gereği yapılan işlemin

⁵²⁷ **BCA**, 13.1.1936, Sayı: 38592, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 61.3..4., **BCA**, 28.12.1936, Sayı: 57562, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 70.97..13.

⁵²⁸ **BCA**, 2.1.1936, Sayı: 37962, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 60.100..1.

⁵²⁹ **BCA**, 20.8.1937, Sayı: 72502, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.72..20.

de 20 Ağustos 1937 tarihli olması dikkate çekmiştir. Onuncu madde gereği ikinci işlem 1 Aralık 1937 tarihlidir ve Boşnak soyundan olduğu belirtilen Ömer oğlu İsmail Tefvik (Tefvik Süleymanoviç), beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmama nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵³⁰

1937 yılında, 1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılanlar hakkında düzenlenen kararnamelerin tamamında, izin almadan yabancı devlet tabiiyetine girmek (9A) gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu suç nedeniyle 15 kararname ile 74 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Mayıs ayında imzalanan iki kararnameden ilkinde, Arap soyundan oldukları belirtilen, Emekli Yüzbaşı Said oğlu Emin ile Emekli Teğmen Abdullah Bahri oğlu Abdulhamit'in, Irak tabiiyetine geçmeleri nedeniyle vatandaşlıktan çıkarıldıkları belirtilmiştir. Bu iki kişinin aynı zamanda yabancı devletin askeri hizmetini kabul ettikleri de eklenmiştir. İkinci kararnameyle çıkarılan Mardin nüfusuna kayıtlı Mehmet Said oğlu Mehmet Beşir'in Suriye tabiiyetine geçtiği, aynı zamanda Fransız İstihbaratı için çalıştığı için, hakkında onuncu madde gereği de işlem yapıldığı belirtilmiştir.⁵³¹

1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesi gereği Haziran ve Temmuz aylarında birer kararname ile işlem yapılmıştır. İlk kararnameyle, Rize nüfusuna kayıtlı Ahmet oğlu Hasan vatandaşlıktan çıkarılırken, ikinci kararname ile Irak tabiiyetine geçen Bağdat doğumlu ve Seyhan vilayeti kayıtlı Çelebi oğlu Yasin vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵³² 1937 yılı vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümünün yapıldığı Ağustos ayında ise dört kararname ile 61 kişi, izin almadan tabiiyet değiştirdikleri için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵³³ Üçüncü kararname ile çıkarılan 58 kişinin işlemi, 1041 sayılı Kanun ve 1312 sayılı Kanun'un onuncu maddesi gereği de fazla sayıda işlem yapılan 20 Ağustos 1937 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

⁵³⁰ **BCA**, 1.12.1937, Sayı: 77602 Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 80.98..8.

⁵³¹ **BCA**, 25.5.1937, Sayı: 66892, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 75.45..1., **BCA**, 27.5.1937, Sayı: 67072, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 75.45..19.

⁵³² **BCA**, 23.6.1937, Sayı: 69852, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 76.59..16., **BCA**, 19.7.1937, Sayı: 71262, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 77.66..17.

⁵³³ **BCA**, 16.8.1937, Sayı: 72582, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.73..8., **BCA**, 16.8.1937, Sayı: 72652, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.73..15., **BCA**, 20.8.1937, Sayı: 72482, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.72..18., **BCA**, 21.8.1937, Sayı: 72382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.72..8.

1937 yılının geri kalan bölümünde yedi kararname ile sekiz kişi, izinsiz olarak yabancı devlet tabiiyetine girdikleri için vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 15 Eylül 1937 tarihli dört kararnamenin ilkinde, Irak tabiiyetine geçen, Arap soyundan olduğu belirtilen Emekli Binbaşı oğlu Abbas Hilmi Çizmeci, ikincide Avusturya vatandaşlığına geçen Kandıra kayıtlı Mustafa, üçüncüde Pazar doğumlu Osman, dördüncüde ise Ceyhan nüfusuna kayıtlı Bostan vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵³⁴20 Eylül 1937 tarihli kararname ile Kerküklü Hızır oğlu Zennun ile karısı Sabiha vatandaşlıktan çıkarılırken, 2 Kasım 1937 tarihli kararname ile Arap soyundan olduğu belirtilen Mardinli Abdurrahman oğlu Suphi, 23 Aralık 1937 tarihli kararname ile Türk soyundan olduğu belirtilen Kırım doğumlu Bekir oğlu Ethem vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵³⁵

1937 yılında iki kişinin vatandaşlıktan çıkma isteği kabul edilmiştir. Irak tabiiyetine geçmek isteyen Abdülhafız oğlu Mehmet Celalettin Kırdar'a, 9 Haziran 1937 tarihinde izin verilmiştir. Bu şahıs 3 Kasım 1949 tarihinde yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵³⁶ İkinci olarak İran tabiiyetine geçmek isteyen İstanbul Aksaray kayıtlı, Azamet oğlu Aytek'e 23 Haziran 1937 tarihli kararname ile izin verilmiştir.⁵³⁷

1937 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 227 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanlar ve resmi izin almadan yabancı bir ülkenin tabiiyetine geçenler vatandaşlıktan çıkarılmanın iki ana sebebi olmuştur.

Başvekil Celal Bayar başkanlığında işlemlerin yapıldığı, Atatürk döneminin son yılı olan 1938 yılında da konsolosluklara kayıt yaptırmamak en önemli vatandaşlıktan çıkarma aracı olmaya devam etmiştir. 1938 yılında, 1312 sayılı Kanun'un onuncu maddesi gereği konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayan

⁵³⁴ **BCA**, 15.9.1937, Sayı: 73822, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.79..11., **BCA**, 15.9.1937, Sayı: 73832, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.79..12., **BCA**, 15.9.1937, Sayı: 73872, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.79..16., **BCA**, 15.9.1937, Sayı: 73912, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.79..20.

⁵³⁵ **BCA**, 20.9.1937, Sayı: 74262, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 79.81..15., **BCA**, 2.11.1937, Sayı: 75902, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 79.89..18., **BCA**, 23.12.1937, Sayı: 78872, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 81.104..15.

⁵³⁶ **BCA**, 9.6.1937, Sayı: 68022, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 75.50..14., **BCA**, 3.11.1949, Sayı: 3/10095, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 120.79..16.

⁵³⁷ **BCA**, 23.6.1937, Sayı: 69862, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 76.59..17.

(10C) 107 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵³⁸ Ayrıca, onuncu madde gereği 19 Eylül 1935 tarihinde vatandaşlıktan yanlılıkla çıkarılan Baruh Babani “Levi” isimli şahıs yerine, onun pasaportu ile sahtekârlıkla yurtdışına çıkan Mordohay isimli şahıs 30 Mayıs 1938 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵³⁹ Aynı kanunun dokuzuncu maddesi gereği beş kararname ile işlem yapılmış ve resmi izin almadan tabiiyet değiştiren 71 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁵⁴⁰ 1312 sayılı Kanun’un bir diğer maddesi olan yedinci madde gereği, 1938 yılında bir kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. İstanbul doğumlu olan ve Mısır’da yaşayan Hasan Basri kızı Bahşayış’ın Mısır tabiiyetine geçmesine 18 Mart 1938 tarihinde izin verilmiştir.⁵⁴¹

1938 yılında, 1312 sayılı Kanun’un on birinci maddesi gereği sekiz kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı, 6 Eylül 1938 tarihli kararname daha sonra sık sık gündeme gelmiş ve vatandaşlıktan çıkarılanlardan altısı hakkında verilen karar çeşitli tarihlerde iptal edilmiştir. Türk vatandaşlığına kabul edilen yabancılardan, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyeti aleyhine hareket eden ve askerlik mükellefiyetini yerine getirmeyenlerin yeniden vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören on birinci madde, 6 Eylül 1938 tarihinde sekiz kişi hakkında kullanılmıştır. Kararnamede, Alihan Kandemir, Halil Gürgören, Şimendüfer işlerinde şef Mirali, Safer Kuli, Mehmet Tugay, Türkistan (Buhara) eski Reisicumhuru Osman Hocoğlu, Kazım oğlu Abbas ve Osman Kupa’nın, bir yabancı devlet nam ve hesabına, dost bir devlet aleyhine propaganda ve ihtilal teşkilatı kurmak suçu işlediği belirtilmiştir.⁵⁴²

1938 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği 188 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dokuz aylık dönemi kapsayan Atatürk döneminin son yılının en tartışmalı kararı, 1312 sayılı Kanunun on birinci maddesi gereği sekiz kişinin vatandaşlıktan çıkarılması olmuş, sonraki yıllarda bu karar sıklıkla gündeme

⁵³⁸ **BCA**, 7.4.1938, Sayı: 84902 Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.27..11., **BCA**, 7.7.1938, Sayı: 92032, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.63..2.

⁵³⁹ **BCA**, 30.5.1938, Sayı: 89172, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 83.48..17.

⁵⁴⁰ **BCA**, 16.2.1938, Sayı: 81682, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.11..9., **BCA**, 18.3.1938, Sayı: 82942, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.17..15., **BCA**, 7.4.1938, Sayı: 84892, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.27..10., **BCA** 7.7.1938, Sayı: 91932, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.62..12., **BCA**, 20.9.1938 Sayı: 96442, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.85..3.

⁵⁴¹ **BCA**, 18.3.1938, Sayı: 83002 Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.18..1.

⁵⁴² **BCA**, 6.9.1938, Sayı: 95362, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.79..15.

gelmiş ve vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümü yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.

Atatürk döneminde, 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayılı “*Türk Vatandaşlığı Kanunu*” gereği 1500 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. En fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi onuncu maddenin, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanların vatandaşlıktan çıkarılabileceği hükmü gereği yapılmış ve bu sebeple 851 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Onuncu maddenin, yabancı devletin hizmetini kabul edenler ile ilgili hükmü gereği yedi kişi, askerlik hizmeti yapmamak için yurt dışına kaçanlarla ilgili hükmü gereği iki kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1312 sayılı Kanun gereği ikinci olarak en fazla işlem dokuzuncu maddenin resmi izin almadan başka devletin tabiiyetine geçenlerle ilgili hükmü gereği gerçekleştirilmiş ve bu sebeple 522 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dokuzuncu maddenin yabancı devlet ordusunda askeri görev alanlarla ilgili hükmü ise 44 kişi için uygulanmıştır.

Atatürk döneminde 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi gereği 57 kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiş, Türk vatandaşlığına kabul edilen yabancılardan, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyetine karşı harekete teşebbüs eden 13 kişi on birinci madde gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Önceki yıllarda 1312 sayılı Kanun gereği vatandaşlığa kabul edilen dört kişinin bu kararları çeşitli sebeplerle iptal edilmiş ve vatandaşlıktan çıkarılmışlardır. Bu şahıslar için kararnelerde vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili maddelere atıf yapılmamış olup, vatandaşlığa kabul kararneleri iptal edilmiştir.

II.6.3. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri

1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun 23 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilmesine rağmen 1928 yılı vatandaşlığa kabul işlemlerinde Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi kullanılmaya devam etmiş, 1312 sayılı Kanun vatandaşlığa kabul işlemlerinde 1929 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Önceki yıllarda yüzlü rakamlarla ifade edilen vatandaşlığa alınanların miktarı, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun devreye girdiği 1929 yılından itibaren on binlerle ifade edilmeye başlanmıştır. 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun müktesep

vatandaşlık ile ilgili hususları içeren beşinci maddesi⁵⁴³ ve fevkalade verilecek vatandaşlık hususlarını içeren altıncı maddesi⁵⁴⁴ 1929 yılı ve sonrası dönemde vatandaşlığa kabul işlemlerinde sıklıkla kullanılmıştır.

1929 yılında en fazla vatandaşlığa kabul işlemi, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun, fevkalade verilecek vatandaşlık hususlarını içeren altıncı maddesi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yabancıların vatandaşlığa kabul edilebilmesi için gerekli olan, Türkiye'de beş yıl oturma şartına, uygun görülen yabancılar bakımından istisna getiren ve bu şahısların vatandaşlığa alınması için İcra Vekilleri Heyeti'ne yetki veren altıncı madde doğrultusunda, 56 kararname ile işlem yapılmıştır.

1929 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin büyük bölümünü Müslümanlar teşkil etmiştir. Kararnamelerin bir kısmında alınan Müslümanlar sayı olarak belirtilmiştir.⁵⁴⁵ Bu şekilde 32 kararname ile 4041 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁵⁴⁶ Bazı kararnamelerde ise yer belirtilerek, bu bölgelerden göç ve iltica eden Müslümanların vatandaşlığa kabul edildiği bildirilmiştir.⁵⁴⁷ Kararnamelerde yoğunluklu olarak, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Sırbistan'dan gelen, daha az sayıda ise Kafkasya, Rusya, Irak

⁵⁴³ 1312 sayılı Kanun Madde -5 ; "Türkiye'de alettevali beş sene ikamet eden ve memleketi kanununa göre reşit olan bir ecnebi Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilir. Küçükler babalarına veya dul analarına tebaan Türk vatandaşı olurlar." **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.329.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.7.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.231.

⁵⁴⁴ 1312 sayılı Kanun Madde -6 ; "Yukarıki maddede (beşinci madde) yazılı ikamet şartını ifa etmemiş olan ecnebiler, istisnai müsaadeye layık görüldükleri takdirde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile fevkalade olarak vatandaşlığa kabul edilebilirler." **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.329.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.7.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.231.

⁵⁴⁵ " Memleketimize hicret ederek Türkiye vatandaşlığına alınmasını isteyen ve yapılan tahkikatta kütüğe geçirilmesinin münasip bulunduğu anlaşılan 5 Müslim şahsın vatandaşlık kanununun altıncı maddesi mucibince....." **BCA**, 27.3.1929, Sayı: 7822, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 2.19..10.

⁵⁴⁶ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1929, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 2.19..10., Yer No: 2.19..11., Yer No: 2.19..12., Yer No: 2.19..13., Yer No: 2.19..14., Yer No: 2.19..17., Yer No: 3.26..10., Yer No: 3.26..19., Yer No: 4.34..6., Yer No: 4.35..4., Yer No: 4.36..10., Yer No: 4.40..11., Yer No: 4.40..12., Yer No: 4.40..20., Yer No: 5.41..17., Yer No: 5.41..18., Yer No: 5.42..8., Yer No: 5.43..15., Yer No: 5.48..9., Yer No: 5.49..14., Yer No: 6.53..17., Yer No: 6.53..19., Yer No: 6.54..6., Yer No: 6.54..20., Yer No: 6.55..3., Yer No: 6.56..11., Yer No: 6.58..12., Yer No: 6.59..17., Yer No: 6.60..6., Yer No: 7.61..5., Yer No: 7.62..1., Yer No: 7.63..9.

⁵⁴⁷ " Bulgaristan ve Yugoslavya Müslümanlarından olup hicret ve iltica yoluyla memleketimize gelmiş olan..." **BCA**, 8.5.1929, Sayı: 8022, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 3.29..10.

ve Yunanistan'dan gelen Müslümanlar vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bu şekilde, 17 kararname ile 1827 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁴⁸

1929 yılında, vatandaşlığa alınma kararlarının bir kısmında sadece sayı olarak belirtilmiş olup, ekler bölümü incelendiğinde din hanesi bulunmadığı, asli tabiiyet hanesinde ise genelde yukarıda belirtilen ülkelerin yer aldığı görülmüştür. Bu şekilde dört kararname ile 3973 kişi vatandaşlığa alınmıştır. 16 Eylül 1929 tarihli kararname, 3075 kişi ile 1929 yılında en fazla kişinin vatandaşlığa alındığı kararname olmuştur.⁵⁴⁹

1929 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilen bir diğer kişi ise Gülhane Hastanesi Baştabibi Franz Burchard George Deycke olmuştur. Alman uyruklu Gayrimüslim olan bu şahıs 27 Nisan 1929 tarihinde vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁵⁰

1929 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun altıncı maddesi gereği, toplam olarak 9842 kişi vatandaşlığa alınmıştır. Bunların büyük bölümü Müslüman olup, genel olarak Balkanlar ve diğer çevre ülkelerden göç ve iltica yolu ile Türkiye'ye gelenlerden oluşmuş ve "*istisnai müsaadeyle layık görüldükleri*" için vatandaşlığa kabul edilmiştir.

1929 yılında, Türkiye'de beş yıl süre ile ikamet etme şartını tamamlayan 108 kişi, 1312 sayılı Kanun'un beşinci maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir. Yedi kararname ile alınan toplam 103 kişinin Müslüman olduğu belirtilmiştir.⁵⁵¹ İki kararname ile alınan dört kişinin ise Gayrimüslim olduğu belirtilmiştir.⁵⁵² Ayrıca 12

⁵⁴⁸ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1929, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 3.29..6., Yer No: 3.29..10., Yer No: 3.29..13., Yer No: 3.29..14., Yer No: 3.29..16., Yer No: 3.30..14., Yer No: 3.30..15., Yer No: 4.31..5., Yer No: 4.31..6., Yer No: 4.31..7., Yer No: 4.31..8., Yer No: 4.31..9., Yer No: 4.32..9., Yer No: 4.35..3., Yer No: 5.50..11., Yer No: 6.52..11., Yer No: 6.56..3.,

⁵⁴⁹ **BCA**, 6.2.1929, Sayı: 7659, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 2.15..9., **BCA**, 8.5.1929, Sayı: 8023, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 3.29..11., **BCA**, 16.9.1929, Sayı: 8388, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 5.47..14., **BCA**, 9.10.1929, Sayı: 8430, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 5.49..16.

⁵⁵⁰ **BCA**, 27.4.1929, Sayı: 7924, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 3.24..12.

⁵⁵¹ **BCA**, 16.1.1929, Sayı: 7576, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.13..6., **BCA**, 27.3.1929, Sayı: 7828, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 2.19..16., **BCA**, 19.6.1929, Sayı: 8175, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 4.37..2., **BCA**, 16.9.1929, Sayı: 8369, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 5.46..16., **BCA**, 6.11.1929, Sayı: 8525, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 6.54..9., **BCA**, 18.12.1929, Sayı: 8680, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 7.62..4., **BCA**, 18.12.1929, Sayı: 8681, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 7.62..5.

⁵⁵² **BCA**, 2.2.1929, Sayı: 7617, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.14..6., **BCA**, 27.3.1929, Sayı: 7821, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 2.19..9.

Haziran 1929 tarihli kararname ile Rabia Hamdiye isimli şahıs vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁵³

1929 yılında, vatandaşlığa kabul işlemlerinin tamamı 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu esasları doğrultusunda gerçekleştirilmiş ve toplam 9950 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Cumhuriyet kanunlarının vatandaşlığa kabul işlemlerinde de etkin olarak kullanılmaya başladığı 1929 yılında, özellikle Türkiye'ye Balkanlar ve diğer çevre ülkelerden göç ve iltica yolu ile gelen Müslümanların vatandaşlığa kabul edilmesi ile Türk vatandaşlığa alınanların sayısında hızlı bir yükselişin olduğu görülmüştür. Bunun yanında, Türk vatandaşlığına geçmek isteyen Gayrimüslimler de ayırım gözetmeksizin vatandaşlığa kabul edilmiştir.

1930 yılında vatandaşlığa kabul işlemlerinde önemli oranda bir artış göze çarpmaktadır. 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun kabul edilmesi sonrasında, bir önceki yıl özellikle göç ve iltica yoluyla Türkiye'ye gelen ve vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısındaki artış, 1930 yılında katlanarak devam etmiştir. 1930 yılında, bir önceki yılda olduğu gibi, ağırlıklı olarak 1312 sayılı Kanun'un altıncı maddesi gereği, beş yıl Türkiye'de oturma şartı aranmadan, istisnai olarak vatandaşlığa kabul işlemi yapılmış olup, bunun yanında Türkiye'de beş yıl oturma şartını tamamlayan ve vatandaşlık isteyenler için beşinci madde gereği de vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır.

1930 yılında 93 kararname ile 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. Kararnamelerin bir bölümünde “.. *Müslim şahsın*”, “...*İslam şahsın*” ve “*göç ve iltica yoluyla gelen ... Müslüman şahsın*” gibi ifadeler bulunmakta olup, bu şekilde 32 kararname ile 4413 Müslüman şahıs vatandaşlığa kabul edilmiştir. Kararname ekleri incelendiğinde, bu şahısları genellikle Balkanlar ve diğer çevre bölgelerden göç ve iltica yoluyla gelenlerin oluşturduğu görülür.⁵⁵⁴ Bir kararnamede ise Türkiye'ye iltica eden 22 Müslüman ve

⁵⁵³ **BCA**, 12.6.1929, Sayı: 8120, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 4.34..7.

⁵⁵⁴ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1930, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.1..5., Yer No: 8.1..19., Yer No: 8.1..20., Yer No: 8.7..3., Yer No: 8.7..12., Yer No: 8.10..8., Yer No: 9.13..13., Yer No: 9.13..18., Yer No: 9.18..1., Yer No: 9.20..11., Yer No: 9.20..12., Yer No: 9.20..13., Yer No: 9.20..14., Yer No: 9.20..15., Yer No: 9.20..16., Yer No: 9.20..17., Yer No: 9.20..18., Yer No: 9.20..19., Yer No: 10.30..14., Yer No: 11.31..17., Yer No:

bir Katolik olmak üzere toplam 23 kişinin vatandaşlığa alındığı, Katolik şahsın diğer 22 kişiden birinin karısı olduğu belirtilmiştir.⁵⁵⁵

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi doğrultusunda işlem yapılan bir kısım kararnamede ise göç ve iltica yolu ile gelen Müslümanların, hangi ülkelerden geldikleri belirtilmiştir. Ağırlıklı olarak Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya'dan gelenler hakkında işlem yapılmış olup, bunun yanında Arnavutluk, Yunanistan, İtalya, Rusya ve Suriye'den gelen ve vatandaşlığa alınan Müslüman şahıslar da olmuştur. Bu şekilde 49 kararname ile 10218 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁵⁵⁶

1930 yılında beş kararnamede, mensup olunan din belirtilmeden göç ve iltica yoluyla gelen toplam 476 kişinin 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa alındığı belirtilmiştir.⁵⁵⁷ Bunun yanında altıncı madde gereği münferit vatandaşlığa kabul işlemleri de yapılmıştır. Bunlardan ilkinde 2 Nisan 1930 tarihli kararname ile Beyaz Rus mültecilerinden mühdetiye (ihtida eden, başka dinden çıkıp İslamiyet'i seçen bayan kişi) Neyire Fikret isimli şahıs vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁵⁸ İkinci olarak, 26 Nisan 1930 tarihli kararname ile İskece'nin Koca Mahmutlu köyünden Kadir oğlu Hüseyin vatandaşlığa alınmıştır. Bu şahıs, köyünde kendilerinden başka Türk kalmadığını, birçok zulüm ve zorlamaya maruz bulunduğunu belirtmiştir.⁵⁵⁹ Üçüncü kararname Rus tabiiyetinde olan ve annesi bir Türk vatandaş ile evlenen Hayim Yasef isimli şahıs ile ilgilidir. 1914 yılında annesi

11.40..17., Yer No: 12.50..14., Yer No: 13.54..9., Yer No: 13.57..6., Yer No: 13.57..7., Yer No: 13.57..8., Yer No: 13.57..11., Yer No: 13.57..12., Yer No: 13.59..4., Yer No: 14.64..9., Yer No: 16.84..4., Yer No: 16.85..15.,

⁵⁵⁵ **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 10004, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.64..8.

⁵⁵⁶ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1930, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.9..17., Yer No: 9.14..17., Yer No: 9.14..18., Yer No: 9.14..19., Yer No: 9.19..13., Yer No: 10.23..3., Yer No: 10.28..6., Yer No: 10.28..7., Yer No: 11.33..10., Yer No: 11.33..15., Yer No: 11.33..16., Yer No: 11.33..17., Yer No: 11.35..11., Yer No: 12.45..3., Yer No: 12.45..4., Yer No: 12.45..5., Yer No: 12.45..6., Yer No: 12.45..7., Yer No: 12.45..8., Yer No: 12.45..9., Yer No: 12.46..11., Yer No: 12.46..18., Yer No: 13.53..14., Yer No: 13.54..2., Yer No: 13.54..3., Yer No: 13.55..14., Yer No: 13.55..15., Yer No: 14.63..4., Yer No: 14.63..5., Yer No: 14.63..6., Yer No: 14.63..7., Yer No: 14.63..8., Yer No: 14.63..9., Yer No: 14.63..10., Yer No: 14.63..11., Yer No: 14.63..12., Yer No: 14.63..13., Yer No: 14.63..14., Yer No: 14.63..15., Yer No: 15.74..7., Yer No: 15.74..11., Yer No: 15.74..12., Yer No: 15.74..13., Yer No: 15.79..3., Yer No: 15.79..4., Yer No: 16.85..16., Yer No: 16.85..17., Yer No: 16.85..20., Yer No: 16.86..18.

⁵⁵⁷ **BCA**, 15.1.1930, Sayı: 8769, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.3..2., **BCA**, 29.1.1930, Sayı: 8816, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.5..9., **BCA**, 3.9.1930, Sayı: 9864, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.57..9., **BCA**, 3.9.1930, Sayı: 9865, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.57..10., **BCA**, 17.11.1930, Sayı: 10200, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 15.74..4.

⁵⁵⁸ **BCA**, 2.4.1930, Sayı: 9057, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 9.17..7.

⁵⁵⁹ **BCA**, 26.4.1930, Sayı: 9152, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 10.22..1.

ile İstanbul'a gelen, o dönemde reşit olmadığı için vatandaşlığa alınmayan bu şahıs, daha sonra tahsili için Paris'e gitmiş, reşit olduktan sonra başvurusu değerlendirilerek vatandaşlığa kabul edilmesine karar verilmiştir.⁵⁶⁰ Dördüncü kararnamede, Türk vatandaşlığına önceden kabul edilen Sultan isimli şahısın karısı, Beyaz Rus olan Anna isimli şahıs vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁶¹ Beşinci kararname Türk vatandaşlığına alınması münasip görülen Musevi soyundan Alber Arditi kızı İnyes'in vatandaşlığa kabul edilmesi ile ilgilidir.⁵⁶² Son olarak altıncı kararname ile Adana'da bulunan Topçu Alayı'nın Saraçbaşı Aliş Bey'in kayınvalidesi Mesture Hanım vatandaşlığa alınmıştır. Batı Trakya Dimetoka ahalisinden olan bu şahıs, yaşlı olması ve kendine bakacak kimse bulunmaması gerekçeleri ile altıncı madde gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁶³

1930 yılında, netice olarak 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun altıncı maddesi gereği, toplam 15136 kişi vatandaşlığa alınmıştır. Bunların büyük bölümü Müslüman olup, genel olarak Balkanlar ve diğer çevre ülkelerden göç ve iltica yolu ile Türkiye'ye gelenlerdir. Bunun yanında Türk vatandaşlığına alınmak isteyen Gayrimüslimler de vatandaşlığa kabul edilmiştir.

1930 yılında, Türkiye'de beş yıl süre ile ikamet etme şartını tamamlayan 174 kişi, 1312 sayılı Kanun'un beşinci maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir. 12 kararnamede, vatandaşlığa kabul edilen 171 kişinin Müslüman olduğu belirtilmiştir.⁵⁶⁴ İki kararnamede vatandaşlığa kabul edilen üç kişinin Gayrimüslim olduğu, bunlardan 17 Kasım 1930 tarihli kararname ile alınan İtalyan tebaası ve İstanbul doğumlu Moiz oğlu İzak Naum Efendi'nin tanınmış ve ihtisas sahibi mimarlardan olduğu belirtilmiştir.⁵⁶⁵

1930 yılında, 1929 yılında olduğu gibi, vatandaşlığa kabul işlemlerinin tamamı 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu esasları doğrultusunda

⁵⁶⁰ **BCA**, 8.6.1930, Sayı: 9800, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.54..5.

⁵⁶¹ **BCA**, 10.8.1930, Sayı: 9828, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.55..13.

⁵⁶² **BCA**, 8.10.1930, Sayı: 10029, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 14.65..13.

⁵⁶³ **BCA**, 17.11.1930, Sayı: 10239, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 15.76..3.

⁵⁶⁴ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1930, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.10..15., Yer No: 10.23..18., Yer No: 12.45..12., Yer No: 12.46..19., Yer No: 13.53..11., Yer No: 14.67..5., Yer No: 15.74..5., Yer No: 15.74..6., Yer No: 15.76..4., Yer No: 16.85..14., Yer No: 16.85..18., Yer No: 16.85..19.

⁵⁶⁵ **BCA**, 29.1.1930, Sayı: 8820, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 8.5..13., **BCA**, 17.11.1930, Sayı: 10205, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 15.74..9.

gerçekleştirilmiş ve toplam 15310 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Her ne kadar 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi beş yıl süre ile Türkiye’de ikamet etme şartını yerine getirmeyen yabancıların “*istisnai müsaadeye layık görüldükleri takdirde*” vatandaşlığa alınmalarını öngörse de, vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümü bu madde doğrultusunda yapılmıştır. Ayrıca 1930 yılında ilk kez vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısı on beş binli rakamlara ulaşmıştır. Özellikle Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya’dan göç ve iltica edenlerin bu rakamlara ulaşmada önemli katkısı olmuştur.

1931 yılında, bir önceki yıl yaşanan artışın ve 1931 yılı vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin aksine, vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısında bir azalma olmuş ve on binli rakamların altına düşmüştür. 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği beş yıl Türkiye’de ikamet şartı aranmadan, İcra Vekilleri Heyeti’nin istisnai müsaadeye layık gördüğü şahıslar 1931 yılında da vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümünü oluşturmuştur.

1931 yılında 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği 48 kararname ile işlem yapılmıştır. Önceki yıllarda olduğu gibi, kararnamelerin bir kısmında belirtilen sayıda Müslüman şahısın, göç ve iltica yolu ile geldikleri, yapılan tahkikatta vatandaşlığa alınmalarına mani bir durum olmadığı ve vatandaşlığa kabul edildikleri belirtilmiştir. Bu şekilde 11 kararname ile 1093 Müslüman şahıs vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁶⁶ 17 Haziran 1931 tarihli kararname, bir seferde 877 kişi ile 1931 yılının en fazla sayıda kişinin vatandaşlığa alındığı kararname olmuştur.⁵⁶⁷

Genellikle çevre ülkelerden gelen Müslüman şahısların vatandaşlığa alındığını belirten kararnameler, önceki yıllarda olduğu gibi, 1931 yılı kararnamelerin de önemli bölümünü oluşturmuştur. Bu kararnamelerde, Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya ağırlıklı olmak üzere, Arnavutluk, Rusya, Suriye, Yunanistan, İtalya ve Avusturya’dan göç ve iltica yolu ile gelen Müslümanlar

⁵⁶⁶ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1931, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 17.1..16., Yer No: 18.11..3., Yer No: 18.11..4., Yer No: 18.12..2., Yer No: 18.16..9., Yer No: 19.23..8., Yer No: 20.34..2., Yer No: 21.43..19., Yer No: 21.46..18., Yer No: 22.56..1., Yer No: 23.68..8.

⁵⁶⁷ **BCA**, 17.6.1931, Sayı: 11319, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.43..19.

hakkında işlem yapılmıştır. Bu durumda olan 7985 kişi 31 kararname ile vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁶⁸

1931 yılında 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği, altı kararname ile münferit vatandaşlığa kabul işlemleri yapılmıştır. 1 Nisan 1931 tarihli kararname ile Batı Trakya'nın İskeçe Kasabası ahalisinden Ali isimli şahıs vatandaşlığa kabul edilirken, 20 Temmuz 1931 tarihli kararname ile Bulgaristan'ın Silistire Kazası ahalisinden olan ve Berlin Türkiye Büyükelçiliğinde tercümanlık görevi yapan Emin Reşit isimli şahıs vatandaşlığa kabul edilmiştir. 20 Temmuz 1931 tarihli bir başka kararname ise Rus tebaası ve Müslüman olan bir şahısla evlendiği için Rusya'da bulunan, İstanbul doğumlu Saime Hanım'ın vatandaşlığa kabul edilmesine ilişkindir.⁵⁶⁹ 17 Ağustos 1931 tarihli olan dördüncü kararname ile Sırbistan'ın Yenipazar Kazası'nın Godova Köyü ahalisinden ve Sırp tebaasından olan yedi kişinin altıncı madde gereği vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. 17 Ağustos 1931 tarihli bir başka kararname ile Rusya'nın Bigi kasabası doğumlu olan, Şimal Türklerinden Musa Akçora oğlu İbrahim Akçora vatandaşlığa kabul edilmiştir. 19 Aralık 1931 tarihli son kararname yine Şimal Türklerinden olan Badiullah oğlu Şeyhullah ile ilgilidir. 1926 yılından itibaren Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliğinde Konsolosluk Kâtipliği görevini yerine getiren bu şahıs, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁷⁰

1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun altıncı maddesini genel olarak değerlendirdiğimizde 1931 yılında 9090 kişi bu madde gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi, Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya başta

⁵⁶⁸ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1931, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 17.6..8., Yer No: 17.6..9., Yer No: 17.8..20., Yer No: 17.9..10., Yer No: 18.16..8., Yer No: 18.18..4., Yer No: 18.18..5., Yer No: 19.23..9., Yer No: 19.26..10., Yer No: 19.29..8., Yer No: 19.29..9., Yer No: 20.38..8., Yer No: 20.38..9., Yer No: 20.38..14., Yer No: 20.38..15., Yer No: 20.38..16., Yer No: 20.38..17., Yer No: 20.38..18., Yer No: 21.44..17., Yer No: 22.51..7., Yer No: 22.51..8., Yer No: 22.54..10., Yer No: 22.55..20., Yer No: 23.61..5., Yer No: 23.61..6., Yer No: 23.63..9., Yer No: 23.66..8., Yer No: 23.67..17., Yer No: 24.72..9., Yer No: 24.74..19., Yer No: 24.79..16.

⁵⁶⁹ **BCA**, 1.4.1931, Sayı: 10890, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.22..15., **BCA**, 20.7.1931, Sayı: 11492, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.52..14., **BCA**, 20.7.1931, Sayı: 11500, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.53..2.

⁵⁷⁰ **BCA**, 17.8.1931, Sayı: 11660, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.61..2., **BCA**, 17.8.1931, Sayı: 11678, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.61..20., **BCA**, 19.12.1931, Sayı: 12019, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.79..1.

olmak üzere çevre ülkelerden göç ve iltica yolu ile gelen Müslümanlar büyük çoğunluğu oluşturmuştur.

1931 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun beşinci maddesi gereği Türkiye’de beş yıllık oturma şartını tamamlayan ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen 86 kişi hakkında dokuz kararname ile işlem yapılmıştır. Beş kararnamede gerekli koşulları yerine getiren toplam 63 Müslüman şahısın vatandaşlığa kabul edildiği belirtilmiştir.⁵⁷¹

1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği vatandaşlığa kabul işlemi yapılan diğer dört kararnamenin ilkinde, Batı Trakya ahalisinden ve Yunan tebaası olan ve 1924 yılında Türkiye’ye gelerek Osmanlı Bankası İstanbul Şubesi Emtia Servisinde çalışmaya başlayan Hasan Mehmet isimli şahıs 16 Mayıs 1931 tarihinde vatandaşlığa kabul edilmiştir. İkinci kararname Karadağ’ın Bar kasabası ahalisinden olup Türkiye’ye yerleşen Lazo oğlu Petro ve üç kişilik ailesi hakkındadır ve 10 Haziran 1931 tarihinde vatandaşlığa alınmışlardır. 19 Aralık 1931 tarihli bir diğer kararname ile 1930 yılında vatandaşlığa alınan Mühendis Edip Esat’ın karısı Antuvan kızı Madam Anna vatandaşlığa kabul edilirken, aynı tarihli başka bir kararname ile de beş yıl Türkiye’de ikamet etme şartını yerine getiren yabancı uyruklu 17 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁷²

Önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılan bir kişi hakkındaki karar 1931 yılında iptal edilmiştir. Resmi izin almadan Irak tabiiyetine geçtiği gerekçesi ile 1930 yılında vatandaşlıktan çıkarılan Etfal Hastanesi eski operatörlerinden Dr. Mehmet Kani’nin yaptığı müracaat üzerine, yapılan tahkikat sonucunda, hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilerek yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁷³

1931 yılında da önceki iki yıl olduğu gibi vatandaşlığa kabul işlemleri 1312 sayılı Kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiş ve toplam 9176 kişi vatandaşlığa kabul

⁵⁷¹ **BCA**, 11.3.1931, Sayı: 10764, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 18.16..10., **BCA**, 5.4.1931, Sayı: 10909, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.23..14., **BCA**, 24.5.1931, Sayı: 11118, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 20.34..3., **BCA**, 2.8.1931, Sayı: 11576, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 22.56..18., **BCA**, 4.10.1931, Sayı: 11794, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 23.67..16.

⁵⁷² **BCA**, 16.5.1931, Sayı: 11015, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 19.28..20., **BCA**, 10.6.1931, Sayı: 11274, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.41..17., **BCA**, 19.12.1931, Sayı: 12018, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.78..20., **BCA**, 19.12.1931, Sayı: 12014, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.78..16.

⁵⁷³ **BCA**, 1.7.1931, Sayı: 11403, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 21.48..5.

edilmiş, bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Bir önceki yıla göre üçte bir oranında bir azalma gözlemlenen 1931 yılında, önceki yıllarda olduğu gibi, ağırlıklı olarak göç ve iltica yolu ile gelenler 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi doğrultusunda vatandaşlığa alınmış, bunların büyük kısmını Müslümanlar oluşturmuştur.

1932 yılında da Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan göç ve iltica yoluyla gelen Müslümanların, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği, beş yıllık oturma şartı aranmaksızın vatandaşlığa alınmaları işlemlerin büyük bölümünü oluşturmuştur. Bu şekilde 24 kararname ile 9374 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bu kararnamelerin üçünde, yukarıda belirtilen ülkelere ek olarak, sırasıyla Rusya, İran ve Arnavutluk'tan gelen Müslümanlar da bulunmaktadır.⁵⁷⁴ 10 kararnamede ise göç ve iltica yolu ile çeşitli ülkelerden Türkiye'ye gelen toplam 1478 Müslüman şahısın altıncı madde gereği vatandaşlığa kabul edildiği belirtilmiştir. Kararnamelerde bu şahısların geldikleri yerler belirtilmemekle birlikte kararname ekleri incelendiğinde, Balkanlar başta olmak üzere Türkiye'nin yakın çevresinden geldikleri tespit edilmiştir.⁵⁷⁵

1932 yılında, İran'dan Türkiye'ye göç eden Halikanlı Aşireti'ne⁵⁷⁶ mensup şahısların de vatandaşlığa alımları gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de Aydın, Tekirdağ ve Edirne bölgelerine yerleştirilen bu şahıslar hakkında 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği beş kararname ile işlem yapılmış ve toplam 991 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1932, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 25.8.14., Yer No: 25.10.12., Yer No: 26.13.19., Yer No: 26.15.15., Yer No: 26.16.1., Yer No: 26.19.20., Yer No: 27.22.19., Yer No: 27.25.5., Yer No: 28.37.19., Yer No: 29.41.15., Yer No: 29.50.3., Yer No: 30.53.14., Yer No: 30.56.11., Yer No: 30.58.4., Yer No: 30.58.5., Yer No: 30.59.3., Yer No: 31.61.19., Yer No: 31.64.9., Yer No: 31.66.8., Yer No: 31.68.1., Yer No: 31.69.20., Yer No: 32.72.8., Yer No: 32.74.6., Yer No: 32.74.8.

⁵⁷⁵ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1932, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 25.4.5., Yer No: 26.15.16., Yer No: 27.25.8., Yer No: 28.31.5., Yer No: 31.61.18., Yer No: 31.66.10., Yer No: 32.74.20., Yer No: 32.75.13., Yer No: 32.79.5., Yer No: 32.79.18.

⁵⁷⁶ Halikanlı aşireti 1930 yılında İran'dan Türkiye'ye gelen toplam 405 aileden müteşekkildir. Aydın, Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli'ne iskân edilmişlerdir. Bu aileler kısa sürede iskân edilmiş, tarlaları sürülerek hazır hale getirilmiş, hayvanlarının kışlık yiyeceklerine kadar temin edilmiş, okul çağındaki çocukları okullara yerleştirilmiştir. **BCA**, 28.11.1931, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 81.530.19.

⁵⁷⁷ **BCA**, 20.4.1932, Sayı: 12576, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 27.25.13., **BCA**, 20.4.1932, Sayı: 12594, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 27.26.11., **BCA**, 17.5.1932, Sayı: 12811, Fon Kodu:

1932 yılında, üç kararnamede, çeşitli ülkelerden gelen toplam 839 kişinin, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul edildiği belirtilmiştir. Kararname ve eklerinde hangi dine mensup oldukları belirtilmemekle birlikte, önceki kararnamelerde olduğu gibi, Türkiye'nin çevresinde bulunan ülkelerden göç ve iltica yoluyla geldikleri tespit edilmiştir.⁵⁷⁸

1932 yılında, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği, yukarıda belirtilen toplu vatandaşlığa kabul işlemleri haricinde, yedi kararname ile 10 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. 20 Şubat 1932 tarihli ilk kararname, aslen Sırp soyundan olup Avusturya tebaasındayken, Türk tebaasından İhsan Efendi ile evlenerek kocasının tabiiyetine geçen, ancak Balkan Savaşı sonrasında Atina Anlaşması gereği kocası ile birlikte Yunan tabiiyetine geçen Gayrimüslim Mari İhsan Hanım ile ilgilidir. Kocası vefat eden ve çocuğu Saip Efendi Müslüman olan bu şahıs talebi üzerine vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁷⁹ İkinci kararname 10 Mart 1932 tarihli olup, Kırım doğumlu ve Sovyetler Birliği tebaası Veli Şan oğlu Abdulhalim Efendi ile ilgilidir. Türkiye hudutlarından kaçak olarak giren ve İstanbul'a yerleşen bu şahıs altıncı madde gereği istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁸⁰

Dört kararname, Batı Trakya'dan göç ve iltica yoluyla gelen şahıslarla ilgili olup, 17 Mayıs 1932 tarihli iki kararname ile Yunanistan'a ait pasaport taşıyan, Batı Trakya Dedeağaç ahalisinden Celal oğlu Kadri isimli şahıs ile İskeçe Kazası ahalisinden Tahir oğlu Rüştü isimli şahıs altıncı madde gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁸¹ Batı Trakya Gümölcüne Kasabası ahalisinden Ömer oğlu Şevket, eşi ve iki çocuğu ile birlikte 2 Ağustos 1932 tarihinde, İskeçe ahalisinden Fehim oğlu Hüseyin Saki 18 Eylül 1932 tarihinde altıncı madde gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁸²

30..18.1.2, Yer No: 28.37..8., **BCA**, 18.7.1932, Sayı: 13140, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 30.53..17., **BCA**, 26.10.1932, Sayı: 13422, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.67..18.

⁵⁷⁸ **BCA**, 3.1.1932, Sayı: 12120, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.2..18., **BCA**, 9.6.1932, Sayı: 12980, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 29.45..17., **BCA**, 21.11.1932, Sayı: 13519, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 32.72..15.

⁵⁷⁹ **BCA**, 20.2.1932, Sayı: 12283, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.10..20.

⁵⁸⁰ **BCA**, 10.3.1932, Sayı: 12380, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.15..17.

⁵⁸¹ **BCA**, 17.5.1932, Sayı: 12848, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 28.39..5., **BCA**, 17.5.1932, Sayı: 12854, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 28.39..11.

⁵⁸² **BCA**, 2.8.1932, Sayı: 13220, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 30.57..17., **BCA**, 18.9.1932, Sayı: 13309, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.62..5.

Yedinci kararname ise aslen Fransız tabiiyetinde olan ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen Suzan Hanım ile ilgilidir. Vatandaşlığa alınmasında bir sakınca görülmeyen şahıs 18 Eylül 1932 tarihinde 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁸³

Neticede 1932 yılında, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi doğrultusunda, Türkiye’de beş yıllık oturma sürelerini doldurmamakla birlikte İcra Vekilleri Heyeti tarafından uygun bulunan toplam 12692 kişi hakkında istisnai olarak vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır.

Türkiye’de beş yıllık oturma süresini tamamlayan ve Türk vatandaşı olmak isteyen 136 kişi, 1932 yılında, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bunlardan yabancı uyruklu oldukları belirtilen toplam 115 kişi hakkındaki işlem, beş kararname ile gerçekleştirilmiştir.⁵⁸⁴ 20 Şubat 1932 tarihli kararname ile daha önce vatandaşlığa alınan ve din değiştirerek Müslüman olan Aron oğlu Boris, namı diğer Bahri Kerim’in eşi Valantina vatandaşlığa kabul edilirken, 1927 yılından beri Yunanistan’a ait pasaportla Bursa’ya gelerek yerleşen Yusuf kızı Hacer Hanım 2 Mart 1932 tarihinde vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁸⁵

1932 yılında 11 kararname ile 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi esasları doğrultusunda, Rusya tabiiyetinde iken Türkiye’ye gelen, isim ve din değiştirerek Müslümanlığı seçen (mühtedi) 15 kişi hakkında işlem yapılmış ve Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir.⁵⁸⁶ Diğer yandan Avusturya tabiiyetinde olup Türkiye’de beş yıldır ikamet eden Ernest Surer (mühtedi Mehmet İhsan Efendi) 20 Nisan 1932 tarihinde vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁸⁷

⁵⁸³ **BCA**, 18.9.1932, Sayı: 13324, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.62..20.

⁵⁸⁴ **BCA**, 20.2.1932, Sayı: 12277, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.10..14., **BCA**, 2.4.1932, Sayı: 12524, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 27.23..1., **BCA**, 14.9.1932, Sayı: 13299, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.61..15., **BCA**, 26.10.1932, Sayı: 13426, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.68..2., **BCA**, 10.12.1932, Sayı: 13565, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 32.75..1.

⁵⁸⁵ **BCA**, 20.2.1932, Sayı: 12278, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 25.10..15., **BCA**, 2.3.1932, Sayı: 12326, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.13..3.

⁵⁸⁶ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1932, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 26.14..4., Yer No: 26.15..20., Yer No: 27.25..6., Yer No: 27.25..11., Yer No: 29.49..18., Yer No: 31.64..2., Yer No: 31.66..9., Yer No: 31.68..9., Yer No: 32.74..19., Yer No: 32.75..2., Yer No: 32.79..8.

⁵⁸⁷ **BCA**, 20.4.1932, Sayı: 12575, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 27.25..12.

1932 yılında, Müslümanlığı seçerek isim değiştirenler dışında üç Gayrimüslim daha 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir. 14 Eylül 1932 tarihli kararname ile Avusturya tebaası olup uzun süredir İzmir’de oturan, Türkiye lehine her hususta iyi davranış sergileyen Pol Kreskoviç vatandaşlığa kabul edilirken, 10 Aralık 1932 tarihli kararname ile Bulgaristan tabiiyetinde olan, İstanbul’da gazoz deposu sahibi Yorgi Bakalapolos oğlu Dimitri ile karısı Zafira vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁸⁸

1932 yılında 1312 sayılı Kanun esasları doğrultusunda toplam 12828 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bu yıl da önceki yıllarda olduğu gibi vatandaşlığa kabul işlemlerinde sadece 1312 sayılı Kanun hükümleri kullanılmıştır. Önceki yıllarda olduğu gibi özellikle Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya’dan göç ve iltica yolu ile gelen Müslümanlar vatandaşlığa kabul edilenlerin büyük bölümünü oluşturmuştur. İran’dan 1930 yılında Türkiye’ye gelerek çeşitli bölgelerde iskân edilen Halikanlı Aşireti mensuplarının vatandaşlığa kabul edilmesi de 1932 yılının dikkat çeken vatandaşlık işlemlerinden biri olmuştur.

1933 yılı, Atatürk döneminde, 1928 yılı sonrasında, en az sayıda vatandaşlığa kabul işleminin gerçekleştirildiği yıl olup, önceki yıllarda olduğu gibi, en fazla işlem 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun altıncı maddesi doğrultusunda yapılmıştır. Türkiye’de beş yıllık oturma süresini doldurmamakla birlikte İcra Vekilleri Heyeti’nin uygun bulduğu şahıslar hakkında altıncı madde gereği düzenlenen bir bölüm kararnamede gelinen ülkeler belirtilmiştir. Yugoslavya Bulgaristan ve Romanya’dan göç ve iltica yolu ile gelenlerin büyük çoğunluğu oluşturmuş, ayrıca üç kararnamede İtalya, Suriye ve Yunanistan’dan gelenler de belirtilmiştir. Kararnamelerde yukarıda belirtilen ülkelere gelenlerin bir kısmında Müslüman oldukları belirtilmiş olup, bu şekilde 18 kararname ile 5037 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁸⁹ Kararnamelerin bir kısmında ise yukarıda belirtilen ülkelere

⁵⁸⁸ **BCA**, 14.9.1932, Sayı: 13297, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 31.61..13., **BCA**, 10.12.1932, Sayı: 13551, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 32.74..7.

⁵⁸⁹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1933, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.9..11., Yer No: 34.13..16., Yer No: 34.16..19., Yer No: 34.19..20., Yer No: 36.33..15., Yer No: 37.42..11., Yer No: 37.45..11., Yer No: 37.49..7., Yer No: 37.50..10., Yer No: 38.53..15., Yer No: 39.61..8., Yer No: 39.61..19., Yer No: 39.64..3., Yer No: 39.66..1., Yer No: 39.67..13., Yer No: 41.83..17., Yer No: 41.87..7., Yer No: 41.89..11.

gelenlerin Türk oldukları belirtilmiştir. Bu şekilde 12 kararname ile 2141 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁹⁰

1933 yılında 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul işlemi yapılan 13 kararnamede, vatandaşlığa alınan 1257 kişinin göç ve iltica yolu ile geldikleri ülkeler belirtilmemekle beraber, ekleri incelendiğinde çevre ülkelerden geldikleri anlaşılmaktadır. Bu kararnamelerin sırasıyla ilk beşinde, vatandaşlığa kabul edilen 925 kişinin Müslüman olduğu, üçünde vatandaşlığa kabul edilen 161 kişinin Türk olduğu belirtilmiş, beş kararnamede ise sadece 171 kişinin vatandaşlığa alındığı belirtilmiştir.⁵⁹¹

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği dört kararname ile daha işlem yapılmış olup, bu kararnameler ile sekiz kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bunlardan ilki olan 4 Mart 1933 tarihli kararname ile Batı Trakya'nın İskeçe ahalisinden olup Türkiye'ye göç eden Osman Nuri Efendi, karısı ve iki çocuğu ile birlikte vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁹² 19 Mart 1933 tarihli ikinci kararname Fransız uyruklu olup Türk uyruklu bir bayanla evlenerek Ahmet Niyazi adını alan ve İstanbul'a yerleşen bir şahısın vatandaşlığa alınması ile ilgilidir.⁵⁹³ 4 Eylül 1933 tarihli kararname ile Filibe'den 1932 yılında Türkiye'ye gelerek abisinin yanına yerleşen, Yunan tebaası İbrahim kızı Hasna hanım ve oğlu vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁹⁴ 26 Kasım 1933 tarihli son kararname ile İskeçe'den Türkiye'ye göç eden ve Yunan tabiiyetinde olan Mustafa oğlu Recep Efendi vatandaşlığa alınmıştır.⁵⁹⁵

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği, 1933 yılında toplam 8443 kişi vatandaşlığa alınmış olup, önceki yıllarda olduğu gibi büyük bölümünü Balkanlardan

⁵⁹⁰ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1933, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 35.23..18., Yer No: 36.36..8., Yer No: 37.41..9., Yer No: 37.49..4., Yer No: 38.55..17., Yer No: 38.56..2., Yer No: 38.56..10., Yer No: 40.72..9., Yer No: 40.74..10., Yer No: 41.81..4., Yer No: 41.85..19., Yer No: 41.86..5.

⁵⁹¹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1933, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.2..16., Yer No: 33.3..13., Yer No: 33.3..14., Yer No: 33.6..18., Yer No: 33.10..2., Yer No: 36.33..10., Yer No: 39.61..6., Yer No: 41.87..17., Yer No: 33.4..10., Yer No: 37.46..6., Yer No: 38.54..3., Yer No: 40.71..12., Yer No: 41.91..11.

⁵⁹² **BCA**, 4.3.1933, Sayı: 13931, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.13..14.

⁵⁹³ **BCA**, 19.3.1933, Sayı: 14033, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.18..16.

⁵⁹⁴ **BCA**, 4.9.1933, Sayı: 14891, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 39.61..10.

⁵⁹⁵ **BCA**, 26.11.1933, Sayı: 15367, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.85..5.

göç ve iltica yolu ile gelen ve yapılan tahkikatta vatandaşlığa alınmasında sakınca görülmeyenler oluşturmuştur.

1933 yılında 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği 26 kararname ile işlem yapılmış olup Türkiye’de beş yıllık oturma sürelerini tamamlayan ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen toplam 386 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bu kararnamelerin ikisinde toplam 54 Müslüman’ın, iki kararnamede ise toplam 51 Türk’ün vatandaşlığa kabul edildiği belirtilmiştir.⁵⁹⁶Beş kararname ile vatandaşlığa kabul edilen toplam 258 kişinin din ve milliyetleri belirtilmemiştir.⁵⁹⁷

1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği 16 kararname ile münferit olarak şahısların vatandaşlığa kabul işlemleri de yapılmıştır. 1933 yılında bu şekilde toplam 21 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. 5 Ocak 1933 tarihli kararname ile Afganistan tabiiyetinde olan ve kocası daha önce Türk vatandaşlığına alınan, Baumin kızı Leyla vatandaşlığa kabul edilirken, 12 Şubat 1933 tarihli kararname ile Avusturya tabiiyetindeyken bir Türk kızıyla evlenerek Türkiye’ye yerleşen ve Hüseyin Yusuf ismini alan Josef isimli şahıs vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁹⁸ 1927 yılında Türkiye’ye gelerek İstanbul’da makinistlik yapan Almanya tabiiyetinden Pol Tişler ve karısı Roza, Muzaffer ve Dürdane isimleri aldıkları ve vatandaşlığa alınmalarına mani bir halleri olmadığı gerekçesi ile 26 Nisan 1933 tarihinde vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁵⁹⁹

Rus mültecilerden olup vatandaşlığa kabulünde sakınca görülmeyen İvan Bulkin oğlu Ahmet Hidayet Efendi beşinci madde gereği 23 Mayıs 1933 tarihinde vatandaşlığa kabul edilirken, Litvanya tabiiyetindeyken Müslümanlığı seçen ve isim değiştiren Zeki Efendi ile karısı Aliye, 13 Haziran 1933 tarihinde vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁰⁰ Ağustos ve Eylül aylarında beş kararname ile altı kişi 1312 sayılı

⁵⁹⁶ **BCA**, 9.1.1933, Sayı: 13717, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.3..1., **BCA**, 14.9.1933, Sayı: 14945, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 39.64..4., **BCA**, 4.3.1933, Sayı: 13934, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 34.13..17., **BCA**, 12.4.1933, Sayı: 14131, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 35.23..14.

⁵⁹⁷ **BCA**, 21.6.1933, Sayı: 14612, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 37.47..13., **BCA**, 5.8.1933, Sayı: 14796, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.56..15., **BCA**, 16.10.1933, Sayı: 15094, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 40.71..13., **BCA**, 26.12.1933, Sayı: 15492, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.91..10., **BCA**, 4.12.1933, Sayı: 15510, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.92..9.

⁵⁹⁸ **BCA**, 5.1.1933, Sayı: 13713, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.2..17., **BCA**, 12.2.1933, Sayı: 13829, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 33.8..13.

⁵⁹⁹ **BCA**, 26.4.1933, Sayı: 14249, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 35.29..12.

Kanunun beşinci maddesi gereği vatandaşlığa alınmıştır. Hepsinin dikkat çeken ortak özelliği, Müslümanlığı seçmeleri ve isim değiştirerek Türk ismi almaları olmuştur.⁶⁰¹

Kasım ayı içerisinde dört kararname ile altı kişi 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir. 5 Kasım 1933 tarihli kararname ile Batı Trakya'nın İskeçe ahalisinden olup daha önce vatandaşlığa alınan İsmail oğlu Mehmet Efendi'nin annesi Ayşe ve karısı Hafize hanımlar vatandaşlığa alınmışlardır. 15 Kasım 1933 tarihli kararname ile Gayrimüslim olan, Doyçoryant Bank Direktörü Bernal oğlu Arnold Hendel ve karısı vatandaşlığa kabul edilmiştir. 20 Kasım 1933 tarihli iki kararnamenin ilkinde Rus mültecilerinden olan ve daha önce vatandaşlığa alınan Münir Efendi'nin karısı Nina Hanım vatandaşlığa kabul edilirken, ikincide Macar tabiiyetinde olup Müslüman olan ve Kemal ismini alan Pavli Kuvan vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁰²

Aralık ayı içerisinde, Kasım ayında olduğu gibi, üç kararname ile dört kişi 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir. 20 Aralık 1933 tarihli kararname ile İskeçe doğumlu olan ve Kabataş Lisesi'ni bitiren Halil oğlu Şaban Efendi vatandaşlığa kabul edilmiştir. 24 ve 26 Aralık tarihli iki kararname ile Rus tabiiyetinde olan, Müslümanlığı seçerek Türk ismi alan üç kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁰³

1933 yılında vatandaşlığa kabul kararnamesi olmamakla birlikte, vatandaşlığa alınanları ilgilendiren bir kararname dikkat çekmiştir. Kararnamede, yabancı ülkelerden Türkiye'ye, gerek pasaport, gerekse kaçak yollardan göç ve iltica eden Türk soy ve harsına mensup kimselerin, huduttan kabul edildikleri tarihten itibaren, küçük sanatlarla uğraşmalarına ve köylerde oturup çalışmalarına izin verilmiştir.⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ **BCA**, 23.5.1933, Sayı: 14441, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 36.39..3., **BCA**, 13.6.1933, Sayı: 14569, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 37.45..10.

⁶⁰¹ **BCA**, 7.8.1933, Sayı: 14790, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.56..9., **BCA**, 20.8.1933, Sayı: 14841, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.58..20., **BCA**, 20.8.1933, Sayı: 14852, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.59..11., **BCA**, 20.8.1933, Sayı: 14853, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.59..12., **BCA**, 4.9.1933, Sayı: 14888, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 39.61..7.

⁶⁰² **BCA**, 5.11.1933, Sayı: 15222, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 40.78..1., **BCA**, 15.11.1933, Sayı: 15327, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.83..5., **BCA**, 20.11.1933, Sayı: 15337, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.83..15., **BCA**, 20.11.1933, Sayı: 15338, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.83..16.

⁶⁰³ **BCA**, 24.12.1933, Sayı: 15502, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.92..1., **BCA**, 26.12.1933, Sayı: 15488, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.91..6.

1933 yılında bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. İzin almadan tabiiyet değiştirdiği için 13 Haziran 1933 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan Dr. Mehmet Nuri hakkındaki karar 5 Ağustos 1933 tarihinde iptal edilmiştir. Kararın kaldırılma sebebinin yer aldığı kararname eki arşiv kayıtlarında bulunamamıştır.⁶⁰⁵

1933 yılında da sadece 1312 sayılı Kanun esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul işlemi yapılmış ve toplam 8829 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. 1928 yılından itibaren Atatürk döneminin en az sayıda işleminin gerçekleştirildiği 1933 yılında, önceki yıllarda olduğu gibi göç ve iltica yoluyla gelenlerin 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa alınmaları, işlemlerin büyük bölümünü oluşturmuştur. Gayrimüslimlerin bir bölümünün din ve isimlerini değiştirmeleri dikkat çekmiştir. İcra Vekilleri Heyetinin resmi ve gayri resmi yollarla Türkiye'ye giren Türk soy ve harsına mensup şahısların çalışmaları yönünde vermiş olduğu karar, homojen bir nüfusa sahip olma ve bu nüfusu artırma gayretlerinin bir göstergesi olmuştur.

1934 yılında, 2510 sayılı İskân Kanunu'nun 21 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe girmesi sonrasında, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesine atıf yapılarak gerçekleştirilen göç ve iltica yoluyla gelen muhacir ve mültecilerin vatandaşlığa kabul işlemlerinde İskân Kanunu kullanılmaya başlanmıştır. Böylece 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul işlemlerinde önemli oranda düşüş olmuştur.

1934 yılında, İskân Kanununun yürürlüğe girdiği tarihe kadar göç ve iltica yolu ile gelenlerin toplu vatandaşlığa alımına, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi esasları doğrultusunda devam edilmiştir. Göç ve iltica yoluyla geldikleri belirtilen toplam 2925 kişi 26 kararnameyle altıncı madde doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁰⁶Bir kararnamede ise yabancı tabiiyetinde bulunan 90 Türk'ün altıncı madde doğrultusunda vatandaşlığa alındığı belirtilmiştir.⁶⁰⁷

⁶⁰⁴ BCA, 13.11.1933, Sayı: 15316, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 41.82..14.

⁶⁰⁵ BCA, 5.8.1933, Sayı: 14777, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 38.55..16.

1934 yılında 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği münferit vatandaşlığa kabul işlemleri de yapılmıştır. Batı Trakya'dan göç ve iltica yoluyla münferit olarak gelen 41 kişi 16 kararname ile Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir.⁶⁰⁸ Yabancı tabiiyetinde olup çeşitli yerlerden münferit olarak gelen ve hepsi Türk ismine sahip olan 19 kişi 14 kararname ile vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁰⁹ Altıncı madde gereği işlem yapılan 18 Mart 1934 tarihli kararname ile Polonya tabiiyetinde olan ve İstanbul Zıngal şirketinde tahmil tahliye mütehasısı olarak çalışan Maks oğlu Firiç Rafael Lihdandal (yeni ismi Songurtekin) vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶¹⁰ 19 Eylül 1934 tarihli kararnamede ise yine altıncı madde esasları doğrultusunda Rus siyasi mültecilerinden, Taşkent doğumlu Boris Kilodon vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶¹¹ Beyaz Ruslardan olup Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği vatandaşlığa alınan Mehmet Harun ve Meryem kızı Fatma Aliye Alla 7 Kasım 1934 tarihinde vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶¹² Son olarak 2 Aralık 1934 tarihinde Fransız tabiiyetinden, Cezayir doğumlu Mehmet oğlu Ahmet ile karısı Zehra altıncı madde doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶¹³

Neticede 1934 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun altıncı maddesi gereği, Türkiye'de beş yıllık oturma sürelerini doldurmamakla birlikte uygun görülen toplam 3080 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.

⁶⁰⁶ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1934, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.5..3., Yer No: 42.9..14., Yer No: 43.11..11., Yer No: 43.14..7., Yer No: 44.23..8., Yer No: 44.23..11., Yer No: 44.27..13., Yer No: 45.34..8., Yer No: 45.38..2., Yer No: 46.43..6., Yer No: 46.43..7., Yer No: 46.44..13., Yer No: 47.51..14., Yer No: 47.52..16., Yer No: 47.55..12., Yer No: 47.58..17., Yer No: 47.59..2., Yer No: 47.60..9., Yer No: 47.60..10., Yer No: 47.60..11., Yer No: 48.61..4., Yer No: 48.61..5., Yer No: 48.61..6., Yer No: 48.64..5., Yer No: 48.64..7., Yer No: 48.67..5.,

⁶⁰⁷ **BCA**, 1.8.1934, Sayı: 11102/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.55..10.

⁶⁰⁸ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1934, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.4..15., Yer No: 42.5..1., Yer No: 42.7..17., Yer No: 42.8..3., Yer No: 43.13..3., Yer No: 43.14..15., Yer No: 43.19..18., Yer No: 44.21..15., Yer No: 45.34..11., Yer No: 45.37..17., Yer No: 45.37..19., Yer No: 45.38..1., Yer No: 46.43..4., Yer No: 46.46..17., Yer No: 47.58..15., Yer No: 48.64..11.

⁶⁰⁹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1934, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.9..20., Yer No: 43.14..19., Yer No: 43.16..13., Yer No: 44.24..15., Yer No: 44.24..16., Yer No: 44.25..18., Yer No: 44.27..16., Yer No: 45.34..10., Yer No: 47.54..3., Yer No: 47.56..8., Yer No: 47.60..7., Yer No: 48.61..7., Yer No: 48.61..8., Yer No: 48.61..9.

⁶¹⁰ **BCA**, 18.3.1934, Sayı: 2932/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 43.14..17.

⁶¹¹ **BCA**, 19.9.1934, Sayı: 13032/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 48.65..3.

⁶¹² **BCA**, 7.11.1934, Sayı: -, Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 124.886..4. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği reşit olmayan çocuklar vatandaşlığa kabul edilmemekte olup ancak reşit olduktan sonra istekleri doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilebilmekteydi. 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda ise reşit olmayan çocuklar anne ve babalarının tabiiyetine tabi olmuşlardır.

⁶¹³ **BCA**, 2.12.1934, Sayı: 16302/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.81..6.

1934 yılında 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği 33 kararname ile işlem yapılmış ve 747 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁶¹⁴ Özellikle dikkat çeken kararnamelerden ilk ikisi ocak ayında gerçekleştirilmiş olup, ilkinde Alman tabiiyetinden Herbert Kober ve karısı vatandaşlığa alınırken, ikincisinde İtalyan tabiiyetinden Jozepe Kastalti vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶¹⁵ Üçüncü kararname ise 8 Mayıs 1934 tarihli olup, Avusturya tabiiyetindeyken Birinci Dünya Savaşı sırasında asli tabiiyeti olan İtalyan tabiiyetine geçen, ancak hangi tabiiyette bulunduğu dair geçerli bir belge gösteremeyen İzmir Garı Baş Memuru Musevi İsaia Motra, karısı ve iki çocuğunun vatandaşlığa alınmasına ilişkindir.⁶¹⁶

Önceki yıllarda bir kişi hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı 1934 yılında iptal edilmiştir. Resmi izin almadan tabiiyet değiştirdiği için 1312 sayılı Kanun gereği 20 Ağustos 1933 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan Salamon oğlu Mişolam Ayaş, yabancı tabiiyet iddiasında bulunmadığını, Türk vatandaşı olarak kalmak istediğini beyan etmesi üzerine, 29 Ocak 1934 tarihinde hakkındaki karar iptal edilerek vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶¹⁷

1934 yılında vatandaşlığa kabul işlemlerinde 1312 sayılı Kanun yanında 2510 sayılı İskân Kanunu da kullanılmaya başlanmış olup 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu esasları doğrultusunda toplam 3827 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.

1935 yılında 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi en fazla işlem yapılan madde olmuştur. Türkiye’de beş yıllık oturma sürelerini tamamlayan ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen 487 kişi, 1935 yılında, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir. Altı kararname ile toplu işlem yapılmış

⁶¹⁴ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1934, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.2..10., Yer No: 42.4..6., Yer No: 42.5..8., Yer No: 42.5..15., Yer No: 42.5..16., Yer No: 43.19..9., Yer No: 44.23..13., Yer No: 44.29..8., Yer No: 44.29..13., Yer No: 44.30..18., Yer No: 45.34..12., Yer No: 45.39..1., Yer No: 45.39..3., Yer No: 45.39..13., Yer No: 45.39..14., Yer No: 46.43..5., Yer No: 46.45..5., Yer No: 47.55..11., Yer No: 47.58..16., Yer No: 47.60..6., Yer No: 47.60..12., Yer No: 48.63..11., Yer No: 48.67..11., Yer No: 48.68..17., Yer No: 49.74..9., Yer No: 49.74..18., Yer No: 49.75..2., Yer No: 49.75..8., Yer No: 49.75..9., Yer No: 49.79..15., Yer No: 50.81..2., Yer No: 50.88..5., Yer No: 50.89..10.

⁶¹⁵ **BCA**, 14.1.1934, Sayı: 302/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.2..10., **BCA**, 24.1.1934, Sayı: 662/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.4..6.

⁶¹⁶ **BCA**, 8.5.1934, Sayı: 5882/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 44.29..8.

⁶¹⁷ **BCA**, 29.1.1934, Sayı:762, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 42.4..16.

ve toplam 435 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶¹⁸ 25 Aralık 1935 tarihli kararname ile vatandaşlığa alınan 66 kişiden 25 kişinin Arnavutluk, 21 kişinin İran, 10 kişinin Yugoslav, beş kişinin Rus, ikişer kişinin Bulgar ve Afgan, bir kişinin ise Sırp tabiiyetinde olduğu belirtilmiştir.

1935 yılında, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği, yukarıda belirtilenlerin dışında münferit vatandaşlığa kabul işlemleri de yapılmıştır. Bu şekilde 52 kararname ile toplam 52 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶¹⁹ 27 Ocak 1935 tarihinde kabul edilen Kırım doğumlu ve İstanbul Tıp Fakültesi Cildiye Uzmanı Sait İsmail Bakkal, 28 Şubat 1935 tarihinde kabul edilen Ankara Şehir Lokantası sahibi Kigork Karpiç ve 3 Nisan 1935 tarihinde kabul edilen Türk Post Alman Gazetesi mürettibi August Breitling hakkındaki kararnameler dikkat çekmiştir.⁶²⁰ Bir diğer dikkat çeken kararname ise Ereğli Kömür Şirketi memurlarından Hüsrev Mirza Kaçar ile karısının vatandaşlığa alındığı 15 Ağustos 1935 tarihli kararname olmuştur. Bu kararname ile vatandaşlığa kabul edilen Kaçar'ın önceden Türk ordusunda milis zabıt olarak görev yaptığı belirtilmiştir.⁶²¹

1935 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun altıncı maddesi gereği Türkiye'de beş yıllık oturma sürelerini tamamlamadıkları halde, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla 12 kararname ile 107 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶²² İstanbul Alman

⁶¹⁸ **BCA**, 24.4.1935, Sayı: 2-2390, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 53.30..6., **BCA**, 27.5.1935, Sayı: 2-2637, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 55.42..13., **BCA**, 5.8.1935, Sayı: 2-3086, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.65..2., **BCA**, 11.9.1935, Sayı: 32192/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.71..15., **BCA**, 2.10.1935, Sayı: 33122/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.76..8., **BCA**, 25.12.1935, Sayı: 37682/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 60.98..14.

⁶¹⁹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1935, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.1..16., Yer No: 51.6..10., Yer No: 51.10..6., Yer No: 52.15..9., Yer No: 52.15..11., Yer No: 52.16..8., Yer No: 52.16..9., Yer No: 52.19..18., Yer No: 53.23..19., Yer No: 53.24..1., Yer No: 53.26..20., Yer No: 53.27..1., Yer No: 53.28..3., Yer No: 53.29..2., Yer No: 54.33..13., Yer No: 55.41..8., Yer No: 55.42..17., Yer No: 55.44..8., Yer No: 55.44..9., Yer No: 56.51..6., Yer No: 56.51..10., Yer No: 56.58..4., Yer No: 56.58..17., Yer No: 56.60..2., Yer No: 56.60..8., Yer No: 57.63..17., Yer No: 57.64..2., Yer No: 57.66..5., Yer No: 57.70..6., Yer No: 58.74..8., Yer No: 58.80..19., Yer No: 59.85..8., Yer No: 60.95..5., Yer No: 60.96..17., Yer No: 60.98..12., Yer No: 60.99..1.

⁶²⁰ **BCA**, 27.1.1935, Sayı: 19132/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.6..10., **BCA**, 28.2.1935, Sayı: 20922/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 52.15..9., **BCA**, 3.4.1935, Sayı: 22632/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 53.23..19.

⁶²¹ **BCA**, 15.8.1935, Sayı: 2-3109, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.66..5.

⁶²² Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1935, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.9..16., Yer No: 51.10..6., Yer No: 54.38..9., Yer No: 55.42..16., Yer No: 56.57..18., Yer No: 58.71..15., Yer No: 58.78..8., Yer No: 58.78..12., Yer No: 58.79..19., Yer No: 59.82..9., Yer No: 59.83..6., Yer No: 59.85..5.

Hastanesi doktoru Herman Guincke ve karısı Marn'ın vatandaşlığa kabul edildiği 10 Ekim 1935 tarihli kararname, dönemin dikkat çeken kararnamelerinden olmuştur.⁶²³

1935 yılında, önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılan bir kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. Askerliğini yaparken yurt dışına kaçan ve 13 Temmuz 1932 tarihinde 1312 sayılı Kanun'un onuncu maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan, Eskişehir nüfusuna kayıtlı Şevket oğlu Ferit, yaptığı davranıştan pişman olarak yurda dönmüştür. Askeri mahkemenin tahkikat yapılmayacağına karar vermesi üzerine, kalan askerliğini yapmak için kışlasına gönderilmiş ve 21 Kasım 1935 tarihinde yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁶²⁴

1935 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 594 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Kanunun vatandaşlığa kabul işlemlerinde uygulanmaya başladığı 1929 yılından itibaren bu kanuna atıf yapılarak en az sayıda kişinin vatandaşlığa kabul edildiği 1935 yılında, vatandaşlığa kabul işlemlerinde İskân Kanunu yoğun olarak kullanılmaya başlamıştır.

1936 yılında, bir önceki yıldaki düşüşten sonra, 1312 sayılı Kanun gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarı üç binli rakamların üzerine çıkmıştır. Bununla birlikte İskân Kanunu en önemli vatandaşlığa kabul aracı olmaya devam etmiştir.

1936 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun beşinci maddesi gereği Türkiye'de beş yıllık oturma süresini dolduran ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen, büyük bölümünü Balkanlar başta olmak üzere Türkiye'nin çevre ülkelerinden gelenlerin oluşturduğu 1457 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶²⁵ 29 Mayıs 1936 tarihli kararnamede Beyaz Rus olan 986 aile reisinin, eş ve reşit çocukları ile birlikte vatandaşlığa kabul edildikleri belirtilmiş olup, kararname ve

⁶²³ **BCA**, 10.10.1935, Sayı: 33522/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.78..8.

⁶²⁴ **BCA**, 15.11.1935, Sayı: 2-3518, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 59.86..14., **BCA**, 21.11.1935, Sayı: 35732, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 59.88..19.

⁶²⁵ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1936, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 61.2..2., Yer No: 61.3..3., Yer No: 61.7..4., Yer No: 61.8..3., Yer No: 61.10..10., Yer No: 61.10..14., Yer No: 61.10..17., Yer No: 62.11..18., Yer No: 62.17..14., Yer No: 62.18..18., Yer No: 62.20..3., Yer No: 63.23..1., Yer No: 63.23..15., Yer No: 63.26..17., Yer No: 63.27..10., Yer No: 64.31..13., Yer No: 65.45..8., Yer No: 65.47..10., Yer No: 65.49..18., Yer No: 66.55..8., Yer No: 67.61..17., Yer No: 67.64..1., Yer No: 67.68..3., Yer No: 67.68..4., Yer No: 67.68..15., Yer No: 67.70..12., Yer No: 68.71..16., Yer No: 68.72..15., Yer No: 69.85..18., Yer No: 69.85..19., Yer No: 69.86..4., Yer No: 69.87..7., Yer No: 70.92..11., Yer No: 70.92..13., Yer No: 70.96..6.

eklerinde eş ve çocukların isim ve miktarları belirtilmemiştir.⁶²⁶ 25 Ağustos 1936 tarihli kararname ile vatandaşlığa kabul edilen üç kişiden biri olan P. Thone isimli şahısın Amerika doğumlu olduğu, 17 seneden beri İstanbul'da oturduğu, dans öğretmenliği yaptığı ve fena bir hali olmadığı belirtilmiştir. Bu şahıs Mehmet Karakaya ismini almıştır.⁶²⁷

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği beş yıllık oturma süresini doldurmadıkları halde İcra Vekilleri Heyeti'nin uygun gördüğü 2019 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. 9 Aralık 1936 tarihli kararname ile 1974 kişi vatandaşlığa alınmış olup, altıncı madde gereği vatandaşlığa alma işleminin büyük bölümü bu kararname ile gerçekleşmiştir.⁶²⁸ Diğer kararnamelerde ise aralarında Kıbrıslı Hasan Tahsin Manizade'nin de bulunduğu 45 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶²⁹

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin yürürlükte olduğu dönemlerde reşit olmayan çocuklar anne ve babalarından ayrı olarak reşit olduktan sonra vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda ise reşit olmayan çocuklar direk olarak anne ve babalarının tabiiyetine geçmişlerdir. Yabancı bir anne ve babadan Türkiye'de doğanların Türk vatandaşlığına geçmesini ise 1312 sayılı Kanunun üçüncü maddesi düzenlemiştir.⁶³⁰ Atatürk döneminde bu madde ile ilk vatandaşlığa kabul işlemi 23 Temmuz 1936 tarihli kararname ile düzenlenmiştir. Alman tabiiyetinde olan Maria Luis, annesinin bir Türk ile evlenerek Türk vatandaşlığına geçmesine rağmen, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği, reşit olmadığı için Türk vatandaşlığına alınmamış, 18 yaşını doldurması ve başvuruda bulunması üzerine, 1312 sayılı Kanunun üçüncü maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶³¹

⁶²⁶ BCA, 29.5.1936, Sayı: 47032/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 65.45..8.

⁶²⁷ BCA, 25.8.1936, Sayı: 52362/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 68.71..16.

⁶²⁸ BCA, 9.12.1936, Sayı: 56892/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 70.94..6.

⁶²⁹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; BCA, 1936, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 61.8..1., Yer No: 63.21..6., Yer No: 64.31..17., Yer No: 65.44..14., Yer No: 67.68..16., Yer No: 68.71..5., Yer No: 68.72..11.,

⁶³⁰ 1312 sayılı Kanun Madde -3 ; "Ecnebi ana ve babadan Türkiye'de doğmuş olup da Türkiye'de mukim bulunanlar Türk kanununa tevfikân sînnî rûşte vusullerinden itibaren üç sene zarfında Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler." **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.329.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.6.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.230.

1936 yılında, iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen karar iptal edilmiştir. Bunlardan ilki, 13 Ocak 1936 tarihinde 1312 sayılı Kanun'un on birinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan Salih oğlu Hafız Ömer'dir. Bu şahıs hakkındaki karar 28 Aralık 1936 tarihinde iptal edilmiştir. İptal gerekçesi olarak, bu şahısın Bulgaristan'da bulunan Türk camiasına maddi ve manevi yardımlarda bulunduğu, dürüst bir adam olduğu, hakkındaki yanlış bilgilerin ona garazı bulunanlar tarafından uydurulduğu belirtilmiştir.⁶³² İkinci kişi Turgut Enis isimli şahıstır. Rus siyasi mülteci olarak 1930 yılında vatandaşlığa alınarak Balıkesir'e yerleştirilen ve Türkiye Cumhuriyeti emniyeti aleyhine faaliyette bulunmak suçu nedeniyle 21 Kasım 1935 tarihinde, 1312 sayılı Kanun'un on birinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan Pavli oğlu Nikolaşilof (Turgut Enis) hakkındaki karar, İktisat Vekâletinin yazısı üzerine, 12 Şubat 1936 tarihinde iptal edilmiştir. İktisat Vekâleti, Turgut Enis'in Maden Arama Bürosu'nda şef olarak çalıştığını, ihtisasından istifade edildiğini, kendisinin mazbut ve Türkiye'ye faydalı kimselerden olduğunu bildirmiştir. Yapılan araştırmada, bu şahısın vatandaşlıktan çıkarılmasına sebep olan tahkikatın yanlış olduğu anlaşılmış, yanlışlığa sebep olan sorumlular hakkında tahkikat yapılması kararlaştırılmıştır.⁶³³ Bu kararlar, Türk vatandaşı olmanın en önemli ölçütünün vatani sevmek ve vatana faydalı olmak olduğu bir kez daha vurgulanmıştır. Vatandaşlıktan çıkarma işlemiyle yanlış tahkikat yapanlar hakkında işlem yapılması hususunun İcra Vekiller Heyeti kararnamesinde yer alması, hükümetin vatandaşlıktan çıkarma işlemlerindeki hassasiyetinin bir göstergesi olmuştur.

1936 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümleri doğrultusunda toplam 3477 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Önceki yıllarda Kanunun beş ve altıncı maddelerine göre işlem yapılırken, 1936 yılında bu maddelere ilaveten üçüncü madde gereği de vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır.

1937 yılı da, 1935 yılı gibi, 1312 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda az sayıda kişinin vatandaşlığa kabul edildiği yıllardan biri olmuştur. 1937 yılında, 1312

⁶³¹ **BCA**, 23.7.1936, Sayı: 50662/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 67.63..10.

⁶³² **BCA**, 13.1.1936, Sayı: 38592, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 61.3..4., **BCA**, 28.12.1936, Sayı: 57562, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 70.97..13.

⁶³³ **BCA**, 12.2.1936, Sayı: 40262, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 62.11..11.

sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği, Türkiye’de beş yıllık oturma süresini dolduran ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen 396 kişinin bu isteği kabul edilmiştir. Genelde Balkanlar başta olmak üzere çevre ülkeler tabiiyetinde olan bu şahıslar Türk vatandaşlığına geçerken isimlerini değiştirmişler ve Türk isimleri almışlardır.⁶³⁴ 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği ise beş yıllık oturma sürelerini tamamlamakla birlikte İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile istisnai olarak 256 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶³⁵

İlk defa 1936 yılında başvuru ve yabancı anne ve babadan Türkiye’de doğmuş olanların reşit olduktan sonra Türk vatandaşlığına alınmasını öngören 1312 sayılı Kanunun üçüncü maddesi gereği 1937 yılında bir kişi hakkında işlem yapılmıştır. 23 Aralık 1937 tarihli kararname ile Seyhan doğumlu Edip kızı Klara (Gülgün) vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶³⁶

1937 yılında iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen kararlar iptal edilmiştir. İlk olarak, 28 Mayıs 1935 tarihinde Türklük aleyhine çalıştığı gerekçesi ile 1312 sayılı Kanun’un on birinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan Sadettin Holştayn’ın hakkındaki karar 1 Şubat 1937 tarihinde iptal edilmiş, gerekçe olarak, hakkındaki delillerin hasımları tarafından üretildiği, aslında memleket için faydalı bir şahıs olduğu gösterilmiştir.⁶³⁷ İkinci olarak, yabancı devlet ordusunda askerlik yapmak suçundan 1312 sayılı Kanun’un dokuzuncu maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan Kâşif oğlu Hasan Tahsin hakkında yanlış tahkikat yapıldığı ve iyi biri olduğu gerekçeleri ile hakkındaki karar 1 Nisan 1937 tarihinde iptal edilmiş ve yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶³⁸

⁶³⁴ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1937, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 71.1..18., Yer No: 71.2..2., Yer No: 71.3..17., Yer No: 71.9..4., Yer No: 72.11..20., Yer No: 72.17..5., Yer No: 73.30..4., Yer No: 74.31..8., Yer No: 74.35..7., Yer No: 74.36..5., Yer No: 74.38..15., Yer No: 74.39..19., Yer No: 74.40..19., Yer No: 75.45..2., Yer No: 75.49..20., Yer No: 76.51..9., Yer No: 76.54..6., Yer No: 77.61..17., Yer No: 77.66..20., Yer No: 77.70..3., Yer No: 78.79..10., Yer No: 79.81..13., Yer No: 79.86..19., Yer No: 79.90..10., Yer No: 80.98..3., Yer No: 80.98..9.,

⁶³⁵ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1937, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 71.2..7., Yer No: 71.6..1., Yer No: 73.28..10., Yer No: 75.45..2., Yer No: 76.56..18., Yer No: 78.79..15., Yer No: 80.99..19.

⁶³⁶ **BCA**, 23.12.1937, Sayı: 78932/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 81.105..1.

⁶³⁷ **BCA**, 1.2.1937, Sayı:59592, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 71.9..6.

⁶³⁸ **BCA**, 1.4.1937, Sayı:62992, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 73.26..4.

1937 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümleri doğrultusunda toplam 653 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, ayrıca iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Kanunun üç, beş ve altıncı maddeleri vatandaşlığa kabul işlemlerinde kullanılan maddeler olmuştur.

1938 yılında, Türkiye’de beş yıllık oturma sürelerini dolduran ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen, büyük bölümünü Sovyetler Birliği tabiiyetinde olan şahısların oluşturduğu 425 kişi, yirmi sekiz kararname ile 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶³⁹ Beşinci madde esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilenler Türk isimleri almışlardır.

1938 yılında 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği Türkiye’de beş yıllık oturma sürelerini doldurmayan 482 kişi istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁴⁰ 23 Haziran 1938 tarihinde vatandaşlığa kabul edilen Azerbaycanlı Bala oğlu Cihangir’in Uçak Mühendisi olduğu belirtilmiştir.⁶⁴¹ Altıncı madde ile vatandaşlığa alınanların önceki tabiiyetlerine örnek olmak üzere, 20 Ekim 1938 tarihinde vatandaşlığa kabul edilen 257 kişiden; 158’inin Yugoslav, 70’inin Bulgar, 10’unun Romanya, beşinin Lehistan, üçünün İngiliz, ikişer kişinin Arnavut, İran, İtalyan ve Suriye, birer kişinin Rus, Polonya ve Celep tabiiyetinde oldukları belirtilmiştir. İngiliz tabiiyetinde olanlar Kıbrıs doğumlu, İtalyan tabiiyetinde olanlar ise Rodos doğumludur.⁶⁴²

1938 yılında da iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi gereği 19 Eylül 1935 tarihinde vatandaşlıktan yanlılıkla çıkarılan Baruh Babani “Levi” isimli şahıs yerine, onun pasaportu ile sahtekârlıkla yurtdışına çıkan Mordohay isimli şahıs 30 Mayıs 1938 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmış, Baruh Babani yeniden vatandaşlığa

⁶³⁹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1938, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.5..4., Yer No: 82.10..15., Yer No: 82.11.4., Yer No: 82.17..20., Yer No: 82.24..13., Yer No: 82.27..8., Yer No: 82.27..9., Yer No: 82.28..13., Yer No: 83.31..3., Yer No: 83.39..6., Yer No: 83.39..7., Yer No: 83.39..8., Yer No: 83.39..9., Yer No: 83.41..12., Yer No: 83.41..13., Yer No: 83.42..20., Yer No: 83.46..8., Yer No: 83.56..16., Yer No: 83.57..3., Yer No: 84.64..7., Yer No: 84.73..4., Yer No: 84.79..10., Yer No: 84.79..17., Yer No: 84.84..19., Yer No: 84.85..12., Yer No: 84.88..1., Yer No: 84.88..2., Yer No: 85.92..10.

⁶⁴⁰ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1938, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 83.31..4., Yer No: 83.56..15., Yer No: 84.63..7., Yer No: 84.78..12., Yer No: 84.79..12., Yer No: 84.85..13., Yer No: 84.90..17., Yer No: 84.90..18., Yer No: 85.92..8.

⁶⁴¹ **BCA**, 23.6.1938, Sayı: 90752/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 83.56..15.

⁶⁴² **BCA**, 20.10.1938, Sayı: 97932/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.92..8.

kabul edilmiştir.⁶⁴³ 1927 yılında Kafkasya'dan gelerek Bakırköy'e yerleşen, ancak Leh ordusunda askeri hizmet kabul etmek ve tabiiyetine geçmek suçu nedeniyle 4 Aralık 1935 tarihinde 1312 sayılı Kanun'un dokuzuncu maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan Hüseyin isimli şahıs tabiiyet değiştirmedeği ve kötü bir hali bulunmadığı gerekçesi ile 23 Haziran 1938 tarihinde yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁶⁴⁴

1938 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun beş ve altıncı maddeleri doğrultusunda işlem yapılmış ve toplam 907 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Ayrıca iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.

Atatürk döneminde, 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği 65551 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Ayrıca 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği vatandaşlıktan çıkarılan 10 kişi hakkındaki vatandaşlıktan çıkarma kararı dönem içinde iptal edilerek, bu şahıslar yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.

Dönem içindeki vatandaşlığa kabul işlemlerinin yüzde 39'u 1312 sayılı Kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiş olup, en fazla işlem altıncı madde esasları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de beş yıl süre ile ikamet etme şartı aranmadan, istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilme esaslarını düzenleyen altıncı madde gereği toplam 61147 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Özellikle İskân Kanunu'nun kabul edildiği 1934 yılına kadar, Türkiye'ye gelen göçmen ve mültecilerin vatandaşlığa kabulü altıncı madde esasları doğrultusunda gerçekleştirilmiş, 1934 yılından sonra bu şahısların vatandaşlığa kabulünde ağırlıklı olarak İskân Kanunu kullanılmıştır. Altıncı madde gereği ağırlıklı olarak Müslüman şahıslar vatandaşlığa kabul edilmiş, bununla birlikte kanuni şartları yerine getiren Gayrimüslimler de vatandaşlığa kabul edilmiştir.

Atatürk döneminde 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun beşinci maddesi gereği, beş yıllık ikamet şartını yerine getiren toplam 4402 kişi, yabancı anne ve babadan Türkiye'de doğmuş olanların, reşit olduktan sonra Türk

⁶⁴³ BCA, 30.5.1938, Sayı: 89172, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 83.48..17.

⁶⁴⁴ BCA, 23.6.1938, Sayı: 90802, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 83.56..20.

vatandaşlığına alınmasını öngören üçüncü maddesi gereği toplam iki kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.

Atatürk döneminde 1312 sayılı Kanunun çeşitli maddeleri gereği vatandaşlıktan çıkarılan 10 kişi hakkında verilen karar dönem içerisinde iptal edilmiş ve bu şahıslar yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.

II.7. İskân Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul

II.7.1. Kanunun İçeriği

Göçler neticesinde ortaya çıkan iskân sorununun derli toplu bir şekilde ele alınması 14 Haziran 1934 tarihinde onaylanan ve 21 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe giren 2510 sayılı İskân Kanunu ile olmuştur. Bu kanun kapsamına; göçmenler, mülteciler, göçebeler, gezginciler ve zorunlu hallerde yerli halktan naklen iskâna tabi tutulanlar girmiş, sağlıklı şekilde toprakların Türkleştirilmesine yönelik iskân ile ilgili hususlar düzenlenmiştir. Bu Kanun, yürürlüğe girmesiyle birlikte, vatandaşlığa kabul ve vatandaşlıktan çıkarma kararnamelerinde, 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu haricinde, atıf yapılan önemli kanunlardan biri olmuştur.

Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlanan 2 Mayıs 1932 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunulan İskân Kanunu'nun ilk tasarısının gerekçesi vatandaşlıkla ilgili önemli ayrıntılar içermektedir;

“....muhtelif kıtalardan gelen muhacir unsurlar...Bunlar yıllarca kendi dilleriyle mütekellim kaldılar. Bütün Osmanlı devrinde Türkçeyi ana dili olarak benimseyemediler. Türk ırkına ve harsına mensup muhacirler bile blok halinde ayrı yerleştirilmek yüzünden ırkdaşlarına bütün bir Osmanlı devrinde ısınamadılar gittiler...Bu dokuz yıl zarfında Cumhuriyet Hükümetince hal ve tesviyesine muvaffakiyet elveren dâhili, harici birçok meselelerden sonra normal bir sistem tahtında milli bünyemizi korumaya, sağlamlaştırmaya mütecanislemeye ve milli harsımıza ve muasır medeniyete daha ziyade intibakları matlup olan nüfus kütleleri üzerinde müsmir bir surette devlet eli ile işlemeğe Türk nüfusunu kemiyet ve keyfiyetçe inkişaflandırmaya (geliştirmeye) yönelik bir nüfus siyaseti takip ve tatbikine sıra gelmiştir... Milli istihali artırmak ve kıymetlendirmek için mevcut nüfusumuzu hem hariçten gelecek ırkdaşlarımızla artırmağa, hem de dâhilde üreyip

türemek imkânının kalmadığı dar maişetli muhitlerden kurtarılarak arazisi geniş mıntikalara ırkı kuvvetlendirecek ve iktisadi refahı artıracak sahalara nakledilecek vatandaşlar arasındaki fazla tevellüdatla (doğumla) ve sıhhi şeraiti uygunsuz olan yerlerden kurtarılarak müsait mahallere kaldırılacak nüfus kütleleri arasında vefiyatın azalması ve topraksız halkın toprak sahibi edilmesiyle inkişaflandırmaya ihtiyaç vardır.”⁶⁴⁵

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, İskân Kanunu'nun kabul edildiği 14 Haziran 1934 tarihinde yaptığı konuşmada Kanun'un; nüfusla, muhaceretle, dâhildeki seyyar aşiretlerle, topraksız ve başkalarının toprağında çalışan topraksızlarla ilgili olduğunu, kanunda bu belirtilenlerle ilgili ayrı ayrı çareler düşünüldüğünü belirtilmiştir. Nüfus kıtlığının bir memleketin başına gelecek en büyük felaketlerden biri olduğunu ve bu kanunun nüfusu çok olan yerlerden az olan yerlere gidecek olanlara yardım edeceğini belirten Kaya, nüfus arttıkça medeniyetinde belirtmiştir. Şükrü Kaya, Kanun'un hedeflerini anlatırken, nüfus meselesinin ardından, ikinci olarak “muhaceret” üzerinde durmuştur. Türk ulusunun tarihin her döneminde gittiği yerlere medeniyetini götürdüğünü, kalıcı eserler yarattığını, bulunduğu yerlere de barış taşıdığını söyleyen Kaya, dışarıda kalan iki milyona yakın öz Türk'ün istekleriyle ana vatana yerleştirileceğini belirtmiş, bir an önce Türkiye'de iskân edilmelerini borç kabul etmiştir. Şükrü Bey, bu kanun sayesinde ülkenin, tek bir dilin konuşulduğu, aynı düşünce ve duyguların paylaşıldığı bir yere dönüştürüleceğini belirtmiştir.⁶⁴⁶

İskân Kanunu'nu giriş bölümüyle birlikte toplam on bölüm 52 maddeden oluşmuştur. 1 ve 2. maddelerden oluşan giriş bölümünde “iskân mıntıkları” belirtilmiştir. 3-7 arası maddelerden oluşan birinci bölüm, “muhacir ve mültecilerin kabulü” ile ilgili maddeleri içermiştir. 8-11 arası maddelerden oluşan ikinci bölüm “nakiller, kültür ve idare tedbirleri” ile ilgilidir. 12-25 arasındaki maddelerden oluşan üçüncü bölümde “İskân” ile ilgili hususlar vardır. Dördüncü bölüm, “mecburiyetler, tasfiye ve istihkak mazbataları”, beşinci bölüm “muafiyetler”, altıncı bölüm “mali

⁶⁴⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 2 Mayıs 1932, İskân Kanunu Muvakkat Encümeni Mazbatası, Devre IV, C.23, s. 2-3, **EK 6**.

⁶⁴⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23, s. 140-141.

hükümler”, yedinci bölüm “iskân komisyonu”, sekizinci bölüm “icrai hükümler”, dokuzuncu bölüm ise “müteferrik hükümler” ile ilgilidir.⁶⁴⁷

İskân Kanunu maddelerinin vatandaşlığa kabul ile ilgili hususları incelendiğinde; üçüncü maddede muhacir ve mültecinin tanımı yapılmıştır:

*MADDE 3. : Türkiye'de yerleşmek maksadı ile dışarıdan münferiden gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğinin mütalaası alınmak şartı ile Dâhiliye Vekilliğinin emri ile ve müçtemian gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin mütalaası alınmak şartı ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğinin emirleri ile kabul olunurlar. Bunlara muhacir denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk Kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tespit olunur. Türkiye'de yerleşmek maksadı ile olmayıp bir zaruret ilcasi ile muvakkat oturmak üzere sığınanlara mülteci denir. Dördüncü maddede yazılı sebepler bulunmayan mülteciler Türkiye'de yerleşmek isterlerse ve bunu yazı ile buldukları yerin en büyük idare amirine bildirirlerse haklarında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğince muhacir muamelesi yapılır. Öbür mülteciler için Dâhiliye Vekilliğince haklarında Vatandaşlık Kanunu ahkâmı tatbik olunur. Muhacirlerin alınma yolları Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğince, mültecilerin ise Dâhiliye Vekilliğince yapılacak talimatnamelerle tespit olunur.*⁶⁴⁸

Kanunda, Türkiye'ye göç edecekler arasında vatandaşlığa alınma açısından, soy itibarıyla Türk olanlar ile olmayanlar arasında ayırım gözetilmesi, kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk Kültürüne bağlı sayılacağıın İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tespit olunacağıının belirtilmesi ile vatandaşlığı, 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun soyut tanımlamasının ötesine taşımıştır. Dördüncü maddede Türk kültürüne bağlı olmayanların, anarşistlerin, casusların, göçebe

⁶⁴⁷ Yasanın tam metni için bkz. **TC Resmi Gazete**, (21 Haziran 1934), No.2733, **Düstur**, 3. Tertip, Cilt 15, Başvekâlet Matbaası, 1934, s.1156–1171, **EK 9**.

⁶⁴⁸ **Düstur**, 3. Tertip, Cilt 15, Başvekâlet Matbaası, 1934, s.1157.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23.,s.142.

Çingenelerin ve memleket dışına çıkarılmış olanların muhacir olarak alınmayacakları hükmü verilmiştir.⁶⁴⁹

Hususi bir ahit dolayısı ile Türkiye'ye mecburi olarak gelenlerin yapılan muahede hükümlerine ve hükümetçe verilen kararlara göre vatandaşlığa alınacağını belirten beşinci maddeyi takip eden altıncı madde vatandaşlığa kabul kararnamelerinde sıklıkla atıf yapılan madde olmuştur:

MADDE 6. — A: Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtalarından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir “muhacir kâğıdı” almağa ve bir vatandaşlığa girme beyannamesi imzalamağa mecburdurlar. Muhacir kâğıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl muteber tutulur.

B: Muhacir olarak alınanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile hemen vatandaşlığa alınırlar. Küçükler baba ve analarına veya hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşına bakılmaksızın, vatandaşlığımıza geçirilirler.

Vatandaşlıktan çıkarma işlemleri, İskân Kanununun 7 ve 11 B maddelerine atıf yapılarak gerçekleştirilmiştir. Yedinci madde, gösterilecek yerde kalmayıp izinsiz yer değiştirenlerle ilgilidir;

MADDE 7. — A: Türk soyundan olup Hükümetten iskân yardımı istememeyi yazı ile bildiren muhacirler ve mülteciler Türkiye içinde istedikleri yerde yerleşmeğe serbest bırakılırlar. Hükümetten iskân yardımı isteyenler Hükümetin göstereceği yerlere gitmeğe mecburdurlar.

B: Türk soyundan olmayanlar, Hükümetten yardım istemeseler bile, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmağa ve Hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmağa mecburdurlar. İzinsiz başka yerlere gidenler ilk defasında yerlerine getirilirler. Tekerrürü halinde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile vatandaşlıktan düşürülürler.⁶⁵⁰

⁶⁴⁹ Aynı yer.

⁶⁵⁰ **Düstur**, 3. Tertip, Cilt 15, Başvekâlet Matbaası, 1934, s.1157-1158.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, c.23, s.142.

İzinsiz yer değiştirenlerle ilgili yedinci madde, 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun İcra Vekillerine tanıdığı takdir hakkını bu sefer tanımamakta, kesin bir vatandaşlıktan çıkarma hükmü içermektedir. Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili bir diğer madde olan 11 B maddesi ise Türk kültürü ve Türk dili ile ilgilidir;

*MADDE 11. — B: Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsi, askeri, siyasi, içtimai ve inzibati sebeplerle, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Dâhiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur. Toptan olmamak şartı ile başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan iskat etmek de bu tedbirler içindedir.*⁶⁵¹

2510 sayılı İskân Kanunu'nun on birinci maddesinde 18 Kasım 1935 gün ve 2848 sayılı Kanun ile küçük bir düzenleme yapılmış, “*tedbirler almağa mecburdur*” kısmı “*lüzumlu görülen tedbirler alır*” şeklinde değiştirilmiştir.⁶⁵² Yedinci maddenin “A” ve “B” fıkrası ile on birinci madde 18 Haziran 1947 tarihinde, 5098 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.⁶⁵³

II.7.2. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri

1934 yılında yürürlüğe giren ve vatandaşlık işlemlerinde sıklıkla başvuru İskân Kanunu gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemleri Kanun'un yedinci ve on birinci maddelerine dayandırılmıştır. İskân Kanunu'nun 21 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe girmesi sonrasında ilk vatandaşlıktan çıkarma işlemi 27 Aralık 1934 tarihinde yapılmıştır. Pasaportsuz olarak Batum'a, oradan Erivan'a kaçan ve burada muallimlik (öğretmenlik) yapan Giresun Piriaziz Başmuallimi Halid, 2510 sayılı İskân Kanunu'nun on birinci maddesi⁶⁵⁴ gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁶⁵⁵

1935 yılında da Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında vatandaşlıktan çıkarma da dâhil çeşitli tedbirler almayı öngören on birinci madde gereği 14 kişi vatandaşlıktan

⁶⁵¹ **Düştur**, 3. Tertip, Cilt 15, Başvekâlet Matbaası, 1934, s.1158.

⁶⁵² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre V., C.6, s.82.

⁶⁵³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre VIII., C.6, s.418.

⁶⁵⁴ İskân Kanunu Madde 11. — B: “*Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsi, askeri, siyasi, içtimai ve inzibati sebeplerle, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Dâhiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur. Toptan olmamak şartı ile başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan iskat etmek de bu tedbirler içindedir.*” **Düştur**, 3. Tertip, Cilt 15, Başvekâlet Matbaası, 1934, s.1158.; **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.23, s.144.

⁶⁵⁵ **BCA**, 27.12.1934, Sayı: 17632, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.87..19.

çıkarılmıştır. Erzincan nüfusuna kayıtlı olan, muhtelif cinayetler işleyen ancak genel aften yararlanarak Türkiye dışına çıkan Minas 5 Ağustos 1935 tarihinde, kötü maksat ve davranışları tespit edilen Erzurum nüfusuna kayıtlı 3 Yahudi ve 10 aile efradı 13 Eylül 1935 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dâhiliye Vekâleti'nin yazısında, Nisim, Nisan ve Simon isimli bu üç Yahudi'nin Ruslar hesabına casusluk yaptıkları, Rus Sefarethesinden kendileri adına Erzurum Postanesine para yatırıldığı, Nesim'in Garnizondaki askerlerle temasa başladığı, Türklükle, Türk hars ve dili ile hiçbir ilgileri bulunmadığı belirtilmiştir.⁶⁵⁶

1936 yılında da 2510 sayılı İskân Kanunu'nun on birinci maddesi gereği, bir kişi hakkında işlem yapılmıştır. 16 Kasım 1936 tarihli kararnamede, İstanbul doğumlu, Rum Yani oğlu Pisalti Konstantinos'un, Türkiye'de ve Balkanlar'a giderek çeşitli yerlerde yankesicilik yaptığı, ana dilinin Türkçe olmadığı, Türkiye'ye kötülükten başka bir şey yapmadığı, kültürel ve toplumsal bir faydasının bulunmadığı ve bu nedenle İskân Kanunu'nun on birinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarıldığı belirtilmiştir.⁶⁵⁷

1937 yılında, 2510 sayılı İskân Kanunu'nun, bazı maddelerini tadil eden 18 Kasım 1935 tarihli ve 2848 sayılı Kanun'un yedinci maddesine atıf yapılarak da vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. 2848 sayılı Kanun'da yedinci madde 2510 sayılı Kanun'daki şekliyle kalmış olup, bu madde gereği yapılan vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde 2848 sayılı kanunun yedinci maddesine atıf yapılmıştır.⁶⁵⁸ 1937 yılında en fazla işlemin yapıldığı 20 Ağustos 1937 tarihinde, bir kararname ile Kanun'un yedinci maddesi gereği 59 göçmen, kendilerine gösterilen yerlerde yurt tutmadıkları gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarılmışlardır.⁶⁵⁹

1938 yılının 1041 sayılı Kanun'dan sonra en fazla ikinci vatandaşlıktan çıkarma işlemi İskân Kanunu'nun yedinci maddesi doğrultusunda yapılmıştır. Türk

⁶⁵⁶ **BCA**, 5.8.1935, Sayı: 2-3121, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 57.66..17., **BCA**, 13.9.1935, Sayı: 32362, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 58.72..12.

⁶⁵⁷ **BCA**, 16.11.1936, Sayı: 55842, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 69.89..1.

⁶⁵⁸ 2510 Sayılı Kanun Madde- 7 B; "*Türk soyundan olmayanlar, Hükümetten yardım istemeseler bile, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmağa ve Hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmağa mecburdurlar. İzinsiz başka yerlere gidenler ilk defasında yerlerine getirilirler. Tekerrürü halinde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile vatandaşlıktan düşürülürler*" **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.23, s.142.; **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.13., a.g.e., s.782.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.s.239.

⁶⁵⁹ **BCA**, 20.8.1937, Sayı: 72462, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.72..16.

soyundan olmayan muhacir ve mültecilerin Hükümetin gösterdiği yerde yerleşmesini, yerleşmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılacağını öngören ve ilk defa 1937 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan bu madde gereği, 1938 yılında üç kararname ile 129 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 17 Şubat 1938 tarihli ilk kararname ile altın kaçakçılığı yapan Nesim oğlu Avran Pihan ve karısı vatandaşlıktan çıkarılırken, 7 Nisan 1938 tarihli kararname ile 52 kişi, 7 Temmuz 1938 tarihli kararname ile 75 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 7 Nisan 1938 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılanlardan 48'inin Yahudi, üçünün Ermeni, birinin Alman milliyetinden olduğu belirtilmiştir.⁶⁶⁰

Atatürk döneminde, İskân Kanunu esasları doğrultusunda toplam 204 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu şahısların büyük bölümünü vatandaşlığa alındıktan sonra kendilerine gösterilen yerde yerleşmek istemeyen muhacir ve mülteciler oluşturmuş, bu sebeple İskân Kanununun yedinci maddesi gereği toplam 188 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Türk kültürüne bağlı olmayan veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında vatandaşlıktan çıkarmayı öngören on birinci madde esasları doğrultusunda ise 16 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa kabul edilenlerin yüz binlerle ifade edildiği düşünüldüğünde, bu Kanun gereği az sayıda kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı değerlendirilebilir.

İskân Kanunu gereği, vatandaşlığa kabul edilenlerden Türk soyundan olmayanların kendilerine gösterilen yerde ikamet etmesi istenmiştir. Bu kurala uymak istemeyen şahıslar, bir anlamda Türk vatandaşlığından çıkmak yönünde kendi seçimlerini yapmışlardır. Vatandaşlığa alınma açısından, soy itibarıyla Türk olanlar ile olmayanlar arasında ayırım gözetmeyen, Türk kültürüne bağlı olmayı şart koşan İskân Kanunu gereği, Türk soyundan olanların iskân yardımı istememeleri durumunda istedikleri yere yerleşmeleri öngörülmüş, ancak Türk soyundan olmayanlar için gösterilen yerde ikamet etme şartı aranmıştır.⁶⁶¹ Kanunun böyle bir şartı öngörmesi ise iki şekilde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, Türk soyundan

⁶⁶⁰ **BCA**, 17.2.1938, Sayı: 82162, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.13..17., **BCA**, 7.4.1938, Sayı: 85152 Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.28..16., **BCA**, 7.7.1938, Sayı: 92192, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.63..18.

⁶⁶¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23.,s.143.

olmayanların Türk kültürüne bağlılıkları konusunda duyulan kaygı nedeniyle bu şahısların kontrol altında tutulma isteği, diğeri ise yoğunluğu az olan bölgelerin doldurularak buraların da kalkınmasını sağlamak düşüncesidir. Nitekim Kanunun görüşmeleri esnasında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya şöyle bir tespitte bulunmuştur; “*Nüfusumuzun taşkın olduğu ve bugün Avrupa'nın kesif denilen yerlerindeki kadar kesif olan topraklar vardır.... Bu kanun nüfus kesafeti aşkın ve taşkın olan vilayetlerden nüfusu daha az olan vilayetlere gideceklere yardım edecektir...*”⁶⁶²

II.7.3. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri

Türkiye'ye gelen Türk soyundan ya da Türk kültürüne bağlı muhacir ve mültecilerin vatandaşlığa kabul edilme esaslarını düzenleyen 2510 sayılı İskân Kanunu gereği vatandaşlığa kabul işlemlerine 4 Eylül 1934 tarihli kararname ile başlanmış ve bu kararname ile 138 Türk vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁶³ İskân Kanunu gereği vatandaşlığa kabul işlemleri muhacirlerin vatandaşlığa kabulünü düzenleyen altıncı madde esasları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.⁶⁶⁴ Burada önemli bir ayrımı, küçükler, baba ve annelerine veya hısımlara tabi tutulmuşlar ve vatandaşlığa kabul edime kararnamelerinde isimleri yer almamıştır. Dolayısı ile vatandaşlığa kabul edilen miktarlarda, reşit olmayan çocuk miktarı tespit edilememiştir.

İskân Kanunu gereği muhacir ve mültecilerin vatandaşlığa alım işlemlerinde aynı zamanda 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun beş ve altıncı maddelerine de atıf yapılmıştır. Bu tür kararname ekleri incelendiğinde, isimler karşısında bir ayırım yapılmamış, listede bulunanların tamamı hakkında her iki kanun gereği işlem yapılmıştır. İskân Kanununda Türk soyundan olan ve olmayanlar ayrımı mevcut olup, Türk soyundan olmayan ve muhacir olarak gelen ecnebilerin vatandaşlığa

⁶⁶² **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23.,s.141.

⁶⁶³ **BCA**, 4.9.1934, Sayı: 12082/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.60..8.

⁶⁶⁴ **MADDE 6. — A: Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtalarından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir “muhacir kâğıdı” almağa ve bir vatandaşlığa girme beyannamesi imzalamağa mecburdurlar. Muhacir kâğıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl muteber tutulur.**

B: Muhacir olarak alınanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile hemen vatandaşlığa alınırlar. Küçükler baba ve analarına veya hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşına bakılmaksızın, vatandaşlığımıza geçirilirler. TBMM Zabıt Ceridesi, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23.,s.142. **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.13, a.g.e., s.782.

alınmasında, her iki kanunun beş ve altıncı maddeleri birlikte esas alınmış, böylece her iki kanunun eksik hususları birbirini tamamlamıştır.⁶⁶⁵

1934 yılında, 2510 sayılı İskân Kanunu'nun altıncı (2510/6) ve 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesine (1312/6) birlikte atıf yapılarak, yirmi iki kararname ile 13915 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁶⁶ Bazı kararnamelerde vatandaşlığa alınanların sayısı önemli rakamlara ulaşmış, bir kararnamede 1874 kişi (Yer No: 50.81.4.) vatandaşlığa kabul edilirken, diğer bir kararnamede 1667 kişi (Yer No: 49.77.18.) aynı anda vatandaşlığa kabul edilmiştir. Yukarıda belirtilen iki kanun maddesine, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi (1312/5) eklenerek iki kararname ile işlem yapılmış ve 1711 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁶⁷ Netice olarak İskân Kanunu çerçevesinde, 1934 yılında 15626 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.

İskân Kanunu'nun kabul edildiği 1934 yılından itibaren başlayan artış 1935 yılında da devam etmiş ve vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısının yirmi binli rakamların üzerine çıkmıştır. Doksan bir kararname ile işlem yapılan yıl içinde en fazla vatandaşlığa kabul edilme işlemi İskân Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

1935 yılında, Türkiye'ye muhacir olarak kabul edilenlerin, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile hemen vatandaşlığa alınmalarını öngören, İskân Kanunu'nun altıncı maddesi ile Türkiye'de oturma süresine bakılmaksızın, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile istisnai olarak alınmalarını öngören Türk Vatandaşlık Kanununun altıncı maddesine birlikte atıf yapılarak 27 kararname ile işlem yapılmıştır. Bu kararnamelerde toplam 16047 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁶⁸ Bir kararname ile

⁶⁶⁵ Bu konuda kanunların eksik hususları için bkz, **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23.,s.142. ve Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.76-77.

⁶⁶⁶ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1934, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 47.60..8., Yer No: 47.60..13., Yer No: 48.64..6., Yer No: 48.66..3., Yer No: 48.67..6., Yer No: 48.67..7., Yer No: 48.69..4., Yer No: 48.70..10., Yer No: 48.70..19., Yer No: 49.71..2., Yer No: 49.73..9., Yer No: 49.73..10., Yer No: 49.74..6., Yer No: 49.75..13., Yer No: 49.77..18., Yer No: 49.79..8., Yer No: 49.80..13., Yer No: 50.81..4., Yer No: 50.83..7., Yer No: 50.84..20., Yer No: 50.87..8., Yer No: 50.89..7.

⁶⁶⁷ **BCA**, 10.11.1934, Sayı: 15342/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 49.76..11., **BCA**, 6.12.1934, Sayı: 16702/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 50.83..6.

⁶⁶⁸ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1935, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.5..3., Yer No: 51.6..6., Yer No: 51.8..11., Yer No: 51.9..12., Yer No: 51.9..13., Yer No: 52.15..10., Yer No: 53.21..12., Yer No: 53.23..18., Yer No: 53.28..9., Yer No: 53.28..18., Yer No: 54.36..15., Yer No: 54.38..8., Yer No: 55.41..9., Yer No: 55.45..16., Yer No: 56.52..8., Yer No: 56.58..7., Yer No: 56.59..1., Yer No: 56.59..4., Yer No: 57.69..17., Yer No: 58.79..8., Yer No:

en fazla işlem 22 Ocak 1935 tarihinde yapılmış olup, bir seferde 2780 kişi Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir.⁶⁶⁹ Yukarıda belirtilen iki kanun maddesine, Türkiye’de beş yıllık oturma sürelerini tamamlayanlardan uygun görülenlerin vatandaşlığa kabul edilmesini öngören 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun beşinci maddesi eklenerek 12 kararnamede işlem yapılmış ve 4325 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷⁰ Neticede 1935 yılında, muhacir olarak Türkiye’ye kabul edilen toplam 20372 kişi, İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir.

Türk soyundan ya da Türk kültürüne bağlı muhacir ve mültecilerin vatandaşlığa kabul edilmesini öngören 2510 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde yapılan işlemler, 1936 yılı vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümünü oluşturmuştur. İskân Kanununun altıncı maddesi ile 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun altıncı maddesine birlikte atıf yapılarak 32 kararname ile 24356 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷¹ Dört kararnamede ise yukarıda belirtilen kanun maddelerine 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi eklenerek 3426 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷² Netice olarak 1936 yılında İskân Kanunu doğrultusunda 27782 muhacir ve mülteci vatandaşlığa kabul edilmiştir.

İskân Kanunu 1937 yılı için de en önemli vatandaşlığa kabul vasıtası olmuştur. 2510 sayılı İskân Kanunu ve 1312 sayılı Kanunun altıncı maddelerine atıf yapılan 24 kararname ile 15876 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷³ Bir seferde en

58.80..17., Yer No: 59.85..2., Yer No: 59.85..11., Yer No: 60.93..9., Yer No: 60.94..18., Yer No: 60.98..20., Yer No: 60.100..17.

⁶⁶⁹ **BCA**, 22.1.1935, Sayı: 18862/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.5..3.

⁶⁷⁰ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1935, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 51.6..9., Yer No: 56.60..9., Yer No: 58.72..18., Yer No: 58.73..12., Yer No: 58.78..10., Yer No: 58.79..20., Yer No: 59.85..3., Yer No: 60.92..14., Yer No: 60.93..11., Yer No: 60.96..15., Yer No: 60.98..13., Yer No: 60.100..11.

⁶⁷¹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1936, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 61.1..12., Yer No: 61.3..11., Yer No: 61.4..4., Yer No: 61.8..4., Yer No: 62.12..4., Yer No: 62.18..16., Yer No: 63.30..18., Yer No: 64.34..16., Yer No: 64.36..6., Yer No: 65.42..16., Yer No: 66.56..7., Yer No: 66.58..13., Yer No: 66.60..3., Yer No: 66.60..18., Yer No: 67.61..18., Yer No: 68.72..14., Yer No: 68.73..12., Yer No: 68.74..2., Yer No: 68.74..16., Yer No: 68.74..18., Yer No: 68.79..14., Yer No: 68.80..5., Yer No: 69.83..3., Yer No: 69.83..20., Yer No: 69.84..10., Yer No: 69.85..17., Yer No: 69.87..5., Yer No: 69.89..4., Yer No: 69.89..5., Yer No: 70.91..1., Yer No: 70.92..16., Yer No: 70.97..19.

⁶⁷² **BCA**, 2.3.1936, Sayı: 41482/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 62.17..13., **BCA**, 12.3.1936, Sayı: 41912/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 62.19..16., **BCA**, 19.3.1936, Sayı: 42202/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 63.21..5., **BCA**, 25.3.1936, Sayı: 42602/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 63.23..4.

fazla işlem 10 Aralık 1937 tarihli kararname ile gerçekleştirilmiş ve 1976 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷⁴ Sekiz kararnamede ise yukarıda belirtilen kanun maddelerine, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi eklenerek işlem yapılmış ve toplam 4113 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷⁵ Netice olarak 1937 yılında İskân Kanunu doğrultusunda toplam 19989 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. 1937 yılında, İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa kabul işlemlerinde, bir önceki yıla göre biraz azalma olsa da, işlemlerin büyük bölümü bu esaslar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Başvekil Celal Bayar başkanlığında işlemlerin yapıldığı, Atatürk döneminin son yılı olan 1938 yılında da işlemlerin büyük bölümünün İskân Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Sadece Türk soyundan muhacirlerin vatandaşlığa kabul işlemlerinde 2510 sayılı İskân Kanununun altıncı maddesinden, Türk soyundan olmayan muhacir ve mültecilerin vatandaşlığa kabul işlemlerinde ise 2510 sayılı Kanunun altıncı maddesi ile birlikte 1312 sayılı Kanunun beş ve altıncı maddelerinden yararlanılmıştır.

1938 yılında 2510 sayılı Kanunun altıncı maddesine dayanılarak biri gizli olmak üzere dokuz kararname ile işlem yapılmış ve 2883 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷⁶ 3 Ocak 1938 tarihli gizli kararname Türkiye dışından askeri liselere alınan Türk öğrenciler ile ilgilidir ve gizlilik kararı 20 Haziran 1994 tarihinde kaldırılmıştır. Kararnamede Türkiye dışından askeri liselere kabul edilen öğrencilerin bir yıl içinde Türk vatandaşlığına kabul edilmedikleri takdirde okuldan atılmalarının gerekli olduğu belirtilmiştir. Diğer yandan, boşaltılması milli gayeye uygun görülmeyen Hatay ve Adalardan, iltica ve göç şeklinde hiçbir ferdin Türkiye'ye kabul edilmemesi kararının bulunduğu altı çizilmiştir. Neticede bu bölgelerden

⁶⁷³ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1937, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 71.2..1., Yer No: 71.2..8., Yer No: 71.5..20., Yer No: 71.9..2., Yer No: 72.17..7., Yer No: 72.19..10., Yer No: 73.24..19., Yer No: 73.26..14., Yer No: 74.35..6., Yer No: 77.61..14., Yer No: 77.61..16., Yer No: 77.63..18., Yer No: 77.68..20., Yer No: 77.70..4., Yer No: 78.73..12., Yer No: 78.78..20., Yer No: 79.85..11., Yer No: 79.88..9., Yer No: 79.90..20., Yer No: 80.97..17., Yer No: 80.98..11., Yer No: 80.99..20., Yer No: 80.100..2., Yer No: 81.104..9.

⁶⁷⁴ **BCA**, 10.12.1937, Sayı: 77922/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 80.99..20.

⁶⁷⁵ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1937, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 72.13..7., Yer No: 74.40..12., Yer No: 75.44..20., Yer No: 75.46..20., Yer No: 76.51..10., Yer No: 76.59..13., Yer No: 79.90..16., Yer No: 80.97..20.

⁶⁷⁶ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1938, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.1..5., Yer No: 82.17..11., Yer No: 82.24..14., Yer No: 82.30..17., Yer No: 83.45..16., Yer No: 83.59..19., Yer No: 84.67..14., Yer No: 84.74..8., Yer No: 84.81..13.

gelen 10 öğrencinin okuldan atılmaması için mülteci sıfatı ile kabulü ve 2510 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda vatandaşlığa alınması kararlaştırılmıştır.⁶⁷⁷

1938 yılında 2510 sayılı Kanun ve 1312 sayılı Kanunun altıncı maddelerine birlikte atıf yapılarak yirmi kararname ile işlem yapılmış ve 13913 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷⁸ Bir seferde en fazla işlem 18 Ağustos 1938 tarihli kararname ile gerçekleştirilmiş olup 3842 kişi aynı anda vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁷⁹ Bu sayı Atatürk döneminde vatandaşlıktan çıkarılan toplam miktarın yarısından fazladır. Yukarıda belirtilen kanun maddelerine 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi eklenerek sadece bir kararname ile işlem yapılmış ve 7 Haziran 1938 tarihli kararname ile 51 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁸⁰ Netice olarak 1938 yılında İskân Kanunu esasları doğrultusunda 16847 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.

Atatürk döneminde İskân Kanunu esasları doğrultusunda toplam 100616 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, işlemlerin hepsi altıncı madde gereği gerçekleştirilmiştir. 1936 yılında en üst seviyeye ulaşan muhacir ve mültecilerin Türk vatandaşlığına kabulünde, son iki yılda tedrici bir azalma olmuştur. 1936 yılına kadar yoğun miktarda gerçekleşen göçmen akımının önemli bir sebebi, Yılmaz Altuğ'un deyişiyle, Osmanlı Devleti'nin eski topraklarının yeni sahiplerinin kötü muameleleri ile karşılaşmak istemeyen Türk Müslüman ahalinin anavatana göç etmek istemesi olmuştur.⁶⁸¹

Türkiye Cumhuriyeti, çok düşük nüfus artış hızı olan, yüksek ölüm oranları neticesinde ortalama ömrün 35 yaş dolaylarında olduğu, çeşitli iş kollarında nitelikli iş gücüne çok fazla ihtiyaç duyulan geleneksel tarım toplumu şeklinde bir nüfus

⁶⁷⁷ **BCA**, 3.1.1938, Sayı: 79642/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.1..5.

⁶⁷⁸ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1938, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.1..8., Yer No: 82.2..18., Yer No: 82.2..20., Yer No: 82.4..18., Yer No: 82.5..15., Yer No: 82.10..8., Yer No: 82.13..15., Yer No: 82.17..14., Yer No: 82.24..16., Yer No: 82.26..18., Yer No: 83.43..3., Yer No: 83.45..7., Yer No: 83.50..4., Yer No: 83.50..20., Yer No: 83.51..2., Yer No: 83.55..12., Yer No: 84.67..8., Yer No: 84.75..20., Yer No: 84.85..9., Yer No: 85.91..6.

⁶⁷⁹ **BCA**, 18.8.1938, Sayı: 94612/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.75..20.

⁶⁸⁰ **BCA**, 7.6.1938, Sayı: 89612/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 83.51..1.

⁶⁸¹ Yılmaz Altuğ, " *Balkanlar'dan Anayurda Yapılan Göçler*", **Bellekten**, Cilt IV., Sayı 212, TTK Yayınları, Nisan 1991, s.109.

yapısı devralmıştır.⁶⁸² Bu sebeple İskân Kanunu'nun TBMM'deki görüşmelerinde nüfusun artırılması tartışmaları yoğun olarak yapılmıştır.

İskân Kanununun Mecliste görüşülmesi esnasında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Kanunu şöyle savunmuştur; “ *Muhterem efendiler, bu kanun memlekette büyük bir davanın hallini temin edecek bir kanundur....Nüfus keyfiyeti, beşeriyet tarihinde çok yeni bir hâdisedir. Eskiden nüfus bu kadar mütekâsif (yoğun) değildi. Medeniyet ve refah arttıkçadır ki, nüfuslar arttı. 1800 senesinde mesela İngiltere'nin nüfusu 12 milyonu. Bugün 50 milyona çıkmıştır. Fransa da 19, 20 milyonu.19'ncu asırda artmağa başlamıştır. En çok nüfusu artan yerde nüfus 25 senede tezaüf etmiştir. Bunu bilmek lazımdır ki, bir memleketin uğrayabileceği felaketlerin en büyüğü nüfus kıtlığıdır. Memleketimiz velûdiyet itibariyle milletlerin başında gelen bir ırkın elindedir. Büyük öletlerden, büyük muharebelerden âzade kalacak bir Türk nesli çok zaman geçmeyecek bu memleketi dolduracak ve taşıracaktır.*”⁶⁸³Nitekim Şükrü Kaya'nın işaret ettiği nüfusun arttırılması gayreti, İskân Kanununun kabul edildiği 1934 yılından itibaren ivme kazanmış ve Atatürk dönemi vatandaşlığa kabul işlemlerinin yüzde 60'ı bu kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

II.8. Diğer Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul İşlemleri

Arşiv kayıtlarında, 1938 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan dört kararname ve eklerinin yerinde başka evraklar bulunmuştur. Bu kararnamele ile toplam 211 kişinin vatandaşlıktan çıkarılmıştır ancak bu şahıslar hakkında hangi kanun çerçevesinde işlem yapıldığı tespit edilememiştir.⁶⁸⁴

Lozan Anlaşması gereği vatandaşlıktan önceki yıllarda çıkarılan iki kişi hakkındaki karar iptal edilmiş ve sonradan yeniden vatandaşlığa alınmışlardır. İlk işlem 1929 yılında gerçekleştirilmiştir. Lozan Antlaşması'nda, Osmanlı Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrılan topraklarında yaşayanların vatanını seçme hakkı ile ilgili hususlar Uyruluk (Tâbiyet) başlığı altındaki maddeler (md. 30-36 arası) ile düzenlenmiştir. Bu maddelerden, evli kadınların kocalarına tabii olacağını öngören

⁶⁸² Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 241.

⁶⁸³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23.,s.140-141.

⁶⁸⁴ **BCA**, 29.9.1938 Sayı: 96972 Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.87..16., **BCA**, 29.9.1938, Sayı: 96992, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.87..18., **BCA**, 29.9.1938, Sayı: 97002, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.87..19., **BCA**, 29.9.1938 Sayı: 97012 Fon Kodu: 30..18.1.2 Yer No: 84.87..20.

otuz altıncı madde⁶⁸⁵ gereği, önceki yıllarda Tunus vatandaşlığına geçmiş olan Emine Aliye isimli şahıs, 1929 yılında, 1312 sayılı Kanunun on dördüncü maddesi⁶⁸⁶ gereği yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁶⁸⁷

Lozan anlaşması gereği önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılan diğer kişinin bu kararı 1938 yılında iptal edilmiştir. Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği sırada Suriye'de bulunduğu için Antlaşmanın otuzuncu maddesi gereği⁶⁸⁸ Türk tabiiyetini kaybeden ve yeniden vatandaşlığa alınma talebinde bulunan, aslen Gaziantep, Sadık oğlu Hamza 18 Mart 1938 tarihinde tekrar vatandaşlığa alınmıştır.⁶⁸⁹

II.8. Atatürk Döneminin Genel Değerlendirmesi

Atatürk döneminde 7128 kişi vatandaşlıktan çıkarılırken, 168310 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, 180 kişi hakkında daha önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.

Atatürk döneminde vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümü; 23 Mayıs 1927 tarihli ve "1041 sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun" ve 23 Mayıs 1928 tarihli ve "1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu" esasları doğrultusunda yapılmıştır. Bunun yanında; 23 Ocak 1869 tarihli "Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi", 14 Haziran 1934 tarihli ve "2510 sayılı İskân Kanunu", 18 Kasım 1935 tarihli ve "2848 sayılı İskan Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" ve Lozan'da Genel af kapsamı dışında bırakılan 150 kişilik listede yer alanlar ile ilgili hususları düzenleyen 16 Nisan 1924 tarihli ve 487 sayılı Genel Af Yasası gereği vatandaşlıktan çıkarma

⁶⁸⁵ "Madde 36- İş bu ahkâmın tatbikine mütedair olan kâffe-i hususatta zatüzzevç (kocalı) kadınlar zevçlerinin ve on sekiz yaşından dün(aşağı) olan çocuklarda ebeveynlerinin tâbi oldukları şerâite ittiba edeceklerdir" Bkz. Soysal, a.g.e.,s.47.

⁶⁸⁶ 1312 Sayılı Kanun Madde 14- "Hükümetin müsaadei mahsusası ile ecnebi bir Devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tabi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler. Müsaade ile ecnebi tabiiyetine girenlerin ve vatandaşlıktan işbu kanun mucibince iskat edilmiş, olanların evlatları ikamet şartına tabi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler." **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.331.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.9.; Fişek, a.g.e.,s.234.

⁶⁸⁷ **BCA**, 9.10.1929, Sayı: 8423, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 5.49..9.

⁶⁸⁸ *Madde 30: İş bu muahedenâme ahkâmı mucibince Türkiye'den ayrılan arazide yerleşmiş Türk tebaası bihakkin ve kavanin-i mahalliyeye mevzu şerâit dâhilinde işbu arazinin intikal ettiği devletin tebaası olacaklardır.*"Bkz. Soysal, **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Antlaşmaları**, a.g.e. s.45.

⁶⁸⁹ **BCA**, 18.3.1938, 82792, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 82.16..20.

işlemi yapılmıştır. 3 Mart 1924 tarihli ve 431 sayılı “*Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki haricine çıkarılmasına dair kanun*” ile Halife ve Osmanlı Hanedanı vatandaşlıktan çıkarılırken, İstiklal Mahkemesi tarafından Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesine dayandırılarak bir kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılan 211 kişi hakkında işlem yapılan dört kararname arşiv kayıtlarında bulunamamıştır. Lozan Anlaşmasının otuzuncu maddesi gereği vatandaşlıktan çıkan iki kişi hakkında da yeniden vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanların kanun maddelerine göre dağılımı aşağıdadır:

Tablo 1
Atatürk Döneminde Kanun Maddelerine Göre Vatandaşlıktan Çıkarılanların Dağılımı

Kanun Adı	Madde	Vatandaşlıktan Çıkarılan	Kararı Kaldırılan
1041 Sayılı Kanun	1	4624	4
1312 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu ⁶⁹⁰	7	57	
	9	566	5
	10	860	2
	11	13	3
	Diğer ⁶⁹¹	4	

⁶⁹⁰ Kanun maddelerinin kısa açıklımı şu şekildedir: (Madde 7); *Kendi isteği ile vatandaşlıktan çıkmasına izin verilenler.* (Madde 9A); *Resmi izin almaksızın kendi arzusu ile yabancı devlet tabiiyetine girenler.* (Madde 9B); *Yabancı devlet ordusunda askeri hizmet alanlar.* (Madde 10A); *Yabancı Devlette vazife alan ve yapılan tebligata rağmen terk etmeyenler.* (Madde 10B); *Askerlik hizmeti yapmamak için yurtdışına kaçanlar.* (Madde 10C); *Konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmayanlar.* (Madde 11); *Türk vatandaşlığına kabul edilmiş yabancılardan Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyetine karşı harekete teşebbüs edenler ile askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri yerine getirmeyenler.* Dokuz ve onuncu maddeler bütün olup fıkralara ayrılmamıştır. Ancak konunun daha iyi anlaşılması için tarafımdan “A”, “B”, “C” şeklinde fıkralara ayrılarak incelenmiştir.

⁶⁹¹ 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu’nun çeşitli maddeleri gereği vatandaşlığa alınıp, sonraki yıllarda hakkında verilen kararlar iptal edilenler.

İskân Kanunu ⁶⁹²	7	188	
	11	16	
Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi	5	30	13
	6	173	1
	8	1	
431 Sayılı Hilafetin İlgasına Dair Kanun	4	234	
Lozan'da Genel Af Kapsamı Dışında Bırakılanlar ⁶⁹³	3	150	150
İstiklal Mahkemesi (Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesine İstinaden) ⁶⁹⁴		1	
Arşiv Kayıtlarında Kanun Maddesi Belirlenemeyen		211	
Lozan Anlaşması	30		1
	36		1
TOPLAM		7128	180

Tablo 1 incelendiğinde, en fazla vatandaşlıktan çıkarma işleminin, 1041 sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı

⁶⁹² 2510 sayılı İskân Kanunu ve sonraki yıllarda bu kanunu değiştiren 2848 sayılı Kanun birlikte değerlendirilmiştir.

⁶⁹³ Af kapsamı dışında bırakılacak 150 kişi hakkında düzenleme, 16 Nisan 1924 tarihli ve 487 sayılı Genel Af Yasası'nın üçüncü ve altıncı maddesi ile yapılmıştır. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D. 2, C. 8/1, 16.4.1924, s. 783-784.

⁶⁹⁴ İstiklal Mahkemesi yaptığı vatandaşlıktan çıkarma işlemini Tabiiyet Kanunu'na dayandırmıştır.

Hakkında Kanun gereği gerçekleştirildiği görülmektedir. Atatürk dönemi vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin yüzde 65'i bu kanun doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun onuncu maddesi vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde ikinci sırayı almıştır. Bu madde gereği kararların büyük bölümü konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmayanlar (10C) hakkında verilmiş olup 851 kişi bu sebepten vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Onuncu maddenin diğer fıkraları olan (10A) fıkrasından yedi, (10B) fıkrasından iki kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

Üçüncü sırada yer alan 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun dokuzuncu maddesi gereği yapılan işlemlerin büyük bölümünü resmi izin almadan kendi arzusu ile yabancı devlet tabiiyetine girenler (9A) oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı 522 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dokuzuncu maddenin diğer fıkrası olan yabancı devlet ordusunda askeri hizmet alanlar (9B) hakkında verilen kararlar neticesinde 44 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun yedinci ve on birinci maddesi gereği az sayıda işlem yapılmış olup, Cumhuriyetin iç ve dış emniyetine aykırı hareket yaptıkları tespit edilen ve on birinci madde gereği çıkarılanların yaklaşık dörtte biri hakkındaki kararlar sonraki yıllarda iptal edilmiştir.

İskân Kanunu gereği 204 kişi vatandaşlıktan çıkarılırken, Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği 197 kişi hakkında işlem yapılmıştır. Lozan'da genel af kapsamı dışında bırakılan 150 kişilik listede yer alanlar 1927 yılında vatandaşlıktan çıkarılırken, dönemin dikkat çeken bir vatandaşlıktan çıkarma kararı ise 1926 yılında Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından bir kişi hakkında verilmiştir.

Atatürk döneminde vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümü; 14 Haziran 1934 tarihli ve "2510 sayılı İskân Kanunu", 18 Kasım 1935 tarihli ve "2848 sayılı İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" ile 23 Mayıs 1928 tarihli ve "1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu" esasları doğrultusunda yapılmıştır. Bunun yanında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği de vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. Vatandaşlığa kabul edilenlerin kanun maddelerine göre dağılımı Tablo-2'de gösterilmiştir.

Tablo 2
Atatürk Döneminde Kanun Maddelerine Göre Vatandaşlığa Kabul Edilenlerin Dağılımı

Kanun Adı	Madde	Vatandaşlığa Kabul Edilenlerin Miktarı
1312 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu⁶⁹⁵	3	2
	5	4402
	6	61147
İskân Kanunu⁶⁹⁶	6	100616
Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi	2	1
	3	2125
	4	17
TOPLAM		168310

Tablo 2 incelendiğinde, vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümünün 2510 sayılı İskân Kanunu çerçevesinde gerçekleştirildiği görülmektedir. İskân Kanunu öncesinde, göçmen ve mültecilerin vatandaşlığa kabulü, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun altıncı maddesi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Nitekim bu madde doğrultusundaki işlemlerin büyük bölümü 1929-1934 yılları arasında gerçekleştirilmiş ve bu dönemde 58283 kişi altıncı madde doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir. 1934 yılından sonra İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa kabul edilen göçmen ve mülteciler hakkındaki kararnamelerde, aynı zamanda 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun beş ve altıncı maddelerine de

⁶⁹⁵ Kanun maddelerinin kısa açıklımı şu şekildedir: (Madde 3); *Yabancı anne ve babadan Türkiye'de doğmuş olup da Türkiye'de yaşayıp reşit olmalarını müteakip üç sene içinde Türk vatandaşlığını talep edenler.* (Madde 5); *Türkiye'de sürekli beş sene ikamet eden ve Türk vatandaşlığını talep eden yabancılar* (Madde 6); *Beş senelik ikamet şartı aranmaksızın istisnai olarak alınanlar.*

⁶⁹⁶ 2510 sayılı İskân Kanunu ve sonraki yıllarda bu kanunu değiştiren 2848 sayılı Kanun birlikte değerlendirilmiştir. İskân Kanunu gereği alınan göçmen ve mülteciler için aynı zamanda 1312 sayılı Kanun hükümlerine de atıf yapılmıştır.

zaman zaman atıf yapılmıştır. Bu şekilde olan kararnameler İskân Kanunu çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinin üçüncü maddesi, beş yıllık oturma sürelerini dolduran yabancıların, dördüncü maddesi ise bu süreyi doldurmayanlardan uygun görülenlerin istisnai olarak vatandaşlığa kabulünü düzenlemektedir. 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununda ise aynı düzenlemeler beş ve altıncı madde ile yapılmıştır. Beşinci maddede, küçüklerin babalarına ya da dul annelerine tabii olarak Türk vatandaşı olacağı belirtilmiş olup, kararname ve eklerinde reşit olmayan çocukların isim ve miktarları belirtilmemiştir. Dolayısıyla tabloda belirtilen miktarlara reşit olmayan çocuklar dâhil değildir.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile vatandaşlığa kabul edilme kararnamelerinin büyük bölümünde Müslüman ya da Gayrimüslim oldukları belirtilmiştir, ancak 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu ile vatandaşlığa kabul edilme kararnamelerinde ve vatandaşlığa kabul edilenlerle ilgili bilgilerinin yer aldığı ekler bölümünde, genel olarak kabul edilenlerin dini ile ilgili bilgi yer almamıştır. Bununla birlikte kimi kararnamelerde Müslüman ya da Gayrimüslim oldukları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. 1923 yılından itibaren kanuni şartları yerine getiren Müslümanlar ile birlikte Gayrimüslimler de vatandaşlığa kabul edilmiş, özellikle ihtiyaç duyulan iş kollarında Gayrimüslimlerden faydalanılmıştır. Bununla birlikte vatandaşlığa kabul edilen 168310 kişinin büyük bölümünü Müslümanlar oluşturmuştur.

Vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilenler bakımından en fazla sayıda kişi, Lozan'da genel af kapsamında bırakılan ve 1064 sayılı Kanun ile vatandaşlıktan çıkarılan 150 kişinin 29 Haziran 1938 tarihi 3527 sayılı Af Kanunu ile yeniden affedilmeleri ile yapılmıştır. Bunun dışında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun yedi ve dokuzuncu maddesi ile Tabiiyet Kanunu'nun beşinci maddesi en fazla işlem yapılan madde olmuştur. Çıkarılanların miktarına göre oranlandığında ise 3527 sayılı Kanun ile affedilenler bir kenara bırakıldığında, en çok on birinci madde nedeniyle çıkarılanların geri alındığı görülür. Bunun yanında, Tabiiyet Kanununun altıncı maddesi gereği çıkarılan iki kişi, 1041 sayılı Kanun gereği çıkarılan dört kişi ve Lozan Anlaşmasının otuz ve otuz altıncı maddeleri gereği

çıkarılan iki kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. 1950 yılına kadar, Lozan Anlaşması gereği vatandaşlıktan çıkarılanlardan başka bir vatandaşlığa alınma işlemi yapılmamıştır.

Vatandaşlığa kabul edilen 168310 kişi yanında bu sayıya vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilen 180 kişinin eklenmesiyle Atatürk döneminde vatandaşlığa kabul edilen toplam miktar 168490 kişi olmuştur.

Atatürk dönemi vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri yıllara göre de değişiklikler göstermiştir. Yıllara göre miktarlar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3
Atatürk Dönemi Yıllara göre Miktarlar

Yıl	Vatandaşlıktan Çıkarılan	Kararı Kaldırılan	Vatandaşlığa Kabul Edilen
1923	18	-	350
1924	256	1	649
1925	43	-	280
1926	41	-	263
1927	182	-	378
1928	60	-	223
1929	606	2	9950
1930	490	1	15310
1931	1299	3	9176
1932	366	3	12828
1933	482	1	8829
1934	562	6	19453

1935	823	2	20966
1936	564	4	31259
1937	450	4	20642
1938	878	153	17754
TOPLAM	7128	180	168310

Tablo 3 incelendiğinde; Halife ve Osmanlı Hanedanı üyelerinin çıkarıldığı 1924 yılı ile Lozan’da imzalanan Genel Affa İlişkin Beyanname ve Protokol gereği af kapsamı dışında bırakılan 150 kişilik listede bulunanların çıkarıldığı 1927 yılı bir kenara bırakıldığında, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde artış, 1929 yılından itibaren görülmeye başlanmıştır. Önceki yıllarda üç rakamlı hanelere ulaşmayan vatandaşlıktan çıkarma işlemleri aksine, bu yıl 606 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1923 Mayıs 1927 tarihinde kabul edilen “1041 sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun” ile 23 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilen “1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu” bu artışın hukuki dayanakları olmuştur. Cumhuriyet kanunlarının etkin şekilde kullanılmaya başlandığı 1929 yılından itibaren, Cumhuriyet’in kurumlarının kökleştirilmesi çabalarına paralel, bu Cumhuriyet’in bir parçası olmayı reddedenlerin vatandaşlık haklarının ellerinden alınması işlemleri hız kazanmıştır.

Vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısında ise 1928 yılından itibaren başlayan artış, “2510 sayılı İskân Kanunu”nun 14 Haziran 1934 tarihinde kabul edilmesi sonrasında hızla yükselerek, yirmi binli rakamları aşmış ve Atatürk dönemi sonuna kadar bu şekilde devam etmiştir.

Vatandaşlıktan çıkarma bağlamında en fazla işlem 1931 yılında gerçekleştirilmiştir. Kurtuluş Savaşı döneminde yaşanan iç isyanlar, düşmanla işbirliği ve vatana ihanetlerin etkisiyle, vatandaşı vatana daha sıkı bağlarla bağlamaya yönelik izler taşıyan CHF’nin 1931 Nizamname ve Programı’na paralel, aynı yıl, vatandaşlık bağları gevşek olanlar için de tedbirler alınmıştır. Cumhuriyet

döneminde, bir yıl içinde vatandaşlıktan çıkarılanların miktarı ilk kez binli rakamları aşarak 1299 rakamına ulaşmıştır. Otoriter eğilimleriyle tanınan Recep Bey'in (Peker) Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliği'ne getirildiği 1931 yılı, Atatürk döneminde, Başvekil İsmet İnönü Başkanlığı'nda en fazla sayıda vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan yıl olmuştur. Binli rakamlar bir kez de İnönü döneminde, 1943 yılında, Başvekil Şükrü Saraçoğlu Başkanlığı'nda geçilmiştir.

1929 yılı itibariyle en az işlem ise CHF'nin, düşünce sistemi ve ideolojisi doğrultusunda, vatandaşı eğitmeyi ve vatandaşlık bilincini yükseltmeyi hedefleyen Halkevlerinin de kurulduğu 1932 yılında gerçekleştirilmiştir. Vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilenlerin sayısında ise 1934 yılından itibaren az da olsa bir artış meydana geldiği görülür. Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili fazla işlem yapılan 1931 yılı dışında dikkat çekici yıllar 1935 ve 1938 yılları olmuştur. 1935 yılı vatandaşlıktan çıkarma işlemleri dönemin dış siyasi gelişmeleri ve bu gelişmelere karşı alınan tedbirler etkisi altında gerçekleşmiştir. Dönemin İtalya lideri Benito Mussolini'nin Akdeniz üzerindeki emellerini açıklaması neticesinde, özellikle 1934 yılından sonra, Türkiye, dış politika ve ülke savunması önceliklerini bu tehdidi bertaraf etmeye yönelik şekillendirmiştir. Bu kapsamda Trakya bölgesine asker konuşlandırırken, buradaki Yahudilerin de İstanbul'a göç ettirilmesine karar verilmiş ve dayanak olarak 2510 sayılı İskân Kanunu gösterilmiştir.⁶⁹⁷ Buna paralel olarak özellikle konsolosluklara kayıt yaptırmayanlar başta olmak üzere, vatandaşlıktan çıkarılanların sayısında önceki yıllara göre önemli artış olmuştur.

1930, 1932, 1933 ve 1937 yılları, diğer yıllara oranla, daha az vatandaşlıktan çıkarma işleminin yapıldığı yıllardır. 1937 yılında dikkat çeken bir husus, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük kısmının 20 Ağustos tarihinde yapılmış olmasıdır. Mussolini önderliğindeki İtalya'nın hızla silahlandığı dönemde, 17-20 Ağustos tarihleri arasında düzenlenen geniş kapsamlı Trakya Manevralarının son günü olan 20 Temmuz günü aynı anda 431 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış, yılın geri kalan bölümünde 19 kişi hakkında işlem yapılmıştır.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi çerçevesinde işlem yapılan 1923 ile 1928 yılları arası dönemde ise Osmanlı Hanedanı mensubu 234 kişinin çıkarıldığı 1924

⁶⁹⁷ Yıldız, a.g.e, s.254.

yılı ile Lozan Antlaşması neticesinde belirlenen 150 kişilik listede yer alanların vatandaşlıktan çıkarıldığı 1927 yılı dışında, 1925 yılından itibaren aynı seviyelerde vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. 1928 yılında çıkarılan 56 kişiden 14'ü 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Tabloda, 1938 yılına ait miktarlar, Atatürk dönemini kapsayan 1938 yılının ilk on ayı yapılan işlemler neticesinde gerçekleşen miktarları göstermektedir.

Vatandaşlığa kabul işlemlerinde ise İskân Kanununun kabul edildiği 1934 yılından itibaren başlayan yükseliş 1936 yılında en üst seviyeye ulaşmış, 31259 kişi ile 1923-1950 arası dönemin en fazla vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. Bu artışa, yukarıda bahsedildiği gibi, Mussolini'nin Akdeniz üzerindeki emellerini açıklaması üzerine, dış politika ve ülke savunması önceliklerinin bu tehdidi bertaraf etmeye yönelik şekillendirilmesinin katkısı olmuştur. Türkiye bir yandan Ege kıyılarında askeri tatbikatlar yaparken, bir yandan da Boğazların güvenliğine yönelik olarak, Lozan Anlaşmasında belirlenen Boğazlar rejiminin değiştirilmesi için 1936 yılında Milletler Cemiyetine başvurmuştur.⁶⁹⁸ Bu dönemde çıkarılan İskân Kanunu Türkiye'nin kendi emniyetini sağlamasına yönelik iki hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bunlardan birincisi bölgeler arası nüfusun dengelenmesi, ikincisi ise güvenliği tehdit eden az nüfusun Türklüğü özümsemiş olan muhacirler ve mültecilerle tamamlanmasıdır.⁶⁹⁹ Öte yandan dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından, Trakya'da Yahudilerden boşalan yerlere en fazla Balkan göçmenlerinin yerleştirileceği açıklanmış, altı sene içinde 600 bin nüfuslu Türk kültürüne bağlı, güvenilir ve Türkleştirilmiş bir Trakya planı gerçekleştirilmesine yönelik tedbirler planlanmıştır.⁷⁰⁰

1934 yılı öncesi dönemde, 1930 ve 1932 yılları diğer yıllara göre fazla vatandaşlığa kabul işleminin yapıldığı dikkat çekici yıllar olmuştur. Bu yıllardaki

⁶⁹⁸ Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2011, s.552-553.

⁶⁹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 14 Haziran 1934, Devre IV, C.23, s. 140-141.

⁷⁰⁰ Rıfat N. Bali, **1934 Trakya Olayları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 360. İngiliz Elçisi Sir Percy Loraine Londra'ya gönderdiği raporda Trakya Bölgesi'nde 7000-8000 civarında Yahudi'nin göçten etkilenmiş olabileceğini belirtirken, Yahudilerin göçe zorlanmasının ardında yatan sebebin, bölgenin silahlandırılması sürecinde Ankara Hükümetinin Yahudileri istenmeyen unsur olarak görmesi olduğunu vurgulamıştır. Ayhan Aktar, "*Trakya Yahudi Olaylarını 'Doğru' Yorumlamak*", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Cilt 26, Sayı 155, İletişim Yayınları, İstanbul, Kasım 1996, s.47.

artışa, özellikle Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan göç ederek Türkiye'ye yerleşen ve vatandaşlığa kabul edilen göçmenlerin önemli katkısı olmuştur. Ekonomik bunalım ve siyasi karışıkların da etkisiyle başbakanlığa getirilen Nazi Partisi Başkanı Hitler liderliğindeki Almanya'nın Silahsızlanma Konferansı'nı terk etmesi ve Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi ile dünya savaşının ilk sinyallerinin verildiği 1933 yılı⁷⁰¹ ise 1928 yılı sonrası itibariyle, Atatürk döneminin en az sayıda kişinin vatandaşlığa kabul edildiği yıl olmuştur. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi çerçevesinde işlem yapılan, 1928 yılı sonuna kadar olan dönemde ise 1924 yılı en fazla işlemle dikkat çekmiştir.

Atatürk döneminde, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul kararlamelerini 1937 yılının Eylül ayına kadar Başvekil İsmet İnönü başkanlığındaki İcra Vekilleri Heyeti imzalamıştır. 1937 yılı Başvekâlet'te görev değişiminin yaşandığı bir yıl olmuştur. Her ne kadar İsmet İnönü'nün görev süresi 1937 yılının sonlarına, kasım ayı başına kadar sürmüş olsa da,⁷⁰² en son 15 Eylül 1937 tarihli kararlameleri imzalamış, 1 Kasım 1937 tarihinden itibaren kararlameleri Başvekil olarak asaleten imzalayan Celal Bayar, 20 Eylül 1937 tarihli kararlameleri de vekâleten imzalamıştır.⁷⁰³

Tablolar ve kararlameler ışığında Atatürk dönemini incelediğimizde, mevcut kanunlar çerçevesinde 7128 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı, 168310 kişinin vatandaşlığa kabul edildiği, ayrıca 180 kişi hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararının iptal edildiği görülür.

Dönem içerisinde en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi 1041 sayılı “*Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı*” Hakkında Kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümü Yahudiler ve Ermeniler başta olmak üzere, Gayrimüslimler olmuş ve bunlar Atatürk dönemi işlemlerinin yüzde 65'ini oluşturmuştur. Dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, bu kişilerin, mili mücadeleye katılmayan ve belirlenen süre içerisinde yurda dönmeyen, bir anlamda

⁷⁰¹ Henry Kissinger, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s.285-286.

⁷⁰² Aydemir, **Tek Adam**, C. 3, a.g.e.,s.209.

⁷⁰³ **BCA**, 15.9.1937, Sayı: 73912, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.79..20., **BCA**, 20.9.1937, Sayı: 74262, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 79.81..15.

vatandaşlık bağlamında kendi seçimini yapan kişiler olmasıdır. Bununla birlikte vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilenlerin de bir bölümü Gayrimüslim olup, yararlılığı görülen ya da yanlışlıkla çıkarıldıkları anlaşılabilirler yeniden vatandaşlığa kabul edilmek suretiyle, Türk vatandaşı olmanın en önemli ölçütünün, vatani sevmek ve vatana faydalı olmak olduğu bir kez daha vurgulanmıştır.

Dönemin vatandaşlıktan çıkarma bağlamında dikkat çeken ikinci kanun maddesi, 1312 sayılı Türk vatandaşlık Kanunu'nun onuncu maddesi olmuştur. Bu madde gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemlerine, kanunun yürürlüğe girdiği 1928 yılından beş yıl sonra, 1934 yılında başlanmıştır. Bu maddenin gereği kararların büyük bölümü, konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmayanlar hakkında verilmiş olup, 851 kişi bu sebepten vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanların 600'e yakını Yahudi ve Ermeni olmak üzere, büyük bölümü Gayrimüslim olmuştur. Kanunun onuncu maddesinin gerekçe gösterdiği beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmamak nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılmak, vatandaşlıkla bir ilgisi kalmayanlar için önemli olmamakla birlikte, çeşitli sebeplerle, art niyeti olmadan yaptırmayanlar için bir risk oluşturmaktadır. Bunun için bu maddede, İcra Vekilleri Heyeti'ne vatandaşlıktan çıkarma için bir inisiyatif vermiştir. Böylece, çeşitli mazeretler nedeniyle kayıt yaptırmayanların korunacağı değerlendirilmekle birlikte, vatandaşlığın kaybına yol açacak önemli bir işlem için kanunların daha net olması gerektiği, hiçbir kişi ve kuruma inisiyatif bırakmaması gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte, 1938 yılında bu madde gereği yanlışlıkla vatandaşlıktan çıkarılan bir kişinin yeniden vatandaşlığa alınması, dönem içinde, bu madde gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemlerindeki hassasiyetin bir göstergesi olmuştur.

Atatürk döneminde, Hanedan üyeleri, Lozan Anlaşmasında af kapsamı dışında bırakılan 150 kişi ve İskân Kanunu hükümlerine uymayan 204 kişi hariç vatandaşlıktan çıkarılan hiç kimse memleket sınırlarından zorla dışarı çıkarılmamıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanlar zaten önceden Türkiye ile bağlarını koparan, kendilerine belirtilen sürede yurda dönmeyen, yabancı devletlerin tabiiyetine geçen kişiler olmuştur. Af kapsamı dışında bırakılarak memleket dışına çıkarılanlar ise sonradan affedilmiştir.

Dönem içinde çeşitli sebeplerle vatandaşlıktan çıkarılan 180 kişi hakkında verilen kararlar kaldırılarak yeniden vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. Bunlardan 150'si Lozan'da af kapsamında bırakılanlar olup, geri kalan 30 kişi diğer maddelere dağılmıştır. Özellikle evlendiği için başka bir devletin tabiiyetine geçen kadınlardan, eş ölümü ve ayrılık nedeniyle yeniden eski tabiiyetine dönmek isteyenler önemli bölümü oluşturmuştur. Bununla birlikte, 1041 sayılı Kanun gibi önemli gerekçelerle çıkarılanlar hakkında hata yapıldığı anlaşıldığında, Müslüman ya da Gayrimüslim olduklarına bakılmaksızın yeniden vatandaşlığa kabul edilmişlerdir.

Vatandaşlığa kabul işlemleri bağlamında, yeni kurulan Cumhuriyetin nüfusunu, nicelik ve nitelik bakımından geliştirme amacına yönelik olarak yürütülen nüfus siyasetinin önemli etkileri görülmüştür. Dönem içerisinde yurda gelen muhacir ve mülteciler, 1934 yılına kadar 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi, bu tarihten sonra İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa kabul edilmiş ve dönem içindeki işlemlerin büyük bölümünü bunlar oluşturmuştur. Özellikle Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya başta olmak üzere çevre ülkelerden gelenler vatandaşlığa kabul edilmiştir. Vatandaşlığa alınmada ana kıstas, Türk soyundan olmadan ziyade Türk kültürünü benimsemek olmuştur. Vatandaşlığa alınanların miktarı özellikle İskân Kanunu'nun kabul edildiği ve İkinci Dünya Savaşı'nın izlerinin görülmeye başladığı 1934 yılından itibaren önemli oranda artmış ve önceki yıllarda ortalama on binler seviyesinde olan rakamlar bu yıldan itibaren yirmi binli rakamlara çıkmıştır.

Vatandaşlığa kabul işlemlerinde, Müslüman ya da Gayrimüslim olmadan ziyade, Türk kültürünü benimseme ve memleket için faydalı vatandaş olma kıstası ön plana çıkmakla birlikte, Nafia Vekâleti'nin Nafia Müdürlükleri'ne gönderdiği 19 Mayıs 1928 tarihli yazı, Gayrimüslimlerin vatandaşlığa alınmasında gözetilen kıstaslarla ilgili bazı ipuçlarını vermektedir. Hariciye Vekâleti'nin yazısına istinaden yazılan yazıda, Türkiye'de ikamet eden ya da başta Rus siyasi mülteciler olmak üzere dış ülkelere gelerek vatandaşlığa geçmek isteyen Gayrimüslimler olduğu, bunların Türk vatandaşlığına kabulü için bazı vasıflara sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir. Nafia Müdürlükleri'nden ne gibi "sarf ve sanayi erbabı" ihtiyacı olduğunu gösterir listelerin gönderilmesi istenmiştir. Belgede imza altında bazı meslekler gelişigüzel sıralanmıştır. Bunlar; dülger (marangoz), betonarme

mühassısı, taş yontma ustası, şimendifer mühendisi, demirci ustası, köprü mühassısıdır.⁷⁰⁴

Sonuç olarak Atatürk döneminde İskân Kanunu gereği vatandaşlığa alınan 100616 kişiyi muhacir ve mülteciler, 1312 sayılı Kanun'un altıncı maddesi gereği alınan 61147 kişinin büyük bölümünü yine muhacir ve mülteciler oluşturmuştur. 1312 sayılı Kanunun diğer maddeleri ve Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gereği vatandaşlığa alınan 6547 kişi ile vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilen 180 kişi, vatandaşlıktan çıkarılan 7128 kişinin yerini doldurmuştur. 1312 sayılı Kanunu ve İskân Kanunu gereği, vatandaşlığa kabul edilenlerin reşit olmayan çocukları, anne ve babalarının tabiiyetine bağlı olarak Türk vatandaşı kabul edilmiş ve kararnamelerde miktarları belirtilmemiştir. Dolayısıyla, Atatürk döneminde vatandaşlığa alınan reşit olmayan çocukların sayısı bilinmediğinden vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarına dâhil edilmemiştir.

⁷⁰⁴ BCA, 19,5,1928, Sayı: -,Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 148.51..6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNÖNÜ DÖNEMİNDE VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA VE VATANDAŞLIĞA KABUL

III.1. İnönü Dönemi'nde Siyasi Durum ve Vatandaşlık Algısına Genel Bakış

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı ile Türkiye'de, İsmet İnönü liderliğinde başlayan tek partili sistemin yeni dönemi, iç ve dış siyasal gelişmelerin oldukça yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur. 11 Kasım 1938 tarihinde Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, TBMM'de yemin ettikten sonra, Cumhurbaşkanı olarak yaptığı ilk konuşmasında, Atatürk'ün liderliği ve ilkelerinin devam edeceğini şu sözlerle bildirmiştir:

*“Türk milletini az zamanda büyük bir medeniyet seviyesine yükseltmiş, Türk milletine en kısa yoldan temiz cemiyet hayatını, feyizli terakki yollarını açmış olan inkılâplar, kalb ve vicdanımızın en aziz varlıklarıdır.”*⁷⁰⁵

İnönü Cumhurbaşkanı seçildikten sonra bir yandan hükümet ve parti üzerindeki siyasi otorite, güç ve etkinliğini artırmak için tedbirler alırken, bir yandan da Atatürk döneminde muhalif olan unsurlar ile ilişki kurmaya çalışmıştır. Nitekim günlüğünde bu konuya şöyle değinmiştir; *“Atatürk'ün ölümünden sonra ilk iş olarak dâhilde emniyet tesisinin lâzım olduğunu gördüm. Eski muhaliflerin teskini, mümkünse kazanılması, kıymetli bir şey idi. İhtilaf ve nifak esâsen şahsiyetten doğmuş idi.”*⁷⁰⁶ Nitekim eski muhaliflerin kazanılmasına yönelik ilk adım İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi öncesinde atılmış, 29 Haziran 1938 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 3527 sayılı Af Kanunu ile 150'liklerin affedilerek yurda dönmelerine imkân tanınmıştır.⁷⁰⁷

Cumhuriyet Halk Partisi'nin programları, dönemin vatandaşlık algısının en önemli resmi belgeleri olmuştur. İnönü döneminin ilk kurultayı olan Cumhuriyet Halk Partisinin Beşinci Kurultayı'nın 1 Haziran 1939 tarihindeki toplantısında kabul

⁷⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi: Devre V, Cilt 27-28, s. 91.

⁷⁰⁶ İsmet İnönü, **Hatıralar**, C. II, Hazırlayan Selahattin Selek, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985, s. 327.

⁷⁰⁷ Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.174.

edilen Programı'nda vatandaşlığın sınırları önceki programlara benzer şekilde belirlenmiştir. Önceki programlarda olduğu gibi, “vatandaşlar arasında en kavi rabitanın dil birliği, fikir birliği olduğu” vurgulanırken, millet; “dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet” olarak tanımlanmaya devam etmiştir.⁷⁰⁸

Milli Şef İsmet İnönü yönetiminde CHP'nin, özellikle 1938-1945 yılları arasında siyasal yönüyle etkili, dinamik ve kuvvetli bir icra organına dayanan otoriter yönetim sergilediği değerlendirmeleri yapılmıştır.⁷⁰⁹ İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı gelişmeler, bu gelişmelerin iç siyaset üzerindeki etkisi ve bu etki yönünde uygulanan politikalar böyle bir değerlendirme yapılmasını etkileyen en önemli hususlar olmuştur. Bu dönemde, CHP programlarında yer almasa da, İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında yükselişe geçen Almanya'nın etkisiyle, Türkiye'de de ırkçı ve Türkçü söylemler ön plana çıkmış, ırkçı tanımlamaların millet tanımlaması içine dâhil edildiği görülmüştür.⁷¹⁰ Nitekim dönemin vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinde de zaman zaman bu tanımlama doğrultusunda izlere rastlanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın gidişatı söylem ve tanımlamalar üzerinde de etkili olmuştur.

Dönem içinde vatandaşlık eğitimi konusunda yapılan düzenlemeler söylem ve tanımlamalardaki değişimin göstergelerinden biri olmuştur. Vatandaşlık eğitimi düzenlemeleri, Atatürk dönemi düzenlemelerinin devamı olmakla birlikte, bazı noktalarda ayrılmıştır. Bu dönemde, toprak, kan ve dil gibi faktörler çerçevesinde yapılan millet tanımlanmasının, Atatürk dönemine nazaran daha ırkçı bir ton taşıdığı değerlendirmeleri yapılmıştır.⁷¹¹ Maarif Vekilliği Talim ve Terbiye Heyeti'nin 4 Ağustos 1939 tarih ve 101 sayılı kararı ile ilkokul dördüncü ve beşinci sınıflar için ders kitabı olarak kabul ettiği *Yurtbilgisi Dersleri'nde* Türk Milletini oluşturan

⁷⁰⁸ Özbudun, a.g.m., s.154.

⁷⁰⁹ Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998,s.83.

⁷¹⁰ Askeri liselere girecek öğrencilerde “öz Türk ırkından olma” şartının aranması, “vatandaş Türkçe konuş” kampanyaları, Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan, Rıza Nur, Orhan Seyfi Orhon Hasan Ferit Cansever gibi isimlerin çabaları ile Türkçü yayınların çoğalması ile bu yayınlardaki ırkçı tanımlamalar örnek gösterilebilir. Bkz. M.Çağatay Okutan **Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları**, 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009,s.81-83.

⁷¹¹ Birol Caymaz, **Türkiye'de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No 156, İstanbul, 2007,s.33.

unsurlarından olan “Dil Birliği”nin yanına, “Kan Bağı” da eklenmiştir: “*Türk yurdu üzerinde yaşayan bizler, hep bu güzel dille konuşup anlaşıyoruz. Sonsuz sevincimizi, derin yasımızı hep bu dille paylaşıyoruz. Ah ne tatlı, ne sevimli dildir Türkçemiz! Türk Yurdu üzerinde yaşayan, Türk diliyle konuşan ve Türk kanını taşıyan insanların birliğine TÜRK MİLLETİ denir.*”⁷¹²

23 Ağustos 1939 tarihli Almanya - Sovyet Rusya Saldırmazlık Pakti'nin hemen ardından, Almanya'nın 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'ya saldırarak Avrupa'da yayılcılık ve hegemonya politikasını uygulamaya başlaması üzerine, 3 Eylül 1939 tarihinde, İngiltere ve Fransa'nın, Almanya'ya harp ilan etmesi ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.⁷¹³ Türkiye, ülkenin jeopolitik ve coğrafi konumu nedeniyle, savaş süresince, ekonomik, siyasal ve askeri bakımdan çeşitli zorluklara göğüs germek zorunda kalmış, İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939 tarihinde imzaladığı antlaşmalar gereğince birçok kez müttefikler tarafından savaşa sokulma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.⁷¹⁴ Özellikle 1942 yılından itibaren Sovyetlerin, İngiltere aracılığıyla yaptığı savaşa katılma baskısına rağmen İnönü önderliğindeki CHP yönetimi bu önerileri geçiştirerek savaşa katılmama yönünde politika uygulamıştır. Savaşan devletlerin Türkiye'yi kendi taraflarında savaşa çekme istekleri ve girişimlerine karşın Türkiye, “*savaş dışı kalma politikası*” başarı ile uygulanmış, ancak ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan büyük sıkıntılara girmesine engel olunamamıştır.⁷¹⁵

Türkiye İkinci Dünya Savaşı yıllarında dış politika alanında yaşadığı siyasi zorluklar yanında içeride de politik ve ekonomik sıkıntılara göğüs germek zorunda kalmıştır. Savaşın başladığı yıllarda, 1940 sayımına göre, ülke nüfusu 17.820.950

⁷¹² T.C. Maarif Vekilliği, **Yurtbilgisi Dersleri**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939, s. 13.

⁷¹³ Lidell Hart, **İkinci Dünya Savaşı**, C.I, Çeviren Kerim Bağrıaçık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s.36.

⁷¹⁴ Anlaşma gereğince; Türkiye bir Avrupa devletinin saldırısına uğrar, bu saldırı Akdeniz Bölgesinde de olursa, müttefikleri ona ellerinden gelen her türlü yardımı yapacaklardı. Akdeniz Bölgesinde müttefiklere yönelik bir saldırı olursa, Türkiye elinden gelen her türlü yardımda bulunacak, müttefiklerin Yunanistan ve Romanya'ya verdiği güvenceye Türkiye de elinden gelen bütün desteği verecekti. Müttefik devletlerden birine Avrupa'da bir saldırı olursa Türkiye ile danışmalarda bulunacak ve Türkiye tarafsızlık siyaseti takip edecekti. Antlaşma hiçbir devlete karşı olmayıp, saldırıya karşı koyma amacına yönelik olacaktı. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920 -1945**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.600-602

⁷¹⁵ Geniş bilgi için bkz Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C.I., a.g.e., s.294 vd.

kişi olarak tespit edilmiş, bu nüfusun yüzde 70'inin köylerde yaşadığı belirlenmiştir. Üstelik bu dönemde, nüfusun ekonomik ve sosyal gelişmişliğini sağlayacak toprak reformu yapılması mümkün olamamış, zirai sorunlar henüz çözülememiştir.⁷¹⁶ Bununla birlikte savaşla birlikte, genç ve çalışabilir nüfusun meydana getirdiği büyük bir ordu silâh altında tutulmuştur. Hem zirai meselelerin halledilememesi, hem de üretken nüfusun askere alınması, tarımsal üretimde gözle görülür bir düşüşe neden olmuştur.⁷¹⁷ Öte yandan savunma harcamaları nedeniyle o yıllara ait bütçenin büyük bölümünün Milli Müdafaa Vekâletinin harcamaları için ayrılması ekonomik buhranın derinleşmesine sebep olmuştur.⁷¹⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile bir yandan ekonomik tedbirler alınmaya devam ederken, diğer yandan da siyasi ve askeri tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerden bazıları, dönem içinde Gayrimüslimlerin vatandaş olarak nasıl algılandıkları hakkında ipuçları vermektedir. 1938- 1941 yılları arası dönemde, vatandaş olarak Gayrimüslimlere duyulan güven eksikliğinin göstergesi olan iki düzenleme yapılmıştır. 1939 yılında yürürlüğe konulan birinci düzenleme ile Gayrimüslimlerin silâhlı eğitim görmeleri yasaklanmış, Türk subayların emrinde emir eri olarak veya hizmetli statüsünde askerlik hizmetini yerine getirmeleri kararlaştırılmış, on sekiz aylık askerlik süresini, bedelini ödemek koşuluyla altı ayda tamamlamaları mümkün olmuştur.⁷¹⁹ Bir diğer uygulama ise “Yirmi Kur'a İhtiyatlar” uygulamasıdır. 1941 yılının Mayıs ayında, terhis olan ve 45 yaşını aşmamış Gayrimüslimlerin yirmi sınıf halinde tekrar silâh altına alınacakları bildirilmiştir. Yirmi kura askerlik uygulaması 27 Temmuz 1942 tarihinde Gayrimüslimlerin terhis edilmeleri ile sona ermiştir. Bu uygulamanın asıl amacının, Mihver Devletlerin Sovyetler Birliği'ni işgal etmeye başladığı 1941 yılı Haziran ayı öncesinden itibaren, boğazlar ve Türk savunma tesisleri gibi stratejik bölgelere yakın yaşayan Gayrimüslim vatandaşların, beşinci kol faaliyetlerinin önünü kesmek için bölgelerden uzaklaştırılmaları olduğu değerlendirilmiştir.⁷²⁰

⁷¹⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C.II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.60.

⁷¹⁷ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s.217.

⁷¹⁸ Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C.II., Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 1983, s.470-471.

⁷¹⁹ Okutan, a.g.e.s.136.

⁷²⁰ Rıfat N. Bali, **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.411-422.

Gayrimüslimlerle ilgili düzenlemeler yanında, çevre ülkelerden Türkiye'ye olan göç akımı da dikkatle takip edilmiş, özellikle yurt dışında, belirli bölgelerde, Türk nüfusunun azalmaması yönünde tedbirler alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır. Bununla ilgili önemli bir vatandaşlık düzenlemesi, Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinden Türkiye'ye iltica etmek isteyen Türklerin durumu ile ilgili İcra Vekilleri Heyeti'nin 14 Ağustos 1941 tarihli kararnamesidir. Alınan kararlar üç madde olarak sıralanmış olup; birinci maddede ana prensibin “*Garbi Trakya Türk nüfusunun*” o bölgede kalması olduğu belirtilmiştir. İkinci maddede ahvali harp nedeniyle gelerek çeşitli bölgelere yerleştirilenlerin Türk vatandaşlığına alınması için işlemlerinin yapılmasını, ancak “*Şarki Trakya'da*” bulunan mültecilerin tekrar memleketlerine iadesi kararlaştırılmıştır. Üçüncü maddede ise “*Garbi Trakya'daki*” Türklerin durumunun yakından takibi için Hariciye Vekâleti tarafından esaslı tedbirler alması kararlaştırılmıştır.⁷²¹ Hükümetin Batı Trakya politikası ve bu politika gereği, bölgedeki Türk nüfusun devamına yönelik aldığı kararlar vatandaşlığa kabul işlemlerini de etkilemiştir.

İç piyasada yaşanan darlık ve ürünlerin fiyatlarının olağanüstü artması halkın sefaletini giderek artırırken bir yandan da bu durumu fırsat bilen karaborsa ve vurgunculuk faaliyetleri hükümetin durumunu zorlaştırmıştır. Bu durum karşısında Hükümet, 1942 yılının ilkbahar ve yaz aylarından itibaren savaşın sebep olduğu olağanüstü koşullardan yararlanarak biriken fevkalade servetleri vergilendirmenin yollarını aramaya başlamıştır.⁷²² Neticede, tüccarlar, emlak ve akar sahipleri ile büyük çiftçilerden vergi alınmasını öngören 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu, 350 milletvekilinin oy birliğiyle 11 Kasım 1942 tarihinde kabul edilmiştir.⁷²³

Kurtuluş Savaşı ve sonrasında, vatandaş olarak Gayrimüslimlere duyulan güven eksikliği ve İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik yöndeki olumsuz etkisi ile kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu sonrasında, Gayrimüslimler aleyhine yayınlar artış göstermiştir. Bu dönemde, özellikle 1942 ve 1943 yıllarında, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik darboğazın sebeplerinden biri olarak görülen

⁷²¹ BCA, 14.8.1941, Sayı: 164362, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.73..1.

⁷²² Rıdvan Akar, **Varlık Vergisi Kanunu, Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşısı Politika Örneği**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s. 141,142.

⁷²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, C.28, s.29-32; Koçak, a.g.e., s.486.

Gayrimüslimlerin, ekonomik faaliyetlerdeki usulsüzlükleri ile ilgili basında haberlerin yayımlandığı, gazete ve dergilerde, nasıl hırsızlık yaptıkları, karaborsacılık, soygunculuk ve vurgunculuk yaparak ceplerini doldurduklarını anlatan yazıların yazıldığı, karikatürler çizildiği gözlemlenmiştir.⁷²⁴ Bu yazılarda azınlıkların “Öz Türk” olmayıp “yabancı” oldukları, vatan için kan dökmedikleri, kan döken halkı soydukları, refah içinde yaşadıkları, Türkçe konuşmadıkları ön plana çıkarılmış, dönemin azınlıkların fedakârlık yapma dönemi olduğu vurgulanmıştır.⁷²⁵ Bununla birlikte Varlık Vergisi’nin yürürlükte olduğu dönemde, bu vergi aleyhine yazılara da rastlanılmıştır. Ahmet Emin Yalman, 1 Ekim 1943 tarihinde Vatan gazetesinde yazdığı yazıda, müzminleşen Varlık Vergisi’nin bir an evvel tasfiye edilerek dâhili çeki düzenin sağlanması gerektiğini belirtmiştir.⁷²⁶

11 Kasım 1942 tarihli 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu hakkında yapılan değerlendirmelerde ön plana çıkan husus, Kanun’un olumlu ve olumsuz iktisadi, siyasi ve kültürel sonuçları ile CHP’nin önemli vatandaşlık uygulamalarından biri olduğu yönündedir.⁷²⁷ Özellikle Gayrimüslim vatandaşlar açısından büyük kırılmalara yol açan bu verginin, vatandaşlıktan çıkarma işlemleri üzerine de doğrudan ve dolaylı etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir.⁷²⁸

Dönemin vatandaşlık algısı hakkında ipuçları veren diğer bir düzenleme ise Gagavuz Türkleri ile ilgili Dâhiliye Vekâletinin, Hilmi Uran imzasıyla verdiği teklifin uygun görüldüğüne dair 25 Eylül 1943 tarihli kararnamedir. Dâhiliye Vekâleti’nin kabul edilen teklifinde; Romanya’dan gelerek vatandaşlığımıza kabul edilen Gagavuz Türklerinin, nüfus kayıtları ve nüfus hüviyet cüzdanlarında din ve

⁷²⁴ Akar, **Varlık Vergisi Kanunu, Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği**, a.g.e., s. 143.

⁷²⁵ Bu konuda yayınlar için bkz. Kemal Zeki Gençosman, Yorgi Bu Dediğini Artık Yapamayacaksınız!, **Ulus**, 24 Kasım, 1942; Peyami Safa, Azlıkların Cenneti, **Tasviri Efkar**, 29 Aralık, 1942; Kazanmak Tatlı Geldi, Ödemek Acı Gelmeğe Başladı, **Tasviri Efkar**, 5 Ocak, 1943; Varlık Vergisinden Kaçanlar Cezaya Hak Kazanmışlardır, **Tan**, 19 Ocak, 1943; Haydar Rüştü Öktem, Varlık Vergisi ve Birlik Beraberlik, **Anadolu**, 26 Ocak, 1943; Bir Son Dakika Ümidi, **Anadolu**, 30 Ocak, 1943; Hadiseler ve Yahudiler, **Anadolu**, 26 Mart, 1943.

⁷²⁶ Ahmet Emin Yalman, Biz ve Dünya, **Vatan**, 1 Ekim 1943.

⁷²⁷ Ayhan Aktar, **Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları**, İletişim Yayınları İstanbul, 2008, s. 207.

⁷²⁸ İnönü döneminde yılda ortalama 400-500 kişi vatandaşlıktan çıkarılırken 1943 yılında 1433 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Arşiv araştırması neticesi ulaşılan bu rakamlar ve özellikle 1943 yılı vatandaşlıktan çıkarma işlemleri üzerindeki dolaylı etkisi hakkında tezin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bilgi verilecektir.

mezhepleri hanesinde “Hıristiyan Ortodoks” olarak gösterildiklerini, ırk ve milliyet hanesi olmadığı için Türk soyundan olduklarının ayrıca belirtilemediğini, böylece Türk soyundan olmayan Hıristiyanlardan ayırt edilemediklerini bildirmiştir. Yazının devamında, nüfus kanununun üçüncü maddesi gereği, Müslümanların dininin, Gayrimüslimlerin din ve mezhep ile hangi cemaate mensup olduklarının belirtilmesi gerektiğini, bu sebeple Hıristiyanlar için; Ermeni, Katolik, Rum Ortodoks gibi cemaat kaydı konulduğunu, dolayısıyla Gagavuz Türkleri için de “Türk Ortodoks” kaydının konulmasının karara bağlanması istenmiştir.⁷²⁹ 25 Eylül 1943 tarihinde kabul edilen bu kararname iki bakımdan önemlidir. İlk olarak Gagavuz Türklerinin hassasiyetleri dikkate alınmış ve onların istekleri doğrultusunda düzenleme yapılmıştır. İkinci olarak ise vatandaşlık algısı bağlamında Türk soyundan olmaya atfedilen değer hakkında önemli ipuçları vermiştir.

İnönü döneminde, Hükümet ile vatandaş arasında kırılmalara yol açan bir diğer ekonomik tedbir, 1944 yılında kabul edilen Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu olmuştur. Varlık vergisinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilebilecek bu vergi büyük ve küçük çiftçi arasında fark gözetmemiş, dolayısıyla en ağır yük, savaş şartlarında üretimi düşmüş olan küçük köylüye yüklenmiştir.⁷³⁰ Bir görüşe göre verginin yükünü çok ağır hisseden ve ülke nüfusunun yüzde 70’ini oluşturan köylü ile Hükümet’in arası bu dönemden sonra açılmaya başlamıştır. Bu açılma ile birlikte, savaş yıllarını savaşın dışında, fakat vurguncuların pençesinde geçiren halk, savaş sona erdiğinde geçmiş tehlikeleri unutarak ülkenin iç ve dış politikasını yönlendiren ve kaderini tayin eden İsmet İnönü’yü bütün bu olanlardan dolayı suçlu görmüş, içten içe büyük bir tepki duymuştur.⁷³¹ Bu dönemde vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısında, önceki yıllara oranla önemli bir düşüş meydana gelmiştir. Bu düşüşün bir sebebinin içeride hissedilen savaş tehlikesi karşısında alınan tedbirlerin bir yansıması olduğu düşünülebilir.

İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna doğru Avrupa’nın savaş sonrası siyasi haritasını şekillendirmesi bakımından önemli kararlar alınan ve İngiltere, Sovyet Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri liderlerinin katıldığı 4 Şubat 1945 tarihli Yalta

⁷²⁹ BCA, 25.9.1943, Sayı: - Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 125.888..3.

⁷³⁰ Boratav, a.g.e.,s.352-353.

⁷³¹ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s. 24-25.

Konferansı'nın Türkiye açısından iki önemli neticesi olmuştur. Türkiye'yi ilgilendiren ilk karar ile aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelerin, San Francisco Konferansına katılabilmesi için Mihver Devletleri'ne, 1 Mart 1945 tarihinden evvel harp ilan etmeleri ve Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ne katılmaları şartı getirilmiştir. Nitekim harp ilan etme yönünde İngiltere Hükümeti'nin, Türk Hükümeti'ne verdiği nota üzerine, 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan edilmiştir.⁷³² Böylece Türkiye savaş sonrasında kurulacak olan yeni düzende yerini almayı hedeflemiştir.

Yalta Konferansı'nın ikinci önemli neticesi ise Sovyet Rusya'nın Boğazlar rejiminin Rusya'nın yararları doğrultusunda değiştirilmesi teklifine İngiltere ve Amerika'nın olumlu yaklaşımı olmuştur. Sovyet lider Stalin'in Boğazların mevcut rejiminin, değişen yeni koşullara uymadığı, Rusya'nın lehine değişiklik yapılması gerektiği şeklindeki görüşüne Amerika ve İngiltere liderleri olumlu bakmış, dışişleri bakanlarının konuyu inceleyerek Türkiye'ye bilgi vermelerine karar verilmiştir.⁷³³ Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun tam anlamıyla uygulanmaya başladığı 1929 yılı ve sonrasında, en az sayıda vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemi, Yalta Konferansı ve sonrasındaki gelişmelerin de etkisiyle, 1945 yılında gerçekleştirilmiştir.

Savaş yıllarında ekonomik ve sosyal sıkıntıların, toplumun büyük bölümünde CHP yönetimi aleyhine yarattığı hoşnutsuzluk neticesinde oluşan muhalefet, savaş sonrasında kendisini daha çok hissettirmeye başlamıştır.⁷³⁴ Ülkenin demokrasiye geçişe olan ihtiyacını, 19 Mayıs 1945 tarihinde, savaşın bitmesiyle ilgili yaptığı konuşmada dile getiren İnönü, bu konuşması ile çok partili siyasi hayata yeşil ışık yakmıştır; *“Memleketimizin siyasi idaresi, Cumhuriyette kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemesi ve şartları ile devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir....Büyük Millet*

⁷³² Ahmet Faik Barutçu, **Siyasi Hatıralar**, C. II., 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001, s.710.

⁷³³ Yüksel İnan, **Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1995, s.98.

⁷³⁴ Akandere, a.g.e.,s.347.

Meclisi'nin kudretli elinde olan millet idaresi, demokrasi yolundaki gelişmesine devam edecektir."⁷³⁵

İnönü döneminde iç siyasi gelişmeler bakımından sıkıntılı bir dönemin yaşandığı bu süreçte, çok partili siyasi yaşama geçişe etki eden önemli bir kırılma noktası, 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu Başkanlığı'na Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından sunulan “ Dörtlü Takrir” olmuştur. Türk milletinin, demokrasi prensiplerinin tümüyle uygulanması ile refah ve saadete kavuşacağına inanan vatandaşların, bütün ülkede ve CHP üyeleri arasında çoğunluğu oluşturduğunu belirten takrirde, bu amaca ulaşmak için gerekli görülen tedbirler meclis grubuna teklif edilmiştir.⁷³⁶ Dörtlü Takrir reddedilmekle birlikte CHP ve TBMM'de başlayan muhalefet hareketinin geniş ölçüde kamuoyunda duyulmasına yol açmıştır.

CHP içinde ve TBMM'de başlayan siyasal muhalefet çok partili siyasal yaşantının ilk sinyalleri olmuş ve bunu 18 Temmuz 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisi'nin⁷³⁷ ve 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kuruması takip etmiştir.⁷³⁸ Dörtlü Takrir sahipleri tarafından kurulan Demokrat Parti, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimlere altı bağımsız milletvekili ile girerken, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler CHP'nin TBMM içerisinde çoğunluğunu kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.⁷³⁹

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçildiği 11 Kasım 1938 tarihi ile seçimlerin yenilendiği 14 Mayıs 1950 tarihi arasında kalan dönemde, 1944 yılının sonuna kadar İcra Vekilleri Heyeti, 1945 yılından itibaren Bakanlar Kurulu tarafından kararname ile gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri, İnönü dönemi işlemleri olarak değerlendirilmiştir. İnönü dönemi vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri incelendiğinde, dönem içinde; özellikle 1945 yılına

⁷³⁵ Toker, a.g.e., s.59.

⁷³⁶ Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 359-360.

⁷³⁷ Parti kurucuları arasında iş adamı ve sanayici Nuri Demirağ, Birinci Dönem TBMM Mebusu Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rifat Atılhan bulunmaktadır. Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1974, s.402.

⁷³⁸ Toker, a.g.e.,s.83.

⁷³⁹ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi- Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.250.

kadar dış siyasi gelişmelerden, 1945 yılından sonra ise iç siyasi gelişmelerden etkilendiği görülmektedir. Savaşın ilk yıllarında görülen mülteci akını, sonraki yıllarda iç siyasi gelişmelerin de etkisiyle azalmıştır. Aynı şekilde vatandaşlıktan çıkarılanların miktarları yıllara göre değişiklikler göstermiştir. Yıl içinde yaşanan gelişmeler vatandaşlık işlemlerini direk olarak etkilemiştir. Bunun yanında dönem içinde yapılan çeşitli düzenlemeler ve uygulamalar dönemin vatandaşlık algısı hakkında önemli ipuçları vermiştir. Bu algı aynı zamanda vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul kararnamelelerine de yansımıştır.

İnönü Dönemi vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerine etki eden üç dönem vardır. Birinci dönem 1938 ile 1941 yılları arası olup, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle dikkatlerin dış politik gelişmelere çevrildiği, özellikle yükselişte olan Almanya'nın etkisiyle ırkçı ve Türkçü söylemlerin yoğunlaştığı, İnönü döneminde vatandaşlığa kabul işlemlerinin yoğun bir şekilde yapıldığı dönem olmuştur. İkinci dönem, Varlık Vergisi'nin kabul edildiği 1942 yılı ile Türkiye'nin Almanya ile Japonya'ya Müttefiklerin yanında savaş ilan ettiği ve CHP Meclis Grubu Başkanlığı'na Dörtlü Takrir'in sunulduğu 1945 yılı arasındaki dönemdir. Bu dönem, dış politik gelişmelere paralel vatandaşlığa kabul işlemlerinin hız kestiği, en fazla vatandaşlıktan çıkarma işleminin yapıldığı dönem olmuştur. 1946-1950 arası dönemde ise daha çok iç politik gelişmeler etkisini göstermiş, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinde önemli oranda azalma meydana gelmiştir.

İnönü döneminde, yukarıda temel dinamikleri ortaya konulan iç ve dış siyasi gelişmeler ve vatandaşlık algısı ışığında gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri, ilgili kanunlar çerçevesinde incelenmekle birlikte, bölüm sonunda, bu dinamiklerin etkili olduğu yıllara göre de değerlendirme yapılmıştır.

III.2. 1041 Sayılı Şerait-i Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma

Atatürk döneminde en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan 23 Mayıs 1927 tarihli ve 1041 sayılı “*Şerai-i Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı*” Kanunu'na, İnönü döneminde de vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde sıklıkla başvurulmuştur. Kanun, bir önceki bölümde de

anlatıldığı gibi, millî mücadeleye iştirak etmeyerek Türkiye haricinde kalan ve 24 Temmuz 1923 tarihinden kanunun yayınına (1927) kadar Türkiye'ye dönmemiş olan Osmanlı tebaasının İcra Vekilleri Heyeti'nin vereceği kararla Türk vatandaşlığından çıkarılmasını öngörmüş, yürürlükte olan antlaşmalar icabınca Türkiye lehine tabiiyeti seçenler bu hükümden ayrı tutulmuştur.⁷⁴⁰

İnönü döneminde, Başvekil Refik Saydam başkanlığında ilk vatandaşlıktan çıkarma işleminin yapıldığı 1939 yılında, en fazla sayıda kişi 1041 sayılı “*Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskatı Hakkında Kanun*”un birinci maddesine göre vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁴¹ Yıl içinde toplam üç kararname ile bu kanun çerçevesinde işlem yapılmıştır. İlk kararname 25 Mayıs 1939 tarihli olup toplam 81 kişi hakkında işlem yapılmıştır. Kararname ekleri incelendiğinde, milliyetleri hanesi mevcut olup 74 kişinin Yahudi, 6 kişinin Ermeni ve 1 kişinin Süryani olduğu belirtilmiştir.⁷⁴² İkinci kararname 30 Eylül 1939 tarihli olup vatandaşlıktan çıkarılan 80 kişiden 65'inin Yahudi, 12'sinin Ermeni, ikisinin Katolik ve bir kişinin Latin milliyetinden olduğu belirtilmiştir.⁷⁴³ 9 Ekim 1939 tarihli üçüncü kararname ile 153 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış olup, bu kararnamenin ekler kısmı arşiv kayıtlarında bulunamamıştır.⁷⁴⁴

Neticede 1939 yılında 1041 sayılı Kanun doğrultusunda üç kararname ile toplam 314 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Öte yandan, 1041 sayılı Kanun gereği çıkartılan 314 kişiden 233'ünün çıkarılma işlemi Almanya'nın Polonya'ya saldırdığı ve İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1 Eylül 1939 sonrası dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu dönem aynı zamanda ülke içinde sıkıyönetim ilan etme çalışmalarının devam ettiği bir dönemdir.⁷⁴⁵ Sıkıyönetim ilan etme çalışmalarına paralel vatandaşlıktan çıkarma işlemlerine de hız verilmiştir.

⁷⁴⁰ **Düstur, Üçüncü Tertip**, C8, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1928, s.1344-1345.

⁷⁴¹ 1041 sayılı Kanun Madde- 1; “ *İstiklal muharebeleri esnasında milli mücadeleye iştirak etmeyerek Türkiye haricinde kalan ve 24 Temmuz 1923 tarihinden işbu kanunun neşrine kadar Türkiye'ye avdet etmemiş olan Osmanlı tebaasının Türk vatandaşlığından ıskatına İcra Vekilleri Heyeti mezundur.*” **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.5, a.g.e., s.196.; Fişek,a.g.e.,s.223.

⁷⁴² **BCA**, 25.5.1939, Sayı: 110822, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.47..10.,

⁷⁴³ **BCA**, 30.9.1939, Sayı: 120512, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.95..13.

⁷⁴⁴ **BCA**, 9.10.1939, Sayı: 121152, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.98..16.

⁷⁴⁵ Süleyman Kocabaş, **İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi Demokrasiye Geçiş**, Bayrak Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.244.

Başvekil Refik Saydam başkanlığında işlem yapılan 1940 yılında, 1041 sayılı Kanun önemini korumakla birlikte, en fazla sayıda kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı kanun maddesi olma özelliğini, 1312 sayılı Kanunun, beş yıldan fazla süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmayanların vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören 10. maddesine devretmiştir. Toplam üç kararnamede 215 kişi bu kanun hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁴⁶ Kararnamelerin ekinde yer alan listelerin milliyetleri hanesini incelediğimizde, bu hüküm doğrultusunda çıkarılanların ağırlıklı olarak Gayrimüslim oldukları görülmektedir.⁷⁴⁷

İstiklal Savaşı sürecinde, milli mücadeleye katılmayarak Türkiye haricinde kalan Osmanlı tebaası için başvuru olan 1041 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda, 1941 yılında 149 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Üç kararnamede bu kanuna başvurulmuş olup 5 Şubat 1941 tarihli ilk kararnamede 16 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan Siron Pirakyan, Sergis Pelyan ve Kerope Zangoçyan isimli şahısların milliyetleri hanesinde Ermeni, diğerlerinde Yahudi yazmaktadır.⁷⁴⁸ İkinci kararname 18 Ekim 1941 tarihli olup, 59 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan Fatios Gogunis isimli şahısın milliyeti, Arnavut Ortodoks olarak belirtilmiş olup, diğer elli sekiz kişiden 53'ünün milliyeti Yahudi, beşinin milliyeti ise Ermeni olarak belirtilmiştir.⁷⁴⁹ Son kararname 18 Aralık 1941 tarihlidir ve 74 kişi hakkında karar verilmiştir. Bunlardan Adela Taubı isimli şahısın milliyeti Katolik, Kirkor Muratyan'ın Ermeni, diğer 72 kişinin Yahudi olarak belirtilmiştir.⁷⁵⁰ Toplam olarak incelediğimizde, 138 Yahudi, dokuz Ermeni, bir Katolik ve bir Arnavut Ortodoks olmak üzere 149 Gayrimüslimin 1041 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmış olduğu görülmektedir.

9 Temmuz 1942 tarihine kadar Başvekil Refik Saydam, bu tarihten sonra Başvekil Şükrü Saraçoğlu başkanlığında işlem yapılan 1942 yılında da, 1041 sayılı

⁷⁴⁶ **BCA**, 8.1.1940, Sayı: 126182, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.124..10., **BCA**, 6.5.1940, Sayı: 134282, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.43..8., **BCA**, 13.9.1940, Sayı: 143752, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.90..15.

⁷⁴⁷ 8 Ocak 1940 tarihinde çıkartılan yetmiş sekiz kişiden yetmiş altısının milliyeti hanesinde Yahudi, ikisinin ise Ermeni yazmaktadır. **BCA**, 8.1.1940, Sayı: 126182, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.124..10.

⁷⁴⁸ **BCA**, 5.2.1941, Sayı: 151422, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.129..17.

⁷⁴⁹ **BCA**, 18.10.1941, Sayı: 167482, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.88..12.

⁷⁵⁰ **BCA**, 18.12.1941, Sayı: 170052, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.101..9.

Kanun önemini korumaya devam etmiştir. Beş kararnamede 243 kişi bu Kanun esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 2 Mart 1942 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan 68 kişinin milliyet hanelerini incelediğimizde; 64'ünün Yahudi, ikisinin Ermeni, birer kişinin Rum ve Rus oldukları yazılmıştır.⁷⁵¹ 16 Mayıs 1942 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan 74 kişinin milliyetleri hanesinde; 63 kişi Yahudi, beş kişi Musevi, dört kişi Ermeni ve iki kişi Katolik olarak belirtilmiştir.⁷⁵² 4 Ağustos 1942 tarihinde ise vatandaşlıktan çıkarılan 45 kişiden birinin hanesinde Ermeni, birinin Protestan ve kalan 43 kişinin hanesinde Musevi oldukları belirtilmiştir.⁷⁵³ 55 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı 16 Kasım 1942 tarihli kararnamede bir kişinin Süryani Katolik, bir kişinin Latin, 53 kişinin ise Musevi oldukları belirtilmiştir.⁷⁵⁴ 1041 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda karar verilen beşinci kararname 1 Ağustos 1942 tarihli olup, bu kararname ile Türk vatandaşlığından 1931 yılında çıkarılan ve Yahudi olan Eliza Nizim Feraş isimli şahsın, Romanya doğumlu oğlu Selahattin vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁵⁵ Toplam olarak incelediğimizde, 128 Yahudi, 101 Musevi, yedi Ermeni, üç Katolik ve birer Rum, Rus, Protestan ve Latin olmak üzere 243 Gayrimüslimin 1041 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmış olduğu görülmektedir.

1923 ile 1950 yılları arası dönemin en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan, İnönü döneminin dikkatleri üzerine çeken yılı olan 1943 yılında, Başvekil Şükrü Saraçoğlu başkanlığında 1041 sayılı Kanunun birinci maddesi, 1312 sayılı Kanunun 10. maddesinden sonra, en fazla işlem yapılan ikinci madde olmuştur. Yedi kararname ile 456 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış olup, ilk kararname 9 Şubat 1943 tarihlidir. Bu kararnamede vatandaşlıktan çıkarılanların milliyetleri hanesinde, 50 kişinin Musevi, bir kişinin Ermeni oldukları yazmaktadır.⁷⁵⁶ İkinci kararname 17 Nisan 1943 tarihlidir ve bu kararname ile çıkartılan 72 kişinin milliyetleri hanesinde tamamının Yahudi oldukları belirtilmiştir.⁷⁵⁷ 15 Haziran 1943 tarihli üçüncü kararnamede 67 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan Maria Görmüş ile iki

⁷⁵¹ BCA, 2.3.1942,Sayı: 174722 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.124..19.

⁷⁵² BCA, 16.5.1942,Sayı: 179212 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.41..8.

⁷⁵³ BCA, 4.8.1942,Sayı: 185092 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.70..20.

⁷⁵⁴ BCA, 16.11.1942, Sayı: 190032, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.95..14.

⁷⁵⁵ BCA, 1.8.1942,Sayı: 184372 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.67..8.

⁷⁵⁶ BCA, 9.2.1943,Sayı: 194302 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.9..16.

⁷⁵⁷ BCA, 17.4.1943,Sayı: 197702 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.26..16.

oğlu İyon ve İlya'nın milliyetleri Rus İslav, diğer 64 kişinin Yahudi olarak belirtilmiştir.⁷⁵⁸ Dördüncü kararname 8 Temmuz 1943 tarihli ve 113 kişi ile yıl içinde bu kanun doğrultusunda en fazla sayıda kişinin vatandaşlıktan çıkarılmasını sağlamıştır. Bunlardan 107'sinin Yahudi, dördünün Ermeni, birinin Katolik, birinin de Alman olduğu, kararnamenin eklerinde belirtilmiştir.⁷⁵⁹ 9 Ağustos 1943 tarihli beşinci kararname ile 34 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan birinin Ermeni milliyetinden, diğer 33 kişinin Yahudi milliyetinden oldukları kararnamenin eklerinde belirtilmiştir.⁷⁶⁰ Altıncı kararname ile 19 Ekim 1943 yılında vatandaşlıktan çıkarılan 63 kişinin milliyetleri hanesinde, 62'sinin Yahudi, birinin Ermeni oldukları belirtilmiştir.⁷⁶¹ Yedinci kararname 23 Aralık 1943 tarihli ve 56 kişi 1041 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁶²

Neticede 1943 yılında, 1041 sayılı Kanun maddelerine atıf yapılarak ilk altı kararname ile vatandaşlıktan çıkarılan 400 kişinin milliyetleri hanesinde, 266 kişinin Yahudi, 122 kişinin Musevi, yedi kişinin Ermeni, üç kişinin Rus İslav ve birer kişinin Katolik ve Alman milliyetinden oldukları belirtilmiştir.

Milli mücadeleye katılmayan ve 1927 yılına kadar Türkiye'ye dönmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarıldığı 1041 sayılı Kanun çerçevesinde, 1944 yılında, beş kararname ile 221 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış, bir kişi hakkında daha önceki yıllarda verilen karar iptal edilmiştir. 13 Mart 1944 tarihli kararname ile çıkarılan 50 kişiden 48'inin milliyeti Yahudi, birer kişinin milliyeti Ermeni ve Latin olarak belirtilmiştir.⁷⁶³ 51 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı 19 Nisan 1944 tarihli kararnamede ise bunlardan 47'sinin Yahudi, üçünün Ermeni, birinin de Latin milliyetinden olduğu belirtilmiştir.⁷⁶⁴ 29 Haziran 1944 yılında 56 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunların milliyetleri hanesinde, 53'ünün Yahudi, ikisinin Ermeni ve birinin Protestan oldukları yazmıştır.⁷⁶⁵ 15 Kasım 1944 tarihli kararnamede, 1041

⁷⁵⁸ BCA, 15.6.1943, Sayı: 201082, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.43..14.

⁷⁵⁹ BCA, 8.7.1943, Sayı: 202622, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.51..8.

⁷⁶⁰ BCA, 9.8.1943, Sayı: 204092, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.58..15.

⁷⁶¹ BCA, 19.10.1943, Sayı: 207972, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 103.78..2.

⁷⁶² BCA, 25.12.1943, Sayı: 1903, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.5..10. Arşiv kayıtlarında eki bulunmadığından milliyetleri öğrenilememiştir.

⁷⁶³ BCA, 13.3.1944, Sayı: 5583, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.18..2.

⁷⁶⁴ BCA, 19.4.1944, Sayı: 3/723, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.26..7.

⁷⁶⁵ BCA, 29.6.1944, Sayı: 3/1124, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.46..8.

sayılı Kanun hükümlerine atıf yapılarak 63 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁶⁶ 27 Ekim 1944 tarihli kararnamede 1940 yılında yapılan bir yanlış düzeltilmiştir. Vatandaşlıktan çıkarılan, ancak Milli Mücadele döneminde vatani hiç terk etmediği anlaşılan Avram oğlu İsak Aruh hakkındaki karar iptal edilerek yerine kardeşi Davit Aruh çıkarılmıştır.⁷⁶⁷

1945 yılında 1041 sayılı Kanun çerçevesinde bir kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1312 sayılı Kanunun dokuz ve onuncu maddelerine de atıf yapılarak yedi kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı 7 Haziran 1945 tarihli kararnamede, Süleyman Sabit oğlu İsmail Derviş, milli mücadeleye katılmayıp 1923 ve 1927 yılları arasında yurda dönmediği, memleket aleyhine yazılar yazdığı gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁶⁸ İsmail Derviş, Atatürk ve İnönü dönemlerinde Türk milliyetinden olup 1041 sayılı Kanun çerçevesinde vatandaşlıktan çıkarılan çok az sayıda kişiden biri olmuştur.⁷⁶⁹

7 Ağustos 1946 tarihine kadar Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'nin, sonrasında Recep Peker Hükümeti'nin görev yaptığı 1946 yılında, 1041 sayılı Kanun çerçevesinde sadece bir kararname ile işlem yapılmıştır. Bununla birlikte, bir önceki yılın aksine vatandaşlıktan çıkarılanların miktarı yeniden artmıştır. 1946 yılında, 1041 sayılı Kanun çerçevesinde 14 Ocak 1946 tarihli kararname ile 104 kişi hakkında vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır.⁷⁷⁰

1947 yılı ile 1948 yılının dikkat çekici ortak bir özelliği, milli mücadeleye katılmayan ve 1927 yılına kadar yurda dönmeyenler hakkında, 1041 sayılı Kanun esasları doğrultusunda hiç işlemin yapılmaması olmuştur. Vatandaşlığın şekillenmesine katkı sağlayan bu kanuna, 1947 ve 1948 yıllarında ihtiyaç duyulmamıştır.

1041 sayılı Kanun gereği son vatandaşlıktan çıkarma işlemi 1949 yılında yapılmış, bir kararname ile bir kişi bu kanun çerçevesinde vatandaşlıktan

⁷⁶⁶ **BCA**, 15.11.1944, Sayı: 18203, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.81..4. Arşiv kayıtlarında eki bulunmadığından milliyetleri öğrenilememiştir.

⁷⁶⁷ **BCA**, 27.10.1944, Sayı: 17123, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 106.75..16.

⁷⁶⁸ **BCA**, 7.6.1945, Sayı: 26603, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.34..13.

⁷⁶⁹ İsmail Derviş hakkındaki karar 8 Aralık 1949 tarihinde iptal edilerek yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir. **BCA**, 8.12.1949, Sayı: 3/10263, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 121.88..4.

⁷⁷⁰ **BCA**, 14.1.1946, Sayı: 3/3587, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.4..16.

çıkarılmıştır. 22 Eylül 1949 tarihli kararnamede, 1923 yılından beri Sovyetler Birliği Sefareti ile daima temas halinde olduğu ve onların ajanı olduğu, Yunanistan ile Rusya'ya giden Ermenilerin “*hicreti ile iştigal ettiği*”, İstanbul Ermeni Patriği ile Ermeni gazetelerinde çıkan namzet listelerinde isminin bulunduğu tespit edilen, Agop oğlu Karabet Mazlumyan vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁷¹

İnönü döneminde, önceki yıllarda 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılan dört kişi hakkında verilen karar iptal edilmiş ve bu kişiler yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir. İlk işlem 1939 yılında gerçekleştirilmiş ve daha önce vatandaşlıktan 1041 sayılı kanun gereği çıkartılan Vehip Paşa hakkındaki karar kaldırılmıştır. Vehip Paşa, Ordu Komutanı iken izinsiz olarak Avrupa'ya gittiği ve milli mücadeleye katılmadığı için 26 Aralık 1928 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmış,⁷⁷² yüz elliliklerin affedilmesi üzerine eşi tarafından affedilmesi için dilekçe verilmiştir. Yurt dışında bulunduğu sürede durumu ve faaliyetleri itimat verici olmamakla birlikte, artık faal bir adam olarak kudretini kaybettiği ve yurt içinde kontrolünün daha kolay olacağı gerekçeleri ile yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁷⁷³

İkinci olarak, 27 Ekim 1944 tarihli kararname ile 1940 yılında yapılan bir yanlış düzeltilmiş, milli mücadele döneminde vatani hiç terk etmediği anlaşılan Avram oğlu İsak Aruh hakkındaki karar iptal edilerek yerine kardeşi Davit Aruh çıkarılmıştır.⁷⁷⁴ Üçüncü kararname Artin oğlu Liğor Kevork Parsehyan hakkındaki vatandaşlıktan çıkarma kararının iptaline ilişkindir. 15 Ocak 1930 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan bu şahıs 22 Ocak 1946 tarihinde yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁷⁷⁵

Son olarak, 7 Haziran 1945 tarihli kararname ile Fransız istihbaratında çalıştığı ve Fransız gazetelerinde aleyhimize yayınlarda bulunduğu gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılan İsmail Derviş hakkındaki karar iptal edilmiştir. Bu şahıs hakkında, Dışişleri Bakanı'nın şifahen, vatandaşlık hakkının yeniden verildiği

⁷⁷¹ BCA, 22.9.1949, Sayı: 3/9970, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 120.73..11.

⁷⁷² BCA, 26.12.1928, Sayı: 7481, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 1.10..31.

⁷⁷³ BCA, 19.9.1939, Sayı: 119872, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.92..10.

⁷⁷⁴ BCA, 27.10.1944, Sayı: 17123, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 106.75..16.

⁷⁷⁵ BCA, 22.1.1946, Sayı: 3/3629, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.6..18.

takdirde Türkiye hesabına faydalanılmak imkânları hâsıl olacağını bildirmesi üzerine, 8 Aralık 1949 tarihli kararname ile yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁷⁷⁶ İsmail Derviş'in vatandaşlığa yeniden alınma kararnamesinin ekinde, vatandaşlıktan çıkmasına sebep olan makalelerinden birine ait bir kesit yer almaktadır. 11 Şubat 1945 tarihli Oeuvre gazetesinde yayınlanan makalede şöyle demiştir; “*Stalingrad’ın yıl dönümünü bütün hür milletler tesit ettiler (kutladılar). Bu Rus zaferinin bir kısım neticeleri henüz meçhul kalmaktadır. Mesela Stalingrad olmasa idi Mihver bir müttefik daha kazanacaktı. O da Türkiye’dir.*”⁷⁷⁷

İnönü döneminde, 23 Mayıs 1927 tarihli ve 1041 sayılı “*Şeraiti Muayeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâti*” Hakkında Kanun çerçevesinde toplam 1704 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış, 4 kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. İstiklal Savaşı’na katılmayan ve 1927 yılına kadar yurda dönmeyen Osmanlı tebaasının vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören bu kanun gereği, vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümünü, başta Yahudiler olmak üzere Gayrimüslimler oluşturmuştur. Dikkat edilmesi gereken önemli husus, bu şahısların zaten Türk vatandaşlığını seçmeyen, Türkiye Cumhuriyeti ile vatandaşlık bağları olmayan ve yurt dışında bulunan Osmanlı tebaası şahıslar olmasıdır. Bir anlamda zaten önceden seçimini yapmış olan ve manevi bağlarını koparan şahıslarla maddi bağlar da koparılmıştır. Bu kanun maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarma Atatürk dönemi için en önemli gerekçeyken, İnönü döneminde daha az başvurulmuştur.

III.3. 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul

İnönü döneminde vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri Atatürk döneminde çıkarılan kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu kanunlardan 23 Mayıs 1928 tarihli ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümü, vatandaşlığa kabul işlemlerinin bir kısmı gerçekleştirilmiştir.

⁷⁷⁶ BCA, 8.12.1949,Sayı: 3/10263,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 121.88..4.

⁷⁷⁷ Aynı yer.

Vatandaşlıktan çıkarma kararlarında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun yedinci maddesi,⁷⁷⁸ dokuzuncu maddesi,⁷⁷⁹ onuncu maddesi⁷⁸⁰ ve on birinci maddesi⁷⁸¹ hükümleri doğrultusunda işlem yapılmıştır. Vatandaşlığa kabul kararlarında ise 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun üçüncü maddesi,⁷⁸² müktesep vatandaşlık ile ilgili hususları içeren beşinci maddesi⁷⁸³ ve fevkalade verilecek vatandaşlık hususlarını içeren altıncı maddesi⁷⁸⁴ hükümleri doğrultusunda

⁷⁷⁸ 1312 Sayılı Kanun Madde-7; “*Türk vatandaşlığından çıkmak müsaade-i mahsusa istihsaline mütevakkihtir. İşbu müsaade vatandaşlıktan çıkacak olan kimsenin Dâhiliye Vekâletine müracaatı ve icra Vekilleri Heyetinin kararı ile istihsal olunabilir. Askeri hizmeti muvazafını ifa etmeyenlere bu müsaade verilemez.*” **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.330.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.7.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.s.231.

⁷⁷⁹ 1312 sayılı Kanun Madde -9 ; “*Müsaade-i mahsusa istihsal etmeksizin ecnebi tabiiyetine kendi arzusu ile giren veya ecnebi bir Devlet ordusunda bilihtiyar hizmeti askeriye ifa eden Türkler İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan ıskat edilebilir.*” Fişek, a.g.e., s.232. Analizin daha iyi yapılabilmesi maksadıyla dokuzuncu madde; resmi izin almaksızın kendi arzusu ile yabancı devlet tabiiyetine girenler (9A) ve yabancı devlet ordusunda askeri hizmet alanlar (9B) şeklinde ikiye ayrılarak incelenecektir.

⁷⁸⁰ 1312 Sayılı Kanun Madde-10 ; “*Ecnebi bir Devletin askerlikten gayrı bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için Türkiye’de buldukları mahal hükümetleri ve ecnebi memleketinde Türk elçilik veya şehbenderhaneleri vasıtası ile verilecek emre imtisal etmeyen veya Türkiye ile muharip olan bir Devletin hizmetinde bilamezuniyet devam eden Türkler vatandaşlıktan ıskat olunabilirler. Türkiye’nin seferberlik ilan ettiği zamanda mecburi askerlik hizmetlerini ifa için vesaiti lazıme ile vaki olacak resmi davete bilamazeret icabet eylemeyenlerden ve mürettep kıtalarına sevkleri esnasında veya bir kıtaya iltihaktan sonra firarla kanuni mehil zarfında avdet etmeyenlerden memaliki ecnebiyeye kaçtıkları anlaşılıp da hilafını ispat edemeyen ve mezuniyet ve tebdilihava veya memuriyet sureti ile Türkiye haricine azimet ettikleri halde müddet hitamında bilamazeret avdet etmiyerek firari hükmünde kalan rütebi askeriye eshabı ile mensubin ve mükellefini askeriye veyahut ecnebi bir memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk şehbenderhanelerinde kendilerini tescil ettirmemiş olan Türkleri hükümet isterse vatandaşlıktan ıskat eder.*” **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.330.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.8.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.232-233. Analizin daha iyi yapılabilmesi maksadıyla onuncu madde; Yabancı Devlette vazife alan ve yapılan tebligata rağmen terk etmemek (10A), Askerlik hizmeti yapmamak için yurtdışına kaçmak (10B) ve Konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmamak (10C) şeklinde üç bölüme ayrılarak incelenecektir.

⁷⁸¹ 1312 Sayılı Kanun Madde-11; “*Türk vatandaşlığına kabul edilmiş sabık ecnebilere Türkiye Cumhuriyetinin dâhili ve harici emniyetine mugayir harekete tasaddi edenler ile Askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri ifa etmeyenler, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Türk vatandaşlığından ıskat olunabilirler.*”

⁷⁸² 1312 sayılı Kanun Madde -3 ; “*Ecnebi ana ve babadan Türkiye’de doğmuş olup da Türkiye’de mukim bulunanlar Türk kanununa tevfikana sinni rüşte vusullerinden itibaren üç sene zarfında Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.*” **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.329.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.6.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.230.

⁷⁸³ 1312 sayılı Kanun Madde -5 ; “*Türkiye’de alettevali beş sene ikamet eden ve memleketi kanununa göre reşit olan bir ecnebi Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilir. Küçükler babalarına veya dul analarına tebaan Türk vatandaşı olurlar.*” **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.329.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.7.; Fişek, a.g.e., s.231.

⁷⁸⁴ 1312 sayılı Kanun Madde -6 ; “*Yukarıki maddede (beşinci madde) yazılı ikamet şartını ifa etmemiş olan ecnebilere, istisnai müsaadeye layık görüldükleri takdirde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile fevkalade olarak vatandaşlığa kabul edilebilirler.*” **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.7, a.g.e., s.329.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.6.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.231.

işlem yapılmıştır. Ayrıca yabancı bir devletin tabiiyetine girmesine izin verilen Türklerin, haklarında verilen bu kararın iptal edilmesi işlemleri 1312 sayılı Kanunun on dördüncü maddesi⁷⁸⁵ hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

III.3.1. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri

İnönü döneminin başladığı 1938 yılının son bir buçuk ayını kapsayan dönemde, vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmamış olup, ilk vatandaşlıktan çıkarma işlemi 13 Ocak 1939 tarihli Avram Kohen kararı olmuştur.⁷⁸⁶

1939 yılında en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun onuncu maddesi esasları doğrultusunda yapılmış olup, dört kararnamede toplam 198 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Üç kararnameyle, konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmayan (10C) toplam 197 kişi vatandaşlıktan çıkarılırken,⁷⁸⁷ Kırklareli doğumlu Todor oğlu Lamba isimli şahıs, yabancı devlette vazife alıp, yapılan tebligata rağmen vazifeyi terk etmediği için (10A) vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁸⁸ Arşiv kayıtlarında 9 Ekim 1939 tarihli kararnamenin eki bulunmamaktadır. Diğer iki kararnamenin ekleri incelendiğinde vatandaşlıktan çıkarılan 121 kişinin milliyetleri hanesinde; 64'ünün Yahudi, 26'sının Ermeni, 23'ünün Rum, ikişer kişinin Latin ve Arnavut Ortodoks, birer kişinin Gildani Papaz, Acem, Çingene ve Marunî oldukları belirtilmiştir.

1939 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun dokuzuncu maddesine dokuz kararnamede başvurulmuş, kendi arzusu ile yabancı devlet tabiiyetine giren (9A) toplam 171 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁸⁹ Bunlar arasında

⁷⁸⁵ 1312 Sayılı Kanun Madde 14- "*Hükümetin müsaadei mahsusası ile ecnebi bir Devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tabi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler. Müsaade ile ecnebi tabiiyetine girenlerin ve vatandaşlıktan işbu kanun mucibince ıskat edilmiş olanların evlatları ikamet şartına tabi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.*" **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.331.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.9.; Fişek, a.g.e., s.234.

⁷⁸⁶ **BCA**, 13.01.1939, Sayı: 102362, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No:85.114.. 10.

⁷⁸⁷ **BCA**, 25.5.1939, Sayı: 110812, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.47..9., **BCA**, 30.9.1939, Sayı: 120532, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.95..15., **BCA**, 9.10.1939, Sayı: 121122, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.98..13.

⁷⁸⁸ **BCA**, 21.2.1939, Sayı: 104892, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.18..3.

⁷⁸⁹ **BCA**, 6.5.1939, Sayı: 109102, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.38..18., **BCA**, 17.5.1939, Sayı: 109782, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.42..6., **BCA**, 22.5.1939, Sayı: 110432, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.45..11., **BCA**, 25.5.1939, Sayı: 110802, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.47..8., **BCA**, 4.9.1939, Sayı: 118422, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.85..7., **BCA**, 30/9/1939

yer alan iki kararnamede, Mardin'in Dara köyü nüfusuna kayıtlı, Ahmet oğlu Mehmet ve Mardin'in Harapdar köyü nüfusuna kayıtlı, Ali oğlu Şükrü'nün Kürt kökenli oldukları “*Kürt ırkından*” şeklinde belirtilmiştir.⁷⁹⁰ Daha önceki kararnamelerde Kürt etnik kökenli vatandaşlar hakkında işlem yapılmasına rağmen belirtilmeyen “*Kürt ırkından*” teriminin ilk kez kullanılmaya başlamasının, bu tarihlerde yükselişe geçen ırkçı söylemlerin bir yansıması olduğu sonucuna varılmıştır.

1939 yılında, vatandaşlıktan çıkmak isteyenler hakkında düzenleme yapan 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun yedinci maddesi gereği üç kararname ile toplam dört kişi vatandaşlıktan çıkma isteği kabul edilmiştir. İlk kararnamede Davit oğlu Avram Kohen'in Hollanda tabiiyetine geçişine müsaade edilirken, ikinci kararnamede, Berlin'de 18 yıldır dışçilik yapan ve Alman tabiiyetine geçmek için vatandaşlıktan çıkmasına müsaade edilen Ahmet Ata isimli şahısın isteği kabul edilmiştir.⁷⁹¹ Bu şahıs sonradan yeniden vatandaşlık başvurusunda bulunmuştur. Üçüncü kararnamede ise İstanbul'da eczacılık yapmakta iken eczaneleri tasfiyeye tabii tutulan iki kardeşin Lübnan tabiiyetine geçmesine müsaade edilmiştir.⁷⁹²

1939 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun on birinci maddesi gereği, iki kararnamede iki kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İlk kararname askerlikle ilgili mükellefiyetleri yerine getirmemekle ilgili olup, Fars soyundan olan ve 1930 yılında vatandaşlığımıza alınan, ancak askerliğini yaparken İran'a kaçan Mehmet Kasım'ın vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkindir.⁷⁹³ Diğer kararname ise Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyetine aykırı davranmakla ilgili olup, casusluğundan şüphe edilen bir şahıs hakkında işlem yapılmıştır. Alman soyundan olup, Sovyet tebaasında iken evlenmek suretiyle vatandaşlığımıza geçen Sakine isimli şahıs; hayat safahatı, hareketlerinde görülen değişiklikler, Sovyet subaylarından biri ile yaptığı

Sayı: 120542 Fon Kodu: 30..18.1.2 Yer No: 88.95..16., **BCA**, 9.10.1939, Sayı: 121142, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.98..15.**BCA**, 6.11.1939, Sayı: 122662, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.106..7., **BCA**, 4.11.1939, Sayı: 122682, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.106..9.

⁷⁹⁰ **BCA**, 6.11.1939, Sayı: 122662, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.106..7., **BCA**, 4.11.1939, Sayı: 122682, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.106..9.

⁷⁹¹ **BCA**, 25.4.1939, Sayı: 108302, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.34..18.

⁷⁹² **BCA**, 5.8.1939, Sayı: 116812, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.77..6.

⁷⁹³ **BCA**, 15.2.1939, Sayı: 103582, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.120..12.

muhabereye ilişkin elde edilen mektuplar ve üç dil bilmesi nedeniyle casusluğundan şüphe edildiği için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁹⁴

1939 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 375 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmamak en önemli vatandaşlıktan çıkarma sebebi olurken, fazla sayıda yabancı dil bilmenin, casusluk sebebi olarak algılanma bakımından dezavantajları olmuştur.

1940 yılında en fazla kişinin, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmama nedeniyle, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun onuncu maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarıldığı görülmektedir. Toplam sekiz kararname ile bu madde esasları doğrultusunda işlem yapılmış olup, 248 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Yedi kararnamede çıkarılma sebebi, konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmamak (10C) olarak belirtilmiş ve 247 kişi hakkında işlem yapılmıştır.⁷⁹⁵ Arşivde mevcut olan 8 Ocak 1940 ve 6 Mayıs 1940 tarihli kararnamelerin eklerinde, vatandaşlıktan çıkarılan 151 kişiden; 76'sının Yahudi, 32'sinin Ermeni, 32'sinin Rum, beşinin Katolik, ikişer kişinin Arnavut Ortodoks ve Arap Hıristiyan, birer kişinin de Süryani ve Azeri oldukları belirtilmiştir.

Bu madde doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılan, Şam doğumlu ve Arap soyundan olan ve Lozan Anlaşması neticesinde seçim hakkını Türk vatandaşlığından yana kullanan, Seyhan Vilayeti Bahçe kazası nüfusuna kayıtlı, Selim oğlu Suphi'nin, yabancı devlet emniyetinde görev aldığı ve memleketimiz için zararlı bir şahıs olduğu ayrıca belirtilmektedir.⁷⁹⁶ Bir diğer kararnamede ise bir jandarmayı öldürdüğü halde sihi sebepler nedeniyle hapisten çıkarılan ancak Arnavutluğa kaçarak orada konsolosluğa beş yıl süre ile kaydını yaptırmayan Yanya'lı Yahya Resul Gega'nın vatandaşlıktan çıkarıldığı belirtilmiştir.⁷⁹⁷

⁷⁹⁴ **BCA**, 22.5.1939, Sayı: 110372, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.45..6.

⁷⁹⁵ **BCA**, 8.1.1940, Sayı: 126202, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.124..12., **BCA**, 21.2.1940, Sayı: 128842, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.16..16., **BCA**, 6.5.1940, Sayı: 133752, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.40..15., **BCA**, 6.5.1940, Sayı: 134242, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.43..4., **BCA**, 23.7.1940, Sayı: 140382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.73..18., **BCA**, 13.9.1940, Sayı: 143652, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.90..5., **BCA**, 13.9.1940, Sayı: 143742, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.90..14.

⁷⁹⁶ **BCA**, 13.9.1940, Sayı: 143652, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.90..5.

⁷⁹⁷ **BCA**, 23.7.1940, Sayı: 140382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.73..18.

Onuncu madde esasları doğrultusunda işlem yapılan sekizinci kararname, Umumi harpte asker olarak sevk edildiği Suriye'den Türkiye'ye dönmeyen Denizli nüfusuna kayıtlı Mahmut oğlu Nurettin ile ilgilidir. Türkiye'nin seferberlik ilan ettiği zamanda, mecburi askerlik hizmetlerini ifa için bir kıtaya iltihaktan sonra firar edip, kanuni sürede dönmeyenlerden yabancı ülkelere kaçanlar için uygulanan hüküm(10B) bu şahıs için uygulanmıştır.⁷⁹⁸

1940 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun dokuzuncu maddesine sekiz kararnamede başvurulmuş ve 96 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁷⁹⁹ Kararnamelerin tamamında resmi izin almadan yabancı devlet tabiiyetine geçmek (9A) sebep olarak gösterilmiştir. Bu kararnameler içinde en dikkat çeken, ordudan subay olarak emekli olduktan sonra yabancı devlet tabiiyetine geçen, İzmir kütüğüne Bağdat doğumlu olarak kayıtlı, Arap soyundan, Resul Hayri oğlu Ömer Nazmi ile ilgili kararname olmuştur.⁸⁰⁰

Kudüs doğumlu ve aslen Arap Hıristiyanlarından olup Lozan Anlaşması gereğince tabiiyetimizi seçen, ancak ailevi ve maddi sebeplerden dolayı Filistin vatandaşlığına geçmek isteyen eski Reji idaresi İstanbul fabrika müdürü Paskual oğlu Culyo Albina'nın çıkmasına izin verilmesi, 1940 yılında 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesine atıf yapılan tek kararnamedir.⁸⁰¹ Aynı şekilde İran tabiiyetindeyken vatandaşlığımıza alınan Mehmet oğlu Ali Avşar, Devletin emniyetini ihlal edecek şekilde hal ve davranışları görüldüğünden on birinci madde hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁰²

1940 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 346 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. En fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan konsolosluklara kayıt yaptırmayı ihmal etmek ile ilgili hüküm, vatandaşlığı görevler

⁷⁹⁸ **BCA**, 18/12/1940, Sayı: 148972, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.116..17.

⁷⁹⁹ **BCA**, 8.1.1940, Sayı: 125912, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.123..3., **BCA**, 8.1.1940, Sayı: 126132, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.124..5., **BCA**, 21.2.1940, Sayı: 128852, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.16..17., **BCA**, 6.5.1940, Sayı: 134252, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.43..5., **BCA**, 23.7.1940, Sayı: 140462, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.74..6., **BCA**, 10.8.1940, Sayı: 142222, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.83..2., **BCA**, 13.9.1940, Sayı: 143762, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.90..16., **BCA**, 28.9.1940, Sayı: 144902, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.96..10.

⁸⁰⁰ **BCA**, 21.2.1940, Sayı: 128852, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.16..17.

⁸⁰¹ **BCA**, 17.8.1940, Sayı: 141882, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.81..8.

⁸⁰² **BCA**, 7.7.1940, Sayı: 139002, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.66..20.

bağlamında yeniden tesis etmek için çaba harcayan İcra Vekilleri Heyetine, vatandaşını seçmesi ve istenmeyen kişileri ayıklaması bakımından kolaylık sağlamıştır.

1941 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemleri için 1312 sayılı Kanuna 23 kararnamede başvurulmuştur. Yıl içinde en fazla sayıda kişi, önceki yıllarda olduğu gibi, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun onuncu maddesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu madde hükümlerine atıf yapılarak, yedi kararnamede, 174 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunların büyük bölümünü beş yıldan fazla süre yurtdışında kalıp konsolosluklara kayıt yaptırmayanlar (10C) oluşturmaktadır. Bu hüküm doğrultusunda üç kararnamede 170 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁰³ Arşivde bu kararnamelerden sadece 85 kişinin çıkarıldığı, 18 Ekim 1941 tarihli kararnamenin eki mevcuttur. Buna göre vatandaşlıktan çıkarılanlardan; 55'inin Yahudi, 16'sının Rum, sekizinin Ermeni, ikisinin Alman, birer kişinin Süryani, Rus, Bulgar ve Kürt oldukları belirtilmiştir. Onuncu maddenin yabancı devlette askerlik dışında vazife almak ve yapılan tebligata rağmen bu vazifeyi terk etmemek (10A) hükümleri doğrultusunda üç kararname ile üç kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan Necati Akcan isimli şahıs 23 Mart 1941 tarihinde, Recai Nebil Baslo isimli şahıs 21 Mayıs 1941 tarihinde, Kıbrıs doğumlu Doktor Ata Refik ise 8 Eylül 1941 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁰⁴ Onuncu madde esasları doğrultusunda hüküm verilen son kararname ise yurt dışında bulunan ve askerlik hizmeti için çağırıldığı halde icabet etmeyen (10B) Yahya oğlu Habeşi Hayrettin isimli şahısa aittir. Trablusgarp doğumlu olan bu şahıs 1923 yılında Türkiye'yi terk ederek Çekoslovakya'ya gitmiş, orada yabancı bir kadınla evlenmiş, askerlik için çağırıldığı halde memlekete dönmemiştir.⁸⁰⁵

⁸⁰³ **BCA**, 5.2.1941, Sayı: 151412, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.129..16., **BCA**, 18.10.1941, Sayı: 167512, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.88..15., **BCA**, 18.12.1941, Sayı: 2/170042, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.101..8.,

⁸⁰⁴ **BCA**, 23.3.1941, Sayı: 154442, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 94.23..19., **BCA**, 21.5.1941, Sayı: 158282, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.43..3., **BCA**, 3.9.1941, Sayı: 165362, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.78..1.

Necati Akcan ve Recai Nebil Baslo hakkındaki karar ilerleyen yıllarda kaldırılmış ve yeniden vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. **BCA**, 13.4.1950, Sayı: 3/11104, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.36..3., **BCA**, 5.5.1947, Sayı: 3/5778, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.30..18.

⁸⁰⁵ **BCA**, 28.6.1941, Sayı: 160942, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.55..19.

1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun dokuzuncu maddesi toplam sekiz kararnamede yer almış ve 63 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu maddeden ağırlıklı olarak resmi izin almaksızın kendi arzusu ile yabancı devlet tabiiyetine girenler (9A) hakkında işlem yapılmıştır. En fazla işlem otuz bir kişi hakkında, 18 Ekim 1941 tarihli kararname ile yapılmış olup, toplam yedi kararname ile 62 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁰⁶ Bunlardan 18 Aralık 1941 tarihli kararnamede, Ermeni Antuan Piyos'un, reşitlik çağına girmiş diğer uzuvları ile beraber vatandaşlıktan çıkarılacağı belirtilmiştir. Ancak kararnamenin ekleri incelendiğinde, diğer uzuvların kaç kişi ve kimler olduğu hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. Ünyon Hayat Sigortası sahibi olan bu kişinin harp yıllarında Fransızlara casusluk yaptığı, Fransız Hükümetince Lejyon D'oneur nişanı ile taltif edildiği, Fransız tebaası gibi hareket ettiği, mühim bir servete sahip olmasına rağmen yurt içinde en ufak bir gayrimenkulü bile bulunmadığı belirtilmiştir.⁸⁰⁷

Dokuzuncu maddenin yabancı devlet ordusunda askerlik hizmeti alanlara ilişkin hükmü (9B) bir kararnamede, Milli Mücadele senelerinde yurt dışına kaçarak Çerkez Ethem ve avanesine iltihak etmiş olan Adapazarı Çerkezlerinden Hüseyin Ali'nin (Ali Çvş.) oğlu Ekrem için uygulanmıştır. Yabancı devlet ordusunda askeri hizmet kabul ettiği, bilahare Düzce'ye akrabalarının yanına geldiği anlaşılan bu şahıs vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁰⁸

1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun yedinci maddesi uyarınca üç kararnamede dört kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Bunlardan ilki 1936 yılında vatandaşlığımıza alınmış olan Mefodi Zaporıçef ve karısı ile ilgilidir. Kendi istekleri doğrultusunda 20 Mayıs 1941 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmışlardır.⁸⁰⁹ İkinci kararname 1939 yılında vatandaşlığımıza alınan ve bu defa Yugoslavya tabiiyetine geçmek isteyen Bosna doğumlu Ali oğlu Hasan ile

⁸⁰⁶ **BCA**, 24.1.1941, Sayı: 150642, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.125..19., **BCA**, 5.2.1941, Sayı: 151522, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.130..7., **BCA**, 14.2.1941, Sayı: 151892, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 94.11..4., **BCA**, 11/9/1941, Sayı: 165742, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.79..18., **BCA**, 18.10.1941, Sayı: 167502, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.88..14., **BCA**, 18.12.1941, Sayı: 2/16993, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.100..17., **BCA**, 18.12.1941, Sayı: 170032, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.101..7.

⁸⁰⁷ **BCA**, 18.12.1941, Sayı: 2/16993, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.100..17.

⁸⁰⁸ **BCA**, 18.12.1941, Sayı: 169912, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.100..15.

⁸⁰⁹ **BCA**, 20.5.1941, Sayı: 158152, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.42..10.

ilgilidir.⁸¹⁰ Son kararnamede ise kocası nedeniyle vatandaşlığımıza geçen ve boşanma sonucu asıl tabiiyeti olan Alman vatandaşlığına dönmek isteyen Karl kızı Leylâ'nın (Cizra) vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir.⁸¹¹

Türk vatandaşlığına kabul edilen yabancılardan, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyetine aykırı harekette bulunanlar ile askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri yerine getirmeyenler için uygulanan, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun on birinci maddesi, 1941 yılında bir kişi için uygulanmıştır. 1930 yılında Yugoslavya muhaciri sıfatıyla vatandaşlığımıza alınan ve Ankara nüfus kütüğüne tescil ettirilen Hasan Basri isimli şahıs, memleketimiz aleyhine çalıştığı ve beynelmilel bir casus olduğu anlaşıldığından 15 Temmuz 1941 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸¹²

1941 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 242 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Önceki yıllara nazaran azalma gözlemlenirken, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmamak yine önemli bir vatandaşlıktan çıkarma sebebi olmaya devam etmiştir.

1942 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun onuncu maddesi gereği yapılan işlemlerde önemli bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Toplam yedi kararname ile onuncu madde esasları doğrultusunda, 403 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunların 402'sini 1937 yılından önce yurt dışına çıkmış olan ve konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanlar oluşturmaktadır.⁸¹³ 26 Şubat 1942 tarihinde bir kararnamede 110 kişi, 9 Mayıs 1942 tarihinde ise 131 kişinin vatandaşlıktan çıkarılması, bu senenin en fazla dikkat çeken iki işlemi olmuştur. Arşiv kayıtlarında 26 Şubat, 4 Ağustos ve 16 Kasım 1942 tarihli kararnamelerin ekleri mevcut olup, bu kararnamelerle vatandaşlıktan çıkarılan 269 kişinin milliyetleri hanesinde; 112'sinin Yahudi, 94'ünün Musevi, 47'sinin Rum, 11'inin Ermeni, ikisinin Rum'dan dönme Müslüman ve birer kişinin Latin, Katolik ve

⁸¹⁰ **BCA**, 20.5.1941, Sayı: 158182, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.42..13.

⁸¹¹ **BCA**, 7.8.1941, Sayı: 163722, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.69..17.

⁸¹² **BCA**, 15.7.1941, Sayı: 162392, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 95.63..4.

⁸¹³ **BCA**, 14.2.1942, Sayı: 173262, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.117..13., **BCA**, 26.2.1942, Sayı: 174382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.123..5., **BCA**, 9.5.1942, Sayı: 178942, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.40..1., **BCA**, 4.8.1942, Sayı: 185102, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.71..1., **BCA**, 11.9.1942, Sayı: 187042, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.80..16., **BCA**, 16.11.1942, Sayı: 190022, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.95..13.

Marunî oldukları belirtilmiştir. Yabancı devlette görev alan ve yapılan ihtara rağmen bu görevi terk etmeyen Adil Senger isimli şahsın vatandaşlıktan çıkarılmasına ilişkin, 30 Temmuz 1942 tarihli kararname ise onuncu madde esaslarına göre (10A) işlem yapılan bir diğer kararnamedir.⁸¹⁴

1312 sayılı Kanunu'nun dokuzuncu maddesi gereği, 14 kararname ile 107 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan 104'ünü resmi izin almadan kendi isteği ile yabancı devlet uyruğuna girenler oluşturmuş ve bu kişiler hakkında 11 kararname ile işlem yapılmıştır.⁸¹⁵ Bu madde esasları doğrultusunda işlem yapılan, Şemdinli kazasının Beruh köyü halkından olan İbrahim Mirebey ve karısı Zeri'nin Kürt soyundan oldukları ayrıca belirtilmiştir.⁸¹⁶ Dokuzuncu maddenin, yabancı devlet ordusunda askeri hizmet alanlara ilişkin 9B maddesi gereği üç kararname ile üç kişi hakkında işlem yapılmıştır. Bunlardan İstanbul nüfusuna kayıtlı Sait oğlu Ahmet Refik'in milli mücadeleyi müteakip ailesi ile yurt dışına gittiği, burada yabancı devletin askeri hizmetini kabul ettiği belirtilmiştir.⁸¹⁷ Kilis kazasına kayıtlı Ali oğlu Celal ile Mersin nüfusuna kayıtlı Kıbrıs doğumlu Hüseyin oğlu Ahmet, aynı şekilde, yabancı devletin askeri hizmetini kabul ettikleri için vatandaşlıktan çıkarılmışlardır.⁸¹⁸ 27 Kasım 1942 tarihli kararname ile Kanunun dokuzuncu maddesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılan iki kişi yanında, aynı kararnamede, Türkiye aleyhine çalıştığı tespit edilen Mehmet oğlu Ali Rauf Atalay, on birinci madde esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸¹⁹

1942 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 511 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Önceki yıllara oranla önemli bir artışın gözlemlendiği

⁸¹⁴ **BCA**, 30.7.1942,Sayı: 184222 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.66..13.

⁸¹⁵ **BCA**, 26.2.1942,Sayı: 174362 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.123..3., **BCA**, 11.3.1942,Sayı: 175072 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 97.126..14., **BCA**, 23.3.1942,Sayı: 175872 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.24..14., **BCA**, 16.5.1942,Sayı: 179202 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.41..7., **BCA**, 16.5.1942,Sayı: 179222 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.41..9., **BCA**, 16.6.1942,Sayı: 181192 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.51..6., **BCA**, 4.8.1942,Sayı: 184692 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.68..20., **BCA**, 26.8.1942,Sayı: 186662 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.78..18., **BCA**, 16.11.1942,Sayı: 189992 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.95..10., **BCA**, 16.11.1942, Sayı: 190012,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.95..12., **BCA**, 27.11.1942, Sayı: 190872, 30..18.1.2, Yer No: 100.99..18.

⁸¹⁶ **BCA**, 16.5.1942,Sayı: 179202 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.41..7.

⁸¹⁷ **BCA**, 16.6.1942, Sayı: 181132,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 98.50..20.

⁸¹⁸ **BCA**, 20.7.1942,Sayı: 183812 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.64..8., **BCA**, 23.9.1942,Sayı: 188062 ,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.85..18.

⁸¹⁹ **BCA**, 27.11.1942, Sayı: 190872, 30..18.1.2, Yer No: 100.99..18.

1942 yılında, bu artışa en fazla katkısı, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmadığı gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılanlar sağlamış ve bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılanların sayısı 400'lü rakamları geçmiştir.

1923-1950 arası dönemin en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan yılı olarak dikkatleri üzerine çeken 1943 yılında, yine en fazla işlemin 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi esasları doğrultusunda yapılmış olduğu, bu maddeye ait işlemlerin hepsinin, yurtdışında bulunup beş yıldan fazla süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmayanlara ilişkin olduğu görülür. Toplam on iki kararnamede 844 kişi bu madde esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸²⁰ 173 kişinin çıkarıldığı, 8 Temmuz 1943 tarihli kararname, 147 kişinin çıkarıldığı 17 Nisan 1943 tarihli kararname ve 135 kişinin çıkarıldığı 15 Haziran 1943 tarihli kararname, bir seferde en çok işlem yapılan ilk üç kararname olmuştur. Arşiv kayıtlarında 17 Nisan, 15 Haziran, 8 Temmuz ve 19 Ekim 1943 tarihli kararnamelerin ekleri mevcut olup, bu kararnameler ile çıkarılan 552 kişinin milliyetleri hanesinde; 455'inin Yahudi, 62'sinin Rum, 24'ünün Ermeni, altısının Protestan, ikisinin Gildani Papaz ve birer kişinin Hıristiyan, İslav ve Süryani oldukları belirtilmiştir.

1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi hükümleri doğrultusunda 14 kararnamede işlem yapılmış ve 132 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu kararnamelerden ilk dokuzunda, resmi izin almadan kendi isteği ile yabancı devlet uyruğuna geçenler (1312/ 9A) hakkında işlem yapılmış ve bu sebepten dolayı 103 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸²¹ İki kararname, yabancı devlet ordusunda askeri

⁸²⁰ **BCA**, 9.2.1943,Sayı: 194282 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.9..14., **BCA**, 17.4.1943,Sayı: 197692 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.26..15., **BCA**, Tarih: 12.5.1943,Sayı: 199202 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.34..6., **BCA**, 15.6.1943,Sayı: 201072 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.43..13., **BCA**, 8.7.1943,Sayı: 202632 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.51..9., **BCA**, 16.7.1943,Sayı: 203322 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.54..18., **BCA**, 9.8.1943,Sayı: 204082 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.58..14., **BCA**, 19.10.1943,Sayı: 207952 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 103.77..20., **BCA**, 27.11.1943,Sayı: 953 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 104.2..45., **BCA**, 22.12.1943,Sayı: 1683 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 104.4..28. **BCA**, 22.3.1943,Sayı: 195932 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.17..19., **BCA**, 8.7.1943,Sayı: 202662 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.51..12.

⁸²¹ **BCA**, 9.2.1943,Sayı: 194292 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.9..15., **BCA**, 17.4.1943,Sayı: 197642 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.26..10., **BCA**, 10.5.1943,Sayı: 198942,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.32..20., **BCA**, 15.6.1943,Sayı: 201022 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.43..8., **BCA**, 8.7.1943,Sayı: 202672 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.51..13., **BCA**, 16.7.1943,Sayı: 203342 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.54..20., **BCA**, 8.9.1943,Sayı: 205472 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.65..12., **BCA**, 19.10.1943,Sayı: 207962 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 103.78..1., **BCA**, 22.12.1943,Sayı: 1673 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 104.4..27.

hizmet alanlar (1312 /B) ile ilgilidir. Her ikisi de 16 Temmuz 2012 tarihli olan kararnamelerin ilkinde, İskenderun doğumlu Selim Tutay ile yine ikincisinde, Silistre doğumlu Osman Çakır yabancı bir devletin ordusunda askerlik hizmeti aldıkları için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸²²

1312 sayılı Kanunun değişik maddelerinin aynı kararname içinde yer aldığı son üç kararnameden, 22 Mart 1943 tarihli ilk kararnamede, 1312/9'ncu madde esasları doğrultusunda beş kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan Şakir Yalçinkaya isimli Türk soyundan bir şahıs, yabancı devlet ordusunda askeri hizmet kabul ettiği için, üçü Türk, biri Arap soyundan olan dört şahıs ise resmi izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçtikleri için haklarında karar verilmiştir.⁸²³ Dokuzuncu ve onuncu maddenin çeşitli fıkralarına göre işlem yapılan ikinci kararname 8 Temmuz 1943 tarihlidir. 14 kişiden 12'si, resmi izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçmek, bir kişi yabancı devlet ordusunda askeri hizmet kabul etmek suçundan 1312/9 uncu madde esasları doğrultusunda, bir kişi ise beş yıldan fazla konsolosluklara kayıt yaptırmamak suçundan 1312/10 uncu madde esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Kararnamenin ekinde bulunan milliyetleri hanesinde, resmi izin almadan uyruk değiştirenlerin dokuzunun Arap, ikisinin Ermeni'den dönme birinin ise Boşnak olduğu, yabancı devlet ordusunda askeri hizmet kabul eden ile onuncu madde esasları doğrultusunda işlem yapılan şahısın ise Arap oldukları belirtilmiştir.⁸²⁴

1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesinin her iki fıkrasının yer aldığı son kararname ise 27 Kasım 1943 tarihlidir. Dokuz kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı kararnamede sekiz kişinin resmi izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçtikleri, birinin ise yabancı devlet ordusunda askerlik yapmakta olduğu belirtilmiştir.⁸²⁵ Sonuç olarak 1943 yılında vatandaşlıktan dokuzuncu madde esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılan 132 kişiden, 127'si izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçmiş, beşi ise yabancı devlet ordusunda hizmet kabul etmişlerdir.

⁸²² **BCA**, 16.7.1943, Sayı: 203332, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.54..19., **BCA**, 16.7.1943, Sayı: 203362, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.55..2.

⁸²³ **BCA**, 22.3.1943, Sayı: 195932, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.17..19.

⁸²⁴ **BCA**, 8.7.1943, Sayı: 202662, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.51..12.

⁸²⁵ **BCA**, 27.11.1943, Sayı: 983, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.2..48.

Vatandaşlıktan çıkmak isteyenlere müsaade edilme ile ilgili hususları düzenleyen, 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi esasları doğrultusunda, iki kararnamede iki kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. İlk kararname 22 Mart 1943 tarihlidir ve Koço kızı Marta'nın Alman tabiiyetine geçmesine izin verilmiştir. İkinci kararnamede, Ankara nüfusuna kayıtlı bir Türk vatandaşı olup, halen Kıbrıs'ta oturmakta olan, Doktor Mehmet İhsan Uçar'ın, "mahalli" tabiiyete geçmesine izin verilmiştir.⁸²⁶

Türkiye Cumhuriyetinin dâhili ve harici emniyetine karşı harekete teşebbüs edenler ile askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri ifa etmeyenler hakkında vatandaşlıktan çıkarma takdirini İcra Vekilleri Heyetine bırakan, 1312 sayılı Kanunun on birinci maddesi gereği, 1943 yılında bir kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Evlenme suretiyle önceki yıllarda Türk vatandaşlığını kazanmış olan Anurey kızı Klavdiyan, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyetine karşı hareketleri nedeniyle 18 Haziran 1943 tarihinde on birinci madde esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸²⁷

1943 yılında, vatandaşlıktan çıkarma işlemi olmamakla birlikte, 1312 sayılı Kanun ile ilgili vatandaşlık işlemleri bağlamında değerlendirilebilecek bir belge daha bulunmaktadır. Bu belge, 6 Eylül 1938 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan sekiz kişiden biri olan Mehmet Tugay'ın, Türk vatandaşlığından çıkarılarak, sınır dışı bırakılması hakkındaki kararın yeniden incelenmesine dair dilekçesi hakkında, Başvekâlet ile Dâhiliye Vekâleti arasındaki yazışmadır. Kendisine isnat edilen suçta iştirakini kanıtlayacak delil olmadığından, vatandaşlıktan çıkarılma kararının iptal edilmesi hakkındaki müracaatına, şimdiye kadar hiç cevap verilmemesinden şikâyetçi olan şahsın bu durumu ile ilgili bizzat alakadar olunması gerektiği bildirilmiştir.⁸²⁸

1943 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 979 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayan ve

⁸²⁶ BCA, 22.3.1943,Sayı: 195912 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 101.17..17., BCA, 25.9.1943,Sayı: 206842 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 103.72..9.

⁸²⁷ BCA, 18.6.1943,Sayı: 201302 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.44..16., BCA, 22.7.1943, Sayı: 204182,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.59..4.

⁸²⁸ BCA, 10.9.1943,Sayı:- ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 125.888..2.

büyük bölümü Gayrimüslim olan bu şahısların vatanla irtibatlarının kesilmesi işlemleri en üst seviyeye ulaşmış, İcra Vekilleri Heyeti'ne yetki veren bu madde 1943 yılında daha fazla kullanılmıştır. Başvekâletin, Dâhiliye Vekâletine gönderdiği yazı, vatandaşlıktan çıkarılan şahısların yaptıkları itirazların en üst seviyede dikkate alındığının bir göstergesi olmuştur.

1944 yılında, vatandaşlıktan çıkarma kararnamele kapsamında, 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi esasları doğrultusunda sekiz kararnamede işlem yapılmıştır. Bunlardan dördünde sadece bu maddeye atıf yapılmış, dördünde ise aynı kararnamede 1312 sayılı Kanunun hem dokuzuncu maddesi hem de onuncu maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. Kararnamelerin tümünde, beş yıldan fazla süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmayan 461 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸²⁹ 19 Nisan 1944 yılında bu kanun hükümleri doğrultusunda çıkartılan 73 kişiden; 63'ünün Yahudi, dördünün Ermeni, üçünün Rum Ortodoks, ikisinin Latin Katolik, birinin Arap Hıristiyan olduğu belirtilmiştir.⁸³⁰

1944 yılında, 1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesine atıf yapılarak 82 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Kararnameler incelendiğinde, bu maddeden işlem yapılanların büyük bölümünü, resmi izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçenlerin (9A) oluşturduğunu görülür. 70 kişi bu sebepten dolayı vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸³¹ Resmi izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçenler hakkında işlem yapılan kararnamelerin bir bölümünde aynı zamanda yabancı devlet ordusunda askerlik yapan şahıslar hakkında da işlem yapılmıştır. 23 Mart 1944 tarihli kararname ile iki, 27 Mayıs 1944 tarihli kararname ile iki, 6 Eylül 1944 tarihli kararname ile üç ve 6 Aralık 1944 tarihli kararname ile beş olmak üzere, toplam 12

⁸²⁹ **BCA**, 28.2.1944,Sayı: 4803,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 104.14..5., **BCA**, 23.3.1944,Sayı: 6173,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.21..1., **BCA**, 19.4.1944,Sayı: 3/717,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.26..1., **BCA**, 27.5.1944,Sayı: 3/901,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.35..5., **BCA**, 29.6.1944, Sayı: 3/1123,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.46..7., **BCA**, 29.6.1944,Sayı: 3/1127,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.46..11., **BCA**, 6.9.1944,Sayı: 3/1455,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 106.62..19., **BCA**, 25.11.1944,Sayı: 18493,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 107.82..13.

⁸³⁰ **BCA**, 19.4.1944,Sayı: 3/717,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.26..1.

⁸³¹ **BCA**, 28.2.1944,Sayı: 4813,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 104.14..6., **BCA**, 23.3.1944,Sayı: 6173,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.21..1., **BCA**, 27.5.1944,Sayı: 3/901,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.35..5., **BCA**, 29.6.1944,Sayı: 3/1123,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.46..7., **BCA**, 29.6.1944,Sayı: 3/1126,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 105.46..10., **BCA**, 6.9.1944,Sayı: 3/1455,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 106.62..19., **BCA**, 6.12.1944,Sayı: 18863,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 107.84..10.

kişi, yabancı devlet ordusunda askerlik yaptıkları gerekçesi ile dokuzuncu madde esasları doğrultusunda (9B) vatandaşlıktan çıkarılmışlardır.

1944 yılında sadece bir kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. İstanbul nüfusuna kayıtlı Yako oğlu Leon Yuda Karasu, 6 Eylül 1944 yılında, 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi doğrultusunda vatandaşlıktan çıkmıştır.⁸³²

1944 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 544 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bir önceki yıla nazaran biraz azalma görülmekle birlikte, ortalamaların üzerinde vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır.

1945 yılı, vatandaşlıktan çıkarma önemli oranda azalmaların olduğu İnönü döneminin en dikkat çekici yıllarından biri olmuştur. Vatandaşlıktan çıkarma işlemleri bağlamında yine en fazla işlem 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesine esasları doğrultusunda yapılmış ve toplam dört kararname ile 127 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu madde doğrultusundaki işlemlerin hepsi, beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmayanlara ilişkindir. 17 Mart 1945 tarihli kararnamede hem dokuzuncu hem de onuncu madde esasları doğrultusunda işlem yapılmış olup, yurt dışında bulunanlardan, beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmayan ikisi Kürt, biri Arap kökenli üç kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸³³ 7 Haziran 1945 tarihli kararnamede toplam yedi kişi vatandaşlıktan çıkarılmış olup, bunların beşi konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanlardır. Kararnamenin ekininde bulunan çizelgeyi incelediğimizde, bu beş kişinin milliyetleri hanesinde; ikisinin Arap, birinin Türk, birinin Kürt ve birinin de Çerkez oldukları belirtilmiştir.⁸³⁴ 7 Haziran 1945 tarihli bir diğer kararnamede, onuncu maddenin konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanlar fıkrasından işlem yapılmış ve 118 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸³⁵ 27 Temmuz 1945 tarihli kararnamede daha önce, 1943 yılında

⁸³² **BCA**, 6.9.1944, Sayı: 3/1447, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 106.62..11.

⁸³³ **BCA**, 17.3.1945, Sayı: 23113, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.106.4. Bu kararname ile vatandaşlıktan çıkarılan Kürt kökenli olan İsmail Resuloğlu hakkındaki karar 16 Ağustos 1949 tarihinde iptal edilmiştir. **BCA**, 16.8.1949, Sayı: 3/9722, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 120.61..3.

⁸³⁴ **BCA**, 7.6.1945, Sayı: 26553, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.34..8. Çizelgenin; beşinci sırasında yer alan ve milliyeti hanesinde Türk olduğu belirtilen Mustafa Galip hakkındaki karar 3 Ocak 1947 tarihinde, dördüncü sırasında yer alan ve milliyeti hanesinde Çerkez olduğu belirtilen Mustafa Macit Karük hakkındaki karar 16 Mart 1950 tarihinde iptal edilmiştir. **BCA**, 3.1.1947, Sayı: 3/5219, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.87..2., **BCA**, 16.3.1950, Sayı: 3/10924, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.27..3.

⁸³⁵ **BCA**, 7.6.1945, Sayı: 26603, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.34..13.

yapılan bir yanlış düzeltilerek, isim benzerliği yüzünden listeye adı yanlışlıkla eklenen Nikogos oğlu Ohannes Zarphaneliyan hakkındaki karar kaldırılarak yerine Ohannes Lüseryan çıkarılmıştır.⁸³⁶

1945 yılında, 1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi, üçü diğer kanun maddeleri ile birlikte olmak üzere dört kararnamede kullanılmış ve bu madde doğrultusunda 37 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 17 Mart 1945 tarihli kararnamede; 12 kişi yabancı devlet uyruğuna geçtikleri gerekçesi ile 1312/9A esasları doğrultusunda, iki kişi yabancı devlet ordusunda askerlik yaptıkları gerekçesi ile 1312/9B esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmışlardır. 7 Haziran 1945 tarihinde çıkarılan 22 kişiden 17'sinin gerekçesi izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçmek, beşinin ise yabancı devlet ordusunda askerlik yapmak olarak belirtilmiştir. 7 Haziran 1945 tarihli bir diğer kararnamede, dokuzuncu madde esasları doğrultusunda bir kişi, yabancı devlet uyruğuna geçtiği için vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸³⁷ Sonuç olarak, bu maddenin resmi izin almadan yabancı devlet uyruğuna girmek hükmü doğrultusunda 30 kişi, yabancı devlet ordusunda askerlik yapmak hükmü doğrultusunda yedi kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1945 yılında üç kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. Bunlardan 16 Nisan 1945 tarihinde çıkan Yorgi oğlu Ahilya Kalyoncu Beyrut Konsolosluğu nüfus kütüğüne, 7 Haziran 1945 tarihinde çıkan Mehmet oğlu Salih Acem Bekru Halep Konsolosluğu kütüğüne, 23 Ekim 1945 tarihinde çıkan Mihran kızı Arsine Şirinyan ise İstanbul kütüğüne kayıtlıdır.⁸³⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği yıl olan 1945 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 167 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış ve İnönü döneminde en az sayıda vatandaşlıktan çıkarma işleminin yapıldığı yıl olmuştur.

1946 yılında, vatandaşlıktan çıkarma işlemleri bağlamında; 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi, önceki yıllarda olduğu gibi, en çok başvuru alan kanun

⁸³⁶ **BCA**, 27.7.1945, Sayı: 29063, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.46..19.

⁸³⁷ **BCA**, 17.3.1945, Sayı: 23113, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.106..4., **BCA**, 7.6.1945, Sayı: 26553, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.34..8., **BCA**, 7.6.1945, Sayı: 26583, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.34..11.

⁸³⁸ **BCA**, 16.4.1945, Sayı: 24203, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.22..13., **BCA**, 7.6.1945, Sayı: 26583, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.34..11., **BCA**, 23.10.1945, Sayı: 32533, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.64..6.

maddesi olmuş, ikisinde diğer maddeler çerçevesinde de işlem yapılan toplam beş kararnamede 220 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanların çoğunluğu 14 Ocak ve 18 Mayıs 1946 tarihli kararnamelerle gerçekleştirilmiş olup, ilkinde 128, ikincisinde 84 olmak üzere 212 kişi 1312/10C maddesi esasları doğrultusunda, beş yıldan fazla süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmadıkları gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸³⁹ Aynı sebepten dolayı 14 Ocak 1946 tarihli başka bir kararnamede üç kişi ve 25 Mayıs 1946 tarihli kararnamede dört kişi hakkında vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır.⁸⁴⁰ 25 Mayıs 1946 tarihli kararnamede ayrıca bir kişi ise askerlik hizmetini yerine getirmemek için yurt dışına kaçtığından, 1312/10B esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesine dört kararnamede başvurulmuş 52 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 11 Ocak 1946 tarihli kararnamede, resmi izin almadan kendi isteğiyle yabancı devlet uyruğuna giren 39 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁴¹ Aynı zamanda onuncu maddeden de işlem yapılan, 14 Ocak 1946 tarihli kararnamede resmi izin almadan uyruk değiştiren üç kişi, 25 Mayıs 1946 tarihli kararnamede yedi kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁴² Son kararnamede ayrıca yabancı devlet ordusunda askerlik yapan üç kişi hakkında 1312/9B esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır.

1946 yılında, 1312/7'nci madde doğrultusunda üç kişiye vatandaşlıktan çıkması için izin verilmiştir. 8 Ocak 1946'da Melina Beracuhi isimli şahıs, evlendiği kocasının uyruğu olan Japon uyruğuna geçmiştir.⁸⁴³ Muhacir olarak 1935 yılında Türk uyruğuna geçen İlyas Usunur'un 18 Nisan 1946'da, Bağdat doğumlu Münir Vasfi Yıldız'ın 18 Mayıs 1946'da vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir.⁸⁴⁴

1946 yılında 16 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı 25 Mayıs 1946 tarihli kararnamede 1312/11'nci madde esasları doğrultusunda bir kişi hakkında işlem

⁸³⁹ **BCA**,14.1.1946,Sayı: 3/3588,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 110.4., **BCA**,17. 18.5.1946,Sayı: 3/4215,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 111.36..4.

⁸⁴⁰ **BCA**, 14.1.1946,Sayı: 3/3589,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 110.4..18., **BCA**, 25.5.1946,Sayı: 3/4241,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 111.37..10.

⁸⁴¹ **BCA**, 11.1.1946,Sayı: 3/3547,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 109.79..16.

⁸⁴² **BCA**, 14.1.1946,Sayı: 3/3589,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 110.4..18., **BCA**, 25.5.1946,Sayı: 3/4241,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 111.37..10.

⁸⁴³ **BCA**, 8.1.1946,Sayı: 3/3525,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 109.78..14.

⁸⁴⁴ **BCA**, 18.4.1946,Sayı: 3/4090,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 110.29..19., **BCA**, 18.5.1946,Sayı: 3/4214,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 111.36..3.

yapılmış olup, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyetine aykırı fiil ve hareketlerde bulunduğu anlaşılan bu şahıs vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁴⁵

Neticede 1946 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 276 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bir önceki yıl görülen düşüşün ardından bu kanun gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde yeniden bir yükseliş söz konusu olmuş, önceki yıllarda olduğu gibi en fazla sayıda kişi konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmama nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1947 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemleri bağlamında; 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi, önceki yıllara olduğu gibi, yine işlemlerin büyük bölümünü oluşturmuş, dokuz kararname ile 250 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Üç kararnamede sadece onuncu maddeye atıf yapılarak çıkarma işlemi yapılmıştır. Bunlardan 3 Ocak 1947 tarihli kararnamede 102 kişi, 24 Mart 1947 tarihli kararnamede 58 kişi, 5 Aralık 1947 tarihli kararnamede 83 kişi, yurt dışında bulunup beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmadıkları için 1312/10C gereğince vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁴⁶ Başka sebeplerle vatandaşlıktan çıkarılma işlemi de yapılan 3 Ocak 1947 tarihli bir diğer kararnamede beş, 5 Aralık 1947 tarihli kararnamede ise iki kişi, aynı gerekçeyle, vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Son kararname ile çıkarılan iki kişinin milliyetleri hanesinde birinin Türk, diğerinin Çingene olduğu belirtilmiştir.⁸⁴⁷

1947 yılında, 1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi gereği, 42'si uyruk değiştirenler, beşi yabancı devlet ordusunda askerlik yapanlar olmak üzere 47 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İki kararnamede sadece resmi izin almadan yabancı devlet uyruğuna geçenler hakkında işlem yapılmış olup 3 Ocak 1947 tarihli kararnamede 24 kişi, 5 Aralık 1947 tarihli kararnamede, dördü Ermeni, ikisi Rum Ortodoks ve biri Yahudi milliyetinden olmak üzere, yedi kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁴⁸ 1312 sayılı Kanunun diğer maddelerine de atıf yapılan 3 Ocak 1947

⁸⁴⁵ **BCA**, 25.5.1946,Sayı: 3/4241,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 111.37..10.

⁸⁴⁶ **BCA**, 3.1.1947,Sayı: 3/5249,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 112.88..11., **BCA**, 24.3.1947,Sayı: 3/5604,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 113.22..5., **BCA**, 5.12.1947,Sayı: 3/6653,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 115.74..12.

⁸⁴⁷ **BCA**, 3.1.1947,Sayı: 3/5220,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 112.87..3., **BCA**, 5.12.1947,Sayı: 3/6652,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 115.74..11.

tarifli başka bir kararname, 27 Şubat 1947 tarihli kararname ve 5 Aralık 1947 tarihli kararname ile resmi izin almadan yabancı devlet uyruguna gezen 11 kişi hakkında vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır.⁸⁴⁹ Dokuzuncu maddenin bir diğer fıkrası olan yabancı orduda askeri gev alma hkm doğrultusunda, diğer maddeler doğrultusunda da işlem yapılan iki kararnamede beş kişi hakkında çıkarma işlemi yapılmıştır. 3 Ocak 1947 tarihli kararname ile iki, 5 Aralık 1947 tarihli kararname ile ikisi Türk, biri Çerkez milliyetinden olmak üzere,  kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁵⁰

1947 yılında 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi doğrultusunda iki kararnamede dört kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. 27 Şubat 1947 tarihli kararnamede Sima Alakaş isimli kişiye izin verilirken, 5 Mayıs 1947 tarihli kararnamede Boğos Bektimuroğlu, eşi ve kızının vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir.⁸⁵¹

1947 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 301 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bir nceki yıla yakın seviyelerde işlem yapılmış olup, konsolosluklara kayıt yaptırmamak en önemli sebep olmaya devam etmiştir.

1948 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde önceki  yıla oranla hafif bir yükseliş görülmektedir. Vatandaşlıktan çıkarma işlemleri bağlamında, 1948 yılında, önceki yılların aksine, 1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi en fazla işlem yapılan madde olmuştur. Toplam 10 kararname ile 329 kişi 1312/9'ncu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Resmi izin almadan yabancı devlet uyruguna gezenler (1312/9A) hakkında dokuz kararnamede işlem yapılmış olup, 325 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁵² 17 Ağustos 1948 tarihli ve 3/7955 sayılı kararnamede

⁸⁴⁸ **BCA**, 3.1.1947,Sayı: 3/5222,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 112.87..5., **BCA**, 5.12.1947,Sayı: 3/6650,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 115.74..9.

⁸⁴⁹ **BCA**, 3.1.1947,Sayı: 3/5220, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.87..3., **BCA**, 27.2.1947, Sayı: 3/5491, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.16..12., **BCA**, 5.12.1947,Sayı: 3/6652, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.74..11.

⁸⁵⁰ **BCA**, 3.1.1947,Sayı: 3/5220, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.87..3., **BCA**, 5.12.1947,Sayı: 3/6652, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.74..11.

⁸⁵¹ **BCA**, 27.2.1947,Sayı: 3/5490,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 113.16..11., **BCA**, 5.5.1947,Sayı: 3/5778,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 113.30..18.

⁸⁵² **BCA**, 15.1.1948, Sayı: 3/6856, Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 115.84..9., **BCA**, 15.1.1948, Sayı: 3/6865, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.84..18., **BCA**, 30.1.1948, Sayı: 3/6929, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.88..2., **BCA**, 11.2.1948, Sayı: 3/7013, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No:

aynı zamanda yabancı devlet ordusunda askerlik yapan ve milliyetleri hanesinde Rum Ortodoks oldukları belirtilen dört kişi, 1312/9B esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1948 yılında 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde önceki yıllara göre bir azalma gözlenmektedir. 17 Ağustos 1948 tarihine ait farklı iki kararnamede ilkinde 104, ikincisinde iki olmak üzere toplam 106 kişi beş yıldan fazla süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmadıkları için (1312/10C) vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 104 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı ilk kararnamenin milliyetler hanesinde; 32 kişinin Yahudi, 31 kişinin Rum, 15 kişinin Rum Ortodoks, 24 kişinin Ermeni ve birer kişinin Protestan ve Latin Katolik oldukları belirtilmiştir.⁸⁵³

1948 yılında, Türk vatandaşlığına kabul edilmiş olan yabancılardan Türkiye'nin iç ve dış emniyetine aykırı hareket edenler hakkında işlem yapılan, 1312 sayılı Kanunun on birinci maddesi gereğince, üç kararname ile üç kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunlardan ilki, 28 Şubat 1940 tarihinde vatandaşlığa alınan Gagavuz Türklerinden olan ve Baserabya Kubey doğumlu, İstevan oğlu Selçuk Ertuğrul'dur. Bu şahıs İstanbul Öğretmen Okulu ve Gazi Terbiye Enstitüsünden mezun olduktan sonra, Tarsus'ta ortaokul müdür muavinliği yaptığı sırada, komünistlik propagandası yaptığı, Türklüğü tahrik ettiği gerekçesi ile hakkında işlem başlatılması ve okuldan uzaklaştırılması neticesinde, Romanya'ya kaçak olarak giderken yakalanarak, 30 Ocak 1948 tarihli kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁵⁴ Aynı kanun çerçevesinde, 27 Şubat 1948 tarihinde çıkarılan; Romanya doğumlu İlya oğlu Oktay Kazanlı ile 17 Ağustos 1948 tarihli kararnamede, kanunun farklı maddeleri çerçevesinde çıkarılan dört kişiden birinin, memleketin iç ve dış güvenliğine ilişkin davrandıkları belirtilmekle birlikte suçun ayrıntısını içeren ek arşiv kayıtlarında bulunamamıştır.⁸⁵⁵

115.92..6., **BCA**, 27.2.1948, Sayı: 3/7125, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.97..18. **BCA**, 17.8.1948, Sayı: 3/7955, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.58..7., **BCA**, 17.8.1948, Sayı: 3/7957, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.58..9., **BCA**, 3.11.1948, Sayı: 3/8185, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.69..17., **BCA**, 2.12.1948, Sayı: 3/8388, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.79..19.

⁸⁵³ **BCA**, 17.8.1948, Sayı: 3/7956, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.58..8., **BCA**, 17.8.1948, Sayı: 3/7957, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.58..9.

⁸⁵⁴ **BCA**, 30.1.1948, Sayı: 3/6925, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.87..18.

1948 yılında 1312 sayılı kanunun yedinci maddesi doğrultusunda farklı tarihli üç kararnamede, üç kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir.⁸⁵⁶

1948 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 441 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Önceki üç yıla oranla bir artış söz konusudur. Vatandaşlıktan çıkarma işlemlerindeki artışın nedeni, önceki yıllarda olduğu gibi, şahısların ihmali neticesinde, İcra Vekilleri Heyeti'ne vatandaşını seçme imkânı tanıyan onuncu madde doğrultusunda değil, şahısların kendi isteği doğrultusunda vatanını seçmesi neticesinde işlem yapılan dokuzuncu madde doğrultusunda olmuştur. Dikkat çeken bir diğer husus ise onuncu madde gereği dönemin en az sayıda işleminin yapılması olmuştur.

1949 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemleri kapsamında; 1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi gereği, altı kararname ile 783 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Çıkarılanların büyük bölümünü resmi izin almadan yabancı devlet tabiiyetine geçenler teşkil etmekte olup, bu sebeple, ilk üçünde 250'şer kişi olmak üzere, beş kararnamede 778 kişi hakkında işlem yapılmıştır.⁸⁵⁷ 25 Haziran 1949 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan 250 kişi hakkında, kararnamede; *“13 Temmuz 1939 tarihinden sonra hiyar haklarını kullanmadan Hatay'dan kitle halinde ayrılarak Suriye ve Lübnan'a gitmiş ve resmi izin almadan mahalli uyrukluğa geçmiş”* oldukları belirtilmiştir.⁸⁵⁸ 1949 yılında, yabancı devlet ordusunda askerlik yapan beş kişi, 19 Nisan 1949 tarihli olan ve aynı zamanda resmi izin almadan uyruk değiştirenler hakkında da işlem yapılan, bir kararname ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Milliyetleri hanesinde Rum oldukları belirtilen bu beş kişiden; ilk dördü Yunan ordusunda, sonuncusu ise İngiliz ordusunda askerlik yapmıştır.⁸⁵⁹

⁸⁵⁵ **BCA**, 27.2.1948,Sayı: 3/7126,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 115.97..19., **BCA**, 17.8.1948,Sayı: 3/7957,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 117.58..9.

⁸⁵⁶ **BCA**, 15.1.1948,Sayı: 3/6857,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 115.84..10., **BCA**, 11.2.1948,Sayı: 3/7006,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 115.91..19., **BCA**, 5.5.1948,Sayı: 3/7417,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 116.31..9.

⁸⁵⁷ **BCA**, 9.3.1949,Sayı: 3/8856,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 118.103..17., **BCA**, 5.5.1949,Sayı: 3/9268,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.38..9., **BCA**, 25.8.1949,Sayı: 3/9816,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.65..17., **BCA**, 19.4.1949,Sayı: 3/9250,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.37..11., **BCA**, 19.4.1949,Sayı: 3/9251,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.37..12.

⁸⁵⁸ **BCA**, 25.8.1949,Sayı: 3/9816,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.65..17.

⁸⁵⁹ **BCA**, 19.4.1949,Sayı: 3/9250,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.37..11.,

1949 yılında iki kararnamede 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi esaslarına göre vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmış olup ilkinde 189, ikinci de bir kişi olmak üzere, toplam 190 kişi beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmadıkları için vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 189 kişinin çıkarıldığı ilk kararnamenin milliyetler hanesinde; 78 kişinin Rum, 32 kişinin Rum Ortodoks, 43 kişinin Yahudi, 30 kişinin Ermeni, ikişer kişinin Süryani ve Latin Katolik, birer kişinin Marunî Katolik ve Arap Ortodoks oldukları belirtilmiştir. Diğer kararname ile çıkarılan bir kişinin milliyeti hanesinde ise Türk olduğu belirtilmiştir.⁸⁶⁰

1949 yılında 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi gereği beş kararnamede dört kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. 4 Şubat 1949 yılında çıkan ve Kahire'ye yerleşen Yusuf Kemalettin Yöney'e ayrıca, 1950 yılında, Türklüğe ait duygularını muhafaza ettiği gerekçesi ile mallarını tasfiye etmek maksadıyla, üç ay süre ile yurda girmesine izin verilmiştir.⁸⁶¹ Diğer üç kişinin ise Ağustos ayı içerisinde farklı kararnamelerle çıkmasına izin verilmiştir.⁸⁶²

1312 sayılı Kanunun on birinci maddesi gereği bir kararname ile bir kişi hakkında işlem yapılmıştır. Eftim oğlu Görgü Karamuz memleketin iç ve dış güvenliğine aykırı hareket ettiği gerekçesi ile 28 Nisan 1949 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılmış, ancak kararname ekine “*bir müddet tekemmül etmeyecek (tamamlanmayacak)*” şeklinde bir not düşülmüştür.⁸⁶³

1949 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 979 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1949 yılı, 1943 yılından sonra İnönü Dönemi'nin en fazla kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı ikinci yılı olmuştur. Bu yıl içindeki artışa en büyük katkıyı, resmi izin almadan uyruk değiştirdiği için vatandaşlıktan çıkarılanlar yapmıştır. Kanunun bu maddesine göre yapılan işlemlerdeki artışa, Hatay'da haklarını kullanmadan, başka devletlerin uyrukluğuna geçmiş olanlar önemli katkı sağlamışlardır.

⁸⁶⁰ **BCA**, 19.4.1949,Sayı: 3/9243,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.37..4., **BCA**, 19.4.1949,Sayı: 3/9251,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.37..12.

⁸⁶¹ **BCA**, 4.2.1949,Sayı: 3/8688,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 118.95..9.

⁸⁶² **BCA**, 11.8.1949,Sayı: 3/9773,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.63..14., **BCA**, 8.9.1949,Sayı: 3/9865,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.68..6., **BCA**, 8.9.1949,Sayı: 3/9866,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.68..7.

⁸⁶³ **BCA**, 28.4.1949,Sayı: 3/9210,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.35..11.

İnönü döneminin son vatandaşlıktan çıkarma işleminin, Başbakan Şemsettin Günaltay başkanlığında 13 Nisan 1950 tarihinde gerçekleştiği 1950 yılında, beş kararnameyle vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır.

Vatandaşlıktan çıkarma işlemleri bağlamında; 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi bu dönemin en fazla işlem yapılan maddesi olmuştur. İki kararnameyle, beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmayan 146 kişi, 1312/10C maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu şahısların milliyetleri hanesinde; 46 kişinin Rum, 41 kişinin Ermeni, 34 kişinin Yahudi, dokuzar kişinin Rum Ortodoks ve Musevi, ikişer kişinin Türk ve Arap, birer kişinin Arap Ortodoks, Latin ve Arnavut oldukları belirtilmiştir. Ayrıca Türk milliyetinden olan Ömer Esat Eyyübi'nin Bakü radyosunda spikerlik yapmakta olduğu belirtilmiştir.⁸⁶⁴

1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi gereği iki kararnamede toplam 18 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 2 Mart 1950 ve 16 Mart 1950 tarihlerinde iki kararname ile gerçekleştirilen işlemlerde 16 kişi resmi izin almadan yabancı devlet uruğuna geçtikleri gerekçesi ile 1312/9A gereği, milliyetleri hanesinde Yahudi ve Süryani oldukları belirtilen iki kişi ise yabancı devlet ordusunda askerlik yaptıkları için 1312/9B gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁶⁵

1312 sayılı Kanunun on birinci maddesi gereği iki kararnamede üç kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 23 Şubat 1950 tarihli kararnamede Ermeni uyruklu Arakel oğlu Firuz Hanzat, Suriye Komünist Teşkilatı üyesi olduğu ve memleketin iç ve dış güvenliğine aykırı hareket ettiği, oğlu Arakel Hanzat ise askerlik hizmetini yapmamak için Suriye'ye firar ettiği gerekçesi ile 1312/11'nci madde esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İkinci kararname, içinde diğer maddelerden de işlem yapılan, 2 Mart 1950 tarihli kararnamedir. Bu kararname ile Hatay Reyhanlı nüfusuna kayıtlı olan ve milliyeti hanesinde Kürt olduğu belirtilen Cemil Com isimli şahıs, askerlik hizmetini yerine getirirken yabancı ülkeye kaçtığı için 1312/11'nci madde gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁸⁶⁶

⁸⁶⁴ **BCA**, 2.3.1950, Sayı: 3/10835, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.22..14., **BCA**, 2.3.1950, Sayı: 3/10837, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.22..16.

⁸⁶⁵ **BCA**, 2.3.1950, Sayı: 3/10837, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.22..16., **BCA**, 16.3.1950, Sayı: 3/10925, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.27..4.

1950 yılında bir kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiştir. 23 Şubat 1950 tarihli kararname ile İstanbul Beyoğlu'na kayıtlı Eleonora Jorjiu kendi isteği ile vatandaşlıktan çıkmıştır.⁸⁶⁷

1950 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 168 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Son vatandaşlıktan çıkarma işlemi, 16 Mart 1950 tarihli 11 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı kararname olurken,⁸⁶⁸ siyasi bakımdan yoğun olan, üç ay gibi kısa bir döneme, 168 kişinin vatandaşlıktan çıkarılma işlemi sığdırılmıştır. Önceki iki yılın aksine, 1950 yılında da konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmamak yine en önemli vatandaşlıktan çıkarma sebebi olmuştur.

İnönü döneminde, 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayılı “*Türk Vatandaşlığı Kanunu*” gereği 5328 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1312 sayılı Kanuna Atatürk dönemine kıyasla daha çok başvurulmuş ve daha fazla sayıda kişi hakkında işlem yapılmıştır.⁸⁶⁹ En fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi onuncu maddenin, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanların vatandaşlıktan çıkarılabileceği hükmü gereği yapılmış ve bu sebeple 3359 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Onuncu maddenin, yabancı devletin hizmetini kabul edenler ile ilgili hükmü gereği beş kişi, askerlik hizmeti yapmamak için yurt dışına kaçanlarla ilgili hükmü gereği üç kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1312 sayılı Kanun gereği ikinci olarak en fazla işlem dokuzuncu maddenin resmi izin almadan başka devletin tabiiyetine geçenlerle ilgili hükmü gereği gerçekleştirilmiş ve bu sebeple 1870 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dokuzuncu maddenin yabancı devlet ordusunda askeri görev alanlarla ilgili hükmü ise 47 kişi için uygulanmıştır.

İnönü döneminde 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi gereği 30 kişinin vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmiş, Türk vatandaşlığına kabul edilen yabancılardan, Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyetine karşı harekete teşebbüs eden 14 kişi on birinci madde gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

⁸⁶⁶ **BCA**, 23.2.1950,Sayı: 3/10767,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 122.19..6., **BCA**, 2.3.1950,Sayı: 3/10837,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 122.22..16.

⁸⁶⁷ **BCA**, 23.2.1950,Sayı: 3/10768,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 122.19..7.

⁸⁶⁸ **BCA**, 16.3.1950,Sayı: 3/10925, Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 122.27..4.

⁸⁶⁹ Atatürk döneminde 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği 1500 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış, 10 kişi hakkında önceki yıllarda verilen kararlar iptal edilmiştir.

III.3.2. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri

İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçildiği günün ertesinde vatandaşlıkla ilgili ilk imzaladığı kararname, 12 Kasım 1938 tarihli, 1498 kişinin vatandaşlığa alınma kararnamesi olmuştur.⁸⁷⁰ 1938 yılının son bir buçuk aylık bölümünü kapsayan bu dönemde, vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmamış, toplam dokuz kararname ile vatandaşlığa alma işlemi gerçekleştirilmiştir. Vatandaşlığa kabul işlemlerinde 23 Mayıs 1928 tarihli ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun müktesep vatandaşlık ile ilgili hususları içeren beşinci maddesi ve fevkalade verilecek vatandaşlık hususlarını içeren altıncı maddesi sıklıkla kullanılmıştır.⁸⁷¹

1938 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun beşinci maddesi doğrultusunda, Türkiye'de beş yıldan fazla süredir ikamet eden toplam 34 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bunlardan, 12 Kasım 1938 tarihli kararname ile kabul edilen Yorgi kızı Fotini Yanopulo, Fethiye ismini almış, İstanbul'da bir çok fabrikada montör ve ustabaşı olarak görev yapan Lozef Eranç ve karısı Margarita ise 15 Kasım 1938 tarihinde Ferit- Adile Ersoy ismi ile vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁷² 15 Kasım 1938 tarihli diğer kararname ile de 31 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁸⁷³

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği, beş yıllık oturma süresini doldurmayan ancak "*istisnai müsaadeye layık görülen ecneblerden*" 209 kişi, iki kararname ile vatandaşlığa alınmıştır.⁸⁷⁴ Bunlardan 24 Aralık 1938 tarihinde alınan 118 kişi hakkında hicret ve iltica yolu ile yurda geldikleri belirtilmiştir.

Netice olarak 1938 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 243 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Yabancılar vatandaşlığa alınırken aynı zamanda Türk isimleri almışlar ve kütüğe bu isimlerle kaydedilmişlerdir.

⁸⁷⁰ BCA, 12.11.1938, Sayı: 98172, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.93..12.

⁸⁷¹ 1312 sayılı Kanun Madde -5 ; "*Türkiye'de alettevali beş sene ikamet eden ve memleketi kanununa göre reşit olan bir ecnebi Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilir. Küçükler babalarına veya dul analarına tebaan Türk vatandaşı olurlar.*" **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.329.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.7.; Fişek,a.g.e.,s.231,

1312 sayılı Kanun Madde -6 ; "*Yukarıki maddede (beşinci madde) yazılı ikamet şartını ifa etmemiş olan ecnebler, istisnai müsaadeye layık görüldükleri takdirde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile fevkalade olarak vatandaşlığa kabul edilebilirler.*" **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.290.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.7.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.231.

⁸⁷² BCA, 12.11.1938, Sayı: 98172, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.93..12., BCA, 15.11.1938, Sayı: 98612, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.95..16.

⁸⁷³ BCA, 15.11.1938, Sayı: 99132, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.98..5.

⁸⁷⁴ BCA, 28.11.1938, Sayı: 99382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.99..9., BCA, 24.12.1938, Sayı: 100632, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.105..14.

Türkiye’de beş yıldan fazla süredir ikamet eden ecnebilerin vatandaşlığa alınması hususunda İcra Vekilleri Heyeti’ne yetki veren 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği 1939 yılında 562 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁷⁵ Vatandaşlığa alınanlar arasında yabancı devlet tebaası Türk soyundan vatandaşlar olduğu gibi,⁸⁷⁶ Türk soyundan olmayanlarda bulunmaktadır.⁸⁷⁷ Kimi zaman da İstanbul Üniversitesi Hariciye kliniği Ordinaryüs Profesörü Frans oğlu Rodolf Nissen ya da Felemenk Tütün Şirketi Müdürü Hügö Charvat gibi memleket için faydalı olacağı düşünülen Gayrimüslim şahıslar da vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁷⁸

Beş yıllık oturma şartını taşımadığı halde vatandaşlığa alınması uygun görülen altı kişi 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği üç kararname ile vatandaşlığa alınmıştır. İlk kararnamede Ankara’da berberlik yapan Mustafa Süsler ve karısı Mariya (Nazmiye) vatandaşlığa alınırken, ikinci kararnamede Batum doğumlu Mehmet ve eşi Paraskeva (Pakize), üçüncü kararnamede Adakale doğumlu Mahmut ve eşi vatandaşlığa alınmıştır.⁸⁷⁹ 1939 yılında üç kararnamede hem 1312/5’nci madde hem de 1312/6’ncı maddeye birlikte atıf yapılarak 144 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁸⁸⁰

1939 yılında üç kararname ile daha önce vatandaşlıktan çıkarılan üç kişi hakkındaki karar iptal edilerek yenden vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. İlk kararnamede yabancı devletin askeri hizmetini cebren ve kerhen kabul ettiği anlaşılan şahıs hakkındaki karar (1312/9B) kaldırılmıştır. İkinci kararname Atatürk

⁸⁷⁵ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1939, Yer No: 86.33..14., Yer No: 86.38..17., Yer No: 87.42..5., Yer No: 87.49..3., Yer No: 86.33..14., Yer No: 86.38..17., Yer No: 87.42..5., Yer No: 87.49..3., Yer No: 87.55..10., Yer No: 87.55..11., Yer No: 87.56..18., Yer No: 87.57..6., Yer No: 87.60..1., Yer No: 87.62..12., Yer No: 88.76..20., Yer No: 88.77..19., Yer No: 88.81..4., Yer No: 88.81..15., Yer No: 88.82..10., Yer No: 88.87..18., Yer No: 88.92..20., Yer No: 88.93..6., Yer No: 88.99..18., Yer No: 89.109..15., Yer No: 89.112..14., Yer No: 89.114..13., Yer No: 89.116..5.

⁸⁷⁶ Yugoslav tebaası Osman oğlu Süleyman ile karısının vatandaşlığa alınması. **BCA**, 25.8.1939 Sayı: 117702, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.81..15.

⁸⁷⁷ Vasil oğlu Leoni (Murtaza) ile Raykai Ladislas (Lutfi) ve karısının vatandaşlığa alınmaları. **BCA**, 20.6.1939, Sayı: 112782, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.57..6.

⁸⁷⁸ **BCA**, 3.7.1939, Sayı: 113842, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.62..12. **BCA**, 19.9.1939, Sayı: 119972, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.92..20.

⁸⁷⁹ **BCA**, 20.6.1939, Sayı: 113432, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.60..11. **BCA**, 27.6.1939, Sayı: 113462, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.60..14., **BCA**, 13.9.1939, Sayı: 119472, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.90..12.

⁸⁸⁰ **BCA**, 9.10.1939, Sayı: 121352, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.99..16., **BCA**, 20.11.1939, Sayı: 123512, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.110..11., **BCA**, 4.12.1939, Sayı: 124322, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.114..12.

döneminde, 6 Eylül 1938 tarihli olan ve sonraki yıllarda sıklıkla gündeme gelen 8 kişinin vatandaşlıktan çıkarılması kararname ile ilgilidir. Yabancı devlet için casusluk yaptığı gerekçesiyle 1312/ 11 gereği sekiz kişi ile birlikte vatandaşlıktan çıkarılan Devlet Demiryolları sabık Eskişehir Atölye Şefi Mir Ali hakkındaki karar kaldırılmıştır. Aynı yıl içinde casusluk şüphesi ve fazla sayıda yabancı dil bilme gibi sebeplerle vatandaşlıktan çıkarma işlemi de yapılmıştır. Dönem içinde, kimi zaman casusluk şüphesi nedeniyle vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılırken, kimi zaman da casusluk sebebiyle vatandaşlıktan çıkarılan şahıslar zararlı bir faaliyette bulunmadıkları ve dışarıda buldukları süre içinde memleketimiz aleyhine zararlı davranışları olmaması sebebiyle yeniden vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. Üçüncü kararnamede ise resmi izin almadan yabancı devletin hizmetini kabul eden şahıs hakkındaki karar (1312/10A) kaldırılmıştır.⁸⁸¹

1939 yılında, vatandaşlığa kabul işlemi olmamakla birlikte, 1312 sayılı Kanun ile ilgili bir kararname yayınlanmıştır. 15 Haziran 1939 tarihli bu kararnamede, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'ye gelen Beyaz Rusların, istisnai olarak vatandaşlığa alınması hakkında, bundan sonra izlenecek yola karar verilmiştir. Kararnamede, Türkiye'ye gelen Beyaz Ruslardan 94'ünün uygun olmadığı için hudutlar dışına çıkarıldığı, geri kalanının ise istisnai olarak önceki kararnameler ile vatandaşlığa alındığı belirtilmiştir. Henüz alınmayanlarla ilgili olarak; *“miktari pek mahdut olmakla beraber, kısmen Yahudi ve kısmen de Ermeni unsurlarına mensup bulunmaları itibariyle Beyaz Ruslar hakkındaki istisnai muamelelerin uzun süre bu gibilere açık bırakılması münasip olmayacağından”* bundan sonra, işlemlerinin yürürlükteki kanunlar çerçevesinde yapılmasına karar verilmiştir.⁸⁸² Bu kararname ile İcra Vekilleri Heyeti, Türkiye'ye gelen Beyaz Rusların, 1312 sayılı Kanun'un altıncı maddesi gereği istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilmesine öncelik verilmesi konusunda tereddüt ve hassasiyetlerini ortaya koymuş ve gerekli tedbirleri almıştır.

Netice olarak 1939 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 712 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, üç kişi hakkında önceki yıllarda verilen

⁸⁸¹ **BCA**, 17.5.1939, Sayı: 109802, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.42..8., **BCA**, 25.5.1939, Sayı: 110832, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.47..11., **BCA**, 5.8.1939, Sayı: 116782, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.77..3.

⁸⁸² **BCA**, 15.6.1939, Sayı: 112902, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.57..18.

vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Bu miktar aynı yıl içinde vatandaşlıktan çıkarılan toplam 744 kişiye yakın miktarlardadır. 19 Mayıs 1928 tarihli Nafia Vekâletinin yazısında belirtilen,⁸⁸³ başta Rus siyasi mülteciler olmak üzere Gayrimüslimlerin vatandaşlığa kabul edilmesinde, memleket için gerekli meslek erbabı olma bağlamında sergilenen seçici tutum, İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşması sürecinde yerini, özellikle Yahudi ve Ermeniler açısından kaygıya bırakmış, kanunlar çerçevesinde gerekli tedbirlerin alınması düşünülmüştür. Öte yandan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi profesörü Rodolf Nissen ve Felemenk Tütün Şirketi Müdürü Hügo Charvatile kararlarında olduğu gibi, Gayrimüslimlerin vatandaşlığa alınmasında, memlekete faydalı hizmetlerde bulunmak önemli bir kıstas olmaya devam etmiştir.

1940 yılında, Türkiye'de kesintisiz beş yıl oturma şartını yerine getiren 360 kişi, 19 kararname ile 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa alınmıştır.⁸⁸⁴ Bunlar arasında bulunan 15 Nisan 1940 tarihli kararname incelendiğinde, 1939 yılında Beyaz Rusya'dan gelmesi muhtemel Yahudiler için gösterilen hassasiyetin, Alman Yahudiler için gösterilmediği ve vatandaşlığa kabul edildikleri görülmektedir. Alman tebaasından olduklarını söyleyerek vatandaşlığa alınmalarını isteyen, oturma sürelerini dolduran ve fena bir halleri olmadığı anlaşılan Yahudi soyundan Edmon Goldenberg ile karısı Sofya vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁸⁵

Türkiye'de beş yıllık oturma süresini doldurmamakla birlikte, istisnai müsaadeye layık görülen 59 kişi, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁸⁶ 24 Aralık 1940 tarihli kararname ile vatandaşlığa alınan Mühendis Arnd Zbingniev, eşi, Anczutin Andrzej, Janik Franciszec ve

⁸⁸³ **BCA**, 19.5.1928, Sayı: -,Fon Kodu: 230..0.0.0, Yer No: 148.51..6.

⁸⁸⁴ **BCA**, 1940, Yer No: 89.129..6., Yer No: 90.13..8., Yer No: 90.21..8., Yer No: 90.30..12., Yer No: 90.33..3., Yer No: 90.35..11., Yer No: 90.40..12., Yer No: 91.46..12., Yer No: 91.51..20., Yer No: 91.56..13., Yer No: 91.62..1., Yer No: 92.74..9., Yer No: 92.79..9., Yer No: 92.88..3., Yer No: 92.93..14., Yer No: 92.96..20., Yer No: 93.104..6., Yer No: 93.111..9., Yer No: 93.115..14.

⁸⁸⁵ **BCA**, 15.4.1940, Sayı: 132712,Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.35..11.

⁸⁸⁶ **BCA**, 6.3.1940, Sayı: 129842, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.21..6., **BCA**, 3.4.1940, Sayı: 132222, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.33..2., **BCA**, 27.5.1940, Sayı: 135732, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.50..13., **BCA**, 30.6.1940, Sayı: 137952, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.61..15., **BCA**, 20.8.1940, Sayı: 142242, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.83..4., **BCA**, 14.11.1940, Sayı: 146852, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.106..5., **BCA**, 24.12.1940, Sayı: 149392, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.118..19.

Belkowski Jerzy isimli beş Gayrimüslim şahıs hakkında Türk Hava Kurumu'nun görüşü alınmış, bu şahısların vatandaşlığa alınmasının önemli olduğunu şeklinde belirtilen görüş doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁸⁷

1940 yılında beş kararnamede, 1312 sayılı Kanunun beş ve altıncı maddelerine aynı anda atıf yapılarak 57 kişi vatandaşlığa alınmıştır. Bu kararnamelerde alınan şahısların bir kısmı beş yıllık oturma süresini doldurmuşlardır. Bir kısmı ise bu süreyi doldurmadığı halde istisnai olarak alınan şahıslardır.⁸⁸⁸

1940 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun beş ve altıncı maddeleri gereği toplam 476 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bir önceki yıl olduğu gibi, bu miktar aynı yıl içinde vatandaşlıktan çıkarılan toplam 563 kişiye yakın miktarlarda olmuştur. Önceki yıllarda olduğu gibi Gayrimüslimler hakkında duyulan tereddüt devam etmekle birlikte, vatandaşlığa alınmalarında hassas davranılmış, yararlı olacakları düşünülenler aileleri ile birlikte vatandaşlığa kabul edilmiş, bu konuda ilgili kurumların görüşlerine de önem verilmiştir.

1941 yılında, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi hükümleri doğrultusunda Türkiye'de kesintisiz beş yıllık oturma süresini dolduran 414 kişi 18 kararname ile vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁸⁹ Aynı kanunun altıncı maddesi hükümleri doğrultusunda, İktisat Vekilliğinin talebi üzerine, Polonya tabiiyetinde bulunan 19 kişi istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁹⁰

1941 yılında ayrıca iki kişi hakkındaki vatandaşlıktan çıkarılma kararı iptal edilmiştir. Bunlardan ilki 1932 yılında Irak tabiiyetine geçerek burada memuriyet alan ve 1312/ 10A esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılan Ankara Numune Hastanesi sabık hariciye asistanı Doktor Mehmet Yahya Efendi'nin hakkındaki kararın kaldırılmasına ilişkindir. Bu şahsın memleketimiz dışında kaldığı süre

⁸⁸⁷ **BCA**, 24.12.1940, Sayı: 149392, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.118..19.

⁸⁸⁸ **BCA**, 15.1.1940, Sayı: 126572, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.126..9., **BCA**, 28.2.1940, Sayı: 129112, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.18..3., **BCA**, 6.3.1940, Sayı: 129752, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.20..17., **BCA**, 30.3.1940, Sayı: 131712, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 90.30..11., **BCA**, 31.5.1940, Sayı: 136152, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 91.52..15.

⁸⁸⁹ **BCA**,1941, Yer No: 93.123..8., Yer No: 93.127..5., Yer No: 94.10..17., Yer No: 94.19..1., Yer No: 94.24..2., Yer No: 94.27..14., Yer No: 94.35..5., Yer No: 95.42..14., Yer No: 95.48..6., Yer No: 95.51..15., Yer No: 95.62..11., Yer No: 95.64..9., Yer No: 96.71..18., Yer No: 96.75..7., Yer No: 96.80..1., Yer No: 96.90..10., Yer No: 96.96..15., Yer No: 97.105..8.

⁸⁹⁰ **BCA**, 6.5.1941, Sayı: 157202, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 94.37..15.

içerisinde fena bir durumu görülmediği için böyle bir karar alınmıştır.⁸⁹¹ Cumhuriyet'in ilk yıllarında ihtiyaç duyulan vasıflı meslek sahiplerinden, memlekete faydası olacağı düşünülenlerin ise başka devletlerin tabiiyetini seçip, izinsiz görev almaları göz ardı edilerek, haklarındaki hüküm kaldırılabilmiştir. İkinci kararnamede ise ailevi zorunluluklar nedeniyle 1312/9A gereği başka bir devletin tabiiyetini kabul ettiği anlaşılan, Kerküklü ve Kırdar ailesinden Şemsettin Sami Kırdar hakkındaki vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.⁸⁹²

1941 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun beş ve altıncı maddeleri gereği toplam 433 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Önceki yıl olduğu gibi, memleket için ihtiyaç duyulan ve faydalı olacağı düşünülen Gayrimüslimlerin vatandaşlığa alınmasını bizzat kurumlar tarafından talep edilmiştir. 1941 yılında 1312 sayılı Kanun gereği vatandaşlığa alınanların miktarı, aynı yıl içinde vatandaşlıktan çıkarılan toplam miktardan fazla olmuştur.

1942 yılında, Türkiye'de beş yıl oturma sürelerini dolduran 483 kişi, 19 kararname ile 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereğince vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁹³ Genellikle çevre ülkelerden gelenler vatandaşlık talebinde bulunurken zaman zaman değişik ülkelerden de bu taleple karşılaşmıştır. 21 Kasım 1942 tarihli kararnamede, aslen İsviçre tebaası olan ve 1936 yılından beri Türkiye'de oturan Ojen kızı Alice Besse'nin vatandaşlık isteği kabul edilmiştir.⁸⁹⁴ Vatandaşlığa kabul edilen yabancıların bir bölümü dinini ve ismini muhafaza ederken bir bölümü de dinini ve ismini değiştirmiştir. 27 Kasım 1942 tarihli kararnamede 1925 yılında Türkiye'ye gelen, ihtida ederek (Müslüman olarak) Meral ismini alan İzmir Belediyesi un fabrikasında ustabaşı Tarık Uzman'ın kızı Margerit vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁹⁵

Türkiye'de beş yıllık oturma şartını yerine getirmedikleri halde ülke için yararlı oldukları gerekçesi ile istisnai olarak vatandaşlığa alınanların miktarında 1942

⁸⁹¹ **BCA**, 11.9.1941, Sayı: 165752, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.79..19.

⁸⁹² **BCA**, 4.10.1941, Sayı: 166822, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 96.85..6.

⁸⁹³ **BCA**, 1942, Yer No: 97.111..20., Yer No: 97.117..16., Yer No: 97.126..20., Yer No: 98.31..12., Yer No: 98.39..20., Yer No: 98.45..14., Yer No: 98.52..16., Yer No: 99.60..4., Yer No: 99.60..19., Yer No: 99.66..5., Yer No: 99.67..1., Yer No: 99.73..20., Yer No: 99.79..9., Yer No: 100.85..8., Yer No: 100.87..19., Yer No: 100.95..8., Yer No: 100.96..16., Yer No: 100.99..17., Yer No: 100.100..1.

⁸⁹⁴ **BCA**, 21.11.1942, Sayı: 190252, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.96..16.

⁸⁹⁵ **BCA**, 27.11.1942, Sayı: 190862, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.99..17.

yılında önceki yıllara göre bir artış görülmektedir. Biri 8 Ekim 1942, diğer ikisi 16 Kasım 1942 tarihli üç kararnamede 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi şartlarını taşıyan 81 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁸⁹⁶

1942 yılında, daha önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılan iki kişi hakkındaki hüküm iptal edilmiştir. 8 Temmuz 1942 tarihli ilk kararname eski Buhara Cumhuriyeti Reisi Osman Hocoğlu hakkındaki hükmün kaldırılmasına ilişkindir. 6 Eylül 1938 yılında vatandaşlıktan çıkarılan sekiz kişiden biri olan Hocoğlu,⁸⁹⁷ verdiği dilekçede, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüksek siyasetini şuurlu bir Türkçü olarak her zaman takdir ettiğini belirtmiş ve yeniden vatandaşlığa alınmasını talep etmiştir. Dilekçesinin olumlu bulunması üzerine hakkındaki; Türkiye'de diğer bir devlet namı hesabına ve dost bir devlet aleyhine propaganda ve ihtilâl teşkilatı kurmak ve diğer bir devlet lehine istihbarat yapmak suçundan 1312/ 11'inci madde gereği verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.⁸⁹⁸ 8 Temmuz 1942 tarihinde yapılan bu işlemin kararnamesini, Başvekâlete vekâlet eden Dâhiliye Vekili Ahmet Fikri Tüzer imzalamıştır. 6 Eylül 1938 yılında vatandaşlıktan çıkarılan sekiz kişiden, hakkındaki hüküm kaldırılan ikinci kişi olan Hocoğlu'nun çıkarılma kararnamesinde, Türkmenistan Cumhuriyeti olduğu belirtilmektedir.⁸⁹⁹

1942 yılında hakkındaki çıkarma kararı iptal edilen diğer şahıs yine 6 Eylül 1938 yılında çıkarılan sekiz kişiden biri olan ve İran'da ikamet eden Abbas İldeniz'dir. Diğerleri gibi hakkında; Türkiye'de, diğer bir devlet namı hesabına ve dost bir devlet aleyhine propaganda ve ihtilâl teşkilatı kurmak ve diğer bir devlet lehine istihbarat yapmak suçundan, 1312/ 11'inci madde gereği verilen kararın iptal edilme sebebi olarak, yukarıda belirtilen suç işlediğine dair hakkında delil elde edilememiş olması gösterilmiştir. Ayrıca Dâhiliye Vekili Recep Peker, Başvekilliğe yazdığı yazıda, bu şahsın böyle bir muameleye tabi tutulacak kimselerden olmadığını ve vatandaşlığa tekrar alınmasının uygun olacağını belirtmiştir.⁹⁰⁰ Böylece 6 Eylül

⁸⁹⁶ **BCA**, 8.10.1942, Sayı: 188462, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.87..18., **BCA**, 16.11.1942, Sayı: 189932, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.95..4., **BCA**, 16.11.1942, Sayı: 189962, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.95..7.

⁸⁹⁷ **BCA**, 6.9.1938., Sayı: 95362, Fon Kodu: 30..18.1.2., Yer No: 84.79..15.

⁸⁹⁸ **BCA**, 8.7.1942, Sayı: 182702, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.58..17.

⁸⁹⁹ **BCA**, 6.9.1938., Sayı: 95362, Fon Kodu: 30..18.1.2., Yer No: 84.79..15.

⁹⁰⁰ **BCA**, 23.9.1942, Sayı: 188042, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.85..16.

1938 yılında çıkarılan sekiz kişiden üçü hakkındaki karar kaldırılmış olup sonraki dönemlerde de, bir kısmının daha kaldırılacaktır.

Netice olarak 1942 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 564 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.. Bu kanun gereği vatandaşlığa alınanların miktarı, önceki yıllarda olduğu gibi vatandaşlıktan çıkarılanların toplam miktarına yakın seviyelerde olmuştur.

1943 yılı, 1923-1950 arası dönemin en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan ve özellikle 1929 yılı itibarıyla on binler üzerinde seyreden vatandaşlığa kabul işlemlerinin dört binler seviyesine düştüğü yıl olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. 1943 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği vatandaşlığa alınanların miktarı önceki yıllara yakın seviyelerde gerçekleşmiş, asıl düşüş İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa kabul işlemlerinde gözlemlenmiştir.

Türkiye’de beş yıl oturma sürelerini dolduran ve fena bir halleri olmadığı anlaşılan 534 kişi 20 kararname ile 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereğince vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁰¹ 7 Aralık 1943 tarihli, Afgan Süvari Yüzbaşı Abduttevat Terzi hakkında verilen karar özellikle dikkat çekmektedir. Eski Afgan Kralı Amanullah Han’ın kayınbiraderi olan ve Türkçe öğrenmek ve kursları takip etmek amacıyla stajyer olarak 7 Haziran 1930 tarihinde ordu kadrosuna alınan bu şahıs, tahsilini bitirdikten sonra 1933 tarihinde ülkesine gönderilmiştir. Afganistan’daki siyasi durum nedeniyle 17 Ekim 1933 tarihinde tekrar Türkiye’ye gelen ve stajyer olarak orduya kabul edilen bu şahıs Türk vatandaşlığına geçmek ve orduda muvazzaf olarak görevlendirilmek istemiştir. Afganistan Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında siyasi bir mahzur olabileceği düşünülen bu konu ile ilgili yapılan yazışmalar neticesinde, Türk ordusunda muvazzaf subay olarak görevlendirilmesine karar verilmiştir. Süvari Yüzbaşı Abduttevat Terzi’nin, Dâhiliye Vekâletinin muvafakati ile Türk tabiiyetine alındığı belirtilmekte olup ayrıca bu konuda tarih ve kanun

⁹⁰¹ BCA, 1943, Yer No: 100.109..20., Yer No: 100.110..13., Yer No: 101.9..12., Yer No: 101.18..2., Yer No: 101.20..8., Yer No: 101.20..20., Yer No: 101.21..2., Yer No: 101.27..4., Yer No: 101.30..7., Yer No: 102.39..1., Yer No: 102.43..9., Yer No: 102.54..16., Yer No: 102.55..6., Yer No: 102.57..18., Yer No: 103.69..13., Yer No: 103.72..18., Yer No: 103.76..16., Yer No: 104.1..25., Yer No: 104.2..42.

maddesi belirtilmemiştir. 1312 sayılı kanunun beşinci maddesi hükümleri doğrultusunda alındığı değerlendirilmektedir.⁹⁰²

Bu madde kapsamında dikkat çeken diğer kararlar ise; Türk vatandaşlığına geçmek isteyen İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden Ernest Hirsch⁹⁰³ ve Fritz Neumark'ın⁹⁰⁴ eşleri ile birlikte 8 Temmuz 1943 tarihinde vatandaşlığa alınmaları ve 22 Mart 1943 tarihli İngiliz vatandaşı Ancela Gelleaya'nın vatandaşlığa alınması kararları olmuştur.⁹⁰⁵

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği memleket için faydalı olacakları düşünülen yabancılardan beş yıllık oturma süresini doldurma şartı aranmadan vatandaşlığa alınanların sayısında bir önceki yıl başlayan artış bu yıl daha da hızlanmış, istisnai müsaadeye layık görülen 191 kişi, sekiz kararname ile vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁰⁶

1943 yılında iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. İlk olarak 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun yedinci maddesi gereği 1938 yılında Mısır vatandaşlığına geçmesine izin verilmiş olan

⁹⁰² **BCA**, 7.12.1943, Sayı: 18350, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 164.27..9.

⁹⁰³ Ticaret Hukuku Profesörü olan Ernst Hirsch 1933 yılında Almanya'dan ayrılarak 1933-1943 yıllarında İstanbul Hukuk Fakültesi'nde, 1943-1952 yılları arasında Ankara Hukuk Fakültesinde davetli öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Türk hukukunun her alanında önemli etkinliklerde bulunmuştur. Birçok yasanın kodifikatörüdür. Ticaret yasının oluşturulmasında çok büyük katkıda bulunmuştur. Ankara Hukuk Fakültesinin, İstanbul Hukuk Fakültesinin bilimsel seviyesine erişmesinde önemli katkıları olmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Ernst E. Hirsch, **Anılarım**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları Yayını, Ankara, 2012. Alman profesörlerle ilgili Mukbil Özyörük'ün Tercüman gazetesinde yayınlanan Neumark'lar, Hirsch'ler, Schwarz'lar.. başlıklı makalesinde, "Alman profesörlerin Türkiye'de gerçekleştirdikleri esas hizmetin, yazdıkları ders kitapları, makaleler, birikişi raporları, kanun taslakları vb. gibi çalışmalardan çok, bir Türk profesör elitinin yetiştirilmesinde yattığı.." vurgulanmıştır. Hirsch, a.g.e., s.335.

⁹⁰⁴ İktisat Profesörü olan Fritz Neumark 1933- 1953 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde davetli öğretim üyesi olarak çalışmıştır. İktisat Fakültesinin akademik kurucuları arasındadır. Avrupa'da okutulan iktisat biliminin İktisat Fakültesi'ne taşınmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fritz Neumark, **Boğaziçi'ne Sığınanlar**, Neden Kitapevi, İstanbul, 2008.

⁹⁰⁵ **BCA**, 8.7.1943, Sayı: 203302, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.54..16., **BCA**, 22.3.1943, Sayı: 195962, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.18..2.

⁹⁰⁶ **BCA**, 5.1.1943, Sayı: 192752, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 100.110..1., **BCA**, 22.3.1943, Sayı: 195982, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.18..4., **BCA**, 17.4.1943, Sayı: 197682, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 101.26..14., **BCA**, 28.5.1943, Sayı: 200142, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.38..20., **BCA**, 15.6.1943, Sayı: 201012, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.43..7., **BCA**, 16.8.1943, Sayı: 204382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 102.60..4., **BCA**, 15.10.1943, Sayı: 207732, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 103.76..18., **BCA**, 7.12.1943, Sayı: 18350, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 164.27..9.

Hasan Sabri kızı Bahşayış Abaza, 1312 sayılı Kanunun on dördüncü maddesi⁹⁰⁷ esasları doğrultusunda yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁰⁸ İkinci karar, 6 Eylül 1938 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan sekiz kişiden, hakkındaki karar iptal edilen dördüncü kişi olan ve Berlin’de ikamet eden Azerbaycan eski Adliye Nazırı Halil Gürgören ile ilgilidir. Diğerleri gibi, Türkiye’de, diğer bir devlet namı hesabına ve dost bir devlet aleyhine propaganda ve ihtilâl teşkilatı kurmak ve diğer bir devlet lehine istihbarat yapmak suçundan, 1312/ 11’inci madde gereği verilen kararın iptal edilme sebebi olarak, yukarıda belirtilen suçu işlediğine dair hakkında delil elde edilememiş olması gösterilmiştir.⁹⁰⁹

1943 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 725 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. 1943 yılında vatandaşlığa alınanların miktarı önceki yıllara göre oldukça düşmekle birlikte, bu düşüş İskân Kanunu çerçevesinde yapılan işlemlerden kaynaklanmış, 1312 sayılı Kanun gereği önceki yıllara oranla daha fazla sayıda kişi vatandaşlığa alınmıştır. 1943 yılının önemli bir kazanımı ise üniversitelerin gelişmesine çok önemli katkılar sağlayacak Alman profesörlerin vatandaşlığa kabul edilmesi olmuştur.

1944 yılında, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilen yabancı miktarı, önceki yıllarla eşit oranlarda olup, on beş kararname ile 423 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹¹⁰ 7 Şubat 1944 tarihli kararnamede, Macar uyruğu olan, İstanbul Fener’de, Yıldırım Demir ve Harp Sanayi hissedarlarından Mühendis David oğlu Ömer Atilasoy ve karısının vatandaşlığa alındığı belirtilmiştir.⁹¹¹

⁹⁰⁷ 1312 Sayılı Kanun Madde 14- “Hükümetin müsaadei mahsusası ile ecnebi bir Devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tabi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler. Müsaade ile ecnebi tabiiyetine girenlerin ve vatandaşlıktan işbu kanun mucibince ıskat edilmiş, olanların evlatları ikamet şartına tabi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.” **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.331.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.9.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.234.

⁹⁰⁸ **BCA**, 13.11.1943,Sayı: 233 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 104.1..23.

⁹⁰⁹ **BCA**, 18.6.1943,Sayı: 201302 ,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 102.44..16.

⁹¹⁰ **BCA**, 1944, Yer No: 104.7..28., Yer No: 104.10..25., Yer No: 104.10..26., Yer No: 104.17..3., Yer No: 105.23..7., Yer No: 105.34..18., Yer No: 105.35..2., Yer No: 105.38..20., Yer No: 105.39..4., Yer No: 106.51..7., Yer No: 106.61..11., Yer No: 106.61..18., Yer No: 106.63..2., Yer No: 106.75..18., Yer No: 107.87..3.

⁹¹¹ **BCA**, 7.2.1944, Sayı: 4013, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.10..26.

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi hükümleri doğrultusunda, beş yıllık ikamet şartını yerine getirmemekle birlikte vatandaşlığa layık görülen 218 kişi, 10 kararname ile vatandaşlığa kabul edilmiştir. Önceki yıllardaki tedrici olarak artış, bu yıl da devam etmiştir.⁹¹²

1944 yılında İnönü döneminde ilk kez 1312 sayılı Kanunun üçüncü maddesi⁹¹³ esasları doğrultusunda vatandaşlığa beş yabancı'nın kabul işlemi yapılmıştır. 7 Şubat 1944 tarihli kararnamede İran tebaası Abbas ile Kasım'ın İstanbul'da doğan kızları Zişan ile Mehpere; 11 Mart 1944 tarihli kararnamede Yugoslav tebaası Mahmut Nuri'nin Uzunköprü doğumlu kızı Talia İntepe; 8 Eylül 1944 tarihli kararnamede İran tebaası Hüseyin'in İstanbul'da doğan kızı Saide vatandaşlığa alınmıştır. 31 Ekim 1944 tarihli kararnamede ise hangi ülkenin tebaası olduğu belirtilmemekle birlikte, ecnebi ana babadan Türkiye'de doğduğu belirtilen Leyla Eder vatandaşlığa alınmıştır.⁹¹⁴

1944 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun üç, beş ve altıncı maddeleri gereği toplam 646 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. 1944 yılında 1312 sayılı Kanun gereği vatandaşlığa alınanların miktarı, aynı yıl içinde vatandaşlıktan çıkarılan toplam miktara yakın seviyelerde olmuştur.

Vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinde önemli oranda azalmanın olduğu, İnönü döneminin en dikkat çekici yıllarından biri olan 1945 yılında, Türkiye'de beş yıllık oturma süresini dolduran ve herhangi bir sakıncası görülmeyen 185 kişi 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği vatandaşlığa alınmıştır.⁹¹⁵ Bu madde gereği vatandaşlığa alınanlarda özellikle Alman tabiiyetinde olanların sayısındaki artış dikkat çekmektedir. 1312 sayılı Kanunun, yabancılara

⁹¹² **BCA**, 1944, Yer No: 104.7..27., Yer No: 104.10..24., Yer No: 104.14..7., Yer No: 105.20..19., Yer No: 105.26..8., Yer No: 105.35..3., Yer No: 105.39..5., Yer No: 106.51..6., Yer No: 107.80..20., Yer No: 107.89..6.

⁹¹³ 1312 sayılı Kanun Madde -3 ; *“Ecnebi ana ve babadan Türkiye’de doğmuş olup da Türkiye’de mukim bulunanlar Türk kanununa tevfikana sinni rüşte vusullerinden itibaren üç sene zarfında Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.” TBMM Kanunlar Dergisi*, C.6, a.g.e., s.329.; *Tabiiyet Kılavuzu*, a.g.e., s.6.; Fişek, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, a.g.e.,s.230.

⁹¹⁴ **BCA**, 7.2.1944, Sayı: 4033, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.10..28., **BCA**, 11.3.1944, Sayı: 5373, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 104.17..1., **BCA**, 8.9.1944, Sayı: 14713, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 106.63..15., **BCA**, 31.10.1944, Sayı: 17383, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 106.77..2.,

⁹¹⁵ **BCA**, 1945, Yer No: 107.93..3., Yer No: 107.103..7., Yer No: 107.106..3., Yer No: 108.22..7., Yer No: 108.30..9., Yer No: 108.47..6., Yer No: 109.57..7., Yer No: 109.67..3., Yer No: 109.67..8., Yer No: 109.67..9.

uygulanan bir diğ er maddesi olan, altıncı madde gereğ i, istisnai olarak, beş kararname ile 58 kişi vatandaşlığ a kabul edilmiştir.⁹¹⁶

Yabancı anne ve babadan Türkiye’de doğ an yedi kişi 1312 sayılı Kanunun üçüncü maddesi esaslarına göre vatandaşlığ a kabul edilmiştir.⁹¹⁷ 23 Ekim 1945 tarihli kararnamede İ ran tabiiyetinden Tahir ve İ klime’den İ stanbul’da doğ an Firuz Makûlu’nun Türk soyundan olduğu ayrıca belirtilmiştir.

Arşiv kayıtlarında, 4 Ağ ustos 1945 tarihli belgede, dört Alman Profesörün kendi ve ailelerinin Türk vatandaşlığ na alınmaları ile ilgili daha önceki yıllarda verdikleri dilekçe ve ekleri bulunmaktadır. Prof. Dr. Alfred Heilbronn⁹¹⁸ ile oğ lu Dr. Hans Heilbronn, Prof. Dr. Julius Hirsch⁹¹⁹, Ord. Prof. Dr. Erich Frank⁹²⁰ ve Prof Dr. Alfred Kantorovicz⁹²¹ kendileri ve ailelerinin vatandaşlığ a alınmalarını istemektedir.⁹²² Ancak bu şahısların vatandaşlığ a alınmaları daha sonraki yıllarda mümkün olmuştur.

1945 yılında iki kişi hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. İlk olarak 27 Temmuz 1945 tarihli kararname ile 1943 yılında yapılan bir yanlış düzeltilerek, konsolosluklara beş yıl süre kayıt yaptırmama nedeniyle vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan kararnamede, isim benzerliğ i yüzünden listeye adı yanlışlıkla eklenen Nikogos oğ lu Ohannes Zarphaneliyan hakkındaki karar kaldırılmış, yerine Ohannes Lüseryan çıkarılmıştır.⁹²³ 2 Ağ ustos 1945 tarihli kararnamede ise 1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi gereğ i resmi izin almadan

⁹¹⁶ **BCA**, 12.3.1945, Sayı: 22733, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.104..6., **BCA**, 7.6.1945, Sayı: 26533, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.34..6., **BCA**, 23.8.1945, Sayı: 30083, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.52..1., **BCA**, 11.9.1945, Sayı: 31013, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.56..14., **BCA**, 12.11.1945, Sayı: 33173, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.67..10.

⁹¹⁷ **BCA**, 10.1.1945, Sayı: 20443, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 107.92..18., **BCA**, 30.5.1945, Sayı: 25753, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.30..8., **BCA**, 27.7.1945, Sayı: 29143, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.47..7., **BCA**, 11.9.1945, Sayı: 31143, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.57..7., **BCA**, 23.10.1945, Sayı: 32523, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.64..5., **BCA**, 12.11.1945, Sayı: 33163, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.67..9.

⁹¹⁸ Ord. Prof. Dr. Alfred Heilbronn İ stanbul Fen Fakültesi’nde botanik ordinaryüsü olarak görev yapmıştır. Ayrıca İ stanbul’a güzel bir botanik bahçesi kurarak yararlı olmuştur. Neumark, a.g.e., s.51.

⁹¹⁹ Ord. Prof. Dr. Julius Hirsch, İ stanbul Tıp Fakültesi’nde sağlık bilimci (hijyenist), aynı zamanda Hıf sıshha Enstitüsü Müdürü olarak görev yapmıştır. Hıf sıshha ve Hijyen konularında yayınları vardır. Neumark, a.g.e., s. 54.

⁹²⁰ İ stanbul Tıp Fakültesi’nde iç hastalıkları mütehasısı. 1957 yılında İ stanbul’da öldüğ ünde devlet merasimi ile gömülmüş, bu durum Türkiye’de ona karşı beslenen takdir ve sevginin açık göstergesi olmuştur. Neumark, a.g.e., s.53.

⁹²¹ Diş Hekimliğ i Profesörü. Neumark, a.g.e. s. 53..

⁹²² **BCA**, 4.8.1945, Sayı:- Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 125.888..7.

⁹²³ **BCA**, 27.7.1945, Sayı: 29063, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 108.46..19.

tabiiyet değiştirdiği gerekçesi ile 1943 yılında vatandaşlıktan çıkarılan İstanbul nüfusuna kayıtlı Muzaffer Emin Revandizi yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹²⁴

1945 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun üç, beş ve altıncı maddeleri gereği toplam 250 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılan iki kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. İç ve dış politik gelişmelerin etkisini vatandaşlık işlemlerinde hissettiren ve çok az sayıda işlem yapılan 1945 yılında, 1312 sayılı Kanun gereği de İnönü döneminde en az sayıda kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bununla birlikte 1312 sayılı Kanun gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarı, yıl içinde vatandaşlıktan çıkarılan toplam 168 kişilik miktarın üzerinde olmuştur.

1946 yılında, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereğince vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarı, 1945 yılı bir kenara bırakılırsa, önceki yıllar ortalamalarında gerçekleşmiş olup, 18 kararname ile 405 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹²⁵ Bir önceki yıl dilekçeleri gündeme gelen Profesörlerden; Alfred Heilbron ile oğlu Hans; Julius Hirsch, karısı Emma ve kızı Renate'nın da aralarında bulunduğu altı Yahudi Alman bu madde kapsamında alınanlar arasında yer almıştır.⁹²⁶ Beşinci madde kapsamında, 1946 yılında, dönme (din değiştiren) ve haymatloslar da (vatansız) vatandaşlığa kabul edilmiştir. İlk kararnamedekiler aynı zamanda haymatlos olmak üzere üç kararnamede dört Macar, bir Yahudi Alman dönme vatandaşlığa alınmıştır.⁹²⁷

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği istisnai olarak sekiz kararname ile 46 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹²⁸ Bunlar arasında bulunan ve 7 Aralık 1946 tarihli kararname ile kabul edilen Süreyya Yahya'nın Mısır uyuğu Abdülfettah

⁹²⁴ **BCA**, 2.8.1945, Sayı:30463, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 109.53..19.

⁹²⁵ **BCA**, 1946, Yer No: 110.7..6., Yer No: 110.21..20., Yer No: 110.24..10., Yer No: 110.29..7., Yer No: 111.34..15., Yer No: 111.34..16., Yer No: 111.40..15., Yer No: 111.42..11., Yer No: 111.44..11., Yer No: 111.44..12., Yer No: 111.53..4., Yer No: 111.58..3., Yer No: 112.65..9., Yer No: 112.73..6., Yer No: 112.73..7., Yer No: 112.73..18., Yer No: 112.76..14., Yer No: 112.79..13.

⁹²⁶ **BCA**, 6.6.1946, Sayı: 3/4306, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.40..15., **BCA**, 9.11.1946, Sayı: 3/4958, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.73..6., **BCA**, 9.11.1946, Sayı: 3/4970, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.73..18.

⁹²⁷ **BCA**, 21.3.1946, Sayı: 3/3931, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.21..20., **BCA**, 18.6.1946, Sayı: 3/4382, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.44..11., **BCA**, 9.11.1946, Sayı: 3/4959, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.73..7.

⁹²⁸ **BCA**, 1946, Yer No: 110.5..5., Yer No: 110.18..19., Yer No: 110.21..3., Yer No: 110.29..8., Yer No: 111.53..5., Yer No: 112.65..10., Yer No: 112.76..15., Yer No: 112.77..20.

Yahya Paşa'nın kızı olduğu ayrıca belirtilmiştir.⁹²⁹ Aynı kanunun üçüncü maddesi gereği yabancı şahıslardan Türkiye'de doğan üç kişi vatandaşlığa alınmıştır. İlk kararnamede alınan Suğra Yalçın'ın, Türk soyundan İranlı Mehdi ile Melek'in çocuğu olduğu ayrıca belirtilmiştir.⁹³⁰

1946 yılında 1312 sayılı Kanun gereği üç kişi hakkında önceki yıllarda verilen karar iptal edilmiştir. İlk olarak, Irak tabiiyetine girdiği için 18 Eylül 1932'de vatandaşlıktan çıkarılan Hüseyin Saip isimli şahıs, 10 Ocak 1946'da yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹³¹ 1926 yılında askerlikten kaçarak yabancı devlet hizmetine giren ve beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmayan, 1312/10'ncu maddenin tüm hükümlerini kapsayan bu suçu nedeniyle 4 Şubat 1935 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan Mühendis Mehmet Akif (Akif Hikmet) hakkındaki karar ise 16 Mayıs 1946 tarihli kararname ile iptal edilmiştir. Kararnamenin gerekçesi olarak bu şahısın memleketimize karşı temiz hisler beslediği, Irak'ta İngilizlere ait bir petrol şirketinde çalıştığı, döndüğü takdirde bu sahadaki tecrübesinden istifade edilebileceği belirtilmiştir.⁹³² Son olarak, 1939 yılında, kendi isteğiyle vatandaşlıktan çıkan, Almanya'da dışçılık yaparak zengin olan, Mehmet oğlu Ahmet Ata geri dönmek üzere başvurmasının ardından, 12 Eylül 1946'da 1312/14'ncü madde⁹³³ esasları doğrultusunda yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹³⁴

1946 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun üç, beş ve altıncı maddeleri gereği toplam 450 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, üç kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Bir önceki yıl gözlemlenen düşüşün ardından, 1946 yılında da ortalamalar seviyesinde işlem yapılmıştır. 1312 Sayılı Kanun ile vatandaşlığa alınanların miktarı, yıl içinde

⁹²⁹ BCA, 7.12.1946, Sayı: 3/5055, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.77..20.

⁹³⁰ BCA, 25.3.1946, Sayı: 3/3961, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.23..10., BCA, 3.6.1946, Sayı: 3/4342, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.42..11., BCA, 18.6.1946, Sayı: 3/4383, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.44..12.

⁹³¹ BCA, 10.1.1946, Sayı: 3/3591, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.4..20.

⁹³² BCA, 16.5.1946, Sayı: 3/4282, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.39..11.

⁹³³ 1312 sayılı Kanun Madde 14- "*Hükümetin müsaadei mahsusası ile ecnebi bir Devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tabi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler. Müsaade ile ecnebi tabiiyetine girenlerin ve vatandaşlıktan işbu kanun mucibince iskat edilmiş, olanların evlatları ikamet şartına tabi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.*" **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.6, a.g.e., s.331.; **Tabiiyet Kılavuzu**, a.g.e., s.9.; Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.234.

⁹³⁴ BCA, 12.9.1946, Sayı: 3/4656, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.58..4.

vatandaşlıktan çıkarılan toplam miktarın üzerinde olmuştur. Prof. Dr. Alfred Heilbronn ve Prof. Dr. Julius Hirsch'in vatandaşlığa kabul edilmesi önemli kazanımlardan biri olmuştur.

21 Temmuz 1946 yılında yapılan seçimler sonucunda, 64 Demokrat Parti milletvekili ile altı bağımsız milletvekilinin Meclis'e girdiği 1947 yılında,⁹³⁵ 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarında bir önceki yıla oranla bir düşüş olmuştur. Türkiye'de beş yıllık oturma süresini dolduran 293 kişi, 11 kararname ile vatandaşlığa alınmıştır. Alınanlar arasında Polonya ve Almanya tabiiyetinde olan Yahudi soyundan yabancılar da bulunmaktadır.⁹³⁶ 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi esasları doğrultusunda ise yedi kararname ile 40 kişi istisnai olarak vatandaşlığa alınmıştır.⁹³⁷ Aynı kanunun üçüncü maddesi gereği, yabancı anne ve babadan Türkiye'de doğan dört kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹³⁸ İnönü döneminde, bu madde kapsamında az sayıda kişi vatandaşlığa alınmakla birlikte, alınanların büyük bölümünün anne ve babası İran tabiiyetindedir.

1947 yılında vatandaşlıktan çıkarma işlemi iptal edilenler bağlamında önceki yıllara göre kısmi bir artış söz konusu olmuştur. 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği 8 kişi hakkındaki karar iptal edilmiş ve vatandaşlığa yeniden kabul edilmişlerdir.

1312 sayılı Kanunun dokuzuncu maddesi gereği bir kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. Atatürk döneminde, 11 Kasım 1931 yılında, resmi izin almadan uyruk değiştirdiği için vatandaşlıktan çıkarılan yedi kişiden⁹³⁹ biri olan Ahmet Kemal Yolcu, hayatının son günlerini Gelibolu'da bulunan ailesinin yanında geçirmek istediğine dair bir dilekçe vermiştir. Suriye'de bulunduğu sürede fena bir hali görülmeyen, muzır unsurlar ve muhitlerle temastan ve yabancı devlet hizmetini

⁹³⁵Karpat, a.g.e. s.249 vd.

⁹³⁶ **BCA**, 1947, Yer No: 113.15..17., Yer No: 113.16..13., Yer No: 113.22..3., Yer No: 113.31..15., Yer No: 113.34..1., Yer No: 113.35..4., Yer No: 113.39..1., Yer No: 114.43..18., Yer No: 114.66..1., Yer No: 115.73..3., Yer No: 115.74..13.

⁹³⁷ **BCA**, 1947, Yer No: 113.16..5., Yer No: 113.17..8., Yer No: 113.22..4., Yer No: 114.44..6., Yer No: 114.66..11., Yer No: 115.74..10., Yer No: 115.84..14.

⁹³⁸ **BCA**, 5.5.1947, Sayı: 3/5786, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.31..6., **BCA**, 4.12.1947, Sayı: 3/6624, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.73..3.

⁹³⁹ **BCA**, 11.11.1931, Sayı: 11926, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 24.74..8.

kabulden kaçınan, geçimini Türk çocuklarına Türkçe öğretmenliği yaparak sağlayan bu şahsın isteği kabul edilerek, hakkındaki hüküm iptal edilmiştir.⁹⁴⁰

Kanunun onuncu maddesi kapsamında, daha önce vatandaşlıktan çıkarılan beş kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. 7 Haziran 1945 yılında beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmadığı için vatandaşlıktan çıkarılan İstanbul doğumlu Mustafa Galip'in, Milli Müdafaa Grubuna yardım ettiği, çok sayıda kişinin İstanbul'dan Anadolu'ya geçişini sağladığı, sağlık sebebi ve Yunanistan'daki harp nedeniyle konsolosluklara başvurmadığı anlaşıldığından hakkındaki karar 3 Ocak 1947 tarihli kararname ile iptal edilmiştir.⁹⁴¹

27 Şubat 1947 tarihli kararname, sahtekârlık neticesinde başka bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılması kararının düzeltilmesine ilişkindir. Bu kararname ile sahtekârlık yapan ve resmi izin almadan Yunanistan uyuğuna giren Aron oğlu Marko Rabenoviç, 1312/ 9'ncü madde esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılırken, onun yerine 29 Haziran 1944 yılında, beş yıl süreyle konsolosluklara kayıt yaptırmadığı gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarılan Bünyamin oğlu Mandel Platkin Rabenoviç hakkındaki karar iptal edilmiştir.⁹⁴²

Onuncu madde esasları doğrultusunda hakkındaki karar iptal edilen üçüncü kişi, 21 Mayıs 1941 tarihinde yabancı bir devlette görev alarak, yapılan tebligatı terk etmediği için 1312/10A maddesi gereği çıkartılan Recai Nebil Baslo isimli şahıstır. Bu şahıs Almanya'da tahsil yaparken, Berlin radyosunda görev almış, kendisine bu görevi terk etmesi tebliğ edilmesine rağmen, bu göreve devam etmiştir. 1947 yılında, annesi maddi durumları bozulduğundan, tahsilini tamamlamak için mecburen bu radyoda çalıştığını, bir suçu olmadığını ve affedilmesini belirten bir dilekçe yazmıştır. Bunun üzerine 5 Mayıs 1947 tarihli kararname ile hakkındaki kararın kaldırılması uygun görülmüştür.⁹⁴³

Onuncu madde gereğince hakkındaki karar iptal edilen son iki kişi ise 18 Mayıs 1946 yılında, 84 kişi ile birlikte, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmadığı gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılan Panoyata Kominaris ve kızıdır.

⁹⁴⁰ BCA, 5.5.1947, Sayı: 3/5785, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.31..5.

⁹⁴¹ BCA, 3.1.1947, Sayı: 3/5219, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.87..2.

⁹⁴² BCA, 27.2.1947, Sayı: 3/5491, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.16..12.

⁹⁴³ BCA, 5.5.1947, Sayı: 3/5784, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.31..4.

Bu anne ve kızın Yunanistan'a gittikleri ancak aynı yıl içinde tekrar yurda döndükleri, yanlışlıkla çıkarıldıkları anlaşıldığından haklarındaki karar 5 Mayıs 1947 tarihli başka bir kararname ile iptal edilmiştir.⁹⁴⁴

1312 sayılı Kanunun on birinci maddesi gereği ise iki kararname ile iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen karar iptal edilmiştir. Her iki kişi de, daha öncede gündeme gelen sekiz kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı 6 Eylül 1938 tarihli kararname⁹⁴⁵ ile vatandaşlıktan çıkarılmış olup, önceki yıllarda da, karara itiraz eden dört kişi verdikleri dilekçelere ve yapılan incelemelere istinaden yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir. 1947 yılına ait ilk kararname 5 Mayıs 1947 tarihli olup, Türk vatandaşlığından çıkarılarak, sınır dışı bırakılması hakkındaki kararın yeniden incelenmesine dair verdiği dilekçesi hakkında, 1943 yılında, Başvekâlet ile Dâhiliye Vekâleti arasındaki yazışma yapılan ve bu durumu ile ilgili bizzat alakadar olunması kararlaştırılan Mehmet Tugay isimli şahısa aittir. Kendisine isnat edilen; diğer bir devlet nam ve hesabına dost bir devlet aleyhine propaganda ve ihtilal teşkilatı kurmak ve diğer bir devlet lehine istihbarat yapmak suretiyle memleketimizi yatak yapmak suçuna iştirakini teyit edecek delil olmadığından, itiraz eden bu kişi hakkındaki karar kaldırılmıştır.⁹⁴⁶ İkinci kararname yine aynı suçtan ve aynı kararname ile çıkarılan ve Cenevre'de ikamet eden Ali Han Kandemir'e ait olup 25 Temmuz 1947 tarihlidir. Bu şahsın da kendisine isnat edilen suça iştirakine dair herhangi bir delil olmadığına ilişkin dilekçesi kabul edilerek, yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁴⁷

Böylelikle, sıklıkla gündeme gelen 6 Eylül 1938 tarihli kararname ile 1312 sayılı Kanunun on birinci maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılan sekiz kişiden altısı hakkında verilen karar iptal edilerek yeniden vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. 1939 ile 1947 yılları arasında çeşitli tarihlerde yeniden vatandaşlığa alınan bu kişiler; Mühendis Mir Ali, Abbas İldeniz, eski Türkistan Cumhuriyeti Osman Hoca, Halil Gürgören, Mehmet Tugay ve Ali Han Kandemir isimli şahıslardır. Aslen Azeri Türklerinden olup ayrı ayrı zamanlarda vatandaşlığa alınan ve 6 Eylül 1938 yılında

⁹⁴⁴ BCA, 5.5.1947, Sayı: 3/5799, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.31..19.

⁹⁴⁵ BCA, 6.9.1938, Sayı: 95362, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 84.79..15.

⁹⁴⁶ BCA, 5.5.1947, Sayı: 3/5793, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.31..13.

⁹⁴⁷ BCA, 25.7.1947, Sayı: 3/6233, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.53..12.

1312/11 esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılan bu şahıslar, ilerleyen yıllarda haklarını ısrarla savunarak haklarındaki kararın iptal edilmesini sağlamışlardır.

Netice olarak 1947 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 337 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, sekiz kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Son yıllarda hız kazanan Alman ve Polonya tabiiyetinden kişilerin vatandaşlığa kabul işlemleri 1947 yılında da devam etmiştir. Bu kanun gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarı, vatandaşlıktan çıkarılan toplam miktarın üzerinde olmuştur.

1948 yılında 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarında kısmi bir artış olmuştur. Yirmi kararname ile 549 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁴⁸ Bu yıl alınanlar arasında bulunan, 11 Şubat 1948 tarihli kararname ile alınan Yugoslav Yahudi Prof. Dr. Philip Schuartz⁹⁴⁹, 27 Mart 1948 tarihinde alınan Alman Prof. Hans Vinterstein⁹⁵⁰ ve 9 Aralık 1948 tarihinde alınan Alman Dr. Roza Rössler dikkat çekmiştir.⁹⁵¹

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği 1948 yılında 40 kişi vatandaşlığa layık görülmüştür.⁹⁵² Bu kararnameler arasında en dikkat çekici olan, 15 Eylül 1948 tarihli kararnamedir. Yunanistan Yanya'nın Salamanko köyünde doğan Yunan uyruklu Aristoklis Sipiru Athenagran, Türk vatandaşlığına istisnai olarak kabul edilmiştir.

⁹⁴⁸ **BCA**, 1948, Yer No: 115.90..13., Yer No: 115.91..16., Yer No: 115.91..18., Yer No: 115.92..2., Yer No: 116.19..16., Yer No: 116.31..13., Yer No: 116.33..1., Yer No: 116.33..2., Yer No: 116.36..15., Yer No: 116.40..16., Yer No: 117.53..18., Yer No: 117.69..18., Yer No: 117.75..14., Yer No: 117.72..19., Yer No: 118.80..1., Yer No: 118.80..2., Yer No: 118.80..3., Yer No: 118.80..4., Yer No: 118.80..7.

⁹⁴⁹ Prof. Dr. Philip Schuartz, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Patolojik Anatomi Enstitüsü'nde 1933-1953 yılları arasında Enstitü Direktörü olarak görev yapmıştır. Neumark, a.g.e., s.51.

⁹⁵⁰ Prof. Hans Vinterstein, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi fizyoloji profesörlerinden olup Genel Fizyoloji Enstitüsünü yönetmiştir. Neumark, a.g.e., s.50.

⁹⁵¹ **BCA**, 11.2.1948, Sayı: 3/7009, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.92..2., **BCA**, 27.3.1948, Sayı: 3/7183, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.19..16., **BCA**, 9.12.1948, Sayı: 3/8392, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.80..3.

⁹⁵² **BCA**, 30.1.1948, Sayı: 3/6932, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.88..5., **BCA**, 5.5.1948, Sayı: 3/7418, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.31..10., **BCA**, 10.7.1948, Sayı: 3/7750, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.48..2., **BCA**, 10.9.1948, Sayı: 3/8014, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.61..6., **BCA**, 15.9.1948, Sayı: 3/8162, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.68..14.

1312 sayılı Kanunun üçüncü maddesi gereği alınan yabancıların Türkiye’de doğan çocuklarının sayısında 1948 yılında diğer yıllara göre önemli oranda bir artış olmuştur. Üç kararnamede 24 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁵³

1948 yılında 1312 sayılı Kanun gereği dört kişi hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Kanunun yedinci maddesi doğrultusunda, 9 Haziran 1934 tarihinde, Irak tabiiyetine geçmesine izin verilen, Basra doğumlu Avukat Mehmet Fazıl; Irak’ta bulunan emlakini tasfiye etmek amacıyla bu ülke vatandaşlığına geçtiğini, 1944-1945 yıllarında Türk Elçiliği’nde fahri hukuk müşavirliği yaptığını ve yeniden Türk vatandaşlığına geçmek istediğini belirten bir dilekçe yazmıştır. Vatandaşlığa yeniden geçmesine sakınca görülmeyen bu şahıs, yabancı bir Devlet tabiiyetine giren Türklerin, müracaat ettikleri takdirde, ikamet şartına tabi olmaksızın, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tekrar Türk vatandaşlığını geçebileceklerini öngören 1312 sayılı Kanunun on dördüncü maddesi esasları doğrultusunda 2 Haziran 1948 tarihinde yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁵⁴

Kanunun dokuzuncu maddesi gereği, önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılan iki kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. İlkinde 8 Eylül 1943 tarihinde resmi izin almadan uyruk değiştirdiği için çıkarılan İbrahim Ethem Albikoviç’in Hicaz Kralı Naibi ve S. Arabistan Dışişleri Vekili Emir Feyal’in kaynatası olduğu, uyuğu almanın Hükümdar’ın otomatik şekilde yaptığı tevcih olduğu, memlekete karşı fena hal ve hareketinin olmadığı tespit edildiğinden hakkında verilen karar iptal edilmiştir.⁹⁵⁵ İkinci karar iptali ise 5 Şubat 1941 tarihinde çıkarılan Ligor oğlu Dimitri Papadopolo ile ilgilidir. Karısı ve dört çocuğu İstanbul’da olduğu için kendisinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek istemiş, herhangi bir sakınca görülmediği için hakkındaki vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.⁹⁵⁶

Kanunun onuncu maddesi gereği ise önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılan bir kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. Beş yıldan fazla süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmadığı için 3 Ocak 1947 yılında vatandaşlıktan çıkarılan Eftikiya Çıkaras

⁹⁵³ **BCA**, 5.5.1948, Sayı: 3/7422, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.31..14., **BCA**, 3.8.1948, Sayı: 3/7866, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.53..18., **BCA**, 22.11.1948, Sayı: 3/8247, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.72..19.

⁹⁵⁴ **BCA**, 2.6.1948, Sayı: 3/7552, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.38..4.

⁹⁵⁵ **BCA**, 3.11.1948, Sayı: 3/8185, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 117.69..17.

⁹⁵⁶ **BCA**, 9.12.1948, Sayı: 3/8389, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.79..20.

(Sikaridis) isimli şahıs, İtalyan kocasının ölümünden sonra kimsesiz ve yardıma muhtaç kaldığını, Türkiye’de yakınları olduğunu belirten dilekçesinin ardından, 30 Haziran 1948 yılında yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁵⁷

1948 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 613 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, dört kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. 1948 yılında da 1312 sayılı Kanun gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarı, vatandaşlıktan çıkarılan toplam miktarın oldukça üzerinde olmuştur. Dikkat çeken bir diğer husus ise yabancı anne ve babadan Türkiye’de doğan çocukların vatandaşlığa alınmasını öngören 1312/3’ncü madde gereği önceki yıllara oranla oldukça fazla sayıda kişinin vatandaşlığa kabul edilmesi olmuştur.

1949 yılında, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği, Türkiye’de beş yılını dolduranlardan vatandaşlığa alınanların sayısı, önceki yıllar seviyesinde gerçekleşmiş olup, 14 kararname ile 474 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁵⁸ Kararnameler incelendiğinde Yahudi, Musevi, Rum soyundan, Ortodoks, Yunan, Alman, Rus, Polonya uyruğundan kişilerin vatandaşlığa alındığı göze çarpmaktadır.

1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi gereği layık görülen 173 kişi, yedi kararname ile istisnai olarak, üçüncü maddesi gereği yabancı anne ve babadan Türkiye’de doğan 15 kişi üç kararname ile vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁵⁹

1949 yılı 1923-1950 arası dönemin en fazla vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilen yılı olmuştur. Toplam 12 kişi hakkında önceki yıllarda verilen kararlar iptal edilmiş olup, sadece 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği yedi kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir.

9 Haziran 1937 yılında 1312 sayılı Kanunun yedinci maddesi gereği Irak vatandaşlığına geçmesine izin verilen Mehmet Celalettin Kırdar, Irak vatandaşlığına, oradaki mallarını ve arazisini tasfiye etmek maksadıyla geçtiğini, Türk vatandaşlığına yeniden geçmek istediğini belirten bir dilekçe vermiştir. Kötü bir hali

⁹⁵⁷ **BCA**, 30.6.1948, Sayı: 3/7700, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.45..12.

⁹⁵⁸ **BCA**, 1949, Yer No: 118.89..15., Yer No: 119.23..18., Yer No: 119.26..16., Yer No: 119.26..18., Yer No: 119.48..1., Yer No: 119.48..3., Yer No: 119.48..4., Yer No: 120.65..15., Yer No: 120.65..18., Yer No: 120.75..8., Yer No: 120.78..7., Yer No: 120.79..5., Yer No: 120.79..15., Yer No: 121.88..3., Yer No: 121.93..2., Yer No: 121.93..3.

⁹⁵⁹ Altıncı madde gereği alınanlar; **BCA**, 1949, Yer No: 118.89..10., Yer No: 118.97..15., Yer No: 119.46..2., Yer No: 120.61..4., Yer No: 120.65..16., Yer No: 120.71..8., Yer No: 121.93..4. Üçüncü maddesi gereği alınanlar; **BCA**, 1949, Yer No: 119.26..18., Yer No: 120.65..18., Yer No: 121.90..6.

olmadığı göz önünde bulundurulmuş Kırdaş, 1312/14'üncü madde hükümleri doğrultusunda 3 Kasım 1949 tarihinde yeniden vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁶⁰

1949 yılında dokuzuncu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılan bir kişi hakkındaki hüküm kaldırılmıştır. 22 Mart 1943 yılında vatandaşlıktan çıkarılan Birecik nüfusuna kayıtlı Mehmet Necip Deniz isimli şahısın Fransızlar tarafından, arzusu hilafına, zorla Suriye nüfus kütüğüne kaydettirildiği, karısı ve beş çocuğunun Türkiye'de yaşadığı tespit edildiğinden hakkındaki karar kaldırılmıştır.⁹⁶¹

Beş kararnamede ise onuncu madde gereği önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılanlarla ilgili kararlar iptal edilmiştir. Bunların ilk dördünde, beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmadıkları için vatandaşlıktan çıkarılan dört kişi, beşincide ise resmi izin almadan yabancı hizmet kabul eden bir kişi hakkındaki karar iptal edilmiştir. Beş yıllık süreyi geçiren her dört kişide çeşitli mazeretlerini beyan eden dilekçeyle başvurmaları ve yapılan araştırmada haklı görülmeleri nedeniyle vatandaşlığa yeniden alınmışlardır.⁹⁶² Bunlar arasında bulunan, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle yurda dönemeyen ve kanunun icaplarını bilmediği için kayıt yaptıramayan Ohannes kızı Haykuhi'ye ait olan 15 Aralık 1949 tarihli kararname, bu madde gereği vatandaşlıktan çıkarılanlar arasında kanunun icaplarını bilmeyen kaç kişi olduğu sorusunu akla getirmektedir. Onuncu madde esasları doğrultusunda işlem gören son kararname; Yunan ameline sempati gösterdiği ve izin almadan yabancı hizmet kabul ettiği için 1312/10A gereğince, 1928 yılında vatandaşlıktan atılan, Hamit İhsan Cezar'ın hakkındaki hükmün kaldırılmasına ilişkindir. Oğlu ve kızı Türkiye'de bulunan ve 1940 yılında Trakya'dan iltica eden bu şahıs, geri gönderilirse öldürüleceği gerekçesiyle, yeniden vatandaşlığa alınmış ve Kırşehir'de ikamet etme mecburiyeti getirilmiştir.⁹⁶³

1949 yılında 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 662 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, yedi kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan

⁹⁶⁰ **BCA**, 3.11.1949,Sayı: 3/10095,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.79..16.

⁹⁶¹ **BCA**, 22.9.1949,Sayı: 3/9969,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.73..10.

⁹⁶² **BCA**, 17.3.1949,Sayı: 3/8975,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.23..16., **BCA**, 16.8.1949,Sayı: 3/9722,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.61..3., **BCA**, 24.10.1949,Sayı: 3/10042,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.77..3., **BCA**, 15.12.1949,Sayı: 3/10304,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 121.90..5.

⁹⁶³ **BCA**, 6.7.1949,Sayı: 3/9592,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.54..13.

çıkarma kararı iptal edilmiştir. 1943 yılından sonra İnönü döneminin en fazla sayıda vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılan ikinci yılı olan 1949 yılında, 1312 sayılı Kanun gereği vatandaşlığa alınanların miktarı, vatandaşlıktan çıkarılanların altında kalmıştır. Son birkaç yıldır gözlemlenen, özellikle Alman ve Polonya uyruğundan Gayrimüslimlerin vatandaşlığa kabul işlemleri 1949 yılında da devam etmiştir.

İnönü döneminin son yılı olan ve son vatandaşlığa kabul işleminin 12 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleştirildiği 1950 yılında, 1312 sayılı Kanunun beşinci maddesi gereği, beş yılını dolduran 235 kişi on beş kararname ile vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁶⁴ Altıncı maddesi gereği ise iki kararnamede 31 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁶⁵ Son olarak üçüncü maddesi gereği iki kararname ile dokuz kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁶⁶

1950 yılında, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği 2 kişi hakkında önceki yıllarda verilen karar iptal edilmiştir. Her iki karar da Kanunun onuncu maddesi ile ilgilidir. 7 Haziran 1945 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan ve milliyeti hanesinde Çerkez olduğu belirtilen Mustafa Mecit Karük, Yunanistan'da hamiyetle hareket ettiği ve ağyarın bühtanlarına (yabancıların kara çalmalarına) karşı aslan kesildiği için 16 Mart 1950 tarihinde hakkındaki 1312/10 C hükmü doğrultusundaki çıkarma kararı kaldırılmıştır.⁹⁶⁷ İkinci kişi ise 23 Mart 1941 tarihinde yabancı bir devlette görev aldığı ve yapılan tebligata rağmen bu görevi terk etmediği için vatandaşlıktan çıkarılan Ahmet Necati Akcan'dır. Alman Hariciyesi'nde tercüman olarak görev aldığı için hakkında işlem yapılan Akcan'ın Nazilikle bir ilgisinin olmadığı, elinde Nazilikten temizleme mahkeme belgesi olduğu gerekçesi ile hakkındaki 1312/10A hükmü doğrultusundaki karar 13 Nisan 1950 tarihinde kaldırılmıştır.⁹⁶⁸

⁹⁶⁴ **BCA**, 1950, Yer No: 121.97..20., Yer No: 121.112..16., Yer No: 121.112..17., Yer No: 121.112..18., Yer No: 121.112..20., Yer No: 122.19..1., Yer No: 122.19..3., Yer No: 122.19..4., Yer No: 122.19..5., Yer No: 122.21..15., Yer No: 122.22..15., Yer No: 122.44..6., Yer No: 122.44..17., Yer No: 122.44..18., Yer No: 122.44..19.

⁹⁶⁵ **BCA**, 23.2.1950, Sayı: 3/10756, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 121.112..15. **BCA**, 12.5.1950, Sayı: 3/11281, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.44..20.

⁹⁶⁶ **BCA**, 29.12.1950, Sayı: 3/10461, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 121.97..20., **BCA**, 2.3.1950, Sayı: 3/10836, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.22..15.

⁹⁶⁷ **BCA**, 16.3.1950, Sayı: 3/10924, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.27..3.

⁹⁶⁸ **BCA**, 13.4.1950, Sayı: 3/11104, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.36..3.

Netice olarak 1950 yılında, 12 Mayıs 1950 tarihine kadar yapılan işlemlerde, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği toplam 275 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, iki kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.

İnönü döneminde, 23 Mayıs 1928 tarih ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği 6390 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş olup ayrıca 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği vatandaşlıktan çıkarılan 35 kişi hakkındaki karar dönem içinde iptal edilmiş ve bu şahıslar yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir. Böylelikle İnönü döneminde vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarı 6425 kişi olmuştur. Muhacir ve mültecilerin vatandaşlığa kabul işlemleri İskân Kanunu çerçevesinde gerçekleştiğinden, vatandaşlığa kabul işlemlerinde 1312 sayılı Kanun, Atatürk döneminde olduğu kadar kullanılmamıştır. En fazla işlem beşinci madde esasları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de beş yıl süre ile ikamet edenlerin vatandaşlığa kabul edilme esaslarını düzenleyen beşinci madde gereği toplam 5101 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Türkiye’de beş yıl süre ile ikamet etme şartı aranmadan, istisnai olarak vatandaşlığa kabul edilme esaslarını düzenleyen altıncı madde gereği ise toplam 1222 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Atatürk döneminden farklı olarak, yabancı anne ve babadan Türkiye’de doğmuş olanların, reşit olduktan sonra Türk vatandaşlığına alınmasını öngören üçüncü madde gereği daha fazla işlem yapılmış, Atatürk döneminde bu gerekçe ile iki kişi vatandaşlığa kabul edilirken, İnönü döneminde bu sayı 67’ye çıkmıştır.

Vatandaşlığa alınanların büyük bölümünü Müslümanlar oluştururken, özellikle altıncı madde ile Gayrimüslimler de vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bu dönemde Almanya ve Polonya başta olmak üzere çeşitli yerlerden kaçarak Türkiye’ye gelen, büyük bölümü önemli görevlerde bulunan Yahudilerin vatandaşlığa kabulü dikkat çekmiştir. İstanbul ve Ankara Hukuk Fakültelerinde önemli görevleri yerine getiren Ticaret Hukuku Profesörü Ernst Hirsch’in vatandaşlığa kabul edilmesi ile ilgili anıları, dönem içinde Gayrimüslimlerin vatandaşlığa kabulüne bakış açısı hakkında önemli ipuçları vermektedir. “ *Bir grup Alman meslektaşımınla birlikte 1938 sonbaharında sona eren beş yıllık sözleşme süresini uzatmak için başvurduğum sırada, Türk vatandaşlığına geçme dileğimi de bildirmiştin. Beni seven Türk meslektaşlarının ve milletvekillerinin, ara sıra özel*

olarak kulağıma fısıldadıkları, İslam dinini kabul etmem ve böylece Türklüğü benimsediğimi ispatlamam imalarını, Türkiye'ye bağlılığımı o güne kadar sürdürdüğüm faaliyetlerle yeterince ispatlamış olduğumu ileri sürerek reddetmiştim...Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edildiğimi öğrendim ...şaşkın bakakalmışım. Başvurumun üzerinden tam beş yıl geçtiğini ancak kekeleyebildim..Türk vatandaşlığına alınmama, Profesör Arsebük'ün gayet ayrıntılı çağırısı arasında çok yakın bir ilişki olduğu apaçıktı.(Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı Arsebük kendisini fakültenin iyileştirilmesi için davet etmişti)..Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na Türk vatandaşlığına kabul edilme şerefinden dolayı teşekkür ettim...Bundan sonra ne yapmayı planladığımı sordu. Kendisine, Türkiye'de mebzul miktarda avukat olduğu halde, avukatlık yapmak zorunda hissettiğimi söyledim... 'Ama biz profesöre Türk vatandaşlığını böyle olsun diye vermedik ki' dedi.'⁹⁶⁹ 1933 yılında Türkiye'ye gelen Hirsch, beş yıllık oturma süresini doldurduktan sonra vatandaşlık için 1938 yılında başvurmuş, vatandaşlığa alınması ancak 1943 yılında mümkün olmuştur. Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun da belirttiği gibi, kişilerin memleketin gelişmesine katkısı ve bu yöndeki beklentiler Türk vatandaşlığına kabul için en önemli kıstas olmuştur.

III.4. İskân Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma ve Vatandaşlığa Kabul

2510 sayılı İskân Kanununun kabul edildiği 14 Haziran 1934 tarihinden itibaren özellikle vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümü bu kanun çerçevesinde yapılmıştır. Atatürk döneminde olduğu gibi, İnönü döneminde de nüfusun artırılması düşüncelerine paralel, göçmen ve mültecilerin vatandaşlığa kabulü için İskân Kanunu hükümlerine sıklıkla başvurulmuştur. Sayısı çok fazla olmamakla birlikte, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde de İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda karar verilmiştir.

Vatandaşlığa kabul işlemlerinde İskân Kanununun altıncı maddesine atıf yapılırken, vatandaşlıktan çıkarma işlemleri için yedinci ve on birinci madde kullanılmıştır.⁹⁷⁰ 2510 sayılı İskân Kanununun bazı maddeleri, 18 Kasım 1935

⁹⁶⁹ Hirsch, a.g.e, s.305-310.

⁹⁷⁰ MADDE 6. — A: Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtalarından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir "muhacir kâğıdı" almağa ve bir

tarihinde 2848 sayılı kanunla tadil edilmiş olup, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde atıf yapılan yedinci maddede her hangi bir değişiklik yapılmamıştır. Vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde genellikle 2848 sayılı kanunun yedinci maddesine atıf yapılmıştır.⁹⁷¹ 2510 sayılı İskân Kanunu'nun on birinci maddesinde 18 Kasım 1935 gün ve 2848 sayılı Kanun ile küçük bir düzenleme yapılmış, “*tedbirler almağa mecburdur*” kısmı “*lüzumlu görülen tedbirleri alır*” şeklinde değiştirilmiştir.⁹⁷²

III.4.1. Vatandaşlıktan Çıkarma İşlemleri

İnönü döneminde İskân Kanunu doğrultusunda ilk vatandaşlıktan çıkarma işlemi 1939 yılında yapılmıştır. Bir kararname ile 54 göçmen, kendilerine gösterilen yerlerde yurt tutmadıkları gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarılmışlardır. İki ayrı listede isimleri yazılı olan bu şahısların milliyet hanelerinde; 52'sinin Yahudi, birinin Ermeni ve bir diğerinin Rum oldukları belirtilmiştir.⁹⁷³

1940 yılında İskân Kanunu doğrultusunda iki kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bunların ilkinde, Arnavut soyundan olup 1939 yılında yurttaşlığa kabul edilen ve zorunlu ikametgâhı olan Yozgat kütüğüne kaydedilen Abdurrahman oğlu Kamber Keli, burayı terk ederek İzmir'e gittiği, geri çevrildiği halde aynı hareketi tekrarladığı gerekçesi ile İskân Kanununun 7B maddesi gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁹⁷⁴

vatandaşlığa girme beyannamesi imzalamaya mecburdurlar. Muhacir kâğıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl muteber tutulur.

B: Muhacir olarak alınanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile hemen vatandaşlığa alınırlar. Küçükler baba ve analarına veya hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşına bakılmaksızın, vatandaşlığımıza geçirilirler.

MADDE 7. — A: Türk soyundan olup Hükümetten iskân yardımı istememeyi yazı ile bildiren muhacirler ve mülteciler Türkiye içinde istedikleri yerde yerleşmeğe serbest bırakılırlar. Hükümetten iskân yardımı isteyenler Hükümetin göstereceği yerlere gitmeğe mecburdurlar.

B: Türk soyundan olmayanlar, Hükümetten yardım istemeseler bile, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmağa ve Hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmağa mecburdurlar. İzinsiz başka yerlere gidenler ilk defasında yerlerine getirilirler. Tekerrürü halinde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile vatandaşlıktan düşürülürler

*MADDE 11. — B: Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsi, askeri, siyasi, içtimai ve inzibati sebeplerle, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Dâhiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur. Toptan olmamak şartı ile başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan ıskat etmek de bu tedbirler içindedir. **Düster**, 3. Tertip, Cilt 15, Başvekâlet Matbaası, 1934, s.1157-1158.*

⁹⁷¹ 2510 Sayılı Kanun Madde- 7 B; “*Türk soyundan olmayanlar, Hükümetten yardım istemeseler bile, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmağa ve Hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmağa mecburdurlar. İzinsiz başka yerlere gidenler ilk defasında yerlerine getirilirler. Tekerrürü halinde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile vatandaşlıktan düşürülürler*” **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre IV, C.23, s.142.; **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.13, a.g.e., s.782.; Fişek, a.g.e.s.239.

⁹⁷² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre V., C.6, s.82.

⁹⁷³ **BCA**, 9.10.1939 Sayı: 121132 Fon Kodu: 30..18.1.2 Yer No: 88.98..14.

⁹⁷⁴ **BCA**, 19.11.1940, Sayı: 147852, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 93.111..5.

İkinci kararname ise evrakta sahtecilik yaparak Türk vatandaşlığına geçen bir kişiye ilişkindir. 1937 yılında İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda göçmen sıfatıyla Hasan oğlu Enver olarak vatandaşlığa alınan ancak aslen Yugoslav tabiiyetinden Viktor Mayer oğlu Ernest Mayer olduğu, hüviyetini değiştirmek suretiyle kendisini Türk soyundan bir mülteci olarak gösterdiği anlaşılan şahıs, hüviyetini değiştirerek hile yaptığı için hakkındaki karar kaldırılmıştır.⁹⁷⁵

İskân Kanunu'nun, Türk soyundan olmayanlar için öngördüğü kendilerine gösterilen yerde yurt tutma mecburiyeti ve bu mecburiyete uymayanlar hakkında vatandaşlıktan çıkarılma işlemi yapılacağı hükmü (7B), 1941 yılında bir kararnamede uygulanmıştır. 1929 yılında İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda vatandaşlığa alınan ve Aydın'a yerleştirilen Lazkiye doğumlu ve Arap soyundan Mehmet oğlu Ali Mataracı, buradan birkaç kere kaçtığı, ikaza rağmen aynı hareketi tekrar ettiği, "*memlekete faideli bir uzuv olamayacağı*" gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır.⁹⁷⁶

1944 tarihli bir kararname, Romanya'dan göçmen olarak gelen ve Musa Mazlum isimli bir Türk vatandaşının verdiği beyannameye karısı olarak yazılmış olmasından dolayı 2510 sayılı İskân Kanunu esasları doğrultusunda, 1940 yılında vatandaşlığa alınan Korti kızı Anna ile ilgilidir. Aslında evlenmediği, metres hayatı yaşadığı, Türk kültürüne bağlı olmadığı, ahlâken düşkün bir kadın olduğu anlaşılan bu şahsın, harsî ve inzibatî sebeplerle, 2510 sayılı İskân Kanunu'nun on birinci maddesini değiştiren 2848 sayılı Kanun esasları doğrultusunda, vatandaşlıktan çıkarılması kabul edilmiştir.⁹⁷⁷ Bu kararname, vatandaşlığa alınan yabancıların Türk kültürüne bağlarının sıkı takip edildiğini, kötü alışkanlıkların bu kültürü olumsuz etkilemesine izin verilmediğini göstermiştir.

İnönü döneminde, İskân Kanunu esasları doğrultusunda toplam 58 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümünü vatandaşlığa alındıktan sonra kendilerine gösterilen yerde yerleşmek istemeyen muhacir ve mülteciler oluşturmuş, bu sebeple İskân Kanununun yedinci maddesi gereği toplam 56 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Türk kültürüne bağlı olmayan veya

⁹⁷⁵ BCA, 17.8.1940, Sayı: 141952, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 92.81..15.

⁹⁷⁶ BCA, 17.4.1941, Sayı: 156302, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 94.33..5.

⁹⁷⁷ BCA, 23.3.1944, Sayı: 6163, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 105.20..20.

Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında vatandaşlıktan çıkarmayı öngören on birinci madde esasları doğrultusunda ise bir kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılan son kişi, sahtekârlık sonucu İskân Kanunu gereği vatandaşlığa alındığı tespit edilen ve bu kararı iptal edilen şahıs olmuştur. İskân Kanunu gereği, Atatürk döneminden daha az sayıda kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı İnönü döneminde, aynı Kanun çerçevesinde vatandaşlığa kabul edilenlerin doksan binlere yaklaştığı düşünüldüğünde, vatandaşlıktan çıkarılanların oranının vatandaşlığa kabul edilenlerin çok altında kaldığı sonucuna varılmıştır.

III.4.2. Vatandaşlığa Kabul İşlemleri

İskân Kanununun yasalaşması sürecinde Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın belirttiği hedef doğrultusunda,⁹⁷⁸ dönem içinde vatandaşlığa kabul işlemlerinin ağırlıklı bölümü, Atatürk döneminde olduğu gibi, İskân Kanununun ilgili hükümlerine atıf yapılarak gerçekleştirilmiştir. İskân Kanunu gereğince vatandaşlığa alım işlemlerinin bir kısmında sadece 2510/6'ncı madde esasları doğrultusunda hareket edilirken, büyük bölümünde de 2510/ 6 ile 1312/6'ncı veya 1312/5'inci maddelerine birlikte atıf yapılmıştır. İskân Kanununda Türk soyundan olan ve olmayanlar ayrımı mevcut olup, Türk soyundan olmayan ve muhacir olarak gelen yabancıların vatandaşlığa alınmasında, her iki kanunun altıncı maddeleri birlikte esas alınmış, böylece her iki kanunun eksik hususları birbirini tamamlamıştır.⁹⁷⁹

1938 yılında 2510 sayılı İskân Kanununun altıncı maddesi ile 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun altıncı maddesine birlikte atıf yapılarak üç kararnamede Türk soyundan olmayan ve muhacir olarak Türkiye sınırlarından giren 2398 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁸⁰ En fazla işlem 28 Kasım 1938 tarihinde

⁹⁷⁸ "...Bugün Türk hâkimiyetinin çekildiği yerlerde Türk'ün hasretini çeken milletler çoktur..... Malûmu âliniz iki türlü muhaceret vardır. Biri cebri ve zor muhacerettir. Diğeri istekli muhacerettir ki, nüfusu taşıyıp ta başka yerlere giden halkın muhaceretidir. ... Bundan sonra hariçten yakın etrafımızda, iki milyona yakın, halis Türk vardır. Bunların azar azar ana vatana gelmeleri adeta mukadderdir. Bunlar eski, zor ve cebri muhaceret şeklinde gelmeyecek, kendi istek ve arzularıyla geleceklerdir. Kendilerini iskân ilminin icabettirdiği kavaiid içtimaiye [toplumsal kurallar] ve iktisadiyeye göre yerleştirmek de bizim borcumuzdur. ..." **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre IV, C.23, s. 140-141.

⁹⁷⁹ Bu konuda kanunların eksik hususları için bkz, Fişek, a.g.e.,s.76-77.

⁹⁸⁰ **BCA**, 28.11.1938, Sayı: 99332, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.99..4., **BCA**, 1.12.1938, Sayı: 99572, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.100..8., **BCA**, 3.12.1938, Sayı: 99932, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.102..4.

yapılmış olup bir kararname ile 1794 kişi vatandaşlığa alınmıştır. Türk soyundan olan 1497 kişi ise sadece 2510/ 6'ncı madde esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁸¹ Neticede 1938 yılında İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda toplam 3895 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.

1939 yılında 2510 sayılı İskân Kanununun altıncı maddesi ile 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun altıncı maddesine birlikte atıf yapılarak 64 kararnamede Türk soyundan olmayan ve muhacir olarak sınırlardan giren 25718 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁸² Bir seferde en fazla işlem 6 Kasım 1939 tarihli kararname ile yapılmış olup, 3842 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁸³ Dokuz kararnamede ise yukarıda belirtilen kanun maddelerine ek olarak 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun beşinci maddesi de eklenerek 377 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁸⁴ Böylece, 1939 yılında İskân Kanunu gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin toplam miktarı 26095 kişi olmuştur.

Vatandaşlığa kabul kararnamesi olmamakla birlikte, 1939 yılında İskân Kanunu ile ilgili bir kararname dikkat çekmiştir. 1 Eylül 1939 tarihinde başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde düzenlenen 9 Kasım 1939 tarihli kararnamede, Suriye'nin Kürdağı mntikasında Fransızlar aleyhine isyan neticesinde takibe uğrayarak hayvan ve eşyaları ile birlikte Türkiye hudutlarına iltica eden Türk,

⁹⁸¹ **BCA**, 12.11.1938, Sayı: 98452, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 85.94..20.

⁹⁸² Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir; **BCA**, 1939, Yer No: 86.31..10., Yer No: 86.36..4., Yer No: 86.36..11., Yer No: 86.38..19., Yer No: 86.38..20., Yer No: 86.40..10., Yer No: 86.41..20., Yer No: 87.42..4., Yer No: 87.47..3., Yer No: 87.49..1., Yer No: 87.49..20., Yer No: 87.52..5., Yer No: 87.55..4., Yer No: 86.31..10., Yer No: 86.36..4., Yer No: 86.36..11., Yer No: 86.38..19., Yer No: 86.38..20., Yer No: 86.40..10., Yer No: 86.41..20., Yer No: 87.42..4., Yer No: 87.47..3., Yer No: 87.49..1., Yer No: 87.49..20., Yer No: 87.52..5., Yer No: 87.55..4., Yer No: 87.60..2., Yer No: 87.60..9., Yer No: 87.69..13., Yer No: 87.69..15., Yer No: 88.74..11., Yer No: 88.76..17., Yer No: 88.76..19., Yer No: 88.77..1., Yer No: 88.77..2., Yer No: 88.81..6., Yer No: 88.81..12., Yer No: 88.86..8., Yer No: 88.88..11., Yer No: 88.90..7., Yer No: 88.90..8., Yer No: 88.93..5., Yer No: 88.94..6., Yer No: 88.94..7., Yer No: 88.96..16., Yer No: 88.97..4., Yer No: 88.99..17., Yer No: 88.101..4., Yer No: 89.103..18., Yer No: 89.104..3., Yer No: 89.106..2., Yer No: 89.106..11., Yer No: 89.109..12., Yer No: 89.109..14., Yer No: 89.110..8., Yer No: 89.110..10., Yer No: 89.112..16., Yer No: 89.113..3., Yer No: 89.113..13., Yer No: 89.114..11., Yer No: 89.115..19., Yer No: 89.115..20., Yer No: 89.118..6., Yer No: 89.119..14.

⁹⁸³ **BCA**, 6.11.1939, Sayı: 122612, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.106..2.

⁹⁸⁴ **BCA**, 17.4.1939, Sayı: 108142, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.34..2., **BCA**, 29.5.1939, Sayı: 111122, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.48..20., **BCA**, 3.6.1939, Sayı: 11160, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.51..8., **BCA**, 17.4.1939, Sayı: 108142, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 86.34..2., **BCA**, 29.5.1939, Sayı: 111122, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.48..20., **BCA**, 3.6.1939, Sayı: 11160, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.51..8., **BCA**, 19.7.1939, Sayı: 115302, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 87.69..16., **BCA**, 5.8.1939, Sayı: 116732, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.76..18., **BCA**, 25.8.1939, Sayı: 117602, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.81..5.

Kürt ve Arap soyundan, vatandaşlığa geçme arzusu gösteren, 1206 kişinin durumu kararlaştırılmıştır. Durumları 2510 sayılı İskân Kanununu değiştiren 18 Kasım 1935 tarihli 2848 sayılı Kanunun üçüncü maddesine⁹⁸⁵ uyduğu tespit edilen bu şahıslardan; Türk soyundan olanların istedikleri yerlere, dili Türkçe olmayan Kürt ve Arap soyundan olanların ise bir numaralı mıntika haricindeki vilayetlere muhacir olarak yerleştirilmesine karar verilmiştir.⁹⁸⁶

İskân Kanunu; vatandaşlığa alınacak muhacirlerin Türk soyundan olmasını, Türk soyundan olmayanların ise Türk kültürüne bağlı olmasını, kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağına İcra Vekilleri Heyetinin karar vereceğini belirtmiştir.⁹⁸⁷ Bu bağlamda Türk soyundan olmayan ve Türk kültürüne intibakları gereken Kürtler ve Araplar, Türk kültürüne bağlı nüfusun yoğunlaşması istenen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu kapsayan bir numaralı mıntika dışında kalan yerlere yerleştirilmişlerdir.⁹⁸⁸

1940 yılı vatandaşlığa kabul işlemleri incelendiğinde, önceki yıllarda olduğu gibi işlemlerin büyük bölümünün İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmiş olduğu görülür. 1940 yılına ait 100 kararnamenin 69'unda, hem Türk soyundan olan hem de olmayanların vatandaşlığa kabulü maksadıyla, 2510 sayılı İskân Kanunu ile 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesine birlikte atıf yapılarak 13147 kişi, Türk soyundan olanların vatandaşlığa kabulü maksadıyla sadece 2510 sayılı İskân Kanununa atıf yapılarak 3618 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁸⁹

⁹⁸⁵ 2848 sayılı Kanun Madde-3: "...Türkiye'de yerleşmek maksadı ile olmayıp bir zaruret ilcası ile muvakkat oturmak üzere sığınanlara mülteci denir. Dördüncü maddede yazılı sebepler bulunmayan mülteciler Türkiye'de yerleşmek isterlerse ve bunu yazı ile buldukları yerin en büyük idare amirine bildirirlerse haklarında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğince muhacir muamelesi yapılır." **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre V, C.6, s.80.

⁹⁸⁶ **BCA**, 9.11.1939, Sayı: 123042, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 89.108..5.

⁹⁸⁷ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.237.

⁹⁸⁸ İskân Kanununun İskân mıntikalarını belirten ikinci maddesi, Türkiye'yi üç yerleşim bölgesine ayırmaktadır. Bir numaralı iskân bölgesi, Türk kültürüne bağlı nüfusun yoğunlaşması istenen bölge yani Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dur. İki numaralı iskân bölgesi Türk kültürüne asimile edilecek nüfusun yerleşimine ayrılan bölge, yani İç ve Batı Anadolu'dur. Üç numaralı bölge ise, coğrafya, sağlık, ekonomi, kültür, askeri ve disipline ilişkin çeşitli sebeplerle boşaltılıp iskâna kapalı tutulacak olan mahallerden oluşmaktadır. Yıldız, a.g.e., s.248.

⁹⁸⁹ Kararname sayısı fazla olduğundan sadece yer numaraları belirtilmiştir. Her iki kanuna göre alınanlar; **BCA**, 1940, Yer No: 89.124..7., Yer No: 89.126..7., Yer No: 89.126..8., Yer No: 89.129..5., Yer No: 90.11..15., Yer No: 90.11..18., Yer No: 90.16..15., Yer No: 90.18..17., Yer No: 90.19..12., Yer No: 90.21..7., Yer No: 90.21..9., Yer No: 90.27..5., Yer No: 90.30..8., Yer No: 90.30..9., Yer No: 90.30..10., Yer No: 90.33..4., Yer No: 90.33..5., Yer No: 90.36..12., Yer No: 90.40..13., Yer No:

1940 yılında İskân Kanunu doğrultusunda bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. İskân Kanunu 7B maddesi gereği 1939 yılında vatandaşlıktan çıkarılan elli dört kişiden biri olan Hirş kızı Mahmilli Fredman hakkındaki karar 30 Mart 1940 tarihinde iptal edilmiştir. Bu kişi yurtdışında bulunduğu süre içerisinde başka bir tabiiyet almadığı, yurtla ilişkisini kesmediği, fena bir hali olmadığı anlaşıldığından yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁹⁰

Netice olarak İskân Kanunu gereği 1940 yılında toplam 16765 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş ve bunlar çeşitli mntıkalara gönderilmiştir. Ayrıca bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Bir önceki yıla göre vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısında 9330 kişilik bir azalma göze çarpmakta ve 1939 yılında, İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte, mülteci akımının kısmen yavaşladığı görülmektedir.

Vatandaşlığa kabul işlemleri kapsamında, 1941 yılında, önceki yıllarda olduğu gibi, İskân Kanunu çerçevesinde alınanlar vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümünü oluşturmuştur. 2510 sayılı İskân Kanunu ve 1312 sayılı Kanunun altıncı maddelerine birlikte atıf yapılarak 13333 kişi, vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁹¹ Ayrıca, Bulgaristan'ın Pazarcık kasabasında, Türk Hükümetinin yardımıyla çıkarılan

90.40.14., Yer No: 91.43.1., Yer No: 91.43.2., Yer No: 91.44.14., Yer No: 91.46.1., Yer No: 91.46.11., Yer No: 91.50.12., Yer No: 91.52.1., Yer No: 91.56.14., Yer No: 91.56.15., Yer No: 91.61.20., Yer No: 91.69.20., Yer No: 91.70.1., Yer No: 92.72.16., Yer No: 92.74.8., Yer No: 92.78.12., Yer No: 92.82.15., Yer No: 92.84.10., Yer No: 92.86.5., Yer No: 92.88.2., Yer No: 92.93.13., Yer No: 92.93.18., Yer No: 92.94.8., Yer No: 92.98.15., Yer No: 92.99.19., Yer No: 93.101.11., Yer No: 93.104.7., Yer No: 93.104.8., Yer No: 93.104.9., Yer No: 93.109.15., Yer No: 93.111.17., Yer No: 93.112.2., Yer No: 93.115.12., Yer No: 93.115.15., Yer No: 93.116.15., Yer No: 93.116.16., Yer No: 93.118.15., Yer No: 93.120.15. Sadece 2510 sayılı Kanuna atıf yapılarak alınanlar; **BCA**, 1940, Yer No: 90.16.18., Yer No: 92.74.12., Yer No: 92.81.4., Yer No: 92.82.16., Yer No: 92.83.5., Yer No: 92.88.9., Yer No: 92.91.13., Yer No: 92.93.16., Yer No: 92.96.8., Yer No: 92.97.15., Yer No: 93.102.2., Yer No: 93.109.7.

⁹⁹⁰ **BCA**, 30.3.1940, Sayı: 131552, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 90.29.15.

⁹⁹¹ **BCA**, 1941, Yer No: 93.122.10., 93.123.7., Yer No: 93.124.19., Yer No: 93.127.3., Yer No: 93.127.6., Yer No: 93.129.19., Yer No: 93.130.8., Yer No: 93.130.9., Yer No: 94.11.1., Yer No: 94.13.4., Yer No: 94.15.16., Yer No: 94.15.17., Yer No: 94.23.14., Yer No: 94.23.15., Yer No: 94.23.16., Yer No: 94.27.10., Yer No: 94.27.12., Yer No: 94.27.13., Yer No: 94.33.4., Yer No: 94.35.6., Yer No: 94.35.7., Yer No: 94.38.16., Yer No: 95.42.11., Yer No: 95.42.12., Yer No: 95.47.17., Yer No: 95.47.18., Yer No: 95.47.19., Yer No: 95.48.11., Yer No: 95.51.16., Yer No: 95.51.18., Yer No: 95.52.7., Yer No: 95.55.20., Yer No: 95.61.14., Yer No: 95.62.2., Yer No: 95.62.10., Yer No: 95.62.18., Yer No: 95.64.8., Yer No: 95.64.10., Yer No: 96.70.15., Yer No: 96.71.1., Yer No: 96.71.2., Yer No: 96.75.6., Yer No: 96.76.8., Yer No: 96.77.20., Yer No: 96.81.14., Yer No: 96.84.12., Yer No: 96.84.15., Yer No: 96.84.16., Yer No: 96.88.11., Yer No: 96.88.16., Yer No: 96.90.19., Yer No: 96.93.20., Yer No: 96.94.5., Yer No: 96.96.12., Yer No: 97.101.10., Yer No: 97.105.9., Yer No: 97.105.10.

“Romanya” adlı gazetenin Dobruca’nın Bulgaristan’a terkinden sonra, yayın imkânı kalmadığı sebebiyle, sahibi olan Bulgar tebaasından İsmail Kemal’in isteği üzerine kendisi, eşi ve çocuğu 2510 sayılı İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda 10 Şubat 1941 tarihinde vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁹² Bir önceki yıl İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarlarındaki azalma, 1941 yılında da artarak devam etmiştir.

1942 yılında önceki yıllarda olduğu gibi vatandaşlığa kabul edilenlerin büyük çoğunluğunu, İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa alınan muhacirler oluşturmuştur. Bu kanun hükümleri doğrultusunda 30 kararname ile 9767 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bunların ilk 28’inde, Türk soyundan olmayan göçmen ve mültecileri kapsayacak şekilde, 2510 sayılı İskân Kanunu ile birlikte 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesine de atıf yapılmıştır.⁹⁹³ İnönü döneminin ilk yıllarında, yirmi binler seviyesinde olan göçmen ve mültecilerin vatandaşlığa kabulü, on binler seviyesine düşmüştür.

İnönü döneminin fazla sayıda vatandaşlıktan çıkarma ve az sayıda vatandaşlığa kabul işlemleri ile dikkatleri üzerine çeken 1943 yılında, İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda yapılan alımlarda da anlamlı bir düşüşün olduğu görülmüştür. İçlerinde Türk soyundan olmayanlar bulunduğu için 2510 sayılı Kanun ile 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesine birlikte atıf yapılan iki kararname ile Türk soyundan olan göçmenler için sadece 2510 sayılı Kanuna atıf yapılan 11 kararnamede toplam 3459 kişi vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁹⁴ Atatürk döneminde başlayan ve İnönü döneminde de devam eden çok sayıda göçmen ve mültecinin vatandaşlığa kabulü, 1943 yılından itibaren hız kesmiştir.

⁹⁹² **BCA**, 10.2.1941, Sayı: - , Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 117.812..2.

⁹⁹³ **BCA**, 1942, Yer No: 97.111..18., Yer No: 97.111..19., Yer No: 97.112..1., Yer No: 97.112..2., Yer No: 97.117..18., Yer No: 97.119..18., Yer No: 97.126..11., Yer No: 97.126..13., Yer No: 97.126..17., Yer No: 98.30..9., Yer No: 98.31..13., Yer No: 98.33..6., Yer No: 98.33..7., Yer No: 98.33..8., Yer No: 98.43..17., Yer No: 98.44..2., Yer No: 98.48..9., Yer No: 99.56..7., Yer No: 99.56..9., Yer No: 99.64..12., Yer No: 99.66..12., Yer No: 99.70..15., Yer No: 99.73..14., Yer No: 99.75..16., Yer No: 99.81..3., Yer No: 100.85..7., Yer No: 100.85..15., Yer No: 100.99..19., Yer No: 100.90..12., Yer No: 100.95..3.

⁹⁹⁴ Her iki Kanuna atıf yapılarak alınanlar; **BCA**, 1943, Yer No: 101.9..11., Yer No: 102.55..5., Sadece 2510 sayılı Kanuna atıf yapılarak alınanlar; **BCA**, 1943, Yer No: 100.109..16., Yer No: 101.9..13., Yer No: 101.20..14., Yer No: 101.26..11., Yer No: 101.32..19., Yer No: 102.43..15., Yer No: 102.55..1., Yer No: 102.65..5., Yer No: 103.72..19., Yer No: 103.81..7., Yer No: 104.3..20.

1943 yılında gözlemlenen önemli oranda düşüş 1944 yılında da devam etmiş, bu yıl sadece 2510 sayılı İskân Kanununa atıf yapılarak 12 kararname ile 2867 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.⁹⁹⁵ Bununla birlikte, vatandaşlığa kabul kararlameleri kapsamında; İskân Kanunu işlemlerin büyük bölümünü oluşturmaya devam etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğu 1945 yılı 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1928 yılı sonrası dönemin en az sayıda vatandaşlığa kabul işlemi yapılan yılı olmuştur. 1943 yılında sadece 603 göçmen İskân Kanunu gereği 10 kararname ile vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁹⁶ İnönü döneminin ilk yıllarında yirmi binli rakamlar seviyesinde olan göçmen ve mültecilerin vatandaşlığa alımı, 1945 yılında binli rakamların altına düşmüştür.

1946 yılında, vatandaşlığa kabul işlemleri bağlamında, 2510 sayılı İskân Kanunu esasları doğrultusunda altı kararname ile 892 göçmen vatandaşlığa alınmıştır.⁹⁹⁷ Önceki yıla nazaran hafif bir yükseliş göze çarpsa da, Refik Saydam Hükümeti sorumluluğundaki İnönü döneminin ilk yıllarındaki göçmen ve mülteci akımı son dönemde hızını büyük oranlarda kesmiştir. Nitekim aynı oran 1947 yılında da devam etmiş, 2510 sayılı İskân Kanunu gereği beş kararname ile 918 göçmen vatandaşlığa alınması, İkinci Dünya Savaşı sürecindeki yoğun göçmen ve mülteci akımı sona erdiğinin göstergesi olmuştur.⁹⁹⁸

1947 ve 1948 yıllarında, İskân Kanununu ilgilendiren önemli kararnameler ile bazı kararlar alınmıştır. Bu kararların ilki, 31 Mayıs 1947 tarihli kararname ile Bulgaristan, İtalya, Almanya ve Yunanistan'm Selanik, Girit ve Şira kamplarında bulunan Müslüman Türk kültürüne bağlı kimseler hakkında olmuştur. Kararnamede,

⁹⁹⁵ **BCA**, 1944, Yer No: 104.7..5., Yer No: 104.12..20., Yer No: 104.19..13., Yer No: 105.35..8., Yer No: 105.35..9., Yer No: 105.39..3., Yer No: 106.51..8., Yer No: 106.59..14., Yer No: 106.63..3., Yer No: 106.77..8., Yer No: 107.81..1., Yer No: 107.87..2.

⁹⁹⁶ **BCA**, 1945, Yer No: 107.94..16., Yer No: 107.103..12., Yer No: 107.104..2., Yer No: 108.25..6., Yer No: 108.30..10., Yer No: 108.41..18., Yer No: 108.46..20., Yer No: 109.56..13., Yer No: 109.64..8., Yer No: 109.68..9.

⁹⁹⁷ **BCA**, 9.2.1946, Sayı: 3/3741, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.12..10., **BCA**, 22.2.1946, Sayı: 3/3817, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.16..6., **BCA**, 11.4.1946, Sayı: 3/4017, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 110.26..6., **BCA**, 15.6.1946, Sayı: 3/4357, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.43..6., **BCA**, 19.9.1946, Sayı: 3/4701, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 111.60..9., **BCA**, 11.11.1946, Sayı: 3/4926, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.71..14.

⁹⁹⁸ **BCA**, 27.2.1947, Sayı: 3/5498, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.16..19., **BCA**, 24.3.1947, Sayı: 3/5605, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.22..6., **BCA**, 24.7.1947, Sayı: 3/6232, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.53..11., **BCA**, 1.10.1947, Sayı: 3/6483, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 114.66..2., **BCA**, 15.1.1948, Sayı: 3/6859, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.84..12.

ilk olarak Balkanlardaki Türklerin nakillerinin, ilgili devletlerle yapılacak anlaşmalara göre, daha sonraya bırakılmasına karar verilmiştir. İkinci olarak, Milletlerarası Mülteciler Cemiyeti tarafından İtalya ve Almanya'da bakılmakta olan ve Yunanistan'ın Selanik, Girit ve Şıra kamplarında bulunan Müslüman ve Türk kültürüne bağlı unsurlardan, durumları 2510 sayılı İskân Kanunu'nun dördüncü maddesi⁹⁹⁹ hükümlerini karşılayanların, mülteci olarak kabulleri kararlaştırılmıştır. Son olarak ise işgal altında olan memleketlerde bulunun Türk uyruğu Türklerin, memlekete getirilmesi için tedbirlerin acele alınmasına karar verilmiştir.¹⁰⁰⁰

19 Aralık 1947 tarihinde, yukarıda bahsedilen 31 Mayıs 1947 tarihli kararnameye ek bir kararname yayınlanmıştır. Bu kararnamede yurda kabul edilecekler daha ayrıntılı olarak belirtilmiştir. İlk olarak kabul edilecekler, Milletlerarası Mülteci Teşkilatı tarafından İtalya, İsviçre, Avusturya ve Almanya'da bakılmakta olan, ayrıca Yunanistan'da kamplarda bulunanlardan, kamplar içinde ve dışında yaşayan Türk soyundan Müslümanlardır. İkinci olarak ise aslen Türk vatandaşı ve Türkiyeli olup ta türlü sebeplerle pasaportu bulunmayan Türk soyundan Müslümanların kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Son olarak, buralarda bulunup “yüksek içtimai mevki sahibi” olan ve Türkiye’de birinci derecede hısımları bulunan Türk kültürüne bağlı Müslüman yabancılardan yardım istemeden kendi varlıkları ile gelmek isteyenlerin yurda kabulleri kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰¹

12 Şubat 1948 tarihinde, 31 Mayıs 1947 tarihli, 3/5922 sayılı ve Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı yabancılardan sadece Müslüman olan göçmen ve mültecilerin kabul edilmesi konulu kararnameye ek bir kararname yayınlanmıştır. Buna göre; önceki kararnameye ek olarak, Balkanlarla Yunanistan ve Bulgaristan'ın Batı Trakya bölgesinden ve Ege Adaları'ndan serbest göçmen vizesi ile veya mülteci olarak gelen Türklerin kabulleri ve vatandaşlığa alınması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰² Bu kararname ile önceki yıllarda, Yunanistan'da bulunan Batı Trakya Türklerinin,

⁹⁹⁹ 2510 sayılı Kanun Madde – 4 ; “A: Türk kültürüne bağlı olmayanlar, B: Anarşistler, C: Casuslar, Ç: Göçebe Çingeneler, D: Memleket dışına çıkarılmış, olanlar Türkiye’ye muhacir olarak alınmazlar.” **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre IV, C.23, s.142.; **TBMM Kanunlar Dergisi**, C.13, a.g.e., s.781.; Fişek, a.g.e.,s.238.

¹⁰⁰⁰ **BCA**, 31.5.1947, Sayı: 3/5922, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.38..2.

¹⁰⁰¹ **BCA**, 19.12.1947, Sayı: 3/6911, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.87..4.

¹⁰⁰² **BCA**, 12.2.1948, Sayı: 3/7041, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 115.93..14.

bölgedeki Türk nüfusunu azaltmamak maksadıyla, vatandaşlığa kabul edilmeme politikasının esnetildiği göze çarpmaktadır.

27 Aralık 1948 tarihinde ise bu kez 31 Mayıs 1947 tarihli kararnamenin devamı olan 19 Aralık 1947 tarihli kararnameye ek bir kararname yayınlanmıştır. Buna göre İtalya'daki kamplardan Mısır, Suriye ve Ürdün'e geçmiş bulunan Türk Müslüman mültecilerin de gerekli şartları sağlamak şartıyla vatandaşlığa alınmaları kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰³

Yukarıda belirtilen kararnamelerde, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı yabancılardan sadece Müslüman olanların kabul edilmesine karar verilmiş, Türk vatandaşı ve Türkiyeli olup ta türlü sebeplerle pasaportu bulunmayan Türk soyundan olmayanlar ile Gayrimüslimler hakkında bir karar verilmemiştir.

1948 yılında, İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda on kararname ile 3644 göçmen ve mülteci vatandaşlığa kabul edilmiştir.¹⁰⁰⁴ 31 Mayıs ve 19 Aralık 1947 tarihli iki kararnamede belirtilen, yurtdışında kamplarda bulunan Türk soyundan Müslümanların alımı ile ilgili kararların 1948 yılı işlemlerine yansıdığı görülmektedir. Nitekim bu işlemlere bir örnek olmak üzere, 15 Nisan 1948 tarihli kararname ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın teklifi üzerine, Yemen'de bulunan ve 91 nüfustan ibaret olan soydaşların, Hükümet tarafından kendilerine maddi yardım yapılmama şartıyla yurda kabullerine karar verilmiştir.¹⁰⁰⁵

1949 yılında, vatandaşlığa kabul işlemleri bağlamında, İskân Kanunu gereği bir önceki yıl yaşanan sürecin devam etmediği görülmektedir. İlk kararname Haziran ayında olmak üzere, üç kararname ile 502 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.¹⁰⁰⁶ İskân Kanunu gereği, bir önceki yıl yaşanan artış bu yıl için gerçekleşmemiş, İnönü döneminin, bu kanun çerçevesinde en az kişinin vatandaşlığa alındığı yılı olmuştur. Bu bağlamda, Batı Trakya Türkleri açısından, bölgedeki Türk varlığını olumsuz

¹⁰⁰³ **BCA**, 27.12.1948, Sayı: 3/8487, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 118.84..18.

¹⁰⁰⁴ **BCA**, 1948, Yer No: 116.22..3., Yer No: 116.29..11., Yer No: 116.31..11., Yer No: 116.31..17., Yer No: 116.40..17., Yer No: 116.44..2., Yer No: 117.58..10., Yer No: 117.58..11., Yer No: 117.67..8., Yer No: 117.72..18.

¹⁰⁰⁵ **BCA**, 15.4.1948, Sayı: 3/7379, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 116.29..11.

¹⁰⁰⁶ **BCA**, 13.6.1949, Sayı: 3/9429, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 119.46..10., **BCA**, 24.10.1949, Sayı: 3/10043, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 120.77..4., **BCA**, 1.12.1949, Sayı: 3/10229, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 121.86..10.

yönde etkileyecek seviyede bir mülteci akımının en azından 1949 yılında olmadığı sonucuna varılmıştır.

İnönü döneminin son yılı olan 1950 yılının ilk beş aylık döneminde, İskân Kanunu çerçevesinde yapılan vatandaşlığa kabul işlemlerinde, 1948 yılında görülen artışın benzeri bir artış yine yaşanmıştır. Beş ay gibi bir sürede, dört kararname ile 3206 kişi, İskân Kanunu kapsamında vatandaşlığa kabul edilmiştir.¹⁰⁰⁷ 31 Mayıs 1947 tarihli kararname ve devamında ek kararnameler ile karar verilen, çeşitli kamplarda ya da kamp dışında bulunan Müslüman Türk kültürüne bağlı kimselerin vatandaşlığa alınması faaliyetine, 1948 yılında olduğu gibi, 1950 yılının ilk beş ayında da devam edildiği görülmektedir.

İnönü döneminde, İskân Kanunu esasları doğrultusunda toplam 85949 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, işlemlerin hepsi altıncı madde esasları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir. Bu kişi ile birlikte vatandaşlığa kabul edilen toplam miktar 85950 kişi olmuştur. Atatürk döneminde İskân Kanununun kabul edildiği 1934 yılından itibaren, bu kanun gereği vatandaşlığa alınanların miktarı 1939 yılına kadar yirmi binli seviyelerin üzerinde gerçekleşmiş, 1940 yılından itibaren düşmeye başlamıştır. 1943 yılından itibaren ise dört binli rakamların altına düşmüştür. Bununla birlikte, Atatürk döneminde olduğu gibi İnönü döneminde de vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümü İskân Kanunu çerçevesinde gerçekleşmiştir. İnönü döneminde vatandaşlığa kabul işlemlerinin yüzde 93'ü İskân Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

III.5. Diğer Vatandaşlıktan Çıkarma Vatandaşlığa Kabul ve Vatandaşlık İşlemleri

İnönü döneminde, yukarıda belirtilen kanunlar dışında, başka kanunlara dayandırılan münferit vatandaşlıktan çıkarma ve önceki yıllarda vatandaşlıktan çıkarılan şahısların yeniden vatandaşlığa kabulü işlemleri de yapılmıştır. Bunun

¹⁰⁰⁷ **BCA**, 23.2.1950, Sayı: 3/10763, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.19..2., **BCA**, 23.2.1950, Sayı: 3/10833, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.22..12., **BCA**, 2.3.1950, Sayı: 3/10838, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.22..17., **BCA**, 12.5.1950, Sayı: 3/11282, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 122.45..1.

yanında, vatandaşlıktan çıkarma ya da vatandaşlığa kabul işlemi olmamakla birlikte, arşiv kayıtlarında bulunan vatandaşlıkla ilgili bazı belgeler dikkat çekmiştir.

İnönü döneminde iki kararname ile 16 Temmuz 1938'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3527 sayılı Af Kanunu'na¹⁰⁰⁸ atıf yapılarak iki kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Lozan'da imzalanan Genel Affa İlişkin Beyanname ve Protokol gereği af dışında kalan ve vatandaşlıktan çıkarılan 150 kişinin yeniden vatandaşlığa alınmasını öngören 3527 sayılı kanunun beşinci maddesi, İcra Vekilleri Heyeti'ne, gerektiğinde bu şahısların yeniden vatandaşlıktan çıkarılması için yetki vermiştir. Nitekim 25 Ağustos 1939 tarihli kararname ile Arnavut soyundan İstanbul Polis Müdürü Hasan Tahsin, Hollanda'da yerleştiği gerekçesiyle Kanun'un beşinci madde hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır.¹⁰⁰⁹

3527 sayılı Af Kanunu'na atıf yapılan ikinci kararname 9 Kasım 1946 tarihli kararnamedir. Arnavut uyruğundan olan ve eski İstanbul Polis Müdürü olan İsmail Hakkı oğlu Mehmet Kemal, Üsküp Konsoloslugu'nun, Arnavut uyruğuna geçtiği, Priştine Polis Müdürlüğü yapmakta olduğu ve öteden beri memleketimiz aleyhinde bulunduğunu bildiren yazısı üzerine vatandaşlıktan çıkarılmıştır.¹⁰¹⁰ Neticede, 3527 sayılı kanunun çerçevesinde yeniden vatandaşlığa kabul edilen 150'liklerden iki kişi İnönü döneminde yeniden vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

Önceki yıllarda çeşitli kanun hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılan altı kişi, İnönü döneminde yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bunlardan ilki Lozan'da imzalanan Genel Affa İlişkin Beyanname ve Protokol gereği af dışında kalan ve vatandaşlıktan çıkarılan 150 kişinin yeniden vatandaşlığa alınmasını öngören, 3527 sayılı kanunun beşinci maddesi gereği, vatandaşlıktan çıkarılan İstanbul eski Polis Müdürü Hasan Tahsin'dir. 25 Ağustos 1939 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılarak Hollanda'ya yerleşen bu şahıs, karısının ölmesi nedeniyle, hakkındaki kararın kaldırılmasını ve yurda dönmesine izin verilmesini belirten bir dilekçe yazmış, uygun görülmesi neticesinde 22 Mayıs 1947 tarihinde yeniden vatandaşlığa alınmıştır.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁸ Resmi Gazete, 16 Temmuz 1938.

¹⁰⁰⁹ BCA, 25.8.1939, Sayı: 117712, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 88.81..16.

¹⁰¹⁰ BCA, 9.11.1946, Sayı: 3/4916, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 112.71..4.

¹⁰¹¹ BCA, 22.5.1947, Sayı: 3/5868, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 113.35..8.

İkinci olarak Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi çerçevesinde 18 Nisan 1925 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan ve Gümilcine'ye yerleşen Canbolat Hakoç isimli şahıs vatandaşlığa alınmıştır. Bu şahıs hakkında Konsolosluk tarafından; Kurtuluş Savaşı'nda yararlı hizmetleri olduğu, halka yapılan fenalıkları önlemek için Yunanlılarla işbirliği yapar gibi gözüktüğü şeklinde bir rapor gönderilmesi üzerine 15 Temmuz 1948 tarihinde hakkındaki vatandaşlıktan çıkarılma kararı kaldırılmıştır.¹⁰¹²

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi çerçevesinde, vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilen diğer kişi Ahmet Hikmet Açıköz isimli şahıstır. Yunanistan Meclis-i Mebusanı'na Dedeğaç Mebusu olarak giren, Yunanlılarla işbirliği yaptığı gerekçesi ile 15 yıl hapse mahkûm olan, genel aften yararlanarak hapisten çıkan ve 16 Ocak 1924 tarihinde Tabiiyet Kanunu'nun altıncı maddesi hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılan Ahmet Hikmet Açıköz hakkındaki karar 24 Mart 1949 tarihinde iptal edilmiştir.¹⁰¹³

Vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilen son üç kişi Osmanlı Hanedanı mensuplarıdır. Osmanlı Hanedanı ile ilgili olan dönemin son düzenlemesi, 18 Nisan 1949 tarihinde, 3519 sayılı Pasaport Kanununa eklenmek üzere kabul edilen 5370 sayılı Kanun olmuştur. Bu kanunun birinci maddesinde; *“Ek Madde 1- Doğum itibarı ile münderis (eseri kalmamış) Osmanlı Hanedanından olmayıp bu hanedan azasından biri ile evlenmiş ve ölüm veya boşanma sebebi ile dul kalmış olan ve çocuğu bulunmayan erkek ve kadınların Türkiye'ye gelmelerine Bakanlar Kurulu kararı ile müsaade olunabilir. Şu kadar ki Osmanlı İmparatorluğundan padişahlık etmiş, kimselerden hilafetin ilgası tarihinde hayatta olsun olmasın, varislerine intikali yapılmamış, her hangi birinin nam ve uhdesinde o tarihte mukayyet bulunan gayrimenkul mallarla 1 Eylül 1324 ve 21 Nisan 1325 tarihli iradelerin mevzuu bulunan gayrimenkul mallar 431 sayılı Kanununun 8. ve 10. maddeleri mucibince millete intikal etmiş bulunduğundan bu kanuna müsteniden yurda avdet edenler dahi bu mallar üzerinde irs veya her hangi bir sebebe dayanarak hak iddia edemezler.”*¹⁰¹⁴ şeklinde bir hüküm getirilmiştir.

¹⁰¹² BCA, 15.7.1948,Sayı: 3/7915,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 117.56..7.

¹⁰¹³ BCA, 24.3.1949,Sayı: 3/9034,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.26..15.

Osmanlı Hanedanı ile ilgili 5370 sayılı Kanun çerçevesinde, 1949 yılında, üç kişi yeniden vatandaşlığa alınmıştır. Bunlardan ilki 13 Haziran 1949 tarihli kararname ile alınan Mahlû (tahtan indirilmiş) Osmanlı Padişahı Vahdettin'in eşi Şadiye Müveddet Çiftçi'dir.¹⁰¹⁵ İkinci alınan kişi, münderis Osmanlı Hanedanından Süleyman kızı Naciye ile aralarındaki evlilik bağı boşanma ile sona ermiş olan Kâmil Ahmet Killigildir.¹⁰¹⁶ Son olarak, Beşinci Murad'ın kızı Fehime ile aralarındaki evlilik bağı vefat ile son bulan Mahmut Behçet, aynı gerekçelerle yeniden vatandaşlığa alınmıştır.¹⁰¹⁷

1949 yılında, vatandaşlığa kabul işlemi olmamakla birlikte vatandaşlık kapsamında değerlendirilen ve Bakanlar Kurulu tarafından 24 Mart 1949 tarihli kararname ile imza altına alınan bir işlem daha yapılmıştır. 3519 sayılı Pasaport Kanununun 22. maddesi gereği,¹⁰¹⁸ Almanya'nın Amerikan işgal bölgesinde oturan ve haymatlos durumunda bulunan Yahudi soyundan dericilik uzmanı Ladislaus Kerti, eşi Gabriella Kerti ve Andor Kadar'ın Türkiye'ye gelmelerine izin verilmiştir.¹⁰¹⁹

Vatandaşlık bağlamında dikkat çeken ilk belge, Türk kültürüne bağlı olmadığı gerekçesi ile 9 Ekim 1939 tarihinde vatandaşlıktan çıkarılan Yahudi soyundan İstanbul doğumlu Hanriyet Goldenberg isimli şahısın verdiği dilekçe ve bu konuda Tahran Büyükelçisi'nin yapmış olduğu tekliftir. 1929 yılına kadar İstanbul'da İonian Bankasında Şube Müdürü olarak çalışan bu şahıs, 1929 yılında Milli İnan Bankasından gelen teklif üzerine orada çalışmaya başlamış ve 1939 yılında vatandaşlıktan çıkarılmıştır. *“İran vatandaşlığını kabul ettiğim takdirde resmi kadroya dâhil olacağım ihtar edildiği halde hakkımda gösterilen bu hüsnü teveccühü Türk vatandaşı olarak kalmak ve vatanıma dönebilmek için bila tereddüt*

¹⁰¹⁴ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e., s.254.

¹⁰¹⁵ **BCA**, 13.6.1949,Sayı: 3/9509,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 119.50..10.

¹⁰¹⁶ **BCA**, 22.9.1949,Sayı: 3/9928,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.71..9.

¹⁰¹⁷ **BCA**, 24.10.1949,Sayı: 3/10040,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 120.77..1.

¹⁰¹⁸ 3519 sayılı Pasaport Kanunu Madde -22 ; “Tabiiyetsiz bulunan kimselere icabında Dâhiliye Vekâletinin kararı ile Türkiye'ye girmek veya Türkiye'den çıkmak ve yalnız giriş veya çıkışı temin etmek için bir defaya mahsus olmak ve verildiği tarihten itibaren on beş gün zarfında kullanılmak şartı ile ‘ecnebilere mahsus’ damgasını taşıyan pasaport verilir. ‘N’ansen pasaportu’ ve buna benzer diğer ecnebi pasaportları taşıyan ecnebler yalnız transit müsaadesinden istifade ederler. Bu gibilerin transit harici Türkiye'ye gelmeleri İcra Vekilleri Heyeti kararına tâbidir” **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre V, C.26,.s.421.

¹⁰¹⁹ **BCA**, 24.3.1949, Sayı: 3/9020, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 119.26..1.

reddettim...Gerek İstanbul'da gerekse İran'da bulunduğum müddet zarfında vatandaşlık hakkımın benden alınmasını icap ettirebilecek hiçbir sui-hareketle bulunmuş olmadığım gibi bilakis her yerde ve her zaman Türk vatandaşlığı ile iftihar etmiş ve Türklüğün ta'alisi için elimden gelen her şeyi yapmış bulunuyorum.” şeklinde dilekçe veren Goldenberg'in yeniden vatandaşlığa alınması için Tahran Büyükelçisi Cemal Hüsnü Talay'da çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Büyükelçinin bu maksatla Başvekâlete gönderdiği yazı da dikkat çekicidir; *“İran Maliye Vezaretindeki mevki itibariyle bu kadının hizmetlerinden daima istifade ettiğimizi ve edeceğimizi yazmış ve tekrar tabiiyetimize alınması hakkındaki talebinin is'afını rica etmiştim... Bu Yahudi kadın memlekette serveti olmadığını söylüyor. Elli yaşına vardığı halde evlenmemiştir ve bianaenaleyn çocuğu olmadığı için ölümünden sonra tabiiyetini başka birine miras da bırakmayacaktır. Hayatını dışarıda kazandığından iktisadi sahada herhangi bir vatandaşımızla rakip olabilmesi ihtimali de yoktur...”* Aynı çerçevede çıkartılanlar için emsal oluşturacağını düşünen Dâhiliye Vekâletinin görüşü doğrultusunda, bu şahısın vatandaşlığa alınma isteği, yeniden vatandaşlığa alınmasını icap ettirecek bir sebep ve vaziyet görülmediği gerekçesi ile reddedilmiştir.¹⁰²⁰

İran İktisat Vekâleti'nde Şube Müdürü Hanriyet Goldenberg, 1945 yılında, bir dilekçe de Başvekil Şükrü Saraçoğlu'na vermiştir. Her zaman ve her yerde Türklüğü ile iftihar ettiğini ve Türklüğün ta'alisi için elinden gelen her şeyi yaptığını, Türkiye'den tamamen uzak olarak geçirilmesi icap edecek bir istikbali tahayyül edemediği için bu dilekçeyi vermek cesaretini gösterdiğini belirten Goldenberg'in isteği bir kez daha kabul edilmemiştir.¹⁰²¹ Türk kültürüne bağlı olmadığı gerekçesi ile vatandaşlıktan çıkarılan bu şahısın, Tahran Büyükelçisinin de olumlu görüşleri ile desteklediği çabası, aynı sebeple çıkarılanlar için emsal teşkil edeceği gerekçesi ile kabul görmemiştir.

Vatandaşlık bağlamında dikkat çeken, Cumhuriyet Arşivinde yer alan bir diğer belge ise Giresun Milletvekili Ahmet Ulus tarafından İçişleri Bakanlığına iletilmek üzere CHP Meclis Grup Başkanlığına sunulmuş olan 11 Kasım 1948 tarihli

¹⁰²⁰ BCA, 22.2.1943, Sayı: - Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 124.887..10.

¹⁰²¹ BCA, 30.1.1945, Sayı: - Fon Kodu: 30..10.0.0, Yer No: 125.888..4.

önergedir. Ahmet Ulus, Musevi vatandaşların durumuna ilişkin önergesinde aşağıda belirtilen soruyu gündeme getirmiştir; “*Son günlerde bazı Musevi vatandaşların Filistin’e gitmek için toplu halde müracaat ettikleri görülmektedir. Bu vatandaşların bu şekilde gidişleri herhangi bir ticari gayeye matuf olmayıp İsrail Devlet ordusunda vazife almak için olduğu aşikâr bulunduğundan vatandaşlık kanununun 9’ncu maddesinin bu gibiler hakkında tatbik edilib edilmediğinin İç İşleri Bakanı tarafından açıklanmasını saygılarımla dilerim.*”¹⁰²²

Vatandaşlıktan çıkarma kararlarının incelenmesi doğrultusunda, Milletvekili Ahmet Ulus’un önergesine bir cevap olarak, önergede adı geçen Museviler ile ilgili, 1948 yılı ve önceki yıllarda 1312/9B esasları doğrultusunda herhangi bir işlem yapılmadığını söylemek mümkündür.

III.6. İnönü Döneminin Genel Değerlendirmesi

İnönü döneminde 7092 kişi vatandaşlıktan çıkarılırken, 92339 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, 46 kişi hakkında daha önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.

İnönü döneminde vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümü; 23 Mayıs 1928 tarihli ve “1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu” ile 23 Mayıs 1927 tarihli ve “1041 sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun” esasları doğrultusunda yapılmıştır. Bunun yanında; 14 Haziran 1934 tarihli ve “2510 sayılı İskân Kanunu”, 18 Kasım 1935 tarihli ve “2848 sayılı İskan Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun”, 29 Haziran 1938 tarihli ve “3527 sayılı Af Kanunu”, 5370 sayılı Kanunu ve Osmanlı Tabiiyet Kanunu maddelerine de atıf yapılmıştır. Son iki kanuna göre vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmamış olup daha önce çıkarılanlar hakkında yeniden vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanların kanun maddelerine göre dağılımı aşağıdadır:

¹⁰²² BCA, 11.11.1948,Sayı:-,Fon Kodu: 30..18.1.2,Yer No: 42.252..14.

Tablo 4
İnönü Döneminde Kanun Maddelerine Göre Vatandaşlıktan Çıkarılanların Dağılımı

Kanun Adı	Madde	Vatandaşlıktan Çıkarılan	Kararı Kaldırılan
1041 Sayılı Kanun	1	1704	4
1312 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu¹⁰²³	7	30	4
	9	1917	8
	10	3367	17
	11	14	6
İskân Kanunu¹⁰²⁴	7	56	1
	11	1	
	Diğer	1	
3527 Sayılı Af Kanunu	5	2	1
5370 Sayılı Kanun	1	-	3
Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi	6	-	2
TOPLAM		7092	46

¹⁰²³ Kanun maddelerinin kısa açıklımı şu şekildedir: (Madde 7); *Kendi isteği ile vatandaşlıktan çıkmasına izin verilenler.* (Madde 9A); *Resmi izin almaksızın kendi arzusu ile yabancı devlet tabiiyetine girenler.* (Madde 9B); *Yabancı devlet ordusunda askeri hizmet alanlar.* (Madde 10A); *Yabancı Devlette vazife alan ve yapılan tebligata rağmen terk etmeyenler.* (Madde 10B); *Askerlik hizmeti yapmamak için yurtdışına kaçanlar.* (Madde 10C); *Konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmayanlar.* (Madde 11); *Türk vatandaşlığına kabul edilmiş yabancılardan Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış emniyetine karşı harekete teşebbüs edenler ile askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri yerine getirmeyenler.*

¹⁰²⁴ 2510 sayılı İskân Kanunu ve 1935 yılında bu kanununun bazı maddelerini değiştiren 2848 sayılı Kanun birlikte değerlendirilmiştir. Diğer maddesinde, İskân Kanunu gereği vatandaşlığa alınma kararı iptal edilerek vatandaşlıktan çıkarılan kişi belirtilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde, en fazla vatandaşlıktan çıkarma işleminin, 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun onuncu maddesi gereği gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu kararların büyük bölümü konsolosluklara beş yıldan fazla süre ile kayıt yaptırmayanlar (10C) hakkında verilmiş olup 3359 kişi bu sebepten vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Onuncu maddenin diğer fıkraları olan (10A) fıkrasından beş, (10B) fıkrasından üç kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun dokuzuncu maddesi en fazla başvuru alan ikinci kanun maddesi olmuştur. Dokuzuncu madde gereği yapılan işlemlerin büyük bölümünü resmi izin almadan kendi arzusu ile yabancı devlet tabiiyetine girenler (9A) oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı 1870 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Dokuzuncu maddenin diğer fıkrası olan yabancı devlet ordusunda askeri hizmet alanlar (9B) hakkında verilen kararlar neticesinde 47 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun yedinci ve on birinci maddesi gereği az sayıda işlem yapılmış olup, Cumhuriyetin iç ve dış emniyetine aykırı hareket yaptıkları tespit edilen ve on birinci madde gereği çıkarılanların yaklaşık yarısı hakkındaki kararlar sonraki yıllarda iptal edilmiştir.

Atatürk dönemi vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinin büyük bölümünü oluşturan, 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemleri, İnönü döneminde üçüncü sırada yer almış ve 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi gereği çıkarılanların yaklaşık yarısı kadar kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

Atatürk döneminde olduğu gibi, İnönü döneminde de İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. Bu dönemde İskân Kanununa vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde daha az başvurulurken, bir kişi hakkında önceki yıllarda verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiştir.

Vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilenler bakımından da 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun onuncu maddesi yine en fazla işlem yapılan madde olmuştur. Çıkarılanlara göre oranlandığında ise en çok on birinci madde nedeniyle çıkarılanların geri alındığı görülür. Bunun yanında Kurtuluş Savaşı neticesinde Cumhuriyetin ilk yıllarında vatandaşlıktan çıkarılan ve 3527 sayılı Af Kanunu gereği yeniden vatandaşlığa alınan yüz elliliklerden ikisi yeniden vatandaşlıktan çıkarılmış, ancak bunlardan birisi hakkındaki karar daha sonra ikinci defa iptal edilmiştir. Bir

diğer önemli karar Osmanlı Hanedanı ile ilişkisini kesen üç kişi hakkında 5370 sayılı Kanun gereği verilmiş ve haklarında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararları iptal edilmiştir.

İnönü döneminde vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümü; 14 Haziran 1934 tarihli ve “2510 sayılı İskân Kanunu”, 18 Kasım 1935 tarihli ve “2848 sayılı İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun” esasları doğrultusunda yapılmıştır. Bunun yanında 23 Mayıs 1928 tarihli ve “1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu vatandaşlığa kabul işlemi yapılan diğer bir kanun olmuştur. Vatandaşlığa kabul edilenlerin kanun maddelerine göre dağılımı Tablo-5’de gösterilmiştir.

Tablo 5
İnönü Döneminde Kanun Maddelerine Göre Vatandaşlığa Kabul Edilenlerin Dağılımı

Kanun Adı	Madde	Vatandaşlığa Kabul Edilen
İskân Kanunu¹⁰²⁵	6	85949
1312 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu¹⁰²⁶	3	67
	5	5101
	6	1222
TOPLAM		92339

Tablo 5 incelendiğinde, Atatürk döneminde olduğu gibi İskân Kanunu’nun vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümünü oluşturduğu görülür. Vatandaşlığa

¹⁰²⁵ 2510 sayılı İskân Kanunu ve 1935 yılında bu kanunun bazı maddelerini değiştiren 2848 sayılı Kanun birlikte değerlendirilmiştir. İskân Kanunu gereği alınan göçmen ve mülteciler için aynı zamanda 1312 sayılı Kanun hükümlerine de atıf yapılmıştır.

¹⁰²⁶ Kanun maddelerinin kısa açıklımı şu şekildedir: (Madde 3); *Yabancı anne ve babadan Türkiye’de doğmuş olup da Türkiye’de yaşayıp reşit olmalarını müteakip üç sene içinde Türk vatandaşlığını talep edenler.* (Madde 5); *Türkiye’de sürekli beş sene ikamet eden ve Türk vatandaşlığını talep eden yabancılar* (Madde 6); *Beş senelik ikamet şartı aranmaksızın istisnai olarak alınanlar.*

kabul edilen 92339 kişiden sadece 6390 kişi, İskân Kanunu dışında, 1312 sayılı Kanun çerçevesinde kabul edilmişlerdir. İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa kabul edilen göçmen ve mülteciler hakkındaki kararnamelerde, aynı zamanda 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nun beş ve altıncı maddelerine de zaman zaman atıf yapılmıştır. Bu şekilde olan kararnameler İskân Kanunu çerçevesinde değerlendirilmiştir. İskân Kanunu dışında vatandaşlığa alınanların büyük bölümünü ise Türkiye'de beş yıllık oturma süresini dolduran, bir anlamda Türk kültürüne bağlılıkları bu süre zarfında test edilen yabancılar oluşturmaktadır.

Arşiv belgelerinde, kararnamelerin vatandaşlığa kabul edilenlerle ilgili bilgilerinin yer aldığı ekler bölümünde, genel olarak kabul edilenlerin dini ile ilgili bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte kimi kararnamelerde Müslüman ya da Gayrimüslim oldukları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu sebeple, vatandaşlığa alınanların soy ve mensup oldukları din ile ilgili kesin rakamlar verilemeyecektir. Ancak 92339 kişinin büyük kısmını Müslümanlar oluşturmakla birlikte, Gayrimüslimlerin de vatandaşlığa kabul edildiği görülmektedir.

İnönü döneminde vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul kararnameleri, 1944 yılının sonuna kadar İcra Vekilleri Heyeti, 1945 yılından itibaren Bakanlar Kurulu tarafından imza altına alınmış olup, kararnamelerin altında İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) üyeleri ile Cumhurbaşkanının imzaları bulunmaktadır.¹⁰²⁷

Vatandaşlığa kabul edilen 92339 kişi yanında bu sayıya vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilen 46 kişinin eklenmesiyle İnönü döneminde vatandaşlığa kabul edilen toplam miktar 92385 kişi olmuştur.

Atatürk döneminde olduğu gibi İnönü döneminde de vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri yıllara göre de değişiklikler göstermiştir. Yıllara göre miktarlar aşağıda gösterilmiştir.

¹⁰²⁷ İnönü döneminde; 25 Ocak 1939 tarihine kadar Celal Bayar, 8 Temmuz 1942 tarihine kadar Refik Saydam, 7 Ağustos 1946 tarihine kadar Şükrü Saraçoğlu, 10 Eylül 1947 tarihine kadar Recep Peker, 16 Ocak 1949 tarihine kadar Hasan Saka ve son olarak 22 Mayıs 1950 tarihine kadar Şemsettin Günaltay Başkanlığındaki hükümetler kararnameleri imzalamışlardır.

Tablo 6
İnönü Dönemi Yıllara Göre Miktarlar

YIL	VATANDAŞLIKTAN ÇIKARILAN	KARARI KALDIRILAN	VATANDAŞLIĞA KABUL EDİLEN
1938	-	-	4138
1939	744	4	26807
1940	563	1	17241
1941	392	2	13769
1942	754	2	10331
1943	1435	2	4184
1944	766	1	3513
1945	168	2	853
1946	381	4	1346
1947	301	9	1255
1948	441	5	4257
1949	979	12	1164
1950	168	2	3481
TOPLAM	7092	46	92339

Tablo 6 incelendiğinde; vatandaşlıktan çıkarma bağlamında en fazla işlemin 1943 yılında, en az işlemin ise 1945 yılında gerçekleştirildiği, vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilenlerin sayısında ise son yıllarda artış meydana geldiği görülür. Vatandaşlıktan çıkarma ve önceden vatandaşlıktan çıkarılanlar hakkında verilen

kararların iptal edilmesi ile ilgili fazla işlem yapılan, dikkat çekici yıllardan biri de 1949 yılı olmuştur. 1941, 1945, 1946, 1947 ve 1948 yılları, diğer yıllara oranla, daha az vatandaşlıktan çıkarma işleminin yapıldığı yıllardır. Tabloda, 1938 ve 1950 yıllarına ait miktarlar, İnönü Dönemi kapsayan 1938 yılının son iki ayı ve 1950 yılının ilk beş ayı yapılan işlemler neticesinde gerçekleşen miktarları göstermektedir. Dönem içi iç ve dış gelişmelerin aynı zamanda vatandaşlıktan çıkarma işlemlerini de etkilediği görülmektedir.

Vatandaşlığa kabul işlemlerinde ise İskân Kanunu sonrasında Atatürk döneminde başlayan yükselişin, ilk yıllarda azalarak devam ettiği, en az işlemin, vatandaşlığa kabul işlemlerinde olduğu gibi, 1945 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Son yıllarda, özellikle 1947 yılında kabul edilen kararnamelerin de etkisi ile vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısında, ilk yıllardaki kadar olmasa da yeniden bir yükseliş meydana gelmiştir. Vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde olduğu gibi dönem içi iç ve dış gelişmelerin işlemler üzerinde etkisi olmuştur.

Vatandaşlıktan az sayıda kişinin çıkarıldığı yıllardan biri olarak 1941 yılı dikkat çekmiştir. Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile başlayan çatışmanın, bu yılın başlarından itibaren bir dünya savaşına dönüşmesi ve Sovyet Rusya'nın 1940 yılı sonlarından itibaren, Türkiye üzerindeki emellerine yönelik girişimlerde bulunması üzerine Türkiye dikkatlerin daha çok dış politikaya çevirmiştir.¹⁰²⁸ Öte yandan İtalya'nın dâhil olmasıyla Akdeniz'e sıçrayan savaşa İngiltere ve Fransa ile yapılan ittifak anlaşması gereği Türkiye'nin de katılması riski dikkatleri iç politikadan uzaklaştırmıştır.¹⁰²⁹ Diğer yıllara göre azalmanın bu politikanın bir sonucu olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, vatandaş olmanın en önemli şartı “*memlekete faideli bir uzuv olmak*” olarak görülmeye devam etmiş, vatandaşlığa faydalı görülmeyen, başta milli mücadeleye katılmayan Gayrimüslimler olmak üzere, birçok kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

1942 yılında, vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde bir önceki yıla göre yeniden bir artış olduğu görülür. Bu dönemde, İkinci Dünya Savaşına girme

¹⁰²⁸ Kocabaş, a.g.e.,s.132.

¹⁰²⁹ Ahmet Şükrü Esmer- Oral Sander, “İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası”, Ed. Mehmet Gönlübol- Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1983)**, C.I., AÜSBF Yayınları, Ankara, 1987, s.42 vd.

konusunda ilk şoku atlatan İcra Vekilleri Heyetinin, bir yandan ülkeyi savaştan uzak tutmaya çalışırken, bir yandan da vatandaş olarak istenmeyenleri ayıklamaya yeniden hız verdiği görülmektedir. 1312 sayılı Kanunun maddeleri vatandaşlıktan çıkarma konusunda İcra Vekilleri Heyetine inisiyatif tanıdığından, özellikle yurt dışında beş yılını dolduran ve konsolosluklara kayıt yaptırmayanlar bakımından, vatandaşlığın şekillendirilmesini ve vatandaş olarak istenmeyenler hakkında işlem yapılmasını kolaylaştırmış, sadece bu yıl 402 kişi bu hüküm doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İstiklal Savaşı'na katılmayan ve 1927 yılına kadar yurda dönmeyenler hakkında karar verilen 1041 sayılı Kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılan 243 kişinin tamamını Gayrimüslimler oluşturmuştur. İcra Vekilleri Heyeti, kimi zaman haksız yere vatandaşlıktan çıkarılanların hukukunu korumuş ve bu durumdakilere haklarını yeniden iade etmiştir.

Başvekil Şükrü Saraçoğlu Başkanlığındaki 1943 yılı, vatandaşlık işlemleri bağlamında, İnönü döneminde dikkatleri üzerine çeken bir yıl olmuştur. Dönem içinde en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi bu yıl yapılırken, önceki yıllara göre çok az sayıda şahıs vatandaşlığa alınmıştır. Bu dönemde gündemi belirleyen en önemli iç siyasi gelişme, Varlık Vergisi Kanunu'nun kabul edilmesi olmuştur. Bir anlamda, 1943 yılı işlemleri üzerinde, 1942 yılı sonlarında yürürlüğe konulan Varlık Vergisi Kanunu'nun etkilerinin görüldüğü sonucuna varmak mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisi ile ülkede iyice hissedilmeye başlayan ekonomik buhranın en önemli sorumlularının Gayrimüslimler olduğuna dair yapılan propagandalara paralel, 12 Kasım 1942 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konan Varlık Vergisi Kanunu'nun farklı etkileri olmuştur. Basına kapalı olarak yapılan CHP grup toplantısında Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun vurguladığı; *“Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz.”*¹⁰³⁰ şeklindeki değerlendirilmesinin ardından yayınlanan Kanun çerçevesinde, 1943 yılında, yurt içinde bulunan Gayrimüslimlerin ekonomik hayattaki etkinliklerini azaltmaya yönelik tedbirler alan İcra Vekilleri Heyeti, bir yandan da yurt dışında bulunan ve zor

¹⁰³⁰ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s.263.

dönemlerde fedakârlık göstermeyen, büyük bölümü Gayrimüslim olan, 1435 kişinin vatanla irtibatlarını tamamen kesmiştir. Bunlardan 1300 kişi, 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi ve 1041 sayılı Kanun esasları doğrultusunda vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Başka bir anlatımla, içeride Gayrimüslim burjuvazinin ticari üstünlüğünü etkisizleştirmeye paralel, beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmayan ve milli mücadeleye katılmayıp yurda dönmeyen, büyük çoğunluğu Gayrimüslim olan şahısların vatandan ayıklanmasında, 1943 yılında biraz daha hassas davranılmıştır.

İnönü döneminde en az sayıda kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı ve az sayıda vatandaşlığa kabul işlemi yapılan 1945 yılı, hem dış politika hem de iç politika bakımından önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında yapılan Yalta Konferansı'nda alınan karar neticesinde, Birleşmiş Milletler Beyannamesini imzalayarak Almanya ile Japonya'ya savaş ilan eden Türkiye, Müttefiklerin yanında yer almıştır.¹⁰³¹ Her ne kadar savaşa biçimsel olarak katılım söz konusu olsa da Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğu 7 Mayıs 1945 tarihine kadar sadece 17 kişi vatandaşlıktan çıkarılmış bir kişi ise kendi isteğiyle çıkmıştır. Yılın ikinci döneminde ise işlemleri iç politik gelişmeler etkilemiştir. Dört kararname ile 148 kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığı 7 Haziran 1945 günü, aynı zamanda CHP Meclis Grubu Başkanlığı'na *Dörtlü Takrir* sunulmuştur.¹⁰³² Kabul edilmemekle birlikte, muhalif milletvekillerinin istifası ile parti içinde bölünmelere sebep olan, Dörtlü Takririn sunulduğu 7 Haziran 1945 tarihinden sonra, yılsonuna kadar hiç kimse vatandaşlıktan çıkarılmamış, bir kişi kendi isteği ile çıkarken, isim benzerliği nedeniyle yanlışlık düzeltilmiş ve bir kişi hakkındaki çıkarma kararı iptal edilmiştir. Vatandaşlığa kabul işlemlerinin yılsonuna kadar devam ettiği dönemde, kabul edilen göçmenlerin sayısında önemli oranda düşüş görülmüş, 1312 sayılı Kanun gereği alınan yabancıların miktarı 250 kişi olmuştur. Genel olarak sadece 1312 sayılı Kanun

¹⁰³¹ Edward Weisband, **İkinci Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası**, Çev. M.Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974, s. 152 vd.

¹⁰³² Dörtlü Takrir'de özetle şöyle denilmektedir; “*Kuruluşundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin ve CHP'nin en esaslı ilkesini meydana getiren demokrasi prensiplerine inanmış ve Türk milletinin ancak bu ilkelerin tümüyle uygulanması sonucunda refah ve saadete kavuşacağı kanısına bağlanmış olan vatandaşların bütün ülkede ve özellikle partimiz üyeleri arasında en büyük çoğunluğu oluşturduğu şüphesizdir. İşte bu kanıyadır ki; ulusça özlenen bu amacın gerçekleşmesi için gerekli gördüğümüz tedbirleri partimizin meclis grubuna arz ve teklif etmeyi borç bildik.*” Takririn tamamı için bkz. Uran, a.g.e., s. 359-361.

gereği vatandaşlığa almanlar ile vatandaşlıktan çıkarılan toplam miktar birbirine yakın seyrederken, 1945 yılında denge vatandaşlığa kabul edilenler lehine bozulmuştur. Özellikle Alman tabiiyetinden vatandaşlığımıza geçmek isteyenlerin miktarında artış dikkat çekmiştir. İkinci Dünya Savaşının Almanya aleyhine gelişmesinin bir sonucu olan bu durum, kalifiye iş gücünün istihdam edilmesine de imkân tanımıştır.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'nin görevde olduğu, İnönü döneminin en az işlem yapılan yılı olan 1945 yılında, diğer dikkat çekici hususlar; 1041 sayılı Kanun çerçevesinde, sadece Türk soyundan bir vatandaş için işlem yapılması, beş yıl süre ile kayıt yaptırmayan Kürt, Çerkez ve Arap kökenli şahısların vatandaşlıktan çıkarılması olmuştur.

1946 yılında, 1945 yılına göre bir artış söz konusu olsa da hem vatandaşlıktan çıkarılanlar hem de kabul edilenlerin miktarı önceki yıllar ortalamalarının altında gerçekleşmiştir. Özellikle, 7 Ocak 1946 tarihinde, Dörtlülük Takrir'in sahipleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan, Demokrat Parti ile çok partili siyasi sisteme geçiş¹⁰³³ ve 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan tek dereceli ve çok partili seçimler nedeniyle, dikkatler daha çok iç politik gelişmelere odaklanmıştır. Vatandaşlık işlemleri bu dönemde genel olarak ikinci planda kalmıştır. Bununla birlikte, özellikle 1312/10C hükümleri ve 1041 sayılı Kanun çerçevesinde, vatandaş olarak istenmeyenlerin ayıklanması işlemleri devam etmiştir. Önceki yıllarda, 1041 sayılı Kanun ve 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi gereği çok sayıda Yahudi'nin vatanla irtibatı kesilmiş olsa da bir yandan da son yıllarda, özellikle Alman tabiiyetinde olanlar başta olmak üzere, Yahudiler vatandaşlığa kabul edilmiştir.

1947 yılı, iç siyasi çekişmelerin yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemdir. 21 Temmuz 1946 yılında yapılan seçimler sonucunda yeniden şekillenen 1947 yılı siyasi ortamı, Ocak ayında Demokrat Parti milletvekillerinin yayınladığı, anayasaya aykırı kanunların çıkarılması, sağlıklı bir seçim yasası hazırlanması gibi hususları içeren *Hürriyet Misakı* isimli bildirge ile iyice gerginleşmiştir.¹⁰³⁴ 21 Temmuz 1946

¹⁰³³ Aydemir, **İkinci Adam**, a.g.e. s.442-445.

¹⁰³⁴ Cemil Koçak, "*Siyasal Tarih (1923-1950)*" **Türkiye Tarihi- Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, C-IV, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, s.184.

seçimleri sonrasında TBMM’de artık tek parti bulunmamaktadır. Her ne kadar Cumhuriyet Halk Partisi 395 milletvekili ile çoğunluğu oluştursa da, Demokrat Parti’nin 64 milletvekili ile altı bağımsız milletvekili Meclis’e girmiştir.¹⁰³⁵1947 yılında, 1945 ve 1946 yıllarında olduğu gibi, önceki yıllara nazaran az sayıda kişinin vatandaşlıktan çıkarılması ve vatandaşlığa kabulü devam ederken, bu yıldan itibaren vatandaşlıktan çıkma kararı iptal edilenlerin sayısı artmıştır.

Vatandaşlığa kabul kararnameleleri değerlendirildiğinde; Refik Saydam’ın Başvekil olduğu 1939 yılından sonra vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısının her yıl tedrici olarak azaldığı gözlemlenmektedir. Daha çok İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda alınanlardan kaynaklanan bu azalmaya, İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcındaki göçmen ve mülteci akımının aynı oranda devam etmemesi sebep olarak gösterilebilir.

İnönü döneminde en fazla vatandaşlığa kabul işlemi 1939 yılında gerçekleştirilmiş olup, İkinci Dünya Savaşı’na giden süreç içerisinde, özellikle Almanya’nın, Türkiye çevresinde bulunan ülkelere karşı saldırgan tutumu nedeniyle, 1939 yılında, Türkiye’ye mülteci akımının da hızlandığı değerlendirilmektedir. 1940 yılından itibaren ise sıcak savaşın başlamasına paralel mülteci akımının giderek yavaşladığı görülmektedir.

İnönü döneminin, vatandaşlık bağlamında en önemli kazanımlarından biri, Almanya’dan kaçarak Türkiye’ye gelen, eğitim ve sanat başta olmak üzere çeşitli konularda ihtisas sahibi Yahudi şahısların vatandaşlığa kabul edilmesi olmuştur. Türkiye’ye Atatürk döneminde 1933 yılı itibariyle gelen bu şahısların bir kısmı, özellikle 1943 yılı ve sonrasında vatandaşlığa kabul edilmiştir. Bu şahısların, başta üniversiteler olmak üzere, önemli kurumların temellerinin atılmasında önemli katkıları olmuştur.

1945 yılı iç ve dış siyasi gelişmelerin vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde olduğu gibi vatandaşlığa kabul işlemleri üzerinde de etkileri olmuştur. Dış siyasi gelişme bağlamında İkinci Dünya Savaşı’nda müttefikler yanında yer alma, iç siyasi gelişme bağlamında Dörtlü Tahrir neticesinde, 853 kişi ile İnönü döneminin en az sayıda vatandaşlığa kabul işlemi gerçekleşmiştir.

¹⁰³⁵Karpat, a.g.e. s.249 vd.

Atatürk döneminde olduğu gibi İnönü döneminde de vatandaşlığa alınanların büyük bölümü, İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda, Türk soyundan ya da Türk kültürünü benimsemiş kişilerden oluşmuştur.

Tablolar ve kararnameleler ışığında İnönü Dönemi'ni incelediğimizde, Atatürk döneminden az olmakla birlikte yakın seviyede vatandaşlıktan çıkarma işleminin, daha az miktarda vatandaşlığa kabul işleminin yapıldığı görülür. Vatandaşlıktan çıkarma kararnamesi iptal edilenlerin sayısı, Atatürk döneminde 180 kişi iken bu sayı İnönü döneminde 46 kişi olmuştur. Bununla birlikte Atatürk döneminde sayının fazla olmasının nedeni yüz elliliklerin yeniden vatandaşlığa kabul edilmesi olmuştur.

Dönem içinde vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümünü Gayrimüslimler oluşturmaktadır. Gayrimüslimler arasında Yahudiler ilk sırayı almakta, arkasından Ermeniler takip etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesi (10C) hariç, diğer bütün kanun maddelerinde, kişilerin kendi hür iradeleri ile vatandaşı olmak istedikleri ülkeyi seçmeleri nedeniyle haklarında işlem yapılmıştır. 1041 sayılı Kanun gereği, Kurtuluş Savaşı'na katılmayarak yurt dışına gidenlere dönmeleri için belirli bir süre verilmesine rağmen, başka ülkelerin vatandaşlığını seçenler bu süreye uymamışlardır. 1312 sayılı Kanunun onuncu maddesinin gerekçe gösterdiği beş yıl süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmamak, Bakanlar Kurulu'na vatandaşlıktan çıkarma için bir inisiyatif vermiştir. İnönü döneminde bu inisiyatif Atatürk Dönemi'ne oranla daha sık kullanılmış ve onuncu maddenin ilgili fıkrası gereği, hemen hemen tamamını Gayrimüslimlerin oluşturduğu 3359 kişinin vatanla irtibatı kesilmiştir. İkinci Dünya Savaşı nedeni ile dünya genelinde yükselişe geçen ırkçı yaklaşımlar ile ekonomik buhranın etkisiyle, dönem içinde görülen, Gayrimüslimlere yönelik olumsuz bakış açısının ve neticesinde çıkarılan Varlık Vergisi'nin, onuncu madde gereği vatandaşlıktan çıkarma işlemlerinde artışa neden olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim Varlık Vergisi'nin çıkarıldığı 1943 yılında bu madde gereği 844 kişi ile en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. Hükümet, yeni bir dünya savaşı sürecinde, bir yandan yurt içinde tedbirler alırken, diğer yandan yurt dışında bulunan ve makbul vatandaş olarak görmediği kişilerle irtibatını kesmiştir.

Dönem içinde vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümü, Türk soyundan olan ya da Türk kültürüne bağlı olan göçmen ve mültecilerin alınmasını öngören İskân Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 1312 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu esasları doğrultusunda 6390 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş olup, bu miktar dönem içinde vatandaşlıktan çıkarılanlara hemen hemen yakın seviyelerdedir. Vatandaşlığa alınanların büyük bölümünü, Türkiye'nin çevresinde bulunan ülkelerden gelen Müslümanlar oluşturmakla birlikte, özellikle Yahudi ve Musevilerin çoğunluğunu oluşturduğu Gayrimüslimler de vatandaşlığa kabul edilmiştir. Yunan soyundan bile vatandaşlığa kabul işleminin yapılması ayrıca dikkat çekmiştir.

Vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerinde temel düşünce “*memlekete faideli bir uzuv olmak*” olmuştur. Kurtuluş Savaşı sürecinde milli mücadeleye katılmayarak yurt dışına kaçan, çoğunluğunu Gayrimüslimlerin oluşturduğu kişilerin vatandaşlığı sonlandırılırken, yerleri aynı miktarlarda, Türk kültürünü benimsemiş, memleket için faydalı olacağı düşünülen, aralarında Gayrimüslimlerin de bulunduğu kişilerle doldurulmuştur. Temel düşünce; dini kimlik yerine, Türk kültürünü özümsemek, zanaat sahibi olmak ve Türkiye Cumhuriyeti'ne gönülden bağlanmak olmuştur. Dikkat çeken diğer bir husus, İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda çıkarılan 58 kişi ile 1312 sayılı Kanunun on birinci maddesi hükmü doğrultusunda çıkarılan 14 kişi hariç, hiç kimse vatandaşlıktan çıkarılarak zorla Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılmamasıdır. Vatandaşlıktan çıkarılanların hepsini, önceden vatanla irtibatlarını kesmiş olan ve Türkiye sınırları dışında bulunanlar oluşturmuştur. Onuncu madde gereği, beş yıllık süre ile konsolosluklara kayıt yaptırmamak nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılmanın çok ağır bir karar olduğu göz önünde bulundurulmakla birlikte, ihmal ve bilgisizlik nedeniyle kayıt yaptırmayanların azınlıkta olduğu değerlendirilmektedir. On birinci madde gereği, Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış emniyetine karşı hareketleri nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılan 14 kişiden altısı suçsuz olduklarını kanıtladıkları ya da memleket lehine yeniden faydalanma imkânı doğduğu gerekçeleri ile daha sonra yeniden vatandaşlığa kabul edilmiştir.

İskân Kanunu'nun kabul edildiği 1934 yılı ile 1944 yılı arasında kalan on yıllık dönem içinde ülkeye büyük oranlarda göçmen ve mülteci akını olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde çok sayıda göçmen ve mülteci vatandaşlığa kabul

edilirken, savaşın şekillenmesine paralel bu miktarlar azalma göstermiştir. Vatandaşlığa kabul edilen mülteciler belirli bölgelere yerleştirilmesi, aynı zamanda vatandaşlığın şekillendirilmesi bakımından da önemli bir katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak İnönü döneminde 85949 kişi ile vatandaşlığa kabul işlemlerinin yüzde 93'ü İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Vatandaşlıktan çıkarılan 7092 kişiden 46'sı hakkındaki karar iptal edilirken, 1312 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda 6390 kişi vatandaşlığa kabul edilerek çıkarılanların yeri doldurulmuştur. 1312 sayılı Kanun gereği, vatandaşlığa kabul edilenlerin reşit olmayan çocukları, anne ve babalarının tabiiyetine bağlı olarak Türk vatandaşı kabul edilmiş ve kararnamelerde miktarları belirtilmemiştir. Dolayısıyla, Atatürk döneminde olduğu gibi, İnönü döneminde de reşit olmayan çocukların sayısı bilinmediğinden vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarına dâhil edilmemiştir.

III.7. 1923-1950 Yılları Arası Dönemin Genel Değerlendirmesi

1923-1950 yılları arası dönemde, CHP Hükümetleri sorumluluğunda gerçekleştirilen ve yukarıda Atatürk ve İnönü dönemleri şeklinde ayrı tablolar halinde incelenen, vatandaşlıktan çıkarma, vatandaşlığa kabul ve vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilme işlemlerinin, ilgili kanunlara göre dağılımı bir bütün halinde aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 7
1923- 1950 Yılları Arası Dönemde Vatandaşlıktan Çıkarılan ve Vatandaşlığa Kabul Edilenlerin Kanunlara Göre Dağılımı

Kanun Adı	Vatandaşlıktan Çıkarılan	Vatandaşlığa Kabul Edilen	Kararı Kaldırılan
Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi	204	2143	16
1041 Sayılı Kanun	6328	-	8

1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu	6828	71941	45
İskân Kanunu	262	186565	1
Diğer¹⁰³⁶	598	-	156
TOPLAM	14220	260649	226

Vatandaşlıktan çıkarma işlemleri bağlamında Tablo 7 incelendiğinde, işlemlerin büyük bölümünün 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve 1041 sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskâtı Hakkında Kanun doğrultusunda gerçekleştirildiği görülür. Tabloda diğer bölümünde; 433 sayılı Hilafetin İlgasına dair kanun kapsamında vatandaşlıktan çıkarılan 234 kişi, Lozan'da af kapsamı dışında bırakılan 150 kişi, arşiv kayıtlarında kanun maddesi belirlenemeyen 211 kişi, 3527 sayılı Af Kanunu gereği vatandaşlıktan çıkarılan iki kişi ve İstiklal Mahkemesi tarafından vatandaşlıktan çıkarılan bir kişi yer almaktadır.

Vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümü; 14 Haziran 1934 tarihli ve “2510 sayılı İskân Kanunu” ve bu kanunun bazı maddelerini değiştiren, 18 Kasım 1935 tarihli ve “2848 sayılı İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun” gereği yapılmıştır. İskân Kanunu'nun kabul edildiği 1934 yılı öncesinde, göç ve iltica yolu ile Türkiye'ye gelenlerin vatandaşlığa kabul işlemleri, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun altıncı maddesi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Nitekim 23 Mayıs 1928 tarihli ve “1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu” esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilen 71941 kişiden 57079'u, 1929 yılı ile İskân Kanunu gereği ilk vatandaşlığa kabul işleminin gerçekleştirildiği 4 Eylül 1934 tarihi arasında, 1312 sayılı Kanun'un altıncı maddesi esasları doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir. Vatandaşlıktan çıkarma kararı

¹⁰³⁶Diğer kapsamına dâhil edilenler; 431 sayılı Hilafetin İlgasına Dair Kanun kapsamında vatandaşlıktan çıkarılanlar; Lozan'da Genel Af kapsamı dışında bırakılanlar; İstiklal Mahkemesi'nin Tabiiyet Kanunnamesine istinaden kararı; 3527 Sayılı Af Kanunu kapsamındaki işlemler; 5370 Sayılı Kanun kapsamındaki işlemler; Lozan Anlaşmasınının 30 ve 36 ncı maddeleri kapsamında yapılan işlemler; Arşiv kayıtlarında kanun maddesi belirlenemeyen 211 kişi.

kaldırılanlar bağlamında ise 3527 sayılı Af Kanunu gereği affedilen 150 kişi büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

İstiklâl Savaşı'na katılmayan ve 1927 yılına kadar Türkiye'ye dönmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören, 23 Mayıs 1927 tarihli ve 1041 sayılı “*Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından İskatı Hakkında Kanun*” Atatürk dönemi vatandaşlık işlemlerinde en sık başvurulmuş hukuki kaynak olmuş, 4624 kişi bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılmıştır. İnönü döneminde ise önceliğini kaybetmiş ve vatandaşlıktan çıkarılanların sayısı 1704 kişi ile sınırlı kalmıştır. Bu kanun gereği vatandaşlıktan çıkarılanların tamamına yakın bölümünü, Yahudi ve Ermeniler başta olmak üzere, Gayrimüslimler oluşturmuştur.¹⁰³⁷

1923-1950 yılları arası dönemde en fazla vatandaşlıktan çıkarma işlemi, 23 Mayıs 1928 tarihli ve “*1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu*” hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu kanunda en fazla dikkat çeken husus, onuncu madde içinde yer alan ve konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanların vatandaşlıktan çıkarılabileceğini öngören hükmü olmuştur. Fişek, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun onuncu maddesi ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmede, şahsın konsolosluklara kayıt yaptırmayı ihmal etmesinin vatandaşlıktan çıkarma nedeni olarak görülmesinin, bu maddenin tenkit edilecek en önemli yanı olduğunu vurgulamıştır.¹⁰³⁸ Onuncu maddenin bu hükmü doğrultusunda 4210 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Atatürk döneminde 851 kişi ile nispeten az sayıda kişi hakkında işlem yapılırken, İnönü döneminde en fazla başvurulmuş hüküm olmuş ve 3359 kişi bu sebeple vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu madde gereği yapılan işlemlerde en fazla dikkat çeken yıl ise 1943 yılı olmuş, Atatürk döneminin toplam miktarına yakın seviyede, 844 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. 1942 yılında kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu sonrasında yaşanan gelişmelerin, 1943 yılı vatandaşlıktan çıkarma işlemlerini dolaylı olarak etkilediği sonucuna varılmıştır.

1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun onuncu maddesinin, konsolosluklara beş yıl süre ile kayıt yaptırmayanlar ile ilgili hükmü doğrultusunda, vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümünü Gayrimüslimler oluşturmuştur. 1041

¹⁰³⁷ Arşiv kayıtlarında, bazı kararnamelerin ekler bölümü mevcut olmadığından tam sayı verilememekle birlikte, büyük bölümünün ekler kısmı incelenerek yukarıdaki tespit yapılmıştır.

¹⁰³⁸ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.8.

sayılı Kanun gereği yapılan işlemlere benzer şekilde, ilk sırada Yahudiler ve ikinci sırada Ermeniler hakkında vatandaşlıktan çıkarma işlemi yapılmıştır. Beş yıl süre ile kayıt yaptırmanın ihmal edilebileceği önemli bir tenkit konusu olmakla birlikte, Kanun bu konuda takdir hakkını Bakanlar Kurulu'na bırakmış, uygun görülenler vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bununla birlikte, vatandaşlıktan çıkarıldıktan sonra yapılan müracaatlar dikkate alınmış, çeşitli mazeretleri olduğu halde, yanlışlıkla vatandaşlıktan çıkarılan 12 kişi hakkında verilen karar iptal edilmiştir.

Dönem içerisinde tartışma konusu olabilecek önemli kararlar, İskân Kanunu çerçevesinde yapılan vatandaşlıktan çıkarma işlemleri olmuştur. İskân Kanunu, vatandaşlığa kabul edilenlerden Türk soyundan olmayanlar için; gösterilen yerde yurt tutmayı, Türk kültürüne bağlı olmayı ve Türk dilini konuşmayı şart koşmuştur. Bunlardan, gösterilen yerlerde yerleşmeyenler; yedinci madde, Türk kültürüne bağlı olmayan ve Türk dilini konuşmayanlar; on birinci madde gereği vatandaşlıktan çıkarılmışlardır. Bu iki madde, 1312 sayılı Kanun'un on birinci maddesi gibi, yurt içinde bulunan şahısların kanun zoruyla vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören iki kanun maddesi olmuştur. Fişek, İskân Kanunu'nun bu maddelerine ilişkin yaptığı değerlendirmede, modern anlamda vatandaşlık normlarına uymayan, vatandaşlık hukuku açısından ahenksizlik yaratan yedi ve on birinci maddeden dolayı hiçbir vatandaşın vatandaşlıktan çıkarılmamasını umduğunu belirtmiştir.¹⁰³⁹ Oysaki Atatürk döneminde; yedinci madde gereği 188, on birinci madde gereği 16 kişi, İnönü döneminde; yedinci madde gereği 56, on birinci madde gereği bir kişi olmak üzere toplam 211 kişi İskân Kanunu'nun yedi ve on birinci maddeleri gereği vatandaşlıktan çıkarılmıştır.

Lozan Anlaşması sonrasında genel af kapsamı dışında bırakılan ve vatandaşlıktan çıkarılan 150 kişinin, 3527 sayılı Af Kanunu gereği affedilerek yeniden vatandaşlığa kabul edilmesi ile Atatürk döneminde vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilenlerin sayısı 180 kişi olmuştur. Bu kapsamdaki 150 kişi bir kenara bırakıldığında, Atatürk döneminde 30 kişi, İnönü döneminde 46 kişi hakkında verilen vatandaşlıktan çıkarma kararı iptal edilmiş, haksız yere vatandaşlığı kaybettiğine kanaat getirilenlerin bu hakları yeniden iade edilmiştir. 150 kişilik listede yer

¹⁰³⁹ Fişek, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, a.g.e.,s.128.

alanlardan 2 kişinin yeniden vatandaşlıktan çıkarılması, dönemin ilgi çeken bir ayrıntısı olmuştur. Bu kişilerden biri hakkındaki vatandaşlıktan çıkarma kararı ikinci defa iptal edilmiştir.

İskân Kanunu vatandaşlığa kabul işlemlerinin en önemli hukuki dayanağı olmuş, dönem içinde vatandaşlığa kabul edilen 260649 kişinin yüzde 71,5'i hakkında bu İskân Kanunu doğrultusunda işlem yapılmıştır. İskân Kanunu'nun kabul edildiği 1934 yılı öncesinde, muhacir ve mültecilerin aynı esaslarla, 1312 sayılı Kanunun altıncı maddesi doğrultusunda kabul edildiği düşünüldüğünde bu rakam daha da fazla olacaktır. İskân Kanunu çerçevesinde vatandaşlığa kabul edilenlerin büyük kısmı Balkanlardan gelen göçmenler olmuştur. Mehmet Çanlı Balkanlardan gelen göçmenlerin Türkiye'ye katkısını sorguladığı çalışmasında, nüfusun artırılması ve ekonomik çarkların döndürülmesi için gerekli olan iş gücünün sağlanması bakımından uzun dönemde Türkiye'nin kazançlı çıktığını belirtmiştir.¹⁰⁴⁰

İskân Kanunu doğrultusunda, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya başta olmak üzere, genel olarak çevre ülkelerden göçmen ve mülteci olarak Türkiye sınırlarından giriş yapanlardan, öncelikle Türk soyundan olanlar vatandaşlığa kabul edilmiştir. Türk soyundan olmayanlar için ise Türk kültürünü benimsemek, Türk dilini konuşmak, kendilerine gösterilen yerde yerleşmek en önemli şart olarak belirlenmiş, bu şartlara uyulması sıkı takip edilmiştir.

İskân Kanunu gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin tabiiyet beyannamelerinde hangi dine mensup olduklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte yabancı isimli şahıslar isimlerini değiştirerek Türk isimleri almış, vatandaşlığa kabul kararnamelerinin bir bölümünde “*mühtedi*” (din değiştirmiş kişi, dönme) olanlar belirtilmiştir. İskân Kanunu gereği vatandaşlığa kabul edilenlerin büyük bölümünü Müslümanlar oluşturmuş, bir kısmı ise vatandaşlığa kabul sürecinde Müslüman olarak Türk isimleri almışlardır.

İskân Kanunu gereği vatandaşlığa kabul işlemleri yoğun olarak İkinci Dünya Savaşı öncesinde 1934-1939 yılları arasında gerçekleştirilmiş, 130606 kişi bu dönemde vatandaşlığa kabul edilmiştir. Göçmen ve mülteci akını savaş süresince ve

¹⁰⁴⁰ Mehmet Çanlı, “ Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'ya Nakledilmesi”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı 129, İletişim Yayınları, İstanbul, Eylül 1994, s.57.

devamında giderek azalmıştır. Nitekim 1943- 1950 yılları arasında İskân Kanunu hükümleri doğrultusunda toplam 16091 kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir.

1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu vatandaşlığa kabul işlemlerinde diğer bir hukuki dayanak olmuştur. Göç ve iltica yolu ile gelenler haricinde Türk vatandaşlığına geçmek isteyenlerin işlemleri bu kanunun üç, beş ve altıncı maddeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Atatürk döneminde 65551 kişi, İnönü döneminde 6390 kişi olmak üzere toplam 71941 kişi 1312 sayılı Kanun doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmiştir. Atatürk dönemindeki fazlalık, 1928-1934 yılları arasındaki dönemde göç ve iltica yolu ile gelenlerin 1312 sayılı Kanun'un altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilmesinden kaynaklanmıştır. Nitekim 1934 yılı dâhil, altıncı madde doğrultusunda 58283 kişi vatandaşlığa kabul edilmiş, Atatürk döneminin geri kalan bölümünde altıncı madde gereği sadece 2864 kişi hakkında işlem yapılmıştır.

İki büyük dünya savaşı arası dönemde Türkiye'nin vatandaşlıkla ilgili siyasetinin kan esası yanında toprak esasına da dayandığını vurgulayan Soner Çağaptay, sadece etnik Türklere değil, göç eden Osmanlı Müslümanlarına da vatandaşlık verildiğini belirtmiştir. Bunun yanında Doğu ve Orta Avrupalı Hristiyan ve Musevilere, Yunan vatandaşı Rumlara, Hristiyan ve Musevi Beyaz Ruslara bile vatandaşlık verildiğini belirten Çağaptay'a göre, bu gibi durumlarda Türk vatandaşlığını almak için ırk ve etnisite gibi kavramlar çok fazla önem taşımazken, din vasıtasıyla milliyetin belirlenmesi en baskın yol olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴¹

1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği vatandaşlığa alınanların kararnameleleri incelendiğinde isim listelerinin yer aldığı ekler bölümünde mensup olduğu din hakkında herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı kararnamelerde “Türk soyundan”, “Musevi soyundan” ya da “Mühtedi” gibi açıklamalar yapılmıştır. Kararnamelerin isim listeleri incelendiğinde vatandaşlığa kabul edilenlerin çoğunluğunun Müslüman olduğu görülmekle birlikte, azımsanmayacak sayıda Gayrimüslimin de vatandaşlığa kabul edildiği görülmektedir. Kurtuluş mücadelesi sürecinde Gayrimüslimler hakkında oluşan

¹⁰⁴¹ Soner Çağaptay, “*Kim Türk, Kim Vatandaş? Erken Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Rejimi Üzerine Bir Çalışma*”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı 98 Güz 2003 Birikim Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.182.

olumsuz intiba neticesinde Türkiye sınırları içinde hiçbir Gayrimüslimin istenmediği şeklindeki algının aksine, Cumhuriyet'in ilk yılından itibaren hukuki şartları yerine getiren ve Türk vatandaşlığına geçmek isteyen Gayrimüslimler hakkında da vatandaşlığa kabul işlemi yapılarak, hukuk devleti olma yönünde önemli bir adım atılmıştır.

Gayrimüslimlere duyulan güven eksikliği vatandaşlığa kabul işlemlerinde de etkisini göstermiş, 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümleri yanında bazı hususlar da kararnamelerin imzalanmasında etkili olmuştur. Bu hususlardan ilki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını tam olarak özümsemesi ve memlekete faydalı vatandaş olup olamayacağıdır. Bu hususun tespiti için zaman zaman kanunun öngördüğü sürenin de ötesinde beklenerek kişiler gözlemlenmiş, tam olarak kanaat getirildiğinde vatandaşlığa kabul işlemi yapılmıştır. İkinci olarak, vatandaşlığa kabul edilecek Gayrimüslimin bir meslek erbabı olması hususu, karar vermek için önemli bir ölçüt olmuştur. Özellikle memleket için ihtiyaç duyulan mesleklere sahip Gayrimüslimler vatandaşlığa kabul edilmiş, kişilerin çalıştığı kurumların talepleri dikkate alınmıştır. Kimi zaman da Nahiye Müdürlükleri'ne yazı gönderilerek, vatandaşlığa alınacak Gayrimüslimlerin seçimine temel oluşturmak üzere, ihtiyaç duyulan mesleklerin listesi istenmiştir.

İskân Kanunu ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği vatandaşlığa kabul işlemi yapılan kararnamelerde sadece reşit olanların listesi ve miktarı belirtilmiş, reşit olmayanlar anne ve babalarına tabii olarak vatandaşlığa kabul edildikleri için listelerde isim ve miktarları belirtilmemiştir. Dolayısı ile vatandaşlığa kabul edilen toplam miktar 260875 kişi olarak belirtilmiş olsa da bu miktara reşit olmayan çocukları da eklemek gerekmektedir. Arşiv kayıtlarında reşit olmayan çocuk miktarları ile ilgili herhangi bir kayıt bulunamamıştır.

SONUÇ

Devlet ile kişi arasında karşılıklı hak, görev ve sorumluluk ilişkilerini belirleyen ve hukuksal bağ olarak tanımlanan vatandaşlığın en önemli unsurlarından biri, devletlere belirlediği kanunlar çerçevesinde vatandaşını seçme serbestisi tanınması olmuştur. Ulusal birliği vatandaşlık bağlamında tesis etmek isteyen devletler bunu sağlamak için vatandaşlığın kazanılması ve kaybı ile ilgili çeşitli hukuki düzenlemeler yapmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde de bu husus ulusal birliği tesis etmenin en önemli araçlarından biri olarak görölmüş, bu maksatla vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerine sıklıkla başvurulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında hukuki düzenleme fırsatı olmadığından, Osmanlı Devleti'nin ilk vatandaşlık düzenlemesi olan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'ne müracaat edilmiş, zamanla, Cumhuriyet'in vatandaşlıkla ilgili hukuki düzenlemeleri doğrultusunda ulusal birliğin vatandaşlık bağlamında tesis edilmesine çalışılmıştır.

1923-1950 yılları arası dönemin hükümetleri tarafından gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri incelendiğinde, dönem içindeki iç ve dış siyasi gelişmelerin ve siyasi konjonktürün etkileri görölmekle birlikte, hukuki temele dayalı olarak gerçekleştirilen, birbirini tamamlayıcı politikalarla süreklilik arz eden iki dönem halinde uygulanan, Cumhuriyet'in kaygı ve beklentilerini en iyi şekilde yansıtan dönemin özgün uygulamaları olduğu göröür.

İç ve dış politik gelişmeler vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemlerini kimi zaman doğrudan, kimi zaman dolaylı yoldan etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı dönemde nüfusu artırma düşüncesi ile çok sayıda kişi vatandaşlığa kabul edilirken, savaşın ve beraberinde getirdiği ekonomik buhranın etkilerinin daha çok hissedildiği, bu etkileri azaltmaya yönelik tedbirlerin alındığı dönemlerde daha fazla sayıda kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bununla birlikte tüm işlemler mevcut kanunlar çerçevesinde yapılmış, kanun dışı ya da kanuna dayandırılmadan kişiler vatandaşlıktan çıkarılmamış, vatandaşlığa kabul edilmemiştir.

Vatandaşlıktan çıkarma bağlamında ilk olarak, Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" sözü doğrultusunda,

kurtuluş ve kuruluş mücadelesine katılmayarak yurt dışına kaçan ve Türk milleti tanımlamasına uymayanların ayıklanmasına öncelik verilmiştir. Atatürk döneminin sonuna kadar yoğun olarak devam eden bu uygulama İnönü döneminde önceliğini, yurt dışında bulunan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne gevşek bağlarla bağlı olduğu değerlendirilen kişilerin ayıklanmasına bırakmış, son olarak Türkiye Cumhuriyeti ile bağlarını tamamen koparmış olan şahısların ayıklanmasına ağırlık verilmiştir.

Vatandaşlıktan çıkarılanların büyük bölümünü Gayrimüslimler oluşturmuştur. Bununla birlikte, Osmanlı Hanedanı üyeleri, genel af kapsamı dışında bırakılan 150 kişi, İskân Kanunu doğrultusunda çıkarılan 211 kişi ve 1312 sayılı Kanun'un on birinci maddesi doğrultusunda çıkarılan 27 kişi dışında hiç kimse Türkiye Cumhuriyeti sınırlarından zorla çıkarılmamıştır. Vatandaşlıktan çıkarılanlar; uzun yıllardır yurt dışında bulunan, sosyolojik, ekonomik, psikolojik vb. nedenlerle kendilerini yaşadıkları devlete daha yakın hissedeni, Türkiye Cumhuriyeti ile hukuki bağlarını ya da gönül bağlarını tamamen koparmış kişiler olmuştur.

Dönemin vatandaşlık kanunlarında yer alan olumsuz hükümlerden biri, konsolosluklara kayıt yaptırmama ve belirlenen yerde ikamet etmemenin vatandaşlıktan çıkarma sebebi sayılması olmuştur. Daha çok Türkiye Cumhuriyeti ile bağları kuvvetli olmayanların ayıklanmasında kullanılan bu kanun hükümlerinin dönemin olağan üstü koşullarının bir gereği olduğu göz ardı edilmemekle birlikte, ihmal ya da bilgisizlik neticesinde kişiler tarafından yanlış uygulanabilecek bir hususun vatandaşlığın kaybedilmesi gibi çok ağır sonuçlar doğurmaması gerektiği değerlendirilmektedir.

Vatandaşlıktan çıkarılanların Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılıklarının göstergesi, yeniden vatandaşlığa alınma için verilen dilekçeler olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'ne gönülden bağlı olan ve haksız yere vatandaşlıktan çıkarıldığını düşünenler önemli mücadeleler vermiş, bu şahısların yeniden vatandaşlığa alınması için kimi zaman konsolosluklar da devreye girerek çaba göstermişlerdir. Bunlardan bir kısmı hukuki sebeplerle, bir kısmı ise siyasi sebeplerle yeniden vatandaşlığa kabul edilirken, vatandaşlığa kabul edilmeyenlerin dilekçelerine yansıyan hayal kırıklığı vatandaşlıktan çıkarılmanın ağır sonuçlarını yansıtan göstergeler olmuştur.

Vatandaşlığa kabul işlemleri, kültür, dil ve ülkü birliği sağlama gayesi ve bu gayeye yönelik olarak uygulanan politikalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda vatandaşlığa kabul edilenlerin büyük bölümünü, çevre ülkelerde bulunan ve bu tanımlamaya en kolay uyum sağlayan Türk soyundan olan ya da olmayan Müslümanlar oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya başta olmak üzere çeşitli ülkelerden kaçarak Türkiye'ye sığınan Yahudiler dışında Gayrimüslimlerin vatandaşlığa kabul edilmediği yönündeki yanlış algının aksine, daha Cumhuriyetin ilanının hemen ertesinde, 24 Kasım 1923 tarihinde vatandaşlığa kabul edilen 14 kişi ile başlayarak, dönem içinde azımsanamayacak oranda Gayrimüslim vatandaşlığa kabul edilmiştir. Gayrimüslimlerin vatandaşlığa kabul edilmesinde öncelikli düşünce, kültür ve dil birliğinden ziyade, vatana faydalı vatandaş olduğu konusunda genel kanaat oluşturmak ve memleketin yeniden inşa edilmesi için ihtiyaç duyulan meslek erbabı olmak kıstasları olmuştur.

Vatandaşlığa kabul edilme bağlamında önemli bir kazanım, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve devamında, özellikle Almanya'dan kaçarak Türkiye'ye gelen ve bir bölümü vatandaşlığa kabul edilen Yahudi akademisyen, sanatçı ve diğer meslek erbapları olmuştur. Bu kişiler Türkiye'de oldukları sürede, üniversiteler başta olmak üzere, çeşitli kurumların çağdaş anlamda inşası ve sistemli bir yapıya kavuşturulması konusunda önemli katkılar sağlamışlardır. Bu kişilerin Türkiye'de kalma ve vatandaşlığı devam ettirme kararlarını olumsuz etkileyen yanlış politika ve uygulamalar ise önemli bir paradoks olmuştur.

Türk kültürüne bağlı olma ve Türk dilini konuşma vatandaşlık bağlamında iki önemli ölçüt olmuştur. Öte yandan kimlerin Türk kültürüne bağlı olacağına karar verme yetkisi İcra Vekilleri Heyeti-Bakanlar Kurulu'na bırakılmış, bu konuda ayrıntılı tanımlama yapılmamıştır. Vatandaşlığa kabul işlemlerinin büyük bölümünün ve bir kısım vatandaşlıktan çıkarma işleminin hukuki dayanağı olan İskân Kanunu'nun önemli eksiklerinden birinin bu tanımlamanın yapılmaması olduğu sonucuna varılmıştır.

İskân Kanunu ve aynı maksatla 1934 yılına kadar kullanılan 1312 sayılı Kanun'un altıncı maddesi gereği vatandaşlığa kabul edilen göçmen ve mülteciler bir kenara bırakıldığında, bunlar haricinde vatandaşlığa kabul edilenlerin miktarı,

vatandaşlıktan çıkarılanlara yakın seviyelerdedir. Bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sürecinde, bu sürece katkı sağlamak istemeyen ve memlekete ihanet ettiği düşünülenler ile bağlar tamamen koparılırken, yerleri vatan için yararlılık göstereceklerine kanaat getirilenlerle doldurulmuş, bunun temel dayanağı, devletlere hukuki kurallar çerçevesinde kendi vatandaşını seçme hakkı tanıyan devletler hukuku normları olmuştur. İşlemler incelendiğinde, dönemin olağanüstü koşullarına rağmen, bu çerçevenin dışına çıkılmadığı gözlemlenmiştir.

Dönemin vatandaşlıkla ilgili kanunları incelendiğinde, nüfusun artırılması düşüncesi ile mümkün olduğu ölçüde fazla sayıda kişiyi vatandaşlığa alma ve az sayıda kişiyi vatandaşlıktan çıkarma yönündeki düzenlemeler dikkat çekmektedir. Nitekim uygulamalar da bu doğrultuda gerçekleşmiş, vatandaşlıktan çıkarılanların yirmi katı civarında kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Günümüzde ise vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi ile ilgili hususlar sadece Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümleri doğrultusunda düzenlenmektedir. 2002- 2012 yılları arasında gerçekleştirilen vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri ışığında günümüzle ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, dönem içerisinde vatandaşlıktan çıkarılan ve vatandaşlığa kabul edilen miktarlar göz önünde bulundurulduğunda, çok sayıda kişiye vatandaşlığı kazandırma yönündeki nüfus politikaların geniş ölçüde geçerliliğini yitirdiği yönünde bir sonuca ulaşmak mümkündür.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki vatandaşlık algısını ve bu algı doğrultusunda yapılan vatandaşlık tanımlamasını, vatandaşlıktan çıkarma ve vatandaşlığa kabul işlemleri üzerinden değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma neticesinde, tanımlamanın öncelikle kültür, ülkü ve dil birliği çerçevesinde yapıldığı görülmüştür. Türk kökenli olan ya da olmayan Müslümanlar bu tanımlama çerçevesinde öncelikle vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. Gayrimüslimler bakımından bir tereddüt olmakla birlikte, bağların tamamen koparılması söz konusu olmamış, tanımlamaya tam olarak uymasa bile, nitelik ve bağlılık kıstaslarını karşılayan çok sayıda Gayrimüslim vatandaşlığa kabul edilmişlerdir. Vatandaşlıktan çıkarma bağlamında ise bir ön yargının olmadığı, haklarında işlem yapılanların büyük bölümünü, seçme hakkını başka devletlerin vatandaşlığı yönünde kullananların oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

RESMİ YAYINLAR

Düster

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

Resmi Gazete

TBMM Gizli Celse Zabıtları

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Tutanaklar Dergisi

TBMM Kanunlar Dergisi

KİTAPLAR

Afetinan, Ayşe; **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

_____ ; **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, 4.bs, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

Akandere, Osman; **Milli Şef Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Akar, Rıdvan; **Varlık Vergisi Kanunu, Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.

Aktar, Ayhan; **Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Atatürk, Mustafa Kemal; **Nutuk: 1919-1927**, Bugünkü dille yayına hazırlayan Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.

Aybars, Ergün; **İstiklal Mahkemeleri**, Ayraç Kitabevi, Ankara 2009.

Aybay, Rona; **Vatandaşlık Hukuku**, 3.Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

_____; **Yurttaşlık (Vatandaşlık) Hukuku; Ders Kitabı ve Temel Yasa Metinleri**, Aybay Hukuk Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.

Ayda, Adile; **Sadri Maksudi Arsal**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Aydemir, Şevket Süreyya; **Tek Adam**, C.III., Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2010.

_____; **İkinci Adam**, C.II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Bali, Rifat N.; **1934 Trakya Olayları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.

_____; **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Barutçu, Faik Ahmet; **Siyasi Hatıralar**, C. II., 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2001.

_____; **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

Baykara, Tuncer; **Zeki Velidi Togan**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

Bilsel, Cemil; **Lozan**, C.II, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998.

Boratav, Korkut; **Türkiye’de Devletçilik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Bozkurt, Deniz (Der.); **Karşılaştırmalı Lozan ve Sevr Barış Antlaşmaları**, Umay Kültür Sanat Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

Bozkurt, Gülnihal; **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914): Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Caymaz, Birol; **Türkiye’de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No 156, İstanbul, 2007.

Cebesoy, Ali Fuat; **Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a**, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, C. 1, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.

CHP Programı, Mayıs 1935, Ulus Basımevi Ankara, 1935.

Çavdar, Tevfik; **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971.

Davison, Roderic H.; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876**, Çev. Osman Kınhay, Cilt 1, Papirüs, Yayınları, Ankara, 1997.

Durkheim, Emile; **Sosyolojik Metodun Kuralları**, Çev. Enver Aytekin, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994.

Ekinci, Ekrem Buğra; **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2010.

Erdeha, Kamil; **Yüzellilikler Yahut Milli Mücadelenin Muhasebesi**, Tekin Yayınları, İstanbul, 1998.

Eren, Ahmet Cevat; **Tanzimat Fermanı ve Dönemi**, Derin Yayınları, İstanbul 2007.

Ergil, Doğu; **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.

Fişek, Hicri; **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları no:139, Ankara, 1959.

_____; **Anayasa ve Vatandaşlık**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 152, Ankara 1961.

Gâye-i Milliye Tıpkı Basım; Yayına Haz. Çiğdem Aslan- Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları No 41, Ankara 2012.

Goloğlu, Mahmut; **Milli Mücadele Tarihi-III (1920) Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.

_____; **Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1974.

Gökalp, Ziya; **Türkçülüğün Esasları**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1952.

Gönlübol, Mehmet - Sar, Cem; **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1983)**, C.I., AÜSBF Yayınları, Ankara, 1987.

Gözübüyük, A.Şeref; **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.

_____ ve Sezgin, Zekai; **1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1957.

Gündüz, Mustafa - Gündüz, Ferhan; **Yurttaşlık Bilinci**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.

Güvenç, Bozkurt; **Türk Kimliği; Kültür Tarihinin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Hart, Lidell; **İkinci Dünya Savaşı**, C.I, Çeviren Kerim Bağrıaçık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

Hirsch, Ernst E.; **Anılarım**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları Yayını, Ankara, 2012.

Humphrey, Thomas H. - Bottomore, Tom; **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, Çev. Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, İstanbul, 2006.

İnalcık Halil; **Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

_____ – Seyitdanlıoğlu Mehmet; **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, 2.Bs., Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006.

İnan, Yüksel; **Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1995.

İnönü, İsmet; **İsmet İnönü'nün Hatıraları Lozan Antlaşması II**, Yenigün Matbaası, İstanbul, 1998.

_____ ; **Hatıralar**, C. II, Hazırlayan Selahattin Selek, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985.

Kadıoğlu, Ayşe; **Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara**, Metis Yayınları İstanbul, 2008.

Karacan, Ali Naci; **Lozan**, Hazırlayan Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Karabekir, Kazım; **İstiklal Harbimiz**, C.2, Emre Yayınları, İstanbul, 1993.

Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, V.Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

_____ ; **Osmanlı Tarihi**, VI. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

Karpat, Kemal; **Türk Demokrasi Tarihi- Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Kılıç, Ali; **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der. Hulusi Turgut, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2005.

Kili, Suna – Gözübüyük, A. Şeref; **Sened-i İttifaktan Günümüze Türk Anayasa Metinleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.

Kinross, Lord; **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2011.

Kissinger, Henry; **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.

Kocabaş, Süleyman; **İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi Demokrasiye Geçiş**, Bayrak Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Koçak, Cemil; **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Meray, Seha L. (Çev.); **Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar, Belgeler**, C.I, C.II, C.IV, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

_____, Osman Olcay; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri: Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara,1977.

Neumark, Fritz; **Boğaziçi'ne Sığınanlar**, Neden Kitapevi, İstanbul, 2008.

Nomer, Engin; **Vatandaşlık Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2007.

Nur, Rıza; **Hayat ve Hatıratım**, C. 4, Altındağ Yayınları, İstanbul, 1968.

_____; **Dr. Rıza Nur'un Lozan Hatıraları**, İlaveli Üçüncü Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1992.

Mumyalmaz, Hatice Güzel; **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Vatandaşlık**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Okutan, M. Çağatay; **Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları**, 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Osmanağaoğlu, Cihan; **Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin Gelişimi**, Legal Yayıncılık, İstanbul 2004.

Öztürk, Kazım; **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem, 1923-1927**, TBMM Vakfı Yayınları No.1, Ankara,1995.

Peker, Yüksel; **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No. 683, Ankara,1973.

Selek, Sabahattin; **Anadolu İhtilâli**, Beşinci Baskı, Örgün Yayınlar, İstanbul, 1981.

Shaw, Stanford J. - Shaw, Ezel Kural; **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C.II., Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 1983.

Sonyel, Salâhi R.; **Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

Soysal, İsmail; **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Antlaşmaları**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1965.

_____ ; **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920 -1945**, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

Şimşir, Bilal N.; **Atatürk Dönemi İncelemeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006.

_____ ; **Lozan Telgrafları. Türk Diplomatik Belgelerinde Lozan Barış Konferansı**, C.I (Kasım 1922-Şubat 1923), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

Tanör, Bülent; **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789 - 1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Tabiiyet Kılavuzu, Dâhiliye Vekâleti Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü Yayını, Sayı 2, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939.

Tanzimat, Cilt 1, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

T.C. Maarif Vekilliği, **Yurtbilgisi Dersleri**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939.

Toker, Metin; **Tek Partiden Çok Partiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

Tunaya, Tarık Zafer; **Hürriyetin İlânı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar**, 2. bs. Arba Yayınları, İstanbul, 1996.

_____ ; **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt.I, 1.bs., İletişim Yayınları İstanbul, 1998.

_____ ; **Türkiye'de Siyasi Gelişmeler 1876-1938**, Cilt 1, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001.

_____ ; **Türkiye'de Siyasi Gelişmeler 1876-1938**, Cilt II, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

_____ ; **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Tunçay, Mete; **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, 4.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,2005.

Turan, Şerafettin; **Mustafa Kemal Atatürk**, Genişletilmiş 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008.

Uluocak, Nihal Erdener; **Türk Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını No:307, İstanbul, 1968.

_____ ; **Türk Vatandaşlık Hukuku; Karşılaştırmalı, Uygulamalı**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1986.

Uran, Hilmi; **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

Ülken, Hilmi Ziya; **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul,1979.

Ürer, Levent; **Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.

Üstel, Füsun; **Makbul Vatandaşın Peşinde; II. Meşrutiyetten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Weisband, Edward; **İkinci Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası**, Çev. M.Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974.

Yavuz, Ünsal; **Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Yıldız, Ahmet; **Ne Mutlu Türküm Diyebilene; Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Zürcher, Erik Jan; **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

MAKALELER

Afetinan, Ayşe; “*Atatürk’ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Üzerindeki Düşünceleri*” **Bellekten**, Cilt XXVII, Sayı 108, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, Ekim 1963.

Aktar, Ayhan; “*Trakya Yahudi Olaylarını ‘Doğru’ Yorumlamak*”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Cilt 26, Sayı 155, İletişim Yayınları, İstanbul, Kasım 1996.

Altuğ, Yılmaz; “*Balkanlar’dan Anayurda Yapılan Göçler*”, **Bellekten**, Cilt IV., Sayı 212, TTK Yayınları, Nisan 1991.

Arat, Yeşim; “*Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Vatandaşlık*”, **75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Aybay, Rona; “*Teba-i Osmaniden T.C. Yurttaşına Geçişin Neresindeyiz*”, **75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Aytepe, Oğuz; “*Yeni Belgeler Işığında Halifeliğin Kaldırılması ve Hanedan Üyelerinin Yurtdışına Çıkarılması*” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 29-30, Ankara, Mayıs-Kasım 2002.

Batum, Süheyl; “*Devlet-Toplum İlişkileri Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Anayasaları*”, **75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Bilsel, Cemil; “*Tanzimat’ın Harici Siyaseti*”, **Tanzimat**, Cilt 1, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

Çağaptay, Soner; “*Kim Türk, Kim Vatandaş? Erken Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Rejimi Üzerine Bir Çalışma*”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı 98 Güz 2003 Birikim Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Çanlı, Mehmet; “*Yunanistan’daki Türklerin Anadolu’ya Nakledilmesi*”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı 129, İletişim Yayınları, İstanbul, Eylül 1994.

Çelik, Kemal; “*Milli Mücadele’de İç İsyandar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri*”, **Ankara Üniversitesi TİTE Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 10, Sayı 40, Ankara, Kasım 2007.

Çoker, Fahri; “*Hilafetin Kaldırılması ve Hanedanın Yurtdışına Çıkarılması*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 66, Cilt 11, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Haziran 1999.

Ercan, Yavuz; “*Türkiye’de Azınlık Sorununun Kökeni (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gayrimüslimler)*” **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 20, Güz 2006, Ankara, 2006.

Esmer, Ahmet Şükrü - Sander, Oral; “İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası”, Ed. Cem Sar- Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1983)**, C.I., AÜSBF Yayınları, Ankara, 1987.

Göçek, Fatma Müge; “*Türkiye’de Çoğunluk, Azınlık ve Kimlik Anlayışı*”, **Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları**, Der. Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, Tesev Yayınları, İstanbul 2008.

Güvenç, Bozkurt; “*Cumhuriyet ve Kimlik: Konu, Sorun, Kapsam ve Bağlam*”, **75 nci Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Işın, Engin ve İşyar, Bora; “*Türkiye’de Ulus-Devlet ve Vatandaşlığın Doğuşu*”, **Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları**, Der. Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, Tesev Yayınları, İstanbul, 2008.

İçduygu, Ahmet; “*Türkiye’de Vatandaşlık Kavramı Üzerine Tartışmaların Arka Planı*”, **Diyalog**, Sayı 1, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, Haziran, 1996.

Kadıoğlu, Ayşe; “*Türkiye’de Vatandaşlığın Anatomisi*” **Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara**, Haz. Ayşe Kadıoğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.

Keyman, Emin Fuat ve İçduygu Ahmet; “*Türk Modernleşmesi ve Ulusal Kimlik Sorunu: Anayasal Vatandaşlık ve Demokratik Açılım Olasılığı*”, **75 Yılda**

Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Koçak, Cemil; “ *Siyasal Tarih (1923-1950)*” **Türkiye Tarihi- Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, C-IV, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.

Kuneralp, Sinan; “*İkinci Meşrutiyet Döneminde Gayrimüslimlerin Askerlik Meselesi (1908-1912)*”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 72, Cilt 12, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Aralık 1999.

Küçük, Cevdet; “Osmanlılarda Millet sistemi ve Tanzimat”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 4, İletişim, İstanbul, 1985.

Özbudun, Ergun; “*Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu*”, **75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Sonyel, Salahi; “*Hıristiyan Azınlıklar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemi*”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 7, Sayı 38, Mart Nisan 2001, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001.

Şimşek, Halil; “*Yüzüncü Yılında Meşrutiyetin İlanı ve Gayrimüslim Cemaatler*” **Hittit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2008.

Ünsal, Artun; “*Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi*”, **75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

_____; “*Yurttaşlık Zor Zanaat*”, **75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed. Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

TEZLER

Halıcı, Şaduman; **Yüzellilikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. İhsan Güneş, Eskişehir, 1998.

Şimşek, Halil; **Lozan'ın Getirdiği Statü ve Türkiye'de Azınlıkların Durumu (1923–1974)**, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi AİTE, Ankara, 2006.

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Tanin

Ulus

Tasviri Efkar

Tan,

Anadolu

Vatan

İNTERNET SİTESİ

<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-13239sgc.pdf>.

EKLER

EKLER LİSTESİ

EK.1: Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi

EK.2: 1041 Sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tebaasının Türk Vatandaşlığından Iskatı Hakkında Kanun

EK.3: 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu

EK.4: Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi Örneği

EK.5: Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi Eki Örneği

EK.6: Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi Örneği

EK.7: Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi Eki Örneği

EK.8: Tabiiyet Beyannamesi Örneği

EK.9: İçişleri Bakanlığı Vatandaşlıktan Çıkarma İstek Yazısı Örneği

EK.10: İçişleri Bakanlığı Vatandaşlığa Kabul İstek Yazısı Örneği

EK.11: Sadri Maksudi Arsal'ın Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi

EK.12: Zeki Velidi Togan ve Hamid Zübeyr Koşay'ın Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi

EK.13: Ernst Hirsch ve Fritz Neumark'ın Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi

EK.14: Gagavuz Türkleri Hakkında Dâhiliye Vekâleti'nin Yazısı

EK.15: Vatandaşlıktan Çıkarılan Henriyet Goldenberg ile İlgili Tahran Büyükelçisi'nin Başvekâlet'e Yazısı

EK.16: 24 Kasım 1923 Tarihli 88 Müslüman ve 14 Gayrimüslim'in Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi

EK.17: 26 Kasım 1928 Tarihli 11 Gayrimüslim'in Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi

EK.18: 431 Sayılı Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarılan Kâmil Ahmet Killigil'in Yeniden Vatandaşlığa Alınması Kararnamesi

EK.19: Batı Trakya ve Ege Adaları'ndan Mülteci Olarak Gelenlerin Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi

EK.20: 2510 Sayılı İskân Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi

EK.21: İsmail Derviş'in Vatandaşlıktan Çıkarma Kararının Kaldırılmasına Dair İçişleri Bakanlığı Yazısı

EK-1: Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi (Tabiiyet Kılavuzu Dâhiliye Vekâleti Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü Yayını Sayı 2, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939.)

(Takvimi Vekayi ile neşri- 10 Şevval 1285, I I Kânunusani 1284 No. 1044)

Madde 1 — Valideyni veyahut yalnız validi tabiiyeti Devlet-i Âliyye de bulunduğu halde tevellüt eden eşhas Devleti Âliyye tebaasından maduttur.

Madde 2 — Valideyni ecnebi olduğu halde Memâlik-i Şâhânde mütevellit olan şahıs sinni rüşte vusulü tarihinden bed'ile 3 sene zarfında tabiiyeti Devlet-i Âliyye'yi bihakkın talep edebilir.

Madde 3 — Sinni rüşte vasıl olan bir ecnebi Memaliki Osmaniye de alettevali 5 sene ikamet eylediği halde bizzat veya bilâvasıta hariciye nezareti celilesine bir istida takdîmile Tabiiyet-i Devlet-i Aliyye'yi istihsâl edebilir.

Madde 4 — Saltanatı seniye bendi sabıkta muharrer şeraiti ifa etmemiş olan ecnepleri dahi müsaadeyi istisnaiyeye şayeste gördüğü surette fevkalâde olarak tabiiyetine kabul eder.

Madde 5 — Tebaa-i saltanatı seniyeden mezunen tabiiyeti ecnebiyeye giren eşhas tebdili tabiiyet ellikleri tarihten itibaren ecnebi sıfatında tutulup haklarında olveçhile muamele olunur. Fakat Devlet-i Aliyye'den mezun olmaksızın tabiiyet-i ecnebiyeye girer ise işbu tabiiyeti cedidesi keenlemyekün ve kendisi kemakân tebaayı Devleti Aliyye'den addolunup kâffei hususatta tebaayı Devlet-i Âliyye hakkında olunan muamelenin aynı icra kılınacaktır. Herhalde Tebaa-i Devlet-i Âliyye'den bir şahsın terki tabiiyet etmesi mutlaka iradei seniye üzerine verilecek bir senede muallâk olacaktır.

Madde 6 — Saltanat-ı seniye tarafından mezun olmaksızın diyarı ecnebiyede tebdili tabiiyet eden veyahut bir ecnebi devletin hizmeti askeriyesine giren şahsı Devlet-i Aliyye ister ise tabiiyetinden ıskat edebilir. Ve bu makule tabiiyeti ıskat olunan eşhasın memaliki şahaneye avdeti memnu olur.

Madde 7 — Tebaa-i Devlet-i Âliyye'den iken ecnebi ile tezevvüç eden kadın zevcinin vefatı tarihinden itibaren 3 sene zarfında istida ederse tabiiyeti asliyesine ricat edebilir. Bu maddenin hükmü şahsa şamil ve tasarrufu emlâk ve arazi maddesi nizamat ve kavanini umumiyesine tabidir.

Madde 8 — Tebaa-i Devlet-i Âliyye'den çıkmış veyahut mahrum olmuş olan eşhasın evladı sabi dahi olsa pederlerinin sıfatı tabiiyetine tabi olmayarak saltanatı seniyenin tabiiyetinde kalır ve Devlet-i Âliyye tabiiyetine girmiş olan ecnebinin evladı sabi bile olsa pederinin sıfatı tabiiyetine tabi olmayıp ecnebi addolunur.

Madde 9 — Memâlik-i Mahrûsa-i Padişahî de ikamet eden her bir şahıs Tebaa-i Devlet-i Âliyye'den madud olup hakkında Devlet-i Âliyye'ye tabii muamelesi icra olunur. Eğer kendisi tebaayı ecnebiyeden ise tabiiyetini usulen ispat etmesi lâzım gelir.

EK-2: 1041 Sayılı Şeraiti Muayyeneyi Haiz Olmayan Osmanlı Tabaasının Türk Vatandaşlığından İskatı Hakkında Kanun (TBMM Kanunlar Dergisi Cilt 5 Sayfa 196)

(Resmî Ceride ile neşir ve ilânı: 31/V/1927 - Sayı: 598)

Birinci Madde — İstiklâl muharebeleri esnasında Millî mücadeleye iştirak etmeyerek Türkiye haricinde kalan ve 24 Temmuz 1923 tarihinden işbu kanunun tarihi neşrine kadar Türkiye'ye avdet etmemiş olan Osmanlı tebaasının Türk vatandaşlığından ıskatına İcra Vekilleri Heyeti mezundur.

Meri muahedat mucibince Türkiye lehine ihtiyarı tabiiyet edenler bu hükümden müstesnadır.

İkinci Madde — İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Üçüncü Madde — İşbu kanunun icrayi ahkâmına Hariciye ve Dâhiliye vekilleri memurdurlar. 23 Mayıs 1927

Cumhuriyet Riyasetine tebliği : 24 - V -1927 tarih ve 2/651 No. lu tezkere ile

Müzakeratı ihtiva eden zabıt ceridesi : Cilt; 32 ve sayfası; 70,103:104,205:206

EK-3: 1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TBMM Kanunlar Dergisi Cilt 6 Sayfa 329-331)

(Resmî Gazete ile neşir ve ilâm: 4 Haziran 1928 - Sayı: 904)

Birinci Fası

Aslî ve müktesep vatandaşlık

Ana ve baba itibariyle ve doğduğu yer itibariyle

Birinci Madde— Bir Türk baba veya ananın Türkiye’de veya ecnebi memlekette doğan çocukları Türk vatandaşdır.

İkinci Madde— Aşağıdaki çocuklar Türk vatandaşdır:

A – Türkiye’de doğup ta anası babası belli olmayan,

B – Türkiye’de doğup ta anası ve babası veya bunlardan birisi vatansız oları,

C - Türkiye’de veya ecnebi memlekette evlilik haricinde Türk anadan doğan veya Türk babadan olan.

Türkiye’de doğan ecnebi çocuklar

Üçüncü Madde — Ecnebi ana ve babadan Türkiye’de doğmuş olup ta Türkiye’de mukim bulunanlar Türk kanununa tevfikan sinni rüşte vusullerinden itibaren üç sene zarfında Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.

Türkiye’de doğan ecnebi çocukları

Dördüncü Madde — 1 Kânunusani 1929 tarihinden itibaren Türkiye’de doğan ecnebinin Türkiye’de doğan çocuğu Türk’tür. Bu gibilerin Türk kanununa göre sinni rüşte vardıktan sonra altı ay içinde ana veya babalarının tabiiyetlerini ihtiyar edebilirler. Bu takdirde haklarında dokuzuncu madde tatbik olunur.

Ecnebi sefir ve sefaret memur ve ataşeler ile mensup oldukları devlet tabiiyetini haiz olan meslekten yetişme konsolos ve konsolosluk memurlarının çocukları bu madde hükmünden müstesnadır.

Müktesep vatandaşlık

Beşinci Madde — Türkiye’de alettevali beş sene ikamet eden ve memleketi kanununa göre reşit olan bir ecnebi Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilir.

Küçükler babalarına veya dul analarına tebean Türk vatandaşı olurlar.

Fevkalâde verilecek vatandaşlık

Altıncı Madde — Yukarıdaki maddede yazılı ikamet şartını ifa etmemiş olan ecnebler, istisnâ müsaadeye lâyük görüldükleri takdirde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile fevkalâde olarak vatandaşlığa kabul edilebilirler.

İkinci Fasıl

Vatandaşlıktan çıkmak, vatandaşlıktan ıskat ve hükümleri

Vatandaşlıktan çıkmak

Yedinci Madde — Türk vatandaşlığından çıkmak müsaadei mahsusla istihsaline mütevakıftır, işbu müsaade vatandaşlıktan çıkacak olan kimsenin Dâhiliye Vekâletine müracaatı ve İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile istihsal olunabilir. Askerî hizmeti muvazzafasını ifa etmeyenlere bu müsaade verilemez.

İkametgâh ve merkezi muameleyi nakil ve tasfiye

Sekizinci Madde — Ecnebi tabiiyetine girmek için Türkiye’den müsaadei mahsusla istihsal etmiş olan Türkler bu müsaade tarihinden itibaren bir sene zarfında Türkiye’yi terke ve ikametgâh ve merkez muamelelerini Türkiye haricine nakle ve malların tasfiyeye mecburdurlar. Bu müddet içinde Türkiye’yi terk ve mallarını tasfiye eylememiş olanlar hudut haricine çıkarılarak tasfiye muamelesi hükümetçe yapılır. Bu gibilerden Türkiye’ye avdet etmek isteyenlere, müracaat vaki olan şeh-benderliklerin raporu üzerine, bir defaya mahsus olmak ve üç ayı tecavüz etmemek üzere icra Vekilleri Heyetince müsaade olunabilir.

Vatandaşlıktan ıskat sebepleri

Dokuzuncu Madde — Müsaadei mahsusla istihsal etmeksizin ecnebi tabiiyetine kendi arzusu ile giren veya ecnebi bir devlet ordusunda bilihtiyar hizmeti askeriye ifa eden Türkler icra Vekilleri Heyetinin kararı ile vatandaşlıktan ıskat edilebilir.

Onuncu Madde — Ecnebi bir devletin askerlikten gayri bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için Türkiye’de buldukları mahal hükümetleri ve ecnebi memleketinde Türk elçilik veya şebenderhaneleri vasıtası ile verilecek emre imtisal etmeyen veya Türkiye ile muharip olan bir devletin hizmetinde bilâ mezuniyet devam eden Türkler vatandaşlıktan ıskat olunabilirler.

Türkiye’nin seferberlik ilân ettiği zamanda mecburî askerî hizmetlerini ifa için vesaiti lâzime ile vaki olacak resmî davete bilâ mazeret icabet eylemeyenlerden ve mürettep kıtalarına şevkleri esnasında veya bir kıtaya iltihaktan sonra firarla kanunî mehil zarfında avdet etmeyenlerden memaliki ecnebiyeye kaçtıkları anlaşılıpta hilafını ispat edemeyen ve mezuniyet ve tebdilhava veya memuriyet sureti ile Türkiye haricine azimet ettikleri halde müddet hitamında bilâ mazeret avdet etmeyerek firarî hükmünde kalan rütebi askeriye eshabile mensubin ve mükellefini askeriye veyahut ecnebi bir memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk şebenderhanelerinde kendilerini tescil ettirmemiş olan Türkleri hükümet isterse vatandaşlıktan ıskat eder.

Müktesep vatandaşlığın ıskatı

On Birinci Madde — Türk vatandaşlığına kabul edilmiş olan sabık ecnebilerden:

A - Türkiye Cumhuriyetinin dâhilî ve haricî emniyetine mugayir efal ve harekâta tesaddi edenler,

B - Askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri ifa etmeyenler, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Türk vatandaşlığından ıskat olunabilirler.

Avdet memnuiyeti, tasfiye

On İkinci Madde — Vatandaşlıktan ıskat edilenler memleket dâhilinde buldukları takdirde Türkiye haricine çıkarılırlar, alelûmum vatandaşlıktan ıskat edilenlerin Türkiye’ye avdetleri memnudur. Bunların malları hükümetçe tasfiye olunur.

Üçüncü Fası

Evlenmenin vatandaşlığa tesiri ve rücu

Evlenme ve rücu

On Üçüncü Madde — Türklerle evlenen ecnebi kadınlar Türk vatandaşı olurlar. Ecnebilerle evlenen Türk kadınları Türk kalırlar. Ecnebi bir kadının bir Türk ile evlenmesi ecnebi kocasından evvelce olan çocuklarının tabiiyetine tesir etmez. Ancak babaları sağ değilse küçüklerin tabiiyeti analarına tabi olur.

Evlenme ile tabiiyeti değişmiş olan sabık ecnebi kadınlar Türk kocalarından herhangi bir sebeple evlilik halinin zeval ile ayrıldıkları tarihten itibaren üç sene zarfında tabiiyeti asliyelerine rücu hakkını haizdirler. Şu kadar ki ecnebiliğe avdet etmek isteyen kadının Türk babadan çocuğu mevcut değilse ikametgâhını ecnebi memlekete nakletmesi şarttır.

Vatandaşlığın tekrar iktisabı

On Dördüncü Madde — Hükümetin müsaadei mahsusası ile ecnebi bir devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tabi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler. Müsaade ile ecnebi tabiiyetine girenlerin ve vatandaşlıktan işbu kanun mucibince ıskat edilmiş olanların evlâtları ikamet şartına tabi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile iktisap edebilirler.

On Beşinci Madde — 23 Mayıs 1927 tarih ve 1041 numaralı kanun ahkâmı müstesna olmak üzere işbu kanuna mugayir bilcümle ahkâm mülğadır.

On Altıncı Madde — İşbu kanun 1929 kânunusanisinin birinci gününden itibaren meriyülicra olacaktır.

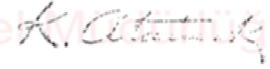
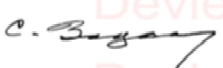
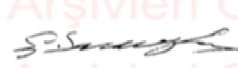

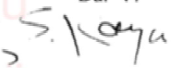

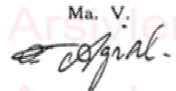

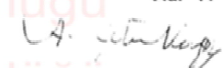
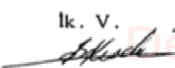
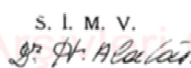

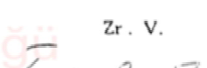
On Yedinci Madde — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur. 22 Mayıs 1928

Cumhuriyet Riyasetine tebliği: 24 - 5 -1928 tarih ve 2/17 numaralı tezkere ile

Müzakeratı ihtiva eden zabıt ceridesi: Cilt;1 Sayfa; 216;

Cilt;4 Sayfa; 181,204, 287;288, 320;321

EK-4: Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi Örneği (BCA 30..18.1.2/ 84.
79..15.)

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ Karar sayısı 2 9536		Kararname	 T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ
<p>Memleketimizde diğer bir devlet nema hesabına ve dost bir devlet aleyhine propaganda ve ihtilâl teşkilâtı kurmak ve diğer bir devlet lehine istihbarat yapmak suretile memleketimizi yetek yapmak istedikleri anlaşılın Ömer oğlu Alihan Kendemir, Mehmet oğlu Halil Gürgören, Şimendüfer işlerinde Şef Mirali, Abbas oğlu Safer Kuli, Mirali Talip oğlu Mehmet Tuğay, Türkistan sabık Reisi Cumhuriuru Osman Hoca oğlu, Kazım oğlu Abbas ve Osman Kupa'nın Türk vatandaşlığından çıkarılmaları; Dahiliye Vekilliğinin 5/9/1938 tarih ve 7746 sayılı teklifi üzerine 1312 sayılı kanunun II ci maddesine tevfiaken İcra Vekilleri Heyetince 6/9/1938 tarihinde onanmıştır.</p>			
		6/9/1938	REİSİCUMHUR
			
Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
			
Ha. V.	Ma. V.	Mf. V.	Na. V.
			
İk. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V.
			
<p>080 18 01 02 184 29 15</p>			

EK-5: Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi Eki Örneği (BCA 30.18.1.2/ 105.46.8.)

Sıra No.	KÜNYESİ				NUFUSA KAYITLI OLDUĞU YER									
	Adı ve soy adı	Babası adı	Anası adı	DOĞUM		Kaza	Mahalle	Sokak	Cilt sahife hane	Milliyet	Oturduğu yer	Dosya No.	Emniyet U. Md. Ta. No.	Konsulusluklar Tarih ve No.
				Yeri	Tarihi									
1	İbrahim	Hanna	Seydi	Kilit	1914	Savur kayası	Kilit köyü		4/59 cilt 75	Protestan	Savur	73124/9		Berut 21/3/94 242-1/317
2	Jakov Ariel	İsaak	Lana	İstanbul	1915	Nüfus kaydı bulunmamıştır.				Yahudi	Paris	73114/97	30/3/943 14590	Paris 21/10/942 2406/1044
3	Karim Rebecka Gabay	İsrafil	Eliza	"	1916	"	"	"	"	"	"	"	"	"
4	Ohannes Hayrik Cateriyan	Filopos	Sultapa	"	1915	Kadıköy	Caferpaşa	Muradiye	16/73 37	Ermeni	"	92	96 14591	Paris 14/7/943 1215/870
5	Semuel Miçi	Aron	Virjini	"	1913	Üsküdar	Kuşçumruk	Bostan	47/84 7	Yahudi	"	"	102 5/4/944 10463	Paris 20/5/943 617/418
6	Migon Ruben	Rafael	Chya	"	1906	Kadıköy	Osmanpaşa		30/67 13	"	"	"	98 15453	Paris 11/3/943 268/172
7	Nesim Segura	Moreno	Cemila	İzmir	1910	İzmir	Çarşak		121/73 135	"	"	"	100 15456	Paris 23/12/943 278-1165/3780
8	Rosa Leon (Barbut)	Migon	Mazalto	İstanbul	1887	Nüfus kaydı yoktur.				"	"	"	103 7/4/944 15978	Paris 6/5/941 766/566
9	Migon Levi	Rafael	Laya	"	1897	Üsküdar	Kuşçumruk	Yazması Avadis	6/96 13	"	"	"	107 15977	Paris 13/3/943 243/147
10	Leon Şavilli	Yostof	Kalo	"	1911	Bayoğlu	Şahçilli	Nakkay çukması	24/76 16	"	"	"	106 15978	Paris 12/5/943 270/174
	Rafael Grasyal (Peras)	Nesia	Merkado	"	1889	Nüfus kaydı yoktur.				"	"	"	105 5/4/944 15570	Paris 26/5/943 762/322
	Mazalto Ruben	Salomon	Rosa	"	1912	"	"			"	"	"	104 15467	Paris 11/3/943 267/173
	Esther Hoces	İsaak	Bohafa	İzmir	1917	İzmir	Muradiye		130/163	"	"	"	103 15468	Paris 15/5/943 433/305

EK-6: Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi Örneği (BCA 30..18.1.2/ 120.75..8.)

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

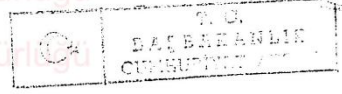
Kararlar Müdürlüğü

Karar sayı:

3

10007

KARAR

Sırp milletinden ve Ortodoks mezhebinden 1902 İstanbul doğumlu Vido oğlu Milo Balıç ile karısı 1911 İstanbul doğumlu Mi - liçe ve annesi 1880 Petroviç doğumlu Angeliki'nin Türk vatandaşlığı - ğına alınmaları; İçişleri Bakanlığının 21/10/1949 tarihli ve 73240/- 5E-10240/5804 sayılı yazısı üzerine, 1312 sayılı kanunun 5 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunun 24/10/1949 tarihli toplantısın - da kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmail İnönü

Başbakan

S. Gınaltay

Devlet Bakanı
Başbakan Yardımcısı

M. Nihal

Devlet Bakanı

—

Adalet Bakanı

İsmail İnönü

Millî Savunma Bakanı

M. Sadık

İçişleri Bakanı

R. Rıdvan

Dışişleri Bakanı

M. Sadık

Maliye Bakanı

B. Özalp

Millî Eğitim Bakanı

T. Bayraktar

Bayındırlık Bakanı

S. Uzun

Eko. ve Ticaret Bakanı

M. Sadık

Sa. ve So. Y. Bakanı

M. Sadık

G. ve Tekel Bakanı

D. H. B. B. B.

Tarım Bakanı

C. C. C.

Ulaştırma Bakanı

C. C. C.

Çalışma Bakanı

C. C. C.

İşletmeler Bakanı

C. C. C.

030' 18 . 01 02 120 45 8 1/2

EK-7: Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi Eki Örneği(BCA 30..18.1.2/ 86.31..10.)

Sıra No.	Matruke No.	Dosya No.	Alınan İsmi	İsmi	Babası İsmi	Anası İsmi	Doğum yeri ve tarihi	Geldiği Tarih	Muracaat Tarihi	Ash tabiyeti	İşi	Oturduğu yer	Düşünceler
1	5817 2078	40748	.	Ahmet	Öld Paşan	Öld Cevahir	Besna 1901	7/11/936	5/3/937	Yugoslav	Çifçi	Manisa	Evlî
2	=	=	Karısı	Ayşe	= Hasan	Bega	= 1916	=	29/1/938	=	=	=	=
3	5832 2099	40745	.	Namik Kemal	Micahit	Merbube	Beynaga 1916	13/7/936	14/6/937	=	Sütçü	Istanbul	Bekâr
4	5858 2119	40781	Hitay	Şaban	Ali	Sidika	İnkilâpçı 1332	30/6/938	18/7/938	Bulgar	Çifçi	Istanbul	Bekâr
5	5241 2102	40911	.	Sabriye	Öld İbrahim	Öld Nazife	Bakıp 1860	20/5/938	31/10/938	Yugoslav	ev kadını	Izmir	Dul: Bir çocuğu var.
6	=	=	Oğlu	Süleyman	Ali	Sabriye	= 1906	=	=	=	Çifçi	=	Evlî.
7	=	=	Karısı	Kadriye	Öld Bilal	Öld Esma	= 1914	=	=	=	ev kadını	=	=
8	5224 2085	40917	.	Nazife	= Bünyamin	= Ayşe	Ragıp 40 yaş.	10/7/938	13/1/939	Bulgar	.	Bilecik	Dul
9	=	=	Ez kardeşi	Hatice	= Bünyamin	=	= 1891	=	=	=	.	=	Dul: İki çocuğu var
10	5238 2120	40752	.	Memun	İsa	Samiye	Manastır 1317	20/8/936	3/9/936	Yugoslav	amale	Manisa	Evlî: Dört çocuğu
11	=	=	Karısı	Sadiye	Mesim	Sabriye	= 1926	=	=	=	=	=	=
12	5242 2103	40907	Keskin	Hekir	Muhtar	Fatma	Fahran 1893	20/6/936	15/3/938	Yugoslav	Aşçı	Izmir	Evlî: Beş çocuğu
						Sabire	= 1900						

EK-8: Tabiiyet Beyannamesi Örneği (BCA 30..18.1.2/ 60.100..11.)

28834

Numune 1 Tabiiyet Beyannamesi Sıra numarası 607

Soy adı : İrki : Türk Ana dili : Türkçe
Konuştuğu dil : Türkçe Aslı tabiiyeti : Romen Geldiği yer : Romanya
Geldiği tarih : 5/8/935 İskân şekli : İskan Oturacağı yer : Çorlu

	Adı	Babası adı	Anası adı	Doğum yeri	Doğum tarihi	Medenî hali	San'atı
Aile reisi	Adem	Salih	Zehra	Karacalar	60	Y. evli	rençper
Karısı	Saniye	Mehmet	Fatma	=	35	=	=
kızı	Ayşe	Adem	Saniye	=	18	g	=
=	Haliye	=	=	=	16	=	=
=	Mersiye	=	=	=	12	=	=
=	Remziye	=	=	=	11	=	=
=	Hazıl	=	=	=	8	=	=
=	Lütfiye	=	=	=	6	=	=
oğlu	Mehmet	=	=	=	1	=	=

Vize veren Konso'osumuz Vize tarihi

Yukarıya yazılan cevapların doğruluğu ve Türk yurttaşlığına girmek üzere bu beyannameyi
doldurduğumuzu tasdik ederiz.

Aile reisi Karısı 5/8/935 /193
Adem Saniye Reşit çocukları
yedi

Adem

aslıgibi

Beyannamenin alakadarların ifadesine, hakikata ve gösterilen vesikalara uygun olduğu anlaşıl原因 olarak
mukabilinde, müvakkat 5/8/935 tarih 607 sayılı muhacir kâğıdı verilmiştir. 5/ 8/193 5

İçeri

Remziye

tarhi sayılı kararile yurttaşlığımız alınmıştır

EK-9: İçişleri Bakanlığı Vatandaşlıktan Çıkarma İstek Yazısı Örneği (BCA 30..18.1.2/ 115.87..18.)

15-63

15

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Nüfus İşleri G. M.
3. S. M.
Sayı: 72111/1007

23 ARALIK 1947

Oza: Selçuk Ertuğrul'un
T.C. vatandaşlığından çıkarılması hakkında.

18

Yüksek Baş Bakanlığa

Gagauz Türklerinden ve Romen uyruklarından iken 1938 senesinde yurda gelen ve 1312 sayılı kanunun 6 inci maddesine göre Bakanlar Kurulunun 28/2/940 günlü ve 2/12925 sayılı kararıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına alınan İstepan oğlu Selçuk Ertuğrul'un İstanbul öğretmen okulundan ve Gaziterbiye Enstitüsünden mezun olduktan sonra Afyon ve Urfa Sanat okullarında öğretmenlik yaptığı ve Tarsus orta okulu müdür muavinliğinde bulunduğu sırada Türklüğü tahkir edici sözler sarfederek komünist rejimi lehinde bulunduğu ve bunun üzerine İçel valiliğince işine son verildiği ve Romanya'ya kaçak olarak giderken yolda yakalandığı anlaşılmıştır.

Memleketimizin iç güvenliğine aykırı hareketlerde bulunan bu adamın durumu 1312 sayılı kanunun II inci maddesine uydugundan vatandaşlığımızdan çıkarılmasının Bakanlar Kurulunca karara bağlanmasını yüksek tensipinize arz ederim.

İçişleri Bakanı

mm. *[Signature]*

23.12.1947

Kararlar Md. Bak. Kur.
26/12
9/1.
Sanulalat
26.12.1947

3514 18 15-63

23/12-42 4/6791

25 Sıra No. sında kayıtlıdır

Karşılık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gün ve sayısıyla hangi daire ve şubeden yazıldığına konulması rica olunur.

12

Başvekillet Matbaası

EK-10: İçişleri Bakanlığı Vatandaşlığa Kabul İstek Yazısı Örneği (BCA 30.18.1.2/ 114.53.12.)

T. C.
İŞLERİ BAKANLIĞI
Nüfus İş. G. M.
Ş. M.
Sayı : 78112/9
3233/1798

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ozü : Ömer Oğlular Han
Kandemir hakkındaki iskat
kararının kaldırılması H.

15-21
15

Yüksek Başbakanlığa

Nüfus kütüklerimizde İstanbul'da Kocatepe mahallesinin Abdülhâk-
hamit caddesinde 3/84 cildin 6 sayılı evi üzerine yazılı olup yabancı
bir devlet hesabına, başka bir ecnebi devlet aleyhinde propaganda ve ih-
tilâl teşkilâtı kurmak teşebbüsünde buldukları için 7 arkadaşı ile
birlikte 1312 sayılı kanunun 11 inci maddesine göre Bakanlar Kurulu'nun
6/9/1938 günlü ve 2/9536 sayılı kararı ile vatandaşlığımızdan çıkarıl-
an ve şimdi Cenevre'de oturan Ömer oğlu Ali Han Kandemir, müracaat
ederek isnat edilen suça iştirakini teyid ve tevsik edecek delail ol-
madığından bahisle hakkındaki kararın kaldırılmasını istemiştir.

Vaktile kendisi ile birlikte vatandaşlığımızdan çıkarılan ar-
kadaşlarından mühendis Mir Ali, Abbas İldeniz, eski Türkistan Cumhur Re-
isi Osman Hoca, Halil Gürgören ve Mehmet Tugay haklarındaki iskat kara-
rı kaldırılmıştır. Bunun hakkındaki iskat kararının da kaldırılması mu-
vafık olacağı anlaşıldığından keyfiyetin karara bağlanmasını yüksek
tensibinize arz ederim.

İçişleri Bakanı
A. Köfçer

Bak. Kur.
24.7.

Kolunil
25.7.37

12173 2.6. 15-21
23-7-1937 5262

Karşılık yazılacak yazıysa, karşılık olduğu yazının gün ve sayısı ile hangi daire ve şubeden yazıldığına kabulması rica olunur.

**EK-13: Ernst Hirsch ve Fritz Neumark'ın Vatandaşlığa Kabul Kararnamesi
(BCA 30..18.1.2./ 102.54..16.)**

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı:

2

20330

Kararname

Vatandaşlığa alınmalarını isteyen ilâık listede nüviyetleri yazılı İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Ernest Hirsch, Fritz Neumark ve karılarının ve Fritz arnd'ın 1312 sayılı kanunun 5 inci maddesine göre Türk vatandaşlığına alınmaları; Daniliye Vekilliğinin 24/5/1943 tarihli ve 73237/2959/1552 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetinin 2/7/1943 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR

İsmail İnan

Bş. V. Ad V. M. M V. Da. V. Ha. V.

E. Saadettin *R. Dincel* *A. B. Akar* *H. İsmailoğlu* *M. İsmailoğlu*

Ma. V. Mf. V. Na V. İk. V. S. İ M. V.

A. V. V. V. *Günel* *Y. Y. Y.* *A. F. C.* *Dr. H. Akar*

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

S. R. Hatipoğlu *A. F. C.* *A. F. C.*

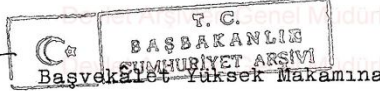
080	18	01	02	102	54	16
-----	----	----	----	-----	----	----

EK-14: Gagavuz Türkleri Hakkında Dâhiliye Vekâleti'nin Yazısı (BCA 30..10.0.0./125.888.3.)

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Nüfus İş. U. M.
Ş. 2. M.

Sayı
72120-21

9118/1118

2/6/943

Hulâsa :
Gagavuz Türkleri H.

Romanya'dan gelerek Türk Vatandaşlığına kabul edilmiş bulunan Gagavuz Türklerinin nüfusa kayıtlarında ve verilen nüfus hüviyet cüzdanlarında din ve mezhepleri (Hiristiyan Ortodoks) olarak gösterilmekte, nüfus kütüklerinde ve hüviyet cüzdanlarında ırk ve milliyet için mahsus bir sütun olmadığından Türk ırkından oldukları ayrıca işaret bulunmamaktadır. Kendileri dinlerinin Hiristiyan olmakla beraber ırkan Türk bulunmalarına rağmen nüfus kayıtlarında bu cihetin tebarüz ettirilmemesi neticesinde Türk olmayan diğer Hiristiyanlardan tefrik edilemediklerinden bahisle nüfus kayıt ve hüviyet cüzdanlarının mezhep sütununa (Türk-Ortodoks) olduklarının derc edilmesini istemektedirler .

Nüfus kanununun 3 üncü maddesinde (sicilli nüfus zükûr ve ünâsın isim ve göhretile Müslümanların dinini ve gayri müslim ehalinin din ve mezhebiyle hangi cemaata mensup olduğunu havi olacaktır .)denilmekte ve buna binaen Türk ırkından olmayan diğer Hiristiyanlar için Ermeni Katülük, Rum Ortodoks gibi cemaat kaydı konmaktadır .

Türk camiasına bağlılıklarını ve kafiye halinde memleketimize hicret arzusunu izhar eden bu Hiristiyan Türklerin usulü dairesinde Vatandaşlığımıza alındıktan sonra nüfusa teşçillerinde ve nüfus hüviyet cüzdanlarının mezhep sütununda (Türk Ortodoks) kaydının konulmasında Vekâletimize bir mahzur görülmemekte bulunduğundan tensip buyrulduğu takdirde keyfiyetin İcra Vekilleri Hey'etince tezekkürü ile bir karara bağlanmasına Yüksek müsaadelerini saygılarımla arz ve rica ederim .

S. O. G. C.

Dahiliye Vekili

Hilmi Uzun

Kabul
16.9.943
S.S

İcra V. H.
21.7.1943

2

Cevaben yazılacak evrakta : Cavap olduğu muharreratin tarih numarasile hangi daire ve şube ifadesile yazıldığına derc olunması rica olunur.

030	10			125	888	3
-----	----	--	--	-----	-----	---

2-6-943 3708

EK-15: Vatandaşlıktan Çıkarılan Henriyet Goldenberg ile İlgili Tahran Büyükelçisi'nin Başvekâlet'e Yazısı (BCA 30..10.0.0./ 124.887..10.)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Tahran Büyükelçiliği

№ 162/11

Tahran, 22 Şubat 1943

Kuriye ile

Yüksek Başvekâlete

Kararlar Dairesi Müdürlüğü ifadesiyle alınan 26 Ekim'in 1942 tarih 6/3964 sayılı yazıları karşılığıdır.

Bu yazılarında aynen " vatandaşlığımızdan iskat edilmiş olan Henriyet Goldenberg'in istidası ve durumu tetkik edilmiş ve hakkındaki kararın kaldırılarak kendisinin yeniden vatandaşlığımıza alınmasını icap ettirecek bir sebep ve vaziyet görülmemiştir." denilmektedir.

Bu sebep ve vaziyet hakkında 20 Mayıs 1942 tarih ve 623 numara ile yüksek makamlarına yazdığım mektubun 3.fıkrasında " İran Maliye Vezaretindeki mevki itibarıyla bu kadının hizmetlerinden daima istifade ettiğimizi ve edeceğimizi" yazmış ve tekrar tâbiyetimize alınması hakkındaki talebinin is'afını rica etmiştim.

İsmi geçen yahudi kadınının ricasının is'af edilmesi için gösterdiğim sebep ve vaziyet vazifem dolayısıyla yerinde vaki müşahede ve tetkikime istinaden ve Devlet işlerimiz için faydeli olduğuna hükmetmiş olduğum sebep ve vaziyettir.

Bu kadın memlekette serveti olmadığını söylüyor. Elli yaşına vardığı halde evlenmemiştir. Ve bianaenaleyh çocuğu olmadığı için ölümünden sonra tâbiyetini başka birisine miras da bırakmıyacaktır. Hayatını dışarıda kazandığından iktisadî sahada herhangi bir vatandaşımızla rakip olabilmesi ihtima-

-14-

030	10			124	887	10
-----	----	--	--	-----	-----	----

1. / . li

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Tahran Büyükelçiliği

de yoktur. Türk vatandaşlığı şerefine lâyık olmamak için şahsan hususî bir kabahat de işlememiştir.

Kendisinden burada Devlet menfaati noktai nazarından istifade edilebileceğini ve kendisinin burada mühim bir mevki işgal etmekte olduğunu da yazmıştım.

Bu mukayese karşısında evvelce tesadüfen verilmiş olan kararda ısrar edilmenin sebep ve vaziyetini bu defa da benim görememekte olduğumu ve keyfiyetin bir kerre daha bu vaziyet ve sebepler içinde mütalâa edilmesine müsaadelerini rica ederim.

Büyük Vâlî

Caroş

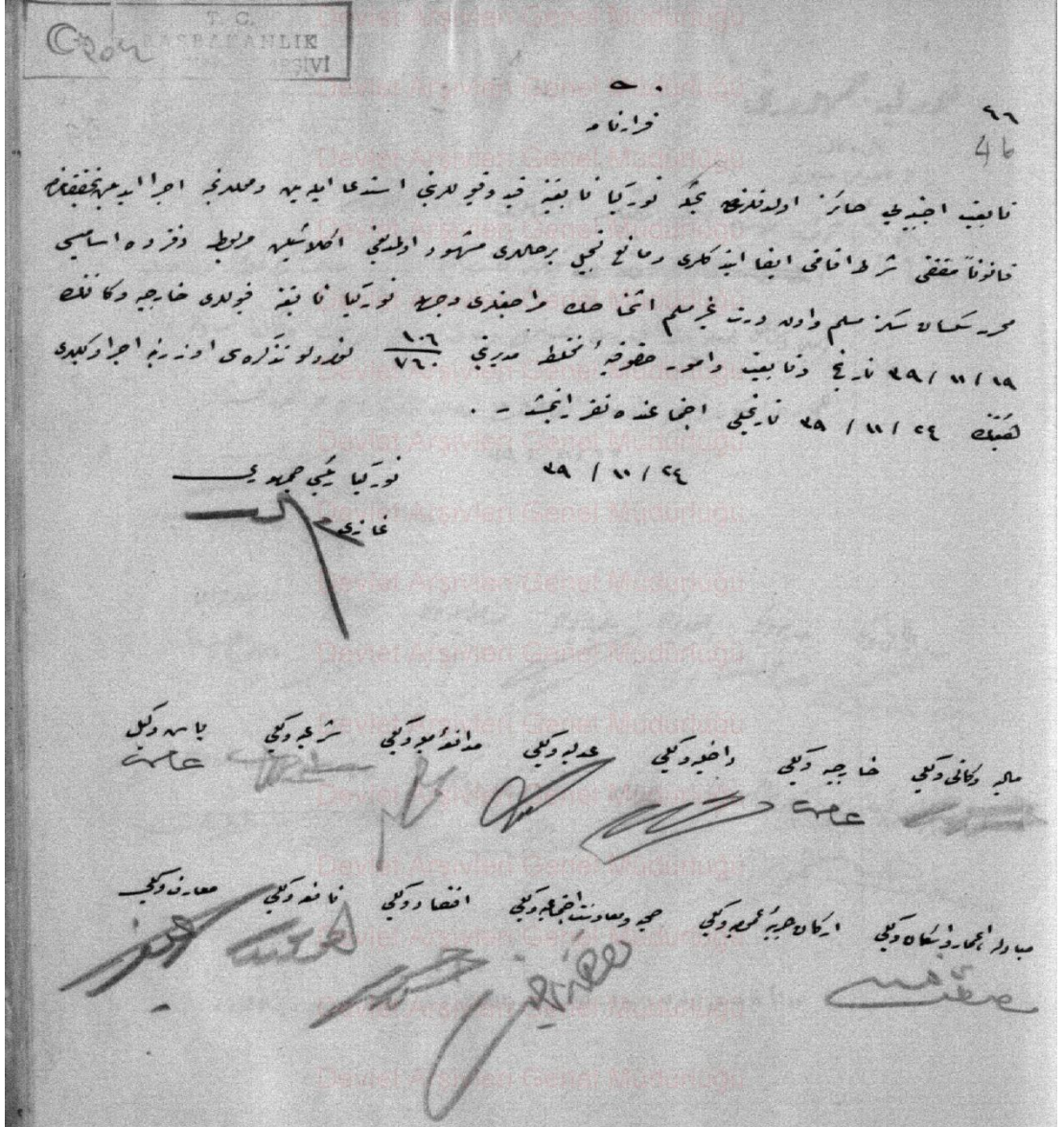
030 10 124 887 10

14785

9-2-1913 1596

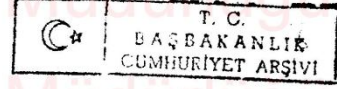
2

EK-16: 24 Kasım 1923 Tarihli 88 Müslüman ve 14 Gayrimüslim'in Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi (BCA 30..18.1.1./ 8.41..7.)

EK-17: 26 Kasım 1928 Tarihli 11 Gayrimüslim'in Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi (BCA 30..18.1.2./ 120.71..9.)

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muamelât müdürlüğü
Şube
Sayı 7489

KARARNAME

Türkiye tabiiyetine kayıt ve kabullerini istida eyleyen ve ıora olunan tahkikatta kamunen muktazi şeraiti ikameti ifa eyledikleri ve manii tescil halleri olmadığı anlaşılan merbut cedvelde muhar - rer On bir gayri müslim şahsın tabiiyetimize kabulleri, Hariciye vekâletinin 6/Mayıs/928 tarih ve 38317/289 numaralı teskeresile yapılan teklifi üzerine İora vekilleri heyetinin 26/12/928 tarih- li içtimaında tasvıp ve kabul olmuştur .

26/12/928

REİSİCİMHUR

Yazı M. Kemal

M.M.V.

Mehmedîhalib

Ad.V.

[Signature]

Bş.V.

[Signature]

Ma.V.

[Signature]

Ha.V.

[Signature]

Da.V.

[Signature]

S.i.M.V.

[Signature]

İk.V.

[Signature]

Na.V.

Ma.V.

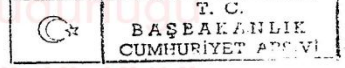
080 18 01

02 / 10 3

EK-18: 431 Sayılı Kanun Gereği Vatandaşlıktan Çıkarılan Kâmil Ahmet Killigil'in Yeniden Vatandaşlığa Alınması Kararnamesi (BCA 30..18.1.2./120.71..9.)

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARAR

Karar sayısı
3
9928

Münderis Osmanlı Hanedanından Süleyman kızı Naciye ile aralarındaki evlilik rabitesi boşanma suretiyle zeval bulmuş olan Kâmil Ahmet Killigil'in 5370 sayılı kanunun birinci maddesinde yazılı kayıtlar dahilinde vatandaşlığımıza alınması ve mezkûr kanunda yazılı kayıtlar dahilinde Türkiye'ye gelmesine izin verilmesi, İçişleri Bakanlığının İ314-6/49816 sayılı ve 20/9/1949 tarihli yazısı üzerine, İ312 ve 3519 sayılı kanunlara 5370 ve 5371 sayılı kanunlarla eklenmiş olan birinci ek maddelere göre Bakanlar Kurulunun 22/9/1949 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmail İnönü

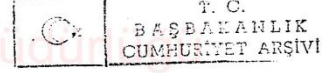
Başbakan *S. Günsel* Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı *...* Devlet Bakanı *C. S. Nuralı* Adalet Bakanı *...*
Millî Savunma Bakanı *...* İçişleri Bakanı *...* Dışişleri Bakanı *...* Maliye Bakanı *...*
Millî Eğitim Bakanı *T. Bayraktar* Bayındırlık Bakanı *S. Lees* Eko. ve Ticaret Bakanı *...* Sa. ve So. Y. Bakanı *...*
G. ve Tekel Bakanı *...* Tarım Bakanı *...* Ulaştırma Bakanı *...* Çalışma Bakanı *...* İşletmeler Bakanı *...*

030 18 01 02 120.71.9

EK-19: Batı Trakya ve Ege Adaları'ndan Mülteci Olarak Gelenlerin
Vatandaşlığa Alınma Kararnamesi (BCA 30..18.1.2./ 115.93..14.)

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı:
3

Karar

7041

31/5/1947 tarihli ve 3/5922 sayılı karara ektir.

Balkanlarla Yunan ve Bulgar Garbî Trakyasından ve Ege Adalarından Serbest göçmen vizesiyle veya mülteci olarak gelen Türklerin kabulleri ve uyrukluğumuza alınmaları, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının 19/12/1947 tarihli ve 38269/49 sayılı yazısıyla yapılan tekli-fi üzerine, Bakanlar Kurulunun 12/2/1948 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Adalet Bakanı
Milli Savunma Bakanı
Başb. Yardımcısı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Milli Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Ekonomi Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı
Gümrük ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Ticaret Bakanı
Çalışma Bakanı

030 18 01 115 93 14

EK-20: 2510 Sayılı İskân Kanunu Gereği Vatandaşlıktan Çıkarma Kararnamesi (BCA 30..18.1.2./ 93.111..5.)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayısı

2

14485

Aslen Arnavutluğun Berat kasabası analizinden ve Arnavut ırkından olup 14/3/1939 tarin ve 2/10594 sayılı kararname ile yurtdaşığımıza kabul edilen ve Yozgat nüfus kütüklerinde 1899 doğumu ile kayıtlı bulunan Abdurrahman oğlu Kanber Keli'nin mürettep yeri olan Yozgadı terk ile İzmir'e gittiği ve geri çevrildiği halde bu hali tekrar ettiği anlaşıldığından durumu 2510 sayılı kanunun 7 inci maddesinin B fıkrası hükmüne uymakta olan Kanber Keli'nin vatandaşlıktan çıkarılması; Dahiliye Vekillığının 26/10/1940 tarin ve 22013/5335/ - 2984 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetine 19.10.1940 tarininde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmail İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

D. R. Ağadon *Fethi Özyar* *S. Çelik* *Fahri İbrahim* *S. Sarıoğlu*

Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. I M. V.

A. Akıl *Yücel* *A. F. Çeliker* *Ç. Çelik* *S. H. Akdoğan*

G. I. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

B. Karadayı *M. İbrahim* *A. Çelik* *M. Başoğlu*

030 18 01 02 53 11 5

EK-21: İsmail Derviş'in Vatandaşlıktan Çıkarma Kararının Kaldırılmasına Dair İçişleri Bakanlığı Yazısı (BCA 30..18.1.2./ 121.88..4.)

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Nüfus İş. G. M.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Özü: Halil Akif Paşa torunu ve Süleyman Sabit oğlu İsmail Derviş hakkındaki iskat kararının kaldırılmasına dair.

Ş. Ş. M.

Sayı : 73113/43

15-27

11882-6794

Yüksek Başbakanlığa

Nüfus kütüklerimizde, Fatih'te Mimarayaz mahallesinin Mehmetefendi sokağında 10 sayılı ev üzerine yazılı Halil Akif Paşa torunu ve Süleyman Sabit oğlu 1309 İstanbul doğumlu İsmail Derviş, Neğrutiyetin ilânından sonra tahsil için Fransa'ya gitmiş ve Birinci Umumî Harpte orada kalmıştır. Bir müddet Fransa hükümetinin istihbarat işlerinde çalışmış ve Fransız gazeteslerinde zaman zaman aleyhimize neğriyatta bulunmuştur.

Dışişleri Bakanlığından alınan 27/2/945 günlü ve 4045/1023 sayılı yazıda : Bu adamın ikinci dünya harbinde hükümetimizin dış siyasetini tenkit edici makaleler yazdığı ve bu cümlede olarak Paris'te muntegir (Oeuvre) gazetesinin 11/2/945 tarihli nüshasında " Stalingrad'ın yıl dönümünü bütün hür milletler tesit ettiler .Bu Rus zaferinin bir kısım neticeleri henüz meçhul kalmaktadır. Meselâ Stalingrad olmasa idi mihver bir müttefik deha kazanacaktı. O da Türkiye'dir. " diye başlayan makalesini " her halde Stalingrad'ı selâmlıyalım " cümlesile bitirmiştir.

Fransa'da ötedenberi aleyhimize makaleler neğreden ve millî mücadeleye iştirak etmediği gibi 24/7/923 - 31/5/927 tarihleri arasında yurda dönmeyen İsmail Derviş ,durumuna uyan 1041 sayılı kanuna göre Bakanlar Kurulunun 7/6/945 günlü ve 3/2655 sayılı kararile vatandaşlığımızdan çıkarılmıştı .

./.

Karşılık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gün ve sayısıyla hangi daire ve şubeden yazıldığına konulması rica olunur.

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

.....G. M.

.....Ş. M.

Sayı :

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-2-

Özü :

Bu kerre, İçişleri Bakanlığımıza, şifahan, vatandaşlık hakkının yeniden verildiği takdirde İsmail Derviş'ten memleketimiz hesabına faydalanmak imkânları hasıl olacağı kanaetini izhar eylemiş olduğundan bu a dam hakkındaki iskat kararının kaldırılıp kaldırılmaması hakkında Bakanlar Kurulunca bir karar ittihazını tüksek tensiplerinize arz ederim.

İçişleri Bakanı

E. G. G. G.

Bale. Kus. ma
6. 12. 1949

Kabul edildi
8 - XII - 1949

S. Günaltay

Kararlar Def.

9/12

Cumhurbaşkanı
3. 12. 1949

Karşılık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gün ve sayısı ile hangi daire ve şubeden yazıldığına köklemesi rica olunur.

6-12-1949 7527

ÖZGEÇMİŞ

1966 yılında Adana Ceyhan'da doğdu. 1984 yılında Işıklar Askeri Lisesi'nden, 1988 yılında Kara Harp Okulu'ndan mezun oldu. Çeşitli birliklerde Takım, Bölük ve Tabur Komutanlığı görevlerinde bulundu. Yüksek lisansını 1996 yılında, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde “ Avrupa Ordusu'nun Makedonya'da Görevi Devralma Sürecinin Türkiye Üzerine Etkileri” konulu tezle tamamladı.

2010-2012 yılları arasında, Astsubay Üst Karargâh Hizmetleri Eğitim Merkezi'nde öğretim elemanı görevinde bulundu. Liderlik, Kıbrıs Barış Harekâtı ve çeşitli askeri derslere girdi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde, “Türk Konsoloslğu Gözünden İki Dünya Savaşı Arası Dönemde İngiliz Müstemleke İdaresi Altında Kıbrıs Türkleri” konulu makalesi 2013 yılında yayınlandı.

2013 yılında albay rütbesi ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nden emekliye ayrıldı. Evli ve iki çocuk babasıdır.